

ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

ΑΠΑΝΤΑ
ΜΕΓΑΛΟΥ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ «ΩΦΕΛΙΜΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ»

Τὸ πολύμοχθον ἀλλὰ καὶ ἐξόχως ὠφέλιμον ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀνελάβατε τῆς ἀνατυπώσεως, μεταφράσεως καὶ διαδόσεως τῶν Πατερικῶν συγγραμμάτων, μοῦ προκαλεῖ τὸν θαυμασμὸν καὶ μοῦ ἐπιβάλλει ὡς καθήκον νὰ σᾶς συγχαρῶ ἐξ ὅλης καρδίας. Τὸ ἐχαρκτηρίσα πολύμοχθον. Καὶ μόνον ἡ ἀνατύπωσις πόσας φροντίδας καὶ πόσους ἀγωνιώδεις κόπους θὰ ἀπῆτει. Πολὺ περισσότερον διότι τῶρα τὸ ἀρχικὸν κείμενον συνοδεύεται καὶ ἀπὸ μετάφρασιν, οὐχὶ δὲ σπανίως καὶ μὲ διαφωτιστικὰ σχόλια. Δὲν εἴσθε δὲ καὶ κεφαλαιούχος τις ἐπιχειρηματίας, ὥστε νὰ εὐρίσκατε προχείρως τὸ χρῆμα, τὸ διὰ τὴν ἐκτύπωσιν εἰς τοὺς σημερινοὺς καιροὺς τῶν ἀνατιμήσεων ἀπαιτούμενον διὰ μίαν ἔκδοσιν εἰς καταπληκτικῶς χαμηλὰς τιμὰς διατιθεμένην!

Ἀλλὰ τὸ ἐχαρκτηρίσα καὶ ἐξόχως ὠφέλιμον. Δι' ἡμᾶς τοὺς Ὀρθοδόξους, μετὰ τὴν ἁγίαν Γραφήν, ἔρχονται οἱ ἅγιοι Πατέρες, αἱ ἀστείρευτοι αὐταὶ πηγαὶ τῆς γνησίας καὶ Ὀρθοδόξου Παραδόσεως. Εἰς τὰ ἀθάνατα ἔργα των ἀπεθησαυρίσθη ἡ ἔγκυρος καὶ αὐθεντικὴ καὶ αὐστηρῶς ὀρθόδοξος ἐρμηνεία τῆς Γραφῆς. Εἰς τὰς σελίδας αὐτῶν κατεγράφη ὅ,τι διεφυλάχθη ἀσύλυτον καὶ ἀνόθευτον ἀπὸ πάσης αἵρέσεως ἐκ τῆς θείας διδασκαλίας καὶ ἀποκαλύψεως τοῦ Κυρίου κατὰ τοὺς ἀγῶνας τῶν μεγάλων τούτων ἀθλητῶν τῆς πίστεως κατὰ τῆς πλάνης. Μέσα εἰς τὰ συγγράμματα αὐτὰ κατεγράφησαν τὰ ἀθάνατα κηρύγματα, τὰ ὁποῖα ἐξεφωνήθησαν ἀπὸ τὰ πάγχρυσα αὐτὰ στόματα, κατὰ τοὺς χρυσοὺς αἰῶνας τῆς Ἐκκλησίας. Παρέχονται λοιπὸν αὐτὰ εἰς χεῖρας τοῦ λαοῦ καὶ γίνονται κτῆμά του καὶ μὲ τὴν σύγχρονον γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν μεταφράζονται, καὶ μὲ τὴν εὐκολίαν τῆς χαμηλῆς τιμῆς, εἰς τὴν ὁποίαν διατίθενται. Θὰ πληθυνθῇ λοιπὸν ἡ σωτηριώδης γνώσις. Ὁ ὀρθόδοξος λαὸς μας θὰ διδαχθῇ τὴν πίστιν τοῦ ἀπὸ πηγᾶς ἀνοθεύτους καὶ ἀπὸ διδασκάλους θεοκινήτους καὶ θεοπνεύστους. Καὶ ἐνῶ τῶρα εἶναι κατὰ πρόθεσιν καὶ κατ' ἀγαθὴν διάθεσιν ὀρθόδοξος, θὰ γίνῃ καὶ κατ' ἐπίγνωσιν ὀρθόδοξος, καὶ ζωντανὸς καὶ ἐνθουσιώδης ὀρθόδοξος.

Πάτερ Ἰωάννη, μέγα ἔργον μετὰ τῶν συνεργατῶν σας ἀνελάβατε καὶ εἰς μεγάλην διακονίαν ὑπηρετεῖτε. Ὁ Θεὸς νὰ σᾶς ἐνισχύῃ, νὰ σᾶς φωτίξῃ καὶ νὰ εὐλογῇ τοὺς μόχθους τῶν χειρῶν σας.

Μὲ σεδασιμὸν καὶ ἀγάπην

Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

(Ὁμ. Καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν) ..

ΑΠΑΝΤΑ
ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

Ὑπεύθυνος Ἐκδόσεως
Ἱερεὺς ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΔΙΩΤΗΣ
Ἐφημ. Ἱ. Ν. Ἀγ. Παντελεήμονος Ἀχαρνῶν

ΑΠΑΝΤΑ
ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνστάντιον ἀπολογία ..	9(141) *
Περὶ τῶν γεγενημένων παρ' Ἀρεινῶν	47(164)
Ὁ πρὸς τοὺς Ἀντιοχεῖς Τόμος	127(212)

* Οἱ ἐντὸς παρενθέσεως ἀριθμοὶ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς ἀριθμοὺς τῶν σελίδων τοῦ ἀρχαίου κειμένου.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΝ ΑΠΟΛΟΓΙΑ*

1. Ἐπειδὴ γνωρίζω ὅτι ἀπὸ πολλὰ ἔτη εἶσαι Χριστιανός, καὶ ἐδιδάχθης ἀπὸ τοὺς προγόνους σου νὰ ἀγαπᾷς τὸν Θεόν, προθύμως ἀπολογοῦμαι τῶρα ὑπὲρ τοῦ ἑαυτοῦ μου¹, θεοφιλέστατε Αὐγουστε² μεταχειριζόμενος δηλαδὴ τοὺς λόγους τοῦ μακαρίου Παύλου ἀναθέτω εἰς αὐτόν νὰ μεσιτεύσῃ εἰς σὲ ὑπὲρ ἐμοῦ, μὲ τὴν θεβαιότητα ὅτι, αὐτὸς μὲν εἶναι κήρυξ τῆς ἀληθείας, σὺ δὲ ἀγαπᾷς νὰ ἀκούῃς τοὺς λόγους αὐτοῦ. Λοιπὸν, ὡς πρὸς μὲν τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, καὶ τὴν σκηνοθετηθεῖσαν ἐναντίον μου σκευωρίαν, εἶναι ἀρκετὰ καὶ μόνα των, ὅσα ἐγράψαν ἀπὸ τόσους πολλοὺς ἐπισκόπους, νὰ μαρτυρήσουν εἰς τὴν εὐσέβειάν σου περὶ τῆς ἀληθείας. Ἀρκετὰ εἶναι ἐπίσης καὶ ἐκεῖνα, πού ἐξέθεσαν ὁ Οὐρσάκιος καὶ ὁ Οὐάλης, μετὰ τὴν μετάνοιάν των, νὰ ἀποδείξουν εἰς ὅλους, ὅτι τίποτε ἀπὸ ὅσα μᾶς κατηγορήσαν δὲν ἦτο ἀληθές. Διότι τί ἄλλο περισσότερο ἡμποροῦν νὰ μαρτυρήσουν ἄλλοι, ἀπὸ ὅσα οὗτοι γραπτῶς ὡμολόγησαν; Ἐῖπομεν ψέμματα, ἔγραψαν, ἐπλάσαμεν μὲ τὴν φαντασίαν μας, καὶ ὅλαι αἱ κατηγορίαι κατὰ τοῦ Ἀθανασίου εἶναι γεμᾶται ἀπὸ συκοφαντίας». Προσθέτω δὲ ἐδῶ διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀδιάσειστος ἀπόδειξις, ἐὰν θὰ ἤθελες

* Τὴν Ἀπολογίαν πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖον ἔγραψεν ὁ Ἀθανάσιος τὸ 357, διὰ νὰ ἀντικρούσῃ τὰς ἐναντίον του συκοφαντίας τῶν ἑθέρων τοῦ Ἀρειανῶν, οἱ ὅποιοι, διὰ νὰ καταστήσουν αὐτὸν ὑποπτον εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ἔπλασαν εἰς ὅρος τοῦ ψευδεῖς κατηγορίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὅτι οὗτος ἐραδιοῦργει τὸν Κωνσταντῖον εἰς τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ Κώνσταντα, ὅτι δὴθεν εἶχε γράψῃ κατ' αὐτοῦ πρὸς τὸν φονέα τοῦ Κωνσταντοῦ Μαγνέντιον, ὅτι ἐνεκαίνιασεν ἐκκλησίαν ἀνευ ἀδείας τοῦ βασιλέως καὶ ὅτι δὲν συναμωφόθη πρὸς διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος νὰ ἔλθῃ εἰς Ἱταλίαν. Εἰς τὸ ἔργον τοῦ τοῦτο ἀνατρέπει μίαν πρὸς μίαν τὰς ἐναντίον αὐτοῦ συκοφαντίας μετὰ θαυμαστῆς δυνάμεως λόγου καὶ ἐπιχειρηματολογίας ἀσυνήθους. Οἱ εἰδικοί ἀποφαίνονται ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Ἀθανασίου εἶναι συνταθειμένον μετὰ μεγίστης προσοχῆς καὶ δυνάμεως καὶ ἀξιοπρεπείας εἰς γλῶσσαν ὑψίστης περιωπῆς καὶ τέχνης, δι' ἣ καὶ θεωρεῖται ἓν τῶν ἐκλεκτοτέρων ἔργων αὐτοῦ.

θεωρήσει ἄξιον νὰ μάθης, ὅτι, ἐνῶ μὲν ἡμεῖς ἡμεθα παρόντες, τίποτε δὲν ἀπέδειξαν ἀληθὲς οἱ κατήγοροι τοῦ πρεσβυτέρου Μακαρίου, ὅταν δὲ ἡμεῖς ἡμεθα ἀπόντες, αὐτοὶ μόνοι των ἔπραξαν ἐκεῖνα, ποὺ ἠθέλησαν. Ὅλα δὲ αὐτὰ, κατὰ πρῶτον μὲν ὁ θεῖος νόμος, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ ἰδικοὶ μας νόμοι ἀπεφάνθησαν, ὅτι δὲν ἔχουν καμμίαν ἀποδεικτικὴν δύναμιν. Ἀπὸ αὐτὰ μὲν λοιπὸν γνωρίζεις, ὅτι καὶ ἡ εὐσέθειά σου, ἡ ὁποία εἶναι φιλαλήθης καὶ φιλόθεος, ἡμᾶς μὲν ἔκρινεν ὅτι εἴμεθα ἐλεύθεροι ἀπὸ πάσαν κατηγορίαν, δι' ἐκείνους δὲ ποὺ μᾶς κατηγοροῦσαν ἀπεφάνθη ὅτι εἶναι συκοφάνται.

2. "Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν διαβολὴν, ποὺ ἔγινεν ἐναντίον μου, πρὸς τὴν φιланθρωπίαν σου, ὅτι δῆθεν κατηγόρησα αὐτὴν εἰς τὸν εὐσεθέστατον Αὐγουστον, τὸν μακαρίας καὶ αἰωνίας μνήμης ἀδελφόν σου Κώνσταντα (διότι τοῦτο διαδίδουν καὶ ἐτόλμησαν νὰ γράψουν οἱ ἐχθροὶ μου), εἶναι ἄρκετὰ τὰ προηγούμενα νὰ ἀποδείξουν ὅτι καὶ ὅσα θὰ εἴπω τώρα εἶναι ἀληθῆ. Διότι, ἐὰν μὲν ἦσαν κάποιοι ἄλλοι ἐκεῖνοι, ποὺ λέγουν τοῦτο, τὸ πρᾶγμα εἶναι ἄξιον νὰ γίνῃ θέμα δίκης, καὶ ὑπάρχει ἀνάγκη σοβαρᾶς ἀποδείξεως, ὥς καὶ ἐλέγχου διὰ νὰ ἐξακριβωθῇ ἡ ἀξιοπιστία τοῦ προσώπου. Ἐὰν δὲ ἐκεῖνοι, ποὺ ἐσκηνοθέτησαν ψευδῶς τὰς πρώτας κατηγορίας, εἶναι οἱ ἴδιοι, ποὺ ἐσκηνοθέτησαν καὶ τὰ παρόντα, πῶς νὰ μὴ ἀποδεικνύωνται, λογικῶς ἀπὸ τὰ πρῶτα, ὅτι καὶ αὐτὰ εἶναι συκοφαντία; Διότι διὰ τοῦτο καὶ πάλιν ὁμιλοῦν κατὰ μόνας, ἐπειδὴ νομίζουν ὅτι ἔτσι θὰ ἡμπορέσουν νὰ ὑφαρπάσουν ὑπὲρ αὐτῶν τὴν κρίσιν τῆς θεοσεθείας σου. Ἀλλ' ἔπεσαν ἔξω εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς των, διότι δὲν ἤκουσας αὐτοὺς, ὥς ἐκεῖνοι ἠθέλησαν, ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν μακροθυμίαν σου ἔδωκας καὶ εἰς ἡμᾶς δικαίωμα νὰ ἀπολογηθῶμεν. Διότι τὸ νὰ μὴ ἀπαιτήσης ἀμέσως νὰ κινηθῇ ἡ διαδικασία καὶ νὰ ἐπιβάλῃς τιμωρίαν, οὐδὲν ἄλλο σημαίνει, παρὰ ὅτι ὥς δίκαιος βασιλεὺς ἔκρινες δίκαιον νὰ περιμένῃς καὶ τὴν ἀπολογίαν τοῦ συκοφαντηθέντος, τὴν ὁποίαν ἐὰν κρίνης δίκαιον νὰ ἀκούσης, εἶμαι πεπεισμένος ὅτι καὶ ὥς πρὸς αὐτὰ θὰ καταδικάσης τοὺς θρασεῖς κατηγόρους μας, ποὺ δὲν ἐφοβήθησαν τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἔδωκεν ἐντολὴν νὰ μὴ λέγῃ κανέν στόμα ψεῦδος εἰς τὸν βασιλέα.

3. Ἀλήθεια, ἐντρέπομαι μὲν καὶ νὰ ἀπολογηθῶ διὰ τοιαύτας κατηγορίας, τὰς ὁποίας νομίζω ὅτι οὔτε αὐ-

τὸς ἀκόμη ὁ κατήγορος θὰ ἐτόλμα νὰ θάλλῃ εἰς τὸν νοῦν του, ὅταν ἡμεῖς ἡμεθα παρόντες. Διότι ὁ ἴδιος γνωρίζει ἀκριβῶς, ὅτι καὶ αὐτὸς ψεύδεται, καὶ ἐγὼ οὔτε ἐτρελλάθηκα, οὔτε ἔγινα ἔξω φρενῶν, διὰ νὰ γίνω ὑπόπτος ὅτι καὶ πόρρωθεν ἔβαλα κάτι παρόμοιον μὲ τὸν νοῦν μου. Διὰ τοῦτο καὶ ὅταν ἄλλοι ἐρωτοῦσαν δὲν ἔδιδον εἰς αὐτοὺς ἀποκρίσιν, διὰ νὰ μὴ ἔχουν ἀμφίρροπον τὴν διάνοιάν των, ὅσοι θὰ μὲ ἀκούουν κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀπολογίας μου, εἰς τὴν εὐσεβειάν σου ὅμως ἀπολογούμαι μὲ μεγάλην καὶ καθαρὰν φωνήν, καί, μὲ ἐκτεταμένην τὴν χεῖρα, ἐκεῖνο, ποῦ ἔχω μάθει ἀπὸ τὸν Ἀπόστολον, «ἐπικαλοῦμαι μάρτυρα τὸν Θεόν, ἐπὶ τῆς ψυχῆς μου»², καί, καθὼς ἔχει γραφῇ εἰς τὰς ἱστορίας τῶν Βασιλειῶν «μάρτυς εἶναι ὁ Κύριος, καὶ μάρτυς ὁ Χριστὸς αὐτοῦ»³ (συγχώρησον καὶ εἰς ἐμὲ νὰ εἰπῶ τὸ αὐτό), οὐδέποτε ἐχρησιμοποίησα κακοὺς λόγους εἰς θάρος τῆς εὐσεβείας σου πρὸς τὸν ἀδελφόν σου, τὸν μακαρίας μνήμης Κώνσταντα, τὸν εὐσεβέστατον Αὐγουστον, οὔτε ἐξώργισα αὐτὸν ἐναντίον σου, ὅπως οὔτοι μᾶς ἔχουν ψευδῶς κατηγορήσει. Ἀλλ' ἐὰν κάποτε καὶ ἐπεσκέφθημεν αὐτόν, αὐτὸς ἦτο ἐκεῖνος ποῦ ἐνεθυμήθη τὴν φιланθρωπίαν σου, ἔκαμε δὲ λόγον καὶ ὅταν οἱ γύρω ἀπὸ τὸν Θάλασσον ἦλθον εἰς τὴν Πιτυθίωνα, καὶ ἡμεῖς ἐμέναμεν εἰς τὴν Ἀκυλίαν. Εἶναι ὁ Κύριος μάρτυς μου μὲ ποίους λόγους ἐγὼ ὠμίλησα διὰ τὴν θεοσέβειάν σου, καὶ ἔλεγον εἰς αὐτὸν ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ὁ Θεὸς θὰ φανερώσῃ εἰς τὴν ψυχὴν σου, διὰ νὰ καταδικάσῃς τὴν συκοφαντίαν ἐκείνων, ποῦ μὲ διέβαλον ψευδῶς εἰς σέ. Συγχώρησόν με, ποῦ εἶπον ταῦτα, φιланθρωπότατε Αὐγουστε, καὶ δῶσέ μου πολλὴν συγγνώμην. Διότι δὲν ἦτο ἔτσι εὐκολὸς ὁ φιλόχριστος ἐκεῖνος, οὔτε ἐγὼ ἤμην τόσον μέγας, διὰ νὰ κάμωμεν τὰ τοιαῦτα κοινὸν θέμα συζητήσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγὼ νὰ ἐσυκοφάντησα ἀδελφὸν εἰς ἀδελφόν, ἢ νὰ ἐκακολόγησα βασιλέα πρὸς βασιλέα. Δὲν εἰμαι τρελλός, βασιλεῦ, οὔτε ἐλησμόνησα τὴν θείαν φωνήν, ἢ ὅποια λέγει· «Ἀκόμη καὶ μὲ τὴν σκέψιν σου μὴ καταρασθῇς βασιλέα, καὶ μὴ καταρασθῇς πλούσιον ἐνῶ εἶσαι εἰς τὸ ὑπνοδωμάτιό σου. Διότι κάποιον πετεινὸν τοῦ οὐρανοῦ θὰ μεταφέρῃ τὴν φωνήν σου, καὶ ἐκεῖνος ποῦ ἔχει πτέρυγας θὰ μεταδώσῃ τὸν λόγον σου»⁴. Ἐὰν δὲ ἀκόμη καὶ ἐκεῖνα ποῦ λέγονται εἰς θάρος ὑμῶν τῶν βα-

2. Β' Κορ. 1, 23.

3. Α' Βας. 12, 5.

4. Ἐκκλ. 10, 20.

σίλειων δὲν μένουν κρυπτά, πῶς νὰ μὴ εἶναι ἀπίστευτον τὸ ὅτι ἐγὼ ἔλεγον ἐναντίον σου, ἐὰν μάλιστα ὁ θασιλεὺς ἦτο παρῶν καὶ τόσοι ἄλλοι παρίσταντο ἐκεῖ; Διότι οὐδέποτε εἶδον τὸν ἀδελφόν σου μόνος μου, οὔτε ἐκεῖνος ὠμίλησέ ποτε εἰς ἐμὲ κατὰ μόνας, ἀλλὰ πάντοτε μαζί με τὸν ἐπίσκοπον τῆς πόλεως ὅπου ἦτο ἐπίσκοπος, καὶ μαζί με ἄλλους ἀπὸ ἐκείνους, πού κατὰ τύχην παρευρίσκοντο ἐκεῖ, ἐπισκεπτόμεν αὐτόν, καὶ ὅλοι μαζί ἐβλέπομεν αὐτόν, καὶ ὅλοι μαζί πάλιν ἀπηρχόμεθα. Περὶ τούτου ἡμπορεῖ νὰ μαρτυρήσῃ ὁ Φουρτουνιανός, ὁ ἐπίσκοπος Ἀκυληίας, ἡμπορεῖ ἐπίσης νὰ εἴπῃ καὶ ὁ Πατήρ Ὁσίου, καὶ ὁ Κρισπίνος ὁ ἐπίσκοπος Πατάθων, καὶ ὁ Λούκυλλος ἐπίσκοπος Βερώνης, καὶ ὁ Διονύσιος ἐπίσκοπος Ληίδος, καὶ ὁ Βικέντιος ὁ ἐπίσκοπος Καμπανίας. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Μαξιμῖνος ὁ Τριβέρεως, καὶ ὁ Προτάσιος ὁ ἐπίσκοπος Μεδιολάνου ἔχουν ἀποθάνει, ἡμπορεῖ νὰ μαρτυρήσῃ ὁ Εὐγένιος, ὁ ὁποῖος ἔγινε μάγιστρος⁵, διότι αὐτὸς ἐστέκετο ἐμπρὸς εἰς τὸ κατώφλιον τῆς θύρας τῆς αἰθούσης τῶν ἀκροάσεων καὶ ἤκουεν ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἡμεῖς ἐνομιζομεν ἄξια νὰ εἴπωμεν εἰς αὐτόν, καὶ ἐκεῖνα, πού αὐτὸς συγκατέβαινε νὰ λέγῃ εἰς ἡμᾶς. Λοιπόν, ἂν καὶ αὐτὰ εἶναι ἄρκετὰ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας, ἐπίτρεψέ μου ὅμως νὰ διηγηθῶ καὶ τὸν λόγον διὰ τὸν ὁποῖον ἠναγκάσθην νὰ φύγω ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, διὰ νὰ ἐκτιμήσῃς καὶ ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἐκφέρῃς κρίσιν κατ' ἐκείνων, πού μᾶς συκοφαντοῦν ἀδίκως.

4. Ὅταν ἀνεχώρησα ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, οὔτε εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ἀδελφοῦ σου, οὔτε πρὸς ἄλλους τινὰς ἦλθον, παρὰ μόνον ἀνέβηκα εἰς τὴν Ρώμην. Ἐκεῖ ἀφοῦ ἐξέθεσα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὅσα συνέβαινον εἰς ἐμέ (διότι περὶ τούτου μόνον ἦτο ἡ φροντίς μου), ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς συνάξεις. Εἰς τὸν ἀδελφόν σου δὲν ἔγραψα, παρὰ μόνον ὅταν οἱ γύρω ἀπὸ τὸν Εὐσέβιον ἔγραψαν εἰς αὐτόν ἐναντίον μου, τότε καὶ ἔλαθον ἀνάγκην. ὅταν ἀκόμη ἦμην εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, νὰ ἀπολογηθῶ, καὶ ὅταν ἐκεῖνος μοῦ ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ κατασκευάσω χειρόγραφα τῶν θείων Γραφῶν, τὰ ὁποῖα ἀφοῦ ἔκαμα, ἀπέστειλα εἰς αὐτόν. Διότι πρέπει, ἐφ' ὅσον ἀπολογούμαι, νὰ εἴπω τὴν ἀλήθειαν εἰς τὴν

5. Μάγιστρος: Παρὰ ρωμαίους τίτλος πολυσήμαντος, ὡς ἄρχων, ἐπιστάτης ἔργων, συμποσιάρχης, ναύαρχος, παιδαγωγὸς κ.ἄ. Παρὰ Βυζαντινοὺς τὸ ἀνώτατον ἀξίωμα εἰς τὴν πολιτικὴν ἱεραρχίαν.

εὐσέβειάν σου. Ἀφοῦ λοιπὸν παρήλθον ἕκτοτε τρία ἔτη, κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος ἔγραψεν εἰς ἐμέ καὶ μὲ διέταξε νὰ συναντήσω αὐτόν, ἦτο δὲ τότε εἰς τὰ Μεδιόλανα. Ἐγὼ δέ, ἀφοῦ ἐξήτασα νὰ μάθω τὴν αἰτίαν (διότι δὲν ἐγνώριζα, μάρτυς μου ὁ Κύριος), ἔμαθον ὅτι μερικοὶ ἐπίσκοποι, ποὺ ἦλθον πρὸς τὰν σκοπὸν τοῦτον, ἐζήτησαν ἀπὸ αὐτὸν νὰ γράψῃ εἰς τὴν εὐσέβειάν σου, συνιστῶν νὰ γίνῃ σύνοδος. Πίστευε, βασιλεῦ, ὅτι ἔτσι ἔγινε, καὶ δὲν ψεύδομαι. Ἀφοῦ λοιπὸν ἦλθα εἰς τὰ Μεδιόλανα, συνήντησα πολλὴν φιλανθρωπίαν ἐκ μέρους του. Διότι κατεδέχθη νὰ μὲ ἰδῇ προσωπικῶς καὶ νὰ εἴπῃ ὅτι ἔγραψε καὶ ἀπέστειλε γράμματα πρὸς σέ, μὲ τὴν ἀξίωσιν νὰ γίνῃ σύνοδος. Ἐνῶ δὲ ἀκόμῃ εὐρισκόμενην εἰς τὴν πόλιν, ποὺ ἀνωτέρω εἶπα, μὲ μετεκάλεσε πάλιν εἰς τὴν Γαλλίαν, διότι ἐκεῖ ἐπρόκειτο νὰ ἔλθῃ καὶ ὁ Πατὴρ Ὁσιος, διὰ νὰ ἀναχωρήσωμεν ἀπ' ἐκεῖ διὰ τὴν Σαρδικήν. Μετὰ τὴν σύνοδον ὅμως, καὶ ἐνῶ εὐρισκόμενην εἰς τὴν Ναϊσσόν, ἔγραψε πάλιν εἰς ἐμέ, ὅποτε ἐπανήλθον εἰς Ἀκυληίαν, καὶ ἔμενα ἐκεῖ εἰς τὸ ἐξῆς, ὅπου καὶ ἔλαθον τὰ γράμματα τῆς θεοσεβείας σου. Καὶ ἀπὸ ἐκεῖ, προσκληθεὶς πάλιν ἀπὸ τὸν μακαρίτην, μετέβην εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ ἔτσι ἦλθον πρὸς τὴν εὐσέβειάν σου.

5. Εἰς ποῖον λοιπὸν τόπον, ἢ κατὰ ποῖον χρόνον, λέγει ὁ κατήγορός μου, καθ' ὃν ἐγὼ εἶπον τοιαῦτα πράγματα εἰς θάρος σου, ὥς μὲ συκοφαντεῖ; ἢ ἐνώπιον τίνος ἐγὼ ἐτρελλάθην καὶ ἐξεστόμισα τοιαῦτα, ὥσάν ἐκεῖνα ποὺ συκοφαντικῶς εἶπεν, ὅτι ἐγὼ εἶπον; ἢ ποῖος εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ συνηγορεῖ μὲ αὐτόν καὶ μαρτυρεῖ; Διότι ἐκεῖνα, ποὺ εἶδον οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ, αὐτὰ ὀφείλει καὶ νὰ λέγῃ⁶, καθὼς παραγγέλλει ἡ θεία Γραφή. Καὶ αὐτὸς μὲν δὲν θά εὕρῃ κανένα μάρτυρα διὰ νὰ θεβαιώσῃ ἐκεῖνα, ποὺ δὲν ἔγιναν. Ἐγὼ δέ, ἐπειδὴ δὲν ψεύδομαι, ἔχω μάρτυρα τὴν ἀλήθειαν, καὶ μαζὶ μὲ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἰδικήν σου εὐσέβειαν. Διότι ἀπαιτῶ, ἐπειδὴ γνωρίζω ὅτι ἔχεις ἀρίστην μνήμην, νὰ ἀναμνησθῇς τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους σοῦ ἀνέφερα τότε, ὅταν συγκατέβης νὰ μὲ ἴδῃς πρῶτον μὲν ἐν Βιμινακίῳ, δεύτερον δὲ εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας, καὶ τρίτον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἐὰν εἶπον καθόλου πρὸς σέ κακὸν λόγον διὰ

6. Πρβλ. Παρμ. 25, 7.

τοὺς γύρω ἀπὸ τὸν Εὐσέβιον, οἱ ὅποιοι, μὲ ἐλύπησαν, ἐὰν ἐσυκοφαντήσα μερικοὺς ἀπὸ ἐκείνους, πού με ἡδίκησαν. Ἐὰν δὲ οὔτε ἐκείνους, πού ἔπρεπε νὰ εἶπω ἐναντίον των, δὲν κατηγόρησα ψευδῶς, ποῖαν εἶχον τότε πάθει μανίαν διὰ νὰ κατηγορήσω ψευδῶς βασιλέα εἰς βασιλέα, καὶ νὰ γίνω αἷτιος νὰ συγκρουσθῇ ἀδελφός μὲ ἀδελφόν; Παρακαλῶ, ἢ νὰ μὲ καλέσης καὶ νὰ μὲ ἐλέγξης παρόντα, ἢ νὰ καταδικάσης τὰς κατ' ἐμοῦ ψευδεῖς κατηγορίας, καὶ μιμήσου τὸν Δαβίδ, πού λέγει· «Ἐκείνον πού κατηγορεῖ κρυφίως τὸν πλησίον του, τοῦτον ἐγὼ ἐξεδίδωκον»⁷. Διότι, ἐφ' ὅσον ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τοὺς ἰδίους ἐφόνευσαν, «διότι τὸ στόμα πού κατηγόρησε ψευδῶς ἐφόνευσε ψυχὴν»⁸. Ἡ ἰδική σου ὁμως μακροθυμία ἐνίκησε, διότι παρέσχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀπολογηθῶ μὲ παρρησίαν, διὰ νὰ καταστήνῃ δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῇ ἡ ἀλήθεια, καὶ νὰ καταδικασθοῦν οἱ κατήγοροι ἡμῶν ὡς ἄνθρωποι, πού ἀγαποῦν τὰς ἔριδας, καὶ τὰς συκοφαντίας. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ εὐσεβεστάτου, τοῦ μακαρίας μνήμης, ἀδελφοῦ σου, διότι σύ, κατὰ τὴν σοφίαν, πού σοῦ ἐδόθη ἀπὸ τὸν Θεὸν ἡμπορεῖς ἀπὸ τὰ ὀλίγα ταῦτα, νὰ συμπεράνης τὰ πολλὰ καὶ νὰ λάθης γνῶσιν τῆς χαλκευθείσης κατηγορίας.

6. Διὰ δὲ τὴν ἄλλην συκοφαντίαν, ἐὰν ἔγραψα εἰς τὸν τύραννον (διότι οὔτε θέλω νὰ εἶπω τὸ ὄνομά του), παρακαλῶ ὅπως, καθὼς θέλεις καὶ μὲ ὅποιαδήποτε μέσα προτιμᾷς νὰ δοκιμάσης, ἐξέταζε καὶ ἀνάκρινε· διότι τὸ μέγεθος τῆς συκοφαντίας μὲ κάμνει νὰ ἐξανίσταμαι καὶ μὲ ὁδηγεῖ εἰς πολλὴν ἀσάφειαν. Καὶ πίστευε, θεοφιλέστατε βασιλεῦ, ὅτι πολλάκις σκεπτόμενος κατ' ἐμαυτόν, δὲν ἐπίστευα ἐὰν πράγματι παρουσιάσθῃ κάποιος τόσον πολὺ διεφθαρμένος, ὥστε καὶ νὰ εἶπη τοιαῦτα ἀπίθανα ψεύδη. Ἐπειδὴ δὲ διεδίδετο ἀπὸ τοὺς Ἀρειανούς καὶ τοῦτο, καὶ ἐκαυχῶντο, ὅτι αὐτοὶ ἦσαν, πού ἐπέδωσαν ἀντίγραφον ἐπιστολῆς, περιῆλθον εἰς μεγαλυτέραν ἀπορίαν, καὶ ἐπὶ πολλὰς νύκτας ἔμενα ἀγρυπνος καὶ ἐδίδα μάχην πρὸς τοὺς κατηγόρους μου, ὡς νὰ ἦσαν παρόντες καὶ αἰφνιδίως ἀφήκα κραυγὴν μεγάλην, καὶ ἠυχόμην ἀμέσως, μετὰ στεναγμῶν καὶ δακρύων, ὅπως

7. Ψαλμ. 100, 5.

8. Σοφ. Σολ. 1, 11.

εὖρω εὐμενεῖς τὰς ἀκοάς σου. Ἀλλά, ἂν καί, μὲ τὴν χάριν τοῦ Κυρίου, εὖρον ταύτας προθύμους νὰ μὲ ἀκούσουν εὐμενῶς, πάλιν ἀπορῶ πῶς νὰ ἀρχίσω τὴν ἀπολογία μου, διότι ὅσας φορές καὶ ἂν ἐπιθάλλωμαι εἰς τὸν ἑαυτὸν μου νὰ εἶπω, ἐμποδίζομαι ἀπὸ τὴν ἔκπληξιν, ποῦ μοῦ προκαλεῖ τὸ πρᾶγμα τοῦτο. Διότι περὶ μὲν τοῦ μακαρίτου ἀδελφοῦ ἡ δικαιολογία παρουσιάζετο ἐντελῶς πιθανῇ εἰς τοὺς συκοφάντας, ἐπειδὴ καὶ ἡμπορούσαμεν νὰ θλέπωμεν αὐτόν, καὶ αὐτὸς συγκατέβαινε νὰ γράφῃ δι' ἡμᾶς πρὸς τὴν ἰδικὴν σου ἀδελφικὴν διάθεσιν, καὶ ὅταν ἡμεθα παρόντες πολλακίς μᾶς ἐτίμα μὲ τὴν καλωσύνην του, καὶ ὅταν ἡμεθα ἀπόντες μᾶς προσκαλοῦσε νὰ τὸν ἐπισκεφθῶμεν. Τὸν διάβολον ὅμως Μαγνέντιον⁹, μάρτυς μου ὁ Κύριος, καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῦ, οὔτε γνωρίζω, οὔτε ἔμαθα ἀπὸ ἄλλους δι' αὐτόν. Ποία λοιπὸν ὑπάρχει σχέσις εἰς ἐκεῖνον, ποῦ εἶναι ἄγνωστος, μὲ ἐκεῖνον ποῦ δὲν γνωρίζει αὐτόν; Ποία δικαιολογία μὲ ἔσπρωξε νὰ γράψω εἰς ἓνα τέτοιον πρόσωπον; Ποῖον πρόλογον θὰ ἔπρεπε νὰ προτάξω εἰς τὴν ἐπιστολὴν μου, ἔὰν ἔγραφον εἰς αὐτόν; Ὅτι Ἐκεῖνον, ποῦ μὲ ἐτίμα, καὶ τοῦ ὁποίου οὐδέποτε θὰ λησμονήσω τὰς εὐεργεσίας, τοῦτον σὺ καλῶς ἔκαμες καὶ ἐφόνευσες; καὶ ἀναγνωρίζω ὡς εὐεργέτην σέ, ὁ ὁποῖος ἐφόνευσες τοὺς γνωστούς εἰς ἡμᾶς Χριστιανούς καὶ πιστοτάτους ἄνδρας; καὶ ἀποδέχομαι σέ, ὁ ὁποῖος ἔσφαξες ἐκεῖνους, ποῦ μᾶς ὑπεδέχθησαν μὲ γνησίαν ἀγάπην εἰς τὴν Ρώμην, τὴν μακαρίαν θείαν

9. Ὁ Μαγνέντιος ἦτο ἀρχηγὸς τῶν σωματοφυλάκων τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Δύσεως Κωνσταντος, ἀδελφοῦ τοῦ Κωνσταντίου, τὸν ὁποῖον οὗτος ἐδολοφόνησε τῇ 350, παρὰ τὰ Πυρηνναῖα, καὶ ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν αὐτοκράτορα, διατελέσας ὡς τοιοῦτος μέχρι τοῦ 353, ὅτε ὁ Κωνσταντῖος μὲ τὴν συνδρομὴν τῶν φράγκων καὶ τῶν Ἀλαμανῶν ἐπεβλήθη ἐναντίον τοῦ δολοφόνου τοῦ Ἀδελφοῦ του, γενόμενος ἔκτοτε μονοκράτωρ ἐλσικλήρου τῆς αὐτοκρατορίας. Κατὰ τὸ σύντομον τοῦτο διάστημα τῆς κυριαρχίας του ἐπὶ τῆς Δύσεως, ὁ Μαγνέντιος, γνωρίζων τὴν μεγάλην ἐπιρροὴν τοῦ Μ. Ἀθανασίου εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἐξήγησε νὰ κερδήσῃ μὲ τὸ μέρος του τὸν Ἀθανάσιον. Τὸ γεγονός τοῦτο παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ νὰ κατηγορήσουν αὐτόν εἰς τὸν Κωνσταντῖον, ὅτι δῆθεν ἠνύνησε τὸν σφετεριστὴν τοῦ θρόνου τοῦ ἀδελφοῦ του, πρὸς τὸν ὁποῖον ἔγραψε τάχα καὶ ἐπιστολὴν ὁ Ἀθανάσιος. Εἰς ἀναίρεσιν τῆς συκοφαντίας ταύτης ἀφιεροῖ ὁ Ἀθανάσιος τὸ ἐφεξῆς τμήμα τῆς πρὸς τὸν Κωνσταντῖον ἀπολογίας του, ἐνθα χαρακτηρίζει τὴν πρὸς Μαγνέντιον ἐπιστολὴν του πλαστήν (πρβλ. Κ. Παπαρρηγοπούλου, Ἱστ. Ββ, 152, Β. Στεφανίδου, Ἑκκλ. Ἱστ. 169, 174).

σου, τὴν Ἀληθινὰ Εὐτροπίαν¹⁰, καὶ τὸν Ἀβουτήριον τὸν ἀληθινὸν ἐκείνον Χριστιανόν, καὶ τὸν Σπειράντιον, τὸν πιστότατον, καὶ πολλοὺς ἄλλους καλοὺς ἀνθρώπους.

7. Ἐπεὶ δὲν εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ τρέλλα καὶ τὸ νὰ θάξῃ ὑποψίας δι' αὐτὰ εἰς τὸν νοῦν τοῦ ὁ κατήγορος; Διότι τί με ἐπειθε πάλιν νὰ ἐλπίζω εἰς αὐτόν; Ποῖαν διάθεσιν αὐτοῦ ἔβλεπον νὰ εἶναι ἀσφαλῆς; Τὸ ὅτι οὗτος ἐφόνευσε τὸν κύριόν του, καὶ ἀπεδείχθη ἄπιστος εἰς τοὺς φίλους του, καὶ παρέβη μὲν τοὺς ὅρκους του, εἰς δὲ τὸν Θεὸν ἠσέθησε, μὲ τὸ νὰ ἐπινοήσῃ μάγους καὶ γόητας ἐναντίον τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ; Μὲ ποῖαν δὲ συνείδησιν θὰ ἔλεγον εἰς αὐτόν, χαῖρε, τοῦ ὁποίου ἡ παραφροσύνη καὶ ἡ σκληρότης ὄχι μόνον ἐμέ, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν οἰκουμένην ἐλύπησε; Μεγάλην ἐθέβαια καὶ πολλὴν χάριν ἀπὸ τοὺς δύο τούτους ὥφειλα εἰς ἐκείνον, διότι ὁ μὲν μακαρίτης ἀδελφός σου ἐγέμισε τὰς ἐκκλησίας μὲ ἀφιερώματα, οὗτος δὲ αὐτόν, ποῦ ἀπέστελλεν αὐτά, ἐφόνευσε. Καὶ οὔτε ἀπὸ αὐτά, ποῦ ἔβλεπεν, ἐντράπηκεν ὁ θδελυρός, οὔτε ἐφοβήθη τὴν χάριν ποῦ ἐδόθη εἰς τὸν μακαρίτην διὰ τοῦ θαπτίσματος, ἀλλ' ὥσάν κάποιος ὀλέθριος δαίμων καὶ διαβολικὸς ἐγκληματίας, κατελήφθη ἀπὸ μανίαν ἐναντίον του. Καὶ τοῦτο μὲν συνέβη εἰς τὸν μακαρίτην εἰς μαρτύριον τῆς πίστεώς του, ἐκείνος δὲ εἰς τὸ ἐξῆς ὥσάν δέσμιος τοῦ ἐγκλήματός του, ὅπως ὁ Κάϊν, κατεδιώκετο στενάζων καὶ τρέμων, διὰ νὰ μιμηθῇ καὶ τὸν Ἰούδαν εἰς τὸν τρόπον τοῦ θανάτου, μὲ τὸ νὰ γίνῃ δῆμιος τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ νὰ ὑποστῇ διπλὴν τὴν τιμωρίαν κατὰ τὴν μέλλουσαν κρίσιν.

8. Εἰς τοιοῦτον ἐνόμισεν ὁ συκοφάντης μου ὅτι εἶχον γίνεαι φίλος, ἢ ἴσως οὔτε ἐνόμισεν, ἀλλ' ὥς ἐχθρὸς μου ἐφαντάσθη τὰ ἀπίθανα. Διότι ἐγνώριζεν ἀκριβῶς ὅτι μὲ κατηγοροῦσε ψευδῶς. Θὰ ἤθελα ὁμῶς νὰ ἦτο οὗτος, ὅποιος καὶ ἂν εἶναι, παρὼν ἐδῶ, διὰ νὰ ἐρωτήσω αὐτὸν ἐνώπιον αὐτῆς τῆς ἀληθείας (διότι ὅσα λέγομεν ἡμεῖς

10. Εὐτροπίαν: ὑπάρχουν καὶ αἱ γραφαὶ Εὐτρόπιον καὶ Εὐτρόπον ἐκ τῶν εἰς (καλῶς) καὶ τρόπος (τρόπος ζωῆς, ἥθος), ἤτοι εὐγενῆς τοὺς τρόπους, ἐνάρετος. «τὴν ἀληθῶς Εὐτροπίαν, ἣτοι τὴν ἀληθινὰ εὐγενῆ καὶ ἐνάρετον, ὥς καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς Εὐτροπία δηλοῖ». Ἡ Εὐτροπία ἦτο ἀδελφὴ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ θεία τοῦ Κωνσταντίου καὶ ἔζη ἐν Ρώμῃ, ἐνθα ἐφόνευσεν αὐτὴν ὁ Μαγνέντιος, μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Ἀννιδαλίου.

οἱ Χριστιανοί, λέγομεν αὐτὰ ὥσάν ὁ Θεὸς νὰ εἶναι παρών, καὶ τοῦτον ἡμεῖς ἔχομεν ὄρκον), ποῖος ἐξ ἡμῶν ἔχαιρε ὅταν ἔζη ὁ μακαρίτης Κώνστας, καὶ ποῖος ἤχεται περισσότερον, ἀποδεικνύει καὶ ἡ πρώτη συκοφαντία καὶ εἰς τὸν καθένα εἶναι τοῦτο φανερόν. Ἐάν δὲ καὶ ὁ ἴδιος γνωρίζῃ ἀκριβῶς, ὅτι ἀπὸ τοὺς ἔχοντας τοιαύτας ἀγαθὰς διαθέσεις, καὶ ἂν κάποιος ἡγάπα τὸν μακαρίτην Κώνσταντα, δὲν θὰ ἐγίνετο φίλος ἐκείνου, πού ἐνήργησεν ἐχθρικῶς ἐναντίον του. Ἐάν δὲ αἱ διαθέσεις του ἦσαν διάφοροι ἀπὸ τὰς ἰδικὰς μας, φοβοῦμαι μήπως ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εἶχεν εἰς τὸν νοῦν του, αὐτός, πού ἐμίσουςεν αὐτόν, ταῦτα κατηγόρησε ψευδῶς ἐναντίον μου.

9. Ἐγὼ μὲν λοιπὸν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἐκπλήξεως διὰ τὸ πρᾶγμα τοῦτο, οὐδὲν ἔχω πρόχειρον ἀπὸ ὅσα πρέπει νὰ εἶπω πρὸς ἀπολογίαν μου, καὶ μόνον ὁ ἴδιος καταδικάζω τὸν ἑαυτὸν μου εἰς μυρίους θανάτους, ἐάν ἔστω καὶ κάποια ἀμυδρά ὑποψία γεννηθῇ εἰς θάρρος μου περὶ τούτου. Εἰς σέ δέ, πού ἀγαπᾷς τὴν ἀλήθειαν, θασιλεύ, ἀπολογοῦμαι μὲ θάρρος. Καὶ ὅπως προεῖπα παρακαλῶ, ἐξέταξε νὰ μάθῃς τὴν ἀλήθειαν, ὅταν μάλιστα ἔχῃς μάρτυρας ἐκείνους, πού ἀπεστάλησαν κάποτε ἀπὸ ἐκείνον πρέσβεις πρὸς σέ. Εἶναι δὲ οὗτοι ὁ Σαρβάτιος καὶ ὁ Μάξιμος, οἱ ἐπίσκοποι, καὶ αὐτοὶ πού εἶναι μαζί των καὶ ὁ Κλημέντιος καὶ ὁ Βάλης. Μάθε, παρακαλῶ, ἐάν οὗτοι ἔφεραν εἰς ἐμέ γράμματα, διότι τὰ γράμματα ταῦτα θὰ παρεῖχον εἰς ἐμέ πρόφασιν νὰ γράψω εἰς ἐκείνον. Ἐρώτησε μήπως, ὅταν εἶδον τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Κλημεντίου, ἐμνημόνευσα τὸν μακαρίας μνήμης Κώνσταντα, καὶ ἐάν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, μὲ τὰ δάκρυά μου κατέθρεχα^{10α} τὰ ἱμάτιά μου, μὲ τὸ νὰ ἐνθυμοῦμαι τὴν φιλανθρωπίαν του καὶ τὴν φιλόχριστον ψυχὴν του. Μάθε ἀκόμη πῶς, ὅταν ἤκουσα διὰ τὴν σκληρότητα τοῦ θηρίου, καὶ εἶδα τοὺς γύρω ἀπὸ τὸν Βάλεντα, πού ἦλθον διὰ μέσου τῆς Λιθύης, ἐφοβούμην μήπως καὶ ἐκεῖνος τολμήσῃ νὰ δοκιμάσῃ καὶ ὥς ληστής φονεύσῃ ἐκείνους, πού ἀγαποῦσαν καὶ ἐνεθυμοῦντο τὸν μακάριον, ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν λογαριάζω τὸν ἑαυτὸν μου, ὅτι εἶναι εἰς δευτέραν μοῖραν ἀπὸ κανένα.

10. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐφοβούμην ὅτι οὗτοι θὰ εἶχον τοῦτο εἰς τὸν νοῦν των, πῶς νὰ μὴ ἠύχόμην ὑπὲρ τῆς ἰδικῆς σου φιλανθρωπίας; Καὶ ἐκείνον μὲν ποῦ τὸν ἐφόνευσεν, ἠγάπων, σέ δὲ τὸν ἀδελφὸν τοῦ φονευθέντος, ὁ ὁποῖος ζητεῖ ἐκδίκησιν διὰ τὸν θάνατον ἐκείνου, ἐλυπούμην; Ἄλλ' ἐκείνου μὲν τὴν παρανομίαν ἐνεθυμούμην, τὴν δὲ ἰδικὴν σου εὐεργεσίαν ἐλησμονοῦσα, ἡ ὁποία καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μακαρίτου διετηρήθη πρὸς ἐμὲ ἀμείωτος, οἷα ἦτο καὶ ὅταν ἐκεῖνος ἔζη, καὶ συγκατέθεης νὰ θεβαιώσης διὰ γραμμάτων σου πρὸς ἐμέ; Μὲ τί μάτια νὰ ἔβλεπον τὸν φονέα τοῦ ἀνδρός; Ἡ πῶς, ὅταν ἠύχόμην ὑπὲρ τῆς ἰδικῆς σου σωτηρίας, νὰ μὴ ἐνόμιζον ὅτι ἔβλεπον καὶ τὸν μακαρίτην ἐκείνον; Διότι οἱ ἀδελφοί, λόγῳ τῆς φύσεώς των, εἶναι κάτοπτρα ὁ εἰς τοῦ ἄλλου. Διὰ τοῦτο μὲ τὸ νὰ βλέπω σέ εἰς ἐκείνον, οὐδέποτε ἤμποροῦσα νὰ σέ διαβάλλω εἰς αὐτόν, καὶ πάλιν μὲ τὸ νὰ βλέπω ἐκείνον εἰς σέ, οὐδέποτε ἤμποροῦσα νὰ γράψω εἰς ἐκείνον, ποῦ ἔγινε φονεὺς του, ἀλλὰ ἐπροσευχόμην μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἰδικῆς σου σωτηρίας. Καὶ μάρτυρες τούτων εἶναι πρῶτον μὲν ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος εἰσήκουσε τῶν προσευχῶν ἡμῶν καὶ σοῦ ἐ χάρισε ὁλόκληρον τὴν βασιλείαν, ποῦ εἶχον οἱ πρόγονοί σου. Εἶναι δὲ ἔπειτα μάρτυρες καὶ ἐκεῖνοι, ποῦ ἦσαν τότε παρόντες, ἦτοι ὁ Φιλικήσιμος, ποῦ ἔγινε δοῦξ τῆς Αἰγύπτου, καὶ ὁ Ρουφῖνος, καὶ ὁ Στέφανος, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν ἦτο καθολικός¹¹, ὁ δὲ ἄλλος μάγιστρος, ἦτο ἐκεῖ καὶ ὁ κόμης Ἀστέριος, καὶ ὁ Παλλάδιος, ποῦ ἔγινε μάγιστρος τοῦ παλατίου, καὶ ὁ Ἀντίοχος καὶ ὁ Εὐάγριος οἱ γενικοὶ ἐπόπται. Διότι ἔλεγον μόνον· Ἄς εὐχηθῶμεν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ εὐσεβεστάτου αὐτοκράτορος Κωνσταντίου· καὶ ὁ λαὸς ὅλος ἀμέσως μὲ μίαν φωνὴν ἐφώναζε· Χριστέ, βοήθησε τὸν Κωνσταντίνον· καὶ ἐξακολουθοῦσα ἔτσι νὰ προσεύχωμαι.

11. Ὅτι μὲν λοιπὸν οὔτε ἔγραψά ποτε εἰς αὐτόν, οὔτε ἔλαθον παρ' αὐτοῦ γράμματα, ἐπεκαλέσθην μάρτυρα τὸν Θεόν, καὶ τὸν Λόγον αὐτοῦ, τὸν μονογενῆ Υἱόν του, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Παρακαλῶ δὲ νὰ συγχωρηθῇ εἰς ἐμὲ ἡ παράκλησις ὅπως ἐρωτηθῇ δι' ὁ-

11. Παρὰ Ῥωμαίοις καὶ Βυζαντινοῖς ἀνώτερος οἰκονομικὸς ὑπάλληλος, ἔχων ὡς ἔργον τὴν διοίκησιν κρατικῶν γαιῶν.

λίγων ὁ κατηγορός μου νά εἴπῃ ἀπό ποῦ εἶχε τὰς ἀποδείξεις διὰ νά προβῇ εἰς τὴν κατ' ἐμοῦ κατηγορίαν αὐτήν; Θά εἴπῃ ὅτι ἔχει ἀντίγραφα ἐπιστολῆς; διότι οἱ Ἀρειανοὶ ἐκουράσθησαν πλέον νά διαδίδουν τοῦτο. Πρῶτον μὲν καὶ ἂν ἀκόμη ἐπιδεικνύῃ ὅτι τὰ γράμματα εἶναι ὅμοια μὲ τὰ ἰδικὰ μας, ἀκόμη καὶ τότε δὲν ἔχει τίποτε, ποῦ νά εἶναι ἀσφαλὲς καὶ μὴ ἐπιδεχόμενον ἀμφισβήτησιν, διότι εἶναι πλαστογράφοι, οἱ ὅποιοι καὶ τὸν γραφικὸν χαρακτήρα ὑμῶν τῶν βασιλέων πολλάκις ἐμιμήθησαν καὶ ὅπως εἶναι γνωστόν, δὲν εἶναι ἡ μίμησις ποῦ παρέχει κῦρος εἰς τὰ γράμματα, ἐὰν καὶ ἐκεῖνοι, ποῦ συνηθίζουν νά γράφουν αὐτά, δὲν μαρτυροῦν τὴν γνησιότητα τῶν ἐπιστολῶν. Θέλω λοιπὸν νά ἐρωτήσω πάλιν καὶ τοῦτο τοὺς συκοφάντας μου, ποῖος εἶναι ἐκεῖνος, ποῦ ἐπρομήθευσέ ποτε ταῦτα εἰς αὐτούς, καὶ ἀπὸ ποῦ εὑρέθησαν ταῦτα; διότι ἀληθῶς καὶ ἐγὼ εἶχον αὐτούς, ποῦ ἔγραφον, καὶ ἐκεῖνος πάλιν αὐτούς, ποῦ παρελάμβανον ἀπὸ τοὺς κομιστὰς καὶ παρέδιδον εἰς αὐτὸν τὰς ἐπιστολάς. Λοιπὸν, οἱ μὲν ἰδικοὶ μου εἶναι παρόντες, καὶ καταδέξου νά καλέσῃς καὶ ἐκεῖνους. Διότι ἐπιτρέπεται χωρὶς ἄλλο καὶ εἰς αὐτούς νά ζοῦν, καὶ μάθε ἀπὸ αὐτούς διὰ τὰ γράμματα αὐτά, ἀφοῦ ἐξετάσῃς, ἐφ' ὅσον χρόνον ἡ ἀλήθεια συμπαρίσταται μαζί σου. Διότι αὐτὴ εἶναι τὸ φυλακτήριον τῶν βασιλέων, καὶ μάλιστα ὅταν οὗτοι εἶναι Χριστιανοί, ἐπειδὴ τὸ νά βασιλεύῃτε μαζί μὲ τὴν ἀλήθειαν εἶναι τὸ ἀσφαλέστερον πρᾶγμα, ὥς ἡ Γραφή λέγει: «Ἡ ἐλεημοσύνη καὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι φύλακες τοῦ βασιλέως, οἱ ὅποιοι περιφρουροῦν μὲ δικαιοσύνην τὸν θρόνον αὐτοῦ»¹². Μὲ τὴν ἀλήθειαν ῥοηθὸν ὁ σοφὸς Ζοροβάβελ ἐνίκησε, καὶ ὁλόκληρος ὁ λαὸς ἀνεφώνησε· «Ἡ ἀλήθεια εἶναι μεγάλη καὶ ὑπερνικᾷ»¹³.

12. Λοιπὸν, ἐὰν μὲν μὲ εἶχον διαβάλλει εἰς ἄλλους, θὰ ἐπικαλούμην τὴν ἰδικὴν σου εὐσέβειαν, καθὼς ὁ Ἀπόστολος ἐπεκαλέσθη τότε τὸν Καίσαρα¹⁴ καὶ ἐσταμάτησεν ἀμέσως ἡ ἐναντίον του ἐπιβουλή τῶν ἐχθρῶν του. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτοὶ ἐτόλμησαν νά μὲ διαβάλλουν εἰς σέ, ποῖον ἄλλον ἐκτὸς ἀπὸ σέ νά ἐπικαλεσθῶ; Τὸν Πατέρα

12. Παρμ. 20, 28.

13. Πρβλ. Α' Ῥωθρ. 3, 12.

14. Πρβλ. Πράξ. 25, 11.

τοῦ λέγοντος· «Εγὼ εἶμαι ἡ ἀλήθεια»¹⁵, διὰ νὰ μαλακώσῃ τὴν καρδίαν σου νὰ γίνῃ εὐμενής. Δέσποτα παντοκράτωρ, βασιλεὺ τῶν αἰώνων, ὁ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὺ διὰ τοῦ Λόγου σου ἔδωκες τὴν βασιλείαν ταύτην εἰς τὸν θεράποντά σου Κωνσταντίον· σὺ στείλῃς τὸ φῶς σου εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἵνα, ἀφοῦ μάθῃ τὴν ἐναντίον ἡμῶν συκοφαντίαν, αὐτὸς μὲν δεχθῇ εὐμενῶς τὴν ἀπολογίαν μου, νὰ κάμῃ δὲ ὥστε νὰ γνωρίσουν ὅλοι, ὅτι αἱ ἄκοαὶ αὐτοῦ ἔχουν ἀσφαλισθῇ μὲ τὴν ἀλήθειαν. Καὶ σύμφωνα μὲ τὸ γεγραμμένον μόνον· «χείλη δίκαια εἶναι δεκτὰ εἰς ἀκρόασιν ἀπὸ τὸν βασιλέα»¹⁶. Διότι ἔτσι ἔκαμες νὰ λεχθῇ καὶ διὰ τὸν θρόνον σου, ὅτι κατορθώνει ὅ,τι καὶ ὁ θρόνος τῆς βασιλείας τοῦ Σολομῶντος¹⁷. Ἄρα λοιπόν, ἐρώτησον ἀπλῶς, καὶ ἔτσι ἂς μάθουν οἱ κατήγοροί μου ὅτι σὺ ἐνδιαφέρεσαι νὰ μάθῃς τὴν ἀλήθειαν. Καὶ μὲ μόνον τὸ χρῶμα τοῦ προσώπου των θὰ ἀποκαλύψουν τὴν συκοφαντίαν, διότι τοῦτο εἶναι σημεῖον ἐλέγχου τῆς συνειδήσεως, καθὼς καὶ ἔχει γραφῇ· «Ὅταν εὐφραίνεται ἡ καρδία τὸ πρόσωπον λάμπει, ὅταν δὲ αὕτη κατέχεται ἀπὸ λύπας εἶναι σκυθρωπὸν»¹⁸. Ἔτσι ἐκείνους μὲν, ποὺ ἀπεφάσισαν καὶ ἔκαμον κακὰ εἰς τὸν Ἰωσήφ, ἤλεγξεν αὐτοὺς ἡ συνείδησις¹⁹, ἡ δὲ πονηρία τοῦ Λάθαν κατὰ τοῦ Ἰακώβ ἐφανερώθη ἀπὸ τὸ πρόσωπόν του.²⁰ Βλέπεις λοιπόν ὅτι ἐκεῖνοι μὲν, ποὺ φεύγουν καὶ κρύπτονται, εἶναι ὑποπτοι, ἡμεῖς δέ, ποὺ ἀπολογούμεθα παρρησίᾳ, εἴμεθα ἐλεύθεροι ὑπονοίας. Διότι ἡ κρίσις δὲν γίνεται περὶ ὀλικῶν πραγμάτων, ἀλλὰ περὶ τῆς δόξης τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκεῖνος ποὺ κτυπᾶται ἀπὸ λίθον ζητεῖ τὸν ἱατρὸν τῆς συκοφαντίας ὅμως τὰ πλήγματα εἶναι θαυότερα ἀπὸ τὰ τραύματα τῶν λίθων. «Ἡ συκοφαντία εἶναι ρόπαλον, καὶ μάχαιρα, καὶ θέλος αἰχμηρόν», καθὼς εἶπεν ὁ Σολομῶν²¹. Καὶ τὰ τραύματα αὐτὰ μόνον ἡ ἀλήθεια ἡμπορεῖ νὰ θεραπεύσῃ, ὅταν δὲ αὕτη παραβλέπεται τὰ τραύματα χειροτερεύουν.

15. Ἰω. 14, 6.

16. Πρβλ. Παρμ. 16, 13.

17. Πρβλ. Παρμ. 25, 5.

18. Παρμ. 15, 13.

19. Πρβλ. Γέν. 42, 21.

20. Πρβλ. Γέν. 31, 5.

21. Πρβλ. Παρμ. 25, 18.

13. Δι' ὅλα αὐτά, τὰ πράγματα τῶν ἀπανταχοῦ Ἑκκλησιῶν συνεταράχθησαν. Καί ἐκεῖνοι μὲν ἐπενόησαν πολλὰς αἰτίας, ἐπίσκοποι δὲ θαυμάσιοι καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ποιμάναντες τὴν Ἑκκλησίαν ἐξωρίσθησαν, ἐξ αἰτίας τῆς ἐπικοινωνίας τῶν μὲ ἐμέ. Καὶ ἐάν μὲν τοῦτο ἐγίνετο μέχρι τοῦ σημείου τούτου, ὑπῆρχε κάποια ἀγαθὴ ἐλπίς, διότι σὺ εἶσαι φιλόανθρωπος καὶ διὰ τὴν μὴ ἐξακολουθήσῃ εἰς τὸ ἐξῆς τὸ κακόν, ὥς ἐπικρατῇ εἰς τὰς σκέψεις σου ἡ ἀλήθεια, ὥστε νὰ μὴ ἐπιτρέψῃς νὰ γεννηθῇ ὑπόνοια ἐναντίον καμμιᾶς Ἑκκλησίας, καὶ μάλιστα ἐναντίον τῶν ἐπισκόπων. Ἡ ἐάν δὲν θέλῃς νὰ διατάξῃς ἀνακρίσεις, εἶναι δίκαιον νὰ γίνωμεν ἡμεῖς οἱ ἀπολογούμενοι πιστευτοί, παρὰ οἱ συκοφάνται μας. Διότι οὗτοι μὲν ὥσάν ἐχθροί, πού εἶναι, πονηρεύονται, ἡμεῖς δὲ μὲ πολλὴν ἀγωνίαν παρέχομεν τὰς ἀποδείξεις τῆς ἀθωότητος ἡμῶν. Ἀλλ' ὅμως ἀπορῶ, πῶς ἡμεῖς μὲν μὲ πολλὴν εὐλάβειαν ἀπολογούμεθα, ἐκεῖνοι δὲ ἔχουν τόσην πολλὴν ἀναισχυντίαν, ὥστε νὰ ψευστοῦν ἀκόμη καὶ εἰς τὸν βασιλέα. Ἀλλὰ σὺ, βασιλεῦ, ἐξέτασε νὰ μάθῃς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἔχει γραφῇ, μὴ παύσῃς νὰ ἐρευνᾷς²², ἐνῶ θὰ εἴμεθα καὶ ἡμεῖς παρόντες, ἀπὸ ποῦ ἐπληροφορήθησαν καὶ λέγουν ταῦτα, ἢ ἀπὸ ποῦ εὐρέθησαν τὰ γράμματα. Ἀλλ' οὔτε ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας θὰ ἀποδειχθῇ ὅτι εἶπε κανεὶς τίποτε, οὔτε ἀπὸ τοὺς ἰδικούς του ἐπίσης θὰ εἶπῃ κανεὶς τι, διότι ὅλα εἶναι πλαστά. Καὶ ἐπὶ πλέον τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι ἴσως πρέπον νὰ ζητοῦν, διότι οὔτε θέλουν τοῦτο, διὰ τὴν μὴ ἀνακαλυφθῇ καὶ ἐκεῖνος, πού ἔγραψεν αὐτά. Διότι μόνον οἱ διαβολεῖς γνωρίζουν αὐτόν, καὶ κανεὶς ἄλλος.

14. Ἐπειδὴ δὲ μὲ κατηγορήσαν καὶ διὰ τὴν σύναξιν πού ἐγινεν εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν πρὶν αὕτη τελειωθῇ, ὥς ἀπολογηθῶ καὶ δι' αὐτὸ πάλιν εἰς τὴν εὐσέβειάν σου, διότι εἰς αὐτὰ εὐρίσκουν πρόφασιν νὰ μᾶς δυσφημήσουν ἐκεῖνοι, πού διάκεινται ἐχθρικῶς πρὸς ἡμᾶς. Ναὶ ἐγινεν αὐτό, τὸ παραδέχομαι· διότι ἀληθῶς καὶ ὅταν ἔλεγον τὰ προηγούμενα δὲν ἐψεύσθην, καὶ τοῦτο τώρα δὲν θὰ ἀρνηθῶ. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἔχει ἄλλως καὶ ὄχι καθὼς αὐτοὶ παρουσίασαν αὐτό. Καὶ ἐπιτρέψε εἰς ἐμὲ νὰ εἶπω, ὅτι δὲν ἐκάμαμεν τελετὴν ἐγκαι-

22. Πρβλ. Ἰωήλ 1, 7.

νίων κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, θεοσεβέστατε Αὐγουστε, διότι τοῦτο, πρὶν προηγηθῇ ἡ ἰδική σου προσταγή, ἦτο ἀληθῶς παράνομον νὰ πράξωμεν. Οὐτε κατόπιν προηγουμένης προπαρασκευῆς συνήλθομεν ἐπὶ τὸ αὐτό, οὔτε κανεῖς ἐπίσκοπος, οὔτε ἄλλος κληρικός εἶχε προσκληθῇ εἰς τὴν σύναξιν, ἔλλειπον δὲ καὶ πολλὰ ἕως οὗτο τελειωθῇ τὸ ἔργον. Ἄλλ' οὔτε κατὰ παραγγελίαν ἔλαθε χώραν ἢ συνάθροισις, διὰ νὰ εὑρουν οὗτοι πρόφασιν νὰ κατηγορήσουν. Ἀλλὰ γνωρίζουν πάντες αὐτό, πού ἔγινεν. Ἄλλ' ὅμως ἄκουσον καὶ κρίνε, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιείκειαν καὶ μακροθυμίαν σου. Διότι ἦτο μὲν τότε ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα, ὃ δὲ λαὸς ἦτο πάρα πολὺς καὶ τόσος εἰς πλῆθος, ὅσος θὰ ἠύχοντο οἱ φιλόχριστοι βασιλεῖς τῶν Χριστιανῶν νὰ ἦτο εἰς κάθε πόλιν. Ἐπειδὴ λοιπὸν αἱ ἐκκλησίαι ἦσαν ὀλίγαι καὶ πάρα πολὺ μικραί, ἐγένετο πολὺς θόρυβος ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ, ὃ ὁποῖος ἀπαιτοῦσε νὰ συνέλθωμεν εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, καὶ ἐκεῖ νὰ εὐχηθοῦν πάντες ὑπὲρ τῆς σωτηρίας σου, πρᾶγμα, πού καὶ ἔγινε. Ἄλλ' ἐνῶ ἐγὼ παρεκάλουν προηγουμένως νὰ μὴ προχωρήσουν, καὶ νὰ συνεχισθοῦν ὅπωςδῆποτε ἔστω καὶ στενοχωρούμενοι εἰς τὰς ἄλλας ἐκκλησίας, δὲν μὲ ὑπήκουσαν, ἀλλ' ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὴν πόλιν εἰς τοὺς ἐρήμους τόπους καὶ νὰ συνέλθουν κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιον, νομίζοντες ὅτι ἦτο καλύτερον νὰ ὑποστοῦν τὸν κόπον τῆς ὁδοιπορίας, παρὰ νὰ τελέσουν τὴν ἑορτὴν μὲ τόσην λύπην.

15. Διότι, πίστευσε, βασιλεῦ, καὶ δέξου πάλιν μάρτυρα περὶ αὐτοῦ τὴν ἀλήθειαν. Διότι κατὰ τὰς συνάξεις τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, λόγῳ τοῦ ὅτι οἱ τόποι τῶν συνάξεων ἦσαν στενοὶ καὶ πολὺ τὸ πλῆθος τῶν λαῶν, πάρα πολλὰ παιδιὰ, καὶ ὄχι ὀλίγαι νέαι γυναῖκες, καὶ πάρα πολλαὶ γραῖαι, καὶ πολλοὶ νεανίσκοι ἔπαθον ἀπὸ τὸν συνωστισμόν καὶ κατ' ἀνάγκην μετεφέρθησαν εἰς τὰς οἰκείας τῶν. Καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, δὲν ἀπέθανε μὲν κανεῖς, ὅλοι ὅμως ἐδυσφόρησαν, καὶ ἀπήτησαν νὰ συναχθῶμεν εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν. Ἐάν δὲ ἀκόμη καὶ κατὰ τὰ προεόρτια ἔγινε τόση μεγάλη θλίψις, τί θὰ ἐγένετο κατ' αὐτὴν τὴν ἑορτήν; Ὅπωςδῆποτε τὰ πάντα θὰ ἦσαν ἀκόμη χειρότερα ἀπ' αὐτά. Ἀλλὰ δὲν ἐπετρέπετο νὰ γίνῃ εἰς τοὺς λαοὺς ἀντὶ χαρᾶς λύπη, ἀντὶ εὐθυμίας πένθος, καὶ ἀντὶ ἑορ-

τῆς θρῆνος, ὅταν μάλιστα εἶχον καὶ τὸ παράδειγμα τῶν πρὸ ἐμοῦ Πατέρων. Διότι ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος, ἐπειδὴ ἦσαν στενόχωροι οἱ ἄλλοι τόποι, καὶ οἰκοδομοῦσε τὴν ἐκκλησίαν, πού ἐνομιζέτο τότε μεγαλύτερα, τὴν γνωστὴν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεωνᾶ, ἔκαμνεν ἐκεῖ τὰς συνάξεις λόγῳ τοῦ μεγάλου πλήθους, καὶ ἐνῶ ἔκαμνεν ἐκεῖ τὰς συνάξεις, δὲν ἀμελοῦσε καὶ τὸ ἔργον τῆς οἰκοδομῆς τῆς ἐκκλησίας. Τὸ αὐτὸ εἶδον νὰ γίνεται καὶ εἰς τὰ Τρίθερα, καὶ εἰς τὴν Ἀκυληίαν διότι καὶ ἐκεῖ κατὰ τὰς ἑορτὰς λόγῳ τοῦ πλήθους, καὶ καθ' ὃν ἀκόμη χρόνον οἰκοδομοῦντο αἱ ἐκκλησίαι, συνήρχοντο εἰς αὐτάς, καὶ δὲν ὑπῆρξε κανεῖς, πού νὰ κατηγορήσῃ τὸ πρᾶγμα. Ἀλλὰ καὶ ὁ μακαρίτης ἀδελφός σου, κατὰ μίαν τοιαύτην σύναξιν, πού ἔγινεν εἰς τὴν Ἀκυληίαν, προσῆλθε καὶ αὐτός. Ἔτσι ἔκαμα καὶ ἐγώ, δὲν ἔγιναν ὁμως ἐγκαίνια, ἀλλὰ σύναξις διὰ προσευχῆν. Σὺ μὲν λοιπόν, γνωρίζω καλῶς, ὅτι, ἐπειδὴ εἶσαι φιλόθεος, ἀποδέχεσαι μὲν τῶν λαῶν τὴν εὐσεβῆ προθυμίαν, εἰς ἐμὲ δὲ παρέχεις συγγνώμην, ἐπειδὴ δὲν ἡμπόδισα τόσοσὺ πλήθους λαοῦ τὰς κοινὰς προσευχάς.

16. Ἐγὼ δὲ ἐπιθυμῶ νὰ ἐρωτήσω αὐτόν, πού πά-
λιν μὲ κατηγορεῖ πού ἦτο νόμιμον νὰ εὐχεται ὁ λα-
ός, εἰς τὰς ἐρήμους, ἢ εἰς τὸν τόπον πού ἔχει οἰκοδο-
μηθῇ ναὸς προσευχῆς; Ποῦ ἦτο πρέπον καὶ ἐπιτετραμ-
μένον ἀπὸ τὸν θεῖον νόμον νὰ ἀκούσῃ ὁ λαὸς τὸ Ἀμὴν;
εἰς τὰς ἐρήμους, ἢ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου, πού μόλις
τώρα εἶπα; Σὺ δέ, θεοφιλέστατε βασιλεῦ, ποῦ θὰ ἦθε-
λες νὰ συγκεντρώνωνται οἱ λαοὶ διὰ νὰ ὑψώνουν τὰς χεῖ-
ρας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ νὰ εὐχῶνται διὰ σέ; ἐκεῖ, ὅπου καὶ
οἱ εἰδωλολάτραι στέκονται ὅταν περνοῦν πλησίον, ἢ εἰς
τὸν τόπον, πού φέρει τὸ ὄνομά σου, τὸν ὁποῖον τώρα, μάλ-
λον δὲ καὶ εὐθὺς ἀπὸ τῆς στιγμῆς, πού ἐτέθη ὁ θεμέ-
λιος λίθος, ὅλοι ὀνομάζουν Κυριακόν; Γνωρίζω ὅτι
προκρίνεις τὸν ἰδικόν σου τόπον, διότι χαμογελᾷς, καὶ
μὲ τὸ νὰ χαμαγελᾷς αὐτὸ ἐννοεῖς. Ἀλλ' ἔπρεπε, λέγει
ὁ κατήγορος, νὰ γίνῃ τοῦτο μέσα εἰς τὰς ἐκκλησίας.
Εἶναι μὲν μικραὶ καὶ ὅλαι ἀνεπαρκεῖς διὰ νὰ γωρέσουν
τόσους λαοὺς, καθὼς προεῖπα. Ἐπειτα δέ, πῶς ἔπρε-
πε νὰ γίνωνται αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἀκολουθίαι; καὶ πῶς
ἦτο καλύτερον, κατὰ μέρος καὶ χωριστὰ καὶ εἰς χώ-
ρους στενοὺς, πού ἐγκυμονοῦν κινδύνους συνωστισμοῦ,
ἢ ἐφ' ὅσον ὑπῆρχε τόπος, πού ἡμποροῦσε νὰ χωρέσῃ

ὄλους, νὰ συνέλθουν εἰς αὐτὸν καὶ αἱ ἀκολουθεῖν νὰ γίνωνται μὲ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν φωνὴν μὲ ὁμόφωνον συμφωνίαν ἀπὸ ὄλους τοὺς λαοὺς; Τοῦτο ἦτο καλύτερον, διότι αὐτὸ ἀπεδείκνυε καὶ τὴν ψυχικὴν ἐνότητα τοῦ πλήθους. "Ἐτσι ὁ Θεὸς ἀμέσως εἰσακοῦει τῶν προσευχῶν. Διότι, σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ τούτου τοῦ Σωτῆρος, ἐὰν δύο συμφωνήσουν διὰ κάθε πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον θὰ ζητήσουν διὰ τῆς προσευχῆς, θὰ δοθῇ εἰς αὐτούς²³, τί θὰ συμβῇ ἂν τόσοι πολλοὶ λαοὶ συνέλθουν μαζί, καὶ μὲ μίαν φωνὴν ἀναπέμπουν εἰς τὸν Θεὸν τὸ Ἀμήν; Ποῖος λοιπὸν δὲν ἐθαύμασε; Ποῖος δὲν σὲ ἐμακάρισε μὲ τὸ νὰ θλέπη τόσον πλῆθος λαοῦ, ποὺ συνήλθεν εἰς ἓνα τόπον; Πῶς νὰ μὴ ἔχαιρον οἱ λαοὶ μὲ τὸ νὰ θλέπουν ὄλους μαζί ἐκείνους, ποὺ πρωτύτερα συνήρχοντο εἰς διηρημένους τόπους; Τοῦτο ἐχαροποίησεν ὄλους καὶ μόνον τὸν συκοφάντην ἐλύπησε.

17. Τὴν ἄλλην λοιπὸν καὶ τελευταίαν ἀντιλογίαν τοῦ κατηγοροῦ μου θέλω τώρα νὰ συζητήσω. Διότι ὁ μὲν κατήγορος λέγει. Δὲν εἶχεν ἀκόμη τελειώσει τὸ ἔργον, καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ γίνωνται προσευχαὶ εἰς αὐτό, ὁ δὲ Κύριος εἶπε· «Σὺ δὲ ὅταν προσεύχεσαι, ἔμβα εἰς τὸ δωμάτιόν σου καὶ κλείσε τὰς θύρας»²⁴. Τί λοιπὸν ἔχει νὰ εἴπῃ ὁ κατήγορος; Μᾶλλον δὲ τί θὰ ἔλεγον οἱ φρόνιμοι καὶ ἀληθινοὶ Χριστιανοί; Διότι αὐτοὺς πρέπει νὰ ἐρωτήσης, βασιλεῦ· ἐπειδὴ ἔχει γραφῇ, δι' ἐκείνους μὲν, ὅτι «ὁ μωρὸς θὰ ὁμιλήσῃ ἀνόητα»²⁵, περὶ δὲ τούτων, «Νὰ παίρνῃς συμβολὰς ἀπὸ κάθε φρόνιμον»²⁶. Ἐφ' ὅσον αἱ ἐκκλησίαι ἦσαν ἀνεπαρκεῖς νὰ χωρέσουν τόσον πλῆθος λαῶν, οἱ ὁποῖοι ἤθελον νὰ ἐξέλθουν ἔξω εἰς τὰς ἐρήμους, τί ἔπρεπε νὰ πράξωμεν; Διότι ἡ μὲν ἔρημος δὲν ἔχει θύρας διὰ νὰ ἡμπορῇ νὰ περιορίζεται ὡς τόπος λατρείας καὶ εἶναι δι' ὄλους τοὺς ἐπιθυμοῦντας ἐλευθέρα ἢ διὰ μέσου αὐτῆς δίοδος, ὁ δὲ ἀφιερωμένος εἰς τὸν Κύριον τόπος εἶναι περιβεβλημένος ἀπὸ τεῖχη καὶ ἔχει θύρας, μὲ τὰς ὁποίας ἀπομονώνεται ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν λατρείαν, καὶ ἔτσι δεικνύει τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν πιστῶν καὶ τῶν ἀπίστων. Ὁρα, θα-

23. Ματθ. 18, 19.

24. Ματθ. 6, 6.

25. Ἦσ. 32, 6.

26. Τωβ. 4, 18.

σιλεῦ, κάθε φρόνιμος ἄνθρωπος δὲν συμφωνεῖ μαζί με τὴν ἰδικήν σου εὐσέβειαν εἰς αὐτό; Διότι ὅλοι γνωρίζουν, ὅτι ἐδῶ μὲν γίνεται νόμιμος προσευχή, ἐκεῖ δὲ εἰς τὴν ἔρημον ὑπάρχει ὑπόνοια ἀταξίας. Ἐκτὸς ἐάν, θεῖαια, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχουν καθιερωμένοι τόποι προσευχῆς, οἱ προσευχόμενοι θὰ ᾔσαν ἠναγκασμένοι νὰ κατοικοῦν εἰς τὴν ἔρημον, ἀκριβῶς ὅπως ἄλλοτε ἐγένετο διὰ τὸν Ἰσαήλ. Ἀλλὰ καὶ δι' ἐκείνους, ὅταν ἔγινεν ἡ Σκηνὴ τοῦ Μαρτυρίου²⁷, περιωρίσθη ὕστερον καὶ ὁ τόπος τῆς προσευχῆς. Ὡ Δέσποτα καὶ ἀληθινὰ βασιλεῦ τῶν βασιλέων Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ μονογενές, Λόγε καὶ Σοφία τοῦ Πατρός, ἐπειδὴ ὁ λαὸς ἰκέτευσε με τὰς προσευχάς του τὴν φιλανθρωπίαν σου, καὶ διὰ μέσου σου παρεκάλεσε τὸν Πατέρα σου, τὸν Θεὸν τῶν πάντων, ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ ἰδικοῦ σου θεράποντος, τοῦ εὐσεβεστάτου Κωνσταντίου, διὰ τοῦτο κατηγοροῦμαι. Ἀλλὰ με τὴν ἀνοχήν τῆς ἀγαθότητός σου, ἐπειδὴ καὶ διὰ τοῦτο με ἔχουν συκοφαντήση καὶ διὰ παράθασιν τῶν νόμων σου. Ἀληθῶς δὲ θὰ εἶχον περισσότερον συκοφαντηθῇ, καὶ τοῦτο θὰ ἦτο ἀληθῶς ἔγκλημα, ἐάν δὲν ἐκάμνομεν χρῆσιν τοῦ χώρου τὸν ὁποῖον οἰκοδόμησεν ὁ βασιλεύς, καὶ ἐζητούσαμεν νὰ ἀπέλθωμεν εἰς τὴν ἔρημον διὰ νὰ προσευχηθῶμεν. Πῶς θὰ ἤμποροῦσε τότε νὰ φλυαρῇ ὁ κατήγορος! πῶς θὰ ἐγένετο πιθανῶς πιστευτὸς ἐάν ἔλεγε· περιφρόνησε τὸν τόπον σου· εἶναι ἐναντίον τῆς γνώμης σου αὐτό, ποῦ ἐγίνεν ἀπ' αὐτόν: ἐνῶ διέβαινε πλησίον ἐγέλασε· ἠμπόδισε τοὺς λαοὺς, ποῦ ἤθελαν νὰ προσευχηθοῦν, καὶ ἔδειξεν ὅτι ἡ ἔρημος ἠμπορεῖ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἀνάγκην τοῦ τόπου προσευχῆς. Αὐτὰ ἤθελε νὰ εἴπῃ, αὐτὰ ἐζήτη διὰ νὰ κατηγορήσῃ, καὶ ἐπειδὴ δὲν εὕρισκε δικαιολογίαν, στενοχωρεῖται, καὶ ὕστερα ἐπινόει με τὴν φαντασίαν του ψευδεῖς λόγους. Διότι, ἐάν ἔλεγεν αὐτά, θὰ ἔκαμνε καὶ ἐμὲ νὰ ἐντραπῶ, καθὼς ἀκριβῶς τώρα, με τὸ νὰ μεταχειρίζεται τὸν τρόπον τοῦ διαβόλου ἀδικεῖ καὶ με τὸ νὰ ἐνεδρεύῃ με κακὰς διαθέσεις ἐκείνους, ποῦ προσεύχονται. Διὰ τοῦτο καὶ ἔκαμε λάθος ἐπειδὴ παρεξήγησε τὰ λεγόμενα εἰς τὸν Δανιήλ²⁸, διότι ἐνόμισεν ὁ ἄμα-

27. Περὶ αὐτῆς ἰδὲ Ἑξοδ. κ. 25—28, καὶ ΘΗΕ, τομ. 11, σ. 222 κ. ἐξ.

28. Πρβλ. Δαν. 6, 1 ἐξ.

θής, ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς ἰδικῆς σου βασιλείας συμβαίνουν ἐκεῖνα, πού ἐγίνοντο εἰς τοὺς Βαθυλωνίους, καὶ δὲν ἔμαθεν ὅτι σὺ εἶσαι φίλος τοῦ μακαρίου Δανιήλ, καὶ προσκυνεῖς καὶ σὺ τὸν αὐτὸν Θεόν, πού ἐπροσκυνούσεν ἐκεῖνα, πού πού ἐγίνοντο εἰς τοὺς Βαθυλωνίους, καὶ δὲν ἔχωνται ὅλοι, ἐπειδὴ γνωρίζεις ὅτι ὅλων ἡ εὐχή εἶναι νὰ εἶσαι σῶς καὶ νὰ βασιλεύῃς ἐν εἰρήνῃ καθ' ὅλον τὸν βίον σου.

18. Λοιπόν, ἐγὼ μὲν αὐτὰ προβάλλω ὥς ἀντίκρουσιν εἰς ἐκεῖνα πού κατηγορεῖ εἰς θάρος μου ὁ κατήγορος, σὺ δέ, θεοφιλέστατε Αὐγουστε, εἴθε νὰ ζήσης ἐπὶ πολλὰς περιόδους ἐτῶν διὰ νὰ ἐπιτελέσης τὰ ἐγκαίνια. Διότι αἱ προσευχαί, πού ἔγιναν ἀπὸ ὅλους ὑπὲρ τῆς σωτηρίας σου, δὲν ἐμποδίζουν τὴν πανήγυριν τῶν ἐγκαινίων. Ἄς μὴ διαψεύδουν τοῦτο οἱ ἀμαθεῖς, ἀλλ' ἄς μάθουν μὲν ἀπὸ τοὺς Πατέρας, ἄς ἀναγνώσουν δὲ καὶ τὰς Γραφάς, μᾶλλον δὲ ἄς μάθουν ἀπὸ σέ, διότι εἶσαι φίλος τῆς μαθήσεως, ὅτι καὶ ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ἰωσεδὲκ ὁ ἱερεὺς, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ ὁ Ζοροβάβελ, ὁ Σαλατιήλ ὁ σοφός, καὶ Ἐσδρας ὁ ἱερεὺς καὶ ἐρμηνευτὴς τοῦ νόμου, καὶ ἐνῶ ἐκτίζετο τὸ ἱερὸν μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ ὅταν ἤρχισεν ἡ Σκηνοπηγία (ἦτο δὲ αὕτη ἑορτὴ καὶ πανήγυρις καὶ μεγάλη προσευχὴ ἐγίνετο κατ' αὐτὴν ἀπὸ τὸν Ἰσραήλ), συνεκέντρωσαν μαζὶ ὅλον τὸν λαὸν εἰς τὴν εὐρύχωρον αὐλὴν πρὸ τῆς πρώτης πύλης τοῦ ἱεροῦ, πού ἔβλεπεν πρὸς τὴν ἀνατολήν, καὶ ἡτοίμασαν τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκεῖ προσέφεραν τὰς θυσίας καὶ ἐτέλεσαν τὴν ἑορτήν²⁹. Καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἔτσι προσέφεραν κατὰ τὰ Σάββατα καὶ τὴν πρώτην ἐκάστου μηνὸς τὰς θυσίας, καὶ οἱ λαοὶ ἀνέπεμπον τὰς προσευχὰς τῶν. Καὶ ἡ Γραφὴ λέγει καθαρά, ὅτι ταῦτα ἐγίνοντο, καὶ ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ δὲν εἶχεν ἀνοικοδομηθῆ ἀκόμη, ἀλλὰ μᾶλλον, ἐνῶ αὐτοὶ ἔτσι προσηύχοντο, ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐπροχώρει καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐκτίζετο. Καὶ οὔτε λόγῳ τῆς ἀναμονῆς τῶν ἐγκαινίων ἡμποδίσθησαν αἱ προσευχαί, οὔτε λόγῳ τῶν γενομένων συνάξεων διὰ τὰς προσευχὰς ἡμποδίσθησαν τὰ ἐγκαίνια. Ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς ἔτσι προσηύχετο, καὶ ὅταν ἐτελείωσεν ἡ οἰκοδομὴ ὁλοκλήρου τοῦ ναοῦ ἐτέλεσαν τὰ ἐγκαίνια, καὶ προσέφεραν θυσίας κατὰ τὸν ἐγκαίνιασμόν, καὶ ὅλοι ἐώρτασαν κατὰ τὴν

29. Β' Ἑσθρ. 3, 1 ἰξ.

τέλεσιν τῶν ἐγκαινίων. Τὸ αὐτὸ δὲ πάλιν ἔκαμαν καὶ ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος καὶ οἱ ἄλλοι Πατέρες. Ἀφοῦ δηλαδὴ ἐτελείωσαν τὸ ἔργον καὶ συνεκάλεσαν τὸν λαὸν ὑψαρίστησαν τὸν Κύριον, καὶ ἐτέλεσαν ἐγκαινία. Τοῦτο πρέπει καὶ σὺ νὰ κάμῃς, φιλομαθέστατε βασιλεῦ, διότι ὁ τόπος εἶναι ἔτοιμος, ἀφοῦ ἐξηγνίσθῃ ἐκ τῶν προτέρων μὲ τὰς γενομένας προσευχάς, ζητεῖ τώρα τὴν παρουσίαν τῆς εὐσεβείας σου, διότι τοῦτο λείπει διὰ νὰ συμπληρωθῇ τελείως ἡ διακόσμησις του. Καὶ εἴθε λοιπὸν νὰ ἐκπληρώσῃς καὶ νὰ ἀποδώσῃς τὴν εὐχὴν εἰς τὸν Κύριον, πρὸς χάριν τοῦ ὁποίου καὶ οἰκοδόμησες τὸν οἶκον· διότι τοῦτο εἶναι εὐχὴ ὄλων.

19. Ἄς ἴδωμεν λοιπὸν καὶ τὴν ἄλλην συκοφαντίαν, καὶ συγχώρησέ με νὰ ἀπολογηθῶ καὶ δι' αὐτήν. Διότι ἐτόλμησαν καὶ αὐτὸ νὰ μὲ κατηγορήσουν, ὅτι δῆθεν ἀντεστάθην εἰς τὰς διαταγὰς σου, ὥστε ἡ ἐκκλησία νὰ μὴ ἐξέλθῃ πρὸς ὑποδοχὴν σου. Λοιπὸν θαυμάζω μὲν αὐτοὺς πῶς δὲν κουράζονται νὰ ἐφευρίσκουν συκοφαντίας· ἐγὼ δὲ ὅμως οὔτε ἔτσι κουράζομαι, μᾶλλον δὲ χαίρω ὅταν ἀπολογουμαι. Διότι ὅσω περισσότεραι εἶναι αἱ ἀπολογίαι, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ἀκόμῃ περισσότερον ἐκείνοι ἡμποροῦν νὰ καταδικάζωνται. Δὲν ἀντεστάθην εἰς τὴν διαταγὴν τῆς εὐσεβείας σου, μὴ γένοιτο! διότι δὲν ἤμην τόσον ἰσχυρὸς διὰ νὰ ἀντισταθῶ ἀκόμῃ καὶ εἰς ἐπιμελητὴν πόλεως, πολὺ ὀλιγώτερον εἰς τόσον μεγάλον βασιλέα, καὶ περὶ αὐτοῦ δὲν εἶναι ἀνάγκη περισσότερων λόγων ἰδικῶν μου, διότι ὁλόκληρος ἡ πόλις θεβαιώνει τοὺς λόγους μου. Ἄς μοῦ ἐπιτρέψῃς ὅμως νὰ διηγηθῶ καὶ τοῦτο τὸ πρᾶγμα πάλιν ἀπὸ τὴν ἀρχήν. Καὶ ἀληθῶς, ὅταν ἀκούσῃς, γνωρίζω καλῶς, ὅτι θὰ θαυμάσῃς τὴν εὐκολίαν μὲ τὴν ὁποίαν οἱ ἐχθροὶ ἐφευρίσκουν συκοφαντίας. Ὁ Μοντάνος, ὁ ἄνθρωπος τοῦ Παλατίου, ἦλθε κοιμιστὴς ἐπιστολῆς, τὴν ὁποίαν ἔγραψα δῆθεν ἐγὼ, διὰ νὰ ἔλθω εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ ἐκεῖνα, πὺ νομίζω ὅτι λείπουν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, νὰ ἡμπορέσουν νὰ συμπληρωθοῦν. Καὶ χάρις μὲν λοιπὸν εἰς τὴν εὐσέβειάν σου, ἡ ὁποία συγκατέβη νὰ δεχθῇ ὅτι ἐγὼ ἔγραψα τὴν ἐπιστολήν, συγκατετέβη νὰ λάθῃ πρόνοιαν καὶ περὶ τῆς ὁδοῦ, πὺ θὰ ἠκολούθουν νὰ ἔλθω, καὶ νὰ διανύσω αὐτὴν ἀκόπως, ἐκείνους. δὲ ἐθαύμασα πάλιν πῶς δὲν ἐβοήθησαν νὰ ψευσθοῦν εἰς τὰς ἀκοάς σου, διότι τὸ ψεῦδος εἶναι ἐφεύρημα τοῦ διαβόλου, καὶ οἱ λέγοντες ψεύδη εἶναι ξένοι πρὸς τὸν λέ-

γοντα· «Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια»³⁰. Διότι δὲν ἔγραψα οὔτε θὰ ἡμπορέσῃ ὁ κατήγορος νὰ εὔρῃ τέτοιαν ἐπιστολὴν. Ἄν καὶ ἔπρεπε νὰ γράφω κάθε ἡμέραν, διὰ νὰ ἡμπορῶ νὰ βλέπω τὸ ἀγαθὸν πρόσωπόν σου, ἀλλὰ οὔτε νὰ ἐγκαταλείπω τὰς Ἐκκλησίας ἦτο ἐπιτετραμμένον, οὔτε νὰ παρέχω ἐνόχλησιν εἰς τὴν εὐσέθειάν σου ἦτο δίκαιον, καὶ μάλιστα, καθ' ὃν χρόνον καὶ ὅταν ἀκόμη ἡμεῖς εἴμεθα ἀπόντες, σὺ συμφωνεῖς μὲ τὰς ἐκκλησιαστικὰς αἰτήσεις. Ἐκεῖνα μὲν λοιπόν, τὰ ὅποια διέταξεν ὁ Μοντάνος, δῶσε ἐντολὴν εἰς ἐμέ νὰ ἀναγνώσω· εἶναι δὲ τὰ ἐξῆς.

20. Ἀπὸ ποῦ ἄρα εὔρον καὶ τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν οἱ κατήγοροι; θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἀκούσω ἀπὸ τοὺς ἰδίους, ποῖος καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴν ἐπέδωσεν εἰς αὐτούς; Ἀνάγκασον αὐτοὺς νὰ ἀποκριθοῦν. Διότι θὰ ἡμπορέσῃς νὰ μάθῃς ἀπ' αὐτό, ὅτι καὶ αὐτὴν ἐδῶ ἐπλαστογράφησαν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐκείνην ποὺ διέδωσαν διὰ τὸν κακόφημον Μαγνέντιον. Μὲ τὸ νὰ καταδικασθοῦν καὶ δι' αὐτάς, εἰς ποίαν ἄλλην ἄρα γε θὰ μᾶς ἐξαναγκάσουν πάλιν ἀπολογίαν; Διότι ἔχουν σχεδιάσει τοῦτο, καὶ ὥς βλέπω ἔχουν τοιαύτην σπουδὴν νὰ κινήσουν τὰ πάντα καὶ νὰ δημιουργήσουν θόρυβον. Μὲ τὸ νὰ λέγουν πολλὰ ἐλπίζουν ὅτι ἴσως θὰ σὲ ἐξοργίσουν κάποτε ἐναντίον μας, ἀλλὰ τοὺς τοιοῦτους ἀνθρώπους εἶναι δίκαιον καὶ νὰ ἀποστρέφεται καὶ νὰ μισῇ κανεὶς, διότι νομίζουν, ὅτι ὁποίας λογῆς εἶναι οἱ ἴδιοι, τέτοιοι εἶναι καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ τοὺς ἀκούουν, καὶ νομίζουν ὅτι αἱ συκοφαντίαι τῶν ἡμποροῦν νὰ ἔχουν δύναμιν καὶ διὰ σέ. Διότι ἴσχυσε κάποτε ἡ διαβολὴ τοῦ Δωὴκ ἐναντίον τῶν ἱερέων τοῦ Θεοῦ³¹, ἀλλ' ἐκεῖνος, ποὺ τὴν ἐπρόσεξεν, ἦτο ὁ ἀδίκος Σαοὺλ. Καὶ ἡ Ἰεζάβελ ἡμπόρεσε νὰ συκοφαντήσῃ καὶ νὰ θλάψῃ τὸν εὐσεβέστατον Ναβουθαί³²· ἀλλ' ἐκεῖνος, ποὺ ἔδωκε προσοχὴν εἰς αὐτήν, ἦτο ὁ πονηρὸς καὶ ἀποστάτης Ἀχαάθ. Ὁ ἀγιώτατος ὅμως Δαβίδ, τοῦ ὁποίου σὺ ἀρμόζει, καὶ ὅλοι εὐχονται, νὰ γίνῃς μιμητὴς, τοὺς τοιοῦτους συκοφάντας οὗτος οὔτε ἐπλησίαζεν, ἀλλὰ καὶ ὥς λυσσασμένους σκύλους ἀπεστρέφετο, λέγων· «Ἐκεῖνον ποὺ συ-

30. Ἰω. 14, 6.

31. Πρβλ. Α' Βζσ. 21, 9.

32. Πρβλ. Γ' Βζσ. 20, 7.

κοφαντεῖ κρυφίως τὸν πλησίον του, τοῦτον ἀπεδίδωκεν μακράν μου»³³. Διότι ἐπρόσεχε νὰ μὴ παραβῇ τὴν ἐντολήν ποῦ λέγει· «Δὲν θὰ κάμῃς δεκτὴν ψευδὴ φήμην»³⁴. Εἶναι δὲ ψευδῇ καὶ συκοφαντικὰ ὅσα οὗτοι λέγουν εἰς σέ. Διότι καὶ οὐ ἐζήτησες, καθὼς καὶ ὁ Σολομῶν, ἀπὸ τὸν Κύριον, καὶ πίστευε ὅτι θὰ λάθῃς, ἐάν, ὡς ἀρμόζει εἰς σέ, τὸν συκοφαντικὸν καὶ ψευδὴ λόγον ἀποδιώξῃς μακράν ἀπὸ σοῦ³⁵.

21. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ἐγώ, ἐπειδὴ ἡ ἐπιστολὴ ἦτο συκοφαντικὴ, καὶ δὲν περιελάμβανεν οὔτε προσταγὴν νὰ ἔλθω, ἀντελήφθην ὅτι δὲν ἦτο ἐπιθυμία τῆς εὐσεβείας σου νὰ ἔλθωμεν πρὸς σέ. Διότι, χωρὶς ἀμφιβολίαν, τὸ νὰ μὴ με διατάξῃς νὰ ἔλθω, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ γράψῃς, ὅτι ἐγὼ δῆθεν ἔγραψα, καὶ θέλω νὰ διορθώσω ἐκεῖνα, ποῦ νομίζω ὅτι λείπουν, ἂν καὶ κανεὶς δὲν λέγῃ κάτι τέτοιο, ἦτο φανερόν ὅτι ἡ κοιμισθεῖσα ἐπιστολὴ δὲν ἐγράφη μετὰ τὴν γνώμην τῆς ἀγαθότητός σου. Τοῦτο ἦτο γνωστὸν εἰς ὅλους, καὶ ὅταν ἔγραφα ἐδήλωσα τοῦτο, καὶ ὁ Μοντάνος ἐγνώριζεν ὅτι δὲν ἤρνούμην νὰ ἔλθω, ἀλλ' ἐνόμιζα ὅτι τὸ νὰ γράψω δῆθεν ὁ ἴδιος καὶ νὰ ζητήσω νὰ ἔλθω ἦτο ἀνάρμοστον, καὶ διὰ νὰ μὴ εὑρουν εἰς αὐτὸ δικαιολογίαν οἱ συκοφάνται νὰ με κατηγορήσουν πάλιν ὅτι γίνομαι ὀχληρὸς εἰς τὴν εὐσέβειάν σου. Βεβαίως ὁμῶς εἶχον προπαρασκευασθῇ, γνωρίζει δὲ τοῦτο καὶ ὁ ἴδιος, ἵνα, ἐάν συγκαταβῇς νὰ μοῦ γράψῃς, νὰ ἐκκινήσω ἀμέσως καὶ νὰ συμμορφωθῶ μετὰ προθυμίαν πρὸς τὴν διαταγὴν σου. Διότι δὲν ἤμην ἀνόητος νὰ ἀντιταχθῶ εἰς μίαν τοιαύτην διαταγὴν σου. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἡ εὐσέβειά σου δὲν ἔγραψε πράγματι, κατὰ ποίαν ἔννοιαν ἀντέδρασα καθ' ὃν χρόνον δὲν διετάχθην; Ἡ πῶς λέγουν ὅτι δὲν ὑπήκουσα, καίτοι δὲν ὑπῆρχε διαταγή; πῶς νὰ μὴ εἶναι συκοφαντία καὶ τοῦτο, ὅταν οἱ ἐχθροί μου παρουσιάζουν ψευδῶς αὐτό, ποῦ δὲν ἐγινεν, ὅτι ἐγινε; Φοβοῦμαι μήπως καὶ τώρα, ποῦ ἀπολογοῦμαι, διαδόσουν ὅτι δὲν ἔκρινα ἄξιον νὰ ἀπολογηθῶ. Ἐτσι, ἐγὼ μὲν εὐκόλως κατηγοροῦμαι παρ' αὐτῶν, ἐκεῖνοι δὲ γρήγοροι εἰς τὸ νὰ συκοφαντοῦν καὶ νὰ περιφρονοῦν τὴν Γραφήν, ποῦ λέγει

33. Ψαλμ. 100, 5.

34. Ἐξοθ. 23, 1.

35. Πρ6λ. Πρμ. 24, 22 εἰ.

«Μὴ ἀγαπήσης νὰ συκοφαντῇς, διὰ νὰ μὴ ἀποδοκιμασθῇς»³⁶.

22. Ὄταν λοιπὸν ἀνεχώρησεν ὁ Μοντάνος, ἦλθεν ὁ Διογένης ὁ νοτάριος³⁷, ὕστερα ἀπὸ εἴκοσιν ἔξ μηνάς, καὶ οὔτε αὐτὸς μοῦ ἐπέδωσεν ἐπιστολήν, οὔτε εἶδομεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, οὔτε μὲ εἰδοποίησεν ὅτι ἦτο διαταγῇ. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ὁ στρατηλάτης Συριανὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἐπειδὴ διεδίδοντο μερικάι φῆμαι ἀπὸ τούτους Ἀρειανούς, καὶ ἐκεῖνα, ποῦ ἐκείνοι ἠθελον, ὑπέσχοντο ὅτι θὰ γίνουιν, ἐρωτοῦσα ἐὰν οὗτος ἔχη γράμματα δι' ὅσα ἐκεῖνοι διαδίδουιν. Διότι, ὁμολογῶ, ἐζητοῦσα γραπτὴν προσταγὴν ἐκ μέρους σου. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἔλεγεν ὅτι δὲν ἔχει, ἐζήτησα τοῦλάχιστον ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Συριανὸς ἢ ὁ ἑπαρχὸς τῆς Αἰγύπτου Μάξιμος μοῦ γράψουιν περὶ αὐτοῦ. Ἐζήτησα δὲ τοῦτο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἐπειδὴ ἡ ἰδική σου φιланθρωπία μοῦ ἔγραψε, ὥστε νὰ μὴ μᾶς ἀνησυχῇ, κανεῖς, οὔτε νὰ ἐνέχωμαι ἐκείνους, ποῦ θέλουιν νὰ μᾶς τρομάζουιν, ἀλλὰ νὰ μένωμεν ἀνενόχλητοι εἰς τὰς ἐκκλησίας. Λοιπὸν, ἐκεῖνοι μὲν, ποῦ μᾶς ἔφεραν τὴν τοιαύτην ἐπιστολήν, εἶναι ὁ Παλλάδιος, ποῦ ἔγινε μάγιστρος τοῦ παλατίου, καὶ ὁ Ἀστέριος, ὁ ὁποῖος ἔγινεν ἡγεμὼν τῆς Ἀρμενίας. Τὸ δὲ ἀντίγραφον τῆς ἐπιστολῆς, τὸ ὁποῖον παρακαλῶ νὰ μοῦ ἐπιτρέψῃς νὰ ἀναγνώσω, εἶναι τὸ ἑξῆς:

23. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς τὸ ὁποῖον ἔχει οὕτω:

Κωνσταντῖος Νικητὴς Αὐγουστος πρὸς Ἀθανάσιον.
Τὸ νὰ εὐχῶμαι πάντοτε ὥστε τὰ πάντα νὰ ἔχουιν εὐχάριστον τέλος διὰ τὸν μακαρίτην ἀδελφόν μου Κωνσταντα, οὔτε τὴν ἰδικήν σου φρόνησιν δὲν ἐξεπέρασε. Τὸν ὁποῖον ἀδελφόν μου, ἐπειδὴ ἔμαθον ὅτι ἄνθρωποι διεστραμμένοι εἰς τὸν μέγιστον θαθμόν ἐφόνευσαν μὲ δόλον, εὐκόλως ἡμπορεῖ ἡ φρόνησίς σου νὰ κρίνῃ πόση εἶναι ἡ λύπη, ποῦ κατέχει τὴν ψυχὴν μου. Καὶ ἐπειδὴ ὑπάρχουιν μερικοί, οἱ ὁποῖοι εἰς τὸν παρόντα καιρὸν, προσπαθοῦν νὰ σὲ τρομάξουιν μὲ τὸ τόσον πολυδάκρυτον τοῦτο δρᾶμα, διὰ τοῦτο ἔκρινα ἀναγκαῖον νὰ ἀπο-

36. Παρμ. 20, 13.

37. Λατινικὸς ὅρος *notarius* = ταχυγράφος, στενογράφος, σημειογράφος· ἐδῶ, πιθανῶς, βασιλικὸς νοτάριος (γραμμιατεὺς).

στείλω πρὸς τὴν ἐντιμότητά σου τὰ παρόντα αὐτὰ γράμματα· καὶ σέ προτρέπω ὅπως, καθὼς ἀκριβῶς ἀρμόζει εἰς ἐπίσκοπον, νὰ διδάσκης τὸν λαὸν ὅπως προσέρχεται εἰς τὰς συνάξεις τῆς καθιερωμένης θρησκείας, καὶ κατὰ τὴν βοήθειαν συμπαρίστασαι μετ' αὐτοῦ εἰς τὰς προσευχάς. Διότι τοῦτο ἀρέσει εἰς ἡμᾶς, τὸ ὅτι, σύμφωνα μετ' τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν θέλομεν νὰ εἶσαι ἐπίσκοπος διὰ παντὸς χρόνου εἰς τὸν τόπον σου. Καὶ μὲ γραφὴν ἄλλης χειρός. Εἴθε ἡ θεότης νὰ σέ διαφυλάξῃ ἐπὶ πολλὰ ἔτη, Πάτερ προσφιλέστατε.

24. Περὶ τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς, ἐκεῖνοι μὲν ὠμίλησαν καὶ εἰς τοὺς δικαστάς, ἐγὼ δὲ ἀφοῦ εἶχον εἰς τὴν κατοχὴν μου τὴν ἐπιστολὴν αὐτήν, ἄρα χωρὶς εὐλογον λόγον ἐζητοῦσα νὰ παρουσιάσουν γράμματα καὶ δὲν ἔδιδα προσοχὴν εἰς ἀπλᾶς δικαιολογίας; Ἐκεῖνοι δὲ μὲ τὸ νὰ μὴ παρουσιάζουν πρόσταγμα τῆς ἰδικῆς σου εὐσεβείας, δὲν ἔπραττον τὰ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα πρὸς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην; Ἐγὼ δέ, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι δὲν εἶχον εἰς χεῖράς των γράμματα, δὲν ἐνόμιζον ὅτι αἱ κατηγορίαι των ἦσαν συνεπεῖς χωρὶς αὐτά. Διότι ἡ ἐπιστολὴ τῆς ἰδικῆς σου φιλανθρωπίας μὲ ἐπρόσταζε νὰ μὴ προσέχω εἰς τοὺς τοιούτους λόγους. Δικαίως λοιπὸν ἔκαμα αὐτό, θεοφιλέστατε Αὐγουστε, οὕτως ὥστε, καθὼς ἀκριβῶς εἶχον ἐπιστολὰς ἐπέστρεψα ἀπὸ τὴν ἐξορίαν εἰς τὴν πατρίδα, ἔτσι πάλιν νὰ ἔχω προσταγὴν διὰ νὰ ἐξέλθω ἀπὸ αὐτήν, καὶ νὰ μὴ γίνω ὑπεύθυνος ὡς ἐγκαταλείψας τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ νὰ ἔχω δικαιολογίαν ὅτι διετάχθην νὰ ἀναχωρήσω. Τοῦτο δὲ καὶ ὁλόκληρος ὁ λαὸς μαζί με τοὺς ἱερεῖς, καί, μαζί με αὐτούς, τὸ πλεῖστον τῆς πόλεως, διὰ νὰ μὴ εἴπω περισσότερον τούτου, ἀφοῦ παρουσιάσθησαν εἰς τὸν Συριανόν, ἐζητοῦσαν νὰ γίνῃ· ἐκεῖ δὲ ἦτο παρὼν καὶ ὁ ἑπαρχος τῆς Αἰγύπτου Μάξιμος. Ἡ δὲ ἀξίωσις τοῦ λαοῦ ἦτο ἡ νὰ γράψῃ διαταγὴν καὶ νὰ μὲ ἀποστείλῃ, ἢ ἄλλως νὰ μὴ ἐνοχλοῦνται εἰς τὸ ἐξῆς αἱ Ἐκκλησίαι, ἕως ὅτου ὁ ἴδιος ὁ λαὸς ἀποστείλῃ πρεσβείαν εἰς σέ. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ λαοὶ ἐπέμενον ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς τοῦτο, ὁ Συριανὸς ἀνεγνώρισε τὸ δίκαιον τοῦ αἰτήματος, καὶ ἐθεβαίωσε μετ' ὅρκον εἰς τὴν σωτηρίαν σου, καὶ τοῦτο ἡμπορεῖ νὰ θεβαιώσῃ καὶ ὁ Ἰλάριος, πού ἦτο τότε παρὼν, ὅτι δὲν θὰ μᾶς ἐνοχλήσῃ κανεὶς πλέον, θὰ ἀναφέρῃ δὲ τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν εὐσέθειάν σου. Ἐπίσης καὶ ὁ πρῶτος ἄρχων τῆς πόλεως γνωρίζει τοὺς

λόγους τούτους καὶ ἡμπορεῖς νὰ μάθης ὅτι οὔτε ἐγώ, οὔτε ἄλλος κανεῖς ἦτο, πού θά ἔφερεν ἀντίρρησην εἰς τὴν προσταγὴν σου.

25. "Ολοὶ δὲ ἐζητοῦσαν νὰ ἐπιδειχθοῦν γράμματα τῆς εὐσεβείας σου. Διότι καὶ ἡ κατηγορία ἀπὸ τὸν βασιλέα ἔχει τὴν αὐτὴν δύναμιν μὲ τὴν γραπτῶς γενομένην, ὅταν μαλιστα αὐτός, πού κομίζει αὐτὴν, στηρίζεται καὶ εἰς γραπτὴν προσταγὴν. Ἐπειδὴ ὅμως οὔτε ἔλεγον φανερά ὅτι εἶναι προσταγή, οὔτε ἐκεῖνο, πού ἰσχυρίζοντο, ἀπέστελλον αὐτὸ ἐγγράφως, ἀλλ' ἐφαίνοντο ὥσάν νὰ ἔπραττον πάντα ταῦτα μόνον ἀπὸ τῶν ἑαυτοῦς των. Ὁμολογῶ, καὶ λέγω τοῦτο μετὰ παρρησίας, ὅτι ὑποπετεύθην αὐτούς. Διότι ἦσαν πολλοὶ Ἀρειανοὶ γύρω ἅπ' αὐτούς, καὶ μὲ αὐτούς συνέτρωνον, καὶ μὲ αὐτούς συνεσκέπτοντο. Καὶ φανερά μὲν δὲν ἔκαμνον τίποτε, ἐσκέπτοντο δὲ πῶς νὰ καταστρώσουν ἐνέδρας καὶ νὰ ἐπινοήσουν δόλους ἐναντίον μου. Καὶ τίποτε μὲν δὲν ἔκαμνον, πού νὰ ἐφανέρωνεν ὅτι εἶχε προστάξει τοῦτο ὁ βασιλεὺς, ἀφηναν δὲ τοὺς ἑαυτοῦς των, χωρὶς νὰ θέλουν, νὰ φαίνωνται ὥσάν νὰ ἐνήργουν κατ' ἀπαίτησιν τῶν ἐχθρῶν μου. Διότι τοῦτο μὲ ἔκαμνε μᾶλλον νὰ ἀπαιτῶ ἅπ' αὐτούς νὰ μοῦ παρουσιάσουν γράμματα, ἐπειδὴ ἦσαν ὑποπτα ἐκεῖνα, πού ἐπεχειροῦν καὶ ἐσκέπτοντο νὰ κάμνουν, καὶ ἔλεγον ὅτι ἦτο ἀπρεπές, ἐνῶ ἐπέστρεψα ἔχων εἰς χεῖράς μου τόσα πολλὰ γράμματα, νὰ ἐγκαταλείψω τῶρα τὴν Ἐκκλησίαν χωρὶς γραπτὴν προσταγὴν. "Όταν λοιπὸν ὁ Συριανὸς ὑπεσχέθη ταῦτα συνηθροίσθησαν ὅλοι εἰς τὰς ἐκκλησίας μὲ χαρὰν καὶ χωρὶς ἀνησυχίας. Ἀλλὰ μετὰ εἴκοσι τρεῖς ἡμέρας ἀπὸ τότε πού ὑπεσχέθη, ἐπιτίθεται μὲ στρατιώτας εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐνῶ ἡμεῖς προσηυχόμεθα ὡς συνήθως, διότι ἔτσι εἶδον ἐκεῖνοι πού εἰσῆλθον εἰς τὸν ναόν, ἐπειδὴ εἶχε γίνεῖ συνάθροισις διὰ τὴν νυκτερινὴν προσευχήν. Ἐγίναν δὲ αὐτὰ κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην, ὅπως ἠθέλουν καὶ παρήγειλαν, προτοῦ νὰ γίνουν, οἱ Ἀρειανοί, διότι αὐτούς εἶχε μαζὶ του, ὅταν ἦλθεν ὁ στρατηλάτης, καὶ αὐτοὶ ἦσαν οἱ ἀρχηγοὶ καὶ οἱ ὀργανωταὶ τῆς τοιαύτης ἐπιδρομῆς. Καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ἀπίστευτον, θεοφιλέστατε Αὐγουστε· διότι κατῴρθωσαν νὰ ἐπιδράμουν χωρὶς νὰ γίνουν ἀντιληπτοί, ἀλλὰ πανταχοῦ ἔχει γίνεῖ τοῦτο γνωστόν. Ἐγὼ λοιπὸν, ὅταν εἶδον τὴν ἔφοδον, ἀφοῦ παρεκάλεσα νὰ ἀφήσουν πρῶτον νὰ ἀναχωρήσουν οἱ χριστιανοί, τότε καὶ ἐγώ, μετὰ ἀπὸ αὐ-

τούς, με τὴν προστασίαν καὶ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Θεοῦ (διότι καὶ τοῦτο εἶδον αὐτοί, πού ἦσαν τότε μαζί μου), ἀνεχώρησα, καὶ ἀπὸ τότε ἔμεινα μόνος μου, καὶ ἔτσι ἔχω παρηρησίαν πρὸς ἀπολογίαν πρῶτον μὲν πρὸς τὸν Θεόν, ἔπειτα δὲ καὶ πρὸς τὴν ἰδικὴν σου εὐσέθειαν, ὅτι δὲν ἔφυγα διὰ νὰ ἐγκαταλείψω τοὺς λαοὺς, ἀλλὰ μάρτυρα τῆς ἐκδιώξεώς μου ἀπὸ τὸν ναὸν ἔχω τὴν ἔφοδον τοῦ στρατηλάτου, διὰ τὴν ὁποίαν μάλιστα καὶ ὅλοι ἐξεπλάγησαν. Διότι ἔπρεπεν ἢ νὰ μὴ ὑποσχεθῇ, ἢ ἀφοῦ ὑπεσχέθη, νὰ μὴ ψευσθῇ.

26. Διατί λοιπὸν ἀπεφάσισαν ἔτσι; ἢ, διατί ἐπεχείρησαν δολίαν ἐνέδραν, χωρὶς νὰ ἔχουν ἰδικὴν σου προσταγὴν καὶ ἰδικὰ σου γράμματα; Διότι ἡ προσταγὴ τοῦ βασιλέως ἔχει μεγάλην δύναμιν. Ἀλλὰ τὸ νὰ θέλουν νὰ κρυφθοῦν εἰς τὸ σκότος, ἔκαμνε θεβαιότεραν τὴν ὑποψίαν, ὅτι οὗτοι δὲν εἶχον διαταγὰς. Τί δὲ ἄτοπον ἐζητοῦσα, βασιλεῦ, τῆς ἀληθείας φίλε; Πῶς νὰ μὴ εἶναι δίκαιον διὰ τὸν ἐπίσκοπον νὰ ἔχη τοιαύτην ἀξίωσιν, θὰ ἔλεγε κανεὶς; Διότι γνωρίζεις, ἀφοῦ ἀναγινώσκεις τὰς Γραφάς, πόσον μέγα ἔγκλημα εἶναι νὰ ἐγκαταλείπη ὁ ἐπίσκοπος τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ νὰ μὴ φροντίζῃ διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ποιμνίου τοῦ Θεοῦ. Διότι, ἡ ἀπουσία τῶν ποιμένων παρέχει εὐκαιρίαν εἰς τοὺς λύκους νὰ ἐνεργήσουν ἔφοδον κατὰ τῆς ποίμνης. Τοῦτο δὲ ἐπεδίωκον οἱ Ἀρειανοί, καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι αἰρετικοί, διὰ νὰ εὕρουν εὐκαιρίαν, κατὰ τὴν ἀπουσίαν ἡμῶν, νὰ παρασύρουν τοὺς λαοὺς πρὸς τὴν ἀσέθειαν. Ἐάν λοιπὸν ἐγὼ εἶχον φύγει, πῶς θὰ ἠμποροῦσα νὰ ἀπολογηθῶ ἐνώπιον τῶν ἀληθινῶν ἐπισκόπων, μᾶλλον δὲ ἐνώπιον ἐκείνου, πού μοῦ ἐνεπιστεύθη τὸ ποιμνιον; Εἶναι δὲ οὗτος αὐτός, πού κρίνει πᾶσαν τὴν γῆν, ὁ ἀληθινὸς παμβασιλεὺς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Πῶς δὲν θὰ εἶχε δίκαιον νὰ ἀποδώσῃ κανεὶς εἰς ἐμὲ τὴν ἀμέλειαν τῶν λαῶν; Πῶς δὲ καὶ ἡ ἰδικὴ σου εὐσέθεια δὲν θὰ μὲ ἐμέμφετο δικαίως, λέγουσα; Διατί, ἐνῶ εἰσηλθες εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ λαοῦ μὲ γράμματα, ἀναχωρεῖς χωρὶς γράμματα, καὶ ἐγκαταλείπεις τοὺς λαοὺς; Πῶς δὲ καὶ ὁ ἴδιος ὁ λαὸς δὲν θὰ ἐπιρρίψῃ δικαίως εἰς ἐμὲ τὴν ἐγκατάλειψίν του λέγων· Ἐκεῖνος πού ἦτο ἐπίσκοπος μας, ἔφυγε, καὶ παρημελήθημεν, μὲ τὸ νὰ μὴ ὑπάρχῃ κανεὶς πού νὰ μᾶς ἐνθυμῇται; Ἐάν μοῦ ἔλεγον αὐτά, τί θὰ ἠμποροῦσα νὰ ἀποκριθῶ; Τοιαύτην μομφὴν

ἤκουσαν διὰ στόματος τοῦ Ἰεζεκιήλ καὶ οἱ ποιμένες τῶν παλαιῶν Ἰσραηλιτῶν³⁸. Ἐπειδὴ ἐγνώριζε τοῦτο καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος, παρήγγειλεν εἰς ἓνα ἕκαστον ἀπὸ ἡμᾶς διὰ στόματος τοῦ μαθητοῦ, λέγων· «Μὴ παραμελῇς τὸ χάρισμα, ποῦ ὑπάρχει εἰς σέ, τὸ ὅποῖον σοῦ ἐδόθη μὲ ἐπίθεσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου τῶν χειρῶν τῶν πρεσβυτέρων»³⁹. Καὶ ἐγώ, ἐπειδὴ ἐφοβούμην τοῦτο, δὲν ἤθελον νὰ φύγω, χωρὶς νὰ ἔχω διαταγὴν, ἐάν θεθαίως τοῦτο ἦτο θέλημα τῆς εὐσεβείας σου. Ἄλλ' οὔτε ἔλαβον ἐκεῖνο, ποῦ δικαιωματικῶς ἀπαιτοῦσα, ἀλλὰ καὶ τώρα ψευδῶς κατηγοροῦμαι εἰς σέ. Διότι οὔτε ἀντεστάθην εἰς προσταγὴν τῆς εὐσεβείας σου, οὔτε τώρα θὰ ἐπιχειρήσω νὰ εἰσέλθω εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, ἕως ὅτου ἡ ἰδική σου φιlanθρωπία ἀποφασίσῃ τοῦτο. Καὶ τοῦτο ἔσπευσα νὰ εἶπω ἐκ τῶν προτέρων, διὰ νὰ μὴ ἔχουν δικαιολογίαν οἱ συκοφάνται νὰ κατηγορήσουν πάλιν ἡμᾶς δι' αὐτό.

27. Μὲ τὸ νὰ ἔχω ταῦτα ὑπ' ὄψιν μου, δὲν κατεδίκαζα τὸν ἑαυτὸν μου, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ νὰ ἔχω τὴν ἀπολογίαν αὐτὴν, ἐθιαζόμην νὰ ὑποβάλω αὐτὴν εἰς τὴν εὐσέβειάν σου, ἐπειδὴ ἐγνώριζα τὴν φιlanθρωπίαν σου, καὶ εἶχον εἰς τὴν μνήμην μου τὰς ἰδικὰς σου θεθαίας ὑποσχέσεις, μὲ τὴν θεθασιότητα ὅτι θὰ εἰσακουσθῶ, σύμφωνα μὲ αὐτό, ποῦ εἶναι γραμμένον εἰς τὰς Παροιμίας· «Οἱ δίκαιοι στοχασμοὶ εἶναι εὐπρόσδεκτοι ἀπὸ φιlanθρωπον βασιλέα»⁴⁰. Τώρα δέ, ὅτε ἔλαβον τὴν ἄγουσαν καὶ ἐξῆλθον εἰς τὴν ἔρημον, ἀπροσδοκῆτως διεδόθη κάποια φήμη, ἡ ὁποία εἰς τὴν ἀρχὴν μὲν ἐφαίνετο ὅτι εἶναι ἀπίστευτος, ὕστερον δὲ ἀπεδείχθη ὅτι ἦτο ἀληθής. Διεδίδετο δηλαδὴ εἰς ὅλα τὰ μέρη ὅτι ὁ Λιθέριος, ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης, καὶ ὁ Ὅσιος ὁ μέγας ἐπίσκοπος εἰς Ἰσπανίαν, ὁ Παυλῖνος ὁ ἐπίσκοπος Γαλλίας, καὶ ὁ Διονύσιος καὶ ὁ Εὐσέβιος, οἱ ἐπίσκοποι εἰς Ἰταλίαν, καὶ ὁ Λουκίφερις ἀπὸ τὴν Σαρδηνίαν, καὶ μερικοὶ ἄλλοι ἐπίσκοποι, καὶ πρεσβύτεροι, καὶ διάκονοι, ἐξωρίσθησαν, ἐπειδὴ δὲν ἐδέχθησαν νὰ ὑπογράψουν ἐναντίον ἡμῶν. Καὶ οὗτοι μὲν ἐξωρίσθησαν, ὁ δὲ Οὐικέντιος ἐπίσκοπος

38. Πρβλ. Ἰεζ. 34, 2.

39. Α' Τιμ. 4, 14.

40. Πρβλ. Παρμ. 16, 13.

Καπύης, καὶ Φουρτουνατιανός ὁ ἐπίσκοπος Ἀκυλίας, καὶ ὁ Ἡρέμιος ὁ Θεσσαλονίκης, καὶ ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι εἰς τὴν Δύσιν, ὅχι μόνον θίαν ἀσυνήθιστον, ἀλλὰ καὶ πολὺν ἐξαναγκασμὸν καὶ ὕβρεις τρομεράς ἔπαθον, μέχρι τοῦ νὰ ἐξαναγκασθοῦν νὰ ὑποσχεθοῦν ὅτι θὰ διακόψουν τὴν μετ' ἐμοῦ ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν. Ἐπειτα, ἐνῶ ἡμεῖς κατελαμβανόμεθα ἀπὸ ἐκπληξιν καὶ ἀπορίαν δι' αὐτά, ἰδοὺ πάλιν ἔφθασεν εἰς τὴν ἀκοὴν ἡμῶν κάποια ἄλλη εἰδήσις διὰ τοὺς ἐπισκόπους τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Λιβύης, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ μὲν ἐπίσκοποι, ἐνενήκοντα περίπου, ἐδιώχθησαν, αἱ δὲ Ἐκκλησίαι παρεδόθησαν εἰς τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Ἀρείου. Ἐξ αὐτῶν δεκαεὶς μὲν ἐξωρίσθησαν, οἱ δὲ ἄλλοι, μερικοὶ μὲν ἔφυγαν κρυφίως, καὶ οἱ ὑπόλοιποι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποκρίνονται. Διότι, καθὼς λέγουν, ὁ διωγμός, ποῦ ἐγινεν ἐκεῖ, ἦτο τόσο σκληρός, ὥστε καθ' ὃν χρόνον οἱ ἀδελφοὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν προσήρχοντο κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα καὶ κατὰ τὰς Κυριακάς εἰς ἔρημον τόπον, πλησίον εἰς τὸ κοιμητήριον, ὁ στρατηλάτης με περισσοτέρους ἀπὸ τρεῖς χιλιάδας στρατιώτας, φέροντας ὅπλα καὶ γυνὰ ξίφη καὶ θέλη, ἐπετέθη κατὰ τῶν Χριστιανῶν, καὶ ὕστερον ἔγιναν τοιαῦτα ἔκτροπα, ὥσαν ἐκεῖνα ποῦ θὰ ἤμποροῦσαν νὰ γίνουν κατὰ μίαν τοιαύτην ἐπιδρομὴν ἐναντίον γυναικῶν καὶ παιδιῶν, ποῦ τίποτε περισσότερο δὲν ἔκαμνον, ἀπὸ τὸ νὰ προσεύχωνται εἰς τὸν Θεόν. Ἴσως ὁμῶς καὶ τὸ νὰ διηγῶμαι αὐτὰ εἶναι ἀνάρμοστον, μήπως ἄρα καὶ μόνον ἡ ἐνθύμησις αὐτῶν γίνῃ ἀφορμὴ νὰ δακρῦσουν ὅλοι ἀπὸ συγκίνησιν. Καὶ ἀληθῶς ἡ σκληρότης ἦτο τόσο μεγάλη, ὥστε αἱ μὲν παρθέναι νὰ ἀπογυμνωθοῦν, τὰ δὲ σώματα ἐκείνων, ποῦ ἀπέθανον ἀπὸ τὰς πληγὰς, νὰ μὴ ἐπιτραπῇ νὰ ταφοῦν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀπορρίπτονται ἔξω εἰς τοὺς κύνας, μέχρι καὶ τοῦ νὰ ἀναγκασθοῦν οἱ συγγενεῖς τῶν νεκρῶν νὰ ἀψηφήσουν τὰς ἀπειλὰς τῆς τιμωρίας καὶ νὰ κλέψουν κρυφίως τὰ σώματα τῶν ἰδικῶν τῶν, καὶ μεγάλη ἔγινε προσπάθεια νὰ μὴ γίνουν ταῦτα γνωστὰ εἰς κανένα.

28. Ὅσα δὲ ἄλλα ἔγιναν ἴσως θεωρηθοῦν ἀπίστευτα, καὶ θὰ κάμουν ὅλους νὰ ἐκπλαγοῦν, λόγῳ τῆς μεγάλης ἀποστροφῆς, ποῦ προκαλοῦν. Εἶναι ὁμῶς ἀναγκαῖον νὰ εἴπωμεν περὶ αὐτῶν, διὰ νὰ μάθῃ τὸ φιλόχριστον ἐνδιαφέρον σου καὶ ἡ θεοσέβεια, ὅτι αἱ διαβολαὶ

καὶ αἱ συκοφανταὶ ἐναντίον μας, δὲν ἔγιναν διὰ κανέ-
να ἄλλον σκοπὸν, παρὰ μόνον διὰ νὰ μᾶς ἐκδιώξουν
ἀπὸ τὰς Ἐκκλησίας καὶ ἡμπορέσουν ἔτσι νὰ εἰσαγά-
γουν εἰς αὐτὰς τὴν ἰδικὴν τῶν ἀσεβείαν. Διότι εὐθὺς
ὡς οἱ ἀληθινοὶ καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη διατελέσαντες ἐπί-
σκοποι, ἄλλοι μὲν ἐξωρίσθησαν, ἄλλοι δὲ ἔφυγον κρυ-
φίως, εἰδωλολάτραι κατηχούμενοι ὕστερα, καὶ ἐκεῖνοι
πρὸς ἔχουν τὸν πρῶτον λόγον διὰ τὴν λῆψιν ἀποφάσεως,
καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ φημίζονται διὰ τὸν πλοῦτόν των, ἀντί
τῶν χριστιανῶν μὲ εὐσεβῇ πίστιν, λαμβάνουν ἐντολὰς
παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ὅπως κάμουν συνάξεις. Καὶ δὲν
ἐζητάζετο πλέον, ὅπως ὁ Ἀπόστολος παρήγγειλεν
Ἐάν εἶναι κάποιος «ἀνώτερος πάσης κατηγορίας»⁴¹
καὶ ὅπως ἔκαμεν ὁ ἀσεβέστατος Ἱεροβοάμ⁴², ἐκεῖνος
ποὺ ἔδιδε περισσότερον χρυσίον ὠνομάσθη ἐπίσκοπος.
Καὶ δὲν ἔμελλεν αὐτοὺς, ἐάν οὗτος ἦτο ἀκόμη καὶ εἰ-
δωλολάτρης, ἀρκεῖ μόνον νὰ προσέφερε χρυσίον. Καὶ
οἱ μὲν ἐπίσκοποι, τοὺς ὁποίους εἶχε χειροτονήσει ὁ Ἀ-
λέξανδρος, οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ ἀσκηταί, ἐξωρίσθησαν, οἱ
δὲ σοφοὶ εἰς τὸ νὰ ἐπινοοῦν συκοφαντίας διέφθειραν,
καθ' ὃ μέρος ἐξηρτᾶτο ἀπὸ αὐτοῦς, τὴν ἀποστολικὴν
τάξιν, καὶ ἐμόλυναν τὰς ἐκκλησίας. Αἱ συκοφανταὶ
αὐτῶν ἀσφαλῶς ἐκέρδησαν πολὺ ἔδαφος, διὰ νὰ ἐπι-
τρέπεται εἰς αὐτοὺς νὰ παρανομοῦν, καὶ νὰ πράττουν
τοιαῦτα εἰς τὰς ἡμέρας σου, ὥστε νὰ ἐφαρμόζη δι' αὐ-
τοὺς τὸ γραφικὸν χωρίον «Ἀλλοίμονον εἰς ἐκείνους,
ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων θλασφημεῖται τὸ ὄνομά μου εἰς
τὰ ἔθνη»⁴³.

29. Μολονότι λοιπὸν τοιαῦτα ἦσαν ἐκεῖνα, ποὺ ἐφη-
μολογοῦντο, καὶ τὰ πράγματα εἶχον ἀνατραπῇ καὶ ἦ-
σαν ἄνω καὶ κάτω, ὅμως ἐγὼ δὲν ἔχασα τὴν προθυμίαν
μου, ἀλλὰ πάλιν ἐξακολουθοῦσα τὸ ταξίδιον μου ἐρ-
χόμενος πρὸς τὴν εὐσέβειάν σου. Καὶ τοῦτο ἔπραττον
μετὰ μεγαλυτέρας σπουδῆς, ἐπειδὴ ἐπίστευα ὅτι ὅλα
ταῦτα ἐγίνοντο χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῆς εὐσεβείας
σου, καὶ ὅτι ἐάν ἡ φιланθρωπία σου ἤθελε πληροφορη-
θῇ ὅσα ἔλαθον χώραν, θὰ ἐμποδίση εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ἐπα-

41. Πρβλ. Α' Τιμ. 3, 2.

42. Πρβλ. Γ' Βασ. 12, 32.

43. Πρβλ. Ρωμ. 2, 24.

ναληφθοῦν. Διότι δὲν ἡμπορεῖ θεοσεβῆς βασιλεὺς νὰ ἐπιθυμῇ ὅπως ἐξορίζωνται ἐπίσκοποι, καὶ γυμνώνωνται παρθένοι, ἢ μὲ ὀλίγα λόγια νὰ διαταράσσεται ἡ τάξις τῆς λατρείας εἰς τὰς ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἐνῶ ἡμεῖς ἐσκεπτόμεθα καὶ ἐβιαζόμεθα καθ' ὁδόν, ἰδοὺ πάλιν τρίτη εἰδήσις ἔφθασεν εἰς ἡμᾶς, ὅτι ἔχουν σταλῇ γράμματα εἰς τοὺς τυράννους τῆς Αὐξοῦμεως Φρουμέντιος, καὶ ἐμὲ ἀπὸ ἐκεῖ ὁ ἐπίσκοπος Αὐξοῦμεως Φρουμέντιος, καὶ ἐμὲ μὲν νὰ ἀναζητήσουν μέχρι τῆς χώρας τῶν θαρβάρων διὰ νὰ μὲ συλλάβουν, τοὺς δὲ χριστιανικοὺς λαοὺς καὶ ὅλους τοὺς κληρικοὺς νὰ ἀναγκάσουν νὰ ἔλθουν εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν μὲ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, καὶ ἐὰν δὲν ὑπακούσουν, οἱ τοιοῦτοι νὰ ἀποθάνουν. Καὶ ὅτι δὲν ἐκυκλοφόρουν αὐτὰ μὲ λόγια μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμπράκτως ἀπεδεικνύοντο καὶ μὲ ἔργα, ἐπειδὴ ἐπέτρεψε ταῦτα ἡ φιλανθρωπία σου, ὥς συνάγεται καὶ ἀπὸ τὴν ἐξῆς ἐπιστολὴν, διότι ἐκεῖνοι συνεχῶς ἀνεγίνωσκον αὐτὴν καὶ δυνάμει αὐτῆς ἀπειλοῦσαν τὸν καθένα μὲ θάνατον.

30. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς

Νικητῆς Κωνστάντιος Μέγιστος Σεβαστὸς

Πρὸς Ἀλεξανδρεῖς.

Ἡ μὲν πόλις μὲ τὸ νὰ διαφυλάττῃ πιστῶς τὴν παράδοσιν τῶν πατέρων καὶ μὲ τὸ νὰ ἔχῃ εἰς τὴν μνήμην τῆς τὴν ἀρετὴν τῶν πρώτων κατοίκων τῆς, παρεῖχε συνήθως καὶ τώρα παρέχει καλὸν παράδειγμα πειθαρχίας. Ἡμεῖς δέ, ἂν καὶ δὲν ἠθέλαμεν νὰ ἀποκρύψωμεν τὸν Ἀλέξανδρον, λόγῳ τῆς εὐνοίας ἡμῶν πρὸς τὴν πόλιν σας, θὰ ἀντιληφθῶμεν ὅτι διεπράξαμεν σφάλματα μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ συνηθισμένα. Διότι καθὼς μὲν γνώρισμα τῆς σωφροσύνης εἶναι τὸ νὰ ἔχῃ κανεὶς διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ κοσμίαν διαγωγὴν εἰς κάθε περίπτωσιν, ἢ δὲ ἀρετὴ (ἐπιτρέψατέ μου νὰ εἴπω) τῆς ἰδικῆς μου βασιλείας εἶναι νὰ συμφωνῇ μὲ τὰς γνώμας ἐκείνων, ποὺ ἀπεδείχθησαν ὅτι εἶναι οἱ ἀνώτεροι ἐρμηνευταὶ τῆς σοφίας καὶ ἐγνώρισαν καλύτερον ἀπὸ ὅλους τὸν Θεόν, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους σεῖς ἐπροτιμήσατε τοὺς ἀρίστους, καὶ ἀνεχθήκατε οἰκειοθελῶς τὴν διαταγὴν μου, μὲ τὸ νὰ ἀποδοκιμάσετε μὲν δικαίως τὸν ἀπατεῶνα καὶ ἀγύρτην καὶ μὲ τὸ νὰ ταχθῇτε, καθὼς ἔπρεπε, μὲ τὸ μέρος τῶν συνετῶν, κατὰ τρόπον, ποὺ ξεπερνᾷ καὶ τὸ θαῦμα.

"Αν καὶ ποῖος ἐξ ἐκείνων, ποὺ κατοικοῦν ἀκόμῃ καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς αὐτοκρατορίας ἀγνοεῖ τὴν φατριαστικὴν σπουδὴν μὲ τὴν ὁποίαν συνέθησαν ὅσα διεπράχθησαν! Τὰ ὁποῖα δὲν γνωρίζομεν μὲ τί πρέπει νὰ τὰ παραβάλωμεν διὰ νὰ λάβωμεν ἰδέαν πῶς συνέθησαν. Διότι οἱ μὲν περισσότεροι τῶν κατοίκων τῆς πόλεως εἶχον πάθει τύφλωσιν, ἐπεβάλλετο δὲ εἰς αὐτοὺς ἕνας ἀνθρωπος, ὁ ὁποῖος, προερχόμενος ἀπὸ τὰ κατώτατα θάραθρα, ὅπως ἀκριβῶς, εἰς τὸ σκότος ἐξαπατᾷ καὶ παρασύρει εἰς τὸ ψεῦδος ἐκείνους, ποὺ ἀγαποῦν νὰ γνωρίσουν τὴν ἀλήθειαν, καὶ ποὺ οὐδέποτε μὲν εἶπε λόγον καρποφόρον, διαφθείρει δὲ τὰς ψυχὰς μὲ φληναφήματα, ποὺ ἐκτρέπουν τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ. Οἱ μὲν κόλακες ἐφώναζαν καὶ ἐθορυβοῦσαν, μὲ σκοπὸν νὰ καταπλήξουν ἐκείνους, ποὺ συνηθίζουν ἀκόμῃ νὰ μουρμουρίζουν ὀπίσω ἀπὸ τὰ δόντια. Οἱ δὲ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀπλουστέρους, σύμφωνα μὲ τὰ συνθήματα ἐκείνων, ἐνῶ τὰ πράγματα εἶχον πάρει τὸν κατήφορον, ὅπως ἀκριβῶς εἰς ὥραν κατακλυσμοῦ, καὶ οἱ πάντες ἐντελῶς παρημελοῦντο. Ἀρχηγὸς δὲ τοῦ πλήθους ἦτο ἀνθρωπος, ὁ ὁποῖος (πῶς θὰ ἤμποροῦσα νὰ περιγράψω αὐτὸν ἀληθέστερον;) τίποτε δὲν διέφερεν ἀπὸ τοὺς ἀγροίκους, καὶ ποὺ τοῦτο μόνον συνέβαλλεν εἰς τὴν πόλιν εἰς τὸ νὰ μὴ ἐξωθῇ εἰς τὴν καταστροφὴν τοὺς κατοίκους τῆς. Ἀλλ' ὁ γενναῖος καὶ λαμπρὸς αὐτὸς ἄνδρας δὲν παρέμεινεν οὔτε νὰ ἀκούσῃ τὴν ἐναντίον του κατηγορίαν, καὶ κατεδικάσθη κατὰ τὴν δίκην ὡς φυγόδικος, ὅπως εἶναι θέθαιον ὅτι ἐπροτίμησε νὰ καταφύγῃ εἰς τοὺς θαρσάρους, μήπως καταφέρῃ μερικοὺς νὰ ἀσεβήσουν, καθὼς ἀκριβῶς ὁ ἡθοποιὸς εἰς τὸ δράμα, ἐκείνους, ποὺ προσέρχονται πρῶτοι προσπαθεῖ νὰ συγκινήσῃ κλαίων διὰ τὰ ἀτυχήματά του.

Λοιπὸν, εἰς αὐτὸν μὲν θὰ εἴπωμεν νὰ χαίρῃ εἰς μακρυνὴν χώραν, σᾶς δὲ πρέπει νὰ καταδείξωμεν εἰς τοὺς ὀλίγους, μᾶλλον δὲ νὰ σᾶς ἀφήσωμεν μόνους νὰ σεμνύνεσθαι ἐμπρὸς εἰς τοὺς ἄλλους διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν νοημοσύνην σας, κατὰ τὰς ὁποίας ὑπερέχετε τῶν ἄλλων τόσῳ περισσότερο, ὅσον αἱ πράξεις σας μαρτυροῦν, καὶ ἐπαινοῦνται εἰς ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν χώραν. Εὖγε εἰς τὴν σωφροσύνην! Διότι ἐὰν ἤθελον ἀκούσει ἀγγέλους πολλοὺς εἰς πλῆθος νὰ διηγοῦνται ὕστερον τὰ καθ' ὑμᾶς καὶ νὰ σᾶς ἐπαινοῦν, ὅθεν, μὲ τὸ νὰ ἀπο-

κρύψετε τοὺς προηγουμένους ἀπὸ λόγους μετριοφροσύνης, θὰ εἰσθε καλὸν παράδειγμα διὰ τοὺς σημερινοὺς καὶ τοὺς μεταγενεστέρους. Καὶ μόνοι σας, μὲ τὸ νὰ προτιμήσετε τὸν διαπρέποντα εἰς τὰ ἥθη, τοὺς λόγους καὶ τὰ ἔργα, τὸν ἀνώτατον ἀπὸ ὅσους ὑπάρχουν, καὶ μὲ τὸ νὰ μὴ διστάσετε οὔτε πρὸς στιγμήν, ἀλλὰ μὲ ἀνδρεῖον φρόνημα νὰ μετατεθῆτε καὶ προστεθῆτε εἰς τοὺς ἄλλους, ἐστράφητε ἀπὸ τὰ χαμηλὰ καὶ ἐπίγεια ταῦτα πρὸς τὰ ἐπουράνια, πρὸς τὰ ὁποῖα σὰς ξεναγεῖ ὁ σεμνότετος Γεώργιος, ποὺ εἶναι ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐξακριβώσει αὐτὰ περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον, καὶ χάρις εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ζήσετε καὶ κατὰ τὸν μετὰ ταῦτα θίον μὲ καλὰς ἐλπίδας, καὶ τὸν παρόντα χρόνον θὰ περάσετε μὲ ἡσυχίαν. Εἴθε δὲ ὅλοι μαζὺ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως νὰ ἐξαρτᾶσθε, ὡς ἀπὸ ἱερὰν ἄγκυραν, ἀπὸ τὰς ὀδηγίας αὐτοῦ, διὰ νὰ μὴ ἀναγκασθῶμεν νὰ καταφύγωμεν εἰς ἐγχειρήσεις καὶ καυτηριασμοὺς ἐκείνων, ποὺ ἔχουν διεφθαρμένας ψυχάς, τοὺς ὁποῖους συμβουλευόμεν νὰ ἀποκηρύξουν ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον τὴν μετὰ τοῦ Ἀθανασίου ἐπικοινωνίαν, καὶ οὔτε νὰ ἐνθυμούνται τὴν ἄχρηστον ἐκείνην φλυαρίαν, ἄλλως δὲν θὰ πάρουν εἰδησιν πῶς θὰ εὑρεθοῦν ἔνοχοι καὶ θὰ διατρέξουν τοὺς ἐσχάτους κινδύνους, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους δὲν γνωρίζομεν ἂν θὰ εὑρεθῇ κανεὶς διὰ νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς ἀπειθεῖς ἀπὸ τὰ ἔσχατα δεινὰ. Διότι εἶναι ἀληθῶς ἄτοπον, ὁ μὲν ὀλέθριος Ἀθανάσιος νὰ ἐξορίζεται ἀπὸ χώρας εἰς χώραν, ἐνῶ κατελήφθη ἐπ' αὐτοφώρῳ νὰ διαπράττῃ τὰ αἰσχίστα, ἕως οὔτου καὶ αὐτὸς τιμωρηθῇ ὅπως τοῦ ἀξίζει, ἔστω καὶ ἂν κανεὶς ἀφαιρέσῃ τὸ δέκατον τῆς ζωῆς αὐτοῦ, οἱ δὲ κόλακες αὐτοῦ καὶ μερικοὶ ἀγύρται ὁπαδοὶ τοῦ, καὶ ἄνθρωποι τέτοιοι εἰς τοὺς ὁποῖους ἀξίζει τὸ ὄνομα καταισχύνῃ, νὰ παραμελοῦνται πνέοντες τὰ λοιπὰ, τοὺς ὁποῖους οἱ δίκασται εἶχον ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἐντολὰς νὰ καταδικάσουν εἰς θάνατον. Καὶ ἴσως δὲν θὰ ἀποθάνουν ποτέ, ἐὰν μὴ, ἀφοῦ κάποτε μεταμεληθοῦν, ἀποκηρύξουν τὰ ὑπ' αὐτῶν διαπραχθέντα ἐγκλήματα, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ μοχθηρότατος Ἀθανάσιος, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν Χριστιανικὸν θίον διαστρέφει, καὶ εἰς τὰ ἀγιώτατα τῆς λατρείας προσάγει ἀσεβεῖς καὶ μιὰρὰς τὰς χεῖρας.

31. Ἐκεῖνα δέ, ποὺ ἐγράφησαν περὶ τοῦ Φρουμεντίου ἐπισκόπου Αὐξούμewος πρὸς τοὺς ἐκεῖ τυράννους εἶναι τὰ ἑξῆς:

Νικητῆς Κωνσταντίου Μέγιστος Σεβαστός

Πρὸς Ἀιζανᾶν καὶ Σαζανᾶν

Σκοπὸς ἡμῶν εἶναι ὅπως μὲ πολλὴν φροντίδα καὶ τὴν μεγαλυτέραν δυνατὴν ἐπιμέλειαν ἀποκτήσωμεν τὴν καλυτέραν γνώσιν. Νομίζω δηλαδὴ ὅτι εἶναι ἀνάγκη ὅπως ὅλοι οἱ κοινοὶ ἄνθρωποι τυγχάνουν ἴσης διαπαιδαγωγήσεως εἰς τὰ τοιαῦτα, ὥστε νὰ ἡμποροῦν καθ' ὅλον τὸ διάστημα, ποῦ ἐλπίζουν νὰ ζήσουν, νὰ διαγουν θίον, τὸν ὁποῖον νὰ κυβερνᾷ ἡ γνώσις τῶν θεμάτων, ποῦ ἀναφέρονται εἰς τὸν Θεόν καὶ νὰ μὴ διαφωνοῦν καθόλου ὡς πρὸς τὴν θεώρησιν τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀληθοῦς. Ἐπειδὴ λοιπὸν σᾶς θεωροῦμεν ἀξίους τῆς αὐτῆς φροντίδος μὲ τοὺς ἄλλους Ρωμαίους πολίτας, παραχωροῦμεν καὶ εἰς σᾶς ἴσα μὲ ἐκείνους προνόμια καὶ διατάσσομεν ὅπως ἰσχύει διὰ σᾶς, ὅπως καὶ δι' ἐκείνους, ἔν δόγμα πίστεως εἰς τὰς Ἐκκλησίας. Διατάσσω λοιπὸν ὅπως ἐξαποστείλετε τὸ ταχύτερον τὸν ἐπίσκοπον Φρουμέντιον εἰς τὴν Αἴγυπτον πρὸς τὸν σεμνότατον Γεώργιον, τὸν ἐπίσκοπον, καὶ τοὺς ἄλλους, ποῦ εἶναι εἰς τὴν Αἴγυπτον, οἱ ὁποῖοι ἔχουν δικαίωμα νὰ χειροτονοῦν καὶ νὰ κρίνουν τὰς τοιαύτας πράξεις. Διότι ἀσφαλῶς γνωρίζετε καὶ ἐνθυμείσθε, ἐκτὸς ἐὰν σεῖς μόνοι προσποιεῖσθε ὅτι ἀγνοεῖτε, ἐκεῖνα, ποῦ οἱ πάντες ὁμολογοῦν, ὅτι τὸν Φρουμέντιον αὐτὸν κατέστησεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο τοῦ θείου ὁ Ἀθανάσιος, ὁ ὁποῖος εἶναι ἔνοχος ἀναριθμῆτων κακῶν πράξεων. Οὗτος, ἐπειδὴ δὲν προσῆλθε νὰ δώσῃ λόγον εἰς τὴν δικαιοσύνην διὰ τὰ ἀποδιδόμενα εἰς αὐτὸν ἐγκλήματα, ἀμέσως μὲν ἔγινεν ἔκπτωτος ἀπὸ τὸν θρόνον του, καὶ ἐπειδὴ ἀπέτυχεν ἐντελῶς εἰς τὸν θίον περιπλανᾶται μὲ τὸ νὰ μεταναστεύῃ ἀπὸ τῆς μιᾶς χώρας εἰς τὴν ἄλλην, ἐλπίζων μὲ τοῦτο ὅτι θὰ ἀποφύγῃ νὰ εἶναι κακός. Ἐὰν μὲν λοιπὸν ὁ Φρουμέντιος ὑπακούσῃ προθύμως καὶ δεχθῇ νὰ ἀποδώσῃ εὐθύνας διὰ τὴν ὅλην κατὰστασιν, θὰ γίνῃ φανερά δεκτὸν ἀπὸ ὅλους ὅτι οὗτος εἰς οὐδὲν διαφωνεῖ μὲ τὸν ἐκκλησιαστικὸν νόμον καὶ τὴν ἐπικρατοῦσαν πίστιν. Καὶ ἀφοῦ κριθῇ καὶ δώσῃ ἐξηγήσεις περὶ ὅλου τοῦ θείου του καὶ ὑποσχεθῇ τοῦτο μὲ λόγον εἰς τοὺς ἔχοντας δικαίωμα νὰ ἐκφέρουν κρίσιν διὰ τοιαῦτα θέματα, θὰ ἀποκατασταθῇ παρ' αὐτῶν, ἐὰν πράγματι πρόκειται, σύμφωνα μὲ τὸ δίκαιον, νὰ κριθῇ καλὸν νὰ εἶναι ἐπίσκοπος. Ἐὰν δὲ οὗτος ἀναβάλλῃ καὶ ἀποφύγῃ τὴν κρίσιν θὰ εἶναι ἀσφαλῶς ὀλοφά-

νερον ὅτι ἀκολουθεῖ τοὺς λόγους τοῦ πονηροτάτου Ἀθανασίου καὶ ἀσεβεῖ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἔτσι θὰ ὁμολογήσῃ ἐσκεμμένως ὁ ἴδιος ὅτι εἶναι, ὅπως καὶ ἐκεῖνος ἀπεδείχθη, πονηρός. Καὶ ὑπάρχει φόβος μήπως, ἀφοῦ οὗτος διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Αὐξουμιν διαφθείρῃ αὐτούς, πού εἶναι μαζί σας, μὲ τὸ νὰ μεταδίδῃ διδασκαλίας μυσσάρας καὶ ἀσεβεῖς καὶ προκαλῇ σύγχυσιν καὶ ἀναταραχὴν ὄχι μόνον εἰς τὰς Ἐκκλησίας μὲ τὸ νὰ θλασφῇ μὴ εἰς ἐκεῖνα πού θεωροῦνται θεῖα, ἀλλὰ καὶ νὰ προξενήσῃ μὲ αὐτὰ ὀλοσχερῇ ἀνατροπὴν καὶ ἀναταραχὴν μεταξὺ τῶν πολιτῶν τοῦ ἔθνους. Γνωρίζομεν δὲ ὅτι ἐάν ἐπιπροσθέτως μάθῃ κάτι καὶ ἐκ τῆς ἀναστροφῆς μὲ τὸν σεμνότατον Γεώργιον, θὰ ἀποκομίσῃ οὗτος μεγάλην ὠφέλειαν πρὸς κοινὸν ὄφελος, ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν, ὅσοι γνωρίζουν ἐπισταμένως ὅτι τὰ τοιαῦτα συμβάλλουν εἰς τὴν παιδευσιν, θὰ ἐπανεέλθῃ εἰς αὐτὴν ἀφοῦ ἐξακριβώσῃ πλήρως τὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Εἴθε ὁ Θεὸς νὰ σᾶς διαφυλάττῃ, ἀδελφοὶ τιμωτάτοι.

32. "Ὅταν ἐγὼ ἤκουον ταῦτα, καὶ μάλιστα ὅταν ἔβλεπα ἀπὸ ἐκεῖνα, πού οἱ πληροφοριοδότης μου διηγούντο μὲ δάκρυα, ὁμολογῶ ὅτι ἐπέστρεψα πάλιν εἰς τὴν ἔρημον, ἐπειδὴ ἐσκέφθην τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, πού καὶ ἡ ἰδικὴ σου εὐσέβεια ἀντιλαμβάνεται. Διότι ἐάν μᾶς ζητοῦν μὲ τὸν σκοπὸν ὅπως, ὅταν μᾶς εὔρουν, μᾶς παραπέμψουν εἰς τοὺς ἐπάρχους, τοῦτο εἶναι ἐμπόδιον διὰ νὰ μὴ ἡμπορέσωμεν νὰ παρουσιασθῶμεν ἐνώπιον τῆς ἰδικῆς σου φιланθρωπίας. Καὶ ἐάν ἐκεῖνοι, πού δὲν ἠθέλησαν νὰ ὑπογράψουν ἐναντίον μας, ἔπαθον τοιαῦτα καὶ τόσα πολλὰ κακά, καὶ δι' ἐκείνους ἐκ τῶν λαϊκῶν, πού δὲν ἐδέχθησαν νὰ ἔλθουν εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν μὲ τοὺς Ἀρειανούς, ἐδόθη διαταγὴ νὰ ἀποθάνουν, οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει, ὅτι ἀσφαλῶς θὰ ἐπινοηθοῦν ἀπὸ τοὺς συκοφάντας νεώτεροι καὶ δέκα χιλιάδες θάνατοι ἐναντίον μου. Καὶ μετὰ τὸν θάνατόν μου οἱ ἐχθροὶ μου θὰ ἐνεργήσουν ὕστερον εἰς ἐκείνους, πού θέλουν καὶ ὅσα θέλουν πράγματα, ψευδόμενοι εἰς θάρος ἡμῶν εἰς μεγαλύτερον θαυμὸν, ἐπειδὴ δὲν θὰ ἔχουν πλέον ἐκείνους, πού θὰ τοὺς ἐλέγχουν. Διότι δὲν ἔφυγον ἐπειδὴ ἐφοβούμην τὴν εὐσέβειάν σου (ἐπειδὴ γνωρίζω τὴν ἀνεξικακίαν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν σου), ἀλλὰ διότι ἔβλεπον, ἀπὸ ὅσα ἐγίνοντο, τὸν θυμὸν τῶν ἐχθρῶν μου καὶ ἐσκεπτόμην ὅτι μὲ τὸ νὰ φοβοῦνται μήπως κά-

ποτε ἐλεγγθοῦν δι' ὅσα κακὰ ἔπραξαν χωρὶς τὴν γνώμην τῆς καλοκαγαθίας σου, θὰ πράξουν τὰ πάντα, ὥστε καὶ νὰ φονεύσουν. Διότι, ἰδοὺ, ἡ μὲν ἰδική σου φιλανθρωπία διέταξεν ὅπως οἱ ἐπίσκοποι ἀναγκάζονται νὰ φύγουν ἔξω ἀπὸ τὰς πόλεις καὶ τὰς ἐπαρχίας των, οἱ δὲ θαυμάσιοι οὗτοι ἐτόλμησαν νὰ πράξουν κάτι περισσότερον, ἀπὸ ὅσα ἔλεγεν ἡ προσταγὴ σου, καὶ ἐξώρισαν γέροντας ἀνθρώπους καὶ ἐπισκόπους ἐπὶ πολλὰ ἔτη, μακρύτερα ἀπὸ τρεῖς ἐπαρχίας εἰς ἀκατοικήτους, ἐρήμους καὶ φοβεροὺς τόπους. Διότι, ἐκεῖνοι, πού ἦσαν ἀπὸ τὴν Λιβύην, ἐξωρίσθησαν εἰς τὴν μεγάλην Ὀασιν, αὐτοὶ δὲ πού ἦσαν ἀπὸ τὴν Θηβαΐδα ἀπεστάλησαν εἰς τὴν Ἀμμωνιακὴν τῆς Λιβύης. Καὶ πάλιν δὲν ἔφυγον ἐπειδὴ ἐφοβήθησαν μήπως ἀποθάνω, ἅς μὴ μου κατηγορῇ κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς δειλίαν, ἀλλὰ διότι εἶναι παραγγελία τοῦ Σωτῆρος ὅπως, ἐάν μὲν καταδιωκόμεθα, φεύγωμεν τοὺς διώκτας μας, ἐάν δὲ ζητούμεθα, νὰ κρυπώμεθα, καὶ νὰ μὴ ἐκθέτῳμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας εἰς θέβαιον κίνδυνον, οὔτε μὲ τὴν παρουσίαν μας νὰ ἐξάπτωμεν τὸν θυμὸν τῶν διωκτῶν. Διότι τὸ νὰ φονεύῃ κανεὶς τὸν ἑαυτόν του καὶ τὸ νὰ παραδίδῃ πάλιν τὸν ἑαυτόν του εἰς τοὺς ἐχθροὺς του νὰ τὸν φονεύσουν εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτό. Τὸ δὲ νὰ ἀποφεύγῃ τὸν κίνδυνον, καθὼς παρήγγειλεν ὁ Σωτὴρ, σημαίνει τὸ νὰ γνωρίζῃ τὸν κατάλληλον καιρὸν καὶ πῶς νὰ ἐκδηλώνῃ ἐνδιαφέρον ἀγάπης πρὸς τοὺς διώκτας του, ὥστε νὰ μὴ φθάσουν εἰς τὸ σημεῖον νὰ χύσουν αἷμα καὶ γίνουν παραβάται τῆς ἐντολῆς· «Μὴ φονεύσης»⁴⁴, ἂν καὶ μὲ τὸ νὰ μᾶς συκοφαντοῦν πολὺ ἐπιθυμοῦν τὸν θάνατόν μας. Διότι ἐκεῖνα, πού τώρα πάλιν ἔκαμαν, ἀποδεικνύουν ὅτι αὕτῃ εἶναι ἡ φροντίς καὶ φονικὴ προαίρεσις των. Γνωρίζω δὲ ὅτι ἀφοῦ ἀκούσης, φεοφιλέστατε Αὐγουστε, θὰ καταληφθῇς ἀπὸ ἐκπλήξιν, διότι τὸ τόλμημά των εἶναι ἀληθῶς ἄξιον πολλῆς ἐκπλήξεως. Ἄκουσε δὲ μὲ ὀλίγα λόγια εἰς πόσον μεγάλον ὁσθμὸν ἀνόσιον εἶναι τοῦτο.

33. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἀφοῦ ἔγινεν ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς καὶ κατήργησε τὸν θάνατον καὶ ἡλευθέρωσε τὸ γένος ἡμῶν

44. Ἔξ. 20, 15.

ἀπὸ τὴν δουλείαν καὶ τὴν φθορὰν τῆς ἁμαρτίας, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς νὰ ἔχωμεν ἐπὶ τῆς γῆς εἰκόνα τῆς ἀγιότητος τὴν παρθενίαν. Ἐκείνας λοιπόν, πού ἔχουν τὴν ἀρετὴν αὐτήν, ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία συνήθισε νὰ ὀναμάζῃ νύμφας Χριστοῦ. Ἀκόμη δὲ καὶ οἱ εἰδωολάτραι, θλέποντες αὐτάς, θαυμάζουν ὥσάν αὗται νὰ εἶναι ναὸς τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ· διότι ἀληθινὰ ἀπὸ κανένα ἄλλον δὲν κατορθοῦται ὁ σεμνὸς καὶ οὐράνιος οὗτος θίος παρὰ μόνον ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς Χριστιανούς. Διότι καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ ἀκριβῶς μεγάλην ἀπόδειξιν ὅτι εἰς ἡμᾶς τοὺς Χριστιανούς ὑπάρχει ἡ ἀληθινὴ εὐσέβεια πρὸς τὸν Θεόν. Τὰς μὲν παρθένους αὐτάς εἴμα περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ ὁ μακαρίας μνήμης εὐσεβέστατος πατήρ σου Κωνσταντῖνος ὁ Αὐγουστός. Ταύτας καὶ ἡ ἰδιοὶ σου εὐσέβεια, ὁσάκις ἔγραφεν, ὠνόμαζε τιμίας καὶ ἀγίας. Ἀλλὰ τώρα οἱ θαυμασιοὶ Ἀρειανοί, οἱ ὁποῖοι καὶ μᾶς συκοφαντοῦν, καὶ ἐξ αἰτίας ἡμῶν ἐσυκοφάντησαν τοὺς περισσοτέρους ἐκ τῶν ἐπισκόπων, μὲ τὸ νὰ ἔχουν ὄργανά των πειθίνα εἰς αὐτοὺς τοὺς δικαστάς, ἀφοῦ τὰς ἀπεγύμνωσαν, διέταξαν νὰ κρεμασθοῦν ἐπάνω εἰς τὰ καλούμενα ἐρμητάρια⁴⁵, καὶ ἔπειτα ἔξυσαν τὰ πλευρά των μὲ εἰδικὰ σιδηρᾶ ὄργανα τρεῖς φορές καὶ τόσον πολύ, ὅσον οὔτε οἱ πραγματικοὶ κακοῦργοι δὲν εἶχον ποτὲ θασανισθῇ. Ὁ μὲν Πιλάτος λοιπόν, κατόπιν παρακλήσεων πρὸς τοὺς τότε Ἰουδαίους ἐπέτυχεν νὰ τρυπήσῃ μόνον τὴν μίαν πλευρὰν τοῦ Σωτῆρος μὲ τὴν λόγχην, αὐτοὶ δὲ καὶ τὸν Πιλάτον ἐξεπέρασαν εἰς μανίαν, διότι ὄχι μόνον τὴν μίαν, ἀλλὰ καὶ τὰς δύο πλευράς αὐτοῦ ἔξυσαν, καθόσον τὰ μέλη τοῦ σώματος τῶν παρθένων εἶναι τὰ κατ' ἐξοχὴν μέλη τοῦ σώματος τοῦ Σωτήρος. Λοιπὸν ὅλοι μὲν, καὶ μόνον ὅταν μερικοὶ διηγοῦνται ταῦτα, φρίττουν μόλις ἀκούουν αὐτά. Ἐκείνοι δὲ μόνον, ὄχι μόνον δὲν ἐφοβήθησαν νὰ γυμνώσουν καὶ νὰ καταξέσουν ἄσπιλα καὶ ἀγνὰ μέλη, τὰ ὁποῖα αἱ παρθένοι ἀφιέρωσαν εἰς μόνον τὸν Σωτῆρα ἡμῶν Χριστόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀληθῶς ἀκόμη χειρότερον, ἐνῶ ἐλεεινολογοῦντο ἀπὸ ὅλους διὰ τὴν τόσῃ σκληρότητα, ἀντὶ νὰ κοκκινίσουν, δικαιολογοῦνται ὅτι ταῦτα γίνονται κατὰ προσταγὴν τῆς ἰδι-

45. Μικραὶ στήλαι, ἐπάνω εἰς τὰς ὁποίας προσεδέοντο καὶ ἐξυλοκοποῦντο οἱ κατάδικοι.

κῆς σου εὐσεθείας. Ἔτσι εἶναι οὗτοι τολμηροὶ διὰ τὰ πάντα καὶ εἰς τὴν προαίρεσιν πονηροί. Διότι οὔτε καὶ κατὰ τοὺς διωγμούς, ποὺ ἔγιναν ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρης δὲν ἠκούσθη νὰ ἔγινε τοιοῦτον κακόν. Ἐάν δὲ καὶ εἶχε γίνῃ κάποτε κάτι τέτοιο, δὲν ἔπρεπεν ὅμως ἐπὶ τῆς ἰδικῆς σου θασιλείας, ποὺ εἶσαι Χριστιανός, οὔτε ἡ παρθενία νὰ πάθῃ τόσῃν μεγάλην ὕβριν καὶ ἀτιμίαν, οὔτε ἐκεῖνοι τὴν ἰδικήν των σκληρότητα νὰ ἐπιρρίπτουν εἰς τὴν ἰδικήν σου εὐσέθειαν, διότι μόνον εἰς τοὺς αἵρετικοὺς προσιδιάζει τὸ τοιοῦτον κακόν, νὰ ἀσεβοῦν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ διαπράττουν ἐγκλήματα εἰς θάρος τῶν ἀγίων παρθένων αὐτοῦ.

34. Ἐφ' ὅσον δὲ πάλιν ἔγιναν τοιαῦτα καὶ τόσον μεγάλα κακὰ ἀπὸ τοὺς Ἀρειανούς, δὲν ἔκαμα ἄρα λάθος ποὺ συνεμορφώθην πρὸς τὴν ἀγίαν Γραφήν, ἡ ὁποία λέγει· «Ἀλλὰ κρύψου ἀσφαλῆς ἐπὶ μικρόν τι διάστημα χρόνου, ἕως οὗτου παρέλθῃ ἡ ὀργὴ τοῦ Κυρίου»⁴⁶. Διότι καὶ αὐτὴ πάλιν ἔγινε δι' ἐμὲ δικαιολογία νὰ ἀναχωρήσω, θεοφιλέστατε Αὐγουστε, καὶ δὲν ἀπέφυγα οὔτε εἰς τὴν ἔρημον νὰ ἀπέλθω, οὔτε, ἐάν παρίστατο ἀνάγκη, νὰ καταβιθασθῶ ἀπὸ τὸ τεῖχος μέσα εἰς καλάθιον⁴⁷. Διότι ὑπέστην τὰ πάντα, καὶ μαζί μὲ θηρία κατώκησα, καὶ σὰς ἀπέφυγα νὰ συναντήσω, ἐν ἀναμονῇ τοῦ καταλλήλου καιροῦ νὰ ἀπολογηθῶ αὐτὰ ἐδῶ, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι οἱ μὲν συκοφάνται θὰ καταδικασθοῦν, ἡ δὲ φιланθρωπία σου θὰ διαλάμψῃ. Ὡ μακάριε καὶ θεοφιλέστατε Αὐγουστε, τί ἐπεθύμεις; νὰ ἔλθω πρὸς σέ, καθ' ὃν χρόνον οἱ συκοφάνται μου ὑπὸ τὸ κράτος θερμοῦ παροξυσμοῦ ἐζήτουν νὰ φονεύσουν ἡμᾶς, ἡ σύμφωνα μὲ ὅσα συμβουλεύει ἡ Γραφὴ νὰ κρυφθῶμεν δι' ὀλίγον χρόνον, οὕτως ὥστε κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἡ μὲν συκοφάνται νὰ ἀποδειχθοῦν ὅτι εἶναι αἵρετικοί, ἡ δὲ ἰδική σου φιλανθρωπία ἐκδηλωθῇ; Τί δέ, ὦ θασιλεῦ, ἤθελες νὰ παρουσιασθῶ εἰς τοὺς δικαστάς σου, ἵνα ἐκεῖνοι, ἂν καὶ σὺ ἔγραψες μόνον ἀπειλὰς, μὲ τὸ νὰ παρεξηγοῦν τὰς προθέσεις σου, καθ' ὃν χρόνον εἶχον καὶ τοὺς Ἀρειανούς νὰ παρακινοῦν αὐτοὺς εἰς ὀργήν, μὲ φονεύσουν στηριζόμενοι εἰς τὰ γράμματα

46. Ἦσ. 26, 20.

47. Πρβλ. Β' Κορ. 11, 33.

σου, καὶ ὕστερον νὰ ἀποδώσουν εἰς σέ τὸν φόνον ἔνεκα τῶν ἐπιστολῶν σου; "Οχι, δὲν ἔπρεπεν οὔτε ἐγὼ νὰ παραδοθῶ θεληματικῶς εἰς τοὺς ἐχθροὺς μου καὶ νὰ ἐμπιστευθῶ τὴν ζωὴν μου εἰς τὰς αἰμοχαρεῖς διαθέσεις των, οὔτε σύ, πού εἶσαι χριστιανὸς βασιλεὺς, νὰ καταγράψῃς εἰς τὸ ἐνεργητικόν σου φόνους χριστιανῶν καὶ μάλιστα ἐπισκόπων.

35. Τὸ νὰ κρυφθῶ λοιπὸν καὶ νὰ περιμένω τοῦτον τὸν καιρὸν ἀπεδείχθη προτιμότερον. Μάλιστα, γνωρίζω ὅτι καὶ σὺ μέ τὸ νὰ γνωρίζῃς τὰς θείας Γραφὰς συγκατανεύεις καὶ παραδέχεσαι ὅτι καλῶς ἔπραξα τοῦτο. Ἴδου λοιπὸν, μόλις οἱ ὑποκινηταὶ ἔπαυσαν τὸ ἔργον των, εἰς ὀργὴν ἐναντίον ἡμῶν ἐφάνη ἡ εὐσεβὴς ἀνεξικακία σου καὶ ἀπεδείχθη ὅτι σὺ οὔτε εἰς τὴν ἀρχὴν κατεδίωκες τοὺς Χριστιανούς, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἦσαν, πού ἐρήμωσαν τὰς Ἐκκλησίας, διὰ νὰ σπεύρουν ὑπούλως εἰς ὅλα τὰ μέρη τὴν ἰδικὴν των ἀσέβειαν, ἔνεκα τῆς ὁποίας καὶ ἡμεῖς, ἐὰν δὲν εἴχομεν φύγει, ἀπὸ πολλοῦ χρόνου θὰ εἴχομεν ἀδίκως καταδικασθῇ παρ' αὐτῶν. Διότι ἐκεῖνοι, πού δὲν ἐδίστασαν νὰ εἴπουν τοιαύτας συκοφαντίας ἐναντίον μου πρὸς ἓνα τόσον μεγάλον βασιλέα, αὐτοί, πού ἐπεχείρησαν καὶ ἐπροξένησαν τοιαῦτα κακὰ εἰς θάρος ἐπισκόπων καὶ παρθένων, εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι ἐπεδίωκαν καὶ τὸν ἰδικόν μου θάνατον. Ἀλλὰ χάρις εἰς τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος ἔδωσεν εἰς σέ τὴν βασιλείαν, ὅλοι ἐπείσθησαν περὶ τῆς φιланθρωπίας σου, καὶ τῆς πονηρίας ἐκείνων, ἔνεκα τῆς ὁποίας καὶ ἔφυγα εἰς τὴν ἀρχήν, διὰ νὰ ἡμπορέσω ἐγὼ μὲν νὰ προσφωνήσω τὸν παρόντα, σὺ δὲ νὰ εὕρῃς πρὸς ποῖον νὰ ἐπιδείξῃς τὴν φιλανθρωπίαν σου. Παρακαλῶ λοιπὸν, ἐπειδὴ ἔχει γραφῇ· «Ἀπόκρισις εὐπρεπῆς καταπραῦνη ὀργήν»⁴⁸, καί· «Οἱ δίκαιοι λογισμοὶ γίνονται εὐμενῶς εἰσακουστοὶ ἀπὸ τὸν βασιλέα»⁴⁹, ὅπως δεχθῇς εὐμενῶς καὶ τὴν ἀπολογίαν ταύτην καὶ ἀποδώσῃς εἰς τὰς πατρίδας των καὶ τὰς Ἐκκλησίας ὅλους τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς ἄλλους κληρικούς, διὰ νὰ ἀποδειχθῇ μὲν ἡ πονηρία

48. Παρμ. 15, 1.

49. Πρ6λ. Παρμ. 14, 35.

τῶν συκοφαντῶν, σὺ δὲ καὶ τώρα καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν
 τῆς γενικῆς κρίσεως ἔχης παρρησίαν νὰ εἴπῃς εἰς τὸν Κύ-
 ριον καὶ Σωτῆρα ἡμῶν καὶ παμθασιλέα Ἰησοῦν Χρι-
 στόν· «Κανένα δὲν ἄφησα νὰ χαθῇ ἀπὸ τοὺς ἰδικούς
 σου»⁵⁰, ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ποὺ ἐσχεδίασαν κακὰ ἐναντίον
 πάντων εἶναι αὐτοὶ ἐδῶ· ἐγὼ δὲ δι' ἐκείνους, ποὺ ἀπέ-
 θανον, καὶ τὰς παρθένους, ποὺ ἐξέσθησαν εἰς τὰ πλευρά-
 των, καὶ τὰ ἄλλα κακὰ, ποὺ ἐγίναν εἰς θάρος τῶν Χρι-
 στιανῶν, πολὺ θλίβομαι, ἐκείνους δέ, ποὺ ἐξωρίσθησαν,
 ἐπανέφερα καὶ ἀπέδωκα εἰς τὰς Ἐκκλησίας των.

50. Πρβλ. Ἰω. 18, 9.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ
ΓΕΓΕΝΗΜΕΝΩΝ ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΕΠΙ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὸ ἔργον τοῦτο, τοῦ ὁποίου ἐλλείπει ἡ ἀρχή, κατὰ μὲν τὴν ἔκδοσιν Migne (25, 691—796) φέρει τίτλον «Ἐπιστολὴ πρὸς μοναχοὺς, τὰς δυσσεθείας τῶν Ἀρειανῶν ἐξιστοροῦσα», κατὰ δὲ τὴν κριτικὴν ἔκδοσιν τοῦ H. G. Opitz (Ἀποστ. Διακονίας, ΒΕΠ, τόμ. 31, 242—289) «Πρὸς μοναχοὺς περὶ τῶν γεγενημένων παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐπὶ Κωνσταντίου», εἶναι ἐπιστολή, τὴν ὁποίαν ἔγραψεν ὁ Ἀθανάσιος πρὸς τοὺς μοναχοὺς, οἱ ὅποιοι εἶχον μείνει πιστοὶ εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ κατ' ἐπανάληψιν εἶχον φιλοξενήσει αὐτὸν εἰς τὴν ἔρημον κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἐξορίας αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν, καὶ σκοπεῖ νὰ διαφωτίσῃ αὐτοὺς περὶ τῆς Ἀρειανῆς αἵρέσεως καὶ ἰδίως νὰ περιγράψῃ τὰς σατανικὰς μεθόδους αὐτῶν, μὲ τὰς ὁποίας προσεπάθησαν νὰ ἐπιβάλουν αὐτὴν. Ἰδιαζόντως χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἱστορούμενα περὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν Ἀρειανῶν μετὰ τὴν Σύνοδον τῆς Σαρδικῆς, οἱ ὅποιοι ἀφοῦ κατεδικάσθησαν ὑπ' αὐτῆς οὐδαμῶς ἡσύχασαν, ἀλλὰ παρουσιασθέντες ἀμέσως εἰς τὸν Κωνσταντῖον, ἔπεισαν αὐτὸν νὰ ἀναλάβῃ τὴν προστασίαν τῆς αἵρέσεώς των καὶ νὰ ἀποστείλῃ ὄργανά του εἰς τὰς κατὰ τόπους Ἐκκλησίας μὲ διαταγὰς πρὸς τοὺς ἐπάρχους ὅπως καταπείσουν διὰ παντὸς μέσου, ἔστω καὶ διὰ τῆς βίας, ὅλους τοὺς ἐπισκόπους νὰ γράψουν κατὰ τοῦ Ἀθανασίου καὶ νὰ κοινωήσουν μὲ τοὺς Ἀρειανούς.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι δριμύτατος ἔλεγχος καὶ κατὰ τοῦ Κωνσταντίου, διότι παρὰ τὰς ὑποσχέσεις καὶ τοὺς ὅρκους καὶ τὰ γράμματα μὲ τὰ ὁποῖα οὗτος ἐφωδίασεν αὐτὸν ἐπιστρέφοντα, μετὰ τὴν ἀθώωσίν του ὑπὸ τῆς Συνόδου τῆς Σαρδικῆς, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὅτι δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ἐνοχληθῇ εἰς τὴν ἐπι-

σκοπήν του, οὗτος παρέβη καὶ ὄρκους καὶ ὑποσχέσεις καὶ διέταξεν ἀπηνή διωγμὸν τῶν Ὁρθοδόξων εἰς τε τὴν Δύσιν καὶ τὴν Ἀνατολήν, οἰκειοποιηθεὶς καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ἐξουσίαν νὰ ἐγκαθιστᾷ αὐτός, παρὰ πάντα ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, ἐπισκόπους ἐκείνους, ποὺ ἤθελον καὶ ἐχειροτόνουν οἱ Ἀρειανοί, οὓς καὶ ἀπέστελλεν ἐντελῶς ἐρήμην τοῦ λαοῦ εἰς τὰς Ἐκκλησίας μὲ τὴν συνοδείαν στρατιωτῶν, ἵνα οὕτως ἐπιβάλῃ διὰ τοῦ ξίφους καὶ τῶν ἀπειλῶν τὴν αἵρεσιν εἰς ὅλας τὰς Ἐκκλησίας.

Τὴν τακτικὴν αὐτὴν τοῦ Κωνσταντίου ἐπικρίνει ὁ Ἀθανάσιος λέγων· «Ἄλλ' ἡ ἀλήθεια δὲν κηρύσσεται μὲ ξίφη ἢ μὲ θέλη, ἀλλὰ μὲ τὴν πειθῶ καὶ τὰς συμβουλὰς. Ποία ὅμως πειθῶ ἰσχύει ἐκεῖ, ὅπου ὁ φόθος τοῦ βασιλέως; ἢ ποία συμβουλὴ ἔχει ἔννοιαν, ὅταν ἐκεῖνος, ποὺ ἔχει ἀντιρρήσεις, ἀπειλῆται μὲ ἐξορίαν καὶ θάνατον;» (κεφ. 33). Εἰς ταῦτα ὁ Κωνσταντῖος, οὐ μόνον δὲν ἐδίδε καμμίαν προσοχήν, ἀλλὰ καὶ ἐκάλει τοὺς ἀπανταχοῦ ἐπισκόπους παρ' αὐτῷ καὶ διέτασσε αὐτοὺς «κατ' Ἀθανασίου μὲν ὑπογράφειν, τοῖς Ἀρειανοῖς δὲ κοινωνεῖν». Εἰς τὰς ἀντιρρήσεις δὲ τούτων «μὴ εἶναι τοῦτον ἐκκλησιαστικὸν κανόνα», ἐκεῖνος, ἀκολουθῶν τὰς γνώμας τῶν συμβούλων τοῦ Ἀρειανῶν, ἔλεγεν ἀμέσως· «ὅπερ ἐγὼ θούλομαι, τοῦτο κανὼν νομιζέσθω... ἢ πείθεσθε ἢ ὑπερόριοι γίνεσθε». Μάτην οἱ ἐπίσκοποι ἐδίδασκον αὐτὸν μετὰ παρρησίας, ὅτι ἡ βασιλεία δὲν ἀνήκει εἰς αὐτόν, ἀλλ' εἰς τὸν Θεόν, ὅστις ἔχει δώσει αὐτὴν εἰς αὐτόν, καὶ ἐπομένως ὀφείλει νὰ πολιτεύεται σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα Ἐκείνου καὶ νὰ μὴ διαφθείρῃ τὰ ἐκκλησιαστικά πράγματα, οὔτε νὰ ἀναμειγνύῃ τὴν ρωμαϊκὴν ἀρχὴν εἰς θέματα ἐκκλησιαστικά καὶ νὰ διατάσῃ αὐτὸς τὴν Ἐκκλησίαν (κεφ. 33).

Αἱ συμβουλαὶ αὗται τῶν ἐπισκόπων ἦσαν ἀντιπροσωπευτικαὶ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας περὶ τοῦ ποῖαι ὀφείλον νὰ εἶναι αἱ σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν ὁ μὲν Ρώμης Λιθέριος συνεβούλευεν αὐτόν· «μὴ μάχου πρὸς τὸν δεδωκότα σοι τὴν ἀρχὴν ταύτην· μὴ ἀντ' εὐχαριστίας ἀσεθῆσης εἰς αὐτόν» (κεφ. 39), ὁ δὲ πατὴρ τῶν ἐπισκόπων σοφώτατος Ὁσίος Κορδοῦης, ὡς τις ἀληθὴς πάππος αὐτοῦ, προέτρεπε· «μὴ τίθει σεαυτὸν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, μηδὲ σὺ περὶ τούτων ἡμῖν παρακελεύου, ἀλλὰ μᾶλλον παρ' ἡμῶν σὺ μάθανε ταῦτα. Σοὶ βασιλείαν ὁ

Θεὸς ἐνεχείρισεν, ἡμῖν τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐπίστευσεν... Οὔτε τοῖνον ἡμῖν ἄρχειν ἐπὶ τῆς γῆς ἔξεστιν, οὔτε σὺ τοῦ θυμῶν ἐξουσίαν ἔχεις, βασιλεῦ» (κεφ. 44) (α).

Τὸ ἔργον ἐγράφη ἀμέσως μετὰ τὸν «Ἀπολογητικὸν Δεύτερον», εἰς τὸν ὁποῖον παραπέμπει πεντάκις τοὺς ἀναγνώστας αὐτοῦ, ἵνα λάθουν γνῶσιν ἐκεῖ περιληφθεῖσων ἐπιστολῶν διαφόρων, τὰς ὁποίας, πρὸς ἀποφυγὴν ἐπαναλήψεων, δὲν παραθέτει, εἰ μὴ μόνον τὴν ἀρχικὴν ἐκάστης πρότασιν. Κατὰ συνέπειαν ἐγράφη μετὰ τὸ 357, πιθανώτατα τὸ 358, περιλαμβάνει δὲ γεγονότα ἀφορῶντα εἰς τὴν Ἀρειανὴν ἔριν ἀπὸ τοῦ 335 μέχρι τοῦ 357.

(α). Τὰ ἰδιαζόντως χαρακτηριστικὰ ταῦτα χωρία συνιστοῦν τὰς θεμελιώδεις ἀρχάς τῆς διαμεμορφωμένης ἡδὴ ἐπισήμου διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας περὶ τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, ἀπὸ τῆς ὁποίας οὐτανικὴν ἐκτροπὴν ἀπατέλει ἡ ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ τοῦ Κωνσταντίνου, οὗτινος τὴν ἐπαναφορὰν εἰς αὐτὴν μάτην ἐπειράθησαν οἱ Πατέρες. Ἡ διδασκαλία αὕτη θὰ ἔπρεπεν οὐ μόνον τότε, ἀλλὰ καὶ πάντοτε νὰ χρησιμεύῃ ὥς ὁ χρυσοῦς κανὼν τῶν πρὸς ἀλλήλας σχέσεων τῶν δύο ἐξουσιῶν Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, ὑφισταμένως ἀπὸ Θεοῦ, ἵνα ἀμφοτέραι συνεργάζωνται πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ Λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Τοῦναντίον δὲ ἡ ἐπὶ Κωνσταντίνου καταστροφικὴ σύγκρουσις τῶν δύο ἐξουσιῶν ὑπαιτιότητι αὐτοῦ καὶ τῶν αἰρετικῶν, ἡ προκαλέσασα τὴν ἀποδιοργάνωσιν ἀμφοτέρων, Ἐκκλησιῶν καὶ Πολιτείας, καὶ τὴν ἀπότοκον αὐτῆς διόσκειν τῆς ἐνότητος τοῦ Λαοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ μωρία ἔσται κακὰ, θὰ ὀφείλῃ νὰ χρησιμεύῃ ὡς παράδειγμα πρὸς ἀποφυγὴν μάλλον, παρὰ πρὸς μίμησιν, ὡς δυστυχῶς συμβαίνει παρ' ἡμῖν ἀπὸ τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἐξῆς ὑπὸ τὸ σύστημα τῆς «νόμῳ κρατουσῆς Πολιτείας».

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΓΕΓΕΝΗΜΕΝΩΝ ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΕΠΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ

1. ...Ἐκεῖνοι δέ, πού ἐπενόησαν ἐντέχνως αὐτά πρὸς χάριν αὐτῶν, δὲν ἐφάνησαν διὰ πολὺν χρόνον συνεπεῖς, διότι ἀμέσως μετὰ ταῦτα ἐδέχθησαν εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν τοὺς Ἀρειανούς. Καὶ τὰς μὲν ἐπικρίσεις αὐτῶν ἐναντίων των, ἂν καὶ ἦσαν πάρα πολλά, ἐλησμόνησαν καὶ ἐπροφασίσθησαν πάλιν πρὸς δικαιολογίαν των, ὅτι ἐπιέσθησαν ἀπὸ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν καὶ οὐτε ἐντράπησαν νὰ γράφουν ὅτι «μετὰ τὴν τιμωρίαν τοῦ Ἀθανασίου ὁ μὲν φθόνος ἔπαυσε, θὰ δεχθῶμεν δὲ εἰς τὸ ἐξῆς τοὺς Ἀρειανούς», καὶ προσέθετον, ἀπὸ φόβον μήπως ἐξεγείρουν ἐναντίον των τοὺς ἀκούοντας, ὅτι «τοῦτο ἔπραξαν διότι ἔτσι διέταξεν ὁ βασιλεὺς». Ἐπειτα δὲν ἐντράπησαν νὰ προσθέσουν ἀκόμη καὶ ὅτι ὀρθῶς πιστεύουν οἱ ἄνθρωποι, χωρὶς νὰ φοβηθοῦν τὸ ρητὸν τῆς Γραφῆς· «ἄλλοίμονόν σας οἱ λέγοντες τὸ πικρὸν γλυκὺ καὶ παριστάνοντες τὸ σκότος ὡς φῶς»¹. Διότι εἶναι ἔτοιμοι νὰ ἀνεχθοῦν τὰ πάντα χάριν τῆς αἰρέσεως. Ἐὰρ λοιπόν, δὲν γίνεται ἀπ' αὐτὸ φανερόν εἰς ὅλους, ὅτι ἀντιθέτως ὅσα ἡμεῖς ἐπάθομεν τότε καὶ ὅτι καὶ τώρα καταδιωκόμεθα δὲν ὀφείλονται εἰς ἐκκλησιαστικὴν ἀπόφασιν εἰς θάρος ἡμῶν, ἀλλ' εἰς ἀπειλὰς τοῦ βασιλέως ἐναντίον μας ἕνεκα τῆς εὐσεβείας ἡμῶν πρὸς τὸν Χριστόν; Διότι ἀληθῶς, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἐσυκοφάντησαν καὶ ἄλλους ἐπισκόπους, μὲ τὸ νὰ μηχανευθοῦν καὶ κατ' ἐκείνων πάλιν πλαστὰς κατηγορίας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ἄλλοι μὲν ἀπέθανον εἰς τὴν ἐξορίαν καὶ ἐδοξάσθησαν διὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεώς των, ἄλλοι δὲ εὗρισκονται ἀκόμη καὶ τώρα εἰς τὴν ἐξορίαν, μένοντες ἔτι μᾶλλον σταθεροὶ εἰς τὸ ἀνδρεῖον φρόνημά των κατὰ τῆς αἰρέσεως ἐκείνων, καὶ λέγοντες· «τίποτε δὲν θὰ μᾶς χωρίσῃ ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ»².

1. Ἦσ. 5, 20.

2. Ρωμ. 8, 35.

2. Ἐπιτρέπεται δὲ πάλιν νὰ λάβωμεν ἀκριβῆ γνώσιν τῆς αἰρέσεως καὶ νὰ καταδικάσωμεν αὐτὴν μὲ πλήρη θεβαιότητα. Διότι ἐκεῖνος μὲν, ποῦ εἶναι φίλος αὐτῆς καὶ ἀσεβεῖ μαζὶ μὲ αὐτοὺς, ἀκόμη καὶ ὅταν εἶναι ὑπεύθυνος διὰ θάρεα πλημμελήματα καὶ ἀναριθμητὰ ἐγκλήματα, ἀκόμη καὶ ἂν ἔχη ἐλεγχθῇ καὶ ὑπάρχουν ἀδιάσειστοι ἀποδείξεις εἰς θάρος του, ἀκόμη καὶ τότε οὗτος γίνεται ἀμέσως ὑπ' αὐτοὺς εὐπρόσδεκτος καὶ τοῦ βασιλέως φίλος, μὲ τὸ νὰ ἔχῃ ἀπλῶς συστατικὸν τῆς ἀξίας του τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀσεθείας του, καὶ ἀφοῦ δοκιμασθῇ λαμβάνει πολλὰς τιμὰς καὶ ἀσκεῖ ἐπιρροήν, ὅσῃν ἐπιθυμεῖ, ἐπὶ τῶν δικαστῶν. Ἐκεῖνος δέ, ποῦ ἐλέγχει τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν, καὶ πρεσθεύει ὀρθῶς καὶ γνησίως τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, αὐτός, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι εἰς ὅλα καθαρὸς καὶ λευκός, καὶ ἡ συνείδησίς του δὲν τὸν κατηγορεῖ διὰ τίποτε, καὶ ἂν ἀκόμη κανεὶς δὲν κατηγορῇ αὐτόν, ἐν τούτοις μὲ ψευδεῖς καταγγελίας, ποῦ ἐπλάσαν ἐκεῖνοι, ἀμέσως συλλαμβάνεται καὶ μὲ ἀπόφασιν τοῦ βασιλέως ἐξορίζεται διὰ τῆς θίας ὡς ὑπεύθυνος δι' ἐκεῖνα τὰ ἐγκλήματα, ποῦ αὐτοὶ θὰ θελήσουν, ἢ ὡς νὰ ὕβρισε τὸν βασιλέα, καθὼς ὁ Ναβουθαί³. Ἐκεῖνος δέ, ποῦ πρεσθεύει τὰ δόγματα τῆς ἰδικῆς των αἰρέσεως, ἀναζητεῖται καὶ ἀφοῦ εὔρεθῇ ἀμέσως ἀποστέλλεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ ἐξορισθέντος, καὶ ἐπειτα ἀκολουθοῦν δημεύσεις περιουσιῶν καὶ ὕβρεις καὶ ὅλα τὰ κακὰ εἰς θάρος ἐκείνων, ποῦ δὲν δέχονται αὐτόν. Καὶ τὸ παραλογώτατον εἶναι, ὅτι ἐκεῖνον, ποῦ οἱ λαοὶ θέλουν ὡς ἐπίσκοπόν των, διότι γνωρίζουν ὅτι εἶναι ἀδιάθλητος, αὐτόν ἀρπάζει θιαίως καὶ ἐξορίζει ὁ βασιλεὺς, ἐκεῖνον δέ, ποῦ οὔτε θέλουν, οὔτε γνωρίζουν οἱ πιστοί, τοῦτον οὗτος ἀποστέλλει ἀπὸ μακρινὸν τόπον, μὲ τὴν συνοδείαν στρατιωτῶν καὶ ἐπιβάλλει μὲ γραπτὰς διαταγὰς του. Καὶ ἔτσι εἰς τὸ ἐξῆς ἐξαναγκάζονται νὰ μισοῦν μὲν ἐκεῖνον ποῦ ἀγαποῦν, δηλαδὴ αὐτόν ποῦ κατήχησεν αὐτοὺς εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐσέβειαν καὶ ἔγινε πατὴρ των, νὰ ἀγαποῦν δὲ ἐκεῖνον, ποῦ δὲν θέλουν, καὶ νὰ ἐμπιστεύονται τὰ τέκνα των εἰς ἐκεῖνον, τοῦ ὁποίου, οὔτε τὸν θίον καὶ τὴν διαγωγὴν, οὔτε ποῖος εἶναι γνωρίζουν, ἢ ἄλλως νὰ ὑποστοῦν τιμωρίαν, ἐὰν δὲν ὑπακούσουν εἰς τὸν βασιλέα.

3. Πρβλ. Γ' Βασιλ. 20, 1 ἐξ.

3. Αὐτὰ καὶ τῶρα πράττουν καὶ εἰς τὸ παρελθὸν ἐπραττον οἱ ἄσεβεις κατὰ τῶν ὀρθοδόξων, καὶ ἔτσι παρέχουν τὸ χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τῆς κακοθηείας καὶ ἀσεθείας τῶν δι' ὅλους πού ζοῦν εἰς ὅλα τὰ μέρη. Διότι, ἔστω ὅτι ὀρθῶς κατηγορήσαν τὸν Ἀθανάσιον. Τί ὅμως ἔκαμαν καὶ οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι; Ποίας δηλαδὴ αἰτιολογίας προέβαλλον ἢ ποῖος εὐρέθη καὶ ἐκεῖ νεκρὸς Ἀρσένιος; Ποῖος ἐφευρεθῇ καὶ δι' αὐτοὺς πρεσβύτερος Μακάριος καὶ ποτήριον πού ἔσπασε; ποῖος Μελιτιανὸς ὑπεκρινετο τὸν κατηγοροῦν αὐτῶν; Ἀλλ' ὥς εἶναι φανερόν, ἀπὸ ἐκεῖνα ἀποδεικνύονται ψευδῇ καὶ ὅσοι κατηγορήσαν τὸν Ἀθανάσιον. Καὶ κατ' ἀναλογίαν πρὸς ὅσα ἐπεχείρησαν ἐναντίον τοῦ Ἀθανασίου εἶναι φανερά πλάσματα τῆς φαντασίας τῶν καὶ ὅσα ἔπραξαν εἰς θάρος ἐκείνων. Ὡσάν κάποιο μεγάλο θηρίον ἐνεφανίσθη ἐπὶ τῆς γῆς ἢ αἵρεσις αὕτη. Διότι δὲν θλάπτει μόνον μέ τὴν διδασκαλίαν τῆς, ὥσάν νὰ δαγκώνει μὲ τοὺς ὁδόντας τοὺς ἀπονηρεύτους, ἀλλὰ καὶ ἐμίσθωσε τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ συμπράττῃ εἰς τὴν συκοφαντίαν. Καὶ τὸ περίεργον εἶναι ὅτι, καθὼς προεῖπα, κανεὶς ἀπὸ ἐκείνους δὲν κατηγορεῖται, ἂν δὲ καὶ κατηγορηθῇ, δὲν δικάζεται ἢ ἔχει δικαίωμα νὰ ἀκούωνται αἱ γνώμαι του εἰς θάρος ἐκείνων, πού τὸν ἐλέγχουν, οὕτως ὥστε ὁ ἐλέγχων νὰ συκοφαντῇται μᾶλλον, παρὰ νὰ ἐντρέπεται ἐντελῶς ὁ ὑπεύθυνος ἐλέγχου. Ὅλοι λοιπὸν ἐκεῖνοι, πού τοὺς ἀκολουθοῦν εἶναι γεμᾶτοι ἀπὸ θρωμερότητας ὥς καὶ οἱ κατάσκοποί των⁴, διότι δὲν εἶναι οἱ ἐπίσκοποί των οἱ θρωμερώτεροι ἐξ ὅλων. Καὶ ἂν κανεὶς ἐκ τῶν περὶ αὐτοὺς ἐπιθυμῇ νὰ γίνῃ ἐπίσκοπος δὲν ἀκούει· «πρέπει ὁ ἐπίσκοπος νὰ εἶναι ἀνεπὶληπτος»⁵, ἀλλὰ μόνον· «νὰ φρονῇς ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ καὶ μὴ σκοτίζεσαι διὰ τοὺς τρόπους καλῆς συμπεριφορᾶς, διότι εἶναι ἀρκετὸν διὰ σὲ ἐκεῖνο ὥς συστατικὸν στοιχείον, καὶ διὰ νὰ ἔχῃς τὴν φιλίαν τοῦ βασιλέως». Καὶ ταῦτα μὲν δι' ἐκείνους, πού φρονοῦν τὰ τοῦ Ἀρείου, οἱ δὲ ζηλωταὶ τῆς ἀληθείας, ἔστω καὶ ἂν φαίνωνται ἅγιοι καὶ καθαροί, καθὼς προεῖπα, ὅμως γίνονται ὑπεύθυνοι, ὅταν αὐτοὶ θέλουν καὶ ὅπως φανῇ εἰς αὐτοὺς χρήσιμον νὰ κατασκευάσουν πλαστὰς κατηγορίας καὶ τοῦτο ἡμποροῦμεν, καθὼς προεῖπα, νὰ συμπεράνωμεν ἀπὸ ἐκεῖνα, πού οὗτοι ἔχουν πρᾶξει.

4. Πρὸς Γαλ. 2, 4.

5. Α' Τιμ. 3, 2.

4. Ὑπῆρχε κάποιος Εὐστάθιος ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, ἄνδρας πού ὠμολογοῦσε χωρίς φόβον τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ εὐσεβῆς εἰς τὴν πίστιν. Οὗτος, ἐπειδὴ εἶχε πολὺν ζῆλον ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ ἐμισεῖτο τὴν ἀρειανικὴν αἵρεσιν, καὶ δὲν ἐδέχετο τοὺς φρονοῦντας τὰ διδάγματα αὐτῆς εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν, συκοφαντεῖται εἰς τὸν Κωνσταντῖνον τὸν βασιλέα, καὶ ἡ συκοφαντία ἐστηρίχθη εἰς κάποιαν πλαστὴν κατηγορίαν, ὅτι δῆθεν οὗτος ὕβρισε τὴν μητέρα τοῦ Κωνσταντίνου. Καὶ ἀμέσως ἀποστέλλεται εἰς τὴν ἐξορίαν καὶ μαζί μὲ αὐτὸν πολὺς ἀριθμὸς ἱερέων καὶ διακόνων. Καὶ κατόπιν, ἐκείνους, πού αὐτὸς δὲν ἐδέχετο εἰς τὸν κλῆρον, λόγῳ τῆς ἀσεβείας των, αὐτοὺς ἐκείνοι μετὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ ἐπισκόπου, ὅχι μόνον ἐδέχθησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ ἔκαμαν ἐπισκόπους τοὺς περισσοτέρους ἐξ αὐτῶν, διὰ νὰ ἔχουν αὐτοὺς συνεργοὺς εἰς τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς παρανομίας των. Ἐξ αὐτῶν δὲ εἶναι ὁ εὐνοῦχος Λεόντιος, ὁ σημερινὸς ἐπίσκοπος εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ Στέφανος καὶ Γεώργιος ὁ ἐπίσκοπος εἰς τὴν Λαοδικεῖαν, καὶ ὁ γενόμενος ἐπίσκοπος εἰς τὴν Τρίπολιν, ὀνόματι Θεοδόσιος, καὶ ὁ Εὐδόξιος, ὁ ἐπίσκοπος εἰς τὴν Γερμανίκειαν, καὶ ὁ Εὐστάθιος ἐπίσκοπος σήμερον εἰς τὴν Σεβάστειαν.

5. Μήπως ὁμως ἐσταμάτησαν μέχρις αὐτῶν; "Οχι" διότι ἀληθῶς καὶ ὁ Εὐτρόπιος, πού ἔγινεν ἐπίσκοπος εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν, ἀγαθὸς ἄνθρωπος καὶ κατὰ πάντα τέλειος, ἐπειδὴ ἤλεγξε πολλὰς φορὰς τὸν Εὐσεβιον καὶ συνεβούλευε τοὺς διερχομένους ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν του νὰ μὴ πιστεύουν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Εὐσεβίου, παθαίνει καὶ αὐτὸς τὰ ἴδια μὲ τὸν Εὐστάθιον καὶ ἐκδιώκεται ἔξω τῆς πόλεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἐξορίαν. Διότι ἦτο ἡ Βασιλίνα" ἐκείνη, πού ἐμαίνετο πάρα πολὺ ἐναντίον του. Ἐπίσης καὶ ὁ ἐπίσκοπος Εὐφρατίων εἰς τὰς Βαλανέας, καὶ ὁ Κυμάτιος εἰς Παλτόν, καὶ ὁ Κύρος εἰς τὴν Βέροϊαν τῆς Συρίας, καὶ ὁ Διό-

6. Ἡ Βασιλίνα ἦτο σύζυγος τοῦ Ἰουλίου Κωνσταντοῦ, ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ μητὴρ τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου. Αὕτη, ὡς καὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ ἄλλαι γυναῖκες τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκῆς, διακείντο συμπαθῶς πρὸς τοὺς Ἀρειανούς, καὶ φαίνεται ὅτι ἤσκον πολλὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς στάσεως τῶν βασιλέων εἰς τὸ θεῖμα τῆς ἀρειανικῆς ἐριδος.

δωρος εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ ὁ Δομνίων εἰς τὸ Σίρμιον, καὶ ὁ Ἑλλανικὸς εἰς τὴν Τρίπολιν, ὅταν ἔγινε γνωστὸν ὅτι ἐμισοῦσαν τὴν αἵρεσιν, διὰ τοῦτον μόνον τὸν λόγον, τοὺς μὲν ἐπὶ τῇ θάσει κάποιας προφάσεως, τοὺς δὲ καὶ ἀναιτίως μὲ βασιλικά γράμματα μετεκίνησαν ἀπὸ τὰς ἐπισκοπὰς τῶν καὶ τὸν καθέναν ἐξεδιώξαν ἀπὸ τὴν πόλιν του, καὶ εἰς ἀντικατάστασίν τῶν ἐγκατέστησαν εἰς τὰς Ἐκκλησίας τῶν ἐκείνους πού ἐγνώριζον ὅτι ἦσαν ἀσεβεῖς ὁμόφρονες τῶν.

6. Εἶναι ἴσως περιττὸν νὰ εἰπῶμεν περὶ τοῦ Μαρκελλοῦ, ἐπισκόπου τῆς Γαλατίας, διότι ὅλοι ἔμαθον ὅτι ἐπειδὴ οἱ περὶ τὸν Εὐσέβιον κατηγοροῦντο παρ' αὐτοῦ πρωύτερα, ἀντικατηγόρησαν καὶ αὐτοὶ αὐτὸν καὶ ὑπῆρξαν αἰτία νὰ ἐξορισθῇ ὁ γέρων. Καὶ ἐκείνους μὲν ἀφοῦ ἐπῆγεν εἰς τὴν Ρώμην ἀπελογήθη, καὶ ἐπειδὴ αὐτοὶ ἀπαιτοῦσαν αὐτό, εἶχε δώσει ἐγγράφως τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεώς του, τὴν ὁποίαν ἀπεδέχθη ὡς ὀρθὴν καὶ ἡ Σύνοδος, πού συνεκλήθη εἰς τὴν Σαρδικήν, οἱ δὲ περὶ τὸν Εὐσέβιον Ἀρειανοὶ οὔτε ἔδωσαν ἀπολογίαν δι' ὅσα ἐκατηγοροῦντο, οὔτε ὅταν ἠλέγχοντο δι' ὅσα ἀσεβῇ ἔγραψαν ἐντράπησαν, ἀλλὰ καὶ ἔτι περισσότερον ἀπεθρασύνοντο ἐναντίον ὅλων, διότι εἶχον ἐξασφαλίσει ἀπὸ τὰς γυναῖκας συστατικά πρὸς τὸν βασιλέα καὶ ἐνέπνεον εἰς ὅλους τὸν φόβον.

7. Νομίζω δὲ ὅτι δὲν εἶναι κανεῖς, πού ἄγνοεῖ περὶ τοῦ Παύλου, ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως. Διότι ὅσω περισσότερον ὀνομαστὴ εἶναι ἡ πόλις, τόσω καὶ πρεσβύτερος, ὑφιστάμενος τοῦ Παύλου καὶ ἐνῶ εὕρισκε. Καὶ ἐναντίον αὐτοῦ λοιπὸν ἐφευρέθη πλαστὴ κατηγορία. Καὶ θέβαια, ὁ κατήγορος αὐτοῦ ἦτο ὁ τωρινὸς ἐπίσκοπος Μακεδόνιος, πού ἐγίνεν ἀντ' αὐτοῦ, ἐνῶ ἡμεῖς εἴμεθα παρόντες, ὅταν οὗτος κατηγόρησεν αὐτὸν ὡς πρεσβύτερος ὑφιστάμενος τοῦ Παύλου καὶ ἐνῶ εὕρισκετο εἰς κοινωνίαν μετ' αὐτοῦ. Καὶ ὅμως, ἐπειδὴ ὁ Εὐσέβιος ἐπιθυμοῦσε πάρα πολὺ καὶ ἤθελε νὰ ἀρπάσῃ τὴν ἐπισκοπὴν τῆς πόλεως (διότι κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον μετετέθη καὶ ἀπὸ τὴν Βηρυτὸν εἰς τὴν Νικομήδειαν), ἐγίνε πιστευτὴ ἡ κατηγορία κατὰ τοῦ Παύλου, καὶ αὐτοὶ δὲν παρημέλησαν νὰ ὑποστηρίξουν τὴν συκοφαντίαν, ἀλλ' ἐπέμειναν διαβάλλοντες αὐτόν. Καὶ πρῶτον μὲν οὗτος ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίου εἰς τὸν Πόντον, δεῦτερον δὲ

ὕπὸ τοῦ Κωνσταντίου, δεμένος εἰς σιδηρᾶς ἀλυσίδας, ἐξωρίσθη εἰς Σίγγαρα τῆς Μεσοποταμίας, ἔπειτα ἀπ' ἐκεῖ μετεφέρθη εἰς Ἑμισαν, καὶ τέταρτον εἰς Κουκουσὸν τῆς Καππαδοκίας εἰς τὴν ἔρημον τοῦ Ταύρου, ὅπου καί, καθὼς ἐπληροφόρησαν ἐκεῖνοι, ποῦ ἦσαν μαζί του, μὲ τὸ νὰ πνιγῇ παρ' αὐτῶν ἀπέθανεν. Ἀφοῦ ὁμως ἔπραξαν αὐτὸ δὲν ἐντράπησαν οὔτε μετὰ τὸν θάνατόν του, αὐτοὶ ποῦ ἀγνοοῦν ἐντελῶς νὰ λέγουν ἀλήθειαν, νὰ κατασκευάσουν ψευδῇ αἰτίαν, ὅτι δῆθεν οὗτος ἀπεθίωσεν ἀπὸ κάποιαν ἀσθένειαν. Διότι ἀληθῶς καὶ ὁ Φιλάγριος, ὁ ὁποῖος ἦτο τότε τοποτηρητὴς εἰς τοὺς τόπους ἐκείνους καὶ ὑπεστήριζε τὰς ἀπόψεις των, καθὼς ἐκεῖνοι ἐπιθυμοῦσαν, ἐν τούτοις, ἐπειδὴ καὶ ὁ ἴδιος ἐθαύμαζε δι' αὐτὸ καὶ ἴσως διότι ἐλυπήθη, ποῦ δὲν ἦτο αὐτὸς ἀλλ' ἄλλος, ποῦ ἔκαμε τὸ κακόν, κατέστησε γνωστὸν καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους καὶ εἰς ἡμᾶς γνωστοὺς καὶ εἰς τὸν ἐπίσκοπον Σεραπίωνα, ὅτι ὁ Παῦλος ἀφοῦ ἐνεκλείσθη αὐτῶν εἰς κάποιον πολὺ στενόχωρον τόπον καὶ σκοτεινὰ παρ' αὐτῶν εἰς κάποιον πολὺ στενόχωρον καὶ σκοτεινὸν τόπον, καὶ ἐγκατελείφθη ἐκεῖ νὰ ἀποθάνῃ ἀπὸ τὴν πείναν ἔπειτα μετὰ ἕξ ἡμέρας, καθὼς ἐμβῆκαν ἐκεῖ καὶ εὐρήκαν αὐτὸν νὰ ἀναπνέῃ ἀκόμη, ἐπετέθησαν καὶ ἐπνίξαν τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἔτσι ἐτελείωσε τὸν παρόντα βίον. Ἔλεγον δὲ ὅτι ἐκεῖνος, ποῦ ἐπροκάλεσεν εἰς αὐτὸν τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ θανάτου ἦτο ὁ Φίλιππος, ποῦ ἐγίνεν ἑπαρχος. Ἀλλ' οὔτε τὸ κακόν αὐτὸ δὲν ἀφῆκεν ἡ θεία δίκη ἀτιμώρητον διότι δὲν παρῆλθεν ἔτος καὶ ὁ Φίλιππος καθηρέθη ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπάρχου, καὶ ἔτσι ἐγίνεν ἰδιώτης ἀπὸ ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν ἤθελε νὰ περιγελᾶται. Καὶ αὐτὸς λοιπὸν ἀπογοητευμένος πολὺ καὶ σύμφωνα μὲ τὸν Κάϊν «στενάζων καὶ τρέμων»⁷, καὶ κάθε ἡμέραν φοβούμενος ὅτι θὰ παρουσιασθῇ ἐκεῖνος, ποῦ θὰ τὸν φονεύσῃ, ἔφυγεν ἔξω τῆς πατρίδος του καὶ αὐτός, ὥσάν νὰ ἐφοβήτο καὶ αὐτοὺς τοὺς συγγενεῖς του, ὅποτε, ἂν καὶ δὲν ἤθελεν ἔτσι, ἀπέθανε. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι καὶ τοὺς νεκροὺς δὲν λυποῦνται, ἐναντίον τῶν ὁποίων καὶ ὅταν ἔζων ἐξύφαναν σκευωρίας, διότι ἔτσι ἐφρόντισαν νὰ παρουσιάξουν τοὺς ἑαυτοὺς των φόβητρα ἐναντίον ὄλων, καὶ τοὺς μὲν ζωντανοὺς ἐξορίζουν, τοὺς δὲ ἀποθανόντας δὲν ἐλεοῦν. Ἀλλὰ καὶ τότε μόνον αὐτοὶ ἀπὸ ὄλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους μισοῦν

7. Γεν. 4, 12.

αυτούς, πού ἀνεχώρησαν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, καὶ τοὺς συγγενεῖς αὐτῶν συκοφαντοῦν οἱ ἀληθινὰ ἀπάνθρωποι καὶ μισηταὶ τοῦ ἀγαθοῦ, οἱ ὅποιοι ἔχουν τὸν τρόπον ἀγριώτερον καὶ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς ἀκόμη, λόγῳ τῆς ἀσεβείας των, ἐπειδὴ οὐδὲν ἄλλο εἶχον κατὰ νοῦν, παρὰ πῶς νὰ ἐφεύρουν κατηγορίας, πού δὲν ἦσαν ἀληθεῖς, διὰ νὰ συκοφαντοῦν καὶ ἡμᾶς καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους.

8. Αὐτὰ ὅλα ἐννοήσαντες οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ Κωνσταντῖνος, Κωνστάντιος καὶ Κώνστας ἐπέτρεψαν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός των, εἰς ὅλους τοὺς ἐξορίστους νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς πατρίδας των καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, μὲ τὸ νὰ γράψουν διὰ μὲν τοὺς ἄλλους εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐνὸς ἐκάστου, διὰ δὲ τὸν Ἀθανάσιον τὰ ἐξῆς, τὰ ὁποῖα πάλιν φανερώνουν μὲν τὴν ἐπείγουσαν φύσιν τοῦ πράγματος, ἐλέγχουν δὲ τὴν ἀνθρωποκτόνον διάθεσιν τῶν ἀνθρώπων, πού συνέπραττον μὲ τὸν Εὐσέβιον.

Ἀ ν τ ῖ γ ρ α φ ο ν

Κωνσταντῖνος ὁ Καῖσαρ πρὸς τὸν λαὸν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς πόλεως τῶν Ἀλεξανδρέων.

«Δὲν νομίζω ὅτι διαφεύγει τὴν γνώσιν τῆς ἱερᾶς μνήμης σας, διὰ τοῦτο, τὸν Ἀθανάσιον, τὸν ἐρμηνευτὴν καὶ διδάσκαλον τοῦ θείου νόμου...».

(Ἀντεγράφη ἀπαραλλάκτως ἀπὸ τὸν σε' λόγον)⁸.

9. Οἱ περὶ τὸν Εὐσέβιον ὅμως, ἀφοῦ ἔβλεπον ὅτι ἡ αἵρεσις χάνει ὁπαδοὺς, γράφουν εἰς τὴν Ρώμην, γράφουν δὲ κατὰ τοῦ Ἀθανασίου καὶ πρὸς τοὺς βασιλεῖς Κωνσταντῖνον καὶ Κώνσταντα. Καθὼς ὅμως οἱ ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιον ἀπεδείκνυον ψευδῆ ὅσα ἐκεῖνοι ἔγραψαν, οἱ μὲν βασιλεῖς ἔκαμαν αὐτοὺς νὰ ἐντραποῦν, ὁ δὲ ἐπίσκοπος Ρώμης Ἰούλιος ἔγραψεν ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ συνέλθῃ σύνοδος, ἐνώπιον τῆς ὁποίας, ἂν θελήσωμεν, ἐκεῖνοι νὰ ἀποδείξουν μὲν ὅσα κατηγοροῦν ἡμᾶς, νὰ ἀπολογηθοῦν δὲ δι' ὅσα κατηγοροῦνται καὶ αὐτοί, ἔάν ἔχουν τὸ θάρρος. Διότι τοῦτο ἐζήτησαν νὰ γίνῃ καὶ

8. Ἀντεγράφη ἀπὸ τὸν «Ἀπολογητικὸν Δεύτερον» κεφ. 87, ἐνθα βλέπε τὴν συνέχαιαν (Τόμ. ὅς, ἐρμηνεύειν, σελ. 151, καίμινον, σελ. 243).

οἱ πρεσβύτεροι, πού ἀπεστάλησαν ἀπὸ αὐτοῦς, ἐπειδὴ ἔβλεπον τοὺς ἑαυτοῦς των νὰ εὐρίσκωνται ὑποπτοι. "Ο-
ταν λοιπὸν ἔγιναν ταῦτα, καὶ ἐκεῖνοι, πού ἀπεδείχθη-
σαν πρὸς ὅλους ὑποπτοι, ἔβλεπον τοὺς ἑαυτοῦς των ὅτι
δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἀποφύγουν τὴν καταδίκην, ἐὰν προσ-
ήρχοντο νὰ κριθοῦν ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν σύνοδον,
παρουσιάζονται πρὸς μόνον τὸν Κωνστάντιον, ἐνώπιον
τοῦ ὁποίου ἤρχισαν νὰ θρηνηλογοῦν, ὥς πρὸς προστά-
την τῆς αἰρέσεώς των, λέγοντες· λυπήσου τὴν αἵρεσιν·
βλέπεις ὅτι πάντες ἀπεσκίρτησαν καὶ ὀλίγοι ἐμείναμεν.
"Ἀρχισε νὰ καταδιώκης, διότι καὶ οἱ ὀλίγοι πού ἀπέ-
μειναν μᾶς ἐγκαταλείπουν καὶ μένομεν ἔρημοι ὁπα-
δῶν. Διότι καὶ ἐκεῖνους, πού ἐξηναγκάσαμεν διὰ τῆς
βίας νὰ μείνουν μαζί μας, μόλις οὗτοι ἐγύρισαν ἀπὸ
τὴν ἐξορίαν, ἔπεισαν αὐτοὺς νὰ φρονοῦν πάλιν ἐναντίον
μας. Γράψε λοιπὸν ἐναντίον ὅλων καὶ στείλε τὸν Φιλά-
γριον δεῦτερον ἑπαρχον τῆς Αἰγύπτου, διότι αὐτὸς ἡμ-
πορεῖ μὲ ἐπιτήδειον τρόπον νὰ καταδιώξῃ αὐτοὺς, ἐπει-
δὴ εἶναι δοκιμασμένος ἀπὸ τὴν πείραν, μάλιστα δὲ ἐ-
πειδὴ εἶναι καὶ ἀποστάτης. Στείλε δὲ καὶ τὸν Γρηγόρι-
ον ἐπίσκοπον εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, διότι καὶ αὐτὸς
ἡμπορεῖ νὰ στηρίξῃ τὴν αἵρεσίν μας.

10. Τότε λοιπὸν ὁ Κωνστάντιος γράφει, καταδιώ-
κει δὲ ὅλους καὶ ἀποστέλλει τὸν Φιλάγριον ἑπαρχον
καὶ κάποιον Ἀρσάκιον εὐνοῦχον καὶ τὸν Γρηγόριον μὲ
συνοδείαν στρατιωτικῆς ἐξουσίας. Καὶ ἔγιναν τέτοια
πράγματα, ὥσάν ἐκεῖνα πού συνέβησαν καὶ πρωτύτερα.
Ἀφοῦ δηλαδὴ συνεκέντρωσαν πολὺ πλῆθος ἀπὸ θε-
σκούς θεοδιῶν καὶ ποιμένας καὶ ἄλλους ἀνθρώπους τῆς
ἀγορᾶς καὶ διεφθαρμένους νέους ἐπετέθησαν ὅλοι μαζί
μὲ ξίφη καὶ ρόπαλα εἰς τὴν ἐκκλησίαν, πού λέγεται
τοῦ Κυρίνου. Καὶ ἄλλους μὲν ἐφόνευσαν, ἄλλους δὲ
ἐποδοπάτησαν, καὶ ἄλλους, ἀφοῦ τοὺς κατέκοψαν μὲ
πληγὰς, ἐκλείσαν εἰς τὸ κρατητήριον καὶ ἐξώρισαν
καὶ πολλὰς γυναῖκας, ἀφοῦ ἔσυραν αὐτάς εἰς τὸ δικα-
στήριον, καὶ σύροντες θιαίως αὐτάς ἀπὸ τὰ μαλλιά ἐξύ-
θριζον, ἀπὸ ἄλλους ἤρπαζον τὰς περιουσίας, καὶ ἀπὸ
ἄλλους ἀφαιροῦσαν τοὺς ἄρτους, διὰ κανένα ἄλλον λό-
γον, παρὰ μόνον ἵνα ἐξαναγκάσουν αὐτοὺς νὰ ἀκολου-
θήσουν τοὺς Ἀρειανούς καὶ νὰ δεχθοῦν ἐπίσκοπόν των
τὸν Γρηγόριον, τὸν ὁποῖον ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς.

11. Ὁ μὲν Ἀθανάσιος λοιπόν, καὶ πρὶν νὰ γίνουν αὐτά, καὶ μόνον ἀφοῦ ἐπληροφορήθη τὰς προθέσεις τῶν αἰρετικῶν, ἐπειδὴ ἐγνώριζε τὸν θυμὸν τῶν αἰρετικῶν, ἐπλευσεν εἰς τὴν Ρώμην, διὰ νὰ φροντίσῃ νὰ γίνῃ ἡ σύνοδος, ὅπως ἦτο ἀρεστόν. Ὁ δὲ Ἰούλιος ἔγραψε καὶ ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς τοὺς πρεσβυτέρους Ἐλπίδιον καὶ Φιλόξενον, καὶ τοὺς ὥρισε προθεσμίαν, ὅπως ἡ νὰ ἔλθουν εἰς τὴν σύνοδον, ἢ νὰ γνωρίζουν ὅτι, ἂν ἀρνηθοῦν, θὰ κριθοῦν ὅτι εἶναι εἰς ὅλα ὑποπτοι. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Εὐσέβιον ἀπλῶς καὶ μόνον ὡς ἤκουσαν ὅτι θὰ γίνῃ ἐκκλησιαστικὴ κρίσις, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν θὰ παρευρίσκεται κόμης, οὔτε στρατιῶται φύλακες ἐμπρὸς εἰς τὰς θύρας, οὔτε αἱ ἀποφάσεις τῆς συνόδου λαμβάνονται ἔπειτα ἀπὸ πρόσταγμα βασιλικόν (διότι μὲ τὴν ὑποστήριξίν των οὗτοι ὑπερίσχυσαν εἰς τὰς ἐνεργείας των κατὰ τῶν ἐπισκόπων, καὶ χωρὶς αὐτοὺς δὲν ἐτολμοῦσαν οὔτε νὰ ὁμιλήσουν καθόλου), τόσον πολὺ ἐτρόμαξαν, ὥστε τοὺς μὲν πρεσβυτέρους νὰ ἐμποδίσουν νὰ ἀναχωρήσουν, ἀφοῦ δὲ ἡ προθεσμία παρῆλθεν, νὰ κατασκευάσουν πλαστήν καὶ ἀπρεπὴ αἰτιολογίαν ὅτι «δὲν ἠμποροῦμεν τώρα νὰ ἔλθωμεν λόγῳ τῶν πολέμων, ποὺ γίνονται ἀπὸ τοὺς Πέρσας». Τοῦτο ὅμως δὲν ἦτο ἀληθές, ἀλλὰ φόβος τῆς συνειδήσεως. Διότι ποίαν σχέσιν ἔχουν οἱ ἐπίσκοποι μὲ τοὺς πολέμους; ἢ διατί ἀφοῦ δὲν ἠμποροῦσαν ἔνεκα τῶν Περσῶν νὰ ἔλθουν εἰς τὴν Ρώμην καίτοι ἡ Ρώμη ἀπεῖχε μακρὰν καὶ ἐχώριζεν αὐτὴν ἡ ἀπεραντος θάλασσα ἀπὸ τοὺς τόπους τῆς ἀνατολῆς, ἐκεῖνοι περιήρχοντο τὰς γειτονικάς πρὸς αὐτοὺς χώρας ὡς λέοντες ποὺ ζητοῦν⁹ ποῖος ἐναντιώνεται εἰς τὰς ἐπιθυμίας των, διὰ νὰ διαβάλουν καὶ ἐξορίσουν αὐτόν;

12. Πράγματι, ἀφοῦ μὲ τὴν ἐντελῶς ἀστήρικτον αὐτὴν δικαιολογίαν ἀφῆκαν τοὺς πρεσβυτέρους ἐλευθέρους νὰ ἀναχωρήσουν, συνεζήτουν μετὰξὺ των «ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἐπιβληθῶμεν εἰς τὴν κρίσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνόδου, ὥς ἐπιδείξωμεν τὴν συνηθισμένην εἰς ἡμᾶς τόλμην». Γράφουν λοιπόν εἰς τὸν Φιλάργριον καὶ πείθουν αὐτὸν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἔλθῃ μὲ τὸν Γρηγόριον εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἔπειτα οἱ ἐπίσκοποι μαστιγώνονται καὶ ἐγκλείονται ἀσπλάγχχνως εἰς τὰ

9. Πρβλ. Α' Πέτρ. 5, 8.

δεσμοκτήρια. Καὶ λοιπόν, τὸν μὲν Σαραπάμμωνα, τὸν ἐπίσκοπον καὶ ὁμολογητὴν, ἐξορίζουν, τὸν δὲ Ποτάμωνα, τὸν ἐπίσκοπον καὶ ὁμολογητὴν, ὁ ὁποῖος ἔχασε κατὰ τὸν διωγμὸν καὶ αὐτὸν τὸν ὀφθαλμὸν του, κατεπλήγωσαν μὲ κτυπήματα εἰς τὸν αὐχένα τόσον πολὺ, ὥστε δὲν ἐσταμάτησαν πρὶν θεβαιωθοῦν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἦτο νεκρός. "Ετσι λοιπὸν οὗτος ἐρρίφθη κατὰ γῆς καὶ μόλις μετὰ πολλὰς ὥρας ἐπανήρχετο εἰς τὰς αἰσθήσεις του ἀναζωογονούμενος ἀπὸ τὸν πνέοντα ἄνεμον καὶ ἀ-ἐνέπνευσεν, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐπανεδῶκεν εἰς αὐτὸν τὴν ζωὴν. Ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ ὀλίγον χρόνον ἀπέθανεν ἀπὸ τοῦς πόνους τῶν τραυμάτων μὲ τὸ καύχημα τοῦ δευτέρου μαρτυρίου χάριν τοῦ Χριστοῦ.

13. "Επειτα ὁ ἄθλιος Γρηγόριος ὕστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ παρεκάλει ὅλους νὰ δεχθοῦν νὰ ἔλθουν εἰς κοινωνίαν μετ' αὐτοῦ· καὶ ὅμως, (Γρηγόριε), ἐὰν ἐζήτεῖς ἀπ' αὐτοὺς νὰ ἔχουν κοινωνίαν μαζί σου, ὁμολογεῖς ὅτι οὗτοι δὲν ἦσαν ἄξιοι τιμωρίας καὶ πληγῶν, ἐὰν δὲ ὡς ἐνόχους κατεπλήγωνες αὐτούς, διατὶ ὕστερα παρακαλοῦσες αὐτούς ὡς ἁγίους; ἀλλὰ τίποτε ἄλλο δὲν εἶχε δι' αὐτὸν σημασίαν παρὰ μόνον αἱ ἐντολαὶ ἐκείνων, ποὺ ἀπέστειλαν αὐτὸν νὰ ἐκπληρώσῃ καὶ νὰ στηρίξῃ τὴν αἵρεσιν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀνθρωποκτόνος ἐγίνε, καὶ δήμιος, καὶ ὕβριστής, καὶ δόλιος καὶ θέβηλος καὶ ὀλόκληρος χριστομάχος ὁ ἀνόητος. "Ετσι λοιπὸν κατεδίωξε τὴν θείαν τοῦ ἐπισκόπου, ὥστε καὶ ὅταν ἀπέθανε νὰ μὴ ἀφήσῃ αὐτὴν νὰ ἐνταφιασθῇ. Θὰ ἐγίνετο δὲ καὶ τοῦτο καὶ θὰ ἀφήνετο ἄταφος, ἐὰν ἐκεῖνοι, ποὺ ἀνέλαβον τὸ ἔργον αὐτό, δὲν ἐκήδεον αὐτὴν ὡς ἰδικόν των νεκρόν· ἔτσι καὶ εἰς τὸ θέμα τοῦτο εἶχεν ἀσεβῆ διαγωγήν. Διότι ἀληθῶς καὶ τὴν ἐλεημοσύνην, ποὺ ἐλάμβανον χῆραι καὶ ἄλλα πτωχὰ άτομα, διέτασσε νὰ ἀρπάζωνται τὰ διδόμενα εἰς αὐτὰ χρήματα, καὶ τὰ δοχεῖα, μέσα εἰς τὰ ὁποῖα ἔφερον τὸ ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον, νὰ συντρίβωνται διὰ νὰ μὴ ἀσεβήσῃ μόνον μὲ τὸ νὰ ἀρπάξῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ προσβάλῃ τὸν Κύριον μὲ ἔργα, ὡς νὰ μὴ ἐπρόκειτο ποτὲ νὰ ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ «ἐφ' ὅσον προσέβαλες αὐτούς, ἐμὲ προσέβαλες»¹⁰.

10. Πρβλ. Ματθ. 25, 45.

14. Καὶ πολλὰ ἄλλα ἔκαμνε, τὰ ὅποια ὑπερβάλ-
λουν ἀκόμη καὶ πᾶσαν διὰ λόγων περιγραφὴν, καὶ τὰ
ὅποια ὅταν ἀκούσῃ κανεὶς θὰ νομίσῃ αὐτὰ ἀπίστευτα.
Διὰ τοῦτο δὲ ἔπραττεν αὐτά, ἐπειδὴ οὔτε εἶχεν ἐγκα-
τασταθῇ ἀπὸ ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, οὔτε ἐκλήθη σύμ-
φωνα μετὰ τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν
ἀξίωμα, ἀλλ' ἀπεστάλη ἀπὸ τὸ παλᾶτιον μετὰ συνοδείαν
στρατιωτικῆς ἐξουσίας καὶ ἀλαζονείας, ὡσάν θεβαια
νὰ εἶχεν ἐγκατασταθῇ ὡς κάποιος κοσμικὸς ἄρχων. Ἐάν
λοιπὸν κάποτε καὶ ὁ πατὴρ Ἀντώνιος ἔγραφεν ἀπὸ τοῦ
ὄρους, ὅμως, ὅπως ὁ ἁμαρτωλὸς σιχαίνεται τὴν εὐσέ-
θειαν πρὸς τὸν Θεόν, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ἐσιχαίνετο τὰ
γράμματα τοῦ ἁγίου. Ἐάν δὲ κάποτε καὶ βασιλεὺς ἢ
στρατηλάτης ἢ ἄλλος δικαστὴς ἔστελλεν εἰς αὐτὸν
γράμματα, ἐγίνετο ἔτσι χαρούμενος, ὅπως ἐκεῖνοι περὶ
τῶν ὁποίων ἀναφέρουν αἱ Παροιμίαι, καθὼς μετὰ ἱερὰν ἀ-
γανάκτησιν ἔλεγεν ὁ λόγος· «ὦ σεῖς, ποῦ ἐγκαταλείπετε
τὰς ὁδοὺς τῆς εὐθύτητος διὰ νὰ ἀκολουθήσετε τὰς ὁδοὺς
τοῦ σκότους, σεῖς, ποῦ εὐχαριστεῖσθε ποιοῦντες τὸ κα-
κὸν καὶ χαίρετε διὰ τὴν διεστραμμένην διαγωγὴν
σας!»¹¹. Βεβαίως ἐκείνους, ποῦ ἔφεραν αὐτὰ εἰς αὐτὸν
ἅμοιβε μετὰ χρήματα, ὅταν δὲ κάποτε ἔγραφεν εἰς αὐτὸν
ὁ Ἀντώνιος ἠνάγκασε τὸν δοῦκα Βαλάκιον νὰ πύσῃ
τὴν ἐπιστολὴν καὶ νὰ ρίψῃ αὐτὴν εἰς τὸν κάλαθον τῶν
ἀπορριμμάτων. Ἄλλ' ἢ θεῖα δίκη δὲν ἀνέβαλεν ἐπὶ πολὺ
τὴν τιμωρίαν, διότι μετὰ πάροδον ὅχι πολλοῦ χρόνου ὁ
λεγόμενος δούξ, ἐνῶ ἐκάθητο ἐπὶ ἵππου καὶ μετέβαινεν
εἰς τὴν πρώτην μονήν, ἀφηνίασεν ὁ ἵππος, ἔρριπεν αὐτὸν
χαμαὶ καὶ τὸν ἐδάγκασεν εἰς τὸν μηρόν, καὶ πρὶν περά-
σουν τρεῖς ἡμέραι ἀπέθανε.

15. Λοιπὸν, ἐκεῖνοι μὲν ἔτσι ἐνεργοῦσαν ἐναντίον ὁ-
λων, εἰς δὲ τὴν Ρώμην οἱ συνελθόντες ἐκεῖ πεντήκοντα
περίπου ἐπίσκοποι, τοὺς μὲν περὶ τὸν Εὐσέβιον, οἱ ὅποιοι
ὡς ὑποπτοὶ ἐφοβήθησαν νὰ προσέλθουν δὲν ἐδέχθησαν,
ἀλλὰ καὶ ὅσα ἐγράφησαν παρ' αὐτῶν ἠκύρωσαν, ἡμᾶς
δὲ ἐδέχθησαν καὶ ἠγάπησαν τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐκκλησιαστι-
κὴν κοινωνίαν. Καθ' ὃν δὲ νόνον ἐγίνοντο ταῦτα ἦλθεν
εἰς γνῶσιν τοῦ βασιλέως Κώνσταντος ὅτι ἐγίνεν εἰς τὴν
Ρώμην σύνοδος, καὶ ὅσα ἔλαθον χώραν εἰς τὴν Ἀλεξάν-

11. Περὶ. 2, 13 - 14.

δρειαν καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολὴν ἐναντίον τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ τότε γράφει πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Κωνσταντίον καὶ κατόπιν ἤρρεσεν καὶ εἰς τοὺς δύο νὰ γίνῃ σύνοδος διὰ νὰ ἐρευνηθοῦν τὰ πράγματα, μὲ σκοπὸν νὰ παύσουν πλέον νὰ υποφέρουν οἱ ἀδικηθέντες, οἱ δὲ ἀδικούντες μὴ ἡμποροῦν πλέον νὰ τολμοῦν τοιαύτας ἀδικίας. Καὶ λοιπὸν συνήλθον τότε καὶ ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἀπὸ τὴν Δύσιν εἰς τὴν πόλιν τῶν Σερδῶν ἐπάνω - κάτω ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ἐπίσκοποι τὸν ἀριθμὸν. Καὶ οἱ μὲν ἐπίσκοποι ἀπὸ τὴν Δύσιν ἦσαν μόνον ἐπίσκοποι, οἱ ὅποιοι ἦχον προϊστάμενον τὸν Ὅσιον Κορδοῦης, οἱ δὲ ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν ἔφερον μαζί των παιδαγωγούς καὶ συνηγόρους τὸν κόμητα Μουσουνιανόν καὶ τὸν καστρήσιον¹² Ἡσύχιον, ἕνεκα τῶν ὁποίων καὶ ἦλθον προθύμως μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι μὲ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν θὰ ἔκαμνον πάλιν πάντα ὅσα ἤθελον. Διότι ἔτσι πάντοτε παρουσίαζαν τοὺς ἑαυτοὺς των μὲ τὴν προστασίαν ἐκείνων φοβεροὺς πρὸς ἐκείνους, ποὺ ἤθελον καὶ ἐσυκοφαντοῦσαν ἐναντίον ἐκείνων, ποὺ θὰ ἐνόμιζον χρήσιμον διὰ τοὺς σκοπούς των. Καθὼς ὅμως, μόλις ἔφθασαν, εἶδον ὅτι ἐγίνετο ἐκκλησιαστικὴ δίκη, καθὼς εἶδον τοὺς κατηγοροὺς των ἀπὸ τὴν κάθε Ἐκκλησίαν ἐτοιμοὺς νὰ καταθέσουν ἐναντίον των, καθὼς εἶδον τὸν Ἀρειὸν καὶ τὸν Ἀστέριον, τοὺς τιμίους καὶ εὐσεβεῖς ἐπισκόπους, ποὺ ἀνέβησαν μὲν μαζί των, ὅμως ἀπεσκίρτησαν ἀπ' αὐτοὺς καὶ ἦλθον μὲ τὸ μέρος ἡμῶν καὶ διηγοῦντο τὴν πανουργίαν των, καὶ ἐπέισθησαν ὅτι εἰς τὰ πράγματα θὰ ἀπεδεικνύοντο ὑποποίτοι, ἤρχισαν νὰ φοβοῦνται νὰ προσέλθουν εἰς τὴν δίκην, μήπως ἀποδεχθοῦν μὲν ἀπὸ ἡμᾶς συκοφάνται, ἀπὸ δὲ τοὺς κατηγοροὺς, ποὺ οἱ ἴδιοι κατήχησαν, φανερωθοῦν ὅτι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἐμνηχανεύθησαν καὶ ὑπηγόρευσαν εἰς αὐτοὺς τὰ τοιαῦτα ψεῦδη. Μὲ τὸ νὰ ἀντιλαμβάνωνται ταῦτα, ἂν καὶ ἦλθον μὲ πολλὴν θιασύνην, μὲ τὴν σκέψιν ὅτι οὔτε ἡμᾶς θὰ συναντήσουν ἐκεῖ, νομίσαντες ὅτι ἀπὸ φόβον δὲν θὰ προσέλθωμεν, καθὼς εἶδον τὴν προθυμίαν μας, ἐκλείσθησαν εἰς τὸ παλάτιον, διότι ἐκεῖ διέμενον. Καὶ κατόπιν συνεζήτουν μεταξύ των «Ἡμεῖς ἦλθομεν ἐδῶ μὲ ἄλλας προθέσεις καὶ ἄλλα θλέπομεν νὰ γίνωνται. Ἦλθομεν μαζί μὲ κόμητας καὶ ἡ κρίσις γίνεται χωρὶς κόμητας.

12. Καστρήσιος: Στρατιωτικὸς, ὑπηρετῶν εἰς τὴν στρατιωτικὴν φρουρὰν κάστρου.

Ὅπως δὴ ποτε καταδικαζόμεθα. Ὅλοι γνωρίζετε τὰς διαταγὰς οἱ περὶ τὸν Ἀθανάσιον ἔχουν εἰς χεῖρας τῶν τὰς καταθέσεις μαρτύρων, ποὺ ἔγιναν εἰς τὸν Μαρεώτην, ἀπὸ τὰς ὁποίας αὐτὸς μὲν ἀθωώνεται, ἡμεῖς δὲ κατεντροπιαζόμεθα. Τί λοιπὸν θὰ πράξωμεν; διατὶ θραδύνομεν; Ἄς ἐπινοήσωμεν πλαστὰς δικαιολογίας καὶ ἄς φύγωμεν, μήπως ἐὰν μείνωμεν εἰς τὴν δίκην καταδικασθῶμεν. Εἶναι προτιμότερον νὰ κοκκινίζωμεν ἀπὸ ἐντροπὴν ἐὰν φύγωμεν, παρά νὰ μείνωμεν καὶ νὰ καταδικασθῶμεν ὡς συκοφάνται. Ἐὰν φύγωμεν θὰ ἡμπορέσωμεν κάπως νὰ εἴμεθα τοῦλάχιστον οἱ προϊστάμενοι τῆς αἰρέσεως· ἐὰν δὲ καὶ ἀφοῦ φύγωμεν μᾶς καταδικάσουν, ἀλλ' ἔχομεν τὸν βασιλέα προστάτην, ὁ ὁποῖος δὲν ἀφῆκεν ἡμᾶς νὰ ἐκδιωχθῶμεν ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν λαῶν».

16. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκεῖνοι ἐσκέπτοντο. Ὁ δὲ Ὅσιος καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι συχνὰ πυκνὰ ἐτόνιζον εἰς αὐτοὺς τὴν προθυμίαν τῶν περὶ τὸν Ἀθανάσιον καὶ πῶς «οὗτοι εἶναι ἔτοιμοι νὰ ἀπολογηθοῦν, ὑποσχόμενοι νὰ σᾶς ἀποδείξουν συκοφάντας», καὶ ἔλεγον, «ἐὰν φοβήσθε τὴν ἀπόφασιν, διατὶ προσήλθατε; διότι ἔπρεπε ἢ νὰ μὴ ἔλθετε, ἢ ἀφοῦ ἤλθατε νὰ μὴ ἀποφεύγετε τὴν δίκην». Ἐκεῖνοι, ἅμα ὡς ἤκουον ταῦτα κατετρόμαξαν περισσότερο καὶ ἔθεσαν εἰς ἐνέργειαν ἄλλην δικαιολογίαν πολὺ ἀπρεπεστέραν ἐκείνης, ποὺ ἐπεκαλέσθησαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ὅτι δῆθεν ἔγραψεν εἰς αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς ὅτι θὰ ἐορτάσῃ τὰ ἐπινίκια κατὰ τῶν Περσῶν, καὶ ἐπεχείρησαν νὰ φύγουν, τὴν δὲ δικαιολογίαν αὐτὴν, χωρὶς νὰ ἐντραποῦν, ἔστειλαν μὲ κάποιον Εὐστάθιον πρεσβύτερον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σαρδικῆς. Ἀλλ' οὕτε ἔτσι ἡ φυγὴ ἀπέβη δι' αὐτοὺς σύμφωνα μὲ τὰς προσδοκίας τῶν. Διότι ἀμέσως ἡ ἀγία Σύνοδος, τῆς ὁποίας ἦτο πρόεδρος ὁ Ὅσιος, ἔγραψεν εἰς αὐτοὺς φανερά· «ἢ θὰ προσέλθετε διὰ νὰ ἀπολογηθῆτε, διὰ τὰς ἀποδιδόμενας εἰς ὑμᾶς κατηγορίας καὶ διὰ τὰς συκοφαντίας, τὰς ὁποίας ἐξυφάνετε, ἢ νὰ γνωρίζετε ὅτι ἡ σύνοδος σᾶς μὲν θὰ καταδικάσῃ ὡς ὑπευθύνους, διὰ δὲ τὸν Ἀθανάσιον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν θὰ ἀποφανθῇ ὅτι εἶναι ἀθῶοι πάσης κατηγορίας καὶ θὰ ἀφήσῃ αὐτοὺς ἐλευθέρους». Ἐκεῖνοι λοιπὸν, ἐνεργοῦσαν ὀδηγούμενοι ἀπὸ τὸν φόβον τῆς συνειδήσεως μᾶλλον παρὰ ἐπείθοντο εἰς τὰ γράμματα τῆς Συνόδου· καὶ ἀληθῶς, μὲ τὸ νὰ θλέπουν ἐκεῖ ἐκείνους, ποὺ ἡδικήθησαν παρ'

αὐτῶν, οὔτε εἰς ἐκείνους, πού ἔλεγον ταῦτα ἐπρόσεχαν, ἀλλὰ ἔφευγον ὅσον ἤμποροῦσαν ταχύτερα.

17. "Ἐτσι λοιπόν, ἐκεῖνοι μὲν κατὰ τοιοῦτον αἰσχρὸν καὶ ἀπρεπῇ τρόπον ἔφυγον, ἡ δὲ ἁγία Σύνοδος, ἡ ὁποία ἀπετελέσθη ἀπὸ ἐπισκόπους ἐκ 35 καὶ πλέον ἐπαρχιῶν, ἀφοῦ ἐπληροφορήθη τὴν κακοήθειαν τῶν Ἀρειανῶν, ἐδέχθη εἰς ἀπολογίαὶν τοὺς περὶ τὸν Ἀθανάσιον, καὶ ἐκεῖνοι κατηγορήσαν δι' ὅσα ἔπαθον ἀπὸ τοὺς Ἀρειανούς, καὶ ἀφοῦ ἔτσι ἀπελογήθησαν ὅσα εἶπομεν προηγουμένως, ἐδέχθη ἡ Σύνοδος καὶ ὑπερεθαύμασεν αὐτούς, ὥστε νὰ ἐπιθυμήσῃ τὴν μετ' αὐτῶν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν, καὶ νὰ γράψῃ εἰς ὅλα τὰ μέρη, καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν ἐνὸς ἐκάστου, εἰδικῶς δὲ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Λιθύης, καὶ ἀπεφάνθη ὅτι ὁ μὲν Ἀθανάσιος καὶ αὐτοί, πού ἦσαν μαζί του, εἶναι ἀθῶοι καὶ ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ κάθε μομφῆς, οἱ δὲ κατήγοροί των εἶναι συκοφάνται καὶ κακοῦργοι καὶ ὁ,τιδήποτε ἄλλο εἶναι παρὰ Χριστιανοί. Ἀφῆκαν λοιπὸν αὐτοὺς ἐλευθέρους νὰ ἀπέλθουν μὲ εἰρήνην, τοὺς δὲ Στέφανον καὶ Μηνόφαντον, Ἀκάκιον καὶ Γεώργιον, τὸν ἐπίσκοπον Λαοδικείας, καὶ τοὺς Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα καὶ Θεόδωρον καὶ Νάρκισσον καθήρησαν. Διότι τὸν Γρηγόριον, ὁ ὁποῖος ἀπεστάλη ἀπὸ τὸν βασιλέα εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἀπεκήρυξαν ἔτσι, ὥσάν οὔτε νὰ ἔγινεν καθόλου ἐπίσκοπος, οὔτε πρέπει νὰ ὀνομάζεται Χριστιανός. Ἡκύρωσαν λοιπὸν καὶ τὰς ἐγκαταστάσεις ἐπισκόπων ἐκεῖνας, πού ἔγιναν ἀπὸ τοὺς Ἀρειανούς καὶ εὔρον καλὸν νὰ προστάξουν ὅπως οὔτε νὰ μνημονεύωνται ἐντελῶς εἰς τὰς Ἐκκλησίας ἕνεκα τοῦ ὅτι ἔγιναν κατὰ ἐντελῶς πρωτοφανῆ παράνομον τρόπον.

18. "Ἐτσι λοιπὸν ὁ μὲν Ἀθανάσιος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἀφέθησαν ἐλεύθεροι νὰ ἀπέλθουν, μὲ εἰρήνην, καὶ τὰ γράμματα ἐγράψαν εἰς τὸ τέλος, λόγῳ τῆς ἐκτάσεως τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ἡ Σύνοδος διελύθη, οἱ δὲ καθαιρεθέντες ἔπρεπε καὶ ἔτσι νὰ ἀναγκασθοῦν νὰ ἡσυχάσουν, οἱ ὁποῖοι ὅμως καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν τοιαύτην ἐπαίσχυντον φυγὴν των, ἀφοῦ ἀνεχώρησαν ἔπραξαν τοιαῦτα ἀνήκουστα ἔργα, ὥστε αἱ προηγούμεναι πράξεις των ἐν συγκρίσει μὲ αὐτὰς νὰ θεωροῦνται ἀσήμαντοι. Διότι ἐπειδὴ οἱ διαμένοντες εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐπικοινωνήσουν μαζί των, λόγῳ τοῦ ὅτι ἔφυγον ἀπὸ τὴν Σύ-

νοδον καὶ κατέστησαν ὑπεύθυνοι, ἀνέφεραν εἰς τὸν βασιλέα Κωνστάντιον καὶ ἐπροκάλεσαν τὸν ἀποκεφαλισμὸν δέκα λαϊκῶν ἀπὸ τὴν ἐκεῖ πόλιν, τὴν ὀνομαζομένην Φάθρικα, εἶχον δὲ συνεργὸν εἰς τὴν πρᾶξιν τῶν τὸν Φιλάγριον, ὁ ὁποῖος ἔγινε πάλιν ἐκεῖ κόμης. Καὶ τὰ μνήματα αὐτῶν εἶναι ἐμπρὸς εἰς τὴν πόλιν, τὰ ὁποῖα εἶδομεν καὶ ἡμεῖς, ἐνῶ διερχόμεθα ἀπ' ἐκεῖ. Ἐπειτα ὡσάν ἀκριβῶς νὰ κατῶρθωσαν διὰ τοῦτο νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν Σύνοδον, διὰ νὰ μὴ καταδικασθοῦν ὡς συκοφάνται, ἐκεῖνα, ποὺ ἐκεῖνοι ἤθελον, ταῦτα διέτασε καὶ ὁ βασιλεὺς. Ἐνήργησαν λοιπὸν νὰ ἐξορισθοῦν καὶ ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν εἰς τὴν Ἀρμενίαν δύο πρεσβύτεροι καὶ τρεῖς διάκονοι. Καὶ τὸν μὲν Ἀρειὸν καὶ τὸν Ἀστέριον, τοὺς ἐπισκόπους, τὸν μὲν πρῶτον ἀπὸ τὴν Παλαιστίνην, τὸν δὲ δεύτερον ἀπὸ τὴν Ἀραβίαν, οἱ ὁποῖοι ἀπεκήρυξαν αὐτούς, δὲν ἐξώρισαν μόνον εἰς τὴν ἄνω Λιβύην, ἀλλὰ καὶ ὕβρις νὰ ὑποστοῦν ἐξηνάγκασαν.

19. Τὸν δὲ ἐπίσκοπον τῆς Ἀδριανουπόλεως Λούκιον, ἐπειδὴ ἔβλεπον αὐτὸν νὰ ἐλέγχῃ τὴν ἀσέθειάν των μὲ πολλὴν παρρησίαν καὶ θάρρος, ἐνήργησαν πάλιν καὶ ἐπέτυχον, καθὼς ἀκριβῶς καὶ πρωτύτερα, νὰ δεθῇ εἰς σιδηρᾶς ἀλύσσου εἰς τὸν τράχηλον καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν ἐξώρισαν αὐτόν, ἐκεῖ ποὺ καὶ ἀπέθανεν, καθὼς αὐτοὶ γνωρίζουν. Καὶ τὸν μὲν ἐπίσκοπον Διόδωρον ἐξεδίωξαν ἐκ τῆς ἐπαρχίας του, τὸν δὲ Ὀλύμπιον ἀπὸ τὸν Αἶνον καὶ τὸν Θεόδουλον ἀπὸ τὴν Τραϊανούπολιν, ἐπισκόπους καὶ τοὺς δύο ἀπὸ τὴν Θράκην, ἀνδρας ἀγαθοὺς καὶ ὀρθοδόξους εἰς τὴν πίστιν, ἐπειδὴ ἔβλεπον νὰ μισοῦν τὴν αἵρεσιν, ἐσυκοφάντησαν, κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ περὶ τὸν Εὐσέβιον, καὶ ὁ βασιλεὺς Κωνστάντιος ἔγραψεν, ὕστερον δὲ ἔγραψαν καὶ αὐτοί. Ἐκεῖνα δέ, ποὺ ἐγράφησαν, ἦσαν διαταγαὶ ποὺ ἔλεγον ὅχι μόνον νὰ ἐκδιωχθοῦν οὗτοι ἀπὸ τὰς πόλεις καὶ τὰς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποστοῦν κεφαλικὴν τιμωρίαν, ἐὰν κάπου εὐρεθοῦν. Τοῦτο δὲ ἂν καὶ ἀπίστευτον, ἀλλὰ δὲν ἦτο ξένον πρὸς τὴν πρόθεσίν των, διότι ὅπως ἐδιδάχθησαν αὐτὸ ἀπὸ τοὺς περὶ τὸν Εὐσέβιον, καὶ καθὼς ἀκριβῶς ἔτυχεν νὰ γίνουν κληρονόμοι τῆς ἀσεθείας καὶ τῆς προαιρέσεως των, ἠθέλησαν ὅπως καὶ οἱ πατέρες των εἰς τὴν Θράκην, ἔτσι καὶ οὗτοι νὰ ἀποδείξουν τοὺς ἑαυτοὺς των τρομεροὺς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ συνήργησαν νὰ ἐκδοθοῦν διαταγαί, ὥστε νὰ ἐπιτηροῦνται οἱ λιμένες καὶ αἱ

εἴσοδοι τῶν πόλεων μήπως οὗτοι, λόγω τῆς ἀθωότητος, ποὺ ἀπεφάνθη δι' αὐτοὺς ἡ Σύνοδος, ἐπιστρέψουν εἰς τὰς Ἐκκλησίας. Ἐνήργησαν δὲ νὰ ἀποσταλοῦν γράμματα καὶ πρὸς τοὺς δικαστὰς τῆς Ἀλεξανδρείας διὰ τὸν Ἀθανάσιον καὶ διὰ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους ὀνομαστικῶς, πρὸς τὸν σκοπὸν, ἐὰν εἴτε ἐπίσκοπος, εἴτε κάποιος ἀπὸ ἐκείνους εὐρεθῇ εἰς τὴν πόλιν, ἥ διέβη τὰ σύνορα αὐτῆς, ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν δικαστὴν νὰ ἀποκόπητῃ τὰς κεφαλὰς ἐκείνων, ποὺ ἔτσι θὰ ἀνακαλύπτονται. Ἔτσι ἡ νέα Ἰουδαϊκὴ αἵρεσις δὲν ἀρνεῖται μόνον τὸν Κύριον, ἀλλ' ἔμαθε καὶ νὰ φονεύῃ.

20. Ὅμως οὔτε ἔτσι δὲν ἡσύχαζον, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς ὁ πατήρ τῆς αἰρέσεώς των «περιφέρεται ὡς λέων ζητῶν ποῖον νὰ καταπίῃ»¹³, ἔτσι καὶ αὐτοί, ἀφοῦ ἔλαθον τὴν ἐξουσίαν, περιέρχωνται τοὺς δημοσίους δρόμους, δποιοὺς καὶ ἂν εὕρισκον νὰ περιπαίξουν αὐτοὺς διὰ τὴν φυγὴν καὶ νὰ μισοῦν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, τούτους ἐμαστίγωναν, ἔδεναν, καὶ ὠδηγοῦσαν εἰς τὴν ἐξορίαν ἔξω ἀπὸ τὴν πατρίδα των, καὶ ἐνεφάνιζον τοὺς ἑαυτοὺς των τρομεροὺς, ὥστε νὰ ἐξαναγκάζουν πολλοὺς μὲν νὰ ὑποκρίνωνται, πολλοὺς δὲ νὰ φεύγουν εἰς τὰς ἐρήμους, παρὰ νὰ θέλουν καὶ ἀπλῶς νὰ εὕρισκωνται εἰς τὸ αὐτὸ μέρος μὲ ἐκείνους. Τέτοια ἦσαν, ὅσα οὗτοι ἐτόλμησαν νὰ πράξουν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς μανίας των, ὕστερα ἀπὸ τὴν φυγὴν των ἀπὸ τὴν Σύνοδον. Διότι ἀληθῶς ἔπραξαν καὶ κάτι ἄλλο καινούργιον, τὸ ὁποῖον ἤρμοζε μὲν διὰ τὴν αἵρεσίν των, δὲν εἶχεν ὅμως ἀκουσθῇ πρωτύτερα, ἀλλ' οὐδὲ εἶναι πιθανὸν νὰ γίνῃ ποτέ, οὔτε ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοὺς σαρκικῶς πιὸ διεφθαρμένους εἰδωλολάτρας, οὔτε θέβαια ἀπὸ Χριστιανούς. Διότι ὅταν ἡ ἀγία Σύνοδος ἀπέστειλε πρεσβευτὰς τοὺς ἐπισκόπους Βικέντιον μὲν τὸν ἐκ Καπύης (εἶναι δὲ ἡ Καπύη μητρόπολις τῆς Καμπανίας), Εὐφράτην δὲ τὸν ἐξ Ἀγριππίνης (εἶναι δὲ καὶ αὕτη μητρόπολις τῆς ἄνω Γαλλίας), διὰ νὰ ἐπιτρέψῃ ὁ βασιλεὺς, σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφασιν τῆς Συνόδου, εἰς τοὺς ἐπισκόπους νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὰς Ἐκκλησίας, ἐπειδὴ καὶ ἦτο ὁ ἴδιος, ποὺ ἐξώρισεν αὐτοὺς, ὡς ἔγραψεν εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ ὁ εὐσεβεστάτος Κώνστας καὶ συνέστησε

13. Α' Πέτρ. 5, 8.

τοὺς ἐπισκόπους. Οἱ ἐξαίρετοι αὐτοὶ καὶ ἔτοιμοι νὰ τολμήσουν τὰ πάντα, ὅταν εἶδον αὐτοὺς ἐλθόντας εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, συσκέπτωνται μὲν ὅλοι μαζί, μόνος δὲ ὁ Στέφανος ἀναλαμβάνει τὸ ἔργον, ὡς ὁ μᾶλλον ἐπιτήδειος εἰς τὰ τοιαῦτα ἔργα. Ἐπλήρωσε λοιπὸν μίαν γυναικα ἐλευθερίων ἡθῶν κατ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας τοῦ ἀγιωτάτου Πάσχα καὶ ἀφοῦ τὴν ἐγύμνωσαν ἔφερον κατὰ τὴν νύκτα καὶ ἄφησαν αὐτὴν ἔτσι γυμνὴν εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ ἐπισκόπου Εὐφράτη. Καὶ ἡ μὲν πόρνη, ποὺ ἐνόμισεν εἰς τὴν ἀρχὴν ὅτι ἐκεῖνος ποὺ τὴν προσεκάλεσεν ἦτο νεώτερος ἢ κολουθεῖ μὲ προθυμίαν, καθὼς δὲ αὕτη ἀφέθη παρ' ἐκείνων, παρετήρησεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐκοιμᾶτο καὶ δὲν ἐγνώριζε τὸ γινόμενον, ἔπειτα καθὼς ἀντελήφθη τὸ πρᾶγμα καὶ εἶδε τὸ πρόσωπον τοῦ γέροντος μὲ ἐμφάνισιν ἐπισκόπου, ἀμέσως ἐξεφώνησε καὶ διεμαρτύρετο διὰ τὸν ἐκβιασμόν. Καὶ ἐκεῖνοι τότε ἀπήτουν ἀπὸ αὐτὴν νὰ σιωπήσῃ καὶ νὰ κατηγορήσῃ ψευδῶς τὸν ἐπίσκοπον. Ὅταν λοιπὸν ἐξημέρωσεν ἡ ἡμέρα, εἶχε διαδοθῇ τὸ πρᾶγμα καὶ ὅλη ἡ πόλις ἔτρεχε νὰ μάθῃ τί συνέβη, καὶ οἱ παλατιανοὶ ἐτέθησαν εἰς κίνησιν γεμᾶτοι ἔκπληξιν διὰ τὸ διαδιδόμενον γεγονός, καὶ ἀπαιτοῦσαν νὰ μὴ παρασιωπηθῇ τοῦτο. Ἐγίνε λοιπὸν δίκη, καὶ ὁ μὲν πορνοβόσκος κατηγορήσεν αὐτούς, ποὺ ἐμίσθωσαν τὴν πόρνην, ἐκεῖνοι δὲ τὸν Στέφανον, ἐπειδὴ ἦσαν ἰδικοὶ τοῦ κληρικοῦ. Ὁ μὲν Στέφανος λοιπὸν καθηρέθη καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐγίνε ἐπίσκοπος ὁ εὐνοῦχος Λεόντιος, πρὸς μόνον τὸν σκοπὸν νὰ μὴ λείψῃ ὁ προστάτης ἀπὸ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν.

21. Ὁ δὲ βασιλεὺς Κωνστάντιος ἐξ αἰτίας τούτου συνεκινήθη ὀλίγον καὶ ἦλθεν εἰς ἑαυτόν, διότι ἐσκέφθη ἀπὸ ὅσα ἔπραξαν εἰς τὸν Εὐφράτην ὅτι παρόμοια ἦσαν καὶ τὰ κατὰ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων ἐπιχειρήματα τῶν Ἀρειανῶν, καὶ διατάσσει ὅπως οἱ μὲν ἐξορισθέντες εἰς τὴν Ἀρμενίαν πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι τῆς Ἀλεξανδρείας ἀφεθοῦν ἀμέσως ἐλεύθεροι, γράφει δὲ εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν φανερά νὰ μὴ καταδιώκονται πλέον οἱ ἀκολουθοῦντες τὸν Ἀθανάσιον κληρικοὶ καὶ λαϊκοί. Ἐπειτα μετὰ δέκα περὶ τοῦ μηνός, ὅταν ἀπεβίωσεν ὁ Γρηγόριος, ἔστειλε καὶ ἐκάλεσε τὸν Ἀθανάσιον νὰ ἐπιστρέψῃ μὲ ὅλας τὰς τιμάς, ὅχι μόνον μίαν οὔτε δύο, ἀλλὰ καὶ τρίτην φορὰν ἔγραψεν εἰς αὐτὸν φιλικὰς ἐπιστολάς, μὲ τὰς ὁποίας προέτρεπεν αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ χωρὶς φόβον. Ἀποστέλ-

λοι δὲ καὶ ἓνα πρεσβύτερον καὶ ἓνα διάκονον διὰ νὰ ἐν-
 θαρρύνῃ αὐτὸν ἀκόμη περισσότερον νὰ ἐπανέλθῃ. Διότι
 ἐνόμιζεν ὅτι ἐγὼ ἀπὸ φόβον μὴ ἐπαναληφθοῦν, ἐκεῖνα ποῦ
 ἔγιναν πρωύτερα, δὲν ἐνδιαφερόμην νὰ ἐπανέλθω. Γρά-
 φει δὲ καὶ εἰς τὸν ἀδελφόν του Κώνσταντα, διὰ νὰ μὲ
 παρακινήσῃ καὶ αὐτὸς νὰ ἐπιστρέψω. Διότι ἔβλεπε θεβαί-
 ωσιν ὅτι θὰ περιμένῃ τὸν Ἀθανάσιον ἐπὶ ἐν ὁλόκληρον
 ἔτος καὶ δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ ποτὲ νὰ γίνῃ καμμία καινοτο-
 μία ἢ ἐγκατάστασις ἄλλου ἐπισκόπου, ἐπειδὴ ἐφύλαττε
 διὰ τὸν ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον τὰς Ἐκκλησίας.

22. Ἀφοῦ λοιπὸν οὗτος ἔγραψεν ἔτσι καὶ παρεκίνη-
 σε διὰ πολλῶν (διότι ἀληθῶς ἔγραψε καὶ πρὸς τοὺς ἐ-
 παρχιακοὺς στρατιωτικοὺς διοικητὰς αὐτοῦ Πολέμιον,
 Δατιανόν, Βαρδίωνα, Θάλασσον, Ταῦρον, Φλωρέντιον,
 πρὸς τοὺς ὁποίους καὶ εἶχε μᾶλλον ἐμπιστοσύνην), ἀφοῦ
 δὲ ἀνέθεσε τὴν ὅλην ὑπόθεσιν εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος καὶ
 εἰς τοῦτο ἐμαλάκωσε τὰς διαθέσεις τοῦ Κωνσταντίου,
 ἦλθε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀθανάσιος μαζί μὲ ἐκείνους, ποῦ ἦ-
 σαν μαζί του, τοὺς ὁποίους οὗτος εἶδε μὲ ἀληθινὸν ἐν-
 διαφέρον καὶ ἀφῆκεν ἐλευθέρους νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν
 πατρίδα καὶ τὰς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ ἔγραψε καὶ πρὸς
 τοὺς κατὰ τόπους δικαστὰς, καθόσον εἶχε γράψῃ πρὸς
 αὐτοὺς πρωύτερα μὲ τὴν διαταγὴν νὰ φρουροῦν τὰς
 διαθάσεις, διὰ νὰ ἐπιτρέψουν εἰς αὐτοὺς ἀνεμπόδιστον
 τὴν διάθασιν. Ἐπειτα, ἐπειδὴ ὁ ἐπίσκοπος διεμαρτύρετο
 δι' ὅσα εἶχε πάθῃ καὶ δι' ὅσα οὗτος ἔγραψεν εἰς τὸ πα-
 ρελθὸν κατ' αὐτοῦ καὶ εἰσηγείτο εἰς αὐτὸν νὰ διατάξῃ
 πάλιν, ὥστε νὰ μὴ ἐπαναληφθοῦν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν
 αὐτῶν αἱ συκοφανταίαι ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, καὶ ἔλεγε· «κά-
 λεσέ τους (διότι εἶναι ἀνάγκη νὰ παρουσιασθοῦν πρὸς
 χάριν μας) καὶ ἡμεῖς θὰ ἀποδείξωμεν αὐτοὺς συκοφάν-
 τας», οὗτος μὲν δὲν ἔκαμεν αὐτό, ὅλα δὲ ὅσα ἐγράφη-
 σάν πρωύτερα κατ' αὐτοῦ ἔνεκα τῆς συκοφαντίας, δια-
 τάσῃ νὰ ἀκυρωθοῦν καὶ νὰ ἐξαφανισθοῦν, καὶ διεβεβαί-
 ωσεν, ὅτι «οὐδέποτε εἰς τὸ ἐξῆς θὰ ἀνέχεται διαβολὰς,
 ἀλλὰ θὰ διατηρήσῃ σταθεράν καὶ ἀμετάβλητον τὴν προ-
 αῖρεσίν του». Καὶ τοῦτο δὲν ἔλεγεν ἀπλῶς, ἀλλ' ἐπεσφρά-
 γιζε μὲ ὄρκους τοὺς λόγους του, καὶ ἐκάλει μάρτυρα
 τῶν λεγομένων του τὸν Θεόν. Ἀφοῦ λοιπὸν προέτρεψε
 μὲ πολλοὺς τέτοιους καὶ ἄλλους λόγους αὐτὸν καὶ ἐνε-
 θάρρυνεν, ἔγραψε πρὸς τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς δικα-
 στὰς τὰ ἐξῆς:

23. Ὁ Νικητὴς Κωνσταντῖος Μέγιστος Σεβαστὸς πρὸς τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς κληρικοὺς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

«Δέν ἐγκατελείφθη ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ὁ αἰδεσιμώτατος...».

(Ἐγγράφη ὑποθεν εἰς τὸν ζε' λόγον καὶ εἶναι ἐλόκληρος ὁμοία μετὰ ἐκείνην) ¹⁴.

Ἐ τ έ ρ α ἐ π ι σ τ ο λ ῆ

τοῦ Κωνσταντίου πρὸς τὸν λαὸν τῆς Ἀλεξανδρείας.

«Ἐχόντες κατὰ νοῦν τὴν ἰδικὴν σας πιστὴν ὑπακοὴν εἰς τοὺς νόμους...».

(Ἐγγράφη καὶ αὐτὴ ὁμοίως εἰς τὸν ζε' λόγον καὶ λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν παραλλάσσουσιν εἰς τίποτε παραλείπονται νῦν ἀγγραφῶν) ¹⁵.

Ἐ τ έ ρ α ἐ π ι σ τ ο λ ῆ

Ὁ Κωνσταντῖος Νικητὴς Αὐγουστος πρὸς Νεστόριον τὸν ἑπαρχὸν Αἰγύπτου.

Εἶναι φανερόν ὅτι, κατόπιν προηγουμένης ἡμετέρας προσταγῆς, νὰ εὐρίσκωνται μερικά γράμματα εἰς θάρος τῆς ὑπολήψεως τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἐπισκόπου Ἀθανασίου, καὶ ταῦτα ἔχουν τεθῇ καὶ εἶναι εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς ἡμεροτέτης ¹⁶ σου. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐπιθυμοῦμεν ὅπως ἡ δοκιμασμένη ἀπὸ ἡμᾶς προσοχή σου ὅλας τὰς ἐπιστολάς ἐκείνας, ποὺ ἀναφέρονται εἰς τὸ ὄνομα ἐκείνου καὶ ὑπάρχουν εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς ὑπὸ σέ ὑπηρεσίας, συμφώνως πρὸς τὴν ἡμετέραν διαταγὴν ταύτην, ἀποστείλῃ εἰς τὴν ἔδραν ἡμῶν.

24. Ἐκεῖνα δέ, ποὺ ἔγραψε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μακαρίου Κωνσταντος, τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν μὲν εἰς ρωμαϊκὴν γλῶσσαν, ἡρμηνεύθησαν δέ εἰς τὴν ἑλληνικὴν, εἶναι τὰ ἑξῆς:

14. Ἀντιγραφή ἀπὸ τὸν «Ἀπολογητικὸν Δεύτερον», κεφ. 54, ἐνθα ὁλεπε τὴν συνέχειαν (Τόμ. 5ος, ἐρμηνείαν, σελ. 108/9, καίμενον, σελ. 214).

15. Ἀντιγραφή ὁμοίως ἀπὸ τὸν «Ἀπολογητικὸν Δεύτερον», κεφ. 55, ἐνθα ὁλεπε τὴν συνέχειαν (Τόμ. 5ος, ἐρμηνείαν, σελ. 109/10, καίμενον, σελ. 215).

16. Ἡμεροτέτης: τίτλος προσφωνήσεως πρὸς ἀξιωματοῦχος.

Ὁ Νικητὴς Κωνστάντιος Αὐγουστος πρὸς τὸν Ἀθανάσιον.

Πόντοτε συνήθιζα νὰ εὐχῶμαι, ὥστε πάντα νὰ ἔχουν εὐχάριστον τέλος εἰς τὸν μακαρίτην ἀδελφόν μου Κωνσταντά, καὶ τοῦτο οὔτε τὴν ἰδική σου σύνεσιν διέφυγεν· ἐπίσης καὶ πόση ἦτο ἡ λύπη μου ὅταν ἔμαθον ὅτι οὗτος ἐφονεύθη ἀπὸ μερικοὺς ἀνοσιωτάτους, πάλιν ἡμπορεῖ νὰ φαντασθῇ ἡ φρόνησίς σου. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὑπάρχουν μερικοὶ εἰς τὸν παρόντα καιρὸν, οἱ ὅποιοι χρησιμοποιοῦντες τὸ θλιβερὸν αὐτὸ συμβάν προσπαθοῦν νὰ σὲ ἐκφοβήσουν, διὰ τοῦτο ἐθεώρησα δίκαιον νὰ ἀποστείλω πρὸς τὴν ὑμετέραν σεβασμιότητα τὰ γράμματα ταῦτα διὰ νὰ σὲ προτρέψω ἵνα, καθὼς πρέπει εἰς ἐπίσκοπον, διδασκὴς τοὺς λαοὺς τὰ πρὸς τὴν θείαν θρησκείαν καθήκοντα καὶ ὅπως συμπαρίστασαι μαζί των τακτικῶς εἰς τὰς προσευχὰς καὶ μὴ πιστεύῃς εἰς ἀνοήτους φήμας, οἵαιδ' ἔσονται καὶ ἂν εἶναι αὗται. Διότι τοῦτο εἶναι τὸ σταθερὸν θέλημα τῆς ψυχῆς ἡμῶν, ὥστε σὺ ἀπὸ τῶρα καὶ εἰς τὸ ἔξῃς μὲ τὴν ἰδική μου προαίρεσιν ἐπιθυμῶ νὰ εἴσαι διαπαντὸς ἐπίσκοπος εἰς τὸν τόπον σου. Εἴθε ἡ θεία πρόνοια νὰ σὲ διατηρῇ ἐπὶ πολλὰ ἔτη, γονεῦ προσφιλέστατε.

25. Ἀφοῦ ἔτσι ἐγίναν ταῦτα καὶ ἔτσι ὅλοι προετοιμάσθημεν καὶ μετὰ ταῦτα ἐλάβομεν τὴν ὁδὸν τῆς ἐπιστροφῆς, οἱ μὲν φίλοι μὲ τὸ νὰ βλέπουν φίλον ἔχαιρον, ἀπὸ δὲ τοὺς ἄλλους, οἱ μὲν μὲ τὸ νὰ βλέπουν αὐτὸν ἐνευον κάτω τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ ἐντροπὴν, οἱ δὲ καὶ μετενόουν δι' ὅσα ἔγραψαν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου. Ὅλοι λοιπὸν οἱ ἐπίσκοποι τῆς Παλαιστίνης, ἐκτὸς δύο περίπου ἢ τριῶν, ποὺ καὶ αὐτοὶ ἦσαν ἀμφίβολοι, ὑπεδέχθησαν κατὰ τοιοῦτον τρόπον τὸν Ἀθανάσιον, καὶ ἐδέχθησαν τὴν μετ' αὐτοῦ κοινωνίαν, ὥστε καὶ νὰ γράψουν καὶ νὰ ἀπολογηθοῦν, ὁμολογοῦντες ὅτι ἐκεῖνα ποὺ εἶχαν γράψει πρωῦτερα, ἔγραψαν αὐτὰ ὄχι μὲ ἐλευθέραν προαίρεσιν, ἀλλὰ ὑπὸ τὸ κράτος θίας ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἀθανασίου. Διότι εἶναι περιττὸν καὶ νὰ εἴπωμεν διὰ τοὺς ἐπισκόπους τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Λιθύης καὶ τοὺς λαοὺς, ποὺ ὑπῆρχον εἰς αὐτάς, διότι ὅλοι ἔτρεχον μαζί μὲ αἰσθήματα ἀνεκκλαλήτου χαρᾶς, ὄχι μόνον διότι ὑπεδέχοντο τοὺς ἰδικούς των, διὰ τοὺς ὁποίους εἶχον χάσει κάθε ἐλπίδα, ζῶντας, ἀλλὰ καὶ διότι ἀπηλλάσσοντο καὶ ἀπὸ τοὺς αἰρετικούς, οἱ ὅποιοι συμπεριεφέροντο πρὸς αὐτοὺς ὡς ἀν τύραννοι καὶ λυσσασμένοι κύνες. Μεγάλῃ λοιπὸν ἦτο ἡ ἀ-

γαλίαις τῶν λαῶν κατὰ τὰς συνάξεις, οἱ ὅποιοι συνηγωνίζοντο ἀλλήλους εἰς τὴν ἀρετὴν. Πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνας, ποὺ πρωτότερα ἦσαν ἄγαμοι καὶ τώρα ἔτοιμοι νὰ ὑπανδρευθοῦν ἔμειναν παρθένοι, ἀφοσιωθεῖσαι εἰς τὸν Χριστόν· πόσοι νεώτεροι, μὲ τὸ νὰ βλέπουν ἄλλους μοναχοὺς, ἠγάπησαν τὸν μοναχικὸν βίον· πόσοι πατέρες προέτρεπαν τὰ τέκνα τῶν νὰ ἀσπασθοῦν τὸν μοναχικὸν βίον, πόσοι δὲ ἀκόμη πατέρες ἠτύχησαν νὰ μὴ ἐμποδίζονται ἀπὸ τὰ τέκνα τῶν νὰ ἀφοσιωθοῦν εἰς τὸν κατὰ Χριστὸν ἀσκητικὸν βίον· πόσοι γυναῖκες ἐπεισαν τοὺς ἄνδρας τῶν καὶ πόσοι ἄλλοι παρὰ τῶν ἀνδρῶν ἐπείσθησαν «νὰ ἐπιδίδονται μὲ περισσότερον ζῆλον εἰς τὴν προσευχήν», ὥς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος¹⁷. Πόσοι χῆραι, πόσοι δὲ καὶ ὀρφανοί, ποὺ πρωτότερα ἐπεινοῦσαν καὶ ἦσαν γυμνοί, χάρις εἰς τὴν πολλὴν προθυμίαν τῶν λαῶν νὰ τοὺς βοηθοῦν, τώρα οὔτε ἐπεινοῦσαν, ἀλλὰ καὶ ἐγύριζαν ἐνδεδυμένοι. Καὶ γενικῶς ἡ ἁμίλλα πρὸς ἀρετὴν ἦτο τόσο μεγάλη, ὥστε κάθε οἰκία καὶ τοῦ καθενὸς ἡ οἰκογένεια ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι ἦτο ἐκκλησία χάρις εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ καλὸν τῶν κατοικούντων εἰς αὐτὰς καὶ τὴν προσευχὴν πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ ἡ εἰρήνη ἐβασίλευε θαυμαστῶς πέρα ὥς πέρα εἰς τὰς Ἐκκλησίας σύμφωνα μὲ τὰ γραφόμενα τῶν ἐπισκόπων ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ ὅποιοι ἐλάμβανον ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιον τὰ συνηθισμένα εἰρηνικὰ γράμματα.

26. Διότι ἀληθῶς καὶ ὁ Οὐρσάκιος καὶ ὁ Οὐάλης, ὥσαν ἀκριβῶς νὰ ἐβασανίζοντο ἀπὸ τοὺς ἐλέγχους τῆς συνειδήσεως μετενόησαν καὶ γράφουν μὲν πρὸς τὸν ἴδιον τὸν ἐπίσκοπον φιλικὴν καὶ εἰρηνικὴν ἐπιστολήν, ἂν καὶ οὗτοι δὲν ἔλαβον ἀπὸ αὐτὸν γράμματα. "Όταν δὲ ἐπῆγαν εἰς τὴν Ρώμην ἐξέφραζον τὴν μετάνοιάν των μὲ τὸ νὰ ὁμολογοῦν ὅτι ὅλα, ὅσα καὶ ἂν ἔπραξαν καὶ εἶπον εἰς θάρος του, ὅλα αὐτὰ εἶναι ψευδῆ καὶ μόνον συκοφανταίαι. Καὶ δὲν ὡμολόγησαν αὐτὸ μόνον, καὶ ὅτι δὲν ἔπραξαν αὐτὸ οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ καί, ἀφοῦ ἀνεθεμάτισαν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, ἔγραψαν τὴν μετάνοιαν αὐτῶν καὶ ἔδωσαν αὐτὴν μὲ γράμματα πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ἰούλιον, γραφέντα εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν γλῶσσαν, μεταφρασθέντα δὲ ταῦτα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ἀπὸ τοῦ ἀντίγραφον αὐτῶν ποὺ ἀπεστάλη εἰς ἡμᾶς παρὰ Παύλου, τοῦ ἐπισκόπου Τριθέρων Ρωμαϊστί.

17. Πρβλ. Α' Κορ. 7, 5.

Ἑρμηνεία ἀπὸ τὸ Ρωμαϊκὸν

Πρὸς τὸν κύριόν μου πάπαν Ἰούλιον ὁ Οὐρσάκης καὶ ὁ Οὐάλης. «Ἐπειδὴ ἡμεῖς συνέβη παλαιότερα νὰ κατηγορήσωμεν πολλὰ καὶ τρομερά...».

(Ἐγράφη ὁπισθεν εἰς τὸν ξη' λόγον καὶ εἶναι ὁμοία κατὰ πάντα καὶ ἴση εἰς ἕκτατον) 18.

Ἑρμηνεία ἀπὸ τὸ Ρωμαϊκὸν

Πρὸς τὸν κύριόν μου ἀδελφὸν Ἀθανάσιον ἐπίσκοπον οἱ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης.

«Ἐξ ἀφορμῆς τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ ἀδελφὸς καὶ συμ-πρεσβύτερος...».

(Ἐγράφη ὁπισθεν εἰς τὸν αὐτὸν ξη' λόγον καὶ εἶναι ὁμοία καὶ ἴση εἰς ὁλόκληρον τὴν ἕκτατον) 19.

Ἀφοῦ ἔγραψαν ταῦτα ὑπέγραψαν καὶ εἰς τὰ εἰρηνικά γράμματα τοῦ Ἀθανασίου, τὰ ὁποῖα μετέφερον διερχόμενοι οἱ πρεσβύτεροι Ἀθανάσιος καὶ Πέτρος καὶ Εἰρηναῖος καὶ ὁ λαϊκὸς Ἀμμώνιος, καίτοι ὁ Ἀθανάσιος οὕτε δι' αὐτῶν δὲν ἔγραψεν εἰς αὐτούς.

27. Ποῖος λοιπὸν δὲν ἐθαύμαζε μὲ τὸ νὰ βλέπη αὐτὰ καὶ τὴν εἰρήνην τῶν Ἐκκλησιῶν; Ποῖος δὲν ἔχαιρε ὅταν ἔθλεπε τὴν ὁμόνοιαν τόσων πολλῶν ἐπισκόπων; Ποῖος δὲν ἐδόξαζε τὸν Θεὸν ὅταν ἔθλεπε τὴν ἀγαλίαν τῶν πιστῶν εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς συνάξεις; Πόσοι ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς μετανουοῦσαν· πόσοι ἀπ' ἐκείνους, πού πρωτύτερα ἐσυκοφαντοῦσαν, ἀπελογοῦντο τώρα· πόσοι ἀπὸ ἐκείνους, πού πρωτύτερα ἔμισοῦσαν αὐτόν, τώρα ἠγάπησαν αὐτόν· πόσοι ἀπ' ἐκείνους, πού ἔγραψαν ἐναντίον του, ἀνῆρσαν τώρα τὰ ὅσα ἔγραψαν. Καὶ πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους, πού ἦσαν μὲ τὴν μερίδα τῶν Ἀρειανῶν, ὅχι ἀπὸ ἰδικήν των προαίρεσιν, ἀλλ' ἀπὸ ἀνάγκην, ἤρχοντο τώρα κατὰ τὴν νύκτα διὰ νὰ ἀπολογηθοῦν, καὶ τὴν μὲν αἵρεσιν

18. Ἀντεγράφη ἀπὸ τὸν «Ἀπολογητικὸν Δεύτερον», κεφ. 58, ἔνθα βλέπε τὴν συνέχειαν (Τόμ. 5ος, ἐρμηνεῖαν, σελ. 113, καίμενον, σελ. 217).

19. Ἀντεγράφη ἀπὸ τὸν «Ἀπολογητικὸν Δεύτερον», κεφ. 58, ἔνθα βλέπε συνέχειαν (Τόμ. 5ος, ἐρμηνεῖαν, σελ. 113/4, καίμενον, σελ. 217/8).

ἀνεθεματίζαν, ἐζήτουν δὲ νὰ τύχουν συγγνώμης, διότι ἂν καὶ ἐξ αἰτίας τῶν συκοφαντιῶν, ποὺ ἐγίνοντο ἀπὸ τοὺς Ἀρειανοὺς ἐφαίνοντο σωματικῶς μὲν νὰ εἶναι μαζί των, ἐν τούτοις ὁμῶς μὲ τὴν καρδίαν των συνηθορίζοντο μὲ τὸν Ἀθανάσιον καὶ πάντοτε εὕρισκοντο μαζί του· νὰ πιστεύσατε.

28. Ἀλλ' ὅταν ἔβλεπον καὶ ἤκουον ταῦτα οἱ κληρονόμοι τῆς γνώμης καὶ τῆς ἀσεβείας τῶν περὶ τὸν Εὐσέβιον Ἀρειανῶν, ὁ εὐνούχος Λεόντιος, μὲ τὸν ὁποῖον οὕτε ὡς λαϊκὸν δὲν ἔπρεπε νὰ ἔρχωνται εἰς κοινωνίαν, διότι ὁ ἴδιος ἡνούχισε τὸν ἑαυτὸν του, διὰ νὰ ἡμπορῇ ὕστερα νὰ ἔχη ἐξουσίαν νὰ κοιμᾶται ἐλεύθερα μὲ κάποιαν Εὐστολίαν ὀνόματι, ποὺ δι' αὐτὸν μὲν ἦτο γυναῖκα, ἐνομίζετο δὲ ἀπὸ τοὺς ἄλλους παρθένος²⁰, καὶ ὁ Γεώργιος καὶ ὁ Ἀκάκιος καὶ ὁ Θεόδωρος καὶ ὁ Νάρκισσος, οἱ ὁποῖοι καὶ καθηρέθησαν εἰς τὴν Σύνοδον, ἐντροπιάζοντο πάρα πολύ. Κατόπιν, μὲ τὸ νὰ βλέπουν τὴν σύμπνοιαν καὶ τὴν εἰρήνην τῶν ἐπισκόπων μὲ τὸ Ἀθανάσιον, ἦσαν δὲ οὗτοι περισσότεροι ἀπὸ ὅς (= τετρακόσιοι), ἀπὸ τὴν μεγάλην Ρώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν, καὶ ἀπὸ ὅλην τὴν Καλαβρίαν καὶ τὴν Ἀπουλίαν, καὶ τὴν Καμπανίαν, τὴν Βριττίαν καὶ τὴν Σικελίαν, τὴν Σερδινίαν καὶ τὴν Κορσικὴν, καὶ ὅλην τὴν Ἀφρικὴν, καὶ ἐκεῖνοι ἀπὸ τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Βρεταννίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν μαζί μὲ τὸν μεγάλον ὁμολογητὴν Ὅσιον, ἔπειτα καὶ οἱ ἀπὸ τὴν Παννονίαν καὶ τὸν Νωρικὸν καὶ τὴν Σισκίαν, τὴν Δαλματίαν καὶ τὴν Δαρδανίαν, τὴν Δακίαν καὶ τὴν Μυσίαν, ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν καὶ ὅλην τὴν Ἀχαΐαν καὶ τὴν Κρήτην, τὴν Κύπρον καὶ τὴν Λυκίαν, καὶ πάρα πολλοὶ ἀπὸ τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Ἰσαυρίαν, τὴν Αἴγυπτον, καὶ τὴν Θηβαΐδα καὶ ὅλην τὴν Λιθύην καὶ τὴν Πεντάπολιν. Μὲ τὸ νὰ βλέπουν ἐκεῖνοι ταῦτα ἐκυριεύθησαν ἀπὸ φόβου καὶ φόβου, ἀπὸ φόβου μὲν ἐξ αἰτίας τῆς κοινωνίας τῶσων πολλῶν ἐπισκόπων, ἀπὸ φόβου δὲ μήπως ἐκεῖνοι, ποὺ αὐτοὶ παρεπλάνησαν καὶ παρέσυραν εἰς τὴν αἵρε-

20. Περὶ τοῦ γεγονότος τούτου γίνεται λόγος καὶ εἰς τὴν «Ἀπολογίαν περὶ τῆς φυγῆς», κεφ. 28 (Ἑρμ. Τόμ. 5ος, σελ. 36, στ. 23/4), ἐνθα τὸ νόημα ἀπεδόθη κάπως ἀσφύτως: διὰ ἐπὶ τῇ εὐχαρίστῃ θεωρούμεν τοῦς στίχους 23/4 εἰς τὸ ὁρθεῖν νόημα τῶν «κατοιχῆ μαζί της ἡνούχισε τὸν ἑαυτὸν του χάρις αὐτῆς: διὰ νὰ ἔχη τὴν ἀδελφὴν νὰ συζῇ...».

σιν, προστεθοῦν εἰς τὴν ψυχικὴν ὁμόνοιαν τῶν πολλῶν καὶ ὕστερα ἢ αἵρεσίς των, ἀφοῦ ρεζιλευθῇ, ἡττηθῇ καὶ στιγματισθῇ πανταχοῦ.

29. Καὶ πρῶτον μὲν μεταπεῖθουν τὸν Οὐρσάκιον καὶ τὸν Οὐάλεντα νὰ μεταβάλουν γνώμην καὶ νὰ ἐπιστρέψουν ὅπως οἱ κύνες εἰς τὸν ἴδιον ἕμετον, καὶ καθὼς οἱ χοῖροι νὰ κυλισθοῦν πάλιν εἰς τὸν θόρβορον τῆς προηγουμένης ἀσεβείας²¹ καὶ νὰ κατασκευάσουν πλαστήν δικαιολογίαν ὅτι δῆθεν ἔνεκα φόβου πρὸς τὸν θεοσεβέστατον Κώνσταντα εἶχον ἀναθεματίσει τὴν αἵρεσιν, καίτοι, καὶ φόβος ἔαν ἦτο, ἀλλὰ δὲν ἔπρεπεν, ἔαν ἐπίστευον εἰς ὅσα ἔπραξαν, νὰ γίνουν προδόται αὐτῶν. "Ὅταν δὲ οὔτε φόβος ὑπῆρχε, πῶς οὗτοι νὰ μὴ εἶναι ἄξιοι πάσης καταδίκης; Διότι ὅταν οὔτε στρατιώτης εἶναι παρών, οὔτε ἐστάλησαν αὐλικοὶ ἢ γραμματεῖς διὰ νὰ ἐπιβάλουν ἐκεῖνα, ποῦ αὐτοὶ τῶρα πράττουν, ἀλλ' οὔτε ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ βασιλέως, οὔτε κατόπιν προσκλήσεως ἀπὸ κάποιον ἔγραψαν ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἴδιοι μὲ τὴν ἐλευθέραν θέλησιν των ἀνέβησαν εἰς τὴν Ρώμην καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχε μὲν κανεὶς ἐξωτερικὸς φόβος, μόνον δὲ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει, καὶ ὁ καθεὶς ἔχει ἐλευθέραν τὴν προαίρεσιν, μόνον ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν των μετενόησαν καὶ ἔγραψαν. Καὶ ὅμως μὲ τὸ νὰ γίνουν διὰ δευτέραν φοράν Ἀρειανοὶ καὶ νὰ ἐπινοήσουν πάλιν μίαν τοιαύτην ἀναξιοπρεπῇ δικαιολογίαν δὲν κοκκινίζουν.

30. Ἐπειτα ἀφοῦ παρουσιάσθησαν ὁμαδικῶς εἰς τὸν βασιλέα Κωνσταντίον παρεκάλουν αὐτόν, λέγοντες· «Καὶ κατὰ τὴν πρώτην φοράν δὲν ἐγίναμεν πιστευτοὶ δι' ὅσα ἐζητούσαμεν. Ἐλέγομεν δηλαδὴ τότε, ὅταν ἐκαλοῦσες πάλιν τὸν Ἀθανάσιον νὰ ἐπιστρέψῃ, ὅτι μὲ τὸ νὰ προσκαλῆς αὐτόν ἐκδιώκης τὴν αἵρεσίν μας. Διότι οὗτος ἀπὸ τὴν ἀρχὴν πολεμεῖ αὐτὴν καὶ δὲν παύει ἀπὸ τοῦ νὰ ἀναθεματίζῃ αὐτήν. Λοιπόν, αὐτὸς μὲν τῶρα ἔχει γεμίση ὅλα τὰ μέρη μὲ γράμματα, εἰς τὰ ὁποῖα γράφει ἐναντίον μας. καὶ οἱ μὲν περισσότεροι ἔχουν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν μαζί του, καὶ ἐκεῖνοι δέ, ποῦ ἐφαίνοντο ὅτι εἶναι

21. Πρὸς Β' Πέτρ. 2, 22.

μαζί μας, οἱ μὲν προσετέθησαν εἰς αὐτόν, οἱ δὲ πρόκει-
ται νὰ τοὺς μιμηθοῦν· ἡμεῖς δὲ ἐμείναμεν μόνοι. Καὶ ὕ-
πάρχει φόβος μήπως καὶ ἡ αἵρεσις φανερωθῇ καὶ ὕστε-
ρα ἡμεῖς καὶ σὺ θὰ χαρακτηρισθῶμεν αἰρετικοί. Καὶ ἂν
γίνη τοῦτο, σκέψου μήπως καὶ ἐκληθῶμεν ὡς Μανιχαῖ-
οι. Ἀρχισε λοιπὸν πάλιν νὰ καταδιώκῃς τοὺς ἐχθροὺς
καὶ γίνου προστάτης τῆς αἱρέσεως· καὶ θέβαια καὶ αὐ-
τῇ σὲ ἔχει βασιλέα». Λοιπὸν, τέτοια μὲν ἦσαν τὰ λόγια
ποὺ ἐχρησιμοποίησεν ἡ πανουργία των. Καὶ ἐκεῖνος δέ,
κατὰ τὴν διέλευσίν του, ὅταν ἐθάδιζε μετὰ σπουδῆς κα-
τὰ τοῦ Μαξεντίου, καὶ ἔβλεπε τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοι-
νωνίαν τῶν ἐπισκόπων μὲ τὸν Ἀθανάσιον, ὥσάν νὰ ἀνα-
ψε μέσα του φωτιά, ἄλλαξε γνώμην, καὶ οὔτε τοὺς ὄρ-
κους ἐνεθυμήθη, ἀλλὰ καὶ ἐλησμόνησεν ὅσα ἔγραψε, καὶ
παραβάτης ἔγινε τῶν καθηκόντων του πρὸς τὸν ἀδελφόν
του. Διότι ἀληθῶς καὶ ὅταν ἔγραψεν εἰς αὐτόν καὶ ὅταν
εἶδε τὸν Ἀθανάσιον ἔδωκεν ὄρκους, ὅτι δὲν θὰ πράξῃ
ἄλλως, παρὰ μόνον ὅ,τι ὁ λαὸς θέλει καὶ θὰ συντρέχῃ
εὐχαρίστως τὸν ἐπίσκοπον. Ἀλλ' ἡ σπουδὴ του πρὸς τὴν
ἀσέβειαν ἔκαμεν αὐτὸν νὰ λησμονήσῃ ὅλα μαζί. Δὲν πρέ-
πει δὲ νὰ ἀπορῇ κανεὶς, ἐάν ὕστερα ἀπὸ τόσα πολλὰ
γράμματα καὶ τόσους ὄρκους μετεβλήθῃ ὁ Κωνστάντιος,
ἀφοῦ καὶ ὁ τότε τύραννος τῆς Αἰγύπτου Φαραῶ, πολλὰς
φορὰς ἔδιδεν ὑποσχέσεις χωρὶς νὰ σκοπεύῃ νὰ τηρήσῃ
αὐτάς, καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν ἐλάμβανεν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ
τὰς θασάνους, εὐκόλως ἥλλασσε γνώμην, ἕως ὅτου εἰς τὸ
τέλος κατεστράφη μαζί μὲ ἐκείνους, ποὺ συνεφώνησαν
μὲ αὐτόν.

31. Λοιπὸν, αὐτοὺς μὲν ἐξεβίαζε κατ' ἀρχὰς εἰς κάθε
πόλιν νὰ ἀλλάσσουν φρονήματα, ὅταν δὲ ἦλθεν εἰς τὰς
πόλεις Ἀρελάτην, καὶ τὰ Μεδιόλανα ὕστερα, καθὼς συν-
εβούλευσαν αὐτόν οἱ αἰρετικοὶ καὶ ἐφαντάζοντο, ἔτσι αὐ-
τὸς ἔκαμνε, μᾶλλον δὲ καὶ ἐκεῖνοι ἔτσι ἔκαμναν καὶ ἐ-
πετίθεντο ἐναντίον ὧν, ἐφ' ὅσον εἶχον τὴν ἐξουσίαν.
Καὶ ἀμέσως, ἐδῶ μὲν ἐστάλησαν διαταγαὶ καὶ γράμμα-
τα πρὸς τὸν ἑπαρχον, διὰ νὰ ἀφαιρεθῇ ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ
τὸν Ἀθανάσιον ὁ οἶτος καὶ παραδοθῇ εἰς τοὺς ὁμόφρο-
νας τοῦ Ἀρείου, καὶ νὰ ἐπιτρέπεται εἰς ὅσους ἐπιθυμοῦν
νὰ ὑβρίζουν ἐκείνους, ποὺ συναθροίζονται μετ' αὐτοῦ.
Καὶ οἱ δικασταὶ ἀπειλοῦντο μὲ τιμωρίας ἐάν δὲν ἐσύχνα-
ζον εἰς τὰς συνάξεις τῶν Ἀρειανῶν. Ἦσαν δὲ αὐτὰ
προμηνύματα ἐκείνων, ποὺ ἔγιναν ὕστερα μὲ συνεργόν

τὸν δοῦκα Συριανόν. Εἰς δὲ τὰς ἑξῶ ἐπαρχίας πάλιν ἀπεστέλλοντο καὶ γραμματεῖς καὶ ἄνθρωποι τοῦ παλατίου, ποὺ ἔφερον ἀπειλὰς καὶ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους καὶ πρὸς τοὺς δικαστάς, ὅπως οἱ μὲν δικασταὶ ἐπισπεύδουν τὰς δίκας, οἱ δὲ ἐπίσκοποι ἢ νὰ γράφουν ἐναντίον τοῦ Ἀθανασίου καὶ νὰ ἔχουν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν μὲ τοὺς Ἀρειανούς, ἢ αὐτοὶ μὲν νὰ τιμωροῦνται μὲ ἑξορίαν, οἱ δὲ λαοί, ποὺ προσέρχονται εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς συνάξεις των, νὰ γνωρίζουν ὅτι θὰ περιμένουν ὡς τιμωρίαν των δεσμὰ καὶ ἐξευτελισμούς καὶ πληγὰς καὶ δήμευσιν τῶν ὑπαρχόντων των. Τὸ δὲ πρόσταγμα δὲν παρημελεῖτο ἀνεκτέλεστον· διότι ἀληθῶς, ἐκεῖνοι ποὺ ἀπεστάλησαν εἶχον μαζί των κληρικούς τοῦ Οὐρσακίου καὶ τοῦ Οὐάλεντος διὰ νὰ διεγέρουν καὶ τοὺς δικαστάς καὶ εἰς περιπτώσεις ἀμελείας των νὰ ἀναφέρουν αὐτοὺς εἰς τὸν θασιλέα. Καὶ τὰς μὲν αἵρέσεις ὡς νεωτέρας ἀδελφάς των ἐπέτρεπον νὰ θλασφημοῦν εἰς τὸν Κύριον, μόνους δὲ τοὺς Χριστιανούς κατηγοροῦσαν, ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ὑποφέρουν νὰ ἀκούουν περὶ τοῦ Χριστοῦ τοὺς λόγους τῶν εὐσεβῶν. Ὡς ἐκ τούτου λοιπὸν πολλοὶ ἐπίσκοποι «ὠδηγήθησαν ἐνώπιον ἡγεμόνων καὶ θασιλέων»²², κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ ἤκουσαν ἀπὸ τοὺς δικαστάς νὰ λέγουν «ἢ ὑπογράψατε, ἢ φεύγετε ἀπὸ τὰς Ἐκκλησίας, διότι ὁ θασιλεὺς διέταξε νὰ καθαιρεθῇτε». Πόσοι ἄλλοι ὑπέστησαν ἐκφοβισμούς ἀπὸ αὐτοὺς εἰς κάθε πόλιν διὰ νὰ μὴ καταφρονήσουν αὐτοὺς ὡς φίλους τῶν ἐπισκόπων. Καὶ ἀληθῶς ἐστέλλοντο γράμματα καὶ πρὸς πολιτικούς ἄρχοντας, εἰς τὰ ὁποῖα περιείχετο ἀπειλὴ ὅτι θὰ ἐζημιοῦντο γρηματικῶς ἐὰν ὁ καθεὶς δὲν ἤθελεν ἐξανανγκάζει τὸν ἐπίσκοπον τῆς πόλεως του νὰ ὑπογράψῃ. Καὶ γενικῶς ὅλη ἡ χώρα καὶ κάθε πόλις εἶχε γεμίσει ἀπὸ φόβον καὶ ταραχὴν, λόγῳ τοῦ ὅτι οἱ μὲν ἐπίσκοποι ἐσύροντο θιαίως, οἱ δὲ ἐπίσκοποι ἤκουον ἀπαθείς τοὺς κλαυθμούς καὶ τοὺς ἀναστεναγμούς τῶν πιστῶν λαῶν.

32. Ταῦτα μὲν ἔπραττον οἱ ἀποσταλέντες αὐλικοί, οἱ δὲ θαυμάσιοι Ἀρειανοί, στηριζόμενοι εἰς τὰς προστασίας, ποὺ εἶχον, ἐκινήθησαν μὲ πολλὴν θιασύνην, καὶ ἔτσι ἄλλους μὲν ἐκ τῶν ἐπισκόπων καλοῦν νὰ πα-

22. Πρβλ. Ματθ. 10, 18, Μάρκ. 13, 9, Λουκ. 21, 12.

ρουσιασθοῦν εἰς τὸν βασιλέα, ἄλλους δὲ πάλιν διὰ μέσου γραμμάτων κατηγοροῦν μεθοδικῶς μὲ πλαστάς κατηγορίας, μὲ σκοπὸν ὅπως οἱ μὲν καταπτοηθῶμεν ἀπὸ τὴν παρουσίαν τοῦ Κωνσταντίου, οἱ δὲ ὅπως, ἀπὸ φόβον διὰ τὰς ἀπειλὰς καὶ τὰς ἐκ προθέσεως συκοφαντίας τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἀπέστειλαν ἐκεῖνοι, μεταβάλλουν τὸ ὀρθὸν καὶ εὐσεβὲς φρόνημά των. Κατὰ τοιοῦτον λοιπὸν τρόπον ὁ βασιλεὺς ἐξεβίβασε τὸ τόσον πλῆθος τῶν ἐπισκόπων, τοὺς μὲν μὲ ἀπειλὰς, τοὺς δὲ μὲ ὑποσχέσεις, νὰ λέγουν· «δὲν εὐρισκόμεθα πλέον εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν μὲ τὸν Ἀθανάσιον»· διότι ἐκεῖνοι, ποὺ ἤρχοντο πρὸς αὐτὸν δὲν ἐπετρέπετο νὰ θλέπουν αὐτὸν πρωτύτερα, οὔτε ἐντελῶς εἶχον ἐλευθερίαν τινά, ἢ νὰ προχωρήσουν μέχρι τῆς κατοικίας του, πρὶν ὑπογράψουν ἢ, ἂν ἤρνούντο, ἐξορισθοῦν. Ἔκαμνε δὲ τοῦτο λόγῳ τοῦ ὅτι ἐβλεπεν ὅτι ἡ αἵρεσις ἐμισεῖτο ἀπὸ ὅλους, καὶ εἰδικῶς διὰ τοῦτο ἐξεβίβαζε τοὺς πολλοὺς νὰ συναριθμηθοῦν εἰς τοὺς ὀλίγους. Καὶ ἐφρόντιζε νὰ συγκεντρώσῃ ὀνόματα τοῦ χύδην ὄχλου, ἔνεκεν φθόνου μὲν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου, πρὸς χάριν δὲ φανταστικῆς προβολῆς τῆς ἀρειανῆς ἀσεβείας, τῆς ὁποίας αὐτὸς ἦτο ὁ προϊστάμενος, μὲ τὸ νὰ νομίζῃ ὅτι θὰ ἡμπορέσῃ ἔτσι εὐκόλα, ὅπως τοὺς ἀνθρώπους, νὰ μετατρέψῃ καὶ τὴν ἀλήθειαν, ἐπειδὴ δὲν ἐγνώριζεν οὔτε ἀνέγνωσεν, ὅτι οὔτε οἱ Σαδδουκαῖοι καὶ οἱ Ἡρωδιανοί, μὲ τὸ νὰ καλέσουν εἰς βοήθειάν των τοὺς Φαρισαίους, δὲν ἡμπόρεσαν νὰ ἀποκρύψουν τὴν ἀλήθειαν²³. Διότι, τούναντίον, καὶ ἔτσι ἢ μὲν ἀλήθεια κάθε ἡμέραν ἀπεδεικνύετο λαμπροτέρα, αὐτοὶ δὲ καὶ ὅταν ἐφώναξαν· «δὲν ἔχομεν βασιλέα παρὰ μόνον τὸν Καίσαρα»²⁴, καὶ τότε, ποὺ εἶχον ὑπὲρ αὐτῶν τὴν κρίσιν τοῦ Πιλάτου, ἦσαν οὐχὶ ὀλιγώτερον ἔρημοι καὶ γεμᾶτοι ἀπὸ πολλὴν ἐντροπὴν, μὲ τὸ νὰ ἐλπίζουν ὅτι οὐδέποτε θὰ μείνουν καὶ αὐτοὶ ὅσον ἡ πέρδιξ»²⁵ γυμνοί, ὅταν ἴδουν καὶ τὸν προστάτην των νὰ ἀποθνήσκῃ.

33. Ἐὰν δὲ καὶ εἶναι ἐντελῶς ἀπρεπὲς αὐτό, ποὺ ἔκαμαν μερικοὶ ἐπίσκοποι, καὶ μετέβαλον πεποιθήσεις

23. Μκτθ. 22, 15, 16, 23.

24. Ἰω. 19, 15.

25. Πρβλ. Ἰερ. 17, 11.

ἀπὸ φόβον διὰ τὰς ἀπειλὰς ταύτας, εἶναι ὁμῶς πολὺ ἀπρεπέστερον καὶ δεῖγμα δι' αὐτοὺς ὅτι δὲν εἶναι συνεπεῖς πρὸς ἐκεῖνα, ποὺ πιστεύουν, τὸ νὰ ἐκθιάζουν καὶ νὰ ἐξαναγκάζουν ἔτσι ἐκείνους, ποὺ δὲν θέλουν. "Ἐτσι ὁ μὲν διάβολος, ἐπειδὴ δὲν ἔχει τίποτε τὸ ἀληθινόν, ἐπιτίθεται «μὲ πελέκεις καὶ σκέπαρνα»²⁶ διὰ νὰ σπάσῃ τὰς θύρας ἐκείνων, ποὺ δὲν δέχονται αὐτόν, ὁ δὲ Σωτὴρ εἶναι τόσον πρῶτος, ὥστε νὰ διδάσκῃ «ἐάν κάποιος θέλῃ νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ»²⁷ καὶ «ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ εἶναι μαθητὴς μου»²⁸, ὅταν δὲ πηγαίνει πρὸς τὸν καθένα νὰ μὴ ἐκθιάζῃ αὐτόν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ κτυπᾷ διακριτικὰ τὴν θύραν καὶ νὰ λέγῃ «ἄνοιξέ μου ἀδελφὴ μου νύμφη»²⁹, καὶ ὅταν μὲν ἀνοίγουν εἰσέρχεται, ὅταν δὲ ἐκεῖνοι ἀμελοῦν νὰ ἀνοίξουν καὶ δὲν θέλουν αὐτόν ἀναχωρεῖ. Διότι ἡ ἀλήθεια δὲν κηρύττεται μὲ ξίφη ἢ μὲ θέλη, ἀλλὰ μὲ τὴν πειθῶ καὶ τὰς συμβουλὰς. Ποία λοιπὸν πειθῶ ἰσχύει ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ὁ φόβος τοῦ βασιλέως; ἡ ποία συμβουλὴ ἔχει ἔννοιαν, ὅταν ἐκεῖνος, ποὺ ἔχει ἀντιρρήσεις, ἀπειλῇται εἰς τὸ τέλος μὲ ἐξορίαν καὶ θάνατον; Καὶ ὁ μὲν Δαυὶδ, ἃν καὶ ἦτο βασιλεὺς καὶ εἶχε τὸν ἐχθρόν εἰς τὰς χεῖρας του, καὶ ἐνῶ οἱ στρατιῶται ἤθελον νὰ φονεύσουν τὸν ἐχθρόν, δὲν ἐχρησιμοποίησε τὴν δύναμιν τῆς ἐξουσίας του διὰ νὰ ἐμποδίσῃ αὐτοὺς, ἀλλὰ, καθὼς λέγει ἡ Γραφή, ἔπεισεν ὁ Δαυὶδ τοὺς ἄνδρας αὐτοῦ μὲ λογικὰ ἐπιχειρήματα, καὶ δὲν ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ σηκωθοῦν καὶ νὰ φονεύσουν τὸν Σαοὺλ³⁰. Αὐτὸς δέ, ἐπειδὴ δὲν ἔχει λογικὰ ἐπιχειρήματα, ἐκθιάζει τοὺς πάντας, μὲ τὴν δύναμιν τοῦ ἀξιωματός του, διὰ νὰ ἀποδειχθῇ εἰς ὅλους ὅτι τὰ φρονήματα τῶν ἀσεβῶν δὲν εἶναι κατὰ Θεόν, ἀλλ' ἀνθρώπινα, καὶ ὅτι οἱ φρονούντες τὰ φρονήματα τοῦ Ἀρείου «δὲν ἔχουν κατὰ ἀλήθειαν ἄλλον βασιλέα παρὰ μόνον τὸν Καίσαρα»³¹. Διότι διὰ μέσου αὐτοῦ πράττουν μὲν πάντα, ὅσα ἀκριβῶς ἐπιθυμοῦν οἱ χριστομάχοι, νομίζοντες δὲ συμφέρον των νὰ συκοφαντήσουν δι' αὐτοῦ πολλούς, δὲν ἐννοοῦν ὅτι ἔκαμαν ἔτσι, ὥστε πολλοὶ νὰ

26. Ψαλμ. 73, 6.

27. Ματθ. 16, 24.

28. Πρβλ. Λουκ. 14, 27.

29. *Ασμκ 5, 2.

30. Πρβλ. Α' Βασιλ. 26, 9.

31. *Ιω. 19, 15.

γίνουν ὁμολογηταί, ἀπὸ τοὺς ὁποίους αὐτοί, πού τώρα ἔδωσαν λαμπράν ὁμολογίαν, ἦσαν ἄνδρες εὐλαθεῖς καὶ ἐπίσκοποι ἀγαθοί, ὁ Παυλῖνος ὁ ἐπίσκοπος ἀπὸ τὰ Τρίθερα τῆς μητροπόλεως τῆς Γαλλίας, καὶ ὁ Λουκίφερ ὁ ἐπίσκοπος ἀπὸ τὴν μητρόπολιν τῆς Σερδινίας, καὶ ὁ Εὐσέβιος ἀπὸ τὰ Βίρκελλα τῆς Ἰταλίας, καὶ ὁ Διονύσιος ἀπὸ τὰ Μεδιόλανα, εἶναι δὲ καὶ αὕτη μητρόπολις τῆς Ἰταλίας. Διότι ὁ βασιλεὺς πού προσεκάλεσεν αὐτοὺς, τοὺς διέταξε νὰ ὑπογράψουν μὲν τὴν καταδίκην τοῦ Ἀθανασίου, νὰ κοινωνήσουν δὲ μὲ τοὺς αἱρετικούς. Ἐπειτα, ἐνῶ ἐκεῖνοι ἐξεπλήσσοντο διὰ τὴν καινούργιαν αὐτὴν παρανομίαν καὶ ἔλεγον ὅτι δὲν εἶναι τοῦτο ἐκκλησιαστικὸς κανὼν, ἀμέσως ἐκεῖνος ἀπήντα· «ἀλλ' ἐκεῖνο, πού ἐγὼ θέλω, τοῦτο ἄς νομίζεται κανὼν· διότι ὅταν ἐγὼ λέγω ἔτσι συμφωνοῦν οἱ λεγόμενοι ἐπίσκοποι τῆς Συρίας. Λοιπὸν ἢ ὑπακούετε ἢ καὶ σεῖς θὰ σταλήτε εἰς τὴν ἐξορίαν».

34. Ὅταν ἤκουσαν ταῦτα οἱ ἐπίσκοποι ἐθαύμασαν θέβαια πάρα πολὺ καὶ ἀφοῦ ἀνύψωσαν τὰς χεῖρας πρὸς τὸν Θεόν, μὲ πολλὴν τὴν παρρησίαν ἐνώπιόν του ἐχρησιμοποίησαν λογικὰ ἐπιχειρήματα καὶ ἐδίδασκον αὐτόν, ὅτι δὲν ἀνήκει εἰς αὐτόν ἡ βασιλεία, ἀλλ' εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἔδωκεν αὐτὴν, τὸν ὁποῖον καὶ ἐζήτουν ἀπὸ αὐτὸν νὰ φοβῇται, μήπως οὗτος ἀμέσως ἀφαιρέσῃ αὐτὴν ἀπ' αὐτοῦ· καὶ ἐφόβιζον αὐτόν ὑπενθυμίζοντες τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως καὶ τὸν συνεβούλευον ὅπως μὴ ἀνατρέπῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν, οὔτε νὰ ἀναμειγνύῃ τὴν Ρωμαϊκὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν διάταξιν, οὔτε νὰ εἰσάγῃ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ἐκεῖνος οὔτε ἐπρόσχεχεν, οὔτε ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ εἴπουν τι περισσότερον, ἀλλὰ καὶ περισσότερον ἐφοθέριζε, καὶ ἐγύμνωνε τὸ ξίφος κατ' αὐτῶν καὶ διέταξε νὰ ἀπομακρυνθοῦν διὰ τῆς θίας μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς. Καὶ πάλιν, ὅπως ὁ Φαραώ, ἄλλαζε γνώμην. Κατόπιν τούτου οἱ ἅγιοι ἐπίσκοποι, ἀφοῦ ἐτίναξαν τὸν κοινόρτον τῶν ὑποδημάτων των³², καὶ ἐσήκωσαν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν Θεόν, οὔτε τὴν ἀπειλὴν τοῦ βασιλέως ἐφοβήθησαν, οὔτε ἐπρόδωσαν τὴν ὁρθόδοξον πίστιν ἐμπρὸς εἰς τὸ γυμνούμενον ξίφος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξορίαν

32. Πρβλ. Μαρθ. 10, 14.

ἐδέχθησαν ὡς λειτούργημα διακονίας ἐκκλησιαστικῆς, διότι μὲ τὸ νὰ μεταφέρωνται ἀπὸ τόπου εἰς τόπον καὶ ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν, καίτοι εὐρίσκοντο εἰς δεσμά, ἐκήρυττον τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὴν μὲν εὐσεβῆ πίστιν ἐστήριζον, τὴν δὲ ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀνεθεμάτιζον, καὶ τὴν ἀλλαγὴν γνώμης τοῦ Οὐρσακίου καὶ τοῦ Οὐάλεντος ἐστιγμάτιζον. Ἐγίνετο δὲ τοῦτο πρὸς ζημίαν τῶν συκοφαντῶν. Διότι ὅσω μεγαλύτερον ἦτο τὸ διάστημα τῆς ἐξορίας, τόσω περισσότερον ἐμεγάλωνε τὸ μῖσος ἐναντίων τῶν, καὶ ἡ ἐξορία αὐτῶν ἦτο εἰς τὴν πραγματικότητα τὸ ἀποτελεσματικώτερον κήρυγμα ἐναντίον τῆς ἀσεβείας τῶν. Διότι ποῖος θλέπων αὐτοὺς νὰ σύρωνται θιαίως ἐμπρὸς τοῦ δὲν ἐθαύμαζεν αὐτοὺς μὲν ὡς ὁμολογητάς, δὲν ἀπεστρέφετο δὲ ἐκείνους καὶ δὲν τοὺς ἐσιχαίνετο οὐ μόνον ὡς ἀσεβεῖς, ἀλλὰ καὶ ὡς δημίους καὶ φονεῖς καὶ δὲν ὠνόμαζεν αὐτοὺς μᾶλλον κάθε τι ἄλλο παρὰ Χριστιανούς;

35. Ἦτο λοιπὸν καλύτερον διὰ τὸν Κωνστάντιον, ἐξ ἀρχῆς νὰ μὴ εἶχε γίνεи ἐντελῶς ὁπαδὸς τῆς αἰρέσεως ταύτης, ἢ, ἀφοῦ ἔγινε, νὰ μὴ ὑποχωροῦσε εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν ἀσεβῶν, ἢ, ἀφοῦ ὑπεχώρησε, νὰ σταθῇ ἕως ἐκεῖ μαζί μὲ αὐτοὺς, διὰ νὰ ἔχη ἕως ἐδῶ κοινὴν μὲ αὐτοὺς τὴν καταδίκην. Καθὼς δὲ φαίνεται, σύμφωνα μὲ τοὺς ἀνοήτους ἐκείνους, ἀφοῦ ἐνέπλεξαν τοὺς ἑαυτοὺς τῶν εἰς τὰ δεσμά τῆς ἀσεβείας, προκαλοῦν ἐναντίον τῶν μεγαλυτέραν τὴν καταδίκην. Διότι ἀληθῶς, σύμφωνα μὲ τὰς ἀρχάς τῶν, οὔτε τὸν Λιθέριον, τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης, ἀφῆκαν ἀνενόχλητον, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν εὐσεβῶν, ποὺ ἔζων εἰς τὴν Ρώμην, ἔκαμαν νὰ φθάσῃ ἡ μανία τῶν, καὶ δὲν ἐντράπησαν ὅτι ἡ Ρώμη εἶναι ἀποστολικὸς θρόνος, οὔτε τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Ρώμη εἶναι ἡ μητρόπολις τῆς Ρωμανίας ἐσεβάσθησαν, οὔτε ἐνεθημήθησαν ὅτι πρωτύτερα οὗτοι, ὅταν ἔγραφον ὠνόμαζον αὐτοὺς «ἀποστολικούς ἀνδρας». Ἀλλὰ, ἀφοῦ ἀνέμειξαν ὅλα μαζί, ἐλησμόνησαν συλλήβδην ὅλα καὶ ἐφρόντισαν μόνον μὲ πολλὴν θιασύνην ὑπὲρ τῆς ἀσεβοῦς αἰρέσεως τῶν. Διότι ἐπειδὴ εἶδον ὅτι οὗτος ἦτο ὀρθόδοξος εἰς τὸ φρόνημα καὶ τὴν μὲν ἀρειανὴν αἵρεσιν ἐμισοῦσε, ἐφρόντιζε δὲ νὰ πείθῃ ὅλους νὰ ἀποστρέφωνται αὐτὴν καὶ νὰ φεύγουν μακρὰν ἀπ' αὐτῆς, ἐσκέφθησαν οἱ ἀσεθέστατοι, ὅτι «ἐάν ἡμπορέσωμεν νὰ πείσωμεν τὸν Λιθέριον, θὰ ἐπιβληθῶμεν γρήγορα εἰς ὅλους». Καὶ συκοφαντοῦν αὐτὸν εἰς τὸν θασιλέα, καὶ

ἐκεῖνος μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι διὰ μέσου τοῦ Λιβερίου θὰ προσελκύσῃ πολὺ γρήγορα ὄλους πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, ἔγραψε καὶ ἀπέστειλε κάποιον εὐνοῦχον, ὀνομαζόμενον Εὐσέβιον μὲ γράμματα καὶ δῶρα, διὰ νὰ κολακεύσῃ μὲν μὲ τὰ δῶρα, νὰ ἀπειλήσῃ δὲ μὲ τὰ γράμματα. "Ὅταν λοιπὸν ὁ εὐνοῦχος ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην, πρῶτον μὲν παρεκάλει τὸν Λιβέριον νὰ ὑπογράψῃ ἐναντίον τοῦ Ἀθανασίου, νὰ ἐπικοινωνήσῃ δὲ μὲ τοὺς Ἀρειανούς, λέγων «τοῦτο ἐπιθυμεῖ ὁ βασιλεὺς καὶ σὲ διατάσσει νὰ πράξῃς». Ὑστερα, ἀφοῦ ἐπέδειξε τὰ δῶρα παρεκάλει αὐτὸν καὶ ἡγγίζε τὰς χεῖρας του, λέγων «ὑπάκουσον εἰς τὸν βασιλέα καὶ δέξου τὰ δῶρα ταῦτα».

36. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος μὲ λόγους πειστικoὺς ἐδίδασκε «πῶς εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ τοῦτο κατὰ τοῦ Ἀθανασίου; Διότι τοῦτον, ὅχι μόνον μία ἀλλὰ καὶ δευτέρα Σύνοδος, ποὺ συνεκεντρώθη ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, ἡτιολογημένως ἠθώωσε καὶ ἡ Ἐκκλησία τῶν Ρωμαίων ἀπέλυσε μὲ εἰρήνην, πῶς ἤμποροῦμεν τώρα νὰ τὸν καταδικάσωμεν; ἢ ποῖος θὰ συμφωνήσῃ μαζί μας καὶ θὰ μᾶς ἐπαινέσῃ, ἂν αὐτόν, ποῦ, ὅταν ἦτο παρών, ἡγαπήσαμεν καὶ εἶχομεν δεχθῇ εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν, ἀποστραφῶμεν τώρα, ποῦ εἶναι ἁπῶν; Δὲν εἶναι τοῦτο σύμφωνον πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικoὺς κανόνας, οὔτε παρελᾶθομέν ποτε τοιαύτην παράδοσιν ἀπὸ τοὺς Πατέρας, οἵτινες καὶ αὐτοὶ παρέλαβον αὐτὴν ἀπὸ τὸν μακάριον καὶ μεγάλον ἀπόστολον Πέτρον. Ἀλλ' ἂν θεθαίως, ὁ βασιλεὺς τυχὸν ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν εἰρήνην, ἂν διατάσσει νὰ ἀκυρωθοῦν ὅσα ἐγράφησαν ἐδῶ εἰς τὴν Ρώμην περὶ τοῦ Ἀθανασίου, ἃς ἀκυρωθοῦν δὲ καὶ ὅσα ἔχουν ἀποφασισθῇ κατὰ πάντων καὶ ἔπειτα ἃς γίνῃ Σύνοδος μακρὰν ἀπὸ τὸ παλάτιον, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν παρίσταται βασιλεὺς οὔτε κόμης εὐρίσκεται, οὔτε δικαστὴς ἀπειλεῖ, ἀλλ' ἄρκει μόνον ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ τάξις ποὺ ὥρισαν οἱ ἀπόστολοι, διὰ νὰ κατοχυρωθῇ μὲν ἔτσι προηγουμένως ἡ ἐκκλησιαστικὴ πίστις, οἱ δὲ ἔχοντες τὰ φρονήματα τοῦ Ἀρείου ἀποκοποῦν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἡ αἵρεσις αὐτῶν ἀναθεματισθῇ. Καὶ τότε, λοιπὸν, ἀφοῦ γίνῃ κρίσις δι' ὅσα ὁ Ἀθανάσιος καὶ ὁποιοσδήποτε ἄλλος κατηγορεῖται, καὶ δι' ὅσα καὶ αὐτοὶ κατηγοροῦνται, ἀφορισθοῦν μὲν ὅσοι εὐρεθοῦν ὑπεύθυνοι, κηρυχθοῦν δὲ ἀμετακλήτως ἁθῶι ὅσοι εὐρεθοῦν καθαροὶ πάσης ὑποψίας. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λογαρια-

σθοῦν μέλη τῆς Συνόδου ἐκεῖνοι, πού ἄσεβοῦν εἰς τὴν ὀρθὴν πίστιν, οὕτε πρέπει νὰ προκρίνεται τῆς ἐξετάσεως τῆς πίστεως ἢ ἐξέτασις ἄλλου πράγματος. Διότι εἶναι ἀνάγκη νὰ αἴρεται πρῶτον πᾶσα περὶ τὴν πίστιν διαφωνία καὶ τότε νὰ γίνεταί ἢ ἔρευνα δι' ἄλλα πράγματα. Διότι ἀληθῶς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν ἐθεράπευε πρῶτον τοὺς πάσχοντας, προτοῦ νὰ δείξουν καὶ εἴπουν ποίαν πίστιν εἶχον εἰς αὐτόν. Ταῦτα ἐδιδάχθημεν ἀπὸ τοὺς Πατέρας, ταῦτα εἶπε ἐκ μέρους ἡμῶν εἰς τὸν βασιλέα, διότι ταῦτα συμφέρουν καὶ εἰς αὐτόν καὶ συντελοῦν εἰς τὴν στερέωσιν τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ δὲ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης ἄς μὴ τυγχάνουν καμμιᾶς προσοχῆς, διότι ἀληθῶς καὶ δι' ὅσα ἔλεγον πρωτύτερα μετενόησαν καὶ δι' ὅσα τώρα λέγουν δὲν εἶναι πιστευτοί.

37. Λοιπόν, ὁ μὲν ἐπίσκοπος Λιθέριος τοιαῦτα ἀπήνη-
τησεν, ὁ δὲ εὐνούχος, ἐπειδὴ δὲν ἐλυπήθη τόσον, διότι οὗτος δὲν ὑπέγραψεν, ἀλλὰ διότι εὗρεν αὐτόν ἀδιάλλακτον ἐχθρὸν τῆς αἵρέσεως, ἐλησμόνησεν ἐντελῶς, ὅτι ἐξεστόμιζε μεγάλην ἀπειλὴν πρὸς ἐπίσκοπον, ἀνεχώρει μαζί με τὰ δῶρα. Ἐπραξε δὲ κάτι παράνομον, ξένον μὲν διὰ Χριστιανούς, συνηθέστατον δὲ καὶ τολμηρότατον διὰ ευνούχους. Μιμηθεὶς δηλαδὴ τὴν παράθασιν τοῦ Σαοὺλ³³, ἀφοῦ ἦλθεν εἰς τὸ μαρτύριον τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, ἀφιέρωσεν εἰς αὐτὸ τὰ δῶρα. Ἄλλ' ὁ Λιθέριος, ὅταν ἔμαθε τοῦτο, ἡγανάκτησε μὲν πάρα πολὺ ἐναντίον τοῦ ἀνθρώπου, πού ἐφύλασσε τὸν τόπον, διότι δὲν ἡμώδισε τὴν ἄσεβῃ πρᾶξιν, τὰ δὲ δῶρα ἔρριψε μακρὰν ὡς ἀπαράδεκτα διὰ θυσίαν, καὶ τοῦτο ἔτι περισσότερον ἡ-
ναψε τὴν ὀργὴν τοῦ ευνούχου, ὅστις παρώργιζε τὸν βασιλέα, λέγων· «δὲν ἐνδιαφέρει ἡμᾶς πλέον νὰ γράψωμεν πρὸς τὸν Λιθέριον, ἀλλὰ τὸ ὅτι οὗτος φρονεῖ ἔτσι ἐναντίον τῆς αἵρέσεως, ὥστε νὰ ἀναθεματίζῃ ὀνομαστικῶς τοὺς Ἀρειανούς». Εἰς τοῦτο δὲ παρακινεῖ καὶ τοὺς ἄλλους ευνούχους, πολλοὶ δέ, μᾶλλον δὲ ὅλοι εἶναι ευνούχοι αὐτοί, πού εἶναι κοντὰ εἰς τὸν Κωνσταντῖον, καὶ τὰ πάντα ἡμποροῦν νὰ ἐπιτύχουν ἀπ' αὐτόν, καὶ χωρὶς αὐτοὺς δὲν ἡμπορεῖ τίποτε νὰ γίνῃ ἐκεῖ. Γράφει λοιπὸν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Ρώμην, καὶ πάλιν αὐλικοὶ καὶ γραμματεῖς καὶ κό-

33. Πρ62. Α' Βασ. 15, 1 ἐξ.

μητες, οἱ ὅποιοι ἀποστέλλουν καὶ γράμματα πρὸς τὸν ἐπαρχον, διὰ νὰ ἐξαπατήσουν μὲ δόλον τὸν Λιθέριον καὶ ὀδηγήσουν αὐτὸν ἔξω τῆς Ρώμης καὶ ἀποστείλουν αὐτὸν πρὸς αὐτὸν εἰς τὸ στρατόπεδον ἢ ἄλλως ἐκδιώξουν αὐτὸν διὰ τῆς θίας.

38. Μὲ τὸ νὰ εἶναι δηλαδὴ τέτοια αὐτά, ποῦ ἐγράφησαν, ὕστερα ἐμεγάλωνε καὶ ἐκεῖ ὁ φόβος καὶ ἡ σκευωρία. Ἐναντίον λοιπὸν πόσων οἰκογενειῶν ἔγινεν ἀπειλή; πόσοι πόσας ὑποσχέσεις ἔλαβον ἐναντίον τοῦ Λιθερίου; πόσοι ἐπίσκοποι, ποῦ ἔβλεπαν αὐτὰ ἐκρύφθησαν; πόσοι ἀπ' ἐκείνους, ποῦ ἦσαν ἐλεύθεροι, ἀνεχώρησαν εἰς χωρία λόγῳ τῆς σκευωρίας τῶν Χριστομάχων; πόσους ἀσκητὰς ἐσυκοφάντησαν; πόσους ἀπ' ἐκείνους, ποῦ διέμενον ἐκεῖ, καὶ εἶχον μόνιμον ἐκεῖ κατοικίαν ἔκαμαν νὰ ἐκδιωχθοῦν, καὶ πόσας φορὰς ἔβαλαν φύλακας νὰ φρουροῦν τοὺς λιμένους καὶ τὰς εἰσόδους εἰς τὰς πύλας τῆς πόλεως διὰ νὰ μὴ εἰσέλθῃ κανεὶς ὀρθόδοξος καὶ ἐπισκεφθῇ τὸν Λιθέριον; Ἐλαβε καὶ ἡ Ρώμη πείραν τῆς κακίας τῶν Χριστομάχων καὶ ἐγνώρισε κατόπιν, ὅτι ἦτο ἀληθὲς αὐτὸ ποῦ ἤκουε καὶ δὲν ἐπίστευε πρωτύτερα, κατὰ ποῖον τρόπον αἱ ἄλλαι ἐκκλησίαι κάθε πόλεως ἐκυριεύθησαν παρ' αὐτῶν. Εὐνοῦχοι δὲ ἦσαν καὶ ἐκεῖνοι, ποῦ ἀνακινοῦσαν ταῦτα ἐναντίον ὄλων, καὶ τὸ περίεργον τῆς σκευωρίας εἶναι τοῦτο, ὅτι ἡ ἀρειανικὴ αἵρεσις, ἡ ὁποία ἀρνεῖται τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἔχει εἰς τοῦτο βοήθειαν ἀπὸ τοὺς εὐνοῦχους, οἱ ὅποιοι καθὼς κατὰ τὸ σῶμα εἶναι ἄγονοι, ἔτσι καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν μὲ τὸ νὰ εἶναι ἄκαρποι ἀπὸ ἀρετᾶς, δὲν ἀνέχονται καθόλου νὰ ἀκούουν περὶ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ ὁ μὲν εὐνοῦχος ἀπὸ τὴν Αἰθιοπίαν, ὁ ὁποῖος δὲν ἐγνώριζεν ἐκεῖνα, ποῦ ἐδίδασκε εἰς τὸν Ἡσαΐαν, ἐπείσθη ἀπὸ τὸν Φίλιππον, ποῦ ἐδίδασκε περὶ τοῦ Σωτῆρος³⁴, οἱ δὲ εὐνοῦχοι τοῦ Κωνσταντίου οὐτε τὸν Πέτρον ἡμποροῦν νὰ ὑποφέρουν νὰ ὁμολογῇ τὸν Χριστὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ³⁵, ἀλλὰ ἀποστρέφονται καὶ αὐτὸν τὸν Πατέρα, ποῦ δεικνύει τὸν Υἱόν, καὶ καταλαμβάνονται ἀπὸ μανίαν ἐναντίον ἐκείνων, ποῦ λέγουν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἀληθινὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, μὲ τὸ νὰ ὑπερα-

34. Πρᾶξ. 8, 27 ἔξ.

35. Πρᾶξ. Μαρθ. 16, 17.

σπίζονται τὴν αἵρεσιν τῶν εὐνούχων, ποὺ διδάσκει ὅτι τίποτε δὲν εἶναι γνήσιον καὶ ἀληθινὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς. Διότι διὰ τοῦτο καὶ ὁ νόμος ἐμποδίζει, αὐτοὺς νὰ προσλαμβάνωνται εἰς ἐκκλησιαστικὴν ὑπηρεσίαν ὡς σύμβουλοι, καὶ ὅμως τώρα αὐτοὺς λογαριάζουν κυρίους τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀποφάσεων, καὶ ἐκεῖνο, ποὺ θὰ φανῇ ἀρεστὸν εἰς αὐτοὺς, τοῦτο ἀποφασίζει ὁ Κωνστάντιος καὶ οἱ λεγόμενοι ἐπίσκοποι ἐγκρίνουν. Ὡ ποῖος θὰ ἤμπορέσῃ νὰ γίνῃ ὁ κατάλληλος ἱστορικός των; Ποῖος θὰ ἤμπορέσῃ νὰ διηγηθῇ ταῦτα εἰς ἄλλην γενεάν; Ποῖος θὰ ἤμπορέσῃ νὰ πιστεύσῃ ὅταν ἀκούσῃ ὅτι οἱ εὐνοῦχοι, εἰς τοὺς ὁποίους μόλις καὶ ἐμπιστεύονται μερικός οἰκει-ακάς ἐργασίας οἱ ἄνθρωποι, (διότι τὸ γένος αὐτῶν εἶναι φιλήδονον, καὶ δι' οὐδὲν ἄλλο φροντίζουν παρὰ πῶς νὰ ἐμποδίσουν αὐτό, ποὺ ἡ φύσις ἀφήρесеσεν ἀπ' αὐτοὺς), αὐτοὶ τώρα ἐξουσιάζουν τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ ὅτι ὁ Κωνστάντιος μὲ τὸ νὰ γίνῃ ὑποχείριός των ἐπεβουλεύῃ τοὺς πάντας καὶ ἐξώρισε τὸν Λιθέριον;

39. Ἐπειδὴ, λοιπόν, οὗτος ἦτο πολὺ ἀπασχολημένος νὰ γράφῃ εἰς τὴν Ρώμην, νὰ ἀπειλῇ, νὰ ἀποστέλλῃ ἐκεῖ ἀνθρώπους του καὶ νὰ ἐπιβουλεύεται τοὺς ὀρθοδόξους, ἔγινεν ἔπειτα καὶ ὁ διωγμὸς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Σύ-ρεται θιαίως καὶ ὁ Λιθέριος ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος μὲ πολλὴν παρρησίαν καὶ αὐτὸς ἔλεγε πρὸς αὐτόν· «Παῦσαι νὰ καταδιώκῃς Χριστιανούς· μὴ προσπαθῇς νὰ εἰσαγάγῃς δι' ἡμῶν τὴν ἀσέθειαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ ὑπομείνωμεν τὰ πάντα παρὰ νὰ ὀνομαζώμεθα Ἀρειομανῖται. Ἀφοῦ ἡμεῖς εἴμεθα Χριστιανοὶ μὴ μᾶς ἀναγκάζῃς νὰ γίνωμεν Χριστομάχοι. Τοῦτο συμβουλευόμεν καὶ εἰς σέ· μὴ μάχεσαι ἐναντίον Ἐκείνου, ποὺ σοῦ ἔδωκε τὴν ἀρχὴν ταύτην, μήπως ἀντὶ νὰ τὸν εὐχαριστήσῃς ἀσεθήσῃς εἰς αὐτόν· μὴ καταδιώκῃς ἐκείνους, ποὺ πιστεύουν εἰς αὐτόν, μήπως ἀκούσῃς καὶ σὺ· «εἶναι σκληρὸν διὰ σέ νὰ λακτίζῃς ἐπάνω εἰς μυτερὰ καρφιά»³⁶. Ἄλλ' εἴθε νὰ ἀκούσῃς τοῦλάχιστον καὶ σὺ, διὰ νὰ πεισθῇς καὶ σὺ ὅπως ὁ ἅγιος Παῦλος. Ἰδοὺ εἴμεθα παρόντες· ἤλθομεν πρὶν ἐκεῖνοι προφθάσουν νὰ κατασκευάσουν αἰτιολογίαν· διότι, διὰ τοῦτο ἐσπεύσαμεν νὰ ἔλθωμεν ἐπειδὴ γνωρίζομεν ὅτι μᾶς περιμένει ἡ ἐξο-

ρία από σέ, διὰ νὰ πάθωμεν πρὶν νὰ ἐφευρεθῇ ἡ δικαιο-
λογία τῆς ἐξορίας μας, καὶ ἀποδειχθῇ φανερά εἰς ὅλους
ὅτι καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἔτσι ἔπαθον ὅπως ἡμεῖς καὶ αἱ κα-
τηγορίαι, ποὺ ἐλέγχθησαν ἐναντίον των, εἶναι πλασταὶ
ἐπινοήσεις τῶν ἐχθρῶν καὶ πάντα ὅσα αὐτοὶ λέγουν εἶ-
ναι συκοφαντικὰ καὶ ψευδῆ.

40. "Ἐτσι λοιπόν, ὁ μὲν Λιθέριος, ἐνῶ ἔλεγε τότε
αὐτὰ ἐθαυμάζετο ἀπὸ ὅλους, ὁ δὲ Κωνστάντιος, ἀντὶ νὰ
ἀποκρίνεται διέταξε μόνον καὶ ἐξώρισε τὸν καθένα χω-
ριστά, πρᾶγμα ποὺ ἔκαμε καὶ διὰ τοὺς προηγουμένους.
Τοῦτον δηλαδὴ τὸν τύπον ἐξορίας αὐτὸς ἐπενόησεν, διὰ
νὰ γίνεται, ὅταν ἐπιθάλῃ τιμωρίας, σκληρότερος ἀπὸ
τοὺς πρὸ αὐτοῦ τυράννους καὶ διώκτας. Διότι κατὰ μὲν
τὸν προηγούμενον διωγμὸν ὁ τότε Μαξιμιανὸς ὁμαδι-
κῶς καὶ πολλοὺς μαζί ὁμολογητὰς ἐξώριζεν καὶ ἐλά-
φρυνε τὴν τιμωρίαν, μὲ τὸ νὰ παρηγορῇ αὐτοὺς μὲ τὴν
μεταξύ των συναναστροφὴν, οὗτος δὲ ἔγινε σκληρότερος
καὶ ἀπὸ ἐκείνον καὶ διεχώρισεν αὐτούς, ποὺ ὁμαδικῶς πα-
ρουσιάσθησαν εἰς αὐτὸν καὶ ὠμολόγησαν, καὶ ἐχώρισεν
ἐκείνους, ποὺ συνεδέθησαν μὲ τὴν πίστιν, ἵνα καὶ ὅταν
ἀποθνήσκουν μὴ θλέπη ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, νομίζων, ὅτι ὁ
χωρισμὸς τῶν σωμάτων χωρίζει ὅπωςδῆποτε καὶ τῶν
ψυχῶν τὴν διάθεσιν, ἢ ὅτι ὅταν χωρισθοῦν ἀπ' ἀλλήλων
θὰ λησμονήσουν καὶ τὴν μετ' ἀλλήλων ὁμοφροσύνην καὶ
ὁμοψυχίαν, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ, ὅτι, καὶ ἂν ὁ καθεὶς ἀπο-
μείνῃ μόνος, ἀλλ' ἔχει μαζί του πάλιν ἐκείνον ποὺ ὅταν
ἦσαν μαζί, ὠμολόγησαν Κύριον, ἐκείνον, ὁ ὁποῖος θὰ
κάμῃ ὥστε νὰ εἶναι μὲ τὸν καθένα πολλοὶ περισσότεροι,
(καθὼς ἔκαμεν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ προφήτου Ἑλισσαίου)³⁷, ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, ποὺ εἶναι κοντὰ εἰς τὸν
Κωνσταντιον. Τυφλὸν πάθος ἀληθῶς ἢ κακία, διότι μὲ
αὐτό, ποὺ ἐνόμισαν ὅτι στενοχωροῦν τοὺς ὁμολογητὰς,
μὲ τὸ νὰ χωρίζουν αὐτοὺς ἀπὸ ἀλλήλους, μὲ αὐτὸ ἀκρι-
βῶς ἔκαμαν μάλλον μεγάλο κακὸν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς των.
Διότι ἐάν μὲν ἦσαν ὅλοι μαζί καὶ εὕρισκοντο εἰς τὸ αὐ-
τὸ μέρος, μόνον εἰς ἓνα τόπον θὰ ἐγίνετο γνωστὴ ἡ σι-
χαμερὴ κακία των, τῶρα δὲ μὲ τὸ νὰ διαχωρίσουν αὐ-
τοὺς εἰς διάφορα μέρη ἔκαμαν, ὥστε νὰ διατρέξῃ καὶ
γνωσθῇ εἰς πάντα τόπον ἡ ἀσεβῆς αἵρεσις καὶ πονηρία
των.

37. Πρβλ. Δ' Βκο. 6, 16.

41. Τέτοια λοιπόν ἦσαν ταῦτα, πού ἐκεῖνοι ἔπραξαν, τὰ ὁποῖα ποῖος ὅταν ἀκούσῃ δέν θά νομίσῃ μᾶλλον αὐτούς ὅτι εἶναι κάθε ἄλλο παρὰ Χριστιανοί; Διότι ὅταν ὁ Λιθέριος ἀπέστειλε πρὸς τὸν βασιλέα τὸν πρεσβύτερον Εὐτρόπιον καὶ τὸν διάκονον Ἰλάριον μὲ γράμματα, ὅταν καὶ οἱ περὶ τὸν ἐπίσκοπον Λουκίφερον ὡμολογοῦσαν, τὸν μὲν πρεσβύτερον ἐξώρισαν ἀμέσως, τὸν δὲ διάκονον Ἰλάριον, ἀφοῦ τὸν ἐγύμνωσαν καὶ ἐμαστίγωσαν εἰς τὰ νῶτα ἐξώρισαν μὲ φωνάς· «διατί δέν ἀντεστάθης εἰς τὸν Λιθέριον, ἀλλὰ καὶ ἐδέχθης νὰ φέρῃς παρ' αὐτοῦ γράμματα»; Ἔκαμναν δὲ τοῦτο ὁ Οὐρσάκιος καὶ ὁ Οὐάλης καὶ οἱ εὐνοῦχοι, πού ἦσαν μὲ τὸ μέρος τῶν. Καὶ ὁ μὲν διάκονος, καθ' ἣν ὥραν ἐμαστίζετο, εὐλογοῦσε τὸν Κύριον, ἐνθυμηθεὶς ὅτι καὶ ἐκεῖνος ἔλεγεν· «τὰ νῶτά μου ἔδωκα εἰς τὰς μάστιγας»³⁸. Ἐκεῖνοι δὲ καὶ ὅταν ἐμαστίγωναν ἐγελοῦσαν καὶ περιέπαιζον αὐτὸν χωρὶς νὰ κοκκινίζουν, πού ἐξύθριζον κληρικόν. Καὶ αὐτοὶ μὲν ἐνόμιζαν ὅτι τὸ νὰ γελοῦν ἤρμοζεν εἰς αὐτούς, ἐκεῖνος δὲ μὲ τὸ νὰ εὐλογῇ τὸν Κύριον ὑπέμενε τὴν μαστίγωσιν. Διότι τῶν μὲν Χριστιανῶν εἶναι χαρακτηριστικόν νὰ μαστιγώνωνται, τὸ δὲ νὰ μαστιγῶνῃ κανεὶς Χριστιανούς εἶναι τόλμημα, πού εἶναι χαρακτηριστικόν τοῦ Πιλάτου καὶ τοῦ Καϊάφα. Λοιπόν, ἔτσι μὲν προσεπάθησαν κατ' ἀρχάς νὰ διαφθεύρουν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ρωμαίων, μὲ τὸ νὰ θελήσουν νὰ ἐγκαταμείξουν εἰς αὐτὴν τὴν ἀσέθειαν, ὁ δὲ Λιθέριος ἀφοῦ ἐξωρίσθῃ, ὕστερον μετὰ δύο ἔτη ἐκάμφθῃ, καὶ ἐπειδὴ ἐφοβήθῃ τὸν θάνατον μὲ τὸν ὁποῖον ἠπειλεῖτο ὑπέγραψεν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀποδεικνύει μὲν τὴν θίαν ἐκείνων, τὸ μῖσος δὲ τοῦ Λιθερίου κατὰ τῆς ἀρειανικῆς αἵρέσεως καὶ τὴν ψῆφόν του ὑπὲρ τοῦ Ἀθανασίου, ὅτε οὗτος εἶχεν ἐλευθέραν τὴν προαίρεσιν. Διότι ἐκεῖνα, πού γίνονται ἐξ αἰτίας τῶν θασάνων, παρὰ τὴν γνώμην, πού ἐξεφράσθῃ εἰς τὴν ἀρχήν, ταῦτα δὲ εἶναι ἐκείνων, πού φοβοῦνται, ἀλλὰ τῶν θασανιστῶν θελήματα. Ὅμως τὰ πάντα ἐπεχείρησαν ὑπὲρ τῆς αἵρέσεως, εἰς ἐκάστην δὲ Ἐκκλησίαν οἱ πιστοί, τηροῦντες πιστῶς τὴν πίστιν πού ἐδιδάχθησαν, τοὺς μὲν διδασκάλους ἐπερίμεναν νὰ ἐπιστρέψουν, τὴν δὲ Χριστομάχον αἵρεσιν ἀπέρριψαν καὶ ὅλοι ἀπεστρέφοντο αὐτὴν ὡς ὄφιν.

38. Ἦσ. 50, 6.

42. "Αν καὶ ἕκαμαν τοιαῦτα καὶ τόσον πολλὰ οἱ δυσσεβεῖς ἐνόμιζον ὅτι δὲν κατώρθωσαν τίποτε, ἐφ' ὅσον ὁ μέγας Ὅσιος ἔμενεν ἀνενόχλητος ἀπὸ τὴν πονηρίαν των. Καὶ ἀληθῶς καὶ ἐναντίον τοῦ σπουδαίου γέροντος ἐσκέφθησαν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν μανίαν των. Καὶ οὔτε τὸ γεγονός ὅτι οὗτος εἶναι Πατὴρ τῶν ἐπισκόπων ἐντράπησαν, οὔτε τὸ γεγονός ὅτι οὗτος ἔγινεν ὁμολογητὴς ἐσεβάσθησαν, οὔτε τὸν μακρὸν χρόνον, ποῦ ποιμαίνει τὴν ἐπισκοπὴν ἀπὸ ἐξήκοντα καὶ πλέον ἔτη, ἐλογάρισαν σοβαρῶς, ἀλλὰ τὰ πάντα ἐκμηδένιζον καὶ μόνον διὰ τὴν αἵρεσιν ἐφρόντιζον, ἄνθρωποι, ποῦ ἀληθῶς «μῆτε τὸν Θεὸν φοβοῦνται, μῆτε ἄνθρωπον ἐντρέπονται»³⁹. Ἀφοῦ λοιπὸν προσῆλθον καὶ παρουσιάσθησαν εἰς τὸν Κωνσταντῖον ἐχρησιμοποίησαν πάλιν τοιοῦτους λόγους: «Ἐπράξαμεν μὲν τὰ πάντα καὶ ἐξωρίσαμεν τὸν ἐπίσκοπον τῶν Ρωμαίων, ἐξωρίσαμεν δὲ πρὸ αὐτοῦ καὶ πλείστους ὅσους ἐπισκόπους καὶ κάθε τόπον ἐγεμίσαμεν ἀπὸ τὸν φόβον· ἀλλ' εἰς οὐδὲν ὠφέλησαν ἡμᾶς, τὰ τόσον σπουδαῖα ἔργα σου, οὔτε κατωρθώθη τίποτε σπουδαῖον, ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ Ὅσιος μένει ἐλεύθερος. Διότι ἐφ' ὅσον ἐκεῖνος παραμένει εἰς τὴν ἐπισκοπὴν του, καὶ ὅλοι εὐρίσκονται εἰς τὰς ἰδικὰς των Ἐκκλησίας, εἶναι ἱκανὸς μὲ τοὺς λόγους του νὰ πείθῃ ὅλους νὰ στραφοῦν ἐναντίον μας. Οὗτος καὶ εἰς τὰς Συνόδους προεδρεύει καὶ ὅταν γράφῃ παντοῦ τὸν προσέχουν. Οὗτος ἐξέθεσε καὶ τὴν πίστιν εἰς τὴν Νίκαιαν καὶ τοὺς Ἀρειανοὺς ἐκήρυξεν αἰρετικούς καὶ ἔτσι τοὺς νομίζουν παντοῦ. "Αν αὐτὸς μείνῃ ἀνενόχλητος ἀπέθῃ περιττὴ καὶ ἡ ἐξορία τῶν ἄλλων ἐπισκόπων, διότι ἡ αἵρεσις ἡμῶν ἀφανίζεται. "Αρχισε λοιπὸν νὰ διώκῃς καὶ αὐτὸν καὶ μὴ τὸν λυπηθῇς ἂν καὶ εἶναι γέρων. Καὶ ἀληθῶς ἡ αἵρεσις ἡμῶν δὲν γνωρίζει νὰ σέβεται οὔτε τὴν λευκὴν κόμην γερόντων».

43. "Όταν ὁ βασιλεὺς ἤκουσε ταῦτα δὲν ἀνησύχησεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγνώριζε τὸν ἄνθρωπον καὶ τὰς ἱκανότητας τοῦ γέροντος γράφει καὶ διατάσσει αὐτὸν νὰ ἔλθῃ πρὸς αὐτόν, ὅπως ὅταν εἰς τὴν ἀρχὴν ἔγραψε καὶ πρὸς τὸν Λιβέριον. "Όταν λοιπὸν οὗτος ἦλθεν ἀπαιτοῦσε ἀπὸ αὐτόν καὶ προέτρεπε τὰ συνηθισμένα εἰς αὐτόν, λέγων ἐκεῖνα, μὲ τὰ ὁποῖα θεθαίως, ἐνόμιζεν ὅτι ἀπατᾷ τοὺς

ἄλλους, διὰ τὴν γράψην μὲν ἐναντίον μας, πρὸς δὲ τοὺς Ἀρειανούς τὴν ἔλθῃ εἰς κοινωνίαν. Ὁ δὲ γέρων καὶ τὴν ἀκούῃ ἀκόμῃ ὑπέφερε μὲ ἀηδίαν, καὶ ἐλυπήθη ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀπλῶς καὶ μόνον εἶπέ τι τὸ τοιοῦτον, ἀφοῦ ἐπετίμησε καὶ ἔπεισεν αὐτὸν ἀνεχώρησεν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ. Ἀλλὰ οἱ αἰρετικοὶ ἐθρηνολογοῦσαν καὶ πάλιν παρώργιζαν αὐτόν (εἶχε δὲ καὶ τοὺς εὐνοήτους, οἱ ὅποιοι ὑπενθύμιζον τὸ πρᾶγμα καὶ ἔτι περισσότερον τὸν παρώργιζον), ὥστε τὴν γράψην ὕστερα ὁ βασιλεὺς μὲ ἀπειλᾶς. Καὶ ὁ μὲν Ὅσιος ὑβρίζεται, δὲν κινεῖται ὁμῶς διὰ τὸν φόβον τῆς συκοφαντίας, ἀλλ' ἐστέκετο σταθερὸς εἰς τὸ φρόνημα καὶ μὲ τὸ τὴν ἔχῃ οἰκοδομήσει ἐπάνω εἰς τὴν πέτραν⁴⁰ τὴν οἰκίαν τῆς πίστεως τοῦ ὠμίλει μετὰ παρρησίας ἐναντίον τῆς αἵρέσεως καὶ τὰς ἀπειλᾶς μὲ τὰ γράμματα ἐλογάριαζε σὰν σταγόνες ὕδατος καὶ ρεύματα ἀνέμων. Ἐνῶ λοιπὸν ὁ Κωνσταντῖος ἔγραψε πολλάκις ἄλλοτε, μὲν κολακεύων αὐτόν ὡς πατέρα, ἄλλοτε δὲ ἀπειλῶν καὶ ἀνέφερεν ὀνομαστικῶς τοὺς ἐξωρισμένους καὶ ἔλεγεν· «ἀκόμῃ σὺ ἔμεινες ὁ μόνος ποῦ στρέφῃς κατὰ τῆς αἵρέσεως; ἀποφάσισε καὶ γράψῃ κατὰ τοῦ Ἀθανασίου. Διότι ἐκεῖνος ποῦ γράφει κατὰ τοῦ Ἀθανασίου ἐξάπαντος θὰ συμφωνήσῃ μὲ ἡμᾶς». Ὁ Ὅσιος ὁμῶς δὲν ἀμέλησεν, ἀλλὰ καὶ ἐνῶ ὑβρίζετο ἔγραψε καὶ αὐτὸς τὰ ἐξῆς, καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἀνεγνώσαμεν, καὶ εἶναι γραμμένη εἰς τὸ τέλος.

44... Ἐγὼ μὲν ὡμολόγησα καὶ τὴν πρώτην φορὰν, ὅταν ἔγινεν ὁ διωγμὸς ἐπὶ τοῦ πάππου σου Μαξιμιανοῦ. Ἐὰν δὲ καὶ σὺ μὲ καταδιώκῃς εἶμαι ἔτοιμος καὶ τώρα τὴν ὑποφέρω ὅ,τιδήποτε παρὰ τὴν χάριν ἀθῶον αἵμα⁴¹, καὶ τὴν προδώσω τὴν ἀλήθειαν, σὲ δὲ δὲν παραδέχομαι, ὅταν γράφῃς τέτοια πράγματα καὶ ἀπειλῆς. Παῦσε τὴν γράφῃς τοιαῦτα καὶ μὴ ἔχῃς τὰ φρονήματα τοῦ Ἀρείου, οὔτε τὴν προσέχῃς τί λέγουν οἱ ἀνατολικοί, οὔτε τὴν πιστεύῃς τοὺς περὶ τὸν Οὐρσάκιον καὶ τὸν Οὐάλεντα. Διότι ἐκεῖνα, ποῦ αὐτοὶ λέγουν, δὲν λέγουν διὰ τὸν Ἀθανάσιον, ἀλλὰ χάριν τῆς ἰδίας τῶν αἵρέσεως. Πίστευε εἰς ἐμέ, Κωνσταντίε, εἶμαι πάππος σου εἰς τὴν ἡλικίαν. Ἐγὼ ὁ ἴδιος ἐπῆγα εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Σαρδικῆς, ὅταν σὺ καὶ ὁ μακαρίτης ἀδελφός σου Κώνστας συνεκαλέσατε

40. Πρβλ. Ματθ. 7, 24.

41. Πρβλ. Ματθ. 27, 4.

πάντας ἡμᾶς ἐκεῖ. Καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος προσεκάλεσα τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἀθανασίου νὰ προσέλθουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν ὁποίαν ἐγὼ κατοικοῦσα, διὰ νὰ εἶπουν ἐὰν ἔχουν τίποτε ἐναντίον του, ὑποσχεθεὶς εἰς αὐτοὺς νὰ ἐλπίζουν καὶ νὰ μὴ περιμένουν ἄλλο τίποτε παρὰ μόνον ὅτι θὰ γίνῃ ὀρθὴ κρίσις δι' ὅλα. Τοῦτο δὲ ὄχι μόνον μίαν φορὰν, ἀλλὰ καὶ διὰ δευτέραν φορὰν ἑκάμα, προτρέπων αὐτοὺς, ἐὰν δὲν ἤθελον ἐνώπιον ὅλης τῆς Συνόδου, τοῦλάχιστον πρὸς ἐμὲ μόνον, ὑποσχεθεὶς καὶ πάλιν, ὅτι ἐὰν μὲν εὗρεθῇ ἔνοχος, ἐξάπαντος θὰ καθαιρεθῇ καὶ ἀπὸ ἡμᾶς, ἂν δὲ εὗρεθῇ ἀθῶος καὶ σᾶς ἀποδείξῃ συκοφάντας, ἐὰν σεῖς παύσετε νὰ κατηγορῆτε τὸν ἄνθρωπον, ἐγὼ ὁ ἴδιος θὰ πείσω τὸν Ἀθανάσιον νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Καὶ ὁ μὲν Ἀθανάσιος ἐπέιθετο εἰς αὐτὰ καὶ δὲν προέβαλεν ἀντιρρήσεις, ἐκεῖνοι δέ, ἐπειδὴ δὲν εἶχον ἴσως τὸ θάρρος πρὸς ὅλα, ἤρνούντο. Ὁ δὲ Ἀθανάσιος ἦλθε πάλιν εἰς τὸ στρατόπεδόν σου, ὅταν ἔγραψες διὰ νὰ προσκαλέσῃς αὐτὸν καὶ ἐζήτησε νὰ κληθοῦν ὅλοι οἱ ἐχθροὶ του ἢ ὁ καθεὶς χωριστὰ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν Ἀντιόχειαν, ἵνα ἢ ἐλέγξουν αὐτὸν ἢ ἐλεγχθοῦν παρ' αὐτοῦ, καὶ ἵνα ἢ ἀποδείξουν ὅτι εἶναι, ὅπως λέγουν ὅτι εἶναι, ὅταν εἶναι παρῶν ἢ νὰ μὴ κατηγοροῦν αὐτὸν ψευδῶς, ὅταν εἶναι ἀπών. Καὶ ἐνῶ αὐτὸς ἔλεγε ταῦτα οὔτε σὺ ἀντέτεινες, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι παρητήθησαν. Διατί λοιπὸν προσέχεις ἀκόμη τοὺς κακολογοῦντας αὐτόν; Πῶς ἀνέχεσαι τὸν Οὐάλεντα καὶ τὸν Οὐρσάκιον, καὶ μάλιστα ἀφοῦ μετενόησαν καὶ ἐγγράφως ὡμολόγησαν τὴν συκοφαντίαν των; Διότι ὡμολόγησαν ὄχι ἐπειδὴ ἡσκήθη θία ἐπάνω των, ὅπως αὐτοὶ τώρα προφασίζονται, οὔτε διότι ἦσαν παρόντες στρατιῶται, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ ὁ ἀδελφός σου (δὲν ἐγίνοντο τέτοια πράγματα μὲ αὐτόν, ὥσάν αὐτὰ ποὺ γίνονται τώρα, μὴ γένοιτο), ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἴδιοι μὲ τὴν θέλησίν των ἀνέβησαν εἰς τὴν Ρώμην, καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν πρεσβυτέρων ἔγραψαν τὴν ὁμολογίαν των, ἀφοῦ ἔγραψαν πρωτύτερα καὶ πρὸς τὸν Ἀθανάσιον φιλικὴν καὶ εἰρηνικὴν ἐπιστολήν. Ἐὰν δὲ τώρα προφασίζονται θίαν, καὶ γνωρίζουν ὅτι τοῦτο εἶναι κακόν, οὔτε σὺ δὲν παραδέχεσαι αὐτό. Παῦσε νὰ ἀσκῇς θίαν καὶ μήτε νὰ γράφῃς, μήτε νὰ στέλλῃς κόμητας, ἀλλὰ ἀπόλυσε καὶ τοὺς ἐξορίστους, διὰ νὰ μὴ σὲ κατηγοροῦν, ὅτι ἀσκεῖς θίαν καὶ δικαιολογοῦνται ἐκεῖνοι διὰ τὰς μεγαλυτέρας θίας ποὺ κάμνουν. Διότι ποῖον τοιοῦτον πρᾶγμα ἐγίνε κοντὰ εἰς τὸν Κώνσταντα; Ποῖος ἐπίσκοπος ἐξωρίσθη; Πότε αὐτὸς ἔ-

γινεν αἷτιος ἐκκλησιαστικῆς κρίσεως; Ποῖος αὐλικός του ἠνάγκασε κάποιον νά υπογράψῃ ἐναντίον ἄλλου τινός, διὰ νά λέγουν τοιαῦτα πράγματα οἱ περὶ τὸν Οὐάλεντα; Παῦσε, παρακαλῶ, καὶ θυμήσου ὅτι εἶσαι ἄνθρωπος θνητός, φοθήσου τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, φύλαξε τὸν ἑαυτὸν σου καθαρὸν δι' ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Μὴ ἐπεμβάλῃς εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, οὔτε νά διατάσῃς ἡμᾶς σὺ περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ σὺ μάνθανε αὐτὰ ἀπὸ ἡμᾶς. Ὁ Θεὸς ἀνέθεσεν εἰς σέ τὴν βασιλείαν, εἰς ἡμᾶς ἐνεπιστεύθη τὰ τῆς Ἐκκλησίας πράγματα. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος, ποὺ ὑποκλέπτει τὴν ἐξουσίαν σου, ἀντιστρατεύεται τὸν Θεόν, ποὺ διέταξεν ἔτσι τὰ πράγματα, ἔτσι φοθήσου, μήπως καὶ σὺ μὲ τὸ νά ὑφαρπάξῃς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν διὰ νά κυβερνᾷς τὴν Ἐκκλησίαν, γίνῃς ὑπεύθυνος μεγάλου ἐγκλήματος. Ἐχει γραφῇ «ἀπόδοτε τὰ ἀνήκοντα εἰς τὸν Καίσαρα εἰς τὸν Καίσαρα, καὶ τὰ ἀνήκοντα εἰς τὸν Θεὸν εἰς τὸν Θεόν». Λοιπὸν, οὔτε εἰς ἡμᾶς ἐπιτρέπεται νά ἀναλαμβάνωμεν κοσμικὴν ἀρχὴν ἐπὶ τῆς γῆς, οὔτε σὺ, βασιλεῦ, ἔχεις ἐξουσίαν νά θυμιατίζῃς εἰς τὸ θυσιαστήριον. Καὶ ταῦτα μὲν γράφω, προνοῶν διὰ τὴν σωτηρίαν σου, δι' ὅσα δέ μοῦ γράφεις εἰς τὴν ἐπιστολήν σου, εἶμαι τῆς ἐξῆς γνώμης. Ἐγὼ οὔτε μὲ τοὺς Ἀρειανοὺς συγκατατίθεμαι νά ἔλθω εἰς κοινωνίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν αἵρεσίν των ἀναθεματίζω, οὔτε γράφω κατὰ τοῦ Ἀθανασίου, τὸν ὁποῖον ἡμεῖς καὶ ἡ Ἐκκλησία τῶν Ρωμαίων καὶ ὅλη ἡ Σύνοδος εὗρε καθαρὸν. Διότι ἀλληθῶς καὶ σὺ ταῦτα ἀντιλαμβάνόμενος προσεκάλεσες τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐπέτρεψες εἰς αὐτὸν νά ἐπανέλθῃ μὲ τιμὰς εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν του. Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία τῆς τόσης μεταβολῆς; Διότι οἱ ἴδιοι ποὺ ἦσαν πρωτύτερα ἐχθροὶ αὐτοῦ εἶναι καὶ τώρα, καὶ ἐκεῖνοι ποὺ τώρα ψιθυρίζουν (διότι δὲν λέγουν αὐτὰ ὅταν οὗτος εἶναι παρών), ταῦτα καὶ πρὶν τότε προσκαλέσῃς τὸν Ἀθανάσιον κατηγοροῦσαν. Τὰ αὐτὰ καὶ ὅταν ἦλθον εἰς τὴν Σύνοδον διέδιδον, καὶ ὅταν ἐγὼ ἐζήτησα παρ' αὐτῶν τὰς ἀποδείξεις, καθὼς προεῖπα, δὲν ἠμπόρεσαν νά παρουσιάσουν αὐτάς. Διότι ἐάν εἶχον αὐτάς, δὲν θὰ ἔφευγον ἔτσι κατὰ τρόπον αἰσχρόν. Ποῖος λοιπὸν σέ παρέπεισε ὕστερα ἀπὸ τόσον χρόνον νά λησμονήσῃς τὰ γράμματα καὶ τοὺς λόγους σου; Συγκρατήσου καὶ μὴ πιστεύῃς εἰς κοινοὺς ἀνθρώπους, διὰ νά μὴ καταστήσῃς τὸν ἑαυτὸν σου ὑπεύθυνον παραβάσεως τοῦ πρὸς ἀλλήλους καθήκοντος. Διότι ἐδῶ ἐκτελεῖς καθήκοντα εἰς δὲ τὴν κρίσιν πρόκειται μόνος νά δώσῃς

λόγον. Οὗτοι ἐπιθυμοῦν νὰ ἀδικήσουν τὸν ἰδικόν των ἐχθρόν καὶ σὲ θέλουν νὰ γίνῃς ὑπηρετῆς τῆς πονηρίας των, διὰ νὰ διασπείρουν μὲ τὴν θοήθειάν σου καὶ τὴν θδελυράν αἵρεσίν των εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Δὲν εἶναι δὲ φρόνιμον διὰ νὰ εὐχαριστήσῃς ἄλλους, ὡς προεῖπα, νὰ ἐμβάλλῃς τὸν ἑαυτὸν σου εἰς κίνδυνον. Παῦσε, παρακαλῶ, καὶ πείσου εἰς ἐμέ, Κωνστάντιε. Διότι ταῦτα πρέπει νὰ γράφω ἐγώ, καὶ σὺ νὰ μὴ περιφρονῇς αὐτά...

45. Ταῦτα μὲν ἐσκέφθη σωφρόνως καὶ ἔγραψεν ὁ Ἀθραμιαῖος γέρων, ὁ ἀληθινὰ Ὅσιος, ὁ δὲ βασιλεὺς δὲν ἔπαυε νὰ σκέπτεται κακά, οὔτε παρητήθη ἀπὸ τοῦ νὰ ζητῇ αἰτίαν κατ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐπέμεινε νὰ ἀπειλῇ φοβερὰ, πρὸς τὸν σκοπὸν ἢ νὰ μεταστρέψῃ αὐτὸν διὰ τῆς θίας, ἢ ἐὰν δὲν πεισθῇ νὰ ἐξορίσῃ αὐτόν. Καὶ λοιπὸν, αἰτίαν μὲν, ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ καὶ οἱ ἄρχοντες τῆς Βαθυλῶνος ἐνῶ ἐζήτουν «δὲν εὐρισκόν αἰτίαν κατὰ τοῦ Δανιήλ, ἐκτὸς ἐὰν οὗτος εἶχε κάμῃ παράθασιν τινα τῶν νόμων τοῦ Θεοῦ του»⁴², ἔτσι καὶ οἱ τωρινοὶ ἄρχοντες τῆς ἀσεθείας οὔτε νὰ κατασκευάσουν ἄλλην αἰτίαν κατὰ τοῦ γέροντος ἠμπόρεσαν (διότι ἦτο εἰς ὅλους γνωστὸς ὁ ἀληθινὰ Ὅσιος καὶ ὁ θίος αὐτοῦ ἦτο ἄσφογος), παρὰ μόνον τὸ κατὰ τῆς αἰρέσεως μῖσος του. Διαθάλλουν λοιπὸν καὶ αὐτὸν ὄχι πλέον ὅπως ἐκείνον εἰς τὸν Δαρεῖον (διότι ὁ Δαρεῖος ἤκουε μὲ ἀηδίαν τὰς κατηγορίας κατὰ τοῦ Δανιήλ)⁴³, ἀλλὰ καθὼς ἢ Ἰεζάβελ κατὰ τοῦ Ναβουθαί⁴⁴ καὶ καθὼς οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς τὸν Ἡρώδη⁴⁵, λέγοντες· «ὄχι μόνον δὲν ὑπογράφει κατὰ τοῦ Ἀθανασίου, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἐξ αἰτίας αὐτοῦ κατακρίνει καὶ τὴν αἵρεσιν μισεῖ τόσον πολὺ, ὥστε νὰ γράφῃ καὶ εἰς ἄλλους νὰ προτιμοῦν νὰ ὑποστοῦν θάνατον μᾶλλον παρὰ νὰ γίνουν προδόται τῆς ἀληθείας. Διότι ἐξ αἰτίας αὐτῆς καὶ ὁ ἀγαπητὸς εἰς ἡμᾶς Ἀθανάσιος καταδιώκεται, καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης Λιθέριος καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι μηχανορραφοῦν. Ὅταν ἤκουσεν αὐτὰ ὁ προστάτης τῆς ἀσεθείας καὶ τῆς αἰρέσεως

42. Δαν. 6, 5.

43. Πρβλ. Δαν. 6, 14.

44. Πρβλ. Γ' Βαα. 20, 7.

45. Πρβλ. Ματθ. 27, 12.

Κωνσταντίος, καὶ μάλιστα ὅτι εἰς τὴν Ἰσπανίαν εἶναι καὶ ἄλλοι, ποὺ φρονοῦν τὰ αὐτὰ μὲ τὸν Ὅσιον, ἀφοῦ προσεπάθησε νὰ πείσῃ καὶ ἐκείνους νὰ ὑπογράψουν καὶ μὴ δυνηθεῖς νὰ ἐξαναγκάσῃ αὐτοὺς, γράφει καὶ προσκαλεῖ τὸν Ὅσιον. Καὶ ἀντὶ τῆς ἐξορίας κρατεῖ αὐτὸν ἐπὶ ἓν ὁλόκληρον ἔτος εἰς τὸ Σέρμιον, χωρὶς οὔτε τὸν Θεὸν νὰ φοβηθῇ ὁ ἄθεος, οὔτε τὴν ἐκτίμησιν τοῦ πατρὸς του, τὴν ὁποίαν ἔτρεφε πρὸς τὸν Ὅσιον, νὰ σεβασθῇ ὁ ἀνόσιος, οὔτε τὸ γῆρας αὐτοῦ (διότι ἦτο περίπου ἑκατονταετής) νὰ ἐντραπῇ ὁ ἄστοργος. Διότι παρέβλεπεν ὅλα ταῦτα χάριν τῆς ἀσεθείας ὁ νέος Ἀχαᾶθ καὶ ὁ ἄλλος Βαλθασάρ, ὁ ὁποῖος ἐγένινεν ἐξουσιαστής ἡμῶν. Ἦσκησε δὲ τόσῃν πολλῇν θίαν ἐπὶ τοῦ γέροντος καὶ τόσον πολὺ ἐπίεσεν αὐτόν, ὥστε νὰ καμφθῇ ἀπὸ τὴν θλίψιν καὶ νὰ δεχθῇ μόλις νὰ ἔλθῃ εἰς κοινωνίαν πρὸς τὸν Οὐάλεντα καὶ τὸν Οὐρσάκιον, νὰ μὴ ὑπογράψῃ δὲ κατὰ τοῦ Ἀθανασίου. Ἀλλὰ καὶ ἔτσι δὲν ἀμέλησεν ὁ γέρων, διότι προκειμένου νὰ ἀποθάνῃ, ὥσάν ἀκριβῶς νὰ ἄφηνε διαθήκην, διεμαρτύρετο διὰ τὴν θίαν, καὶ ἀνεθεμάτιζε τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ παρήγγελλεν ὅπως μὴ ἀποδέχεται αὐτὴν κανεῖς.

46. Ποῖος ὅταν θλέπη ἢ καὶ μόνον ἀκούῃ αὐτά, δὲν ἐξεγείρεται καὶ αὐτὸς καὶ δὲν φωνάζῃ πρὸς τὸν Κύριον, λέγων «μήπως ἄρά γε ἀπεφάσισες νὰ ἐξαλείψῃς τὸν Ἰσραήλ;»^{45α}. Ποῖος ὅταν ἀντιληφθῇ αὐτά δὲν θὰ φωνάξῃ καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ πρὸς τὸν οὐρανόν, λέγων «Πράγματι τρομερὰ καὶ φρικτὰ ἐγίναν ἐπὶ τῆς γῆς»⁴⁶ καὶ «ἐξεπλάγη ὁ οὐρανὸς ἐξ αἰτίας αὐτοῦ καὶ ἀκόμη περισσότερον ἢ γῇ ἔφριξε μεγάλως;»⁴⁷. Οἱ πατέρες τῶν λαῶν καὶ οἱ διδάσκαλοι τῆς ὀρθῆς πίστεως σύρονται θιαίως εἰς τὴν ἐξορίαν καὶ οἱ ἀσεβεῖς εἰσάγονται εἰς τὰς ἐκκλησίας. Ποῖος ὅταν εἶδεν ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης Λιθέριος ἐξωρίσθη καὶ ὁ πατὴρ τῶν ἐπισκόπων Ὅσιος νὰ πάσχῃ ἔτσι, ἢ ποῖος θλέπων τόσοις ἐπισκόπους ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα μέρη νὰ ἐξορίζωνται δὲν ἐννοεῖ, ἔστω καὶ ἀνέχῃ ὀλίγην ἀντίληψιν, ὅτι καὶ αἱ κατηγορίαι κατὰ τοῦ Ἀθανασίου καὶ τῶν ἄλλων, εἶναι ἐπινοήσεις ψευδεῖς καὶ ὅλα γεμᾶτα ἀπὸ συκοφαντίας.

45α. Πρβλ. Ἱερ. 9, 8, 11, 13.

46. Ἱερ. 5, 30.

47. Ἱερ. 2, 12.

Διότι καὶ αὐτοὶ πρὸς χάριν ἐκείνων ἐδέχθησαν νὰ ὑπομείνουν ὅλα ὅσα πάσχουν, ἐπειδὴ κατενόησαν τὴν συκοφαντικὴν κατηγορίαν, πού ἔγινεν εἰς θάρος των. Ἐπειδὴ ποῖον ἦτο τὸ ἔγκλημα τοῦ Λιθερίου; ἢ ποία ἦτο ἡ κατηγορία εἰς θάρος τοῦ γέροντος Ὁσίου; Ποῖος εἶπεν ἔστω καὶ τὸ ἐλάχιστον ψεῦδος κατὰ τοῦ Παυλίνου, καὶ τοῦ Λουκιφέρου, καὶ τοῦ Διονυσίου, καὶ τοῦ Εὐσεβίου; ἢ διὰ ποῖον ἀμάρτημα κατηγορήθησαν οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι, πού ἐξωρίσθησαν; Δὲν ὑπάρχει τοιοῦτον ἀμάρτημα, μὴ γένοιτο! Διότι αἱ σκευωρίαι δὲν ἔγιναν δι' ἐγκλήματα οὔτε ὁ καθείς ἐξωρίσθη διὰ κάποιαν κατηγορίαν, ἀλλ' ὅλα αὐτὰ εἶναι ἐπανάστασις τῆς ἀσεβείας κατὰ τῆς εὐσεβείας καὶ φροντίς ὑπὲρ τῆς ἀρειανῆς αἰρέσεως, προοίμια δὲ τῆς ἐλευσεως τοῦ ἀντιχρίστου, τὴν ὁποίαν προετοιμάζει δι' ἐκεῖνον ὁ Κωνσταντῖος.

47. Ἀφοῦ λοιπὸν διέπραξε πάντα, ὅσα ἀκριβῶς ἠθέλησεν εἰς τὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν ἄλλων μερῶν, καὶ ἀφοῦ ἐξώρισε τοὺς μὲν, τοὺς δὲ ἐξηνάγκασε νὰ ὑπογράψουν, καὶ ἐνέσπειρε παντοῦ τὸν φόβον, ὕστερα τὸν θυμὸν τοῦ ἀκριβῶς, σὰν κάποιαν μολυσματικὴν ἀσθένειαν, ἔστρεψε πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἐγένετο δὲ τοῦτο μὲ πανουργίαν ἀπὸ τοὺς χριστομάχους. Διότι διὰ νὰ ἔχουν φανταστικὰς ὑπογραφὰς πολλῶν ἐπισκόπων, καὶ διὰ νὰ μὴ ἔχῃ ὁ Ἀθανάσιος, πού ἐδιώχθη ἀπὸ τὴν ἐπισκοπὴν του, οὔτε ἓνα ἐπίσκοπον πρὸς τὸν ὁποῖον νὰ παραπονεθῇ, διὰ τοῦτο, προλαμβάνοντες ἐνέσπειραν εἰς ὅλα τὰ μέρη τὸν φόβον. Καὶ τὸν φόβον τοῦτον ἐνέσπειραν ὡς ἐφεδρικὴν βοήθειάν των, χωρὶς νὰ γνωρίζουν οἱ ἀνόητοι, ὅτι ἔτσι δὲν ἐπεδείκνυσεν τὴν προαίρεσιν τῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ τὴν θίαν πού ἐγένετο ἀπὸ τοὺς ἰδίους, καὶ ὅτι, ἀκόμη καὶ ἂν οἱ ἀδελφοὶ ἐγκαταλείψουν, καὶ ἂν ἀκόμη οἱ φίλοι καὶ οἱ γνωστοὶ φύγουν μακράν, καὶ δὲν εὗρεθῇ κανείς, πού νὰ συμπάσῃ καὶ νὰ παρηγορῇ, ἀλλὰ παραπάνω ἀπὸ ὅλα εἶναι ἀρκετὴ μᾶλλον ἢ πρὸς Θεὸν καταφυγή. Διότι καὶ ὁ Ἥλιος, ὅταν κατεδιώκετο ἦτο μόνος, καὶ τὰ πάντα καὶ εἰς τὰ πάντα ὁ Θεὸς ἦτο μὲ τὸν ἅγιον⁴⁸. Τοῦτον δὲ τὸν τύπον ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς καὶ ὁ Σωτὴρ, ὁ ὁποῖος ἐγκατελείφθη μόνος καὶ οἱ ἐ-

48. Πρὸς λ. Γ' Βκς. 19, 3, 4.

χθροί του ἐμελετοῦσαν τὸν θάνατόν του, διὰ νὰ μὴ ἀπογοητευώμεθα καὶ ἡμεῖς ἀκόμη καὶ ὅταν μᾶς καταδιώκουν καὶ ἐγκαταλειπώμεθα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ νὰ ἔχωμεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐλπίδα ἡμῶν καὶ μὴ προδίδωμεν τὴν ἀλήθειαν, ἣ ὅποια, ἂν καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν φαίνεται ὅτι προκαλεῖ θλίψεις, ἀλλ' ὕστερον θὰ γνωρίσουν αὐτὴν καὶ αὐτοί, ποὺ τὴν καταδιώκουν.

48. Ἐξερεθίζουν λοιπὸν τὸν βασιλέα, ὁ ὁποῖος γράφει πρῶτον καὶ στέλλει καὶ πρὸς τὸν δοῦκα καὶ πρὸς τοὺς στρατιώτας ἀπειλὰς. Ἀπέστειλε καὶ τοὺς γραμματεῖς Διογένιον καὶ Ἰλάριον καὶ αὐλικούς μαζί μέ αὐτούς. Καὶ συνέβησαν τὰ τόσα πολλὰ καὶ ἀπάνθρωπα κακὰ εἰς θάρος τῆς Ἐκκλησίας, περὶ τῶν ὁποίων δι' ὀλίγων ἔγινε λόγος εἰς τὰ προηγούμενα, καὶ ὅλοι ἔμαθον ἀπὸ τὰς διαμαρτυρίας, ποὺ ἔκαμαν οἱ λαοί, καὶ τὰς ὁποίας ἡμπορεῖ ὁ καθείς νὰ ἀναγνώσῃ, ὡς ἐγράφησαν εἰς τὸ τέλος τῆς παρούσης. Ἐπειτα, κατόπιν τῶν ὧσων ἔγιναν ἀπὸ τὸν Συριανόν, ἀφοῦ ἔγιναν τὰ τόσα κακὰ καὶ αἱ ὕβρεις κατὰ τῶν παρθένων, ἀφοῦ ἐνέκρινε τὰ τόσα μεγάλα κακὰ, ποὺ ἔγιναν κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν, γράφει πάλιν πρὸς τὸ συμβούλιον καὶ τὸν δῆμον τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ ἔτσι ἐξηρέθιζε τοὺς νεωτέρους, πρὸς τὸν σκοπὸν, ἀφοῦ συνέλθουν, νὰ ἀποφασίσουν ἢ νὰ ἐκδιώξουν τὸν Ἀθανάσιον, ἢ ἄλλως νὰ γνωρίζουν ὅτι θὰ εἶναι ἐχθροί του. Αὐτὸς θέβαια, καὶ πρὶν συμβοῦν ταῦτα ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Συριανοῦ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, εἶχεν ἀναχωρήσει, ἐπειδὴ ἐγνώριζε καλῶς τὸ γεγραμμένον· «ἀλλὰ κρύψου ἐπὶ μικρὸν χρόνον, ἕως ὅτου παρέλθῃ ἡ ὀργὴ τοῦ Κυρίου»⁴⁹, ὑπηρέτης δὲ τῶν γραμμάτων τούτων ἐχρημάτιζε κάποιος Ἡράκλειος, φέρων τὸ ἀξίωμα τοῦ κόμητος, ὅστις ἦτο καὶ προϊστάμενος κάποιου Γεωργίου, τὸν ὁποῖον ἀπέστελλεν ὁ βασιλεὺς κατάσκοπον. Διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι ἐπίσκοπος, αὐτός, τὸν ὁποῖον ἔστελλεν ἐκεῖνος, μὴ γένοιτο, ὡς δεικνύουν καὶ αὐτά, ποὺ ἔγιναν καὶ τὰ προάντικρουσμάτα τῆς εἰσόδου αὐτοῦ.

49. Τὰ μὲν γράμματα λοιπὸν ἐτοιχοκόλλησεν οὗτος δημοσίᾳ καὶ ἦσαν ἐνδεικτικὰ τῆς μεγάλης ἐντροπῆς ἐ-

49. Ἦσ. 26, 20.

κείνου, πού τὰ ἔγραφε. Διότι, ἐπειδὴ, καθὼς ἔγραψεν ὁ μέγας "Οσιος, δὲν εὑρισκον εὐλογον αἰτίαν, πού νά δικαιολογῇ τὴν μεταστροφήν αὐτοῦ, ἐπενόησε μίαν αἰτίαν, πού ἦτο πολὺ περισσότερον ἀπρεπῆς διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ διὰ τοὺς συμβούλους αὐτοῦ, διότι εἶπεν· «λόγω τοῦ ὅτι ἐσεθόμην τὴν φιλίαν σας πρὸς τὸν ἀδελφόν μου, καὶ εἶχον εἰς τὸν νοῦν μου τὴν θείαν καὶ εὐσεβῆ μνήμην του, χάριν αὐτοῦ ἠνεχώμην ἐπὶ τόσον καιρὸν νά γίνεται ἡ προσέλευσις γνωρίζων σας μέχρις ὑμῶν». Τοῦτο δὲ φανερώνει αὐτὸν ψεύστην μὲν ὡς πρὸς τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ, ἀγνώμονα δὲ καὶ πρὸς τὸν ἀδελφόν του μετὰ τὸν θάνατόν του. "Επειτα «θείαν καὶ εὐσεβῆ μνήμην», καθὼς θέβαια ἀξίζει δι' αὐτὸν ὀνομάζει τὴν μνήμην τοῦ ἀδελφοῦ, τοῦ ὁποίου τὴν ἐντολὴν καὶ τὴν «φιλίαν σέβεται», καθὼς ὁ ἴδιος ἔγραψε, καίτοι, ἂν καὶ πρὸς χάριν τοῦ μακαρίτου Κωνσταντος ἐπέτρεπεν, ὥφειλε νά μὴ γίνῃ παραβάτης τοῦ πρὸς τὸν ἀδελφὸν καθήκοντος, διὰ νά γίνῃ ἔτσι ἄξιος κληρονόμος καὶ τῆς γνώμης αὐτοῦ, ὅπως ἔγινε τῆς βασιλείας του.

50. Ἀλλὰ τὸν μὲν Βρετανίωνα ἐφόνευσεν, ἐπειδὴ ἠθέλησε νά ζητήσῃ τὸ δίκαιον, λέγων· «Εἰς ποῖον μεταβιβάζεται ἡ κληρονομία μετὰ τὸν θάνατον ἀδελφῶν;» διὰ δὲ τὴν σιχαμερὴν αἵρεσιν τῶν χριστομάχων οὔτε τὸ δίκαιον ἐγνώριζεν, ἀλλὰ καὶ παραβάτης τῶν καθηκόντων πρὸς τοὺς ἀδελφούς ἔγινε, χάριν τῆς ὁποίας αἰρέσεως οὔτε τὴν γνώμην ὀλόκληρον τοῦ πατρὸς ἔμαθε νά φυλάττῃ, ἀλλ' ἐκείνο, πού ἀρέσει εἰς τοὺς ἀσεβεῖς, προθυμοποιεῖται νά τηρῇ, πᾶν δὲ ὅ,τι λυπεῖ αὐτοὺς ἀποφεύγει καὶ δὲν γνωρίζει νά φυλάξῃ οὔτε τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸν πατέρα του. Διότι ἐκεῖνος μὲν ἀπέστειλε διὰ μερικὸν καιρὸν τὸν ἐπίσκοπον εἰς τὴν Γαλλίαν, διὰ νά τὸν προστατεύσῃ ἀπὸ τὰς σκευωρίας τῶν περὶ τὸν Εὐσέβιον καὶ ἀπὸ τὴν ἀπανθρωπίαν τῶν διωκτῶν του, —διότι τοῦτο ἐδήλωσε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ὁ μακαρίτης Κωνσταντῖνος, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ γράμματα αὐτοῦ—, καὶ δὲν ἐπέισθη εἰς τὰς διαβολὰς τῶν περὶ τὸν Εὐσέβιον νά ἀποστείλῃ ἐπίσκοπον, ἐκείνον πού ἠθελον ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καὶ ἐνῶ ἠθελον τοὺς ἡμπόδισε, καὶ ὅταν ἐπεχείρησεν τοῦτο, ἐσταμάτησε τὸ ἐγχείρημά των μὲ τρομερὰς ἀπειλὰς.

51. Πῶς λοιπόν, ἐάν ἤθελεν, ὡς γράφει, νὰ φυλάττῃ τὰς ἐντολάς τοῦ πατρός του, ἀπέστειλεν εἰς τὴν ἀρχὴν μὲν τὸν Γρηγόριον, τῶρα δὲ καὶ τὸν καταχραστήν των χρημάτων τοῦ Ταμείου Γεώργιον; ἢ διατί τοὺς Ἀρειανούς, τοὺς ὁποίους ἐκεῖνος ὠνόμασε Πορφυριανούς, τούτους οὗτος προσπαθεῖ νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ μὲ τὸ νὰ εἶναι τούτων προϊστάμενος, ἐξορίζει ἄλλους; Ἄν δὲ καὶ ὁ πατήρ του εἶδε τὸν Ἀρειον, ἀλλ' ὁ Ἀρειος μὲ τὸ νὰ παραβῇ τὸν ὄρκον του καὶ νὰ τελειώσῃ αἰσχροῦς τὸν θίον, κατέστησε μὴ ἐνεργὸν τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ πατρός, διότι ἀληθῶς καὶ αὐτὸς ἀφοῦ ἔμαθε τὴν ἀλήθειαν κατεδίκασεν ὕστερον αὐτὸν ὡς αἰρετικόν. Κατὰ ποῖον δὲ τρόπον καὶ μὲ τὸ νὰ προφασίζεται ὅτι φροντίζει νὰ φυλάσσεται ὁ ἐκκλησιαστικός κανὼν, ἐπενόησε νὰ πράττῃ τὰ πάντα κατὰ παράθασιν αὐτοῦ; Διότι ποῖος κανὼν ἐπιτάσσει νὰ στέλλεται ὁ ἐπίσκοπος ἀπὸ τοῦ παλάτιου; ἢ ποῖος κανὼν ἐπιτρέπει εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ καταλαμβάνουν ἐξ ἐφόδου τὰς Ἐκκλησίας; ἢ ποῖος κανὼν ἀνέθεσεν εἰς τοὺς κόμητας καὶ εἰς τοὺς ἀκαταλογίστους εὐνούχους νὰ ἀρχηγεύουν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν καὶ ἡ κρίσις τῶν ἐπισκόπων νὰ ἐκφράζεται μὲ διατάγματα; Πάντα ὅσα λέγει εἶναι ψεῦδη χάριν τῆς ἀσεβοῦς αἰρέσεως. Διότι ἀληθῶς παρὰ τὴν γνώμην τοῦ πατρὸς καὶ τότε ἔστειλε διὰ δευτέραν φορὰν ἔπαρχον τὸν Φιλάγριον καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἔγιναν καὶ ὅσα ἔγιναν σήμερον. Καὶ διὰ τὸν ἀδελφὸν δὲ δὲν λέγει τὴν ἀλήθειαν. Διότι ἀληθῶς καὶ μετὰ τὸν θάνατον ἐκεῖνου οὔτε μίαν, οὔτε δύο φορές, ἀλλὰ καὶ τρίτην φορὰν ἔγραψε πρὸς τὸν ἐπίσκοπον. Καὶ πάλιν ὕπεσχέθη νὰ μὴ ἀλλάξῃ γνώμην, ἀλλὰ καὶ διέταξε νὰ ἔχῃ ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτόν, ὥστε νὰ μὴ ἐνοχλῇται ἀπὸ κανένα, ἀλλὰ νὰ μένῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐντελῶς ἀμέριμνος. Ἀπέστειλε δὲ καὶ ἐντολάς διὰ μέσου τοῦ κόμητος Ἀστερίου καὶ τοῦ γραμματέως Παλλαδίου πρὸς τὸν τότε δοῦκα Φιλίκισσιμον καὶ τὸν ἔπαρχον Νεστόριον, ἵνα, οὔτοι, ἐάν, εἴτε ὁ ἔπαρχος Φίλιππος, εἴτε ἄλλος κανεὶς, τολμήσῃ νὰ ἐπιβουλευθῇ τὸν Ἀθανάσιον, ἐμποδίσουν αὐτόν.

52. Διότι διὰ τοῦτο καὶ ὅταν ἦλθεν ὁ Διογένης καὶ ὁ Συριανὸς ἔστηνεν ἐνέδρας, τόσον αὐτοὶ ὅσον καὶ ἡμεῖς καὶ ὁ λαὸς ἀπαιτούσαμεν νὰ μᾶς δείξουν γράμματα τοῦ βασιλέως, διότι ἐνομίζομεν ὅτι, καθὼς εἶναι γραμμένον «ὅς μὴ ἐξέλθῃ κανὲν ψεῦδος ἀπὸ τοῦ στόμα τοῦ βασι-

λέως»⁵⁰, ἔτσι καὶ βασιλεύς, ποῦ ὑπεσχέθη, οὔτε θὰ ψευ-
σθῇ οὔτε θὰ μεταβάλῃ γνώμην. Πῶς λοιπόν, ἐάν πρὸς
χάριν τοῦ ἀδελφοῦ συνεχώρησεν, ἔγραψε καὶ μετὰ τὸν
θάνατον αὐτοῦ; ἐάν δὲ καὶ τότε διὰ τὴν μνήμην ἐκείνην
ἔγραψε, διατὶ μετὰ ταῦτα ἐδείχθη ἐντελῶς ἀγνώμων
πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν ἄνθρωπον ἐδίωκε, καὶ ἐνῶ ἔγραφε
ταῦτα μὲ τὰ ὁποῖα δικαιολογεῖται μὲν ἐπικαλούμενος
κρίσιν ἐπισκόπων, ὁ ἴδιος δὲ πράττει καθὼς φαίνεται εἰς
αὐτὸν ἀρεστόν, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἡμπορῇ νὰ ἀποφύγῃ,
ἀλλὰ καὶ πολὺ κοντὰ νὰ ἔχῃ τὸν ἔλεγχον τῆς πανουρ-
γίας του; Διότι ἐάν ὑπάρχῃ ἀπόφασις ἐπισκόπων, τί τὸ
κοινὸν ἔχει πρὸς αὐτὴν ὁ βασιλεὺς; ἐάν δὲ ἡ ἀπειλὴ εἴ-
ναι τοῦ βασιλέως, ποῖα ὑπάρχει ἐδῶ ἀνάγκη τῶν λεγο-
μένων ἐπισκόπων; Διότι πότε ἠκούσθη ὅτι ἐγινάν ποτε
εἰς τὸ παρελθὸν τοιαῦτα πράγματα; Πότε ἡ κρίσις τῆς
Ἐκκλησίας ἔλαβε τὸ κύρος ἀπὸ τὸν βασιλέα ἢ γενικῶς
ἔγινε γνωστὸν τὸ πρᾶγμα τοῦτο; Πρὶν ἀπ' αὐτὸ ἐγι-
ναν πολλαὶ σύνοδοι, ἐλήφθησαν πολλὰ ἐκκλησιαστικά
ἀποφάσεις, ἀλλ' οὔτε οἱ Πατέρες προσεπάθησαν νὰ πεί-
σουν ποτὲ περὶ αὐτῶν τὸν βασιλέα, οὔτε οἱ βασιλεῖς ἐ-
πενέβησαν εἰς τὰ τῆς ἐκκλησίας πράγματα. Ὁ ἀπόστο-
λος Παῦλος εἶχε φίλους οἰκιακοὺς τοῦ Καίσαρος, καὶ
ὅταν ἔγραφε πρὸς τοὺς Φιλιππησίους ἔγραφεν ἐκ μέρους
τῶν τοὺς ἀσπασμούς των⁵¹, ἀλλὰ δὲν ἔκαμεν αὐτοὺς κοι-
νωνοὺς τῶν ἀποφάσεων τῆς Ἐκκλησίας. Τώρα δὲ θλέ-
πομεν θέαμα ἐντελῶς καινούργιο, καὶ τοῦτο εἶναι ἐφεύ-
ρεσις τῆς Ἀρειανῆς αἰρέσεως. Διότι συνῆλθον εἰς σύνο-
δον αἰρετικοί, ἵνα καὶ ὁ βασιλεὺς Κωνστάντιος, μὲ τὸ
νὰ ἔχῃ δικαιολογίαν διὰ τὴν ἐξουσίαν του, τοὺς ἐπισκό-
πους, πράττῃ καὶ ἐκεῖνος ἐναντίον ἐκείνων, ποῦ θέλει,
καὶ ὅταν καταδιώκῃ αὐτοὺς, μὴ κατηγορῇται ὡς διώ-
κτης. Καὶ οὗτοι μὲ τὸ νὰ ἔχουν τὴν προστασίαν τῆς ἐξου-
σίας τοῦ βασιλέως, συκοφαντοῦν ὅσους θέλουν. Θέλουν
δὲ καὶ διώκουν τοὺς μὴ ἀσεβεῖς, ὡς εἶναι οἱ ἴδιοι. Τοῦτο
δὲ θὰ ἡμποροῦσε κανεὶς νὰ ἴδῃ διακωμωδούμενον παρ'
αὐτῶν καὶ ἐπὶ σκηνῆς θεάτρου, ἐπὶ τῆς ὁποίας οἱ μὲν λε-
γόμενοι ἐπίσκοποι παριστοῦν τοὺς ὑποκριτάς, ὁ δὲ Κων-
στάντιος νὰ ἐκτελῇ τὰς ἐπιθυμίας ἐκείνων καὶ πάλιν νὰ
ὑπόσχεται μὲν εἰς αὐτοὺς τοῦτον, καθὼς ὁ Ἡρώδης εἰς

50. Παρμ. 24, 32.

51. Πρβλ. Φιλίπ. 4, 22.

τὴν Ἑρῳδιάδα⁵², αὐτοὶ δὲ πάλιν νὰ χορεύουν σκευωροῦν-
τες πλαστάς κατηγορίας με σκοπὸν τὴν ἐξορίαν καὶ τὸν
θάνατον ἐκείνων, πού ἐπιμένουν νὰ μείνουν εὐσεβεῖς εἰς
τὸν Κύριον.

53. Ποῖον λοιπὸν δὲν ἔθλαψαν με τὰς διαβολὰς των;
ποῖους δὲν ἐσυκοφάντησαν οἱ Χριστομάχοι; ποῖον δὲν
ἐξώρισεν ὁ Κωνστάντιος, τὸν ὁποῖον οὗτοι κατηγόρη-
σαν; πότε οὗτος δὲν ἐπρόσεξεν αὐτοὺς με εὐχαρίστη-
σιν; καὶ τὸ παράδοξον, ποῖον ἐδέχθη, πού νὰ ὁμιλῇ ἐ-
ναντίον των, καὶ δὲν παρεδέχθη μᾶλλον ἐκείνους ὅταν
ἔλεγον, οἰαδήποτε καὶ ἂν ἔλεγον εἰς θάρος ἄλλων; ποία
ἐκκλησία σήμερον προσκυνεῖ ἐλευθέρως τὸν Χριστόν;
διότι καὶ εὐσεβὴς ἂν εἶναι, κινδυνεύει, καὶ ἂν ὑποκρί-
νεται, πράττει τοῦτο ἀπὸ φόβον. Τὰ πάντα ἐγέμισεν ἀπὸ
ὑποκρισίαν καὶ ἀσεβειαν, ὅσον ἐξηρτᾶτο ἀπὸ αὐτόν.
Διότι ἂν ὑπάρχουν κάπου καὶ μερικοὶ εὐσεβεῖς καὶ φι-
λόχριστοι (ὑπάρχουν δὲ παντοῦ πολλοὶ τέτοιοι, ὅπως
οἱ προφηταὶ καὶ ὁ μέγας Ἡλίας), κρύπτονται, ἂν κά-
που καὶ αὐτοὶ εὗρουν κάποιον πιστὸν ἄνθρωπον, ὅπως
τὸν Ἀθδιοῦ, ἢ θὰ ἀπέλθουν εἰς σπήλαιον καὶ εἰς τὰς ὀ-
πὰς τῆς γῆς, ἢ θὰ περιτριγυρίζουν εἰς ἐρήμους τόπους,
ὅπου θὰ ἐγκαταμείνουν. Διότι κατασκευάζουν τοιαύτας
πλαστάς κατηγορίας οἱ παράφρονες, ὁμοίως με ἐκείνας
ποὺ ἔπλασαν ἡ Ἰεζάβελ κατὰ τοῦ Ναβουθαί⁵³, καὶ οἱ
Ἰουδαῖοι κατὰ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ ἔπειτα ἐκεῖ-
νος, με τὸ νὰ εἶναι προστάτης τῆς αἰρέσεως καὶ νὰ θέλῃ
νὰ διαστρέψῃ τὴν ἀλήθειαν, ὅπως ὁ Ἀχαάθ μετέστρεψε
τὸν ἀμπελῶνα εἰς λαχανόκηπον⁵⁴, ἐκείνα, πού θέλουν
αὐτοί, αὐτὰ πράττει, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἐκείνα, πού τοῦ
ἤρεσαν, ἤκουσεν ἀπὸ αὐτοὺς.

54. "Ετσι, καθὼς προεῖπα, ὅπως ἐξώριζε τοὺς ἀλη-
θινούς ἐπισκόπους, ἐπειδὴ δὲν ἐγίνοντο ἀσεβεῖς, ὅπως
αὐτὸς ἠθέλεν, ἔτσι καὶ τώρα ἀπέστειλε κατὰ τοῦ Ἀθα-
νασίου τὸν κόμητα Ἡράκλειον, ὁ ὁποῖος τὰ μὲν διατά-
γματα ἐτοιχοκόλλησεν εἰς δημοσίους χώρους, ἐκοινοποι-
οῦσε δὲ ἐντολὰς τοῦ βασιλέως, ἂν οἱ λαοὶ δὲν συμμορ-
φθοῦν με τὰ γράμματα, θὰ ἀφαιρεθῇ ἀπὸ αὐτοὺς ὁ ἄρ-
τος, καὶ θὰ λάβῃ χώραν καταστροφή τῶν εἰδώλων καὶ

52. Πρ5λ. Μαρθ. 14, 6 - 7.

53. Πρ5λ. Γ' Βαρ. 20, 1 ἐξ.

54. Πρ5λ. Γ' Βαρ. 20, 2.

θὰ ἐπακολουθήσῃ ἐξ ἅπαντος πολλῶν πολιτῶν καὶ δημοτῶν ἢ αἰχμαλωσία. Ἐπειτα, ἐνῶ ἔλεγε τοιαύτας ἀπειλάς, δὲν ἐντράπη νὰ εἶπῃ δημοσίᾳ μὲ μεγάλην φωνήν· «τὸν μὲν Ἀθανάσιον ἐγκαταλείπει ὁ βασιλεὺς, διέταξε δὲ νὰ παραδοθοῦν αἱ ἐκκλησίαι εἰς τοὺς Ἀρειανούς. Ὅλοι δὲ ἐξεπλήττοντο δι' αὐτὰ καὶ ἔκαμναν νοήματα μεταξύ των, καὶ ἔλεγον· «μήπως ὁ Κωνστάντιος ἔγινεν αἰρετικός;». Ἀνάγκη νὰ κοκκινίζῃ κανεῖς, ὁ δὲ Ἡράκλειος περισσότερο ἐξεθίαζε θουλευτὰς καὶ δημότας εἰδωλολάτραις καὶ νεωκόρους τῶν εἰδώλων νὰ ὑπογράφουν δι' αὐτὰ καὶ νὰ δηλώνουν, ὅτι δέχονται ὡς ἐπίσκοπον ἐκεῖνον ποῦ θὰ ἀποστείλῃ ὁ βασιλεὺς. Βέβαια ἀπὸ ἐκδίκησιν πρὸς τοὺς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας ἔκαμνε τοῦτο ὁ Κωνστάντιος. Διότι ἀντὶ νὰ ζητῇ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς πιστοὺς λαοὺς, ἐζητοῦσε γράμματα ἀπὸ ἀνθρώπους τῆς ἀγορᾶς καὶ ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτραις νεωκόρους τῶν εἰδώλων· διότι ἐγνώριζεν ὅτι δὲν ἔστελλεν ἐπίσκοπον πρὸς Χριστιανούς, ἀλλὰ κάποιον ἄστεϊον πρόσωπον πρὸς τοὺς ὑπογράφοντας.

55. Εἰδωλολάτραι λοιπὸν ἦσαν ἐκεῖνοι, ποῦ μὲ τὴν ὑπογραφήν των, ἐξηγόραζον τὸ ἀκαταδίωκτον τῶν εἰδώλων των, καὶ μερικοὶ ἄλλοι ἐξησφάλιζον τὰς ἐργασίας των, χωρὶς νὰ θέλουν μὲν, ἔγραψαν ὅμως νομίζοντες, ὅτι ἐζητοῦσαν νὰ ἀποσταλῇ πρὸς αὐτοὺς κάποιος ἡγεμὼν ἢ κάποιος ἄλλος δικαστής, ἐξανγκασθέντες ἀπὸ τὰς ἀπειλάς ἐκεῖνου. Διότι τί ἄλλο ἐπρόκειτο νὰ κάμουν, ἀφοῦ ἦσαν εἰδωλολάτραι, παρὰ ἐκεῖνο, ποῦ ἤρρεσεν εἰς τὸν βασιλέα; Ἐνῶ δὲ οἱ λαοὶ συνήλθον εἰς τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν (ἦτο Τετάρτη ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος), ὁ κόμης Ἡράκλειος λαμβάνει μαζί του, ἀμέσως μετὰ ταῦτα, τὸν ἑπαρχον τῆς Αἰγύπτου Καταφρόνιον καὶ τὸν καθολικόν⁵⁵ Βυθινόν, ποῦ ἦτο αἰρετικός, καὶ ἐξερεθίζουν τοὺς νεωτέρους ἐκ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἀγορᾶς, ποῦ ἐσέβοντο τὰ εἰδώλα, λέγοντες ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔδωκε τέτοιαν διαταγήν, νὰ ἐπιτεθοῦν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ λιθοβολήσουν τοὺς λαοὺς. Τώρα δὲ ἐνῶ οἱ περισσότεροί ἀπὸ τὸν λαόν, ἀφοῦ ἔγινεν ἀπόλυσις, ἐξήλθον ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, ἀπέμενον δὲ ἀκόμῃ ὀλίγαι γυναῖκες, ἔγινεν ὅπως διέταξαν. Καὶ τὸ θέμα ἦτο ἀξιοθρή-

55. Καθολικὸς ἀλέγεται παρὰ Ῥωμαίους καὶ Βυζαντινοὺς ἀνώτερος οἰκονομικὸς ὑπάλληλος ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, εἰς ὃν ἀντιτίθεται ἡ διοίκησις τῶν κρατικῶν γαιῶν.

νητον. Ἐνῷ δηλαδή, ὀλίγον μετὰ τὴν προσευχὴν, ἦσαν ὀλίγαι γυναῖκες καθήμεναι ἐκεῖ, καὶ ἀμέσως οἱ ἐπιστρατευθέντες νεαροὶ ἐπετέθησαν γυμνοὶ μετὰ λίθους καὶ ξύλα, καὶ ἄλλας μὲν ἐλιθοβολοῦσαν, τὰ δὲ ἅγια σώματα τῶν παρθένων κατεξέσχίζον μετὰ πληγὰς οἱ ἄθεοι καὶ ἔσυρον θιαίως τὰ σκεπάσματα καὶ ἐγύμνωναν τὰς κεφαλὰς καὶ ὅταν ἀνθίσταντο ἐκλωτσοῦσαν αὐτάς μετὰ τὰ πόδια οἱ δειλοί. Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι τρομερά, πᾶρα πολὺ τρομερά, ἀλλ' αὐτὰ ποὺ συνέβησαν μετὰ ταῦτα ἦσαν τρομερώτερα καὶ ἀφορητότερα, ἀπὸ κάθε προσβολῆς. Ἐπειδὴ δηλαδή οὗτοι ἐγνώριζον τὴν σεμνότητα τῶν παρθένων καὶ τὴν ἀγνότητα τῆς ἀκοῆς των, καὶ ὅτι εὐκολώτερον ἤμποροῦσαν νὰ ὑποφέρουν τοὺς λίθους καὶ τὰ ξίφη παρὰ νὰ ἀκούουν τὰς αἰσχρολογίας, ἐχρησιμοποιοῦν τὰς χειροτέρας αἰσχρολογίας εἰς τὴν ἐπίθεσίν των κατ' αὐτῶν. Ἀρειανοὶ δὲ ἦσαν ἐκεῖνοι, ποὺ ὑπηγόρευον ταῦτα εἰς τοὺς νεαροὺς συνεργοὺς των, καὶ ἀληθῶς, ὅταν οὗτοι ἐξεστόμιζον ταῦτα καὶ ἔβλεπον ὅσα ἐγίνοντο, ἐκεῖνοι ἐγελοῦσαν. Καὶ αἱ μὲν ἅγιοι παρθένοι καὶ αἱ ἄλλαι σεμναὶ γυναῖκες ἀπέφευγον, νὰ ἀκούουν, ὥσάν τὰ δαγκώματα τῶν ὄφρων, ποὺ λέγονται ἀσπίδες, τὰ τοιαῦτα αἰσχρὰ λόγια, οἱ δὲ Χριστομάχοι συνεργοῦσαν ἴσως δὲ καὶ ἐξεστόμιζον αὐτὰ μαζὶ μετὰ τοὺς νεωτέρους ἐκείνους. Καὶ ἀληθῶς ἡσθάνοντο ἡδονὴν, ὅταν ἤκουον προφερόμενα τὰ ἀσελγῆ ταῦτα αἰσχρολόγα.

56. Ἐπειτα, ὥς διὰ νὰ ἐκπληρώσουν πλήρως τὴν ἐντολὴν (διότι αὐτὸ ἦτο τὸ ἐπιδιωκόμενον, τοῦτο καὶ ὁ κόμης καὶ ὁ καθολικὸς διέτασσον), ἀφοῦ ἤρπασαν τὰ καθίσματα καὶ τὸν θρόνον τοῦ ἐπισκόπου καὶ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν (διότι ἦτο ξυλίνη) καὶ τὰ θῆλα τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα ἤμποροῦσαν, ἀφοῦ ἔβγαλαν αὐτὰ ἔξω ἔκαυσαν αὐτὰ ἐμπρὸς εἰς τὴν μεγάλην πύλην τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν μεγάλην πλατεῖαν καὶ ἔρριψαν ἐπάνω λίθων. Ὡ ποῖος ἂν ἀκούσῃ δὲν θὰ δακρύσῃ καὶ δὲν θὰ κλείσῃ ἴσως καὶ τὴν ἀκοήν, ἵνα μὴ ἀκούσῃ οὔτε ἀπὸ ἄλλον νὰ λέγῃ αὐτό, μετὰ τὸ νὰ λογαριάσῃ ὥς θλάβῃ τὸ νὰ ἀνέχεται καὶ νὰ ἀκούῃ μόνον κάτι τὸ τοιοῦτον. Διότι καὶ τὰ εἰδωλά των ἐξυμνοῦσαν καὶ ἔλεγον «εἰδωλολάτρης ἔγινεν ὁ Κωνστάντιος καὶ οἱ Ἀρειανοὶ ἔγιναν ἰδικοὶ μας». Διότι δὲν φροντίζουν νὰ μὴ ὑποκρίνονται τοὺς εἰδωλολάτρας, ἀρκεῖ μόνον ἔτσι νὰ ἔχη ὑπόστασιν ἢ αἵρεσις. Διότι ἀληθῶς καὶ μοσχάριον μικρὸν

ἐπεχείρησαν νὰ κάμουν τοὺς κηπευτὰς τῶν τόπων εἰς τὸ Καισάρειον νὰ θυσιάσουν, καὶ θὰ ἐθυσιάζον αὐτό, ἐὰν τοῦτο δὲν ἦτο θῆλυ· διότι ἔλεγον ὅτι δὲν ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς νὰ θυσιάσουν θήλεα ζῶα.

57. Λοιπὸν, μὲ τὸ νὰ νομίζουν μὲν οἱ ἁσθεῖς Ἀρειανοὶ ὅτι τοιαῦτα γεγονότα ἀπετέλουν δι' ἡμᾶς προσβολὴν, ἐπραττον αὐτὰ μὲ τὴν συνεργασίαν τῶν εἰδωλολατρῶν. Ἡ θεία ὁμῶς δίκη ἤλεγξε τὴν πονηρίαν αὐτῶν καὶ ἐφανέρωσε ἓν μεγάλο καὶ ἐξαιρετον θαῦμα καὶ ἀπέδειξε μὲ τοῦτο εἰς ὅλους φανερά, ὅτι ὅπως ἀκριθῶς αὐτοί, ποὺ ἄσεβοῦν, δὲν ἄσεβοῦν εἰς ἄλλον ἄλλ' εἰς τὸν Κύριον, ἔτσι καὶ μὲ τὸ νὰ πράττουν ταῦτα, ἐπεχείρησαν νὰ διαπράξουν προσβολὴν εἰς αὐτόν. Καὶ τοῦτο ἀπὸ τὸ θαῦμα, ποὺ ἔγινε, εἶχε φανερωτέραν τὴν ἀπόδειξιν. Διότι κάποιος νεώτερος ἀπὸ τοὺς ἀσλεγεῖς ἐκείνους, ἀφοῦ ἐμβῆκεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τρέχων ἐτόλμησε νὰ καθίσῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου. Καὶ ἀφοῦ ἐκάθισεν ἀπήγγειλε πορνικὸν ποίημα μὲ ἔνρινον φωνὴν ὁ ἄθλιος. "Ἐπειτα ἀφοῦ ἐσηκώθη προσπαθοῦσε νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὴν θέσιν του τὸν θρόνον καὶ νὰ τὸν σύρῃ πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, ἀγνοοῦσε δὲ ὅτι ἔτσι προκαλοῦσε ἐναντίον του τὴν θείαν δίκην. Διότι, καθὼς οἱ τότε κάτοικοι τῆς Ἀζώτου μόλις ἐτόλμησαν νὰ ἐγγίσουν τὴν κιβωτόν⁵⁶, πρὸς τὴν ὁποίαν οὔτε καὶ νὰ στρέψουν τὸ βλέμμα δὲν ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς, ἀμέσως ἀπέθνησκον, ἀφοῦ πρωύτερα ἐβασανίζοντο ἀπὸ τρομεροὺς πόνους εἰς τοὺς ἀφεδρῶνας, ἔτσι καὶ ὁ ἄθλιος αὐτός, μόλις ἐτόλμησε μόνον νὰ σύρῃ ἐκείνο, ποὺ ἐτραθοῦσε πρὸς τὸ μέρος του καὶ ἀπέσπασεν αὐτό, ἡ δίκη ὡς νὰ ἔστελλεν ἀντὶ τούτου τὴν τιμωρίαν του, τὸ ξύλον ἀπεσπάσθη μὲ ὀρμὴν καὶ ἐκτύπησε τὴν κοιλίαν του, καὶ ἀντὶ τοῦ θρόνου ἐβγαλεν ἀπὸ τὴν πληγὴν τὰ ἔντερά του, καὶ ὁ θρόνος μᾶλλον ἀφήρεσεν ἀπὸ αὐτὸν τὴν ζωὴν, παρὰ ὁ θρόνος ἀφηρέθη ἀπὸ ἐκείνον. Ἐξεχύθησαν λοιπὸν, καθὼς ἔχει γραφῇ διὰ τὸν Ἰούδαν, τὰ σπλάγχνα του καὶ μόλις ἔπεσε τὸν ἐσῆκωσαν καὶ μετὰ μίαν ἡμέραν ἀπέθανεν. Καὶ ἓνας ἄλλος ἀφοῦ ἐμβῆκε μὲ κλάδους δένδρων καὶ ὡς εἰδωλολάτρης ἐκινούσε αὐτὰ μὲ τὴν χεῖρα καὶ ἐχλεύαζεν, ἐσκοτίσθη ἀμέσως καὶ δὲν ἔβλεπε οὔτε ἐγνώριζε πλέον ὕστερα ποῦ γῆς εὐρίσκετο. Ἐπειδὴ καὶ αὐτός ἦτο ἕτοιμος νὰ πέσῃ κατὰ γῆς ἔχει-

⁵⁶ Πρβλ. Α' Βζσ. 5, 3.

ραγωγεῖτο ἀπὸ τοὺς παρευρισκομένους καὶ ἔτσι ὑποθα-
σταζόμενος ἐξήρχετο καὶ αὐτός, ἀνένηψε δὲ μόλις μετὰ
μίαν ἡμέραν καὶ δὲν ἐνθυμεῖτο οὔτε τί ἔπραξε, οὔτε τί
εἶχε πάθει ὁ τολμηρός.

58. Μὲ τὸ νὰ βλέπουν ταῦτα, οἱ μὲν εἰδωλολάτραι
ἐφοβήθησαν καὶ τίποτε δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ πρά-
ξουν, οἱ δὲ Ἀρειανοὶ οὔτε ἔτσι δὲν ἐντράπησαν, ἀλλ'
ὥσάν Ἰουδαῖοι οὔτε μὲ τὸ νὰ βλέπουν θαύματα ἐπίστευ-
ον οἱ ἄπιστοι, διότι ἐσκληρύνοντο ἔτι περισσότερον, ὅ-
πως καὶ ὁ Φαραώ, μὲ τὸ νὰ ἔχουν τὰς ἐλπίδας τῶν καὶ
αὐτοὶ κάπου εὕρισκομένας κάτω εἰς τὸν θασιλέα καὶ
τοὺς εὐνούχους αὐτοῦ. Εἰς μὲν τοὺς εἰδωλολάτραις λοι-
πόν, μᾶλλον δὲ εἰς τοὺς πλέον ἀποθλήτους ἐπέτρεπον
νὰ κάμνουν ὅσα ἔχουν προλεχθῇ. Διότι εἶχον ἐκεῖνον, πού
εἰσηγεῖτο εἰς αὐτοὺς τὰ τοιαῦτα καὶ ἐξηρέθιζε τοὺς εἰ-
δωλολάτραις, Φαυστῖνον, τὸν καθολικὸν μὲν λεγόμενον,
τοὺς δὲ τρόπους ἀνθρωπον τῆς ἀγορᾶς καὶ ἀσελγῆ εἰς
τὴν ψυχὴν. Αὐτοὶ δὲ ἀνέλαθον νὰ πράττουν διὰ μέσου
αὐτῶν τὰ ὅμοια πρὸς αὐτά, ἵνα, ὅπως ἀκριβῶς, παρέ-
λαθον ἀπὸ ἄλλους τὴν αἵρεσιν, μοιράζωνται ἔτσι καὶ
τὴν πονηρίαν μὲ τοὺς ἀσελγεστέρους. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα
διὰ μέσου ἐκείνων, καθὼς προείπον, ἔπραττον, ὅσα δὲ
μόνοι τῶν ἔπραττον πλημμελήματα, πῶς νὰ μὴ ὑπερβάλ-
λουν πᾶσαν πονηρίαν καὶ νὰ μὴ ὑπερέχουν εἰς θαθμὸν
παντὸς δημίου τὴν κακίαν; Διότι ποῖαν οἰκογένειαν δὲν
κατέλαθον ἐξ ἐφόδου; ποῖαν οἰκίαν μὲ τὴν πρόφασιν ἐρεῦ-
νης δὲν ἐλήστευσαν; ποῖον κῆπον δὲν κατεπάτησαν καὶ
ποῖον τάφον δὲν ἐτυμβωρύχησαν; προβάλλοντες ὡς πρό-
φασιν ὅτι ζητοῦν τὸν Ἀθανάσιον, ἐκεῖνο, πού εἶχον ὥς
κύριον σκοπὸν τῶν, ἦτο νὰ διαρπάξουν καὶ νὰ λαφυρα-
γωγοῦν, ὅσους ἀπαντοῦσαν. Πόσων ἐσφραγίσθησαν αἱ
οἰκίαι; πόσων φιλοξένων ἀνθρώπων τὰ διὰ τοὺς ξένους
προοριζόμενα ἀφήρεσαν καὶ διεμοίρασαν εἰς τοὺς στρα-
τιώτας, πού εἶναι ὑπηρετικά ὄργανά των; Ποῖος ἐξ αὐ-
τῶν δὲν ἔλαθε πείραν τῆς κακίας των; ποῖος ὅταν ἔτυ-
χε νὰ συναντήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ἀγορὰν δὲν ἔσπευσε
νὰ κρυφθῇ; ποῖος ἐξ αἰτίας αὐτῶν δὲν ἐγκατέλειπε τὴν
οἰκίαν καὶ διῆλθε τὴν νύκτα εἰς τὴν ἔρημον; ποῖος ἐξ αἰ-
τίας αὐτῶν, ἂν καὶ ἔσπευδε νὰ φυλάξῃ τὰ ἰδικά του πε-
ριουσιακὰ στοιχεῖα δὲν ἔχασε τὰ περισσότερα; ποῖος
ἂν καὶ ἄπειρος εἰς τὴν θάλασσαν δὲν ἐπροτίμησε μᾶλλον
αὐτὴν καὶ τοὺς ἐξ αὐτῆς κινδύνους παρὰ νὰ βλέπῃ αὐ-

τούς νὰ ἀπειλοῦν; πολλοὶ καὶ κατοικίας ἥλλαξαν καὶ ἀπὸ τὸν ἓνα δρόμον εἰς τὸν ἄλλον μετώκησαν καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως ἔφυγον εἰς τὰ προάστεια. Καὶ πόσοι ὑπέστησαν μεγάλας ζημίας καί, μὲ τὸ νὰ γίνουν πτωχοί, ἐδανείσθησαν παρ' ἄλλων, διὰ νὰ ξεφύγουν μόνον τὰς συκοφαντίας των;

59. Ἐδείκνυον δηλαδὴ πρὸς πάντας φοβεροὺς τοὺς ἑαυτοὺς των, καὶ ἐκαυχῶντο πρὸς ὅλους μὲ τὸ νὰ ὀνομάζουσι τὸν βασιλέα καὶ νὰ ἀπειλοῦν ὅλους μὲ τὸν φόβον ἐκείνου, καὶ νὰ ἔχουν συνεργοὺς εἰς τὴν πονηρίαν τὸν δοῦκα Σεβαστιανόν, ποῦ ἦτο Μανιχαῖος καὶ νεώτερος ἀσελγῆς, καὶ τὸν ἑπαρχον καὶ τὸν κόμητα καὶ τὸν καθολικόν. Πολλὰς παρθένους λοιπόν, αἱ ὁποῖαι κατεδίκάζον τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν καὶ ἐπίστευον εἰς τὴν ἀλήθειαν κατέβασαν ἀπὸ τὰς οἰκίας των καὶ ἄλλας ὑβρίζον ἐνῶ περιεπάτουν καὶ ἔκαμνον τοὺς νεωτέρους ἐξ αὐτῶν νὰ γυμνῶνουν τὰ κεφαλὰς αὐτῶν ἔδωσαν δὲ ἐξουσίαν εἰς τὰς γυναῖκας, ποῦ ἦσαν μαζί των, νὰ ὑβρίζουν οἰονδήποτε ἤθελον. Καὶ αἱ μὲν σεμναὶ καὶ πισταὶ γυναῖκες παρεμέριζον καὶ παρεχῶρουν εἰς αὐτάς τὴν ὁδὸν νὰ περάσουν, ἐκεῖναι δὲ ὥσαν μαινάδες καὶ ἐρινύες περιερχόμεναι γύρω ἐθεώρουν συμφορὰν τὸ νὰ μὴ εὐρίσκουν κάποιαν νὰ ἀδικήσουν καὶ ἐπερνοῦσαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην μὲ λύπην, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἤμποροῦσαν νὰ κάμουν κακόν. Καὶ γενικῶς ἦσαν ἔτσι ἄγριοι καὶ πικρόχολοι, ὥστε νὰ ἀποκαλοῦνται ἀπὸ ὅλους δῆμιοι, καὶ φονεῖς, παράνομοι, φιλοπερίεργοι, κακοῦργοι, καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα μᾶλλον, παρὰ Χριστιανοί.

60. Διότι, ἀληθῶς, κατὰ μίμησιν καὶ τῶν Σκυθῶν ἤρπασαν τὸν ὑποδιάκονον Εὐτύχιον, ἄνθρωπον, ποῦ ὑπηρετοῦσε καλῶς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἀφοῦ ἐμαστίγωσαν τὰ νῶτά του μὲ μάστιγα ἀπὸ δέρμα ταύρου, μέχρι τοῦ σημείου νὰ καταπληγώσουν αὐτὸν μέχρι θανάτου, ἀπήτησαν νὰ ἀποσταλῇ εἰς μεταλλεῖον, καὶ μάλιστα ὅχι ἀπλῶς εἰς ὁποιοδήποτε, ἀλλ' εἰς τὸ μεταλλεῖον Φαινῶ, ὅπου καὶ φονεὺς ἀκόμη ἐὰν καταδικασθῇ νὰ σταλῇ, μόλις ὀλίγας ἡμέρας ἤμπορεῖ νὰ ζήσῃ. Καὶ τὸ παράδοξον εἶναι, ὅτι οὕτε ὀλίγας τοῦλάχιστον ὥρας δὲν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν νὰ θεραπευθῇ ἕνεκα τῶν πληγῶν, ἀλλ' ἔκαμαν τὸ πᾶν διὰ νὰ ἀποστολῇ ἀμέσως, λέγοντες· «ἐὰν γίνῃ τοῦτο, θὰ φοβηθοῦν ὅλοι καὶ θὰ εἶναι εἰς τὸ ἔξῃς μαζί μας». Καὶ δὲν παρῆλθεν πολὺς χρόνος καὶ ἀπεστάλη εἰς

τὸ μεταλλεῖον, δὲν ἀνθεξεν ὅμως νὰ φθάσῃ εἰς αὐτό, διότι λόγῳ τῶν πόνων ἀπὸ τὰς πληγὰς ἀπέθανε καθ' ὁδόν. Καὶ οὗτος μὲν ἐτελείωσε μὲ χαρὰν τὸν παρόντα βίον, οἱ δὲ ἀσεβεῖς οὔτε ἔτσι ἐντρέποντο, σύμφωνα δὲ μὲ τὸ γεγραμμένον «μὲ τὸ νὰ ἔχουν ἀνελεήμονα σπλάγχχνα»⁵⁷, ἀφοῦ ἐμελέτησαν τοῦτο, ἔκαμαν πάλιν κάτι τὸ σατανικόν. Ἐνῶ δηλαδὴ οἱ λαοὶ ἀπαιτοῦσαν νὰ ἀφεθῇ ὁ Εὐτύχιος ἐλεύθερος καὶ παρεκάλουν δι' αὐτόν, αὐτοὶ ἐνήργησαν νὰ συλληφθοῦν θιαίως τέσσαρες ἄνδρες ἀγαθοὶ καὶ ἐλεύθεροι, τοὺς ὁποίους, ἀφοῦ κάποιος Ἑρμείας, πού εἶχεν ἔργον νὰ λούῃ τοὺς περιωριζομένους εἰς τὴν φυλακὴν, ἐκακοποίησε πολὺ καὶ ἐγέμισε μὲ πληγὰς, ὁ δούξ ἐνέκλεισεν εἰς τὴν φυλακὴν. Ἄλλ' οἱ Ἀρειανοί, πού ἦσαν σκληρότεροι καὶ ἀπὸ τοὺς Σκύθας, ἐπειδὴ εἶδον ὅτι ἐκεῖνοι δὲν ἀπέθανον ἀπὸ τὰς πληγὰς, ἐμέμφοντο τὸν Ἑρμείαν καὶ ἀπειλοῦσαν «θὰ γράψωμεν, ἔλεγον, εἰς τοὺς εὐνούχους, ὅτι δὲν κτυπᾷς ὅπως ἡμεῖς θέλομεν». Καὶ ἐκεῖνος μόλις ἤκουσε τὰς ἀπειλάς ἐφοβήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ κτυπήσῃ διὰ δευτέραν φοράν τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ὅταν ἐκτυποῦντο, ἐπειδὴ ἐγνώριζον διατὶ κτυποῦνται καὶ ἀπὸ ποίους ἐσυκοφαντήθησαν, δὲν ἔλεγον τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον «πρὸς χάριν μὲν τῆς ἀληθείας κτυπούμεθα, μὲ τοὺς αἰρετικούς ὁμῶς δὲν κοινωνοῦμεν» κτύπα λοιπὸν ὅσον θέλεις, καὶ θὰ σέ κρίνῃ διὰ τοῦτο ὁ Θεός». Οἱ μὲν ἀσεβεῖς λοιπὸν ἤθελον νὰ κλεισθοῦν εἰς τὴν φυλακὴν καὶ ἐκεῖ νὰ κινδυνεύσουν νὰ ἀποθάνουν, ὁ δὲ λαὸς τοῦ Θεοῦ, ἅμα ὥς ἐγνώρισε τὸν κατάλληλον χρόνον, ἀπήτησε καὶ μετὰ ἑπτὰ περίπου ἡμέρας ἦ καὶ περισσότερον ἀπελύθησαν.

61. Ἐκεῖνοι δέ, ὥσάν ἀκριβῶς νὰ ἐλυπήθησαν διὰ τοῦτο, ἐπεχείρησαν πάλιν κάτι ἄλλο σκληρότερον καὶ ἀσεθέστερον, σκληρόν μὲν δι' ὅλους, πρέπον δὲ εἰς τὴν Χριστομάχον αἵρεσιν αὐτῶν. Διότι ἐνῶ ὁ μὲν Κύριος ἔδωκεν ἐντολὴν νὰ ἐνθυμούμεθα τοὺς πτωχοὺς, λέγων «καὶ πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα καὶ δώσατε ἐλεημοσύνην»⁵⁸, καί, «ἐπεινοῦσα καὶ ἐδώσατε εἰς ἐμὲ νὰ φάγω, ἐδιψοῦσα καὶ μὲ ἐποτίσατε. Διότι ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε εἰς ἕνα ἀπὸ τοὺς μικροὺς τούτους εἰς ἐμὲ ἐποιήσατε»⁵⁹, αὐ-

57. Παρμ. 12, 10.

58. Λουκ. 12, 33.

59. Ματθ. 25, 35, 40.

τοὶ ὁμως, μὲ τὸ νὰ ἔχουν ἐχθρικά φρονήματα κατὰ τοῦ Χριστοῦ, ἐτόλμησαν καὶ εἰς αὐτὸ νὰ ἀντιπράξουν ἐναντίον τοῦ θελήματος αὐτοῦ. Διότι τοὺς ἐνδεεῖς καὶ τὰς χήρας, ἐπειδὴ ὁ δοῦξ παρέδωκε τὰς ἐκκλησίας εἰς τοὺς Ἀρειανούς, καὶ δὲν ἤμποροῦσαν οὗτοι νὰ διαμένουν ἐν τὸς αὐτῶν, αἱ χῆραι ἐκάθησαν εἰς ἄλλους τόπους, εἰς τοὺς ὁποίους ὥρισαν οἱ κληρικοί, πού εἶχον ἀναλάβει τὴν φροντίδα αὐτῶν, ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ ἔβλεπον τοὺς ἀδελφούς νὰ δίδουν προθύμως εἰς αὐτάς καὶ νὰ συντηροῦν τὰς γήρας, ἐκτυποῦσαν αὐτάς εἰς τοὺς πόδας καὶ ἐξεδίδωκόν ἐκεῖθεν, καὶ ἐκεῖνους, πού ἔδιδον βοήθειαν, ἐσυκοφαντοῦσαν εἰς τὸν δοῦκα. Καὶ τοῦτο ἐγένετο μὲν μὲ ὄργανον κάποιον στρατιώτην ὀνόματι Δυνάμιον, ἦτο δὲ τοῦτο ἄρεστόν εἰς τὸν Σεβαστιανόν. Διότι διὰ τοὺς Μανιχαίους ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι ἄγνωστος, ἀλλὰ καὶ ἐχθρὸν εἶναι δι' αὐτοὺς τὸ νὰ ἐλεῇ κανεὶς τὸν πτωχόν. Ὑπῆρχε λοιπὸν καινούργια κατηγορία καὶ τὸ πρῶτον διακαστήριον, πού τώρα ἐπενοήθη παρ' αὐτῶν. Καὶ κατεδικάζετο κανεὶς διότι ἔκαμνεν εὐεργεσίας, καὶ ὁ μὲν ἐλεῶν κατηγορεῖτο, ὁ δὲ εὐεργετούμενος ἐμαστιγώνετο. Καὶ ἐπεθύμουν μᾶλλον νὰ πεινᾷ ὁ πτωχός, παρὰ νὰ δίδῃ ἐκεῖνος πού θέλει. Ἐμαθον δὲ καὶ τοῦτο ἀπὸ τοὺς παλαιούς Ἰουδαίους μὲ τὸ νὰ εἶναι νέοι Ἰουδαῖοι καὶ αὐτοί. Καὶ ἀληθῶς καὶ ἐκεῖνοι, ὅταν ἔβλεπον τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν ὕστερον νὰ βλέπῃ⁶⁰, καὶ τὸν ἐπὶ πολὺν χρόνον παραλυτικὸν νὰ γίνεταί ὑγιής⁶¹, τὸν μὲν εὐεργέτην Κύριον κατηγοροῦσαν, τοὺς δὲ εὐεργετηθέντας ἔκριναν ὡς παραβάτας.

62. Ποῖος λοιπὸν δὲν ἐξεπλήττετο δι' αὐτά; ποῖος δὲν κατηρᾶτο τὴν αἵρεσιν καὶ τοὺς ὑπερασπιστάς της; ποῖος δὲν ἐγνώριζεν ὅτι οἱ Ἀρειανοὶ εἶναι ἀγριώτεροι καὶ ἀπὸ τὰ θηρία; ἔτσι καὶ δὲν ἐκέρδιζαν τίποτε ἀπὸ ὅσα ἔκαμναν οἱ σιχαμεροί, ἀλλὰ καὶ περισσότερον ἠύξανον εἰς ὅλους τὸ μῖσος ἐναντίον των. Ἐνόμιζον ὅτι μὲ τὰς σκευωρίας θὰ ἐκθιάσουν μερικοὺς νὰ προστεθοῦν εἰς τὴν αἵρεσιν, ὥστε καὶ νὰ συνάζωνται μὲ αὐτούς. Συνέβαινον δὲ εἰς αὐτοὺς τὰ ἀντίθετα. Διότι οἱ μὲν πάσχοντες ὑπέφερον εὐχαρίστως ὡς μαρτύριον τὰ ὅσα ἐ-

60. Πρβλ. Ἰω. 9, 9.

61. Πρβλ. Ματθ. 9, 7.

γίνοντο εἰς θάρος τῶν ἀπὸ ἐκείνους, καὶ οὔτε ἐπρόδιδον, οὔτε ἡρνοῦντο τὴν εὐσέθειαν πρὸς τὸν Χριστόν, καὶ ἐπομένως, ἐκεῖνοι, ποῦ παρετήρουν ἀπ' ἔξω αὐτούς, καὶ οἱ εἰδωλολάτραι, ποῦ τοὺς ἔθλεπον κατηρῶντο αὐτοὺς ὡς ἀντιχρίστους καὶ δημίους, διότι τὸ ἀνθρώπινον γένος εἶναι ἐκ φύσεως φιλόανθρωπον καὶ συμπαθές. Αὐτοὶ δὲ ἀκόμη καὶ τὸν τρόπον νὰ σκέπτονται ὀρθῶς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἐξέχασαν. Καὶ ἐνῶ οἱ πάσχοντες ἠύχοντο νὰ εὐεργετηθοῦν ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἐκεῖνοι, μὲ τὸ νὰ ἔχουν ὑπὲρ αὐτῶν τοὺς δικαστάς καὶ μάλιστα ἐκ μέρους τοῦ δουκὸς τὸν ἐρεθισμόν καὶ τὴν ἐξουσίαν, δὲν ἐπέτρεπον τοῦτο εἰς αὐτούς.

63. Διότι καὶ ἐκεῖνα ποῦ ἔκαμαν εἰς τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς διακόνους, καὶ κατὰ ποῖον τρόπον ἔστειλαν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐξορίαν μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ δουκὸς καὶ τῶν δικαστῶν, ἐνῶ ἐκατέβασαν τοὺς οἰκείους αὐτῶν ἀπὸ τὰς οἰκείας τῶν μὲ τὴν συνοδείαν στρατιωτῶν καὶ τοῦ στρατηγοῦ Γοργονίου, ὁ ὁποῖος ἐκτύπα αὐτοὺς μεχρις αἱματώσεως, καὶ κατὰ ποῖον τρόπον οὗτοι καὶ μὲ πόσῃν ὕβριν προέβαινον (καὶ τοῦτο θεβαίως ἦτο τὸ σκληρότερον ὅλων) εἰς τὴν διαρπαγὴν τῶν τροφῶν αὐτῶν καὶ ἐκείνων, ποῦ ἤδη εἶχον ἀποθάνει, δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε μὲ λόγους νὰ διηγηθῇ κανεῖς, διότι ἡ σκληρότης αὐτῶν ὑπερβαίνει καὶ αὐτὴν τὴν διὰ λόγων περιγραφήν. Διότι τί θὰ ἐνόμιζε κανεῖς πρέπον νὰ εἴπῃ; ἢ ποῖον, ἂν ἐνθυμηθῇ πρῶτον, δὲν εὐρίσκει ὅτι τὰ δεύτερα εἶναι τρομερώτερα καὶ τὰ μετὰ ταῦτα τρομερώτερα ἀπὸ τὰ δεύτερα; Διότι πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν καὶ τὰ ἀσεβήματα εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ φόνον καὶ ἀσέθειαν. Καὶ εἶναι κατὰ τοιοῦτον τρόπον πανοῦργοι εἰς τὴν σκέψιν καὶ πολυπόνηροι εἰς τοὺς τρόπους, ὥστε ἐπιχειροῦν νὰ ἐξαπατοῦν μὲ ὑποσχέσεις προστασίας καὶ παροχὰς χρημάτων, διὰ νὰ ἡμπορέσουν τοῦλάχιστον μὲ αὐτά, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν εὐλογον δικαιολογίαν τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, νὰ φανοῦν ὅτι προξενοῦν κάποιαν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἀπονηρεύτους.

64. Ποῖος λοιπὸν θὰ ἡμποροῦσεν ἀκόμη νὰ ὀνομάσῃ αὐτοὺς ἔστω καὶ ἀπλῶς εἰδωλολάτρας, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον Χριστιανούς; Ποῖος θὰ ἡμποροῦσε νὰ λογαριάσῃ ἀνθρώπινον τὴν διαγωγὴν τῶν καὶ ὄχι μᾶλλον θηριώδη λόγῳ καὶ τῆς σκληρότητος καὶ τῆς ἀγριότητος τῆς πρά-

ξεως; Διότι ἀληθῶς εἶναι πονηρότεροι καὶ ἀπὸ τοὺς δημίους καὶ ἀπὸ τὰς ἄλλας αἱρέσεις τολμηρότεροι. Διότι ἔρχονται δεύτεροι εἰς τὴν σειρὰν καὶ αὐτῶν τῶν εἰδωλολατρῶν, μᾶλλον δὲ καὶ εὐρίσκονται πολλοὶ μακρὰν αὐτῶν εἰς καλωσύνην. Διότι ἐγὼ ὁ ἴδιος ἤκουσα τοὺς πατέρας, καὶ νομίζω ὅτι ὁ λόγος των εἶναι ἀξιόπιστος, ὅτι εἰς τὴν ἀρχὴν, ὅταν ἐγινεν ὁ ἐπὶ Μαξιμιανοῦ, τοῦ πάππου τοῦ Κωνσταντίου, διωγμός, οἱ εἰδωλολάτραι ἔκρυπτον τοὺς ἀδελφούς ἡμῶν, τοὺς Χριστιανούς, ὅταν οὗτοι κατεζητοῦντο. Καὶ πολλάκις καὶ οἱ ἴδιοι ἐζημιώθησαν χρήματα καὶ ἐκλείσθησαν εἰς τὰς φυλακάς μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ μὴ γίνουν προδόται τῶν καταδιωκωμένων, διότι ἐπροστάτευον τοὺς καταφεύγοντας εἰς αὐτούς, ὡσὰν τοὺς ἑαυτοὺς των, καὶ ἐπροτιμοῦσαν νὰ κινδυνεύσουν χάριν αὐτῶν. Ἀλλὰ τῶρα οἱ θαυμάσιοι οὗτοι, οἱ ἐφευρεταὶ τῆς νέας αἱρέσεως, ποὺ δὲν ἀναγνωρίζονται ἀπὸ τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον ἀπὸ τὴν τέχνην τοῦ νὰ μηχανορραφοῦν, πράττουν τὰ ἐντελῶς ἀντίθετα. Διότι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι καὶ δῆμιοι γίνονται, καὶ ζητοῦν ὄλους νὰ παραδίδωνται, καὶ θυσοδομοῦν καὶ κατ' ἐκείνων, ποὺ κρύπτουν τοὺς καταδιωκομένους, μὲ τὸ νὰ νομίζουν ἐχθροὺς Ἰσου θαυμοῦ καὶ ἐκείνον, ποὺ κρύπτει καὶ ἐκείνον ποὺ κρύπτεται. Ἔτσι οὗτοι εἶναι φονεῖς καὶ ἐζήλευσαν τὴν πονηρίαν τοῦ Ἰούδα οἱ κακοῦργοι.

65. Καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ περιγράψω ὅπως ἀξίζουν τὰ κακά, τὰ ὁποῖα αὐτοὶ διαπράττουν, παρὰ νὰ γράψω τοῦτο μόνον, ὅτι, ὅταν θέλω νὰ χαρακτηρίσω τὰς πράξεις τῆς πονηρίας των, γεννᾶται εἰς τὸν νοῦν μου ἡ σκέψις μήπως ἄρα γε ἡ αἵρεσις αὕτη εἶναι «τετάρτη θυγάτηρ τῆς θδέλλας»⁶² τῶν Παροιμιῶν, ἡ ὁποία ὕστερα ἀπὸ τόσας ἀδικίας καὶ τόσους φόνους δὲν εἶπεν «ἀρκεῖ». Διότι ἀκόμη συμπεριφέρεται ἀλαζονικῶς ὡς οἱ νέοι καὶ περιφέρεται μὲν καὶ ζητεῖ νὰ μάθῃ, ἐκείνους ποὺ δὲν ἐγιναν ἀκόμη γνωστοὶ εἰς αὐτὴν, ὅσους δὲ κατώρθωσε νὰ ἀδικήσῃ, πάλιν φροντίζει νὰ προσθέσῃ εἰς τὴν πρώτην καὶ ἄλλην ἀδικίαν εἰς θάρος των. Διότι, ἰδοὺ, μετὰ τὴν νυκτερινὴν ἔφοδον καὶ ὕστερα ἀπὸ τὰ κακά, ποὺ ἐγιναν ἐξ αἰτίας τῆς, μετὰ τὸν διωγμόν, ποὺ ἐκίνησαν διὰ μέσου τοῦ Ἡρακλείου, πάλιν δὲν παύουν τὰς διαβολὰς των

πρὸς τὸν βασιλέα. Διότι ἐλπίζουν, ὅτι μὲ τὸ νὰ ἀσεβοῦν τυγχάνουν προσοχῆς, διὰ νὰ γίνῃ κάτι περισσότερον τῆς ἐξορίας, καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, αὐτοὶ ποὺ δὲν πείθονται εἰς τὰς ἀσεβείας τῶν νὰ θανατώνωνται. Διότι ἔτσι καὶ τώρα, ἀφοῦ ἀπεθρασύνησαν, ὁ Σεκοῦνδος μὲν, ὁ παγκάκιστος Πενταπολίτης, καὶ ὁ συνωμότης αὐτοῦ Στέφανος, ἐπειδὴ γνωρίζουν, ὅτι ἂν καὶ ἀδικοῦν ἔχουν ὡς δικαιολογίαν τὴν αἵρεσιν· ἐπειδὴ εἶδον ὅτι δὲν ἐπέιθετο εἰς αὐτοὺς ὁ πρεσβύτερος εἰς τὴν Βάρκην, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο Σεκοῦνδος (ὁμώνυμος μὲν, ἀλλ' ὄχι ὁμοιος μὲ τὸν αἵρετικόν), ἐθανάτωσαν αὐτὸν μὲ λακτίσματα. Καὶ ὁ μὲν ἐνῶ ἐθανάτωνετο, ἐμιμεῖτο τὸν ἅγιον, λέγων· «ὅς μὴ ζητήσῃ κανεῖς ἀπὸ τοὺς δικαστὰς νὰ ἐκδικηθοῦν τὸν θάνατόν μου· ἔχω τὸν Κύριον, χάριν τοῦ ὁποίου καὶ ὑπομένω ταῦτα παρ' αὐτῶν, ὁ ὁποῖος θὰ πάρῃ ἐκδίκησιν δι' ἐμέ», ἐκεῖνοι δὲ οὔτε ὅταν ἔλεγε ταῦτα ἐλυποῦντο αὐτόν, οὔτε τὰς ἀγίας ἡμέρας ἐσέβοντο· διότι κατ' αὐτὴν τὴν τεσσαρακοστὴν ἐφόνευσαν μὲ λακτίσματα τὸν ἄνθρωπον.

66. Ὡς τῆς καινοφανοῦς αἱρέσεως, ἡ ὁποία ἐνεδύθη ὁλόκληρον τὸν διάβολον κατὰ τὴν ἀσέβειαν καὶ τὴν πρᾶξιν. Διότι τώρα μόλις ἐπενοήθη τοῦτο τὸ κακόν. Ἄν δὲ καὶ μερικοὶ ἐνόμιζον κάποτε ὀρθὸν νὰ σκέπτονται περὶ αὐτῆς, ἀλλ' ἐκρύπτοντο καὶ διέφευγον τὴν προσοχὴν τῶν ἄλλων, ὅτι ἔχον τὰ φρονήματα ταῦτα. Ὁ δὲ Εὐσέβιος καὶ ὁ Ἄρειος ὡσὰν ὄφεις, ποὺ ἐβγῆκαν ἀπὸ τὴν φωλεάν, ἐξέερασαν τὸ δηλητήριον τῆς ἀσεβείας. Καὶ ὁ μὲν Ἄρειος ἀπέδειξεν εἰς τὸ φανερόν τὴν τόλμην τοῦ νὰ βλασφημῇ, ὁ δὲ Εὐσέβιος ἀνέλαβε τὴν προστασίαν αὐτῆς. Ἀλλὰ πρωύτερα δὲν ἠμπόρεσε νὰ πρωτοστατήσῃ τῆς αἱρέσεως, παρὰ μόνον, καθὼς προεῖπα, ὅταν εὔρε τὸν βασιλέα προστάτην αὐτῆς. Λοιπόν, οἱ μὲν Πατέρες ἡμῶν ἕκαμαν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, καὶ ἐπάνω - κάτω τριακόσιοι ἐπίσκοποι, ποὺ συνεκρότησαν αὐτήν, κατέκριναν τὴν Ἀρειανικὴν αἵρεσιν, καὶ ὅλοι ἀπεφάνθησαν ὅτι αὕτη εἶναι ξένη ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν πίστιν οἱ δὲ προστάται της, μὲ τὸ νὰ βλέπουν τοὺς ἑαυτοὺς τῶν ὕστερον νὰ περιφρονοῦνται καὶ νὰ μὴ ἔχουν ἄλλην λογικὴν ὁδόν, ἐπενόησαν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ ὑπερασπίσουν αὐτήν, διὰ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας· διὰ τοῦτο μᾶλλον πρέπει νὰ θαυμάσῃ κανεῖς τὸ καινούργιον καὶ πονηρὸν ἐφεύρημα, καὶ πῶς ὑπερβαίνουν εἰς ἀσέβειαν τὰς ἄλλας αἱρέσεις. Διότι τὰ ἐφευρήματα τῶν ἄλλων αἱρέσεων εἰς τὴν πιθανότητα τῶν

λόγων στηρίζουν τὴν τρελλὴν προσπάθειάν των νὰ ἀπατήσουν τοὺς ἀπλουστέρους. Καὶ οἱ μὲν εἰδωλολάτραι, καθὼς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ἐπιχειροῦν νὰ ἐπιβληθοῦν, βασιζόμενοι εἰς τὴν ὑπεροχὴν τῶν λόγων καὶ τὴν πιθανότητα τῶν σοφισμάτων των⁶³, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἀφοῦ ἀφῆκαν τὰς θείας Γραφάς, ὕστερον ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ἐρίζουν «γύρω ἀπὸ τοὺς μύθους καὶ τὰς ἀπεράντους γενεαλογίας»⁶⁴. Διότι οἱ Μανιχαῖοι καὶ μαζὶ μὲ αὐτοὺς οἱ Οὐαλεντῖνοι καὶ ἄλλοι, μὲ τὸ νὰ ἐρμηνεύουν ὅπως ἄρесеῖ εἰς αὐτοὺς τὰς ἀγίας Γραφάς, μυθολογοῦν γύρω ἀπὸ τοὺς ἰδικούς των πλαστοὺς λόγους. Οἱ δὲ Ἀρειανοὶ ἀπὸ μὲν τοὺς ἄλλους αἵρετικούς εἶναι τολμηρότεροι καὶ ἀπέδειξαν ὅτι αἱ ἄλλαι αἱρέσεις εἶναι μικρότεραι ἀδελφαὶ τῆς ἰδικῆς των αἱρέσεως μὲ τὸ νὰ ἀσεβοῦν περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνας, καθὼς ἔχει λεχθῇ, καὶ ὄλους, πρὸ πάντων δὲ τοὺς Ἰουδαίους ἀμιλλῶνται εἰς τὴν πονηρίαν. Διότι καθὼς ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ δὲν ἤμπορουσαν νὰ ἐλέγξουν τὸν Παῦλον μὲ τὸ νὰ ἀποδείξουν τὰς κατηγορίας των, ἀμέσως ὠδήγησαν αὐτὸν πρὸς τὸν χιλιάρχον καὶ τὸν ἡγεμόνα⁶⁵, ἔτσι καὶ οὗτοι καὶ περισσότερα ἀπὸ ἐκείνους ἐπινοοῦντες καταφεύγουν εἰς μόνην τὴν ἐξουσίαν τῶν δικαστῶν. Καὶ μόνον ἐὰν κανεῖς φέρῃ ἀντίρρῃσιν εἰς αὐτοὺς σύρεται πρὸς τὸν ἡγεμόνα ἢ τὸν στρατηλάτην.

67. Καὶ αἱ μὲν ἄλλαι αἱρέσεις, ἀφοῦ μὲ τὰς ἀποδείξεις, ποὺ προβάλλει αὐτὴ ἡ ἀλήθεια, ἀποδειχθοῦν πλανώμεναι σιωποῦν, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν τί περισσότερον νὰ εἶπουν, ἢ διότι ἐντρέπονται τοὺς ἐλέγχους, ἡ δὲ νέα καὶ σιχαμερὴ αἵρεσις αὐτῶν, ὅταν ἀνατραπῇ διὰ τῶν λόγων, ὅταν, ἀφοῦ ἀποστομωθῇ ἀπὸ αὐτὴν ταύτην τὴν ἀλήθειαν, πέσῃ, ὕστερα ἐκείνους, ποὺ δὲν ἠμπόρεσε νὰ πείσῃ μὲ λόγους, τούτους ἐπιχειρεῖ διὰ τῆς βίας καὶ τῶν πληγῶν νὰ σύρῃ εἰς τὰς φυλακάς, καὶ ἔτσι νὰ κάμνῃ τὸν ἑαυτὸν τῆς γνωστὸν ὅτι εἶναι, ὅπως εἰς ὅλα, ἔτσι καὶ εἰς τοῦτο περισσότερο ἀσεβής. Διότι τὸ γνώρισμα τῆς εὐσεβείας εἶναι νὰ μὴ ἐξαναγκάζῃ ἀλλὰ νὰ πείθῃ, καθὼς εἴπομεν. Διότι ἀληθῶς καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος δὲν ἠνάγκαζε διὰ τῆς βίας, ἀλλ' ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐλευ-

63. Πρβλ. Α' Κορ. 2, 1, 4.

64. Α' Τιμ. 1, 4.

65. Πρβλ. Πράξ. 21, 36 ἐξ.

θέραν προαίρεσιν εἰς ὅλους μὲν ἔλεγεν· «ἐὰν κανεῖς θέλη νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ»⁶⁶, εἰς δὲ τοὺς μαθητάς· «μήπως καὶ σεῖς θέλετε νὰ ἀπέλθετε;»⁶⁷ αὕτη εἶναι ἐντελῶς, ξένη πρὸς τὴν εὐσεβείαν. Τί ὠφείλεν αὕτη νὰ πράξῃ, παρὰ ἐκεῖνα, ποὺ ἦσαν ἐναντίον τοῦ Σωτῆρος, μὲ τὸ νὰ προσλάβῃ ὡς ἀρχηγὸν τῆς ἀσεθείας τὸν ἀντίχριστον Κωνστάντιον, ὡς τὸν ἴδιον τὸν ἀντίχριστον; Διότι αὐτὸς χάριν τῆς αἰρέσεως ἐφρόντισε νὰ ξεπεράσῃ εἰς σκληρότητα καὶ τὸν Σαοῦλ. Διότι ἐκεῖνος μὲν, ἐπειδὴ οἱ ἱερεῖς ἔδωσαν τροφάς εἰς τὸν Δαθίδ, διέταξε νὰ θανατωθοῦν ὅλοι αὐτοί, τριακόσιοι πέντε εἰς ἀριθμόν⁶⁸, οὗτος δέ, ἐπειδὴ ὅλοι μὲν ἀποφεύγουν τὴν αἵρεσιν, ἢ δὲ ἀληθῆς πίστις εἰς τὸν Κύριον διετυπώθη ἀπὸ τὴν πρώτην Οἴκου-μενικὴν Σύνοδον, τὴν Σύνοδον αὐτὴν ἐκ τριακοσίων ὄλων ἐπισκόπων, καταργεῖ. Καὶ τοὺς ἰδίους μὲν ἐπισκόπους ἐξορίζει, τοὺς δὲ πιστοὺς λαοὺς ἐμποδίζει νὰ πρεσβεύουν τὴν εὐσεβῆ πίστιν καὶ νὰ προσεύχωνται εἰς τὸν Θεόν, μὲ τὸ νὰ ἐμποδίζῃ τὰς συνάξεις αὐτῶν. Καὶ ὅπως ὁ Σαοῦλ κατεδάφισε «τὴν πόλιν τῶν ἱερέων Νομβά»⁶⁹, ἔτσι καὶ αὐτός, διὰ νὰ μεγαλώσῃ περισσότερον τὸ κακόν, παρέδωκε τὰς ἐκκλησίας εἰς τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ ὅπως ἐκεῖνος ἐπροτίμησε τὸν διαβολέα Δωὴκ⁷⁰ ἀπὸ τοὺς ἀληθινούς ἱερεῖς, καὶ ἐπειδὴ ἔδιδε προσοχὴν εἰς τοὺς λόγους τῶν Ζιφαίων⁷¹, κατεδίωκε καὶ τὸν Δαθίδ, ἔτσι καὶ αὐτὸς προτιμᾷ μὲν τοὺς ἀσεβεῖς παρὰ τοὺς εὐσεβεῖς, τοὺς δὲ πιστοὺς, ποὺ ἀποφεύγουν αὐτόν, καταδιώκει περισσότερον, πειθόμενος εἰς τοὺς εὐνούχους του, οἱ ὅποιοι καὶ συκοφαντοῦν τοὺς ὀρθοδόξους, χωρὶς νὰ ἀντιλαμβάνεται, ὅτι ὅσα πράττει καὶ γράφει ὑπερασπίζων τὴν αἵρεσιν, τούτα στρέφονται κατὰ τοῦ Σωτῆρος.

68. Ὁ Ἀχαάθ δὲν συμπεριεφέρθη εἰς θάρος τῶν ἱερέων κατὰ τὸν τρόπον τούτου, ὅπως οὗτος ἐτόλμησε νὰ συμπεριφερθῇ κατὰ τῶν ἐπισκόπων. Διότι ἐκεῖνος ὅταν ἐθανατώθῃ ὁ Ναβουθαὶ πολὺ «συνεκινήθη» καὶ ὅταν εἶδε τὸν Ἥλιαν ἐφοβήθη⁷², οὗτος δὲ οὔτε τὸν τόσον μεγάλον

66. Ματθ. 16, 24. Πρὸς. Λουκ. 14, 27.

67. Ἰω. 6, 67.

68. Πρὸς. Γ' Βασ. 22, 10, 18.

69. Α' Βασ. 22, 19.

70. Πρὸς. Α' Βασ. 22, 9.

71. Α' Βασ. 26, 1.

72. Πρὸς. Γ' Βασ. 20, 27.

“Οσιον ἐσεθάσθη οὔτε ὅταν ἐξώρισε τοὺς τόσους πολλοὺς ἐπισκόπους ἡσύχασεν οὔτε διόλου συνεκινήθη, ἀλλ’ ὥσάν ἄλλος Φαραώ, ὅσῳ περισσότερον ἐξηρεθίζετο, τόσῳ περισσότερον ἐσκληρύνετο, καὶ κάθε ἡμέραν ἐπινόουσε χειρότερα. Καὶ τὸ παράδοξον τῆς πονηρίας του εἶναι τοῦτο. “Ὅταν δηλαδὴ ἐξωρίζοντο οἱ ἐπίσκοποι, συνέβαινε καὶ μερικοὶ ἄλλοι νὰ καταδικάζωνται ὡς ἔνοχοι ἐγκλημάτων φόνου, ἢ ἀνταρσίας, ἢ κλοπῆς, ἀναλόγως τοῦ εἶδους τοῦ ἐγκλήματος αὐτοῦ ὁ καθείς, καὶ αὐτοὺς μὲν, μετὰ ἀπὸ ὀλίγους μῆνας, ὅταν τοῦ ἐζητεῖτο, καθὼς ὁ Πιλᾶτος τὸν Βαραββᾶν, ἄφηνεν ἐλευθέρους⁷³, τοὺς δὲ δούλους τοῦ Χριστοῦ ὄχι μόνον δὲν ἄφηνεν, ἀλλὰ καὶ περισσότερον ἀσπλάγχνως, κατεδίκαζεν εἰς τὴν ἐξορίαν, καὶ ἔτσι ἐγίνετο ἀθάνατον κακὸν εἰς αὐτοὺς. Διὰ μὲν ἐκείνους δηλαδὴ, λόγῳ τοῦ τρόπου των, ἦτο φίλος, διὰ δὲ τοὺς ὀρθοδόξους, ἐνεκα τῆς εὐσεβείας των εἰς τὸν Χριστόν, ἦτο ἐχθρός. Ἄρα γε λοιπὸν δὲν ἔδειχεν φανερά μὲ αὐτά, ὅτι καὶ τότε οἱ Ἰουδαῖοι, ποὺ τὸν μὲν Βαραββᾶν ἐζήτησαν νὰ ἀπολυθῇ, τὸν δὲ Κύριον ἐσταύρωσαν, ἦσαν τέτοιοι, ὡς ἦσαν καὶ τώρα οἱ χριστομάχοι μαζί μὲ τὸν Κωνσταντῖον; Καὶ ἴσως οὗτος ἦτο σκληρότερος παρὰ ὁ Πιλᾶτος. Διότι ἐκεῖνος μὲν μὲ τὸ νὰ θλέπη τὴν ἀδικίαν ἔνιψε τὰς χεῖρας⁷⁴, οὗτος δὲ περισσότερον τρίζει τοὺς ὀδόντας, ὅταν ἐξορίζει τοὺς ἀγίους.

69. Τί δὲ εἶναι τὸ ἄξιον θαυμασμοῦ, ἂν μὲ τὸ νὰ ἐπλανήθη εἰς τὴν ἀσέθειαν εἶναι ἔτσι σκληρὸς κατὰ τῶν ἐπισκόπων, ἀφοῦ οὔτε τοὺς ἰδικούς του συγγενεῖς δὲν ἐλυπήθη ὡς ἄνθρωπος; Διότι τοὺς μὲν θεῖους του κατέσφαξε καὶ τοὺς ἀνεψιούς του ἐθανάτωσε, καὶ τὸν μὲν πενθερόν του, ἐνῶ ἀκόμη ἦτο εἰς γάμον μὲ τὴν θυγατέρα του, τοὺς δὲ συγγενεῖς του, ποὺ ἔπασχον, δὲν ἐσπλαγχνίσθη, ἀλλὰ καὶ παραβάτης ἐγίνετο πάντοτε τῶν ὁρκων του, ποὺ ἔδιδε πρὸς ὅλους. Διότι ἔτσι ἐτόλμησε νὰ ἀσεβήσῃ καὶ εἰς τὸν ἀδελφόν του· καὶ προσποιεῖται μὲν ὅτι κτίζει πρὸς τιμὴν του μνημεῖον, τὴν δὲ μνηστὴν του Ὀλυμπιάδα, τὴν ὁποίαν ἐκεῖνος διετῆρει μέχρι τοῦ θανάτου του καὶ ἀνέτρεφεν ὡς ἰδικήν του γυναῖκα ἔδωκεν εἰς γάμον πρὸς τοὺς θαρβάρους. Καὶ τὴν γνώμην αὐτοῦ

73. Πρβλ. Ματθ. 27, 16.

74. Πρβλ. Ματθ. 27, 24.

ἐπεχείρησε νὰ ματαιώσῃ, τοῦ ὁποίου, μὲ τὸ νὰ γράφῃ τοιαῦτα, εὐχεται νὰ γίνῃ κληρονόμος, διὰ τὰ ὁποῖα ἄλλος, ἀκόμη καὶ μικρὰν αἰσθησιν ἂν εἶχε, θὰ ἐντρέπετο. Ἐγὼ δὲ ὅταν παραβάλλω τὰς ἐπιστολάς του εὐρίσκω αὐτὸν νὰ μὴ ἔχῃ φυσιολογικὰς τὰς φρένας του, ἀλλὰ μόνον νὰ κινήται κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῶν συκοφαντῶν, νὰ μὴ ἔχῃ δὲ καθόλου ἰδικόν του νοῦν. Λοιπὸν, ὁ μὲν Σολομὼν λέγει· «ὅταν ὁ βασιλεὺς πράττῃ σύμφωνα μὲ ἄδικον εἰσήγησιν, ὅλοι οἱ ὑπῆκοοί του εἶναι παράνομοι»⁷⁵, οὗτος δὲ ἀπὸ ἐκείνα, πού πράττει, ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι ὁ ἄδικος καὶ οἱ γύρω ἀπ' αὐτὸν παράνομοι.

70. Πότε λοιπὸν οὗτος, μὲ τὸ νὰ εἶναι τέτοιος καὶ νὰ χαίρῃ μὲ τοὺς τοιούτους, ἤμπορεῖ νὰ σκέπτεται κατὰ δίκαιον ἢ σύμφωνα μὲ τὴν λογικὴν; ἄνθρωπος, πού εἶναι δεμένος μὲ τὴν παρανομίαν τῶν συντρόφων του, καὶ μάλιστα ὅταν οὗτοι προκαλοῦν αὐτὸν μὲ ἄσματα πρὸς μίμησιν, οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὸν ἐγκέφαλον εἰς τὰς πτέρνας καταπατημένον. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ γράφει καὶ μόλις γράφει μεταμελεῖται καὶ ὅταν μεταμεληθῇ ἐξοργίζεται, καὶ πάλιν θρηνεῖ καὶ μὴ ἔχων τί νὰ πράξῃ, φανερῶναι τῆς ψυχῆς του τὴν παντελὴ ἔλλειψιν φρενῶν. Ὅταν δὲ οὗτος εἶναι εἰς τοιαύτην κατάστασιν, θὰ ἔπρεπε μᾶλλον δικαίως νὰ λυπῇται κανεὶς αὐτόν, ὅτι ἂν καὶ κατὰ τὴν μορφήν καὶ τὸ ὄνομα εἶναι ἐλεύθερος, εἶναι δοῦλος ἐκείνων, πού παρασφύρουσιν αὐτόν εἰς τὴν ἰδικὴν τῶν ἡδονῆν τῆς ἀσεθείας. Ἄναμφισβόλως, ὁ ἀνόητος καὶ ἄμυαλος⁷⁶, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, μὲ τὸ νὰ θέλῃ νὰ ἐξυπηρετῇ τὰς παρανόμους ἐπιδιώξεις ἄλλων, παραδίδει τὸν ἑαυτὸν εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν νὰ γίνῃ παρανάλωμα τοῦ πυρὸς τῆς κολάσεως. Τώρα, μὲ τὸ νὰ πράττῃ ἐκείνα, πού θέλουν ἐκεῖνοι, προπίνει εἰς ὑγείαν τῶν, χαριζόμενος εἰς αὐτοὺς τὴν κατὰ τῶν ἐπισκόπων συκοφαντίαν καὶ τὴν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἐξουσίαν. Διότι, ἰδοὺ καὶ τώρα πάλιν ἀνεστάτωσε ὅλας τὰς ἐκκλησίας εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς τὴν Λιβύην, καὶ διέταξεν ἀνοικτά, ὅπως οἱ μὲν ἐπίσκοποι τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐκδιώκωνται ἀπὸ τὰς Ἐκκλησί-
ας, αἱ ὁποῖαι ὅλαι νὰ παραδίδωνται εἰς ἐκείνους, πού

75. Παρμ. 29, 12.

76. Πρβλ. Παρμ. 7, 22.

πρεσβεύουν τὰ φρονήματα τοῦ Ἀρείου. Καὶ αὐτὸ ἤρχισε νὰ κάμνη ὁ στρατηλάτης. Καὶ ἐξ αἰτίας τούτου ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι καὶ μοναχοὶ παρεδόθησαν εἰς τὰ δεσμὰ καὶ εἰς τὰ σίδηρα καὶ κατετραυματίσθησαν μὲ πληγὰς μέχρι θανάτου, καὶ εἰς κάθε τόπον τὰ πάντα παρεδόθησαν εἰς πλήρη ἀναστάτῳσιν. Καὶ ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Λιβύη ὁλόκληρος κινδυνεύει, ἐνῶ οἱ λαοὶ δυσανασχετοῦν μὲ τὴν παράνομον διαταγὴν καὶ βλέπουν τὴν σκευωρίαν τοῦ ἀντιχρίστου καὶ τὰ ὑπάρχοντά των νὰ διαρπάζονται παρ' αὐτῶν καὶ νὰ διανέμονται ταῦτα εἰς τοὺς αἰρετικούς.

71. Πότε λοιπὸν ἄλλοτε ἠκούσθη τόση μεγάλη παρανομία; πότε ἄλλοτε, ἔστω καὶ εἰς καιρὸν διωγμῶν, ἔγινε τοιοῦτον κακόν; Ἐκεῖνοι, ποῦ ἔκαμον πρωτύτερα τοὺς διωγμούς, ἦσαν εἰδωλολάτραι, ἀλλὰ δὲν ἔφεραν ἐντὸς τῶν ἐκκλησιῶν τὰ εἰδωλα. Ἡ βασίλισσα τῆς Παλμύρας Ζηνοβία⁷⁷, ποῦ ἐπροστάτευε τὸν Παῦλον τὸν Σαμοσατέα, ἦτο Ἰουδαία, ἀλλὰ δὲν ἔδωκε τὰς ἐκκλησίας εἰς τοὺς Ἰουδαίους νὰ τὰς κάμουν συναγωγάς. Καινοφανὲς εἶναι τὸ μίasma τοῦτο· δὲν εἶναι ἀπλῶς διωγμός, ἀλλὰ κάτι περισσότερον διωγμοῦ· εἶναι τὸ προοίμιον τῆς προπαρασκευῆς τοῦ ἀντιχρίστου. Διότι ἔστω ὅτι κατὰ τοῦ Ἀθανασίου καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων, τοὺς ὁποίους ἐξώρισαν, ἔπλασαν ψευδεῖς κατηγορίας, ἀλλὰ ποία ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς τὸ καινοφανὲς τοῦτο ἐγχείρημα; ποίαν δὴθεν δικαιολογίαν ἔχουν νὰ εἴπουν ἐναντίον ὅλης τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Λιβύης καὶ τῆς Πενταπόλεως; Διότι δὲν ἤρχισαν νὰ συκοφαντοῦν χωριστὰ ἕνα ἕκαστον, διὰ νὰ ἡμπορέσουν τοῦλάχιστον νὰ ψευσθοῦν, ἀλλὰ κατηγορήσαν ὅλους μαζί, ἵνα, καὶ ἂν ἀκόμη θέλουν νὰ κατασκευάσουν πλαστὰς κατηγορίας, μὴ ἡμποροῦν, καὶ ἔτσι νὰ καταδικασθοῦν. Ἐτύφλωσε λοιπὸν μὲ αὐτὰ τὸν νοῦν αὐτῶν ἡ κακία⁷⁸, καὶ ἀπήτησαν γενικῶς, χωρὶς κατηγορίας καὶ πρόφασιν νὰ ἐκδιωχθοῦν ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι, διὰ νὰ δείξουν ὅτι ἔπλασαν κατηγορίας ψευδεῖς κατὰ τοῦ Ἀθανασίου καὶ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων, τοὺς ὁποίους ἐξώρισαν, διὰ κανένα ἄλλον λόγον, παρὰ μόνον ἐξ αἰτίας τῆς σιχαμερῆς αἰρέσεως τῶν Ἀρειανῶν χριστομάχων. Διότι τοῦτο δὲν ἡμπορεῖ πλέον νὰ κρύπτε-

77. Βλέπε περὶ αὐτῆς Β. Σταφανίδου, Ἐκκλ. Ἱστορία, σελ. 154, 155.

78. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 2, 21.

ται ὕστερα, ἀλλὰ ἔγινεν εἰς πάντας εἰς τὸν ὑπερθετικὸν θαθμὸν φανερόν. Διότι τὸν μὲν Ἀθανάσιον διέταξαν νὰ ἐξωσθῇ ἀπὸ τὴν πόλιν, εἰς ἐκείνους δὲ παρέδωσαν τὰς ἐκκλησίας. Καὶ οἱ μὲν πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν μαζύ του ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, τῶν ἐπισκόπων, ἐκδιώκονται καὶ ἐξορίζονται, οἱ δὲ ἀληθινοὶ Ἀρειανοί, οὗτοι ποὺ ἀληθῶς, δὲν ὠνομάσθησαν ἔτσι ἀπὸ τοὺς ἐξωθεν, ἀλλ' εἶχον ἐξ ἀρχῆς ἐκδιωχθῇ μαζὶ μὲ αὐτὸν τοῦτον τὸν Ἀρειὸν ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρον, εἰς μὲν τὴν ἄνω Λιθύην ὁ Σεκοῦνδος, εἰς δὲ τὴν Ἀλεξανδρείαν ὁ Εὐζώιος ὁ Χαναναῖος καὶ ὁ Ἰούλιος καὶ ὁ Ἀμμων καὶ ὁ Μάρκος καὶ ὁ Εἰρηναῖος καὶ ὁ Ζώσιμος καὶ ὁ Σαραπίων, ὁ ἐπικαλούμενος Πελύκων, καὶ εἰς τὴν Λιθύην ὁ Σισίνιος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ νεώτεροι, ποὺ ἀσεβοῦσαν μὲ αὐτούς, οὗτοι παρέλαβον τὰς ἐκκλησίας.

72. Καὶ ὁ μὲν στρατηλάτης Σεβαστιανὸς ἔγραψεν εἰς τοὺς κατὰ τόπους ἐπάρχους καὶ εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἐξουσίας, καὶ οἱ μὲν ἀληθινοὶ ἐπίσκοποι ἐξεδιώχθησαν, ἐκεῖνοι δὲ ποὺ ἐφρόνουν τὰ ἀσεβῆ φρονήματα τῆς αἰρέσεως ἐγκατεστάθησαν ἀντ' αὐτῶν εἰς τὰς θέσεις τῶν. Καὶ ἐξώρισαν μὲν ἐπισκόπους, ποὺ εἶχον γηράσει ὡς κληρικοί, καὶ ποὺ ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου, ἦσαν ἐπίσκοποι, Ἀμμώνιον μὲν καὶ τὸν Ἑρμῆν καὶ τὸν Ἀνάγαμφον, καὶ τὸν Μάρκον εἰς τὴν ἄνω Ὠασιν, τὸν Μοῦιν δὲ καὶ τὸν Ψε νόστριν καὶ τὸν Νειλάμμωνα καὶ τὸν Πλήνην καὶ τὸν Μάρκον καὶ τὸν Ἀθηνόδωρον εἰς τὴν Ἀμμωνιακὴν, διὰ κανένα ἄλλον λόγον, παρὰ μόνον ὅπως ἀποθάνουν ἀπὸ τὰς κακουχίας τῆς ὁδοιπορείας διὰ μέσου τῶν ἐρήμων. Καὶ πράγματι οὔτε ὅταν ἦσαν ἀσθενεῖς ἐλυποῦντο αὐτούς, ἀλλὰ καὶ ὅταν ὑπέφερον θαρέως λόγῳ τῆς ἀσθενείας ὠδηγοῦσαν εἰς τὸν δρόμον τῆς ἐξορίας, ὥστε νὰ φέρουν αὐτούς ἐπάνω εἰς φορεῖα καὶ νὰ ἀκολουθοῦν αὐτούς τὰ πρὸς ταφὴν ἕνεκα τῆς νόσου. Ἀπέθανε λοιπὸν εἰς ἀπὸ αὐτούς, καὶ οὔτε τὸ σῶμά του ἐπέτρεψαν νὰ μεταφερθῇ εἰς τοὺς συγγενεῖς του. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν μὲν ἐπίσκοπον Δρακόντιον ἐξώρισαν εἰς τὰ ἔρημα μέρη γύρω ἀπὸ τὸ Κλύσμα, τὸν δὲ Φίλωνα εἰς τὴν Βαθυλῶνα, καὶ

τὸν Ἀδελφίον εἰς τὰ Ψίναβλα τῆς Θηβαίδος, τὸν Ἰέρακα καὶ τὸν Διόσκουρον, τοὺς πρεσβυτέρους, ἐξώρισαν εἰς τὴν Σοήνην. Καὶ τὸν μὲν Ἀμμώνιον, καὶ τὸν Ἀγαθόν, καὶ τὸν Ἀγαθοδαίμονα, καὶ τὸν Ἀπολλώνιον, καὶ τὸν Εὐλόγιον, καὶ τὸν Ἀπολλῶ, καὶ τὸν Παφνούτιον, καὶ τὸν Γάιον καὶ τὸν Φλάβιον, τοὺς ἀρχαίους ἐπισκόπους, καὶ τὸν Διόσκορον καὶ τὸν Ἀμμώνιον καὶ τὸν Ἡρακλείδην καὶ τὸν Ψάιν, ἐπισκόπους πάλιν καὶ τούτους, ἐξώρισαν. Καὶ ἄλλους μὲν παρέδωσαν εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἄλλους δὲ ἐδίωξαν μὲ πρόθεσιν νὰ θανατώσουν αὐτοὺς, καὶ ἄλλων τὰ ὑπάρχοντα διήρπασαν. Καὶ τεσσαράκοντα μὲν λαϊκοὺς καὶ παρθένους, ἀφοῦ ἔστησαν αὐτὰς κοντὰ εἰς τὸ πῦρ, τὰς ἐξώρισαν. Ἔτσι, ἀφοῦ ἔκοψαν ράβδους ἀπὸ φοίνικας ἐκτύπησαν αὐτὰς καὶ ἐπροκάλεσαν πληγὰς εἰς αὐτάς, ὥστε μετὰ πέντε ἡμέρας μερικαὶ μὲν ἐξ αὐτῶν ἀπέθανον, μερικαὶ δὲ παρέστη ἀνάγκη νὰ χειρουργηθοῦν διὰ νὰ ἀφαιρεθοῦν αἱ μικραὶ σχίζαι ἀπὸ τοὺς φοίνικας, ποὺ εἶχον ἐμπεχθῇ εἰς τὰ πληγώμενα μέλη των, καὶ ὑπέφεραν τὰς μεγαλυτέρας θασάνους μέχρι θανάτου. Καὶ βέβαια, τὸ ἀκόμη χειρότερον, διὰ πάντα μὲν ἰσχυρόν, ἴδιον δὲ χαρακτηριστικὸν τῶν ἀσεβῶν. Ἐπειδὴ αἱ παρθένοι, ὅταν ἐκακοποιοῦντο ἔτσι, ἐπικαλοῦντο τὸν Χριστόν, ἐκεῖνοι περισσότερον ἔτριζον τοὺς ὁδόντας ἐναντίον των. Καὶ ἀληθῶς οὔτε τὰ σώματα αὐτῶν, ποὺ ἀπέθνησκον, ἀπέδιδον εἰς τοὺς συγγενεῖς των νὰ τὰ θάψουν, ἀλλ' ἔκρυπτον αὐτά, διὰ νὰ φαίνωνται ὅτι κανεῖς δὲν ἐπρόσεξε τοὺς φόνους. Ἀλλὰ δὲν διέφυγον, διότι ὅλη ἡ πόλις εἶδε καὶ ὅλοι ἀπεστρέφοντο αὐτοὺς ὡς δημίους, ὡς κακούργους καὶ ληστές. Καὶ ἀληθῶς τέτοιοι ἦσαν, διότι καὶ μοναστήρια κατέστρεψαν καὶ ἐπυρπόλησαν, μοναχοὺς ἐνέβαλον εἰς δοκιμασίας, διήρπασαν οἰκίας, καὶ παρακαταθήκας, ποὺ οἱ πιστοὶ παρέδιδαν πρὸς φύλαξιν εἰς τὸν ἐπίσκοπον, ἀφοῦ εἰσῆλθον θιαίως εἰς οἶκον ἐλευθέρων πολιτῶν ἤρπασαν καὶ ἐστέρησαν τοὺς κατόχους των, τὰς χήρας ἔτυπτον εἰς τὰ πέλματα τῶν ποδῶν καὶ ἡμπόδιζον νὰ δίδωνται εἰς αὐτάς ἐλεημοσύναι.

73. Τέτοια λοιπὸν ἦσαν τὰ πονηρὰ ἐφευρήματα τῶν Ἀρειανῶν. Ποῖα δὲ ἦσαν τὰ ἐγχειρήματα τῆς ἀθεότητός των, ποῖος θὰ ἀκούσῃ καὶ δὲν θὰ φρίξῃ; Διότι τοὺς μὲν ἐπισκόπους, ποὺ ἦσαν τόσον γέροντες καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπίσκοποι, ἐνήργησαν νὰ σταλοῦν εἰς τὴν ἐξορίαν,

ἀντὶ δὲ τούτων εἰς τὰς θέσεις τῶν ἑστέλλον νεανίας ἀσελγεῖς εἰδωολάτραις, οἱ ὅποιοι οὔτε εἶχον κατηχηθῆ, ἐπειδὴ ἤθελον νὰ τελειώσουν ἀμέσως, καὶ ἄλλους μὲ δύο γυναῖκας, οἱ ὅποιοι κατηγοροῦντο διὰ μεγαλυτέρας ἀκόμη αἰτίας, λόγῳ τοῦ πλούτου μὲ τὸν ὅποιον περιεβάλλοντο καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῆς πολιτείας, ἀφοῦ ἔδιδον εἰς αὐτάς χρυσίον, ὡσάν ἀπὸ κάποιον πωλητήριον, ἀφοῦ προηγουμένως, ὠνόμαζον αὐτοὺς ἐπισκόπους. Καὶ κατόπιν περισσότερον ἀφόρητος ἐγίνετο ἡ συμφορὰ εἰς τοὺς λαοὺς. Διότι, ἐπειδὴ ἀπεστρέφοντο τοὺς μισθωτοὺς ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐντελῶς ξένοι πρὸς αὐτοὺς, ἐμαστιγώνοντο, τὰ ὑπάρχοντά τῶν ἐδημεύοντο, καὶ κατεκλείοντο παρὰ τοῦ στρατηλάτου εἰς τὰς φυλακάς. Ἐκαμνε δὲ οὗτος τοῦτο προθύμως, διότι ἦτο Μανιχαῖος, πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως ἐκεῖνοι μὲν μὴ ἐπιζητοῦν τοὺς ἰδικούς τῶν, ἐκείνους δὲ τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἀπεστρέφοντο, νὰ δέχωνται ἔστω καὶ ὅταν πράττουν τοιαῦτα, ὅποια καὶ πρὶν τούτου ἔκαμνον εἰς τὰ εἰδωλα.

74. Ποῖος λοιπόν, ὅταν βλέπη ἡ ἀκοὴ ταῦτα, ποῖος ὅταν βλέπη τὴν ἀλαζονεῖαν τῶν ἀσεβῶν καὶ τὴν τόσῃ πολλὴν ἀδικίαν, ἐὰν εἶναι δίκαιος, δὲν θὰ ἀναστενάξῃ; «διότι εἰς τὴν χώραν τῶν ἀσεβῶν οἱ δίκαιοι στενάζουν»⁷⁹. Ποῖος, ὅταν γίνωνται ταῦτα καὶ λαμβάνῃ χώραν τόσῃ πολλὴ ἀναισχυντία τῆς ἀσεθείας, τολμᾷ ἀκόμη καὶ νὰ λέγῃ τὸν Κοστούλλιον χριστιανὸν καὶ ὄχι μᾶλλον εἰκόνα τοῦ ἀντιχρίστου; Διότι ποῖον ἀπὸ τὰ γνωρίσματα ἐκείνου λείπει ἀπὸ αὐτόν; ἢ πῶς νὰ μὴ νομισθῇ οὗτος ἀπὸ ὅλους εἰς ὅλα τὰ μέρη, ὅτι εἶναι ἐκεῖνος; καὶ ἐκεῖνος νὰ μὴ ὑποληφθῇ ὅτι εἶναι, ὅπως εἶναι καὶ αὐτός; Δὲν ἔκαμαν οἱ Ἀρειανοὶ καὶ οἱ εἰδωολάτραι τὰς θυσίας, ποὺ ἔγιναν εἰς τὴν μεγάλῃ ἐκκλησίαν, ἡ ὅποια εἶναι εἰς τὸ Καισαρεῖον καὶ τὰς κατὰ τοῦ Χριστοῦ θλασφημίας κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ; Δὲν σημαίνει ἡ ὄρασις τοῦ Δανιήλ⁸⁰ τὸν ἀντίχριστον ὁ ὅποιος «θὰ κάμῃ πόλεμον μὲ τοὺς ἁγίους καὶ θὰ ὑπερισχύσῃ αὐτῶν;»⁸¹ καὶ θὰ ξεπεράσῃ εἰς τὰ κακὰ ὅλους τοὺς προηγουμένους «καὶ θὰ ταπεινώσῃ τρεῖς βασιλεῖς καὶ θὰ λαλήσῃ λόγους πρὸς τὸν ὕψιστον

79. Παρμ. 28, 28.

80. Πρβλ. Δαν. 7, 23 ἐξ.

81. Δαν. 7, 21.

καὶ θὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ ἀλλάξῃ τὸν χρόνον καὶ τὸν νόμον;»⁸². Ποίος ἄλλος λοιπὸν ἐπεχείρησέ ποτε νὰ πράξῃ τοιαῦτα ἔργα, παρὰ μόνος ὁ Κωνστάντιος; Διότι οὗτος εἶναι τέτοιος, ὁ ὁποῖος θὰ γίνῃ καὶ ἐκεῖνος. Διότι ἐκτομίζει λόγους πρὸς τὸν Ὑψίστον ὁ προϊστάμενος τῆς ἀσεβοῦς αἱρέσεως καὶ μὲ τοὺς ἀγίους κάμνει πόλεμον μὲ τὸ νὰ ἐξορίζῃ ἐπισκόπους, ἂν καὶ δι' ὀλίγον χρόνον, πρὸς τὴν ἰδικὴν του ἀπώλειαν, ἔχει τὴν ἐξουσίαν ταύτην. Καὶ ἀληθῶς οὗτος ὑπερέβαλεν εἰς κακίαν τοὺς πρὸ αὐτοῦ, μὲ τὸ νὰ ἐπινοήσῃ καινούργιον τρόπον διωγμοῦ. Καὶ τρεῖς βασιλεῖς, τὸν Βρετανίωνα καὶ τὸν Μαγνέντιον καὶ τὸν Γάλλον μόλις ἐθανάτωσεν, ἀμέσως ἐγίνε προστάτης τῆς ἀσεθείας, καὶ ὥς τις γίγας ἐτόλμησε νὰ ὑπερηφανευθῇ ἐνώπιον τοῦ Ὑψίστου μὲ ἀλαζονείαν. Οὗτος ἐπενόησε νὰ ἀλλοιώσῃ τὸν νόμον μὲ τὸ νὰ παραλύσῃ μὲν τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τῶν ἀποστόλων δοθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν διάταξιν, νὰ μεταλλάξῃ δὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν συνήθειαν, καὶ νὰ ἐπινοήσῃ ὁ ἴδιος καινούργιον τρόπον τῆς καταστάσεως τῶν ἐπισκόπων. Διότι ἀντὶ τῶν πεντήκοντα μοναστηρίων προέκρινε νὰ στείλῃ ἐπισκόπους μὲ συνοδείαν στρατιωτῶν, πρὸς τοὺς λαοὺς, ποὺ δὲν τοὺς θέλουν, καὶ ἐκεῖνοι, ἀντὶ τῆς γνώσεως τῆς ἀληθοῦς πίστεως, φέρουν πρὸς τοὺς λαοὺς τὰς ἀπειλὰς καὶ τὰ γράμματα πρὸς τοὺς δικαστάς. "Ἐτσι ἔστειλεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τὸν Γρηγόριον ἀπὸ τὴν Καππαδοκίαν, καὶ εἰς μὲν τὸ Σίρμιον μετέθεσε ἀπὸ τὴν Κύζικον τὸν Γερμίνιον καὶ εἰς τὴν Νικομήδειαν ἀπέστειλε τὸν Κεκρόπιον ἀπὸ τὴν Λαοδικεῖαν.

75 Καὶ εἰς τὰ Μεδιόλανα μετέθεσε μὲν κάποιον Αὐξέντιον, ἄνθρωπον φιλοπερίεργον μᾶλλον παρὰ χριστιανόν, ἵνα, ἐπειδὴ τὸν ἐκεῖ ἐπίσκοπον Διονύσιον, ἄνθρωπον εὐλαθεῖ, ἐξώρισεν ἐξ αἰτίας τῆς εὐσεθείας του εἰς τὸν Χριστόν, οὗτος εἶναι ἐκεῖ ἐπίσκοπος κατὰ διαταγὴν, ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος οὔτε τὴν Ρωμαϊκὴν γλῶσσαν δὲν ἐγνώριζεν ἀκόμη παρὰ μόνον νὰ ἀσεβῇ. Τώρα δὲ πάλιν κάποιον Γεώργιον Καππαδόκην ἄνθρωπον, ποὺ ἦτο εἰσπράκτωρ ταμιακῶν χρημάτων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἶχε καταχρασθῇ τὰ πάντα καὶ διὰ τοῦτο ἦτο φυγόδικος, τοῦτον διέταξε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν μὲ στρατιωτικὴν προστασίαν καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ στοατηλάτου. "Ἐπειτα, ἀφοῦ εὗρε κά-

ποιον Ἐπίκτητον, πού μόλις εἶχε γίνει χριστιανός, νεαρὸν καὶ θρασύν, ἠγάπησεν αὐτόν, διότι ἔθλεπεν ὅτι οὗτος εἶχε κλίσιν πρὸς τὴν κακίαν, καὶ διὰ μέσου αὐτοῦ συκοφαντεῖ τοὺς ἐπισκόπους πού θέλει· διότι οὗτος εἶναι ἔτοιμος νὰ κάμνη ὅ,τι θέλει ὁ βασιλεύς. Μὲ τὸ νὰ μεταχειρίζεται λοιπὸν τοιοῦτον ὑπηρέτην ἔκαμε καὶ εἰς τὴν Ρώμην τοῦτο τὸ παράδοξον, καὶ ἀληθινὸν ὁμοίωμα τῆς ἀντιχρίστου κακοφροσύνης. Ἀντὶ δηλαδή τῆς ἐκκλησίας, ἔκαμεν ἐκκλησίαν τὸ παλάτιον, καὶ ἀντὶ τῶν πιστῶν λαῶν ἐκάλεσε νὰ εἶναι παρόντες τρεῖς περίπου εὐνοῦχοί του, καὶ κατόπιν ἠνάγκασε τρεῖς κακοῦθεις κατασκόπους (διότι ἀδύνατον νὰ εἶπη κανεὶς αὐτοὺς ἐπισκόπους) νὰ ἐγκαταστήσουν δηθὲν ἐπίσκοπον εἰς τὸ παλάτιον κάποιον Φήλικα ὁμοίον των εἰς τὴν ἀξίαν. Οἱ λαοὶ ὁμῶς ὅλοι ἀφοῦ ἔμαθον τὴν παρανομίαν τῶν αἰρετικῶν, δὲν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτοὺς νὰ εἰσέλθουν εἰς τὰς ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἔφυγον μακράν ἀπ' αὐτούς.

76. Ποῖον λοιπὸν ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ ἀντιχρίστου οὗτος παρέλειπεν; ἢ τί περισσότερο ἀπὸ τοῦτον θὰ πράξῃ ἐκεῖνος ὅταν ἔλθῃ; ἢ πῶς, ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος νὰ μὴ εὕρῃ τὴν ὁδὸν πρὸς ἀπάτην εὐκόλον, πού νὰ ἔχῃ προετοιμασθῇ πρὸς τοῦτο παρ' αὐτοῦ; Διότι ἀληθῶς πάλιν, ἀντὶ τῶν ἐκκλησιῶν προσκαλεῖ εἰς τὰ παλάτια κοντὰ εἰς τὸν ἑαυτὸν του τοὺς ἐπισκόπους νὰ κάμουν τὰς κρίσεις των. Καὶ ἐκεῖ μὲν αὐτὸς προεδρεύει αὐτῶν· τὸ δὲ ἄξιον θαυμασμοῦ εἶναι ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη κρίνῃ ὅτι οἱ κατήγοροι δὲν ἔχουν τί νὰ κατηγορήσουν, ἀναλαμβάνει ὁ ἴδιος τὸν ρόλον τοῦ κατηγοροῦ, διὰ νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ εἰς τοὺς ἀδικουμένους οὔτε νὰ ἀπολογοῦνται, λόγῳ τῆς παρ' αὐτοῦ ἀσκουμένης βίας. Καὶ τοῦτο ἔκαμεν σχετικῶς μὲ τὰς κατηγορίας κατὰ τοῦ Ἀθανασίου. Διότι, ὅταν ἔθλεπε τὴν παρρησίαν μὲ τὴν ὁποίαν ὠμίλουν ὁ Παυλῖνος, καὶ Λουκίφερος, καὶ ὁ Εὐσέβιος καὶ ὁ Διονύσιος, οἱ ἐπίσκοποι, καὶ καθὼς οὗτοι ἔκαμναν κριτικὴν τοῦ Οὐρσακίου καὶ τοῦ Οὐάλεντος, οἱ ὁποῖοι μετενόησαν καὶ ἔλεγον κατὰ τοῦ ἐπισκόπου, καὶ συνεβούλευον ὅτι δὲν πρέπει πλεον νὰ γίνωνται πιστευτοὶ οἱ περὶ τὸν Οὐάλεντα, οἱ ὁποῖοι ἥλλαξαν γνώμην δι' ὅσα τῶρα λέγουν, ἐσηκώθη ἀμέσως καὶ εἶπεν· «ἐγὼ εἶμαι τῶρα κατήγορος τοῦ Ἀθανασίου, χάριν ἐμοῦ πιστεύσατε εἰς ὅσα καὶ ἂν οὗτοι λέγουν». Ἐπειτα, ὅταν ἐκεῖνοι ἔλεγον· «πῶς ἡμπορεῖς νὰ εἶσαι κατήγορος ὅταν ὁ κατηγορούμενος δὲν εἶναι παρών; Διότι ἐὰν σὺ εἶσαι κατήγορος, ὅταν ἐκεῖνος δὲν εἶναι

παρών, δὲν ἡμπορεῖ νὰ κρίνεται. Διότι ἡ κρίσις ἡ Ρωμαϊκὴ δὲν εἶναι διὰ νὰ γίνῃς πιστευτὸς ἐπειδὴ εἶσαι θασιλεύς, ἀλλ' ἡ κρίσις γίνεται περὶ ἐπισκόπου. Καὶ ἡ κρίσις πρέπει νὰ γίνεται ἐπὶ ἴσοις ὅροις μεταξύ κατηγοροῦντος καὶ κρινομένου. Πῶς δὲ καὶ ἡμπορεῖς νὰ κατηγορῇς; διότι δὲν ἡμποροῦσες νὰ εἶσαι μαζί μὲ ἐκεῖνον ποὺ ἐτύγχανε νὰ εἶναι μακράν σου. Ἐὰν δὲ λέγῃς ἐκεῖνα, ποὺ ἤκουσες παρὰ τούτων, δίκαιον εἶναι νὰ πιστεῦῃς καὶ ἐκεῖνα ποὺ λέγονται παρ' ἐκείνου, ἐὰν δὲ δὲν πιστεῦῃς εἰς ἐκεῖνον, πιστεύεις δὲ εἰς τούτους, οὗτοι παρουσιάζονται μᾶλλον ὅτι λέγουν αὐτὰ ἐξ αἰτίας σου καὶ κατηγοροῦν εἰς τὴν χάριν σου τὸν Ἀθανάσιον. "Ὅταν οὗτος ἤκουσε ταῦτα, ἐξέλαθεν ὡς προσβολὴν τὰ λεχθέντα, καὶ ἐκεῖνους μὲν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἐξώρισεν, ἐκινήθη δὲ ἀγριώτερον κατὰ τοῦ Ἀθανασίου καὶ ἔγραψεν ὅπως αὐτὸς πάθη ὅσα ἔγιναν καὶ αἱ ἐκκλησίαι νὰ παραδοθοῦν εἰς τοὺς Ἀρειανούς καὶ νὰ ἐπιτρέπεται εἰς αὐτοὺς νὰ πράττουν, ὅσα θέλουν.

77. Καὶ ἦσαν μὲν τρομερὰ καὶ πάρα πάνω ἀπὸ τρομερὰ τὰ τοιαῦτα, ἡ πρᾶξις ὁμῶς ἡρμोजεν εἰς ἐκεῖνον, ποὺ ἐνεργοῦσε συστηματικῶς τὰ ἔργα τοῦ ἀντιχρίστου. Διότι ποῖος μὲ τὸ νὰ θλέπη τοῦτον νὰ προΐσταται ἐκείνων, ποὺ ἐνομίζοντο ἐπίσκοποι, καὶ νὰ προκάθηται εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς κρίσεις, δὲν θὰ εἶπη ἔπειτα ὅτι αὐτὸς εἶναι τὸ «βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως»⁸³, περὶ τοῦ ὁποίου εἶπεν ὁ Δανιὴλ; Διότι, ἐνῶ εἶχε περιβληθῇ ἔνδυμα χριστιανικόν, καὶ εἰς τοὺς ἀγίους τόπους ἐμβαινε καὶ ἐστέκετο εἰς αὐτούς, ἐρημώνει τὰς ἐκκλησίας μὲ τὸ νὰ καταργῇ τοὺς κανόνας αὐτῶν καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ διὰ τῆς θίας τὰς ἰδικὰς του ἀποφάσεις. Ἐπομένως, ποῖος τολμᾷ ἀκόμη νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ καιρὸς οὗτος εἶναι εἰρηνικὸς διὰ τοὺς χριστιανούς καὶ ὅχι μᾶλλον καιρὸς διωγμοῦ; καὶ διωγμοῦ, ὁ ὁποῖος οὔτε ἔγινε ποτε, οὔτε ἴσως θὰ κάμῃ ποτὲ κανεὶς τοιοῦτον, παρὰ μόνον «ὁ υἱὸς τῆς ἀνομίας»⁸⁴, τὸν ὁποῖον φανερώων οἱ Χριστομάχοι, μὲ τὸ νὰ ἀναπαριστοῦν αὐτὸν τῶρα εἰς τοὺς ἑαυτοὺς των. Καὶ διὰ τοῦτο πρὸ πάντων πρέπει νὰ προσέχωμεν μήπως ἡ αἵρεσις αὕτη, ποὺ ἔχει πολλὴν ξετσιπωσιάν καὶ δια-

83. Ματθ. 24, 15, (Δαν. 9, 27).

84. Β' Θεο. 2, 3.

χύνεται ὅπως «τὸ δηλητήριον τῆς ἐχίδνης»⁸⁵, καθὼς ἔχει γραφῇ εἰς τὰς Παροιμίας, καὶ μὲ τὸ νὰ διδάσκη ἀντι-χριστιανικὰ φρονήματα, εἶναι ἡ ἀποστασία, μετὰ τὴν ὁποίαν ἐκεῖνος θὰ ἀποκαλυφθῇ ἐξάπαντος μὲ τὸ νὰ ἔξη πρόδρομόν του τὸν Κωνσταντῖνον. Ἐπειδὴ, διατί αὐτὸς κατέχεται ἀπὸ μανίαν κατὰ τῶν εὐσεβῶν; διατί ἀγωνίζεται ὡς νὰ ὑπερασπίζῃ ἰδικήν του αἵρεσιν καὶ λέγει ἰδικόν του ἔχθρὸν μὲν ἐκείνον, ποὺ δὲν πείθεται εἰς τὴν μανίαν τοῦ Ἀρείου, ὅσα δὲ λέγουν οἱ Χριστομάχοι ἀσπάζεται εὐχαρίστως καὶ ἀτιμάζει τόσον μεγάλας καὶ τόσον πολλὰς Συνόδους; Διατί διέταξε νὰ παραδοθοῦν αἱ ἐκκλησίαι εἰς τοὺς Ἀρειανούς; "Οχι διὰ νὰ εὕρῃ ἐκείνος ὅταν ἔλθῃ ἐλεύθερον τὸν τρόπον νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὰς καὶ ἀσπασθῇ τοῦτον, ὁ ὁποῖος προητοίμασε τοὺς τόπους δι' αὐτόν; Διότι οἱ μὲν ἐπίσκοποι ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ Ἀχιλλᾶ, καὶ πάλιν πρὸ τούτου τοῦ γέροντος Πέτρου ἐξεδιώκοντο, ἐγκαθίσταντο δὲ εἰς τὰς θέσεις των, ἐκείνοι, ποὺ ἠκολούθουν τοὺς στρατιώτας ἔλεγον ὅτι οὗτοι ὑπέσχοντο ὅτι φρονοῦν τὰ αὐτὰ μὲ ἐκείνους φρονήματα.

78. *Ἦτο δὲ τὸ πρόβλημα τοῦτο εὐκόλον διὰ τοὺς Μελιτιανούς. Διότι οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς, μᾶλλον δὲ ὅλοι των, δὲν ἔχουν καμμίαν εὐσεβῆ παιδείαν, οὔτε γνωρίζουν τὴν εἰς Χριστὸν ὑγιαίνουσαν πίστιν, οὔτε ἐντελῶς τί εἶναι ὁ Χριστιανισμός, ἢ ποίας Γραφάς ἔχομεν ἡμεῖς οἱ χριστιανοί. Διότι ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν, προῆλθον ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρίαν, ἄλλοι δὲ ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν βουλευτῶν καὶ ἀπὸ τὴν Ρωμαϊκὴν πολιτείαν διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἀπαλλαγὴν των ἀπὸ τὴν δυσθάστακτον δημοσίαν φορολογίαν καὶ τὴν προστασίαν τῶν ἰσχυρῶν, οἱ ὁποῖοι ἀφοῦ ἔπεισαν μὲ χρήματα τοὺς παλαιότερους αὐτῶν Μελιτιανούς, ἔγιναν δεκτοὶ ἀπ' αὐτοὺς καὶ πρὶν ἀκόμη κατηχηθοῦν. Ἐάν δὲ καὶ κατηχήθησαν, ποία κατήχησις ὑπάρχει εἰς τοὺς Μελιτιανούς; Καὶ ὅμως χωρὶς οὔτε κἀν κατὰ τύπους νὰ κατηχηθοῦν ἔγιναν ἀμέσως δεκτοὶ καὶ εὐθύς, ὅπως ἀκριβῶς οἱ παῖδες ἀφοῦ ἔλαβον ὀνόματα, ὠνομάσθησαν ἐπίσκοποι. Καὶ διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἦσαν τέτοιοι, εἰς οὐδὲν ἐλογάριασαν τὸ

85. Πρβλ. Παρμ. 23, 32.

πρᾶγμα, οὔτε ἐνόμισαν ὅτι ὑπάρχει διαφορὰ μεταξύ εὐσεβείας καὶ ἀσεβείας. Μὲ μεγάλην λοιπὸν προθυμίαν ἀπὸ Μελιτιανοὶ γρήγορα ἐγίναν Ἀρειανοί. "Αν δὲ ὁ θασιλεὺς διατάξῃ κατὰ ἄλλο, εἶναι πρόθυμοι καὶ εἰς τοῦτο νὰ μεταβάλλωνται. Διότι ἡ ἄγνοια τῆς εὐσεβείας πολὺ γρήγορα καταβιβάζει αὐτοὺς εἰς τὴν συνηθισμένην ἀφροσύνην των, τὴν ὁποίαν εἶχον μάθει ἀπὸ τὴν ἀρχὴν. Καὶ ἀληθῶς εἰς τίποτε δὲν διαφέρουν οὗτοι ἀπ' ἐκείνους, ποὺ «παρασύρονται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἀπὸ κάθε ἄνεμον καὶ τρικυμίαν»⁸⁶, παρὰ μόνον εἰς τὸ ὅτι εἶναι ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ φόρους καὶ ἔχουν ἀνθρωπίνην προστασίαν, ἴσως δὲ οὔτε μεταβάλλονται ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ ἦσαν προηγούμενως, καὶ ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ ἦσαν ὅταν πάλιν ἐτύχαινε νὰ εἶναι εἰδωλολάτραι. Πράγματι μὲ τὸ νὰ ἔχουν οὗτοι τοιαύτην διαγωγὴν καὶ νὰ εἶναι εὐκολοὶ εἰς τὸ νὰ ἀλλάσσουν γνώμην, καὶ μὲ τὸ νὰ νομίζουν ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι πολιτικὸν βουλευτικὸν σῶμα, καὶ μὲ τὸ νὰ πιστεύουν εἰς τὰ εἰδῶλα, ἀφοῦ, ἀκριβῶς ὡς οἱ εἰδωλολάτραι, κατέλαθον τὰς ἐκκλησίας, «τὸ καλὸν ὄνομα»⁸⁷ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ἐμόλυναν ὁλόκληρον τὴν Αἴγυπτον, μὲ τὸ νὰ κάμουν νὰ γίνῃ ἀπλῶς μόνον γνωστὴ ἡ Ἀρειανικὴ αἵρεσις εἰς αὐτήν. Διότι ἀκόμη εἰς μόνην ὁλόκληρον τὴν Αἴγυπτον διεκηρύσσετο ἐλευθέρως καὶ μὲ θάρρος ἡ ὀρθοδοξία, καὶ διὰ τοῦτο ἐφρόντισαν νὰ προκαλέσουν καὶ ἐναντίον αὐτῆς φθόνον οἱ ἀσεβεῖς, μᾶλλον δὲ ὄχι αὐτοί, ἀλλ' ὁ διάβολος, ποὺ παρεκίνησεν αὐτούς, ἵνα, ὅταν ἔλθῃ ὁ ἀπόστολος αὐτοῦ ἀντίχριστος, εὕρῃ νὰ ἔχουν γίνῃ καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον αἱ ἐκκλησαὶ του, καὶ τοὺς Μελιτιανούς, ποὺ τώρα προκατηχήθησαν εἰς τὰ φρονήματά του, ἀναγνωρίσῃ τὸν ἑαυτὸν του, ποὺ διεμορφώθῃ τώρα εἰς τὰ πρόσωπά των.

79. Καὶ τέτοιον μὲν ἦτο τὸ παράνομον πρόσταγμα, ποὺ ἐξέδωκεν ὁ Κωνστάντιος, ὁ δὲ ζῆλος τῶν λαῶν ἐμαρτυροῦσε μᾶλλον τὸ μῖσος κατὰ τῆς ἀσεθεστάτης αἱρέσεως, τὸ πένθος ὅμως διὰ τὰ δεινὰ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ὁ στεναγμὸς ὅλων ἐξεσποῦσεν εἰς ἐπικλήσεις πρὸς τὸν Κύριον, ποὺ ἔλεγον· «λυπήσου, Κύριε, τὸν λαόν σου καὶ μὴ παραδίδῃς τὴν κληρονομίαν σου εἰς τὸ ὄνειδος»⁸⁸ τῶν

86. Πρᾶλ. Ἐφ. 4, 14.

87. Ἰακ. 2, 7.

88. Ἰωήλ. 2, 17.

ἐχθρῶν σου, ἀλλὰ κάμε γρήγορα ὥστε νὰ λυτρώσης ἡμᾶς ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἀνόμων. Διότι, ἰδού οὗτοι τοὺς μὲν ἰδικούς σου δούλους δὲν ἐλυπήθησαν, διὰ δὲ τὸν ἀντίχριστον προετοιμάζουν τὴν ὁδόν. Διότι οἱ Μελιτιανοὶ δὲν θὰ προθάλουν ποτὲ εἰς αὐτὸν καμμίαν ἀντίστασιν οὔτε θὰ φροντίσουν νὰ ὑπερασπίσουν τὴν ἀλήθειαν, οὔτε θὰ νομίσουν ὅτι εἶναι κακὸν νὰ ἀρνηθοῦν τὸν Χριστόν, ἐπεὶδὴ εἶναι ἄνθρωποι, ποὺ δὲν ἐγίναν ἀληθινὰ χριστιανοὶ ἀπὸ πίστιν εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' εἰς πάντα ἀλλάσσουν φρονήματα ὅπως ὁ χαμαιλέων χρώματα, καὶ γίνονται μισθωτοὶ ἐκείνων, ποὺ ἔχουν τὴν ἀνάγκην τῶν. Διότι δὲν ἔχουν σκοπὸν νὰ ὑπηρετοῦν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ προτιμοῦν τὴν ἡδονὴν τῆς στιγμῆς μᾶλλον παρὰ τὴν ἀλήθειαν, καὶ μόνον λέγουν· «ἄς φάγωμεν καὶ ἄς πῶμεν, διότι αὔριον ἀποθνήσκομεν»⁸⁹. Τέτοια λοιπὸν ἦτο ἡ πρόθεσις καὶ τέτοια ἡ διαγωγὴ τῶν ὑποκριτικῶν (πικριτιανῶν ἀντὶ Μελιτιανῶν) οἱ δὲ πιστοὶ δοῦλοι τοῦ Σωτῆρος καὶ ἀληθινοὶ ἐπίσκοποι, οἱ ὅποιοι ἐπίστευσαν γνησίως καὶ δὲν ἐξοῦσαν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς τῶν, ἀλλὰ διὰ τὸν Κύριον, αὐτοί, ποὺ διετήρουν πιστῶς τὴν εὐσέθειάν των πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν καὶ ἐγνώριζαν, ὅπως προεῖπα, ὅτι αἱ κατηγορίαι τῶν ἐχθρῶν κατὰ τῆς ἀληθείας εἶναι ψευδεῖς καὶ εἶναι φανερά πλασταί, χάριν τῆς Ἀρειανικῆς αἵρέσεως. Διότι ἀληθῶς καὶ ἀπὸ τὴν μετάνοιαν τοῦ Οὐρσακίου καὶ τοῦ Οὐάλεντος πληροφοροῦμεθα ἀκριθῶς τὴν συκοφαντίαν, ποὺ ἐσκευωρήθη κατὰ τοῦ Ἀθανασίου, πρὸς τὸν σκοπὸν μὲν νὰ καταστρέψουν καὶ νὰ θγάλουν αὐτὸν ἀπὸ τὸ μέσον, νὰ εἰσαγάγουν δὲ εἰς τὰς ἐκκλησίας τὴν αἵρεσιν τῶν χριστομάχων. Ἐπεὶδὴ οὗτοι ἔβλεπον ταῦτα, ἦσαν ὅμως ὑπερασπισταὶ καὶ κήρυκες τῆς ἀληθείας, ἐπροτίμησαν καὶ ὑπέστησαν ὕβρεις καὶ ἐξορίαν μᾶλλον παρὰ νὰ ὑπογράψουν ἐναντίον του καὶ νὰ κοινωνήσουν μὲ τοὺς Ἀρειομανίτας. Διότι δὲν ἐλησμόνησαν ἐκεῖνα, ποὺ ἐδίδασξαν, ἀλλὰ καὶ γνωρίζουν καλύτερον, ὅτι διὰ μὲν τοὺς προδότας ἐπιφυλάσσεται πολλὴ ἀτιμία, διὰ δὲ τοὺς ὁμολογούντας τὴν ἀλήθειαν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Καὶ διὰ μὲν τοὺς ἀμελεῖς καὶ φοβηθέντας τὸν Κωνστάντιον κανὲν δὲν θὰ ὑπάρξῃ ἀγαθόν, δι' ἐκείνους δέ, ποὺ ὑπέμειναν

89. Α' Κορ. 15, 32.

τάς θλίψεις τοῦ παρόντος θίου, ὅπως ἀναμένει τοὺς ναύ-
τας τὸν χειμῶνα ὁ γαλήνιος λιμὴν, ὅπως τοὺς ἀθλητάς
μετὰ τὸν ἀγῶνα ὁ στέφανος, ἔτσι καὶ δι' αὐτοὺς θά γίνη
μεγάλη καὶ αἰώνιος χαρὰ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ὁμοία ἐ-
κείνης, ποὺ εἶχεν ὁ Ἰωσήφ μετὰ ἀπὸ τὰς θλίψεις ἐκεί-
νας, καὶ ἐκείνης ποὺ εἶχεν ὁ μέγας Δανιὴλ μετὰ τοὺς
πειρασμοὺς καὶ τὰς πολλὰς συκοφαντίας τῶν ἀνθρώπων
τοῦ βασιλέως, ὁμοίαν ἐκείνης ποὺ ἔχει τώρα ὁ Παῦλος,
ποὺ στεφανώνεται ἀπὸ τὸν Σωτῆρα, ὁμοίαν τῆς χαρᾶς
ποὺ προσδοκοῦν καὶ οἱ λαοὶ ὄλων τῶν μερῶν, ποὺ εἶναι πι-
στοὶ εἰς τὸν Θεόν, πού, ἂν καὶ ἔθλεπον ταῦτα, δὲν ἡσθάν-
θησαν ἀδυναμίαν προαιρέσεως, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεδυνα-
μώθησαν εἰς τὴν πίστιν καὶ ἡύξησαν περισσότερο τὴν
προθυμίαν των. Διότι μόλις ἔμαθον τὴν ὑποστήριξιν τῆς
συκοφαντίας καὶ τῆς ἀσεβείας τῶν αἰρετικῶν, τὸν μὲν
διώκτην κατεδίκασαν, τοὺς δὲ καταδιωκομένους συνέ-
τρεξαν μὲ τὸ νὰ συνταχθοῦν μὲ τὴν γνώμην καὶ τὴν ὁμο-
φροσύνην των, διὰ νὰ πάρουν καὶ αὐτοὶ τὸν στέφανον
τῆς ὁμολογίας τῆς ὀρθῆς πίστεως.

80. Λοιπόν, πολλὰ μὲν θά ἤμποροῦσε κανεῖς νὰ εἴ-
πῃ ἀκόμη κατὰ τῆς θρωμερᾶς καὶ χριστομάχου ταύτης
αἰρέσεως, πολλὰ δὲ ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Κωνσταντίου νὰ
ἀποδείξῃ ὅτι εἶναι προοίμια τοῦ ἀντιχρίστου. Ἐπειδὴ ὁ-
μως, καθὼς εἶπεν ὁ προφήτης, «ἀπὸ τοὺς πόδας ἕως τὴν
κεφαλὴν τίποτε δὲν εἶναι εἰς αὐτὴν λογικόν»⁹⁰, ἀλλ' εἴ-
ναι γεμάτη ἀπὸ ἀκαθαρσίαν καὶ κάθε ἀσεβείαν, ὥστε
καὶ μόνον νὰ ἀκούῃ κανεῖς δι' αὐτὴν πρέπει νὰ ἀποφεύ-
γῃ, ὡς ἔμετον σκύλου καὶ δηλητήριον ὄφεων, εἶναι δὲ
καὶ ὁ Κοστύλλιος, ὁ ὁποῖος φέρει φανερά τὴν εἰκόνα τοῦ
πράγματος. Καὶ διὰ νὰ μὴ γίνη μακρὸς ὁ λόγος, διὰ
τοῦτο καλὸν εἶναι νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὴν θείαν Γραφὴν
καὶ ἃς πεισθοῦν ὅλοι εἰς αὐτήν, ποὺ παραγγέλλει σχε-
τικῶς μὲ τὰς αἰρέσεις καὶ πρὸ πάντων μὲ αὐτήν. Εἶναι
δὲ τὸ παράγγελμα αὐτῆς τοῦτο τὸ ἐξῆς· «σταθῆτε μα-
κράν, σταθῆτε μακράν, ἐξέλθετε ἀπ' ἐκεῖ καὶ μὴ ἐγγί-
σετε τίποτε ἀκάθαρτον, ἐξέλθετε ἀπὸ τὸ μέσον αὐτῶν
καὶ χωρισθῆτε σεῖς, ποὺ φέρετε τὰ ἱερὰ σκεύη τοῦ Κυ-
ρίου»⁹¹. Τοῦτο δηλαδὴ εἶναι ἀρκετὸν πρὸς διδασκαλίαν
δι' ὅλους, ἵνα, ἐάν μὲν ἡπατήθῃ κανεῖς παρ' αὐτῶν, ἀ-

90. Ἦσ. 1, 6.

91. Ἦσ. 52, 11.

φοῦ ἐξέλθῃ μακρὰν ἀπ' αὐτοῦς, ὥσάν ἀπὸ τὰ Σόδομα, μὴ ἐπιστρέψῃ ποτὲ πλέον πρὸς αὐτοῦς, διὰ νὰ μὴ πάθῃ ὅ,τι ἔπαθε καὶ ἡ γυνὴ τοῦ Λώτ⁹², ἐὰν δὲ κάποιος διετηρήθῃ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καθαρὸς ἀπὸ τὸ μόλυσμα τῆς ἀσεβοῦς ταύτης αἰρέσεως, ὥς ἔχῃ τὸ καύχημα ἐν Χριστῷ λέγων· «δὲν ἀπλώσαμεν τὴν χεῖρα ἡμῶν πρὸς ξένον θεόν»⁹³, οὔτε «ἐπροσκυνήσαμεν τὰ ἔργα τῶν χειρῶν ἡμῶν»⁹⁴, οὔτε «ἐλατρεύσαμεν τὴν κτίσιν, παρὰ μόνον Σὲ τὸν Θεόν, ποῦ ἐδημιούργησες»⁹⁵ τὰ πάντα διὰ τοῦ λόγου Σου, τοῦ μονογενοῦς Σου Υἱοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου εἰς Σὲ τὸν Πατέρα καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν Υἱὸν ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Διαμαρτυρία δευτέρα.

81. Ὁ λαὸς τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας προΐσταται ὁ αἰδεσιμώτατος ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος, διαμαρτύρεται δημοσίᾳ τὰ ἑξῆς, διὰ τῶν ἐν συνεχείᾳ ὑπογραφόντων.

Ἐχομεν ἤδη διαμαρτυρηθῇ μὲν διὰ τὴν νυκτερινὴν ἔφοδον ἐναντίον ἡμῶν καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἃν καὶ δὲν ἦτο ἀνάγκη διαμαρτυρίας δι' ὅσα ὁλόκληρος ἡ πόλις ἔμαθε καὶ γνωρίζει. Διότι καὶ τὰ σώματα τῶν φονευθέντων, ποῦ εὐρέθησαν, ἐξετέθησαν δημοσίᾳ καὶ τὰ ὅπλα καὶ τὰ τόξα εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου ἐκράυγαζον τὴν παρανομίαν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ μετὰ τὴν διαμαρτυρίαν μας αὐτὴν ὁ λαμπρότατος δοῦξ Συριανὸς ἐκθιάζει τοὺς πάντας νὰ συμφωνήσουν μαζί του, ὥσάν οὔτε θόρυβος νὰ ἔγινεν, οὔτε κανεὶς νὰ ἀπέθανε, ὁ δὲ πολὺς οὗτος ἔλεγχος ἔδειξεν, ὅτι ταῦτα δὲν ἔχουν γίνεῖ σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην τοῦ φιλανθρωποτάτου Αὐγούστου Κωνσταντίου. Διότι δὲν θὰ ἐφοβεῖτο διὰ τὰ γενόμενα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἐὰν εἶχε πράξει ταῦτα κατόπιν βασιλικῆς προσταγῆς. Καὶ ἀληθῶς, ὅταν ἡμεῖς μετέβημεν, πρὸς αὐτὸν καὶ ἀπητήσαμεν νὰ μὴ ἀσκηθῇ θία εἰς θάρος κανενὸς οὔτε νὰ ἀρνηθῇ τὰ γενόμενα, διέταξεν ὅπως ἡμεῖς, ἃν καὶ χρι-

92. Πρβλ. Γεν. 19, 26.

93. Ψαλμ. 43, 21.

94. Ἰερ. 1, 16.

95. Ρωμ. 1, 25.

στιανοί, κακοποιηθῶμεν μὲ ρόπαλα, καὶ μὲ αὐτὰ ἐφανερώσῃ τὸν πόλεμον, ποῦ ἔγινε διὰ νυκτὸς ἐναντίον τῆς ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο καὶ τώρα διαμαρτυρόμεθα ταῦτα, τώρα, ποῦ καὶ μερικοὶ ἀπὸ ἡμᾶς πρόκειται νὰ μεταβούν πρὸς τὸν εὐσεβεστάτον Αὐγούστου. Ἐξωρκίσαμεν δὲ ἐνώπιον τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐγούστου Κωνσταντίου καὶ τὸν ἑπαρχὸν τῆς Αἰγύπτου Μάξιμον καὶ τοὺς ἐπιμελητὰς νὰ ἀναφέρουν τὰ πάντα πρὸς τὸν εὐσεβῆ Αὐγούστου καὶ τὴν δικαιοδοσίαν τῶν λαμπροτάτων ἐπαρχῶν. Ὁρκίσαμεν δὲ καὶ ὅλους τοὺς κυβερνήτας πλοίων νὰ διακηρύξουν ταῦτα παντοῦ καὶ νὰ ἀναφέρουν αὐτὰ εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐγούστου καὶ εἰς τοὺς ἐπαρχοὺς καὶ εἰς τοὺς κατὰ τόπους δικαστὰς, διὰ νὰ γίνῃ γνωστὸς ὁ πόλεμος ποῦ ἔγινεν ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Αὐγούστου Κωνσταντίου ὁ Συριανὸς ἔγινεν αἰτία νὰ μαρτυρήσουν παρθένοι καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Διότι ἅμα ὥς ἤρχισε νὰ ἀναφαίνεται εἰς τὸν ὀρίζοντα ἡ ἀνατολὴ τῆς ἡμέρας, ποῦ προηγείτο πέντε εἰδῶν⁹⁶ τοῦ Φεβρουαρίου, ἥτοι τῆς 14ης τοῦ μηνὸς Μεχίρ, ἐνῶ ἡμεῖς ἐτελούσαμεν παννυχίδα εἰς τὸν Κυριακόν⁹⁷, καὶ εἵχομεν ἀφιερωθῇ εἰς τὴν προσευχὴν (διότι ἡ κανονικὴ συνάθροισις ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ τὴν Παρασκευὴν) ἔξαφνα περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐπετέθη εἰς ἡμᾶς καὶ τὴν ἐκκλησίαν ὁ λαμπρότατος δοῦξ Συριανὸς μὲ πολλοὺς λεγεωναρίους στρατιώτας, ποῦ ἐκρατοῦσαν ὅπλα καὶ γυμνά ξίφη καὶ θέλη καὶ ἄλλα πολεμικὰ εἶδη καὶ μὲ τὰς περικεφαλαίας των εἰς τὰς κεφαλὰς. Καὶ ἀληθῶς, ἐνῶ ἡμεῖς προσηυχόμεθα καὶ ἐγίνετο ἀνάγνωσις, τὰς μὲν θύρας ἔσπασαν, καὶ ἅμα ὥς αἱ θύραι ἠνοιχθησαν διὰ τῆς θίας τοῦ πλήθους, διέταξε. Καὶ ἄλλοι μὲν ἐκτυποῦσαν μὲ τὰ ξίφη, ἄλλοι δὲ ἐξέβαλλον ἀλαλαγμούς, καὶ συνέβαινε νὰ γίνεταί κτύπος τῶν ὅπλων καὶ τὰ ξίφη ἔλαμπαν εἰς τὸ φῶς τῶν λύχνων. Καὶ ὕστερον ἀπὸ αὐτὰ, παρθένοι ἐθανατώνοντο, καὶ πολλοὶ κατεπατοῦντο καὶ ἐπιπτον ὁ εἰς ἐπὶ τοῦ ἄλλου, ὅταν οἱ στρατιῶται ἐφορμοῦσαν, καὶ ἄνδρες ἐθανατώνοντο μὲ τόξα. Μερικοὶ δὲ ἀπὸ τοὺς στρατιώτας ἐστράφησαν καὶ εἰς διαρπαγὴν καὶ ἔστηναν

96. Εἰδοὶ ἐλέγοντο αἱ δέκα τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ μηνός. Αἱ πρῶται δέκα ἐκαλοῦντο καλὲνδαι, νόνναι αἱ δεύτεραι, καὶ εἰδοὶ αἱ τρίται.

97. Κυριακόν = Ναὸς τοῦ Κυρίου.

γυμνάς τὰς παρθένους, ὅποτε ἐπροκαλεῖτο εἰς αὐτὰς φόθος, μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν φόθον τοῦ θανάτου, μὲ τὴν σκέψιν, ὅτι ἴσως μερικοὶ τολμήσουν νὰ ἐγγίσουν αὐτάς. Καὶ ὁ μὲν ἐπίσκοπος ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ προέτρεπε τοὺς πάντας νὰ προσεύχωνται, ὁ δὲ δοῦξ διηύθυνε τὸ ἐγχείρημα, ἔχων μαζί του τὸν νοτάριον Ἰλάριον, ὁ ὁποῖος ἐνεργοῦσε τέτοια πράγματα, ὅπως ἀπέδειξεν αὐτὰ καὶ ἡ ἐκθασίς τῆς ἐπιδρομῆς. Διότι ὁ μὲν ἐπίσκοπος συρόμενος διὰ τῆς θίας παρ' ὀλίγον νὰ διαμελισθῇ. Ἀφοῦ δὲ μεγάλως παρέλυσε καὶ ἔγινεν ὡς νεκρός, δὲν γνωρίζομεν ποῦ ἐκρύθη παρ' αὐτῶν, διότι ἐσκέπτοντο νὰ τὸν θανατώσουν. Ἐκεῖνοι δέ, καθὼς εἶδον ὅτι πολλοὶ ἀπέθανον, διέτασσον τοὺς στρατιώτας νὰ ἐξαφανίσουν τὰ σώματα τῶν ἀποθανόντων. Αἱ δὲ ἀγιώταται παρθένοι, ποῦ ἐγκατελείφθησαν ἐκεῖ νεκραὶ ἐτάφησαν εἰς τὰ μνήματα, ἔχουσαι καύχημά των ὅτι εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ εὐσεβεστάτου Κωνσταντίου ἔγιναν μάρτυρες. Ἐπίσης δὲ καὶ διάκονοι ἐκομματιάζοντο μὲ πληγὰς εἰς τὸ Κυριακὸν καὶ ἐκλείοντο ὁμαδικῶς εἰς τὰς φυλακάς. Καὶ δὲν ἔσταμάτησε τὸ πρᾶγμα ἕως αὐτῶν. Ἀλλὰ πράγματι, ἀφοῦ ἔγιναν ταῦτα, ὕστερον ὁποῖος ἤθελε, ἀφοῦ ἔσπαζε τὴν θύραν, ποῦ ἤθελε, ἤνοιγε καὶ διήρπαζε πᾶν ὅ,τι εὗρισκεν ἐντὸς αὐτῆς, καὶ ἔμπαιναν εἰς τέτοιους τόπους, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ἐπετρέπετο οὔτε εἰς τοὺς χριστιανούς νὰ εἰσέλθουν. Ἐγνώριζεν αὐτὰ καὶ ὁ στρατηγὸς τῆς πόλεως Γοργόνιος, διότι ἦτο καὶ αὐτὸς ἐκεῖ. Διότι δὲν ἀποτελεῖ ἀσήμαντον ἔλεγχον τῆς τοιαύτης πολεμικῆς ἐφόδου τὸ γεγονὸς ὅτι ἐγκατέλειψαν εἰς τὸν ναὸν τὰ ὅπλα καὶ τὰ θέλη καὶ τὰ ξίφη, ποῦ εἶχον οἱ εἰσελθόντες εἰς αὐτόν. Διότι ταῦτα ἐκρεμάσθησαν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, μέχρι τώρα, διὰ νὰ μὴ ἡμποροῦν οὗτοι νὰ ἀρνηθοῦν. Καὶ ἀληθῶς ἀπέστειλε τὸν ἐπὶ τῆς τάξεως Δυνάμιον καὶ τὸν στρατηγὸν μὲ ἐντολὴν νὰ τὰ σηκώσουν ἀπ' ἐκεῖ. Καὶ μέχρι τώρα, δὲν ἐπετρέψαμεν τοῦτο, ἕως ὅτου γνωσθῇ τὸ πρᾶγμα εἰς ὅλους. Λοιπὸν ἐὰν μὲν ὑπάρχη διαταγὴ νὰ καταδιωχθῶμεν, εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ μαρτυρήσωμεν, ἐὰν δὲ δὲν εἶναι διαταγὴ τοῦ αὐτοκράτορος, ζητοῦμεν ἀπὸ τὸν ἑπαρχὸν τῆς Αἰγύπτου Μάξιμον καὶ τοὺς πολιτικούς ὅλους νὰ ἐπιβάλουν εἰς αὐτόν νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ οὐδέποτε πλέον τοιαῦτα ἐγκλήματα. Ζητοῦμεν δὲ ὅπως διαθίβασθῇ καὶ αὕτη ἡ παράκλησις ἡμῶν, νὰ μὴ ἐπιχειρήσουν νὰ εἰσαγάγουν ἐδῶ ἄλλον ἐπίσκοπον. Διότι θὰ ἀντισταθῶμεν εἰς αὐτόν μέχρι θανάτου, ἐπειδὴ θέλομεν τὸν αἰδεσιμώτατον Ἀθανάσιον, τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς ἔδω-

κεν εἰς ἡμᾶς ἐξ ἀρχῆς ὥς διάδοχον τῶν πατέρων ἡμῶν, τὸν ὁποῖον καὶ αὐτὸς ὁ εὐσεβέστατος Αὐγουστος Κωνστάντιος ἀπέστειλε μὲ γράμματα καὶ ὅρκους. Διότι πιστεύομεν ὅτι ἂν ἡ εὐσέβεια αὐτοῦ μάθῃ, θὰ ἀγανακτήσῃ μὲν διὰ τὰ γενόμενα, τίποτε δὲ δὲν θὰ κάμῃ ἀντίθετον πρὸς τοὺς ὅρκους του, ἀλλὰ θὰ διατάξῃ πάλιν ὅπως ὁ Ἀθανάσιος μένη μαζί μας.

Πρὸς ἐκείνους, ποὺ μετὰ τὴν ὑπατεῖαν τοῦ Ἀρβαθίωνος καὶ τοῦ Κολλιανοῦ, τῶν λαμπροτάτων, θὰ γίνουν ὑπατοὶ, τὴν 17ην τοῦ μηνὸς Μεσίρ, ἡ ὁποία εἶναι ἡ προηγούμενη τῆς πρώτης τῶν εἰδῶν Φεβρουαρίου.

ΠΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΣ ΤΟΜΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὸ ἔργον τοῦτο ἐγγράφη ἐξ ὀνόματος τῆς Συνόδου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, τὴν ὁποίαν συνεκρότησεν ὁ Ἀθανάσιος τὸ 362, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου, διαδεχθέντος τὸν Κωνστάντιον, ἐπάνοδον αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον του (21 Φεβρ. 362), ἥτις ἀπατέλεσε σημαντικὸν σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἀγώνων αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ἀρειανισμοῦ.

Ὡς πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ Τόμου τούτου, ὃν ὁ Ἀθανάσιος ἔγραψε πρὸς τοὺς Ἀντιοχεῖς, ἵνα συμβάλλῃ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ δόγματος τῆς Νικαίας, παρέστησαν καὶ ἐπίσκοποι, οἱ ὅποιοι διίσταντο εἰς τὰ φρονήματα, λέγοντες, οἱ μὲν τρεῖς ὑποστάσεις ἐν τῇ θεότητι, οἱ δὲ μίαν ὑπόστασιν. Ἡ σύνοδος τότε ἐξήτησεν ἐξηγήσεις ἐκαστέρωθεν καὶ ἐκάστη μερὶς ἐξέθεσε πῶς νοεῖ καὶ διδάσκει περὶ τῶν λέξεων ὑπόστασις καὶ οὐσία. Καὶ οἱ μὲν λέγοντες τρεῖς ὑποστάσεις διηυκρίνησαν ὅτι λέγουν οὕτως ἐπειδὴ πιστεύουν εἰς ἁγίαν Τριάδα, ὅχι μόνον κατ' ὄνομα, ἀλλ' εἰς Πατέρα, Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, πού ὁ καθεὶς ὑπάρχει ἀληθῶς καὶ ὑφίσταται ὡς πρόσωπον, ὅχι ὅμως καὶ εἰς τρεῖς θεοὺς ἢ τρεῖς ἀρχάς, ἀλλ' εἰς ἁγίαν Τριάδα, τῆς ὁποίας ἡ θεότης εἶναι μία καὶ ἡ ἀρχὴ μία, καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ ἀδιαιρέτοι μὲ τὸν Πατέρα. Ἡ δὲ ἐτέρα μερὶς εἶπεν ὅτι λέγουν μίαν ὑπόστασιν ἐπειδὴ δέχονται ὅτι ὑπόστασις καὶ οὐσία εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτό, πιστεύοντας εἰς τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας Πατρός, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος.

Μετὰ τὰς ἐκατέρωθεν ἐρμηνείας ταύτας ἡ σύνοδος συνεφώνησεν ὅτι ἀμφότεραι αἱ μερίδες διδάσκουν ὀρθῶς καὶ συνεδίδασεν αὐτάς, καὶ ἔτσι ὅλα τὰ μέλη τῆς συνόδου παρεδέχθησαν ὅτι μὲ τὰς ἐρμηνείας ταύτας ἡ πίστις τῆς Νικαίας γίνεται καταληπτὴ καλύτερον καὶ ἀκριδέστερον, καὶ ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς καλὸν εἶναι νὰ ἀρκευθῇ εἰς τὴν τοιαύτην λεκτικὴν ἔκφρασιν τῆς πίστεως.

Ἐπειδὴ δὲ ἐσημειώθησαν καὶ μερικαὶ διαφοραὶ σχετικῶς μὲ τὴν κατὰ σάρκα οἰκονομίαν τοῦ Σωτῆρος, συνεζήτησε καὶ συνεδίδασε καὶ εἰς τὸ θέμα τοῦτο τοὺς διισταμένους καὶ ὅλοι ἐδέχθησαν

ὅτι ὁ Σωτὴρ κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἀνέλαθεν ὁλόκληρον πὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἥτοι σῶμα μὲ αἰσθήσεις καὶ ψυχὴν μὲ νοῦν, καὶ ἔτσι ὡς ἄνθρωπος μὲν πλήρης καὶ τέλειος ἔπαθεν, ὡς Θεὸς δὲ τέλειος ἔσωσεν ὁλόκληρον τὸν ἄνθρωπον, τὸν ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς νοερᾶς συνιστάμενον.

Ταῦτα γράφων ὁ Ἀθανάσιος συνιστᾷ εἰς τοὺς Ἀντιοχεῖς νὰ εἰρηνεύουν μεταξύ των καὶ νὰ μὴ ζητοῦν ἀπὸ ἐκείνους ἐκ τῶν Ἀρειανῶν, ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ ἐπανενωθοῦν μὲ τοὺς ὀρθοδόξους, τίποτε περισσότερον καὶ τίποτε ὀλιγώτερον, παρὰ μόνον νὰ ὁμολογοῦν ὅσα ἐδογματίσεν ἡ Σύνοδος τῆς Νικαίας καί, ἀφοῦ ἀναθεματίζουν τὴν Ἀρειανικὴν αἵρεσιν, νὰ δέχωνται αὐτοὺς εἰς κοινωνίαν.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
Ο ΠΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΣ ΤΟΜΟΣ

Ὁ Ἀθανάσιος καὶ οἱ παρευρεθέντες εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπίσκοποι ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἀραβίαν, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Λιβύην, Εὐσέβιος, Ἀστέριος, Γάϊος, Ἀγαθός, Ἀμμώνιος, Ἀγαθοδαίμων, Δρακόντιος, Ἀδέλφιος, Ἑρμαίων, Μάρκος, Θεόδωρος, Ἀνδρέας, Παφνούτιος, ἄλλος Μάρκος, Ζώϊλος, Μηνᾶς, Γεώργιος, Λούκιος, Μακάριος, καὶ οἱ λοιποί, πρὸς τοὺς ἀγαπητοὺς καὶ περιποθήτους συλλειτουργοὺς ἡμῶν Εὐσέβιον, Λουκίφερin, Ἀστέριον, Κυμάτιον καὶ Ἀνατόλιον, πλείστην χάραν χαίρετε ἐν Κυρίῳ.

1. Εἴμεθα μὲν βέθαιοι ὅτι, ἐπεὶ τυγχάνει νὰ εἴσθε λειτουργοὶ Θεοῦ καὶ καλοὶ οἰκονόμοι, εἴσθε ἱκανοὶ νὰ προσαρμόζεσθε μὲ ὅλα τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπεὶ δὲ ἦλθε καὶ εἰς τὴν γνῶσιν ἡμῶν ὅτι πάρα πολλοί, ποὺ διηρέθησαν ἀπὸ σᾶς ἐξ αἰτίας διαφωνιῶν, τώρα ἐπιθυμοῦν νὰ εἰρηνεύουν, πολλοὶ δέ, ἀφοῦ ἀπεστάτησαν ἀπὸ τοὺς Ἀρειομανίτας, ἰσχυρίζονται ὅτι εὐρίσκονται εἰς ἐπικοινωνίαν μαζί σας, ἐνομίσαμεν ἀναγκαῖον ὅπως αὐτά, τὰ ὅποια ἡμεῖς καὶ οἱ ἀγαπητοὶ μας Εὐσέβιος καὶ Ἀστέριος ἐγράψαμεν, νὰ γράψωμεν πρὸς τὴν χρηστότητά σας, ἵνα καὶ σεῖς οἱ ἀγαπητοὶ καὶ ἀληθινὰ περιπόθητοι συλλειτουργοὶ χαρῆτε μὲν διὰ τὴν τοιαύτην εὐχάριστον εἶδσιν, νὰ εὐχεσθε δέ, ἂν κανεὶς ἀπέχη εἰς τὰ φρονήματα μακρὰν ἀπὸ ἡμᾶς, καὶ ἂν κάποιος φαίνεται ἀκόμη ὅτι πηγαίνει εἰς τὰς συνάξεις τῶν Ἀρειανῶν, ὅπως οὗτος ἀπαρνηθῇ τὴν μανίαν τῶν ὥστε παντοῦ ὅλοι νὰ λέγουν· «Εἰς Κύριος, μία πίστις»¹. Διότι τί εἶναι τόσο «καλόν», ὥς εἶπεν ὁ Ὑμνωδός, ἢ τί «εὐχάριστον», παρὰ «τὸ

1. Ἐφεσ. 4, 5.

νά κατοικοῦν οἱ ἀδελφοὶ ὅλοι μαζί;»². Ἡ δὲ οἰκία ἡμῶν εἶναι ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ φρόνημα πρέπει νά εἶναι τὸ αὐτό, διότι ἔτσι πιστεύομεν ὅτι καὶ ὁ Κύριος θά ἔλθῃ νά κατοικήσῃ μαζί μας, ὡς ὁ ἴδιος λέγει· «Θά συγκατοικήσω καὶ θά συμπεριπατήσω με αὐτούς»³, καί, «Ἐδῶ θά κατοικήσω, διότι αὐτὴν ἐξέλεξα»⁴. Ἐδῶ δὲ ποῦ, παρὰ ἐκεῖ, ποῦ μία πίστις καὶ εὐσέβεια διδάσκεται;

2. Λοιπὸν, ἐπεθυμούσαμεν μὲν ἀληθῶς καὶ ἡμεῖς, ποῦ εἴμεθα ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον μαζί με τοὺς ἀγαπητοὺς ἡμῶν ἀδελφούς Εὐσέβιον καὶ Ἀστέριον νά ἔλθωμεν πρὸς ὑμᾶς, διὰ πολλοὺς μὲν λόγους, πρὸ παντός δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν νά ἐναγκαλισθῶμεν μαζί τὴν καλὴν ἐπιθυμίαν σας, καὶ ἀπολαύσωμεν ὅλοι ὁμοῦ τὴν τοιαύτην εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν. Ἐπειδὴ δέ, καθὼς καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐπιστολὰς ἐδηλώσαμεν, καὶ ἡμπορεῖτε νά μάθετε ἀπὸ τοὺς ἰδίους, τοὺς συλλειτουργοὺς ἡμῶν, αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἀνάγκαι μᾶς κρατοῦν δεμένους ἐδῶ, ἐλυπήθημεν μὲν, παρεκαλέσαμεν ὁμῶς τοὺς ἰδίους συλλειτουργοὺς ἡμῶν Εὐσέβιον καὶ Ἀστέριον νά ἔλθουν ἀντὶ ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς, καὶ χάρις εἰς τὴν θεοσέβειαν αὐτῶν ποῦ, ἂν καὶ οὗτοι ἡμποροῦσαν νά θιασθοῦν διὰ νά ὑπάγουν εἰς τὰς ἐπαρχίας των, προετίμησαν ἀπὸ ὅλας τὴν ὁδόν, ποῦ φέρει πρὸς σᾶς, ἕνεκα τῆς κατεπειγούσης ἐκκλησιαστικῆς ἀνάγκης. Ἀφοῦ λοιπὸν οὗτοι ἀπεφάσισαν τοῦτο, παρηγορήθημεν με τὴν σκέψιν ὅτι, με τὸ νά εἶναι οὗτοι ἐκεῖ μαζί σας, νομίζομεν ὅτι καὶ ὅλοι ἡμεῖς θά εἴμεθα παρόντες με σᾶς.

3. Ὅλους λοιπὸν ἐκείνους, ποῦ ἐπιθυμοῦν νά ἔχουν με ἡμᾶς εἰρήνην, καὶ πρὸ πάντων ἐκείνους, ποῦ κάμνουν συνάξεις εἰς τὴν πόλιν Παλαιάν, καὶ ἐκείνους ποῦ ἀπομακρύνονται ἀπὸ τοὺς Ἀρειανούς, προσκαλέσατε πλησίον σας, καὶ περιθάλατε μὲν αὐτοὺς με ἀγάπην, ὡς οἱ πατέρες τοὺς υἱοὺς των, ὑποδεχθῆτε δὲ αὐτοὺς ὡς πραγματικοὶ διδάσκαλοι καὶ κηδεμόνες των εἰς τὴν ὀρθὴν πίστιν, καὶ ἀφοῦ ἐνώσετε αὐτοὺς με τοὺς ἀγαπητοὺς εἰς ἡμᾶς πιστοὺς, τοὺς περὶ τὸν Παυλῖνον, νά μὴ ζητῆτε τίποτε περισσότερον ἀπὸ αὐτοὺς, παρὰ μόνον νά ἀναθεματίζουν μὲν τὴν Ἀρειανικὴν αἵρεσιν, νά ὁμολογοῦν δὲ τὴν

2. Ψαλμ. 132, 1.

3. Β' Κορ. 6, 16. Λευτ. 25, 11.

4. Ψαλμ. 131, 14.

πίστιν, πού ὠμολόγησαν οἱ ἅγιοι Πατέρες τῆς Νικαίας, καὶ νὰ ἀναθεματίζουν καὶ ἐκείνους, πού λέγουν ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι κτίσμα καὶ ξεχωριστὸν ἀπὸ τὴν θείαν οὐσίαν τοῦ Λόγου Χριστοῦ. Διότι ἀληθῶς εἶναι ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὴν σιχαμερὴν αἵρεσιν τῶν Ἀρειανῶν, τὸ νὰ μὴ διαιρῇ τις τὴν Ἁγίαν Τριάδα καὶ τὸ νὰ μὴ λέγῃ ὅτι κάποιον ἀπὸ τὰ τρία πρόσωπα εἶναι κτίσμα. Διότι ἐκεῖνοι, πού ὑποκρίνονται ὅτι παραδέχονται τὴν πίστιν, πού διευτυπώθη εἰς τὴν Νίκαιαν, τολμοῦν δὲ νὰ θλασφημοῦν κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, δὲν κάμνουν τίποτε περισσότερον, παρὰ μὲ λόγους μὲν νὰ ἀρνοῦνται τὴν Ἀρειανικὴν αἵρεσιν, μὲ τὸ φρόνημα δὲ νὰ ἀνήκουν εἰς αὐτήν. Ὡς ἀναθεματίζεται δὲ ἀπὸ ὅλους ἡ ἀσέβεια τοῦ Σαβελλίου καὶ τοῦ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, καὶ ἡ μανία τοῦ Οὐαλεντίνου καὶ τοῦ Βασιλείδου, καὶ ἡ παραφροσύνη τῶν Μανιχαίων. Διότι ὅταν ἔτσι γίνουν ὅλα θὰ παραμερισθῇ ἀπὸ ὅλους κάθε ὑποψία καὶ μόνον ἡ πίστις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας θὰ φανῇ καθαρὰ.

4. Ὅτι μὲν ἡμεῖς καὶ ἐκεῖνοι, πού εἶχον πάντοτε ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν μὲ ἡμᾶς, ἔχομεν τὴν πίστιν αὐτήν, νομίζομεν ὅτι οὔτε κανεῖς ἀπὸ σᾶς οὔτε ἄλλος κανεῖς ἄγνοεῖ. Ἐπειδὴ δὲ αἰσθανόμεθα χαρὰν νὰ εἴμεθα ἐν μέσους θέλουν, μὲ ὅλους μὲν ἀνεξαιρέτως ἐκείνους, πού κάμνουν συνάξεις εἰς τὴν Παλαιάν πόλιν, ἐδοξάσαμεν τὸν Κύριον πρὸ πάντων δι' ὅλους τούτους καὶ διὰ τὴν καλὴν προσέσιν αὐτῶν σύμφωνα μὲ αὐτὰ σᾶς παρακαλοῦμεν ὅπως ἔχετε ὁμόνοιαν μὲ αὐτούς, καί, καθὼς προείπομεν νὰ μὴ ἀπαιτοῦν τίποτε περισσότερον τούτων ἀπὸ σᾶς, οὔτε οἱ κάμνοντες συνάξεις εἰς τὴν Παλαιάν, οὔτε οἱ περὶ τὸν Παυλῖνον νὰ προσθέτουν πρὸς ὁμολογίαν τίποτε ἄλλο περισσότερον ἐκείνων πού ἐδογματίσθησαν εἰς τὴν Νίκαιαν.

5. Καὶ τὸ συνοδικὸν λοιπὸν γράμμα, περὶ πίστεως, πού διεδόθη ἀπὸ μερικοῦς ὅτι συνετάχθη δῆθεν εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Σαρδικῆς, νὰ ἐμποδίζετε ἐντελῶς νὰ ἀναγινώσκεται ἢ νὰ ἀναφέρεται· διότι ἡ σύνοδος δὲν ὥρισε τίποτε τὸ τοιοῦτον. Διότι ἐζήτησαν μὲν μερικοὶ ἀπὸ τὴν σύνοδον νὰ γράψῃ περὶ πίστεως, ἐπειδὴ δῆθεν ἡ Σύνοδος τῆς Νικαίας ἦτο ἐλλιπής, καὶ βέβαια ἐπεχείρησαν τοῦτο μὲ ἀπερισκεψίαν. Ἡ δὲ ἁγία Σύνοδος πού συνεκλήθη εἰς τὴν Σαρδικὴν ἠγανάκτησε, καὶ ὥρισεν ὅπως μὴ γραφῇ

τίποτε πλέον περί πίστεως, ἀλλὰ νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὴν πίστιν ποὺ οἱ Πατέρες ὡμολόγησαν εἰς τὴν Νίκαιαν, λόγῳ τοῦ ὅτι αὕτη δὲν εἶναι εἰς τίποτε ἐλλιπής, ἀλλ' εἶναι πλήρης εὐσεβείας, καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐκθέσωμεν νέαν πίστιν, διὰ νὰ μὴ νομισθῇ ὅτι ἡ Σύνοδος τῆς Νικαίας εἶναι δῆθεν ἀτελής, καὶ δοθῇ δικαιολογία εἰς τοὺς θέλοντας νὰ γράφουν καὶ ὀρίζουν πολλάκις περί πίστεως. "Οθεν καὶ ἂν κάποιος προβάλλῃ τοῦτο ἢ κάτι ἄλλο νὰ ἐμποδίζετε αὐτοὺς καὶ μᾶλλον νὰ τοὺς πείθετε νὰ εἰσπνεύουν. Διότι ἀληθῶς τίποτε ἄλλο δὲν βλέπομεν εἰς αὐτὰ παρὰ μόνον φιλονεικίαν. Διότι, ἐκείνους, ποὺ μερικοὶ κατηγοροῦσαν, ὅτι ἔλεγον τρεῖς ὑποστάσεις, ἐπειδὴ αἱ λέξεις δὲν εὐρίσκονται εἰς τὴν Γραφὴν καὶ ἔνεκα τούτου εἶναι ὑπόπτου νοήματος, ἐζητήσαμεν ὅπως οὗτοι μὴ ζητοῦν τίποτε περισσότερον ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὁμολογίαν τῆς Νικαίας. Ἐξητάσαμεν ὁμῶς αὐτοὺς, διὰ νὰ ἄρῳμεν κάθε διαφωνίαν, μήπως τυχὸν οὗτοι λέγουν, ὅπως οἱ Ἀρειομανῖται, ὅτι αἱ τρεῖς αὐταὶ ὑποστάσεις εἶναι ἐντελῶς διάφοροι καὶ ξέναι πρὸς ἀλλήλας καὶ ἀπὸ οὐσίας, ποὺ εἶναι διάφοροι ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην, καὶ ἡ κάθε μία εἶναι καθ' ἑαυτὴν ὑπόστασις διηρημένη ἀπὸ τὰς ἄλλας, καθὼς εἶναι τὰ ἄλλα κτίσματα καὶ οἱ ἄνθρωποι, ποὺ γεννῶνται ἀπὸ ἀνθρώπους· ἢ καθὼς ἀκριβῶς αἱ διαφοροὶ οὐσίαι, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι ὁ χρυσός, ἢ ὁ ἄργυρος, ἢ ὁ χαλκός, ἔτσι λέγουν καὶ αὐτοί· ἢ καθὼς ἄλλοι αἰρετικοὶ λέγουν τρεῖς ἀρχάς καὶ τρεῖς θεοὺς, ἔτσι φρονοῦν καὶ αὐτοὶ ὅταν λέγουν τρεῖς ὑποστάσεις; Καὶ ἔδωσαν διαβεβαίωσιν ὅτι οὔτε λέγουν, οὔτε ποτὲ ἐπίστευσαν ἔτσι. "Όταν δὲ ἡμεῖς ἠρωτήσαμεν αὐτοὺς· Μὲ ποῖον λοιπὸν νόημα λέγετε ταῦτα; ἢ διατί γενικῶς χρησιμοποιεῖτε τοιαύτας λέξεις; ἀπεκρίθησαν, λόγῳ τοῦ ὅτι πιστεύομεν εἰς ἀγίαν Τριάδα, ὅχι μόνον κατὰ τὸ ὄνομα Τριάδα, ἀλλ' ὅτι ὑπάρχει ἀληθῶς καὶ ὑφίσταται, ἥτοι εἰς Πατέρα, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀληθῶς καὶ ὑπάρχει, καὶ εἰς Υἱόν, ποὺ εἶναι ἀληθῶς ἐνυπόστατος καὶ ὑπάρχει, καὶ εἰς Πνεῦμα Ἅγιον, τὸ ὁποῖον γνωρίζομεν ὅτι ὑφίσταται καὶ ὑπάρχει, οὔτε ὅτι ἐλέγομεν ποτε τρεῖς θεοὺς ἢ τρεῖς ἀρχάς, οὔτε ἐντελῶς ὅτι δεχόμεθα αὐτοὺς, ποὺ λέγουν ἢ πιστεύουν τοῦτο· ἀλλ' ὅτι γνωρίζομεν καὶ ὁμολογοῦμεν μὲν ἀγίαν Τριάδα μίαν ὁμῶς θεότητα καὶ μίαν ἀρχήν, καὶ ὅτι ὁ μὲν Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, ὅπως εἶπον οἱ Πατέρες, τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα δὲν εἶναι κτίσμα οὔτε ξένον, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ ἀδιαίρετον ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρός.

6. Ἀφοῦ δὲ συνεφωνήσαμεν μετὰ τὴν ἑρμηνείαν, πού αὐτοὶ ἔδωσαν εἰς τὰς λέξεις καὶ ἐδέχθημεν τὴν δικαιο-
 λογίαν των, ἐξητάσαμεν καὶ ἐκείνους πού κατηγορήθη-
 σαν ἀπὸ αὐτῶν, ὅτι λέγουν μίαν ὑπόστασιν, μήπως τυ-
 χόν, καθὼς φρονεῖ ὁ Σαθέλλιος ἔτσι καὶ αὐτοὶ λέγουν
 μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀρνοῦνται τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον
 Πνεῦμα, ἢ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἀνούσιος, ἢ τὸ ἅγιον Πνεῦ-
 μα ἀνυπόστατον; Καὶ αὐτοὶ δὲ διεβεβαίωσαν ὅτι οὔτε
 λέγομεν τοῦτο, οὔτε ἐπιστεύσαμεν ποτε ἔτσι. Ἀλλὰ λέ-
 γομεν μὲν ὑπόστασιν ἐπειδὴ νομίζομεν ὅτι ὑπόστασις καὶ
 οὐσία εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτό, πιστεύομεν δὲ μίαν ὑπόστα-
 σιν λόγῳ τοῦ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ
 Πατρὸς καὶ λόγῳ τῆς ταυτότητος τῆς φύσεως Πατρὸς
 καὶ Υἱοῦ· διότι πιστεύομεν ὅτι μία εἶναι ἡ θεότης καὶ
 μία εἶναι ἡ φύσις αὐτῆς, καὶ δὲν εἶναι ἄλλη ἡ φύσις τοῦ
 πατρὸς καὶ ἄλλη ἡ τοῦ Υἱοῦ, ξένη πρὸς τὴν φύσιν τοῦ Πα-
 τρὸς καὶ τὴν φύσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ἀληθῶς
 εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο συνεφωνήσαν μετ' αὐτοὺς καὶ ἐκεῖ-
 νοι, πού κατηγορήθησαν ὡς λέγοντες τρεῖς ὑποστάσεις·
 καὶ ἐκεῖνοι δέ, πού ἔλεγον μίαν οὐσίαν συνεφώνουν καὶ
 ὠμολογοῦσαν τὰ λεγόμενα ὑπὸ τῶν πρώτων ὡς αὐτοὶ ἡρ-
 μήνευσαν αὐτά, καὶ ἀνεθεματίζετο καὶ ἀπὸ τὰς δύο με-
 ρίδας ὁ Ἄρειος ὡς χριστομάχος καὶ ὁ Σαθέλλιος καὶ
 ὁ Παῦλος Σαμοσατεὺς ὡς ἀσεβεῖς, καὶ ὁ Οὐαλεντίνος
 καὶ ὁ Βασιλείδης ὡς ξένοι πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὁ δὲ Μα-
 νιχαῖος ὡς ἐφευρέτης κακῶν· καὶ μετὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ
 τῶν τοιούτων λέξεων ἡ πίστις, πού ὠμολόγησαν οἱ Πα-
 τέρες τῆς Νικαίας, γίνεται καλυτέρα καὶ ἀκριβεστέρα
 καὶ ὅτι εἰς τὸ ἕξης καλὸν εἶναι νὰ ἀρκοῦμεθα καὶ νὰ χρη-
 σιμοποιῶμεν μᾶλλον αὐτὴν τὴν λεκτικὴν ἔκφρασιν αὐ-
 τῆς.

7. Ἀλλὰ καὶ τὸ μυστήριον τῆς κατὰ σάρκα οἰκονο-
 μίας τοῦ Σωτῆρος, ἐπειδὴ καὶ δι' αὐτὸ ἐφαίνετο ὅτι φι-
 λονεικοῦν μερικοὶ μεταξὺ των, ἐξητάσαμεν καὶ τούτους
 καὶ ἐκείνους. Καὶ μετὰ ἐκεῖνα, πού ὠμολόγησαν οὗτοι, συν-
 εφωνήσαν καὶ ἐκεῖνοι, ὅτι ὅχι καθὼς εἰς τοὺς προφήτας
 «ἐγένετο Λόγος Κυρίου»⁵, ἔτσι κατέβη καὶ κατώκησεν

5. Ἱερ. 1, 2.

ὁ Λόγος εἰς ἅγιον ἄνθρωπον εἰς τὸ τέλος τῶν προμεσι-
ανικῶν χρόνων, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Λόγος ἔγινε σὰρξ· καὶ
ἐνῶ ὑπῆρχεν ἐν μορφῇ Θεοῦ, ὡς ἀπαράλλακτος εἰκὼν
τοῦ Θεοῦ, ἔλαθε μορφήν δούλου καὶ ἔγινεν ἄνθρωπος
πρὸς χάριν ἡμῶν μὲ τὸ νὰ λάβῃ σάρκα ἀπὸ τὴν Μαρίαν,
καὶ ἔτσι τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἀφοῦ ἐλευθερώνεται ἐν
αὐτῷ τελείως καὶ καθ' ὁλοκληρίαν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν
καὶ ζωοποιεῖται ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, εἰσάγεται εἰς τὴν
θασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διότι ὠμολογοῦσαν καὶ τοῦτο,
ὅτι ὁ Σωτὴρ δὲν εἶχε σῶμα χωρὶς ψυχῇν, οὔτε χωρὶς
αἰσθήσεις οὔτε χωρὶς νοῦν. Διότι δὲν ἦτο δυνατόν, ἀφοῦ
ὁ Κύριος ἔγινε πρὸς χάριν μας ἄνθρωπος, νὰ εἶναι τὸ
σῶμα αὐτοῦ χωρὶς νοῦν, οὔτε ἔγινε δι' αὐτοῦ τούτου
τοῦ Λόγου σωτηρία μόνον τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τῆς
ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Διότι ἂν καὶ ἦτο ἀληθῶς Υἱὸς τοῦ
Θεοῦ, ἔγινεν ὁ ἴδιος καὶ υἱὸς ἀνθρώπου· καὶ ἂν καὶ ἦτο
μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἔγινεν ὁ ἴδιος καὶ πρωτότο-
κος μετὰ τῶν πολλῶν ἀδελφῶν. Διὰ τοῦτο ὁ Υἱὸς τοῦ Θε-
οῦ δὲν ἦτο ἄλλος πρὸ τοῦ Ἀβραάμ, ἄλλος δὲ μετὰ τὸν
Ἀβραάμ· οὔτε ἦτο ἄλλος ἐκεῖνος πού ἀνέστησε τὸν Λά-
ζαρον καὶ ἄλλος αὐτός, πού ἐζητοῦσε νὰ μάθῃ περὶ αὐτοῦ·
ἀλλ' αὐτός ἦτο, πού ὡς ἄνθρωπος μὲν λέγει «ποῦ κεί-
ται ὁ Λάζαρος;»⁶ ὡς Θεὸς δὲ τοῦτον ἀνασταίνει· ὁ ἴδιος
δὲ ἦτο αὐτός, πού σωματικῶς ὡς ἄνθρωπος πύει, θεϊ-
κῶς δὲ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀνοίγει τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ
ἐκ γενετῆς τυφλοῦ· καὶ σωματικῶς μὲν πάσχει⁷, ὡς εἴ-
πεν ὁ Πέτρος, θεϊκῶς δὲ ἀνοίγει τὰ μνήματα καὶ ἀνα-
σταίνει τοὺς νεκροὺς. Σύμφωνα μὲ αὐτὰ ἐρμηνεύοντες
ἔτσι καὶ ὅλα ὅσα γράφονται εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, διεθε-
θαίωσαν ὅτι τὸ αὐτὸ πιστεύουν καὶ περὶ τῆς σαρκώσε-
ως, καὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου.

8. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ταῦτα ἔτσι ὠμολογήθησαν, σᾶς
παρακαλοῦμεν ὅπως μὴ κατακρίνετε μὲν ἀπερισκέπτως
ἐκείνους πού ὁμολογοῦν καὶ ἐρμηνεύουν κατὰ τὸν ἴδιον
τρόπον τὰς λέξεις, πού λέγουν, οὔτε νὰ ἀποχωρίζετε,
ἀλλὰ μᾶλλον νὰ προσδέχεσθε αὐτοὺς ἐὰν εἰρηνεύουν καὶ
δίδουν ἀπολογία· ἐκείνους δέ, πού δὲν θέλουν οὔτε νὰ ὁ-
μολογοῦν οὔτε νὰ ἐρμηνεύουν ἔτσι τὰς λέξεις, νὰ ἐμποδίζε-
τε καὶ νὰ ἐλέγχετε ὡς ὑπόπτους διὰ τὴν ἐσφαλμένην πί-

6. Πρὸς βλ. 1^{ου}, 11, 31.

7. Πρὸς βλ. Α' Πέτρ. 4, 1.

στιν των. Καὶ τούτους μὲν νὰ μὴ ἀνέχεσθε, καὶ ἐκείνους δέ, πού ἐρμηνεύουν καὶ πιστεύουν ὀρθῶς, νὰ συμβουλευέτε ὅπως εἰς τὸ ἐξῆς μὴ ἐξετάζουν τίποτε, οὔτε νὰ φιλονεικοῦν διὰ κάτι μὴ χρήσιμον, οὔτε νὰ μάχωνται μεταξύ των διὰ τὰς τοιαύτας λέξεις, ἀλλὰ νὰ συμφωνοῦν εἰς τὰ εὐσεβῆ φρονήματα. Διότι αὐτοί, πού δὲν σκέπτονται ἔτσι, καὶ ζητοῦν περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνα, πού ἐγράφησαν εἰς τὴν Νίκαιαν, δὲν κάμνουν τίποτε ἄλλο παρὰ «νὰ ποτίζουν τὸν πλησίον των μὲ τὸ δηλητήριον τῆς ἀνατροπῆς»⁸, ὡσὰν νὰ φθοноῦν τὴν εἰρήνην καὶ νὰ ἀγαποῦν τὰ σχίσματα. Ἀλλὰ σεῖς, ὡς ἀγαθοὶ ἄνθρωποι καὶ πιστοὶ ὑπάρεται καὶ οἰκονόμοι τοῦ Κυρίου, ἐκεῖνα μὲν πού σκανδαλίζουν καὶ φαίνονται παράξενα νὰ παύετε καὶ νὰ ἐμποδίζετε, νὰ προτιμᾶτε δὲ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα μᾶλλον αὐτὴν τὴν εἰρήνην, πού εἶναι γνώρισμα τῆς ὑγιούς πίστεως· εἶθε ὁ Κύριος νὰ ἐλεήσῃ ἡμᾶς καὶ συνενώσῃ τοὺς διηρημένους εἰς ἓν, καὶ ἀφοῦ γίνῃ πάλιν μία ποίμνη, νὰ ἔχωμεν ὅλοι ἓνα ἀρχηγόν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

9. Ταῦτα μὲν ἡμεῖς, ἂν καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ ζητοῦμεν τίποτε περισσότερον ἀπὸ ὅσα εἶπεν ἡ Σύνοδος τῆς Νικαίας, οὔτε νὰ παραδεχώμεθα τοὺς λόγους, πού προκαλοῦν φιλονεικίας, ἀλλὰ θέβαια χάριν τῆς εἰρήνης καὶ διὰ νὰ μὴ ἀποπέμψωμεν αὐτοὺς, πού θέλουν νὰ πιστεύουν ὀρθῶς, ἡμεῖς, πού παρεμείναμεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, μαζί μὲ τοὺς συλλειτουργοὺς ἡμῶν Ἀστέριον καὶ Εὐσέβιον, διότι οἱ περισσότεροι ἀνεχώρησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας των, ἐξητάσαμεν τοὺς μεταξύ των διαφωνοῦντας, καὶ ἐκεῖνα, πού ὡμολόγησαν, ἐγράψαμεν μὲ συντομίαν πρὸς σᾶς. Σεῖς δὲ πάλιν ὅλοι μαζί, ὅπως συνηθίζετε νὰ συνέρχεσθε, ἀναγνώσατε αὐτά, καὶ κάματε εἰς ὅλους τὴν τιμὴν νὰ τοὺς προσκαλέσετε ἐκεῖ. Διότι εἶναι δίκαιον νὰ ἀναγνωσθῇ ἐκεῖ πρῶτον ἡ ἐπιστολή, καὶ ἐκεῖ νὰ συνενωθοῦν ὅλοι, πού θέλουν νὰ ἔχουν εἰρήνην μεταξύ των. Καὶ ὕστερα ἀφοῦ οὗτοι συνενωθοῦν, ἐκεῖ ὅπου ἀρέσει εἰς ὅλους τοὺς πιστοὺς λαοὺς, ὅπου σεῖς εἶθε παρόντες, ἐκεῖ νὰ γίνωνται αἱ συνάξεις, διὰ νὰ δοξάζεται ἀπὸ ὅλους μαζί ὁ Κύριος. Σᾶς χαιρετίζουν οἱ ἀδελφοὶ πού εἶναι μαζί μου. Εὐχομαι νὰ ὑγιαίνετε καὶ νὰ ἐνθυμῆσθε

8. Ἀεβ. 2, 15.

ἡμᾶς εἰς τὰς πρὸς Κύριον εὐχὰς σας. Ἐγὼ ὁ Ἀθανάσιος ὁμοίως καὶ οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι πού συνῆλθον ἐδῶ συνυπέγραψαν καὶ αὐτοί, πού ἀπεστάλησαν ἀπὸ μὲν τὸν ἐπίσκοπον Λουκίφερον, τὸν ἐπίσκοπον τῆς νήσου Σαρδίας, δύο διάκονοι Ἐρέννιος καὶ Ἀγαπητός· ἀπὸ μέρους δὲ τοῦ Παυλίνου ὁ Μάξιμος καὶ ὁ Καλήμερος, διάκονοι καὶ αὐτοί. Ἦσαν δὲ παρόντες καὶ μερικοὶ μοναχοὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἀπολλιναρίου, οἱ ὅποιοι ἀπεστάλησαν παρ' αὐτοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

10. Οἱ δὲ ἐπίσκοποι πρὸς τοὺς ὁποίους ἐγράφη, ἡ ἐπιστολὴ εἶναι ὁ Εὐσέβιος τῆς πόλεως Βιργίλλων τῆς Γαλλίας, ὁ Λουκίφερ τῆς νήσου Σαρδίας, ὁ Ἀστέριος Πετρῶν τῆς Ἀραβίας, ὁ Κυμάτιος Παλτοῦ τῆς Κοίλης Συρίας καὶ ὁ Ἀνατόλιος Εὐλοίας.

Οἱ δὲ ἀποστολεῖς εἶναι ὁ πάπας Ἀθανάσιος καὶ οἱ παρευρεθέντες μαζί με αὐτόν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὁ ἴδιος ὁ Εὐσέβιος καὶ ὁ Ἀστέριος καὶ οἱ ἐξῆς ἄλλοι· ὁ Γάιος Παρατονίου, πού εἶναι πλησίον τῆς Λιθύης, ὁ Ἀγαθός, ἐπίσκοπος Φραγώνεως καὶ μέρους τῆς Ἐλεαρχίας τῆς Αἰγύπτου· ὁ Ἀμμώνιος, Παχνεμούνεως καὶ τοῦ ὑπολοίπου μέρους τῆς Ἐλεαρχίας τῆς Αἰγύπτου, ὁ Ἀγαθοδαίμων Σχεδιάς καὶ Μενελαΐτου· ὁ Δρακόντιος τῆς μικρᾶς Ἑρμουπόλεως, ὁ Ἀδέλφιος, Ὀνούφεως τῆς Λύχνων, ὁ Ἑρμίων Τάνεως, ὁ Μᾶρκος Ζύγων τῆς πλησίον τῆς Λιθύης, ὁ Θεόδωρος Ἀθρίθεως, ὁ Ἀνδρέας Ἀρσενοίτου, ὁ Παφνούτιος Σάεως, ὁ Μᾶρκος Φίλων, ὁ Ζώϊλος Ἀνδρω καὶ ὁ Μῆνας Ἀντίφρων.

Εἰς αὐτοὺς ὁ Εὐσέβιος ἔγραψεν εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν, τῶν ὁποίων ἡ ἑρμηνεῖα ἔχει ὡς ἐξῆς:

Ἐγὼ ὁ ἐπίσκοπος Εὐσέβιος σύμφωνα με τὴν ἀκρίβειαν με τὴν ὁποίαν σεῖς καὶ τῶν δύο μερίδων ὡμολογήσατε τὴν πίστιν πρὸς ἀλλήλους καὶ συνεφωνήσατε περὶ τῶν ὑποστάσεων καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος συγκατετέθην· ὄχι δὲ μόνον περὶ τῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐγίνε καὶ ἄνθρωπος, πού ἀνέλαθεν ὅλα τὰ ἰδικὰ μας ἰδιώματα, ἐκτὸς τῆς ἁμαρτίας, ἀπὸ τὰ ὁποῖα συνεστήθη ἀρχικῶς ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος ἡμῶν, πιστεύω σύμφωνα με τὸ νόημα τῆς ἐπιστολῆς. Καὶ ἐπειδὴ λέγεται ἀπὸ τοὺς ἔξω, ὅτι τὸ συνδικὸν γράμμα τῆς Συνόδου τῆς Σαρδικῆς, λόγῳ τοῦ ὅτι νομίζουν καλὸν νὰ μὴ διατυπώνωμεν ἰστίην ἄλλην, ἐκτὸς

ἀπὸ τὴν πίστιν τῆς Νικαίας, συμφωνῶ καὶ ἐγὼ εἰς τοῦτο, διὰ νὰ μὴ νομισθῇ ὅτι ἡ πίστις τῆς Νικαίας ἀντικαθίσταται δι' αὐτοῦ, οὔτε πρέπει τοῦτο νὰ παρουσιάζεται ὡς τοιοῦτον. Εὐχομαι ἐν Κυρίῳ νὰ ὑγιαίνετε.

Ἐγὼ ὁ Ἀστέριος συμφωνῶ μὲ τὰ ἀνωτέρω γεγραμμένα καὶ εὐχομαι ἐν Κυρίῳ νὰ ὑγιαίνετε.

11. Καὶ μετὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ τόμου τούτου ὑπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὑπογεγραμμένου ἔστι ἀπὸ τοὺς προαναφερομένους, κατόπιν ὑπέγραψαν καὶ οἱ ἑξῆς:

Ἐγὼ ὁ Παυλῖνος ἔστι πιστεύω, ὅπως παρέλαθον ἀπὸ τοὺς Πατέρας, εἰς Πατέρα πραγματικῶς ὑπάρχοντα καὶ τέλειον, καὶ εἰς πραγματικῶς ὑπάρχοντα Υἱὸν τέλειον, καὶ εἰς πραγματικῶς ὑπάρχον Πνεῦμα ἅγιον τέλειον. Διὰ τοῦτο ἀποδέχομαι τὴν ἀνωτέρω γραμμένην ἑρμηνείαν περὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων, καὶ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως, ἥτοι οὐσίας, καὶ ἐκείνους, πού πιστεύουν ἔστι. Διότι εἶναι εὐσεβὲς τὸ νὰ φρονῶμεν καὶ ὁμολογῶμεν ἁγίαν Τριάδα ἐν μιᾷ θεότητι. Καὶ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως δέ, πού ἔγινε δι' ἡμᾶς, τοῦ Λόγου τοῦ Πατρὸς πιστεύω ἔστι ἀκριβῶς ὅπως ἔχει γραφῇ, ὅτι, κατὰ τὸν Ἰωάννην ὁ Λόγος ἔγινε σὰρξ· ὅχι σύμφωνα μὲ τοὺς ἀσεβessτάτους ἐκείνους, πού λέγουν ὅτι ἔπαθε μεταβολήν, ἀλλ' ὅτι ἔγινε δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου Μαρίας καὶ ἁγίου Πνεύματος. Δηλαδή ὅτι οὔτε σῶμα χωρὶς ψυχὴν, οὔτε χωρὶς αἰσθήσεις, οὔτε χωρὶς νοῦν εἶχεν ὁ Σωτὴρ, διότι τοῦτο ἦτο ἀδύνατον τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, πού δι' ἡμᾶς ἔγινεν ἄνθρωπος νὰ εἶναι σῶμα χωρὶς νοῦν. Ὅθεν ἀναθεματίζω ὅσους ἀθετοῦν τὴν πίστιν, πού ἐθεσπίσθη εἰς τὴν Νίκαιαν, καὶ ὅσους δὲν ὁμολογοῦν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα. Ἐπίσης ἀναθεματίζω καὶ ἐκείνους πού λέγουν ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι κτίσμα, πού ἔγινε δι' Υἱοῦ. Ἀκόμῃ δὲ ἀναθεματίζω τὸν Σαβέλλιον καὶ τὸν Φωτεινὸν καὶ κάθε ἄλλην αἵρεσιν, καὶ ἀκολουθῶ τὴν πίστιν τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας καὶ ὅλα τὰ ἀνωτέρω γεγραμμένα. Ἐγὼ ὁ Καρτέριος εὐχομαι νὰ ὑγιαίνετε.

ΑΠΑΝΤΑ
ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΤΟΜΟΣ 6

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΝ ΑΠΟΛΟΓΙΑ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΓΕΓΕΝΗΜΕΝΩΝ ΠΑΡ' ΑΡΕΙΑΝΩΝ
Ο ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΣ ΤΟΜΟΣ

Κ ε ί μ ε ν ο ν : Ἀποστολικῆς Διακονίας

«Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων
καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων»,
Ἀθῆναι 1962, τ. 31, σελ. 11 - 33, 242 - 289, 124 - 129.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΝ ΑΠΟΛΟΓΙΑ *

1. Ἐκ πολλῶν ἐτῶν ὄντα σε Χριστιανόν, καὶ ἐκ προγόνων φι- 5
λόθεον ἐπιστάμενος, εὐθύμως τὰ περὶ ἑμαυτοῦ νῦν ἀπολογοῦμαι.¹
τοῖς γὰρ τοῦ μακαρίου Παύλου λόγοις χρώμενος, αὐτόν σοι πρεσβευ-
τὴν ὑπὲρ ἑμαυτοῦ ποιοῦμαι· εἰδὼς αὐτόν μὲν κήρυκα τῆς ἀληθείας,
σὲ δὲ τῶν αὐτοῦ ῥημάτων φιλήκοον, θεοφιλέστατε Αὐγουστε. Περὶ
μὲν οὖν τῶν ἐκκλησιαστικῶν, καὶ τῆς κατ' ἑμοῦ γενομένης συσκευῆς, 10
αὐτάρκη τὰ γραφέντα παρὰ τῶν τοσοῦτων ἐπισκόπων μαρτυρῆσαι
τῇ σῇ εὐλαβείᾳ· ἱκανὰ καὶ τὰ τῆς μετανοίας Οὐρσაკίου καὶ Οὐά-
λεντος δεῖξαι πᾶσιν, ὅτι μηδὲν ὧν ἐπέστησαν καθ' ἡμῶν εἶχεν ἀληθές.
Τί γὰρ τοσοῦτον ἄλλοι δύνανται μαρτυρεῖν, ὅσον οὗτοι γράφοντες
εἰρήκασιν; Ἐψευσάμεθα, ἐπλάσάμεθα, καὶ πάντα τὰ κατὰ Ἀθανα- 15
σίου συκοφαντίας γέμει. Προσθήκη δὲ πρὸς φανεράν ἀπόδειξιν, εἰ
καταξιώσεως μαθεῖν, ὅτι, παρόντων μὲν ἡμῶν, οὐδὲν ἀπέδειξαν οἱ
κατηγοροῦντες κατὰ Μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου· ἀπόντων δὲ ἡμῶν,
κατὰ μόνας ἔπραξαν ἅπερ ἠθέλησαν. Τὰ δὲ τοιαῦτα προηγουμένως
μὲν ὁ θεῖος νόμος, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι νόμοι μηδεμίαν ἔχειν 20
δύναμιν ἀπεφάναντο. Ἀπὸ μὲν οὖν τούτων οἶδας, ὅτι καὶ ἡ σῇ εὐλά-
βεια, φιλαλήθης οὖσα καὶ φιλόθεος, ἡμᾶς μὲν ἐλευθέρους ἀπὸ πάσης
ὑποψίας συνορᾷ, τοὺς δὲ καθ' ἡμῶν γενομένους συκοφάντας ἀπο-
φαίνει.

2. Περὶ δὲ τῆς διαβολῆς τῆς κατ' ἑμοῦ γενομένης παρὰ τῇ σῇ 25
φιλανθρωπίᾳ διὰ τὸν εὐσεβέστατον Αὐγουστον καὶ μακαρίας μνήμης
καὶ αἰωνίου Κωνσταντα τὸν ἀδελφόν σου (τοῦτο γὰρ οἱ ἐχθροὶ θρυ-
λοῦσι, καὶ γράψαι τετολημήκασιν), ἱκανὰ τὰ πρῶτα δεῖξαι καὶ ταῦτα
ἀληθῆ. Εἰ μὲν γὰρ ἄλλοι τινὲς ἦσαν οἱ τοῦτο λέγοντες, δικάσιμον ἦν
τὸ πρᾶγμα, χρεῖα τε πολλῆς ἀποδείξεως, καὶ τῶν εἰς πρόσωπον ἐλέγ- 30
χων· εἰ δὲ οἱ τὰ πρῶτα πλάσαντες αὐτοὶ καὶ ταῦτα συνέθηκαν, πῶς
οὐκ ἐξ ἐκείνων εἰκότως καὶ ταῦτα πεπλασμένα δεικνύται; Διὰ τοῦτο

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 25, σ. 596 ἐξ.

1. Πρβλ. Πράξ. 26, 2.

γὰρ πάλιν κατὰ μόνας λαλοῦσι, νομίζοντες ὑφαρπάζειν δύνασθαι τὴν σὴν θεοσεβειαν. Ἀλλ' ἐσφάλησαν· οὐ γὰρ ὡς ἠθέλησαν ἤκουσας, ἀλλὰ τῇ μακροθυμίᾳ δέδωκας καὶ ἡμῖν χώραν ἀπολογεῖσθαι. Τὸ γὰρ μὴ παραυτίκα κινήθῃναι, καὶ τιμωρίαν ἀπαιτῆσαι, οὐδὲν ἦν ἕτερον
 5 ἢ, ὡς δίκαιον βασιλέα, περιμεῖναι καὶ τὴν τοῦ διαβληθέντος ἀπολογίαν· ἥς ἐὰν καταξιώσῃς ἀκοῦσαι, τεθάρσηκα, ὡς καὶ ἐν τούτοις καταγνώσῃ τῶν προπετευσαμένων καὶ μὴ φοβηθέντων τὸν Θεόν, ἐντειλάμενον μηδὲν ψεῦδος ἀπὸ στόματος βασιλεῖ λέγεσθαι.

3. Αἰσχύνομαι μὲν οὖν ἀληθῶς καὶ ἀπολογούμενος περὶ τοιούτων,
 10 περὶ ὧν οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κατήγορον ἔτι παρόντων ἡμῶν μνημονεύσειν. Οἶδε γὰρ ἀκριβῶς, ὅτι τε αὐτὸς ψεύδεται, καὶ οὔτε ἐμάνην ἐγώ, οὔτε τῶν φρενῶν ἐξέστηκα, ἵνα καὶ ὡς ἐνθυμηθεῖς τι τοιοῦτον ὑπονοηθῶ. Διὸ οὐδ' ἂν ἄλλοις ἐρωτῶσιν ἀπεκρινάμην, ἵνα μηδὲ ἐν τῷ χρόνῳ τῆς ἀπολογίας οἱ ἀκούοντες κρεμασμένην ἔχωσι τὴν διάνοιαν·
 15 τῇ δὲ σῇ εὐλαβείᾳ μεγάλη καὶ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ ἀπολογοῦμαι, καὶ τὴν χεῖρα ἐκτείνας, ὃ μεμάθηκα παρὰ τοῦ Ἀποστόλου, «μάρτυρα, τὸν Θεὸν ἐπικαλοῦμαι ἐπὶ τὴν ἑμαυτοῦ ψυχὴν»¹ καί, ὡς γέγραπται ἐν ταῖς Βασιλικαῖς ἱστορίαις· «μάρτυς Κύριος, καὶ μάρτυς ὁ Χριστὸς αὐτοῦ»²» (κάμοι συγχώρησον εἰπεῖν), οὐδὲ πώποτε περὶ τῆς σῆς
 20 εὐσεβείας κακῶς ἐμνημόνευσα παρὰ τῷ ἀδελφῷ σου τῷ τῆς μακαρίας μνήμης Κώνσταντι, τῷ εὐσεβεστάτῳ Αὐγούστῳ· οὐ παρώξυνα τοῦτον, ὡς οὗτοι διαβεβλήκασιν· ἀλλ' εἴ ποτε καὶ εἰσελθόντων ἡμῶν πρὸς αὐτὸν ἐμνημόνευσεν αὐτὸς τῆς σῆς φιλανθρωπίας, ἐμνημόνευσε δὲ καὶ ὅτε οἱ περὶ Θάλασσον ἦλθον εἰς τὴν Πιτυβίωνα, καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ
 25 Ἀκυλητᾷ διετρίβομεν· μάρτυς ὁ Κύριος, ὅπως ἐμνημόνευον ἐγὼ τῆς σῆς θεοσεβείας, καὶ ταῦτα ἔλεγον, ἅπερ ὁ Θεὸς ἀποκαλύψῃ τῇ σῇ ψυχῇ, ἵνα καταγνώῃς τῆς συκοφαντίας τῶν με διαβαλόντων παρὰ σοί. Συγχώρησον εἰπόντι μοι ταῦτα, φιλανθρωπότατε Αὐγουστε, καὶ πολλὴν μοι συγγνώμην δός. Οὐ γὰρ οὕτως ἦν εὐχερὴς ὁ φιλόχριστος
 30 ἐκεῖνος, οὐδὲ τηλικοῦτος ἦμην ἐγώ, ἵνα περὶ τοιούτων ἐκοινολογοῦμεθα, καὶ ἀδελφὸν ἀδελφῷ διέβαλλον, ἢ παρὰ βασιλεῖ περὶ βασιλέως κακῶς μνημονεύσω. Οὐ μαίνομαι, βασιλεῦ, οὐδὲ ἐπελαθόμην τῆς θείας φωνῆς λεγούσης· «Καί γε ἐν συνειδήσει σου βασιλέα μὴ καταράσῃ, καὶ ἐν ταμείοις κοιτῶνός σου μὴ καταράσῃ πλούσιον»
 35 ὅτι πετεινὸν τοῦ οὐρανοῦ ἀποίσει σου τὴν φωνήν, καὶ ὁ τὰς πτέρυγας ἀπαγγελεῖ λόγον σου.³» Εἰ δὲ τὰ κατ' ἰδίαν λεγόμενα καθ' ὑμῶν τῶν βασιλέων οὐ κρύπτεται, πῶς οὐκ ἄπιστον εἰ παρόντος βασιλέως, καὶ τοσοῦτων ἐστώτων, ἔλεγον κατὰ σοῦ; Οὐ γὰρ μόνος ἐώρακά ποτε τὸν ἀδελφόν σου, οὐδὲ μόνῳ μοί ποτε ἐκεῖνος ὠμίλησεν· ἀλλ' αἰετὰ
 40 τοῦ ἐπισκόπου τῆς πόλεως ἔνθα ἦν, καὶ ἄλλων τῶν ἐκεῖ παρατυγχανόντων ἐπισηρχόμεν· κοινῇ τε αὐτὸν ἐβλέπομεν, καὶ κοινῇ πάλιν ἀνεχω-

ροῦμεν· δύναται Φουρτουνατιανὸς ὁ τῆς Ἀκυληῆας ἐπίσκοπος μαρτυρῆσαι περὶ τούτου, ἱκανὸς ἐστὶν ὁ Πατὴρ Ὅσιος εἰπεῖν, καὶ Κρισπίνος ὁ τῆς Πατάβων, καὶ Λούκιλλος ὁ ἐν Βερωνί, καὶ Διονύσιος ὁ ἐν Ληίδι, καὶ Βικέντιος ὁ ἐν Καμπανίᾳ ἐπίσκοπος. Καὶ ἐπειδὴ τετελευτήκασι Μαξιμῖνος ὁ Τριβέρεως, καὶ Προτάσιος ὁ τῆς Μεδιολάνου, δύναται καὶ Εὐγένιος ὁ γενόμενος μάλιστα μαρτυρῆσαι· αὐτὸς γὰρ εἰστήκει πρὸ τοῦ βηλοῦ, καὶ ἤκουεν ἅπερ ἡξιοῦμεν αὐτόν, καὶ ἅπερ αὐτὸς κατηξίου λέγειν ἡμῖν. Ταῦτα τοίνυν εἰ καὶ ἱκανὰ πρὸς ἀπόδειξιν ἐστί, συγχώρησον ὁμῶς διηγήσασθαι καὶ τὸν λογισμὸν τῆς ἀποδημίας, ἵνα καὶ ἐκ τούτων καταγνῶς τῶν διαβαλλόντων ἡμᾶς μάτην. 5 10

4. Ἐξελθὼν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας, οὐκ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ἀδελφοῦ σου, οὐδὲ πρὸς ἄλλους τινάς, ἢ μόνον εἰς τὴν Ῥώμην ἀνῆλθον· καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ κατ' ἐμαυτὸν παραθέμενος (τούτου γὰρ μόνου μοι φροντίς ἦν), ἐσχόλαζον ταῖς συνάξεσι. Τῷ ἀδελφῷ σου οὐκ ἔγραψα, ἢ μόνον ὅτε οἱ περὶ Εὐσέβιον ἔγραψαν αὐτῷ κατ' ἐμοῦ, καὶ ἀνάγκην ἔσχον ἔτι ὧν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἀπολογήσασθαι· καὶ ὅτε, πυκνὰ τῶν θείων Γραφῶν κελεύσαντος αὐτοῦ μοι κατασκευάσαι, ταῦτα ποιήσας ἀπέστειλα· χρὴ γὰρ ἀπολογούμενόν με ἀληθεύειν τῇ σῇ θεοσεβείᾳ. Τριῶν τοίνυν ἐτῶν παρελθόντων, τετάρτῳ ἐνιαυτῷ γράφει κελεύσας ἀπαντῆσαι με πρὸς αὐτόν· ἦν δὲ ἐν τῇ Μεδιολάνῳ. Ἐγὼ δέ, διερωτῶν τὴν αἰτίαν (οὐ γὰρ ἐγίνωσκον, μάρτυς ὁ Κύριος), ἔμαθον ὅτι ἐπίσκοποι τινες, ἀνελθόντες, ἡξίωσαν αὐτὸν γράψαι τῇ σῇ εὐσεβείᾳ, ὥστε σύνοδον γενέσθαι. Πίστευε, βασιλεῦ, οὕτω γέγονε, καὶ οὐ ψεύδομαι. Κατελθὼν τοίνυν εἰς τὴν Μεδιολάνον, εἶδον πολλὴν φιλανθρωπίαν· κατηξίωσε γὰρ ἰδεῖν με, καὶ εἰπεῖν, ὅτι ἔγραψε καὶ ἀπέστειλε πρὸς σέ, ἀξιῶν σύνοδον γενέσθαι. Διάγοντα δέ με ἐν τῇ προειρημένῃ πόλει, μετεπέμψατο πάλιν εἰς τὰς Γαλλίας, ἐκεῖ γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ Ὅσιος ἤρχετο, ἵνα ἐκεῖθεν, εἰς τὴν Σαρδικὴν ὁδεύσωμεν. Μετὰ δὲ τὴν σύνοδον, ἐν τῇ Ναϊσσῷ μοι διάγοντι γράφει καὶ ἀνελθὼν ἐν Ἀκυληίᾳ λοιπὸν διέτριβον, ἔνθα με τὰ γράμματα τῆς σῆς θεοσεβείας κατέλαβεν. Κάκειθεν κληθεὶς πάλιν παρὰ τοῦ μακαρίτου, καὶ ἀνελθὼν εἰς τὰς Γαλλίας, οὕτως ἦλθον παρὰ τὴν σὴν εὐσέβειαν. 15 20 25 30

5. Ποῖον τοίνυν τόπον, ἢ τίνα χρόνον φησὶν ὁ κατήγορος, ἐν ᾧ τοιαῦτά με εἰρηκέναι διέβαλλεν; ἢ τίνος παρόντος ἐμάνην φθέγγασθαι τοιαῦτα, οἷα ὡς εἰπόντος μου κατεψεύσατο; ἢ τίς ἐστὶν ὁ τούτῳ συνηγορῶν καὶ μαρτυρῶν; ἃ γὰρ εἶδον οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ, ταῦτα καὶ λέγειν ὀφείλει¹, ὡς ἡ θεία Γραφή παρήγγειλεν. Οὐδένα μὲν οὖν οὕτως εὐρήσει μάρτυρα τῶν μὴ γενομένων· ἐγὼ δέ, ὅτι οὐ ψεύδομαι, μάρτυρα μετὰ τῆς ἀληθείας καὶ τὴν σὴν εὐσέβειαν ἔχω. 35 40

1. Πρβλ. Παρμ. 25, 7.

Ἀξιῶ γάρ, γινώσκων σε μνημονικώτατον, ἀναμνησθῆναι τῶν λόγων, ὧν ἀνέφερον τότε, ὅτε κατηξίωσας ἰδεῖν με πρῶτον μὲν ἐν Βιμινακίῳ, δεύτερον δὲ ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας, καὶ τρίτον ἐν Ἀντιοχείᾳ· εἰ καὶ τῶν περὶ Εὐσέβιον τῶν με λυπησάντων κακῶς ἐμνημόνευσα
 5 παρὰ σοί, εἰ διέβαλλόν τινας τῶν ἀδικησάντων με. Εἰ δὲ μηδὲ καθ' ὧν ἔδει με λέγειν τούτους διέβαλον, ποίαν εἶχον μανίαν βασιλέα βασιλεῖ διαβάλλειν, καὶ ἀδελφὸν ἀδελφῷ συγκροῦσαι; Παρακαλῶ, ἢ παρόντα με ποιήσον ἐλεγχθῆναι, ἢ κατὰγνῶθι τῶν διαβολῶν· καὶ μίμησαι τὸν Δαβὶδ λέγοντα· «Τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τοῦ πλησίον, τοῦτον ἐξεδίδωκον.¹» Τὸ μὲν γὰρ ὅσον εἰς αὐτοὺς ἦκε ἐφόνευσαν·
 10 «στόμα γὰρ καταψευσάμενον ἀνείλε ψυχήν.²» Ἡ δὲ σὴ μακροθυμία νενίκηκε, παρασχοῦσα παρρησίαν ἀπολογίας, ἵνα καὶ καταγνωσθῇαι δυνηθῶσιν, ὡς φιλόνηκοι καὶ συκοφάνται. Περὶ μὲν τοῦ εὐσεβεστάτου σου ἀδελφοῦ τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης ταῦτα· δύνασαι γὰρ κατὰ
 15 τὴν δοθεῖσάν σοι σοφίαν παρὰ Θεοῦ προλαμβάνειν τὰ πολλὰ ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων, καὶ γινώσκειν τὴν πλασθεῖσαν κατηγορίαν.

6. Περὶ δὲ τῆς ἐτέρας διαβολῆς, εἰ ἔγραψα τῷ τυράννῳ (τοῦνομα γὰρ οὐδὲ λέγειν βούλομαι), παρακαλῶ, ὡς θέλεις καὶ δι' ὧν ἂν δοκιμάσης, ἐξέταζε καὶ ἀνάκρινε· ἡ γὰρ ὑπερβολὴ τῆς διαβολῆς ἐξίστησί
 20 με, καὶ εἰς πολλὴν ἀσάφειαν ἄγει. Καὶ πίστευε, θεοφιλέστατε· βασιλεῦ, πολλάκις κατ' ἑμαυτὸν λογιζόμενος ἠπίσταν, εἰ ἄρα τις ἐφάνη τοσοῦτον, ὥστε καὶ τοιαῦτα ψεύσασθαι. Ἐπειδὴ δὲ παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐθρυλεῖτο καὶ τοῦτο, καὶ ὡς αὐτοὶ ἐπιδεδωκότες ἀντίγραφον ἐπιστολῆς ἐκαυχῶντο, ἐξιστάμην μειζόνως, καὶ αὐπνους νύκτας διατε-
 25 λών, ὡς πρὸς παρόντας τοὺς κατειπόντας ἐμαχόμεν· καὶ κραυγὴν ἐξαπινάειωσ ἠφίειν μεγάλην, καὶ ἠγρόμην εὐθύς, στενάζων μετὰ δακρύων, εὐρεῖν τὰς σὰς ἀκοὰς εὐμενεῖς. Ἀλλὰ καὶ οὕτω τῇ χάριτι τοῦ Κυρίου ταύτας εὐρών, πάλιν ἀπορῶ, ποίαν ἀρχὴν τῆς ἀπολογίας ποιήσομαι· ὁσάκις γὰρ ἂν ἐπιβάλλωμαι λέγειν, ἐμποδίζομαι διὰ τὴν τοῦ πράγματος
 30 ἐκπληξιν. Ὅλος μὲν γὰρ περὶ τοῦ μακαρίτου σου ἀδελφοῦ πρόφασις ἦν πιθανὴ τοῖς συκοφάνταις, ὅτι τε κατηξιούμεθα βλέπειν αὐτόν, καὶ περὶ ἡμῶν ἡξίου γράφειν πρὸς τὴν σὴν ἀδελφικὴν διάθεσιν, καὶ παρόντας μὲν ἐτίμα πολλάκις, καὶ ἀπόντας δὲ μετεπέμπετο· τὸν δὲ διάβολον Μαγνέντιον, μάρτυς ὁ Κύριος, καὶ μάρτυς ὁ Χριστὸς
 35 αὐτοῦ, οὔτε γινώσκω, οὔτε ὁλως ἠπιστάμην αὐτόν. Ποία τοίνυν συνήθεια τῷ μὴ γινώσκομένῳ πρὸς τὸν μὴ γινώσκοντα; ποία με πρόφασις εἴλκε γράφαι τῷ τοιούτῳ; Ποῖον προοίμιον τῆς ἐπιστολῆς ἔτασσον, γράφων αὐτῷ; Ὅτι· Τὸν τιμῶντά με, οὐ τῶν εὐεργεσιῶν οὐκ ἂν ποτε ἐπιλαθόμην, τοῦτον φονεύσας καλῶς ἐποίησας; καὶ
 40 ἀποδέχομαι σε τοὺς γνωρίμους ἡμῶν Χριστιανούς καὶ πιστοτάτους ἄνδρας ἀνελόντα; καὶ ἀποδέχομαι σε σφάξαντα τοὺς ἐν Ῥώμῃ γνη-

1. Ψαλμ. 100, 5. 2. Σοφ. Σολ. 1, 11.

ἡμέτεροι πάρεισι· καταξιώσον δὲ κακείνους καλέσαι· ζῆν γὰρ πάντως
ἔξεστιν αὐτούς· καὶ μάθε περὶ τούτων τῶν γραμμάτων, ἐξέτασον ὡς
ἀληθείας σοι συμπαρούσης· αὕτη γὰρ βασιλέων, καὶ μάλιστα Χριστια-
νῶν, ἐστὶ φυλακτήριον· μετὰ ταύτης βασιλεύειν ὑμᾶς ἐστὶν ἀσφα-
λές, λεγούσης τῆς θείας Γραφῆς· «Ἐλεημοσύνη καὶ ἀλήθεια, φυλακὴ 5
βασιλεῖ, καὶ περικυκλώσει ἐν δικαιοσύνῃ τὸν θρόνον αὐτοῦ.¹» Ταύτην
προλαβὼν Ὁροβάβελ ὁ σοφὸς νενίκηκε· καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἐφώνησε·
«Μεγάλη ἡ ἀλήθεια καὶ ὑπερισχύει.²»

12. Εἰ μὲν οὖν παρ' ἄλλοις ἡμῖν διαβληθεὶς, τὴν σὴν εὐσέ-
βειαν ἐπεκαλούμην· ὡς ὁ Ἀπόστολος ἐπεκαλέσατο τότε τὸν Καίσαρα³, 10
καὶ πέπαυται τῶν ἐχθρῶν ἡ κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλὴ· ἐπειδὴ δὲ παρὰ σοὶ
τετολημήκασι κατεπειν, τίνα ἀπὸ σοῦ ἐπικαλέσομαι; τὸν Πατέρα
τοῦ λέγοντος, «Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια⁴», ἵνα σου τὴν καρδίαν εἰς
εὐμένειαν κλίνῃ. Δέσποτα παντοκράτορ, βασιλεῦ τῶν αἰώνων,
ὁ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὺ διὰ τοῦ σοῦ Λόγου 15
τὴν βασιλείαν ταύτην τῷ σῷ θεράποντι Κωνσταντίῳ δέδωκας· σὺ
λάμπσον εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἵνα, γνοὺς τὴν καθ' ἡμῶν συκοφαντίαν,
εὐμένως μὲν αὐτὸς δέξηται τὴν ἀπολογία· πάντας δὲ ποιήσῃ γινῶναι,
ὅτι αἱ ἄκοαί αὐτοῦ ἡσφαλίσθησαν ἐν ἀληθείᾳ. Καὶ κατὰ τὸ γεγραμ-
μένον· Μόνα βασιλεῖ «δεκτὰ χεῖλη δικάιά⁵» ἐστίν. Οὕτω γὰρ καὶ 20
κατορθοῦσθαι τὸν θρόνον τῆς βασιλείας διὰ Σολομῶντος λεχθῆναι
πεποίηκας.⁶ Οὐκοῦν ὅλως ἐρώτησον, μαθέτωσαν οἱ κατειρηκότες,
ὅτι σοὶ μέλει περὶ τῆς ἀληθείας μαθεῖν. Καὶ εἰ μὴ τῷ χρώματι τοῦ
προσώπου δείξουσιν τὴν συκοφαντίαν· τοῦτο γὰρ τοῦ συνειδότος
ἐλεγχός ἐστι, καὶ γέγραπται· «Καρδίας εὐφραινομένης πρόσωπον 25
θάλλει· ἐν δὲ λύπαις οὐσης σκυθρωπάζει.⁷» Οὕτω τοὺς μὲν ἐπιβου-
λεύσαντας τῷ Ἰωσήφ ἡ συνειδήσις ἤλεγξε·⁸ τοῦ δὲ Λάβαν ἡ κατὰ
τοῦ Ἰακώβ πονηρία ἐκ τοῦ προσώπου δέδεικται.⁹ Ὅρας γοῦν ἐκείνων
μὲν τὴν ὑποψίαν, φευγόντων καὶ κρυπτομένων, ἡμῶν δὲ τὴν ἐλευθε-
ρίαν ἀπολογουμένων. Οὐ γὰρ περὶ κτημάτων νῦν ἡ κρίσις, ἀλλὰ περὶ 30
δόξης τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ λίθω κρούμενος ζητεῖ τὸν ἱατρὸν· τῶν δὲ
λίθων ὀξύτερα τὰ ἐκ τῆς διαβολῆς ἐστὶ πλήγματα· «Ῥόπαλόν ἐστι ἡ
διαβολή, καὶ μάχαιρα, καὶ τόξευμα ἀκιδωτόν», ὡς εἶπε Σολομών·¹⁰
καὶ ταῦτα μόνῃ ἡ ἀλήθεια ἰᾶσθαι δύναται· ταύτης δὲ παρορωμέγης,
αὐξάνει δεινότερον τὰ τραύματα. 35

13. Διὰ ταῦτα πάντα τὰ πανταχοῦ τῶν Ἐκκλησιῶν τετάρακται.
Καὶ προφάσεις μὲν ἐπενόησαν, ἐπίσκοποι δὲ τηλικούτοι καὶ πολυε-
τεῖς ἐξωρίσθησαν, διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ κοινωσίαν. Καὶ εἰ μὲν μέχρι
τοσούτου τοῦτο ἐγίνετο, προσδοκία τις ἦν ἀγαθῇ· φιλάνθρωποι γὰρ

1. Παρμ. 20, 28. 2. Πρβλ. Α' Ἑσδρ. 3, 12. 3. Πρβλ. Πράξ. 25, 11.
4. Ἰω. 14, 6. 5. Παρμ. 156, 13. 6. Πρβλ. Παρμ. 25, 5. 7. Παρμ. 15, 13.
8. Πρβλ. Γεν. 42, 21. 9. Πρβλ. Γεν. 31, 5. 10. Πρβλ. Παρμ. 25, 18.

εἶ· ἵνα δὲ μὴ καὶ μετὰ ταῦτα διαβῇ τὸ κακόν, κρᾶτεῖται ἡ ἀλήθεια παρὰ σοί· καὶ μὴ ἀφῆς ὑπόνοιαν κατὰ πάσης Ἐκκλησίας γενέσθαι, ὡς τοιαῦτα βουλευομένων καὶ γραφόντων τῶν Χριστιανῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἐπισκόπων. Ἡ εἰ μὴ βούλει ἀνακρίνειν, δίκαιον καὶ ἡμᾶς πιστεῦσθαι μᾶλλον ἀπολογουμένους ἢ τοὺς διαβάλλοντας. Οὗτοι μὲν γάρ, ὡς ἐχθροί, πονηρεύονται, ἡμεῖς δὲ ἀγωνιῶντες τὰς ἀποδείξεις παρέχομεν. Ἀλλὰ δὲ θαυμάζω, πῶς ἡμεῖς μὲν μετ' εὐλαβείας φθεγγόμεθα, ἐκεῖνοι δὲ τοσαύτην ἔσχον ἀναισχυντίαν, ὡς καὶ ψεύσασθαι βασιλεῖ. Ἀλλ' ἐξέτασον διὰ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὥσπερ γέγραπται, 10 ἐρευνῶν ἐρευνήσον¹ παρόντων ἡμῶν, πόθεν ταῦτα λέγουσιν, ἢ πόθεν ἠύρεθῃ τὰ γράμματα. Ἀλλ' οὔτε τῶν ἡμετέρων τις ἐλεγχθῆσεται, οὔτε τῶν ἐκείνου φήσειε τις· πέπλασται γάρ. Καὶ πλέον οὐδὲν τάχα προσήκει ζητεῖν, οὐδὲ γὰρ βούλονται, ἵνα μὴ καὶ ὁ ταύτας γράψας, ἐξ ἀνάγκης εὕρεθῃ. Ἰσασι γὰρ αὐτὸν οἱ διάβολοι μόνοι, καὶ ἄλλος 15 οὐδεὶς.

14 Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας κατειρήκασιν, ὡς δὴ συνάξεως ἐκεῖ γενομένης, πρὶν αὐτὴν τελειωθῆναι· φέρε καὶ περὶ τούτου πάλιν ἀπολογήσομαι τῇ σῇ εὐσεβείᾳ· εἰς ταῦτα γὰρ ἡμᾶς ἔλκουσιν οἱ φιλέχθρος διακείμενοι πρὸς ἡμᾶς. Ναὶ γέγονεν, ὁμολογῶ· 20 καὶ γὰρ καὶ τὰ πρῶτα λέγων οὐκ ἐψευσάμην, καὶ τοῦτο νῦν οὐκ ἀρνήσομαι. Ἀλλ' ἄλλως πάλιν ἢ ὡς αὐτοὶ κατειρήκασιν ἔστι τὸ πρᾶγμα. Καὶ μοι συγχώρησον εἰπεῖν, οὐκ ἐγκαινίων ἡμέραν ἐπετελέσαμεν, θεοσεβέστατε Αὐγουστε· τοῦτο γὰρ ἀθέμιτον ἦν ἀληθῶς πρὸ τῆς σῆς προστάξεως ποιῆσαι· οὐδὲ ἐκ παρασκευῆς εἰς τοῦτο παρήλθομεν· 25 οὐδὲ ἐπίσκοπός τις οὐδὲ ἄλλος κληρικὸς εἰς τοῦτο κέκληται, ἔλειπε δὲ πολλὰ καὶ τῷ ἔργῳ. Ἀλλ' οὐδὲ ἐκ παραγγελίας γέγονεν ἡ συνάξις, ἵνα πρόφασιν εὕρωσιν οὗτοι τοῦ κατειπεῖν. Ἀλλὰ τὸ γινόμενον ἴσασι πάντες· ἀκούσον δὲ ὁμῶς τῇ σαυτοῦ ἐπιεικείᾳ καὶ μακροθυμίᾳ. Ἐορτὴ μὲν γὰρ ἦν τὸ Πάσχα, ὃ δὲ λαὸς πάνυ πολὺς καὶ τοσοῦτος ἦν, ὅσον ἂν 30 εὐξαιντο κατὰ πόλιν εἶναι Χριστιανῶν φιλόχριστοι βασιλεῖς. Τῶν τοίνυν ἐκκλησιῶν ὀλίγων καὶ βραχυτάτων οὐσῶν, θόρυβος ἦν οὐκ ὀλίγος, ἀξιούντων ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ συνελθεῖν, κάκει πάντας εὐχεσθαι ὑπὲρ τῆς σῆς σωτηρίας· ὅπερ καὶ γέγονεν. Ἀλλ' ἐμοῦ παρακαλοῦντος τέως ἐπισχεῖν, καὶ ὅπως δῆποτε μετὰ θλίψεως ἐν ταῖς 35 ἄλλαις ἐκκλησίαις συναχθῆναι, οὐχ ὑπήκουσαν, ἀλλ' ἔτοιμοι γεγόνασιν ἐξελθεῖν τὴν πόλιν, εἰς τοὺς ἐρήμους τόπους ἐν ἡλίῳ συνελθεῖν, βέλτιον ἡγούμενοι κάματον ἐνεγκεῖν ὁδοῦ, ἢ μετὰ λύπης τὴν ἐορτὴν ποιῆσαι.

15. Πίστευε γάρ, βασιλεῦ, καὶ περὶ τούτου πάλιν μάρτυρα δέ- 40 ξαι τὴν ἀλήθειαν· ὅτι ἐν ταῖς συνάξεσι τῆς Τεσσαρακοστῆς, διὰ τὸ τῶν τόπων στενὸν καὶ τὸ πολὺ πλῆθος τῶν λαῶν, πλείστα παι-

σίως ἡμᾶς ὑποδεξαμένους, τὴν μακαρίαν σου θεῖαν τὴν ἀληθῶς Εὐτρό-
πιον, καὶ Ἀβουτήριον τὸν γνήσιον ἐκείνον, καὶ Σπειράντιον τὸν πι-
στότατον, καὶ ἄλλους πολλοὺς καλοὺς.

7. Ἄρ' οὐχὶ καὶ τὸ μόνον ὑποπτεύειν περὶ τούτων τὸν κατήγορον,
ἐστὶ μαρτυρῶν; Τί γάρ με πάλιν θαρρεῖν ἐπειθεν αὐτῷ; Ποίαν αὐτοῦ 5
διάθεσιν ἔβλεπον ἀσφαλῆ; Ὅτι τὸν ἴδιον δεσπότην ἀνείλε, καὶ περὶ
τοὺς ἑαυτοῦ φίλους ἀπιστος γέγονε, καὶ ὄρκους μὲν παρέβη, εἰς δὲ
τὸν Θεὸν ἡσέβησε, φαρμακοὺς καὶ ἐπαοιδοὺς ἐπινοῶν κατὰ τῆς τοῦ
Θεοῦ κρίσεως; Ποίῳ δὲ συνειδῶτι χαίρειν ἔλεγον τούτῳ, οὗ ἡ μανία
καὶ ἡ ὁμότης οὐκ ἐμὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκου- 10
μένην ἐλύπησε; Μεγάλῃν γε χάριν καὶ πολλὴν ἐκ τούτων ὤφειλον
τούτῳ, ὅτι ὁ μὲν μακαρίτης ἀδελφός σου τὰς ἐκκλησίας ἀναθημάτων
ἐπλήρωσεν, οὗτος δὲ αὐτὸν ἀποστέλλοντα πεφόνευκε. Καὶ οὔτε ταῦτα
βλέπων ὁ μικρὸς ἠδέσθη, οὔτε τὴν δοθεῖσαν χάριν τῷ μακαρίτῃ διὰ
τοῦ βαπτίσματος πεφρόβηται· ἀλλ' ὡς δαίμων τις ἀλάστορ καὶ διαβο- 15
λικός, ἐμάνη κατ' αὐτοῦ. Τῷ μὲν οὖν μακαρίτῃ τοῦτο γέγονεν εἰς
μαρτύριον· ἐκεῖνος δὲ λοιπὸν ὡς δέσμιος κατὰ τὸν Κᾶϊν στένων καὶ
τρέμων ἐδιώκετο, ἵνα καὶ τὸν Ἰούδαν ἐν τῷ θανάτῳ μιμήσῃται,
δήμιος καθ' ἑαυτοῦ γινόμενος, καὶ διπλὴν ἐποίησται καθ' ἑαυτοῦ
τὴν τιμωρίαν ἐν τῇ μετὰ ταῦτα κρίσει. 20

8. Τοιοῦτῳ με φίλον ὁ διαβαλὼν ἐνόμισε γεγενῆσθαι· ἡ τάχα
οὐδὲ νενόμικεν, ἀλλ' ὡς ἐχθρὸς ἀπιθάνως ἐπλάσατο· οἶδε γὰρ ἀκρι-
βῶς, ὅτι κατεψεύσατο. Ἐβουλόμην δὲ αὐτόν, ὅστις ἐστίν, ἐνταῦθα
παρεῖναι, καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἐρωτῆσαι (ἃ γὰρ ὡς Θεοῦ
παρόντος λαλοῦμεν, τοῦτον ὄρκον ἔχομεν ἡμεῖς οἱ Χριστιανοί) 25
πότερος ἡμῶν ἔχαιρε, τοῦ μακαρίτου Κωνσταντος ζῶντος, καὶ τίς
μᾶλλον ἠῤῃχετο· καὶ ἡ πρώτη διαβολὴ δείκνυσι, καὶ παντὶ τοῦτο δῆλόν
ἐστίν. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς οἶδεν ἀκριβῶς, ὅτι τῶν οὕτω διακειμένων,
καὶ εἰ τις ἡγάπα τὸν μακαρίτην Κωνσταντα, οὐκ ἐγίγνετο φίλος
τῷ κατ' ἐκείνου γενομένῳ· εἰ δὲ ἄλλως διέκειτο ἢ ὡς ἡμεῖς, φοβοῦ- 30
μαι, μὴ ἅπερ ὁ μισῶν ἐκείνον ἐντεθῶμῃται, ταῦτα κατεψεύσατο κατ'
ἐμοῦ.

9. Ἐγὼ μὲν οὖν, ἐπὶ τούτῳ ξενιζόμενος, ὅσα χρὴ λέγειν ἀπολο-
γούμενον, ἀπορῶ· καὶ μόνον ἑμαυτοῦ μυρίους καταψηφίζομαι θανά-
τους, ἐὰν καὶ ὀλως κἂν ὑποψία τις εἰς ἐμὲ περὶ τούτου γένηται· σοὶ 35
δὲ, φιλόλῃθες βασιλεῦ, θαρρῶν ἀπολογοῦμαι· παρακαλῶ, καθά
προεῖπον, ἐξέταξε· καὶ μάλιστα μάρτυρας ἔχων τοὺς ἀποσταλέντας
ποτὲ παρ' ἐκείνου πρὸς σὲ πρέσβεις· εἰσὶ δὲ Σαρβᾶτιος καὶ Μάξιμος
οἱ ἐπίσκοποι, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς· καὶ Κλημέντιος καὶ Βάλης. Μάθε,
παρακαλῶ, εἰ γράμματά μοι κεκομίσασιν· ταῦτα γὰρ παρεῖχε πρό- 40
φασιν κάμοι τοῦ γράφειν ἐκείνῳ. Εἰ δὲ μὴ ἔγραψε, μηδὲ ἐγίνωσκέ με,
πῶς ἔγραφον ἐγὼ μὴ ἐπιστάμενος αὐτόν; Ἐρώτησον εἰ μὴ, ἑωρα-
κὼς τοὺς περὶ Κλημέντιον, ἐμνήσθην τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης,

καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐν δάκρυσί μου τὰ ἱμάτια διέβρεχον¹, ἐνθυμούμενος τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν φιλόχριστον αὐτοῦ ψυχὴν. Μάθε πῶς, ἀκούσας περὶ τῆς ὀμότητος τοῦ θηρίου, καὶ ἰδὼν τοὺς περὶ Βάλεντα διὰ τῆς Λιβύης ἐλθόντας, ἐφοβούμεν μὴ κάκεινος πειράσῃ 5 τολμῆσαι, καὶ ὡς ληστής φονεύσῃ τοὺς ἀγαπῶντας καὶ μνημονεύοντας τοῦ μακαρίου· ὦν ἑμαυτὸν οὐδενὸς εἶναι δεύτερον τίθῃμι.

10. Τοῦτο οὖν δεδιὼς φρονούντας ἐκείνους, καὶ οὐ μᾶλλον ἡυχόμεν περὶ τῆς σῆς φιλανθρωπίας; καὶ τὸν μὲν φονεύσαντα ἐκείνον ἡγάπων, εἰς σὲ δὲ τὸν ἀδελφὸν ὄντα, καὶ ἐκδικοῦντα τὸν ἐκείνου θά- 10 νατον ἐλυπούμην; Ἀλλ' ἐκείνου μὲν τῆς παρανομίας ἐμνημόνευον, τῆς δὲ σῆς εὐεργεσίας ἐπελανθανόμην, ἣν καὶ μετὰ θάνατον τοῦ μακαρίτου τοιαύτην ἔσεσθαι περὶ ἐμέ, οἷα ἦν καὶ περιόντος ἐκείνου, διὰ γραμμάτων δηλῶσαι κατηξίωσας; Ποίοις ὁμμασι τὸν ἀνδροφόνον ἔβλεπον; Ἡ πῶς οὐχ, ὑπὲρ σῆς σωτηρίας εὐχόμενος, ἐνόμιζον καὶ 15 τὸν μακαρίτην ἐκείνον ὄραν; Ἀδελφοὶ γὰρ διὰ τὴν φύσιν ἀλλήλων εἰσι κάτοπτρα. Διὰ τοῦτο καὶ οὐ βλέπων ἐν ἐκείνῳ, οὐ ποτε ἂν διέβαλον· κάκεινον ἐν σοὶ πάλιν ὄρων, οὐ ποτε ἂν ἔγραψα τῷ κατ' ἐκείνου γενομένῳ, ἀλλὰ μᾶλλον περὶ τῆς σῆς σωτηρίας ἡυχόμεν. Καὶ μάρτυρες τούτων προηγουμένως μὲν ὁ Κύριος, ὁ ἐπακούσας καὶ χα- 20 ρισάμενος ὁλόκληρόν σοι τὴν ἐκ προγόνων βασιλείαν· μάρτυρες δὲ καὶ οἱ τότε παρόντες, Φιληκήσιμος ὁ γενόμενος δοῦξ τῆς Αἰγύπτου, καὶ Ῥουφίνος, καὶ Στέφανος, ὧν ὁ μὲν καθολικός, ὁ δὲ μάγιστρος, ἦν ἐκεῖ· καὶ Ἀστέριος ὁ κόμης, καὶ Παλλάδιος ὁ γενόμενος τοῦ παλατιῦ μάγιστρος, Ἀντίοχος τε καὶ Εὐάγριος οἱ ἀγεντισηρίβους. 25 Μόνον γὰρ ἔλεγον· Εὐξώμεθα περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐγούστου Κωνσταντίου· καὶ πᾶς ὁ λαὸς εὐθὺς μιᾷ φωνῇ ἔβόα· Χριστέ, βοήθει Κωνσταντίῳ· καὶ διέμενεν οὕτως εὐχόμενος.

11. Ὅτι μὲν οὖν μήτε ἔγραψά ποτε ἐκείνῳ, μήτε ἐδεξάμην ποτὲ παρ' αὐτοῦ, μάρτυρα τὸν Θεόν, καὶ τὸν τούτου Λόγον τὸν μονο- 30 γενῇ αὐτοῦ Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπεκαλεσάμην· τὸν δὲ κατειπόντα, καὶ περὶ τούτου συγχώρησον ἐρωτηθῆναι δι' ὀλίγων, πόθεν εἰς τοῦτο παρῆλθεν; Ἐπιστολῆς ἀντίγραφα φήσειεν ἔχειν; τοῦτο γὰρ ἀπέκαμον οἱ Ἀρειανοὶ θρυλοῦντες. Πρῶτον μὲν οὖν κἂν τὰ γράμματα τοῖς ἡμετέροις ὁμοία δευκνῇ, οὕτω τε ἀσφαλές 35 ἔχει· πλαστογράφοι γὰρ εἰσὶν οἵτινες καὶ τὰς ὑμῶν τῶν βασιλέων χεῖρας πολλάκις ἐμιμήσαντο· καὶ οὐχ ἡ μίμησις παρέχει τοῖς γράμμασι τὸ κύρος, ἐὰν μὴ καὶ οἱ τὰ τοιαῦτα γράφειν εἰωθότες μαρτυρῶσι ταῖς ἐπιστολαῖς. Τοῦτο τοίνυν καὶ τοὺς διαβαλόντας πάλιν ἐρωτῆσαι βούλομαι, τίς ὁ παρασχὼν ταῦτά ποτε, καὶ πόθεν εὐρέθη ταῦτα· 40 καὶ γὰρ καὶ γὰρ τοὺς γράφοντας εἶχον, κάκεινος πάλιν τοὺς λαμβάνοντας παρὰ τῶν κομιζόντων καὶ ἐπιδιδόντας αὐτῷ. Οἱ μὲν οὖν

καὶ τὰ ἐγκαίνια ἐπιτελέσεις. Αἱ γὰρ γενόμεναι παρὰ πάντων περὶ
 τῆς σῆς σωτηρίας εὐχαὶ οὐκ ἐμποδίζουσι τὴν τῶν ἐγκαινίων πανήγυριν.
 Μὴ τοῦτο ψευδέσθωσαν οἱ ἀμαθεῖς· ἀλλὰ παρὰ μὲν τῶν Πατέρων
 μαθέτωσαν, ἀναγνώτωσαν δὲ καὶ τὰς Γραφάς· μᾶλλον δὲ παρὰ σοῦ
 μαθέτωσαν, φιλόλογος γὰρ εἶ, ὅτι καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδεκ ὁ 5
 ἱερεὺς, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ Ζοροβάβελ ὁ Σαλαθιήλ ὁ σοφός,
 καὶ Ἑσδρας ὁ ἱερεὺς καὶ τοῦ νόμου γραμματεὺς, τοῦ ἱεροῦ μετὰ τὴν
 αἰχμαλωσίαν οἰκοδομουμένου, καὶ ἐνστάσης τῆς Σκηνοπηγίας
 (ἐορτὴ δὲ ἦν αὕτη καὶ πνήγυρις καὶ εὐχὴ μεγάλη ἐν τῷ Ἰσραὴλ),
 συνήγαγον τὸν λαὸν ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸ εὐρύχωρον τοῦ πρώτου 10
 πυλῶνος τοῦ πρὸς τῇ ἀνατολῇ, καὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ ἡτοίμασαν,
 κάκει προσήνεγκαν, κάκει τὴν ἐορτὴν ἐπετέλεσαν.¹ Καὶ λοιπὸν οὕτως
 τὰς κατὰ Σάββατον καὶ νομηνίαν προσέφερον θυσίας, καὶ οἱ λαοὶ
 τὰς εὐχὰς αὐτῶν ἀνέφερον. Καὶ φανερῶς φησιν ἡ Γραφή, ὅτι ταῦτα
 ἐγίνετο, καὶ ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ οὐπω ᾠκοδόμητο· ἀλλὰ μᾶλλον τούτων 15
 οὕτως εὐχομένων ὁ οἶκος προέκοπτεν ὁ οἰκοδομούμενος· καὶ οὔτε
 διὰ τὴν προσδοκίαν τῶν ἐγκαινίων ἐκωλύθησαν αἱ εὐχαί, οὔτε διὰ
 τὰς γενομένας συνόδους τῶν εὐχῶν ἐμπεπόδισται τὰ ἐγκαίνια· ἀλλὰ
 καὶ ὁ λαὸς οὕτως ἡύχετο· καὶ ὅτε τετέλεστο πᾶς ὁ οἶκος ἐποίησαν τὰ
 ἐγκαίνια, καὶ προσήνεγκαν εἰς τὸν ἐγκαίνισμόν, καὶ πάντες ἐώρτα- 20
 σαν ἐπὶ τῇ τελεσιουργίᾳ. Τοῦτο δὲ πάλιν καὶ ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος
 καὶ οἱ ἄλλοι Πατέρες πεποιήκασιν· συναγαγόντες γὰρ καὶ τελειώσαντες
 τὸ ἔργον, ἡγαρίστησαν τῷ Κυρίῳ, ἐγκαίνια ἐπιτέλεσαντες. Τοῦτο
 καὶ σὲ ποιεῖν πρέπει, φιλομαθέστατε βασιλεῦ· ἔτοιμος γὰρ ὁ τόπος
 προαγνισθεῖς ταῖς προγενομέναις εὐχαῖς, ζητῶν παρουσίαν τῆς σῆς 25
 εὐσεβείας· τοῦτο γὰρ αὐτῷ λείπει πρὸς τὸν τέλειον κόσμον. Τοῦτο μὲν
 οὖν πληρώσεις, καὶ τὴν εὐχὴν ἀποδοίης τῷ Κυρίῳ, ᾧ καὶ τὸν οἶκον
 πεποιήκας· τοῦτο γὰρ πάντων ἐστὶν εὐχή.

19. Δὸς δὴ, καὶ τὴν ἄλλην ἰδωμεν διαβολήν, καὶ συγχώρησον
 ἀπολογήσασθαι καὶ περὶ αὐτῆς. Τετολήμῃκασιν γὰρ καὶ τοῦτο διαβάλ- 30
 λειν, ὡς ἀντιστάντος ἐμοῦ τοῖς σοῖς προστάγμασιν, ὥστε μὴ ἐξελθεῖν
 τὴν ἐκκλησίαν. Ἐκείνους μὲν οὖν θαυμάζω μὴ ἀποκάμνοντας ταῖς
 συκοφαντίαις· ἐγὼ δὲ ὅμως οὐδὲ οὕτως ἀποκάμνω, χαίρω δὲ μᾶλλον
 ἀπολογούμενος. Ὅσῳ γὰρ ἀπολογίαι πολλάι, τοσοῦτῳ καὶ πλέον ἐκεῖ-
 νοι δύνανται καταγινώσκεσθαι. Οὐκ ἀντέστην προστάγματι τῆς σῆς 35
 εὐσεβείας, μὴ γένοιτο! οὐ γὰρ τηλικούτος ἤμην, ἵνα καὶ λογιστῇ
 πόλεως ἀντιστῶ, μή τιγε τηλικούτῳ βασιλεῖ, καὶ περὶ τούτου τοσοῦ-
 των πλείστων παρ' ἐμοῦ λόγων· πᾶσα γὰρ ἡ πόλις μοι μαρτυρεῖ.
 Συγχώρησον δὲ ὅμως καὶ τοῦτο πάλιν ἐξ ἀρχῆς διηγήσασθαι τὸ πρᾶ- 40
 γμα· καὶ γὰρ ἀκούσας, θαυμάσεις, εὖ οἶδ' ὅτι, τῶν ἐχθρῶν τὴν εὐχέ-
 ρειαν. Μοντάνος ὁ Παλατινὸς ἦλθε κομίζων ἐπιστολήν, ὡς ἐμοῦ

1. Πρβλ. Β' Ἑσδρ. 3, 1 ἐξ.

γράφαντος, ἵνα εἰς τὴν Ἰταλίαν ἔλθω· καὶ ἃ νομίζω λείπειν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, ταῦτα πληρωθῆναι δυνήθῃ. Τῇ μὲν οὖν σῇ εὐσεβείᾳ χάρις, ὅτι κατηξίωσεν, ὥς ἐμοῦ γράψαντος, ἐπινεῦσαι, καὶ τῆς ὁδοῦ πρόνοιαν πεποίηκεν ὑπὲρ τοῦ ταύτην ἔλθεῖν, καὶ ἀκριτῇ διανῦσαι με·
 5 τοὺς δὲ ψευσαμένους τὰς σὰς ἀκοὰς τεθαύμακα πάλιν μὴ φοβηθέντας, ὅτι τὸ ψεῦδος ἰδίον ἐστὶ τοῦ διαβόλου, καὶ οἱ ψευδόμενοι ἀλλότριοι εἰσι τοῦ λέγοντος· «Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια.»¹ Οὐ γὰρ ἔγραψα, οὐδὲ τοιαύτην ἐπιστολὴν εὑρεῖν ὁ κατήγορος δυνήσεται. Εἰ καὶ ἔδει με γράφειν καθημέραν, ἵνα τὴν ἀγαθὴν σου πρόσοψιν θεωρῶ· ἀλλ' οὔτε τὰς
 10 Ἐκκλησίας καταλιμπάνειν ὄσιον, οὐδὲ δι' ὄχλου τῇ σῇ εὐσεβείᾳ γίνεσθαι δίκαιον ἦν· μάλιστα ὅτι καὶ ἀπόντων ἡμῶν ἐπινεύεις ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἀξιώσεσιν. Ἄ μὲν οὖν ἐκέλευσε Μοντάνος, κέλευσον ἀναγνῶσαι με· ἐστὶ γὰρ ταῦτα...

20. Πόθεν δὲ ἄρα καὶ ταύτην τὴν ἐπιστολὴν εὔρον οἱ κατειρηκό-
 15 τες; ἐβουλόμην παρ' αὐτῶν ἀκοῦσαι, τίς αὐτοῖς καὶ ταύτην ἐπιδέδωκε. Ποίησον αὐτοὺς ἀποκρίνασθαι. Δυνήσῃ γὰρ ἐκ τούτου μαθεῖν, ὅτι καὶ ταύτην ἔπλασαν, ὥσπερ κάκεινην ἐθρύλησαν περὶ τοῦ δυσωνύμου Μαργεντίου. Καταγνωσθέντες δὲ καὶ περὶ ταύτας, εἰς πόλιν ἄρα μετὰ ταῦτα πάλιν ἔλκουσιν ἡμᾶς ἀπολογίαν; Τοῦτο γὰρ μεμελετήκασι,
 20 καὶ ταύτην ἔχουσιν, ὥς ὁρῶ, σπουδῇ, πάντα κινεῖν καὶ θορυβεῖν. Τάχα λέγοντες πολλὰ παροξύνουσί ποτε καθ' ἡμῶν· ἀλλὰ τοὺς τοιούτους καὶ ἀποστρέφεσθαι καὶ μισεῖν δίκαιόν ἐστιν, ὅτι, οἳ εἰσι, τοιούτους καὶ τοὺς ἀκούοντας αὐτῶν ὑπολαμβάνουσι, καὶ νομίζουσι δύνασθαι τὰς διαβολὰς ἰσχύειν καὶ παρὰ σοί. Ἰσχυσε γὰρ ποτε ἡ τοῦ
 25 Δαὴκ κατὰ τῶν ἱερῶν τοῦ Θεοῦ·² ἀλλ' ὁ ἀκούσας Σαοὺλ ἦν ὁ ἄδικος. Καὶ Ἰεζάβελ δὲ διαβαλοῦσα ἠδυνήθη βλάψαι τὸν θεοσεβέστατον Ναβουθαί·³ ἀλλὰ καὶ Ἀχαάβ ὁ πονηρὸς καὶ ἀποστάτης ὁ ἀκούων. Ὁ δὲ ἀγιώτατος Δαβίδ, οὗ μιμητὴν εἶναι σε προσήκει, καὶ πάντες εὐχονται, τοὺς τοιούτους οὔτε προσίεται, ἀλλὰ καὶ ὡς
 30 λυσσῶντας κύνας ἀπεστρέφετο, λέγων· «Τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τοῦ πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκον.»⁴ Ἐφύλαττε γὰρ τὴν λέγουσαν ἐντολήν· «Οὐ παραδέξῃ ἀκοὴν ματαίαν.»⁵ Μάταια δὲ καὶ τὰ τούτων ἐστὶ παρὰ σοί· ἤτησας γάρ, ὥς ὁ Σολομών, καὶ σὺ παρὰ Κυρίου, καὶ εὐλόγηται ἡ πίστις σου, τὸ μάταιον λόγον καὶ ψευδῇ μακρὰν ἀπὸ σοῦ
 35 γενέσθαι προσήκειν.⁶

21. Διὰ τοῦτο τοίνυν καὶ ἐγώ, ἐπειδὴ ἐκ διαβολῆς ἦν ἐπιστολή, καὶ οὐκ εἶχεν οὐδὲ τοῦ ἔλθεῖν πρόσταξιν, ἔγνων, ὅτι προαίρεσις οὐκ ἦν τῆς σῆς εὐσεβείας ἔλθεῖν ἡμᾶς παρὰ σέ. Τὸ γὰρ μὴ κελεῦσαι πάντως ἔλθεῖν, ἀλλὰ καὶ γράψαι ὥς ἐμοῦ γράψαντος, καὶ θέλοντος διορ-
 40 θώσασθαι τὰ δοκοῦντα λείπειν, καίτοι μηδενὸς λέγοντος, φανερόν

1. Ἰω. 14, 6. 2. Πρβλ. Α' Βασ. 22, 9. 3. Πρβλ. Γ' Βασ. 20, 7.
 4. Ψαλμ. 100, 5. 5. Ἐξ. 23, 1. 6. Πρβλ. Παρμ. 24, 22 ἐξ.

διά, καὶ οὐκ ὀλίγαι νεώτεραι γυναῖκες, πλείσταί τε γραῖδες, καὶ οὐκ ὀλίγοι νεανίσκοι θλιβέντες ἀπηνέχθησαν εἰς τοὺς οἴκους· καὶ τοῦ Θεοῦ παρασχόντος, τέθηκεν μὲν οὐδεὶς· πάντες δὲ ἐγόγγυσαν, καὶ ἤξιωσαν διὰ τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν. Εἰ δὲ καὶ ἐν ταῖς προεόρτοις τοιαύτη γέγονε θλίψις, τί ἂν ἐγεγόνει ἐν αὐτῇ τῇ ἑορτῇ; 5 Πάντως πάντα ἐτι τούτων χαλεπώτερα. Ἄλλ' οὐκ ἔπρεπεν ἀντὶ χαρᾶς λύπην, ἀντ' εὐφροσύνης πένθος, ἀντὶ τῆς ἑορτῆς κλαυθμόν τοῖς λαοῖς γενέσθαι· εἰδῶς καὶ μάλιστα τύπον ἔχειν τῶν Πατέρων. Ὁ γὰρ μακαρίτης Ἀλέξανδρος, στενῶν ὄντων τῶν ἄλλων τόπων, καὶ οἰκοδομῶν τὴν τότε μείζονα νομιζομένην ἐκκλησίαν τὴν καλου- 10 μένην Θεωνᾶ, συνῆγεν ἐκεῖ διὰ τὸ πλῆθος, καὶ συνάγων οὐκ ἡμέλει τῆς οἰκοδομῆς. Τοῦτο καὶ ἐν Τριβέροις, καὶ ἐν Ἀκυλητᾷ γενόμενον ἑώρακα· κάκει γὰρ ἐν ταῖς ἑορταῖς διὰ τὸ πλῆθος, ἐτι τῶν τόπων οἰκοδομουμένων, συνῆγον ἐκεῖ· καὶ οὐχ εὖρον τοιοῦτον κατήγορον. Ἄλλὰ καὶ ὁ μακαρίτης σου ἀδελφός, ἐν Ἀκηνυτᾷ, τοιαύτης οὐσης 15 συνάξεως, συνήχθη. Οὕτω καὶ γὰρ πεποίηκα, καὶ γέγονεν οὐκ ἐγκαί- νια, ἀλλὰ σύναξις εὐχῆς. Σὺ μὲν οὖν, εὖ οἶδα, ὅτι, φιλόθεος ὢν, τῶν μὲν λαῶν ἀποδέχῃ τὴν προθυμίαν, καὶ συγγινώσκεις ἐμοί, μὴ κωλύσαντι τοσοῦτου λαοῦ τὰς εὐχάς.

16. Ἐγὼ δὲ τὸν κατειπόντα πάλιν περὶ τούτου ἐρωτῆσαι βού- 20 λομαι, ποῦ νόμιμον ἦν εὐχεσθαι τὸν λαόν, ἐν ἐρήμοις ἢ ἐν οἰκοδομου- μένῳ τόπῳ τῆς εὐχῆς; Ποῦ πρόπον ἦν καὶ ὅσιον ἐπακοῦσαι τὸν λαόν τὸ Ἀμὴν; ἐν ἐρήμοις, ἢ ἐν τῷ ἤδη λεχθέντι Κυριακῷ; Σὺ δέ, θεο- φιλέστατε βασιλεῦ, ποῦ τοὺς λαοὺς ἂν ἤθελες ἐκτεῖναι τὰς χεῖρας καὶ εὐξασθαι περὶ σοῦ; ἔνθα καὶ Ἕλληνες ἴστανται παρερχόμενοι, 25 ἢ ἐν τῷ ἐπωνύμῳ σου τόπῳ, ὃν ἤδη, μᾶλλον δὲ καὶ ἅμα τῷ θεμελίῳ, Κυριακὸν πάντες ὀνομάζουσιν; Οἶδα, ὅτι τὸν σὸν τόπον προκρίνεις· μειδιᾷς γάρ, καὶ τοῦτο μειδιῶν σημαίνει. Ἄλλ' ἔδει, φησὶν ὁ κατει- πών, ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦτο γενέσθαι. Μικραὶ μὲν οὖν καὶ στεναὶ πᾶσαι, καθὰ προεῖπον, πρὸς τοὺς λαοὺς εἰσιν. Ἐπειτα δὲ πῶς ἔπρεπε 30 γενέσθαι τὰς εὐχάς; καὶ πῶς ἦν βέλτιον κατὰ μέρος καὶ διηρημένως τὸν λαόν μετ' ἐπικινδύνου συνοχῆς, ἢ ὄντος ἤδη τόπου τοῦ δυναμένου δέξασθαι πάντας, ἐν αὐτῷ συνελθεῖν καὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν μετὰ συμφωνίας τῶν λαῶν γενέσθαι τὴν φωνήν; Τοῦτο βέλτιον ἦν· τοῦτο γὰρ καὶ τὴν ὁμοψυχίαν ἐδείκνυε τοῦ πλήθους· οὕτω καὶ ταχέως ὁ 35 Θεὸς ἐπακοῦει. Εἰ γὰρ κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἐπαγγελίαν, ἐὰν δύο συμφωνήσαιεν περὶ παντός, οὐ ἂν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς·¹ τί, ἐὰν τοσοῦτων λαῶν συνελθόντων, μία γένηται φωνή, λεγόντων τῷ Θεῷ τὸ Ἀμὴν; Τίς γοῦν οὐκ ἐθαύμασε; Τίς οὐκ ἐμακά- ρισέ σε βλέπων τὸν τοσοῦτον λαόν ἐν ἐνὶ συνελθόντῳ τόπῳ; Πῶς 40 ἔχαιρον οἱ λαοὶ βλέποντες ἀλλήλους τὸ πρότερον ἐν διηρημένοις συν-

ερχόμενοι τόποις; Τοῦτο πάντας ἡὔφρανε, καὶ μόνον τὸν διαβαλόντα ἐλύπησε.

17. Τὴν γοῦν ἑτέραν καὶ ὑπολειπομένην ἀντιλογίαν αὐτοῦ βούλομαι προλαβεῖν. Ὁ μὲν γὰρ κατειρηκῶς φησιν· Οὐπω τετελειώτο
 5 τὸ ἔργον, καὶ οὐκ ἔχρην εὐχὰς γενέσθαι· ὁ δὲ Κύριος εἶπε· «Σὺ δέ, ὅταν προσεύχῃ, εἰσελθε εἰς τὸ ταμεῖόν σου, καὶ ἀπόκλεισον τὰς θύρας.¹»
 Τί τοίνυν φήσειεν ὁ κατήγορος; Μᾶλλον δὲ τί ἂν εἴποιεν οἱ φρόνιμοι καὶ ἀληθῶς Χριστιανοί; Τούτους γὰρ ἐρώτησον, βασιλεῦ· ἐπειδὴ
 γέγραπται περὶ μὲν ἐκείνων, ὅτι «Ὁ μωρὸς μωρὰ λαλήσει·²» περὶ
 10 δὲ τούτων, «Παρὰ παντὸς φρονίμου συμβουλίαν λάμβανε.³» Τῶν ἐκκλησιῶν στενῶν οὐσῶν, καὶ τῶν λαῶν τοσούτων ὄντων, καὶ βουλομένων εἰς τὰς ἐρήμους ἀπελθεῖν, τί ποιεῖν ἔχρην; Ἡ μὲν γὰρ ἐρημος ἄθυρος, καὶ τῶν βουλομένων δίοδος ἐστίν, ὁ δὲ Κυριακὸς τόπος καὶ
 τετελείσται καὶ τεθύρωται, καὶ τὴν διαφορὰν τῶν εὐσεβῶν καὶ τῶν
 15 βεβήλων δείκνυσιν. Ἄρα, βασιλεῦ, οὐ μετὰ τῆς σῆς εὐσεβείας πᾶς ὅστις οὖν φρόνιμος ἐπινεύει τούτῳ; Ἰσασι γάρ, ὅτι ὧδε μὲν νόμιμος εὐχή, ἐκεῖ δὲ ἀταξίας ὑπόψια· εἰ μὴ ἄρα, τόπων μὴ ὄντων, μόνοι τὴν ἐρημίαν ἂν οἰκοῖεν οἱ εὐχόμενοι, ὥσπερ ἦν ὁ Ἰσραὴλ· ἀλλὰ κάκεινοις
 τῆς σκηνῆς γενομένης περιώριστο λοιπὸν τῆς εὐχῆς ὁ τόπος. Ὡς Δέ-
 20 σποτα καὶ ἀληθῶς βασιλεῦ τῶν βασιλευόντων Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ μονογενές, Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Πατρὸς, ἐπειδὴ τὴν σὴν φιλανθρωπίαν ὁ λαὸς ἠὔξατο, καὶ διὰ σοῦ τὸν σὸν Πατέρα τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν παρεκάλεσε, περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ σοῦ θεράποντος τοῦ εὐσεβεστάτου Κωνσταντίου, κατηγοροῦμαι. Ἀλλὰ τῇ σῇ ἀγαθότητι χάρις,
 25 ὅτι διὰ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς σοῖς νόμοις διαβέβλημαι. Μειζόνως γὰρ ἂν διεβλήθην, καὶ ἦν ἀληθῶς ἐγκλημα, εἰ ὃν ὠκοδόμησε τόπον ὁ βασιλεὺς παρηρχόμεθα, καὶ ἐρημον ἐζητοῦμεν εἰς εὐχὴν. Πῶς ἂν ὁ κατήγορος ἐφλυάρησε τότε! πῶς ἂν ἦν πιθανὸς λέγων· Ἐξουθενήσέ σου τὸν τόπον· παρὰ γνώμην ἐστὶν αὐτοῦ τὸ γινόμενον· ἐγέλασε παρερχόμενος·
 30 ἔδειξε τὴν ἐρημον πληροῦσαν τοῦ τόπου τὴν χρεῖαν· θέλοντας εὐξασθαι λαοὺς κεκώλυκε. Ταῦτα ἤθελεν εἰπεῖν, ταῦτα ἐζητεῖ· καὶ μὴ εὐρὴν ἄχθεται, καὶ λοιπὸν λόγους πλάττει. Ταῦτα γὰρ εἰ ἔλεγεν, ἐδυσώπει κάμῃ· ὥσπερ νῦν ἀδικεῖ, τὸν διαβόλου τρόπον ἀναλαβών, καὶ παρατηρούμενος τοὺς προσευχομένους· διὸ καὶ ἐσφάλη παραγνοῦς τὸ
 35 τοῦ Δανιὴλ·⁴ ἐνόμισε γὰρ ὁ ἀμαθής, ὅτι καὶ ἐπὶ σοῦ τὰ τῶν Βαβυλωνίων κρατεῖ, καὶ οὐκ ἔγνω, ὅτι φίλος εἰ τοῦ μακαρίου Δανιὴλ· καὶ τὸν αὐτὸν αὐτῷ Θεὸν προσκυνεῖς, καὶ οὐ κωλύεις, ἀλλὰ θέλεις πάντας εὐχέσθαι, εἰδώς, ὅτι πάντων ἐστὶ εὐχή, σφῆζεσθαι σε καὶ βασιλεῦεν ἐν εἰρήνῃ διαπαντός.
- 40 18. Ἐγὼ μὲν οὖν καὶ ταῦτα πρὸς τὸν κατειπόντα ἀποδύρομαι· σὺ δέ, θεοφιλέστατε Αὔγουστε, ζήσεις πολλαῖς ἐτῶν περιόδοις,

1. Ματθ. 6, 6. 2. Ἦσ. 32, 6. 3. Τωβ. 4, 18. 4. Πρβλ. Δαν. 6, 1 ἐξ.

ἐκκλησίαις μετὰ χαρᾶς καὶ ἀμεριμνίας. Ἀλλὰ μετὰ κ' καὶ γ' ἡμέρας τῆς ἐπαγγελίας ἐπέρχεται μετὰ στρατιωτῶν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἡμεῖς μὲν ἠυχόμεθα συνήθως· οὕτω γὰρ ἐωράκασιν οἱ εἰσελθόντες, ἐπειδὴ παννουχίς ἦν ἐσομένης συνάξεως. Τοιαῦτα δὲ γέγονε τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ, οἷα ἤθελον καὶ ἐπηγγέλλοντο, πρὶν γενέσθαι, οἱ Ἀρειανοί· αὐτοὺς γὰρ ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ἦλθεν ὁ στρατηλάτης· καὶ αὐτοὶ ἦσαν οἱ ἑξαρχοὶ καὶ σύμβουλοι τῆς τοιαύτης ἐφόδου. Καὶ τοῦτο οὐκ ἄπιστον, θεοφιλέστατε Αὐγουστε· οὐ γὰρ ἔλαθον, ἀλλὰ πανταχοῦ κεκήρυκται. Ἐγὼ τοίνυν θεωρῶν τὴν ἐφοδὸν, παρακαλέσας πρότερον ἀναχωρῆσαι τοὺς λαοὺς, τότε καὶ γὰρ μετ' αὐτοὺς, τοῦ Θεοῦ καλύπτοντος καὶ ὁδηγοῦντος (καὶ τοῦτο γὰρ οἱ τότε μοι συνόντες ἐωράκασιν), ἀνεχώρησα· καὶ ἐξ ἐκείνου κατ' ἑμαυτὸν ἔμεινα, ἔχων παρρησίαν καὶ ἀπολογίαν προηγουμένως μὲν πρὸς τὸν Θεόν, ἔπειτα δὲ καὶ πρὸς τὴν σὴν εὐσέβειαν, ὅτι οὐκ ἔφυγον καταλείψας τοὺς λαοὺς, ἀλλὰ μάρτυρα τῆς διώξεως ἔχω τὴν ἐφοδὸν τοῦ στρατηλάτου· ὁ μάλιστα καὶ πάντες ἐθαύμασαν. Ἐδεῖ γὰρ ἢ μὴ ἐπαγγεῖλασθαι, ἢ, ἐπαγγεῖλάμενον, μὴ ψεύσασθαι.

26. Τί τοίνυν οὕτως ἐβουλεύοντο, ἢ διὰ τί μετὰ δόλου ἐνεδρεῦειν ἐπεχείρουν, ἐξόν καὶ κελεύσαι, καὶ γράφαι; Βασιλέως γὰρ πρόσταξις μεγάλην ἔχει παρρησίαν Ἀλλὰ τὸ βούλεσθαι λαθεῖν λευκότεραν ἐποιεῖ τὴν ὑπόψιν τοῦ μὴ ἔχειν αὐτοὺς πρόσταγμα. Τί δὲ ἄτοπον ἀπῆρτον, βασιλεῦ φιλάλθης; Πῶς οὐκ εὐλογον ἐπισκόπων τὴν τοιαύτην ἀξίωσιν ἂν τις εἴποι, οἷδας, ἀναγνοὺς τὰς Γραφάς, ἡλίκον ἐστὶ δὴ ἔγκλημα καταλιμπάνειν ἐπίσκοπον τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἀμελεῖν τῶν τοῦ Θεοῦ ποιμνίων. Ποιμένων γὰρ ἀπουσία πρόφασιν ἐφόδου τοῖς λύκοις παρέχει κατὰ τῆς ἀγέλης. Τοῦτο δὲ ἐζήτουν οἱ Ἀρειανοί, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες αἰρετικοί, ἵνα τῇ ἡμῶν ἀπουσίᾳ χώραν εὕρωσιν ἀπατᾶν τοὺς λαοὺς εἰς ἀσέβειαν. Εἰ τοίνυν ἡμῖν φυγῶν, ποῖαν ἀπολογίαν εἶχον παρὰ τοῖς ἀληθινοῖς ἐπισκόποις, μᾶλλον δὲ παρὰ τῷ πεπιστευκότῳ τὴν ἀγέλῃ; Ἔστι δὲ οὗτος ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν, ὁ ἀληθινὸς παμβασιλεὺς καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Πῶς οὐκ ἂν τις εὐλόγως τὴν ἀμέλειαν τῶν λαῶν εἰς ἐμὲ μετήνεγκε; Πῶς δὲ καὶ οὐκ ἂν ἐμέμψατο καὶ ἡ σὴ εὐσέβεια δικαίως λέγουσα, Διὰ τί, μετὰ γραμμάτων εἰσελθὼν, χωρὶς γραμμάτων ἀναχωρεῖς, καὶ κατέλειψας τοὺς λαοὺς; Πῶς δὲ καὶ αὐτὸς ὁ λαὸς εἰκότως ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως τὴν ἑαυτῶν ἀμέλειαν ἐρρίψαν εἰς ἐμὲ, λέγοντες, Ὁ ἐπισκεπτόμενος ἡμᾶς ἔφυγε, καὶ ἡμελήθημεν, οὐκ ὄντος τοῦ ὑπομιμνήσκοντος; Εἰ ταῦτα ἔλεγον, τί ἂν ἀπεκρινάμην; Τοιαύτην γὰρ μέμψιν ἔσχον διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ καὶ οἱ ποιμένες τῶν παλαιῶν.¹ Τοῦτο γινώσκων καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος ἐκάστῳ ἡμῶν διὰ τοῦ μαθητοῦ παρήγγειλε, λέγων· «Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ

1. Πρβλ. Ἰεζ. 34, 2.

χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοι, μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου.¹» Τοῦτο καὶ γὰρ φοβούμενος οὐκ ἤθελον φυγεῖν, ἀλλὰ πρόσταξιν ἔχειν, εἴπερ ἦν βούλημα τῆς σῆς εὐσεβείας. Ἀλλ' οὔτε ἔλαβον ὅπερ εὐλόγως ἀπῆτουν, ἀλλὰ καὶ νῦν μάτην κατηγορήθην παρὰ σοί· οὔτε
 5 γὰρ ἀντέστην προτάγματι τῆς σῆς εὐσεβείας, οὔτε νῦν εἰς Ἀλεξάνδρειαν εἰσελθεῖν πειράσω, ἕως ἢ σὴ φιланθρωπία τοῦτο βούληται. Καὶ τοῦτο δὲ προλαβὼν εἴρηκα, ἵνα μηδὲ περὶ τοῦτο πάλιν οἱ συκοφάνται πρόφασιν εὕρωσι κατεπειν ἡμῶν.

27. Ταῦτα συνορῶν, οὐ κατεγίνωσκον ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ ταύτην
 10 ἔχων τὴν ἀπολογίαν, ἡπειγόμενην πρὸς τὴν σὴν εὐσέβειαν, εἰδὼς τὴν σὴν φιλανθρωπίαν, διὰ μνήμης τε ἔχων τὰς σὰς ἀψευδεῖς ὑποσχέσεις, καὶ θαρρῶν, ὅτι, κατὰ τὸ γεγραμμένον ἐν ταῖς θεαῖς Παροιμίαις· «Παρὰ φιλανθρώπῳ βασιλεῖ δεκτοὶ εἰσιν οἱ δίκαιοι λογισμοί.²» Ἡδὴ δὲ τῆς ὁδοῦ μου ἐπιβάντος, καὶ τὴν ἔρημον ἐξεληθόντος, ἀκοή τις γέ-
 15 γονεν ἐξαίφνης· ἥτις ἀπιστος μὲν εἶναι κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐδόκει, μετὰ δὲ ταῦτα ἀληθὴς ἐδείχθη. Ἐθρυλεῖτο γὰρ πανταχοῦ, ὅτι Λιβέριος ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος, καὶ ὁ τῶν Σπανιῶν Ὅσιος ὁ μέγας, Παυλῖνός τε ὁ τῶν Γαλλιῶν, καὶ Διονύσιος καὶ Εὐσέβιος οἱ τῆς Ἰταλίας, Λουκίφερός τε ἀπὸ Σαρδινίας, καὶ ἄλλοι τινὲς ἐπίσκοποι, καὶ πρεσβύ-
 20 τεροι, καὶ διάκονοι ἐξωρίσθησαν, ὅτι μὴ ἡνέσχοντο καθ' ἡμῶν ὑπογράψαι. Καὶ οὗτοι μὲν ἐξωρίσθησαν, Οὐϊκέντιος δὲ ὁ τῆς Καπύης, καὶ Φουρτουνατιανὸς ὁ τῆς Ἀκυλίας, Ἡρέμιός τε ὁ τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν Δύσιν ἐπίσκοποι, βίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν, ἀλλὰ καὶ πλείστην ἀνάγκην καὶ δεινὰς ὕβρεις πεπόνθασιν, ἕως ἐπαγγεί-
 25 λωνται μὴ κοινωνεῖν ἡμῖν. Εἰτα, θαυμαζόντων ἡμῶν καὶ διαπορούντων ἐπὶ τούτοις, ἰδοὺ πάλιν ἑτέρα τις κατέλαβεν ἀκοή περὶ τῶν κατ' Αἴγυπτον καὶ τὰς Λιβύας· ὅτι οἱ μὲν ἐπίσκοποι ἐγγὺς ἐνενήκοντα ἐδιώχθησαν, αἱ δὲ Ἐκκλησίαι τοῖς ὁμολογοῦσι τὰ Ἀρείου παρεδόθησαν· καὶ ἐξωρίσθησαν μὲν δέκα καὶ ἕξ, τῶν δὲ ἄλλων οἱ μὲν ἐφυγα-
 30 δεύθησαν, οἱ δὲ ἠναγκάσθησαν ὑποκρίνασθαι. Τοσοῦτος γὰρ ἔλεγετο διωγμὸς ἐκεῖ, ὥς, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ εὐχομένων τῶν ἀδελφῶν ἐν τῷ Πάσχα καὶ ταῖς Κυριακαῖς ἐν ἐρήμῳ τόπῳ πλησίον τοῦ κοιμητηρίου, τὸν στρατηλάτην μετὰ πλήθους στρατιωτῶν πλεῖον τρισχιλίων, ὅπλα καὶ ξίφη γυμνά καὶ βέλη φερόντων, ἐπελθεῖν κατὰ τῶν
 35 Χριστιανῶν, καὶ λοιπὸν τοιαῦτα γενέσθαι, οἷα ἂν γένοιτο ἐκ τοιαύτης ἐπιδρομῆς, κατὰ γυναικῶν καὶ παίδων, οὐδὲν πλέον ποιούντων ἢ εὐχομένων τῷ Θεῷ. Διηγείσθαι δὲ αὐτὰ νῦν ἴσως ἀπρεπές, μὴ ἄρα καὶ μόνον τούτων ἡ μνήμη δάκρυα πᾶσι κινήσῃ. Καὶ γὰρ τοσαύτη ἦν ἡ ὠμότης, ὥς παρθένους μὲν γυμνοῦσθαι, τῶν δὲ ἀποθανόντων ἐκ τῶν πληγῶν μηδὲ τὰ σώματα παραυτὰ δοθῆναι εἰς ταφὴν,
 40 ἀλλ' ἔξω ῥιπτεῖσθαι τοῖς κυσίν, ἕως μετὰ πολλῆς ζημίας κεκρυμμένως

1. Α' Τιμ. 4, 14. 2. Πρβλ. Πάμμ. 16, 13.

ἦν παρὰ γνώμην εἶναι τῆς σῆς ἡμερότητος τὴν κομισθεῖσαν ἐπιστολήν. Τοῦτο πάντες ἔγνωσαν· τοῦτο καὶ γράφων ἐδήλωσα· καὶ οἶδε Μοντάνος, ὅτι οὐ τὸ ἐλθεῖν παρητούμην, ἀλλὰ τὸ ὡς ἐμοῦ γράψαντος ἐλθεῖν ἀπρεπὲς ἡγούμην, ἵνα μὴ καὶ ἐν τούτῳ πρόφασιν εὕρωσιν οἱ συκοφάνται πάλιν, ὡς ὀχληροῦ γενομένου μου τῇ σῇ θεοσεβείᾳ. 5 Ἀμέλει παρεσκευασάμην, καὶ τοῦτο οἶδεν αὐτός, ἵνα, ἐὰν γράψαι καταξιώσης, εὐθὺς ἐξέλθω, καὶ φθάσω τῇ προθυμίᾳ τὸ προσταχθέν. Οὐ γὰρ ἐμαινόμην ἀντειπεῖν τοιοῦτῳ σου προστάγματι. Μὴ γραψάσης τοίνυν ὄντως τῆς σῆς εὐσεβείας, πῶς ἀντέστην μὴ κελευσθεῖς; Ἡ πῶς λέγουσιν, οὐκ ἐπείσθην, καίτοι προστάξεως μὴ οὔσης; πῶς 10 οὐ συκοφαντία καὶ τοῦτο τῶν ἐχθρῶν πλαττόντων τὸ μὴ γενόμενον ὡς γενόμενον; Φοβοῦμαι μὴ καὶ νῦν, ἀπολογουμένου μου, θρυλήσωσιν ὡς μὴ ἀξιώσαντος ἀπολογήσασθαι· οὕτως ἐγὼ μὲν εὐχερὴς εἰμι παρ' αὐτοῖς εἰς τὸ κατηγορεῖσθαι παρ' αὐτῶν· αὐτοὶ δὲ ταχεῖς εἰς τὸ συκοφαντεῖν καὶ καταφρονεῖν τῆς Γραφῆς λεγούσης. «Μὴ ἀγάπα 15 καταλαλεῖν, ἵνα μὴ ἐξαρθῇς.¹»

22. Μοντάνου τοίνυν ἀποδημήσαντος, ἦλθε Διογένης ὁ νοτάριος μετὰ ἑξ καὶ εἴκοσι μῆνας· καὶ οὔτε αὐτὸς ἐπιστολὴν ἀπεδίδου, οὔτε ἐωράκαμεν ἀλλήλους, οὔτε ὡς προστάξεως οὔσης ἐντετείλατό μοι· ἀλλὰ καὶ ὅτε Συριανὸς ὁ στρατηλάτης εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, 20 ἐπειδὴ παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐθρυλεῖτό τινα, καὶ ἅπερ ἐβούλοντο, ἐπηγγέλλοντο γίνεσθαι, ἡρώτων εἰ γράμματα ἔχει περὶ ὧν θρυλοῦσι· γράμματα γὰρ ἀπῆτουν, ὁμολογῶ, τῆς προστάξεως. Ἐπειδὴ δὲ μὴ ἔχειν ἔλεγεν, ἡξίου καὶ αὐτὸν Συριανόν, ἢ τὸν ἐπαρχον τῆς Αἰγύπτου Μάξιμον γράψαι μοι περὶ τούτου. Τοῦτο δὲ οὕτως ἀπῆτουν, ἐπειδὴ 25 γράψασά μοι ἦν ἡ σὴ φιλάνθρωπία, ὥστε παρὰ μηδενός με ταραττέσθαι, μηδὲ ἀνέχεσθαι τῶν θελόντων ἡμᾶς πτοεῖν, ἀλλὰ μένειν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀμερίμνως. Οἱ μὲν οὖν κομίσαντες τὴν τοιαύτην ἐπιστολὴν εἰσι Παλλάδιος, ὁ γενόμενος τοῦ παλατίου μάγιστρος, καὶ Ἀστέριος ὁ γενόμενος δοῦξ Ἀρμενίας. Τὸ δὲ ἀντίγραφον τῆς ἐπιστολῆς συγχώ- 30 ρησον ἀναγνῶναί με· ἔστι γὰρ τοῦτο·

23. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς οὕτως ἔχον.

Κωνστάντιος Νικητῆς Αὐγουστος Ἀθανασίῳ.

Εὐχεσθαι με αἰεὶ ὥστε πάντα αἷσια ἀποβαίνειν τῷ ποτε ἀδελφῷ ἐμῷ Κῶνσταντι, οὐδὲ τὴν σὴν ὑπερέβη σύνεσιν. Ὅντινα ἐπειδὴ ἐξ 35 ἀπάτης ἀτοπωτάτων ἀνηρῆσθαι ἔγνων, πόση εἰμι περιβληθεὶς στυγνότητι, εὐχερῶς ἡ ὑμετέρα φρόνησις δυνήσεται κρίνειν. Καὶ ἐπειδὴ τινὲς εἰσιν, οἵτινες ἐν τῷ παρόντι καιρῷ τῷ οὕτῳ δακρυτικῷ δράματι καταπτοεῖν σε πειράζουσι, διὰ τοῦτο τὰ παρόντα ταῦτα γράμματα πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα στείλει ἔκρινα· προτρέπων σε ἵνα, ὥσπερ 40 πρέπει ἐπισκόπῳ, εἰς τὴν κεχρεωστημένην θρησκείαν συντρέχειν

1. Παρμ. 20, 13.

διδάξειας τὸν δῆμον, καὶ μετ' αὐτοῦ κατὰ τὸ ἔθος ταῖς εὐχαῖς σχολάσειας· ἡμῖν γάρ τοῦτο ἀρέσκει τό, σέ κατὰ τὴν ἡμετέραν βούλησιν, ἐν παντὶ καιρῷ ἐν τῷ σῶ τόπῳ, ἐπίσκοπον εἶναι βουλόμεθα. Καὶ ἄλλῃ χειρί· Ἡ θεότης φυλάξει σε πολλοῖς ἐνιαυτοῖς, Πάτερ προσφι-
 5 λέστατε.

24. Περὶ ταύτης, ἐκεῖνοι μὲν καὶ τοῖς δικασταῖς εἰρήκασιν· ἐγὼ δὲ ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ἔχων, ἄρ' οὐκ εἰκότως ἀπήτουν γράμματα, καὶ οὐ προσεῖχον προφάσεσιν ἀπλῶς; Ἐκεῖνοι δὲ μὴ δεικνύοντες πρόσταγμα τῆς σῆς εὐσεβείας, οὐκ ἀντικρυς ἐναντία ταύτης τῆς ἐπιστολῆς ἐπραττον; Ἐγὼ δέ, ὅτι γράμματα οὐ παρεῖχον, οὐκ ἀκολούθως ἡγοῦμην ἐκτὸς αὐτῶν εἶναι τὰς φάσεις· τοῖς τοιούτοις γὰρ μὴ προσέχειν με προσέταττεν ἡ ἐπιστολὴ τῆς σῆς φιλανθρωπίας. Δικαιῶς οὖν τοῦτο ἐποίουν, θεοφιλέστατε Αὐγουστε, ἵνα, ὡσπερ ἔχων ἐπιστολάς εἰσῆλθον εἰς τὴν πατρίδα, οὕτως ἔχων πρόσταξιν ἀπ' αὐτῆς
 15 ἐξέλθω· καὶ μὴ ὡς φυγὼν τὴν Ἐκκλησίαν, ὑπεύθυνός ποτε γένωμαι, ἀλλ' ὡς κελευσθεὶς ἔχω πρόφασιν τῆς ἀναχωρήσεως. Τοῦτο καὶ οἱ λαοὶ πάντες μετὰ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ πλείστον δὲ τῆς πόλεως μέρος μετ' αὐτῶν, ἵνα μὴ λέγω πλέον, ἀπελθόντες πρὸς Συριανόν, ἡξίου· ἐκεῖ δὲ ἦν καὶ ὁ ἐπαρχος τῆς Αἰγύπτου Μάξιμος. Ἡ δὲ
 20 ἀξίωσις ἦν ἣ γράψαι καὶ ἀποστελεῖ μοι, ἣ μηκέτι διοχλεῖν ταῖς Ἐκκλησίαις, ἕως ἂν αὐτοὶ οἱ λαοὶ περὶ τούτου πρεσβεύωνται παρὰ σοί. Ἐπὶ πολὺ τοίνυν αὐτῶν ἀξιούντων, συνιδὼν Συριανὸς τὸ εὐλογον, διεβεβαίωσατο μαρτυρούμενος τὴν σὴν σωτηρίαν, καὶ ἐπὶ τούτῳ παρῆν τότε καὶ Ἰλάριος, μηκέτι μὲν διοχλεῖν, ἀναφέρειν δὲ ἐπὶ τὴν σὴν
 25 θεοσέβειαν. Τοῦτο οἶδεν ἡ τάξις τοῦ δουκός, καὶ ἡ τάξις τοῦ ἐπάρχου τῆς Αἰγύπτου. Καὶ ὁ πρύτανις δὲ τῆς πόλεως ἔχει τὰς φωνάς, καὶ δύνασαι μαθεῖν, ὅτι οὔτε ἐγὼ, οὔτε τις ἕτερος ἀντιλέγων ἦν τῇ σῇ προστάξει.

25. Πάντες δὲ ἡξίου γράμματα δειχθῆναι τῆς σῆς εὐσεβείας.
 30 Καὶ φάσις μὲν γάρ μόνῃ παρὰ βασιλέως τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν τοῖς γραφομένοις, ὅταν μάλιστα ταύτην ὁ κομίζων θαρρῇ καὶ γραφῇ προσταχθέν· ἐπειδὴ δὲ οὔτε φανερώς ἔλεγον εἶναι πρόσταγμα, οὔτε, ὅπερ ἡξίου, ἐγγράφως ἐπέστελλον, ἀλλ' ὡς ἄφ' ἑαυτῶν πάντα πράττοντες ἦσαν· ὁμολογῶ, καὶ τοῦτο λέγω μετὰ παρρησίας, ὑποπτος
 35 ἐγενόμην εἰς αὐτούς. Πολλοὶ γὰρ ἦσαν οἱ περὶ αὐτούς Ἀρειανοί, τούτοις τε συνήσθιον, καὶ μετὰ τούτων ἐβουλεύοντο· καὶ οὐδὲν μὲν μετὰ παρρησίας ἐπραττον, ἐνέδρας δὲ καὶ δόλους ἐπιχειρεῖν ἐμελέτων κατ' ἐμοῦ. Καὶ οὐδὲν μὲν ὡς βασιλέως προστάξαντος ἐποίουν, ὡς δὲ παρ' ἐχθρῶν ἀξιούμενοι, ἤλεγχον ἑαυτούς. Τοῦτο γάρ με καὶ μάλλον
 40 ἀπαιτεῖν γράμματα παρ' αὐτῶν ἠνάγκαζον, ἐπειδὴ καὶ ὑποπτα ἦν ἅπερ ἐπεχειροῦν καὶ ἐσκέπτοντο· καὶ ὅτι ἀπρεπὲς ἦν, μετὰ τοσούτων γραμμάτων εἰσελθόντα με, χωρὶς γραμμάτων ἀναχωρῆσαι τῆς Ἐκκλησίας. Συριανοῦ τοίνυν ἐπαγγεिलाμένου συνήγοντο πάντες ἐν ταῖς

μετὰ ῥαστώνης βιώσεσθε. Εἴη δὲ κοινῇ πάντας τοὺς κατὰ τὴν πόλιν, ὥσπερ ἱερᾶς ἀγκύρας, τῆς τούτου φωνῆς ἐξηρτησθαι, ἵνα μὴ τομῶν ἢ καύσεων δεηθῶμεν, κατὰ τῶν τὰς ψυχὰς λελωβημένων· οἷς ὅτι μάλιστα παραινοῦμεν ἀφίστασθαι τῆς Ἀθανασίου σπουδῆς, καὶ μηδὲ μεμνησθαι τῆς περιττῆς ἐκείνης ἀδολεσχίας, ἣ λήσουσι τοῖς ἐσχά- 5 τοις ἔνοχοι ὄντες κινδύνους, ὧν οὐκ ἴσμεν εἰ τις τῶν πάνυ δεινῶν ἐξαιρήσεται τοὺς στασιάζοντας. Καὶ γὰρ ἄτοπον τὸν μὲν ὄλεθρον Ἀθανάσιον γῆν πρὸ γῆς ἀπεληλαῖσθαι, καὶ τοῖς αἰσχίστοις ἀλόντα, ὥς ποτε ἂν ἐκεῖνος τὴν ἀξίαν ἐκτίσειε, καὶ εἰ δέκατόν τις τοῦ ζῆν προσαφέληται· τοὺς δὲ ἐκείνου κόλακας καὶ θεραπευτὰς ἀγύρτας 10 τινάς, καὶ τοιοῦτους ἀνθρώπους, οἷους ὀνομάζειν αἰσχύνῃ, περιορᾶν σφαδάζοντας, οὓς πάλαι τεθνάναι διηγόρεται τοῖς δικασταῖς. Καὶ ἴσως οὐδέπω τεθνῆξονται, ἦν μὴ, τῶν φθασάντων ἀποστάντες πλημμελημάτων, ὅψε ποτε μεταθῶνται· ὧν ὁ μοχθηρότατος Ἀθανάσιος ἡγεῖτο, καὶ τῇ κοινῇ πολιτείᾳ λυμαινόμενος, καὶ τοῖς ἀγιωτάτοις 15 δυσσεβεῖς καὶ ἐναγεῖς προσάγων τὰς χεῖρας.

31. Ἄ δὲ καὶ Φρουμέντιον χάριν τοῦ ἐπισκόπου τῆς Αὐξούμεως γέγραπται τοῖς ἐκεῖ τυράννοις, ἔστι ταῦτα·

Νικητῆς Κωνσταντίος Μέγιστος Σεβαστὸς

Ἀἰξανᾶ καὶ Σαζανᾶ·

20

Πάνυ διὰ φροντίδος καὶ διὰ σπουδῆς τῆς μεγίστης ἡμῖν ἐστὶν ἡ τοῦ κρείττονος γνῶσις. Δεῖ γὰρ οἶμαι τὸ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων γένος τῆς ἴσης ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἀξιοῦσθαι κηδεμονίας, ὥς ἂν μέχρι τῆς ἐλπίδος τὸν βίον διάγοιεν, τὰ τοιαῦτα περὶ τοῦ Θεοῦ γινώσκοντες, καὶ μηδὲν διαφωνοῦντες περὶ τὴν τοῦ δικαίου καὶ ἀληθοῦς ἐξέτασιν. Τῆς 25 αὐτῆς τοίνυν προνοίας ἀξιοῦντες ὑμᾶς, καὶ τῶν ἴσων Ῥωμαίοις μεταδιδόντες, ἐν τι μετ' αὐτῶν δόγμα κρατεῖν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις κελεύομεν. Οὐκοῦν Φρουμέντιον τὸν ἐπίσκοπον ἐκπέμπετε τὴν ταχίστην εἰς Αἴγυπτον παρὰ τὸν σεμνότατον Γεώργιον τὸν ἐπίσκοπον καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς κατ' Αἴγυπτον, οἱ τοῦ χειροτονεῖν καὶ κρίνειν τὰ 30 τοιαῦτα κύριοι μᾶλλον εἰσιν. Ἴστε γὰρ δῆπου καὶ μέμνησθε, εἰ μὴ λίαν τὰ παρὰ πᾶσιν ὁμολογούμενα μόνον ἄγνοεῖν προποιεῖσθε, ὅτι τὸν Φρουμέντιον τοῦτον εἰς ταύτην τὴν τάξιν τοῦ βίου κατέστησεν Ἀθανάσιος, μυρίοις ἔνοχος ὧν κακοῖς· ὃς οὐδὲν τῶν ἐπιφερομένων ἐγγλημάτων αὐτῷ δικαίως ἔσχεν ἐπιλύσασθαι, αὐτίκα τῆς μὲν κα- 35 θέδρας ἐκπέπτωκε, καὶ τοῦ βίου τοῦ πάντῃ διαμαρτῶν ἀλᾶται, ἀπ' ἄλλης εἰς ἄλλην γῆν μετανιστάμενος, ὥσπερ ἐκ τούτου τὸ κακὸς εἶναι διαφευξόμενος. Εἰ μὲν οὖν ἐτοίμως ὑπακούσειεν ὁ Φρουμέντιος, εὐθύνας τῆς ὅλης καταστάσεως δώσων, δῆλος ἐσται παρὰ πάντων τῷ τῆς Ἐκκλησίας νόμῳ καὶ τῇ κρατούσῃ πίστει κατ' 40 οὐδὲν διαφωνῶν· κριθεὶς τε καὶ δοὺς πείραν ἑαυτοῦ τοῦ παντὸς βίου, καὶ λόγον τούτου παρασχόμενος παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα κρινόντων. Καὶ καταστήσεται παρ' αὐτῶν, εἰ μέλλοι τῷ ὄντι κατὰ τὸ δίκαιον

ἐπίσκοπος εἶναι δοκεῖν. Εἰ δὲ ἀναβάλλοιτο καὶ φύγοι τὴν κρίσιν, εὐδηλον δὴπουθεν, ὅτι τοῖς Ἀθανασίου τοῦ πονηροτάτου λόγοις ἡγμένος δυσσεβεῖ περὶ τὸ θεῖον, οὕτω προφηρημένος ὡς ἐκεῖνος ἀπεδείχθη πονηρὸς ὢν. Καὶ δέος μὴ, διαβάς εἰς Αἰξουμιν, δια-
 5 φθείρῃ τοὺς παρ' ὑμῖν, λόγους ἐναγεῖς καὶ δυσσεβεῖς παρεχόμενος, μὴ μόνον τὰς Ἐκκλησίας συγγέων καὶ θορυβῶν, καὶ βλασφημῶν εἰς τὸν κρείττονα, ἀλλὰ καὶ τοῖς κατὰ τὸ ἔθνος ἐκ τούτων ἀνα-
 τροπὴν καὶ ἀνάστασιν παντελῇ προξενῶν. Ἰσμεν δέ, ὅτι, προσμα-
 10 γίου συνουσίας ἀπονάμενος, καὶ τῶν λοιπῶν, ὅσο τὰ τοιαῦτα παι-
 δεύειν ἄκρως ἴσασι, τὴν αὐτὴν ἐπανήξει, πάντα τὰ τῶν ἐκκλησια-
 στικῶν εἰς ἄκρον ἡκριβωκώς. Ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάττοι, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι.

32. Ταῦτα ἀκούων ἐγώ, καὶ σχεδὸν βλέπων ἀφ' ὧν οἱ ἀπαγγέλ-
 15 λοντες ὠδύροντο, ὁμολογῶ, πάλιν εἰς τὴν ἔρημον ὑπέστρεψα, τοῦτο λογισάμενος, ὅπερ καὶ ἡ σὴ θεοσέβεια συνορᾷ· ὅτι, εἰ ζητούμεθα, ἵνα εὐρεθέντες παραπεμφθῶμεν πρὸς τοὺς ἐπάρχους, κώλυσις ἐστὶ τοῦ
 μὴ παρὰ τὴν σὴν φιλανθρωπίαν ἐλθεῖν. Καὶ εἰ οἱ μὴ θελήσαντες ὑπο-
 γράψαι καθ' ἡμῶν, τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα πεπόνθασιν, οἳ τε μὴ θέ-
 20 λοντες τῶν λαϊκῶν κοινωνεῖν τοῖς Ἀρειανοῖς ἐκελεύσθησαν ἀπο-
 θνήσκειν· οὐκ ἀμφίβολον, ὅτι πάντως ἐπινοηθήσονται παρὰ τῶν συ-
 κοφαντῶν καινότεροι καὶ μυρίοι θάνατοι κατ' ἐμοῦ· καὶ μετὰ θάνα-
 τον κινήσουσι λοιπὸν οἷς βούλονται καὶ αὐτοὶ βούλονται πράγματα οἱ
 25 ἐχθροί, ψευδόμενοι καθ' ἡμῶν μειζόνως, ὡς μηκέτι ἔχοντες τοὺς
 ἐλέγχοντας αὐτοὺς. Οὐ γάρ τὴν σὴν εὐσέβειαν δειδώς ἔφευγον (οἶδα
 γάρ σου τὴν ἀνεξικακίαν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν), ἀλλ' ὁρῶν ἐκ τῶν
 γινομένων τὸν θυμὸν τῶν ἐχθρῶν, καὶ λογιζόμενος, ὅτι φοβούμενοι
 μήποτε ἐλεγχθῶσιν ἐφ' οἷς ἐπραξαν παρὰ γνώμην τῆς σῆς καλοκά-
 30 γαθίας, πάντα πράξουσιν ὥστε καὶ ἀποκτεῖναι. Ἰδοὺ γάρ ἡ μὲν σὴ
 φιλανθρωπία μόνον ἔξω τῶν πόλεων καὶ τῆς ἐπαρχίας προσέταξεν
 ἐκβάλλεσθαι τοὺς ἐπισκόπους· οἱ δὲ θαυμαστοί, πλέον τι τῆς σῆς
 προστάξεως τολμῶντες, ὑπὲρ τρεῖς ἐπαρχίας εἰς ἐρήμους καὶ ἀή-
 35 θεις καὶ φοβεροὺς τόπους ἐξώρισαν γέροντας ἀνθρώπους καὶ πολυ-
 ετεῖς ἐπισκόπους. Οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς Λιβύης εἰς τὴν μεγάλην Ὀα-
 σιν, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς Θηβαΐδος εἰς τὴν Ἀμμωνιακὴν τῆς Λιβύης ἀπε-
 στάλησαν. Καὶ οὐ δειδὼς πάλιν ἀποθανεῖν, ἔφυγον· μὴ δειλίας ἐμοῦ
 40 αὐτῶν καταγινωσκέτω· ἀλλ' ὅτι καὶ τοῦ Σωτῆρός ἐστι παράγ-
 γελμα, διωκομένους μὲν ἡμᾶς φεύγειν, ζητούμενους δὲ κρύπτεσθαι,
 καὶ μὴ εἰς προὔπτον κίνδυνον ἑαυτοὺς ἐκδιδόναι, μηδὲ φαινομένους
 πλεον ἐκκαλεῖν τὸν θυμὸν τῶν διωκόντων. Ἴσον γάρ ἐστι τὸ φονεύ-
 ειν ἑαυτὸν, καὶ διδόναι πάλιν ἑαυτὸν τοῖς ἐχθροῖς εἰς τὸ φονεῦναι. Τὸ
 δὲ φεύγειν, ὡς παρήγγειλεν ὁ Σωτὴρ, γινώσκειν ἐστὶ τὸν καιρὸν,
 καὶ ἀληθῶς κήδεσθαι τῶν διωκόντων, ἵνα μὴ, καὶ μέχρις αἵματος

κλέψωσιν οἱ οἰκεῖοι τὰ τῶν ἰδίων σώματα, καὶ πολὺς κάματος γένηται τοῦ μηδένα γινῶναι περὶ τούτων.

28. Τὰ δὲ ἄλλα τὰ γενόμενα ἴσως μὲν ἄπιστα νομισθῆσεται, καὶ πάντας ἐκπλήξει διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ μύσου. Ἀναγκαῖον δὲ ὁμῶς εἰπεῖν, ἵνα ἡ σὴ φιλόχριστος σπουδὴ καὶ θεοσέβεια μάθῃ, 5 ὥς αἱ καθ' ἡμῖν διαβολαὶ καὶ συκοφανταί δι' οὐδὲν ἕτερον γεγόνασιν ἢ ἵνα ἡμᾶς μὲν ἐκβάλωσι τῶν Ἐκκλησιῶν, τὴν δὲ ἰδίαν ἀσέβειαν ἀντεισενεγκεῖν δυνηθῶσι. Τῶν γὰρ ἀληθινῶν καὶ πολυετῶν ἐπισκόπων τῶν μὲν ἐξορισθέντων, τῶν δὲ φυγαδευθέντων, ἔθνικοι λοιπόν, κατηχούμενοι, καὶ οἱ τὰ πρῶτα τῆς βουλῆς ἔχοντες, καὶ οἱ ἐν πλούτῳ 10 διαβόητοι ἀντὶ Χριστιανῶν εὐσεβῇ πίστιν παραγγέλλονται παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ὁμιλήσωσι. Καὶ οὐκέτι μὲν, ὥς παρήγγειλεν ὁ Ἀπόστολος, εἴ τίς ἐστιν «ἀνεπίληπτos»¹, ἐζητεῖτο· ὥς δὲ ὁ ἀσεβέστατος Ἱεροβοὰμ πεποίηκεν², ὁ πλεῖον διδούς χρυσίον ὠνομάσθη ἐπίσκοπος. Καὶ οὐ διέφερεν αὐτοῖς, εἰ κἄν ἔθνικὸς ἐτύγχανε, μόνον εἰ χρυσίον παρεῖχε. 15 Καὶ οἱ μὲν ἀπὸ Ἀλεξάνδρου ἐπίσκοποι, μονάζοντες καὶ ἀσκηταί, ἐξωρίσθησαν· οἱ δὲ σοφοὶ περὶ τὰς διαβολὰς διέφθειραν, τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς, τὴν ἀποστολικὴν διάταξιν, καὶ τὰς ἐκκλησίας ἐμίαναν. Μεγάλα γε ἐκέρδησαν αὐτῶν αἱ συκοφανταί, ἵνα ἐξῇ αὐτοῖς παρανομεῖν, καὶ τοιαῦτα πράττειν ἐν τοῖς σοῖς καιροῖς· ὥστε κατ' αὐτῶν 20 εἶναι τὸ γεγραμμένον «Οὐαὶ δι' οὓς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν.»³

29. Τοιούτων οὖν ὄντων τῶν θρυλουμένων, καὶ τῶν πραγμάτων ἄνω καὶ κάτω πάντων ἀνατετραμμένων, ὁμῶς οὐκ ἀπέστην ἐγὼ τῆς προθυμίας, ἀλλὰ πάλιν εἰχόμεν τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν σὴν εὐσέβειαν· καὶ 25 τοῦτο μᾶλλον σπουδαιότερον ἐπραττον, θαρρῶν, ὅτι παρὰ γνώμην μὲν τῆς σῆς εὐσεβείας ἐπράττετο ταῦτα· εἰ μάθοι δὲ ἡ σὴ φιλανθρωπία τὰ γενόμενα, κωλύσει τοῦ λοιποῦ γενέσθαι· μὴ γὰρ εἶναι θεοσεβοὺς βασιλέως θέλειν ἐξορίζεσθαι ἐπισκόπους, καὶ γυμνοῦσθαι παρθένους, ἢ ὅλως τὰς ἐκκλησίας ταράττεσθαι. Ἀλλὰ τοιαῦτα λογιζο- 30 μένους ἡμᾶς καὶ σπεύδοντας ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἰδοὺ πάλιν τρίτη τις κατέλαβεν ἀκοή, ὅτι γέγραπται τοῖς ἐν Αὐξοῦμει τυράννοις, ὥστε Φρουμέντιον τὸν ἐπίσκοπον τῆς Αὐξοῦμειως ἐκεῖθεν ἀχθῆναι, καὶ ἐμὲ μὲν μέχρι τῆς βαρβάρων ζητεῖσθαι, καὶ εἰς τὰ λεγόμενα Κομεντάρια τῶν ἐπάρχων παραπέμπεσθαι, τοὺς δὲ λαοὺς καὶ τοὺς κληρικοὺς 35 πάντας ἀναγκάζεσθαι κοινωνεῖν τῇ Ἀρειανῇ αἵρέσει· ἐὰν δὲ μὴ ὑπακούσωσιν, ἀποθνήσκουσιν τοὺς τοιοῦτους. Καὶ ὅτι οὐ λόγῳ μόνον ἐθρυλεῖτο ταῦτα, ἀλλὰ δὲ αὐτοῖς ἔργοις ἐδείκνυτο· ἐπειδὴ συνεχώρησεν ἡ σὴ φιλανθρωπία, ἰδοὺ καὶ ἡ ἐπιστολή· ταύτην γὰρ ἐκεῖνοι συνεχῶς ἀνεγίνωσκον, ἀπειλοῦντες ἐκάστῳ θάνατον.

1. Πρβλ. Α' Τιμ. 3, 2.
Ῥωμ. 2, 24.

2. Πρβλ. Γ' Βασ. 12, 32.

3. Πρβλ.

30. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς
 Νικητῆς Κωνσταντῖος Μέγιστος Σεβαστὸς
 Ἀλεξανδρεῦσιν.

Ἡ μὲν πόλις τὸ πάτριον σχῆμα φυλάττουσα, καὶ τῆς τῶν οἰκί-
 5 στῶν ἀρετῆς μεμνημένη, πειθηνίαν ἑαυτὴν συνήθως καὶ νῦν παρέ-
 σχηκεν· ἡμεῖς δέ, εἰ μὴ καὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἀποκρύψαιμεν εὐνοία
 τῇ περὶ τὴν πόλιν τὴν ὑμετέραν, οὐ τὰ τυχόντα πλημμελεῖν συνεισό-
 μεθα. Ὡς μὲν γὰρ σωφροσύνης ἴδιον, κοσμίαν ἑαυτῷ διὰ πάντων
 ἄγειν· βασιλείας δὲ τῆς ἀρετῆς (δότε δὲ εἰπεῖν) τῆς ὑμετέρας πρὸ
 10 ἀπάντων ἀσπάζεσθαι· πρῶτους μὲν σοφίας ἐξηγητὰς καταστάντας,
 πρῶτους δὲ Θεὸν συνιέντας, οἳ καὶ τῶν ἐξηγητῶν τοὺς ἄκρους
 εἴλεσθε, καὶ τὴν ἡμετέραν ψῆφον ἐκόντες ἐστέρξατε, τὸν μὲν, ἀπα-
 τεῶνα καὶ φένακα δικαίως ἀποστραφέντες, τοῖς δὲ σεμνοῖς καὶ παντὸς
 ἐπέκεινα θαύματος δεόντως προσθέμενοι. Καίτοι τίς ἀγνοεῖ καὶ τῶν
 15 τὰς ἐσχатиὰς οἰκούντων τὴν ἐπὶ τοῖς πραχθεῖσι φιλοτιμίαν! οἷς οὐκ
 ἴσμεν καὶ τί δεῖ παραβάλλεσθαι ὥς συμβέβηκεν. Ἐτύφλωττον μὲν
 γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν κατὰ τὴν πόλιν· ἐπεκράτει δὲ ἀνὴρ βραδύρων
 ἀπὸ ἐσχάτων ὀρμώμενος, ὥσπερ ἐν σκότῳ τοὺς τῆς ἀληθείας ἐφιε-
 μένους πρὸς τὸ ψεῦδος ἀπατῶν, λόγον μὲν ἐγκαρπον οὐδέποτε παρα-
 20 σχόμενος, τερθρείας δὲ καὶ τηνάλλως τὰς ψυχὰς λυμαίνόμενος· οἱ
 μὲν κόλακες ἐβῶν καὶ ἐκρότουν, ἐξεπλήττοντο, οὓς ἔτι γρύζειν
 εἰκὸς ὑπὸ ὀδόντα· οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν ἀφελεστερῶν, πρὸς τὸ τούτων
 ἔζων σύνθημα· τὰ δὲ πράγματα κατὰ ῥοὴν ἐφέρετο ὥσπερ ἐν κατα-
 κλυσμῷ, πάντων ἄρδην ὀλιγορουμένων. Ἡγεῖτο δὲ ἀνὴρ τοῦ πλή-
 25 θους (πῶς ἂν ἀληθέστερον αὐτὸ εἴποιμι;) οὐδὲν τῶν βαναύσων δια-
 φέρων, τοῦτο μόνον τῇ πόλει συναράμενος, τὸ μὴ βραδύρων ὄσαι
 τοὺς ἐν αὐτῇ. Ἀλλ' ὁ γεναῖος καὶ λαμπρὸς οὐδὲ κρίσιν ἔμεινε κατ'
 αὐτοῦ, φυγὴν ἐν δίκῃ καταγνοῦς· ὥς ἔστι γε καὶ ὑπὲρ τῶν βαρβάρων
 ὑφελέσθαι, μὴ τινὰς αὐτῶν δυσσεβεῖν ἀναπείσῃ, καθάπερ ἐν δράματι
 30 πρὸς τοὺς πρῶτους ἐντυγχάνοντας ὀλοφυρόμενος. Τούτῳ μὲν οὖν
 μακρὰν χαίρειν εἰρήσεται· ὑμᾶς δὲ με χρὴ μετ' ὀλίγων τάττειν, μᾶλ-
 λον δὲ μόνους πρὸ τῶν ἄλλων σεμνύνειν, οἷς τοσοῦτον ἀρετῆς καὶ
 νοῦ περίεστιν, ὅσον αἱ πράξεις κηρύττουσι, μικροῦ πᾶσαν τὴν οὖσαν
 ὑμνούμεναι. Εὖγε τῆς σωφροσύνης! Εἰ γὰρ ἀγγέλων ἀκροασαίμην
 35 τοσοῦτων καὶ δεύτερον διεξιόντων τὰ ὑμέτερα καὶ σεμνυνόντων, ὧ
 καὶ τοὺς πρότερον ἀποκρύψαντες φιλοτιμίᾳ, καὶ τοῖς νῦν τε καὶ
 ὕστερον παράδειγμα καλὸν ἐσόμενοι· μόνον τε καὶ τοῖς ἔθεσι λόγων
 καὶ ἔργων ἡγεμόνα τὸν τελειότατον τῶν ὄντων ἐλόμενοι, καὶ οὐδὲ
 πρὸς βραχὺ διστάσαντες, ἀλλ' ἀνδρείως μεταθέμενοι καὶ τοῖς ἄλλοις
 40 προσθέμενοι, ἀπὸ τῶν χαμαι τούτων καὶ περιγείων πρὸς τὰ κατου-
 ράνια ἐπειχθέντες, ξεναγοῦντος ἐπ' αὐτὰ τοῦ σεμνοτάτου Γεωργίου,
 ἀνδρὸς τοιαῦτα παντὸς μᾶλλον ἡκριβωκότος· δι' ὃν καὶ κατὰ τὸν
 ὕστερον βίον, μετὰ καλῆς ἐλπίδος διάξετε, καὶ τὸν ἐν τῷ παρόντι

φθάσαντες, ὑπεύθυνοι γένωνται τῷ «Μὴ φονεύσης·¹» εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ τὸ παθεῖν ἡμᾶς διαβάλλοντες βούλονται. Ἄ γὰρ καὶ νῦν πάλιν πεποιήκασι, δείκνυσιν αὐτῶν ταύτην εἶναι τὴν σπουδὴν, καὶ μαιφόνον τὴν προαίρεσιν. Ἀκούσας δέ, εὖ οἶδ', ὅτι, θεοφιλέστατε Αὐγουστο, θαυμάσεις· καὶ γὰρ ἄξιον ἀληθῶς ἐκπλήξεως τὸ τόλ- 5
μημα. Ἡλίκον δ' ἐστὶ τοῦτο, ἀκουσον ἐν βραχεῖ λόγῳ.

33. Ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἄνθρωπος γενόμενος δι' ἡμᾶς, καὶ καταργήσας τὸν θάνατον, ἐλευθερώσας τε τὸ γένος ἡμῶν ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, ἐχαρί-
σατο πρὸς τοῖς ἄλλοις πᾶσι καὶ εἰκόνα τῆς τῶν ἀγγέλων ἀγιότητος 10
ἔχειν ἡμᾶς ἐπὶ γῆς τὴν παρθενίαν. Τὰς γοῦν ταύτην ἐχούσας τὴν ἀρετὴν νύμφας τοῦ Χριστοῦ καλεῖν εἶωθεν ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία. Ταύτας δέ Ἕλληνες ὀρῶντες, ὡς καὶ οὐσας τοῦ Λόγου θαυμάζουσι·
παρ' οὐδενὶ γὰρ ἀληθῶς τοῦτο τὸ σεμνὸν καὶ οὐράνιον ἐπάγγελμα
κατορθοῦται ἢ παρὰ μόνοις ἡμῖν τοῖς Χριστιανοῖς. Μάλιστα γὰρ 15
καὶ τοῦτο μέγα τεκμήριόν ἐστὶ τοῦ παρ' ἡμῖν εἶναι τὴν ὄντως καὶ ἀληθῆ θεοσέβειαν. Ταύτας πρὸ τῶν ἄλλων καὶ ὁ τῆς μακαρίας μνήμης ὁ εὐσεβέστατός σου πατὴρ Κωνσταντῖνος ὁ Αὐγουστός ἐτίμα· ταύ-
τας καὶ ἡ σὴ εὐσέβεια γράφουσα πολλάκις τιμίας καὶ ἀγίας ὀνόμα-
σεν. Ἀλλὰ νῦν οἱ θαυμαστοὶ Ἀρειανοὶ οἱ καὶ ἡμᾶς διαβάλλοντες, 20
δι' οὓς καὶ πλεῖστοι τῶν ἐπισκόπων ἐπεβουλευθήσαν, ὑπουργοὺς ἔχοντες καὶ ὑπακούοντας αὐτοὺς τοὺς δικαστάς, ταύτας γυμνώσαν-
τες, ἐποίησαν ἐπὶ τῶν καλουμένων ἐρμηταρίων κρεμασθῆναι, καὶ
τοσοῦτον αὐτῶν τρίτον ἔξεσαν τὰς πλευράς, ὅσον οὐδὲ οἱ ἀληθῶς κα-
κοῦργοι πώποτε πεπόνθασιν. Πιλάτος μὲν οὖν, καθικετεύων τοῖς τότε 25
Ἰουδαίοις, λόγῃ μίαν πλευρὰν τοῦ Σωτῆρος ἐνυξεν· οὗτοι δὲ καὶ τὴν
μανίαν Πιλάτου νενικήκασιν, ὅτι μὴ μίαν, ἀλλ' ἀμφοτέρας ἔξεσαν·
τὰ γὰρ μέλη τῶν παρθένων ἐξαιρέτως ἴδια τοῦ Σωτῆρός ἐστι. Πάντες
μὲν οὖν, καὶ μόνον ἀπαγγελλόντων τινῶν, φρίττουσιν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ
ἀκοῇ· μόνοι δὲ οὗτοι οὐ μόνον οὐκ ἐφοβήθησαν γυμνοῦντες καὶ ξέ- 30
οντες ἄχραντα μέλη, ἀ μόνῳ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν τῷ Χριστῷ ἀνατε-
θεῖκασιν αἱ παρθένοι, ἀλλὰ καὶ τό γε χεῖριστον, ὀνειδιζόμενοι παρὰ
πάντων διὰ τὴν τοσαύτην ὀμότητα, ἀντὶ τοῦ ἐρυθριαῖν, προφασίζονται
τοῦτο πρόσταγμα τῆς σῆς εὐσεβείας εἶναι· οὕτως εἰσὶ πρὸς πάντα
τολμηροὶ καὶ τὴν προαίρεσιν πονηροὶ. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐν τοῖς γενο- 35
μένοις διωγμοῖς τοιοῦτον ἠκούσθη πραχθέν. Εἰ δὲ καὶ ἐγέγονε ποτὲ
τοιοῦτον, ἀλλ' οὐκ ἔπρεπεν ἐπὶ σοῦ Χριστιανοῦ ὄντος οὔτε τὴν παρ-
θενίαν τοσαύτην ὕβριν καὶ ἀτιμίαν παθεῖν, οὔτε τούτους τὴν ἐαυτῶν
ὀμότητα εἰς τὴν εὐσέβειαν ἐπιρρίπτειν· μόνοις γὰρ αἵρετικοῖς οἰκεῖον
τὸ τοιοῦτον κακόν, ἀσεβεῖν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ πλημμε- 40
λεῖν κατὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ παρθένων.

1. Ἐξ. 20, 15.

34. Τοιούτων δὲ πάλιν καὶ τοσούτων γενομένων παρὰ τῶν Ἀρειανῶν, οὐκ ἐσφάλην ἄρα πεισθεὶς τῇ θεῇ Γραφῇ λεγούσῃ· «Ἄλλ' ἀποκρύβηθι μικρὸν ὅσον ὅσον, ἕως παρέλθῃ ἡ ὀργὴ Κυρίου.¹» Καὶ αὕτη γάρ μοι πάλιν πρόφασις γέγονε τῆς ἀναχωρήσεως, θεοφιλέ-
 5 στατε Αὐγουστε, καὶ οὐ παρητησάμην οὔτε εἰς τὴν ἔρημον ἀπελθεῖν, οὔτε, εἰ ἀνάγκη γένοιτο, διὰ σαργάνης ἀπὸ τείχους χαλασθῆναι.² Πάντα γὰρ ὑπέμεινα, καὶ θηρίοις συνώκησα, καὶ ὑμᾶς περιελθεῖν, ἐκδεχόμενος τούτων τῶν λόγων καιρὸν, καὶ θαρρῶν, ὅτι οἱ μὲν δια-
 βάλλοντες καταγνωσθήσονται, ἡ δὲ σὴ φιланθρωπία δειχθήσεται.
 10 Ὡ μακάριε καὶ θεοφιλέστατε Αὐγουστε, τί ἐβούλου; ἔλθεῖν με φλεγμαίνοντων καὶ ζητούντων ἀποκτεῖναι τῶν συκοφαντούντων ἡμᾶς, ἢ κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀποκρυβῆναι μικρὸν, ἵνα ἐν τῷ τοσούτῳ δια-
 στήματι οἱ μὲν συκοφάνται καταγνωσθῶσιν αἰρετικοί, ἡ δὲ σὴ φιαν-
 15 θρωπία δειχθήσεται; Τί δέ, ὦ βασιλεῦ, ἐβούλου με ὀφθῆναι τοῖς σοῖς δικασταῖς, ἵνα, εἰ καὶ σὺ μέχρι μόνης ἀπειλῆς ἔγραψας, ἐκεῖνοι μὴ νοοῦντες τὴν σὴν διάνοιαν, ἔχοντες δὲ τοὺς Ἀρειανούς παροξύνοντας αὐτούς, ἐκ τῶν σοῦ γραμμάτων ἀποκτείνωσι, καὶ εἰς σὲ τὸν φόνον ἀναθῶνται διὰ τὰ γράμματα; Οὐκ ἔπρεπεν οὔτε ἐμὲ αὐτομολεῖν, καὶ εἰς αἵματα ἐμαυτὸν ἀποδιδόναι, οὔτε σε φιλόχριστον ὄντα βασι-
 20 λέα ἐπὶ φόνοις Χριστιανῶν, καὶ ταῦτα ἐπισκόπων, ἐπιγράφεσθαι.
 35. Οὐκοῦν βέλτιον γέγονε τὸ κρυβῆναι, καὶ τοῦτον ἐκδέξασθαι τὸν καιρὸν. Ναὶ οἶδα, ὅτι καὶ σὺ γινώσκων τὰς θείας Γραφάς, ἐπι-
 νεύεις, καὶ ἀποδέχῃ με τοῦτο πράξαντα. Ἰδοὺ γοῦν, τῶν παροξυνόν-
 των πεπαυμένων, πέφηνεν ἡ σὴ θεοσεβῆς ἀνεξικακία, καὶ δέδεικται
 25 πᾶσιν, ὅτι μὴδὲ τὴν ἀρχὴν ἐδίωκες σὺ τοὺς Χριστιανούς· ἀλλ' ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ τὰς ἐκκλησίας ἐρημώσαντες, ἵνα τὴν ἰδίαν ἀσέβειαν ἐπισπεί-
 ρωσι πανταχοῦ, δι' ἣν καὶ ἡμεῖς, εἰ μὴ ἤμεν φυγόντες, πάλαι ἂν ἐπε-
 βουλευθήμεν παρ' αὐτῶν. Οἱ γὰρ τοιαύτας διαβολὰς εἰπεῖν κατ' ἐμοῦ μὴ παραιτησάμενοι παρὰ τηλικούτῳ Αὐγούστῳ, οἱ τοιαῦτα
 30 κατ' ἐπισκόπων καὶ παρθένων ἐπιχειρήσαντες, εὐδηλον ὥς καὶ τὸν ἡμῶν θάνατον ἐθήρευον. Ἀλλὰ χάρις τῷ Κυρίῳ τῷ τὴν βασιλείαν σοι δεδωκότι, πάντες γὰρ ἐπιστώσαντο περὶ τε τῆς σῆς φιανθρω-
 πίας καὶ τῆς ἐκεῖνων πονηρίας, ἥς ἕνεκα καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐφυγον, ἵνα ταῦτα ἐγὼ μὲν τοι προσφωνήσω, σὺ δὲ εὖρης τίνα φιανθρωπεύ-
 35 σῃ. Παρακαλῶ τοίνυν, ἐπεὶ καὶ γέγραπται· «Ἀπόκρισις ὑποπίπτουσα ἀποστρέφει ὀργήν»³ καὶ, «Δεκτοὶ βασιλεῖ λογισμοὶ δίκαιοι»⁴· δεξάμενος καὶ ταύτην τὴν ἀπολογία, ἀπόδος ταῖς πατρίσι καὶ ταῖς Ἐκκλησίαις πάντας τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς ἄλλους κληρικούς, ἵνα τῶν μὲν διαβαλλόντων ἡ πονηρία δειχθῇ, σὺ δὲ καὶ νῦν καὶ ἐν
 40 ἡμέρᾳ κρίσεως ἔχῃς παρρησίαν εἰπεῖν τῷ Κυρίῳ καὶ Σωτῆρι ἡμῶν

1. Ἦσ. 26, 20. 2. Πρβλ. Β' Κορ. 11, 33. 3. Παρμ. 15, 1. 4. Πρβλ. Παρμ. 14, 35.

καὶ παμβασιλεῖ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὐδένα τῶν σῶν ἀπάλεσα·¹ ἀλλ' οἱ μὲν ἐπιβουλεύσαντες πᾶσιν οὗτοί εἰσιν· ἐγὼ δὲ ἐπὶ μὲν τοῖς τετελευτηκόσι, καὶ ταῖς ξεσθείσαις παρθένοις, τοῖς τε ἄλλοις τοῖς κατὰ τῶν Χριστιανῶν γενομένοις ἡχθέσθην· τοὺς δὲ ἐξορισθέντας ἐπανάγαγον καὶ ἀποδέδωκα ταῖς ἰδίαις Ἐκκλησίαις.

5

1. Ἰω. 18, 9.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΠΡΟΣ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΓΕΓΕΝΗΜΕΝΩΝ ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΕΠΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ.*

- ... αὐτοὶ δὲ ὧν ταῦτα ἐμηχανήσαντο χάριν, οὐκ εἰς μακρὰν ἐπλή- 1,1
 5 ρωσαν. ἅμα γὰρ ἐπεβούλευσαν καὶ εὐθὺς τοὺς περὶ "Αρειον εἰς κοι-
 νωνίαν ἐδέξαντο. καὶ τὰς μὲν τοσαύτας κατ' αὐτῶν κρίσεις παρεωρά-
 κασι, βασιλικὴν δὲ πάλιν ἐξουσίαν ὑπὲρ αὐτῶν προεφασίσσαντο·
 γράφοντές τε οὐκ ἡσχύνθησαν εἰπεῖν ὅτι "Αθανασίου παθόντος ὁ
 μὲν φθόνος πέπαιται, τοὺς δὲ περὶ "Αρειον λοιπὸν δεξώμεθα', προσ-
 10 τιθέντες πρὸς φόβον τῶν ἀκούοντων ὅτι 'τοῦτο γὰρ βασιλεὺς προσέ-
 ταξεν'. εἰτα οὐκ ἡσχύνθησαν προσθεῖναι, ὅτι καὶ ὀρθῶς φρονοῦ- 2
 σιν οἱ ἄνθρωποι, μὴ φοβηθέντες τὸ γεγραμμένον· «οὐαὶ οἱ λέγοντες
 τὸ πικρὸν γλυκύ, οἱ τιθέντες τὸ σκότος φῶς.¹» πάντα γὰρ ὑπὲρ τῆς
 αἰρέσεως ὑπομένειν εἰσὶν ἔτοιμοι. ἄρ' οὖν οὐχὶ καὶ ἐκ τούτου πᾶσιν
 15 ἀντικρυς δείκνυται, ὡς οὐκ ἐκκλησιαστικῇ κρίσει, ἀλλ' ἐκ βασιλέως
 ἀπειλῆς διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν καὶ τότε πεπόνθαμεν καὶ νῦν
 δικώμεθα; καὶ γὰρ καὶ ἐτέροις οὕτως ἐπεβούλευσαν ἐπισκόποις
 πλασάμενοι καὶ κατ' ἐκείνων πάλιν προφάσεις, ὧν οἱ μὲν ἐν τοῖς
 ἐξορισμοῖς ἐκοιμήθησαν ἔχοντες τὸ καύχημα τῆς εἰς Χριστὸν ὁμο-
 20 λογίας, οἱ δὲ ἔτι καὶ νῦν ὑπερόριοι τυγχάνουσιν, ἀνδριζόμενοι μᾶλλον
 κατὰ τῆς αἰρέσεως ἐκείνων καὶ λέγοντες· «οὐδὲν ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ
 τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ.²»
- "Εξεστὶ δὲ καὶ ἐκ τούτου πάλιν αὐτὴν καταμαθεῖν καὶ μᾶλλον 2,1
 αὐτῆς καταγνῶναι. ὁ μὲν γὰρ φίλος καὶ συνασεβῶν ἐκείνοις, κἂν
 25 ἐν ἄλλοις πλημμελήμασι καὶ μυρίοις ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνος τυγχάνῃ,
 κἂν ἔχῃ τοὺς ἐλέγχους καὶ τὰς ἀποδείξεις λευκοτάτας, οὗτος δόκιμος
 παρ' αὐτοῖς καὶ βασιλέως εὐθὺς γίνεται φίλος ἔχων τὴν σύστασιν ἐκ
 τῆς ἀσεβείας, χρηματισθεὶς τε πλεῖστα λαμβάνει καὶ παρρησίαν
 ποιεῖν, ἃ βούλεται, παρὰ τοῖς δικασταῖς. ὁ δὲ τὴν ἀσέβειαν ἐκείνων 2
 30 ἐλέγχων καὶ τὰ Χριστοῦ γνησίως πρεσβεύων, οὗτος, κἂν καθαρὸς ἐν
 πᾶσιν ὑπάρχῃ, κἂν μὴδὲν ἑαυτῷ συγγινώσκῃ, κἂν μὴ κατήγορον ἔχῃ,
 ἀλλ' ἐκείνων προφάσεις πλασαμένων εὐθὺς ἀρπάζεται καὶ κρίσει βασι-
 λέως αὐτὸς μὲν ὑπορόριος γίνεται ὡς ὑπεύθυνος, οἷς ἂν ἐκεῖνοι θελή-
 σωσιν, ἢ ὡς βασιλέα ὑβρίσας ὡς ὁ Ναβουθέ.³ ὁ δὲ πρεσβεύων τὰ 3
 35 τῆς αἰρέσεως ἐκείνων ζητεῖται καὶ εὐθὺς ἀποστέλλεται εἰς τὴν ἐκκλη-

* Κατὰ τὴν ἐκδοσιν H. G. Opitz, Athanasius Werke, Berlin und Leipzig, 1935, σελ. 183 ἐξ.

1. Ἦσ. 5, 20. 2. Ῥωμ. 8, 35. 3. Πρβλ. Γ' Βασιλ. 20, 1 ἐξ.

- σίαν ἐκείνου καὶ λοιπὸν δημεύσεις καὶ ὕβρεις καὶ πάντα τὰ δεινὰ κατὰ
τῶν μὴ δεχομένων ἐκείνον. καὶ τὸ παραδοξότατον, ὃν μὲν οἱ λαοὶ 4
βούλονται καὶ γινώσκουσιν ἀνεπίληπτον, | τοῦτον ἀφαιρεῖται καὶ
ἐξορίζει | βασιλεύς, ὃν δὲ μήτε βούλονται μήτε γινώσκουσι, τοῦτον
5 μακρόθεν μετὰ στρατιωτῶν ἀποστέλλει καὶ γραμμάτων ἑαυτοῦ. καὶ
λοιπὸν ἀνάγκη πολλὴ μισεῖν μὲν ὃν ἀγαπῶσι τὸν κατηγήσαντα καὶ
πατέρα γενόμενον ἐν θεοσεβείᾳ, ἀγαπᾶν δὲ ὃν οὐ βούλονται καὶ πι-
στεύειν ἑαυτῶν τὰ τέκνα, οὐ τὸν βίον καὶ τὴν ἀναστροφὴν καὶ τίς
ἐστὶν οὐ γινώσκουσιν, ἣ δηλονότι τιμωρίζν ὑπομένειν, ἣν μὴ πεί-
10 θωνται βασιλεῖ.
- Ταῦτα καὶ νῦν δρῶσι καὶ πάλοι πεποιήκασιν οἱ δυσσεβεῖς κατὰ τῶν 3,1
ὀρθοδόξων γνώρισμα τῆς ἑαυτῶν κακοηθείας καὶ ἀσεβείας πανταχοῦ
παρὰ πᾶσι παρσχόντες. ἔστω γάρ, Ἀθανάσιον ἡτιάσαντο· τί καὶ 2
οἱ ἄλλοι πεποιήκασιν ἐπίσκοποι; ποίας ἄρα προφάσεις εἶχον ἢ ποῖος
15 ἄρα κἀκεῖ νεκρὸς Ἀρσένιος εὐρέθη; ποῖος παρ' αὐτοῖς Μακάριος
πρεσβύτερος καὶ ποτήριον πέπλασται; ποῖος Μελιτιανὸς ὑπεκρίνετο;
ἀλλ' ὥς ἔοικεν ἐξ ἐκείνων καὶ τὰ κατὰ Ἀθανάσιον δεικνύται ψευδῆ.
καὶ ἐξ ὧν δὲ Ἀθανασίῳ ἐπεχείρησαν, δῆλα καὶ τὰ κατ' ἐκείνων ἐστὶ
πεπλασμένα. μέγα τι θηρίον ἐξῆλθεν ἐπὶ γῆς ἡ αἵρεσις αὕτη. οὐ 3
20 γὰρ μόνον τοῖς ῥήμασιν ὡς τοῖς ὁδοῦσι βλάπτει τοὺς ἀκεραίους, ἀλλὰ
καὶ τὴν ἐξωθεν ἐξουσίαν ἐμισθώσατο πρὸς ἐπιβουλήν. καὶ τὸ παρά-
δοξον, ὅτι, καθὰ προεῖπον, οὐδεὶς ἐξ ἐκείνων κατηγορεῖται, ἂν δὲ
κατηγορηθῇ, οὐ κρίνεται ἢ δόξας ἀκούεσθαι δικαιοῦται κατὰ τῶν
ἐλεγγόντων, καὶ μᾶλλον ὁ ἐλέγχων ἐπιβουλεύεται ἢ ὁ ὑπεύθυνος ὅλως
25 ἐντρέπεται. πάντες γοῦν οἱ παρ' αὐτοῖς μεστοὶ ῥύπου τυγχάνουσι 4
καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς κατάσκοποι¹, οὐ γὰρ ἐπίσκοποι, μᾶλλον εἰσι πάν-
των ῥυπαρώτεροι. καὶ εἴ τις παρ' αὐτοῖς ἐπίσκοπος θέλει γενέσθαι,
οὐκ ἀκούει· «δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι²», ἀλλὰ μόνον·
'φρόνει κατὰ Χριστοῦ καὶ μὴ φρόντιζε περὶ τρόπων, ἀρκεῖ γὰρ ἐκεῖνό
30 σοι πρὸς σύστασιν καὶ πρὸς βασιλέως φιλίαν.' ταῦτα μὲν περὶ 5
τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων, οἱ δὲ τῆς ἀληθείας ζηλωταί, κἄν ἅγιοι
καὶ καθαροὶ φαίνωνται, καθὰ προεῖπον, ἀλλ' ὑπεύθυνοι γίνονται, ὅταν
οὗτοι θέλωσι καὶ ὡς ἂν αὐτοῖς δοκῇ πρόφασιν πλασασμένους. καὶ τοῦτο
ἔξεστι, καθὰ προεῖπον, ἐκ τῶν παρ' αὐτῶν πραχθέντων συνιδεῖν.
- 35 Εὐστάθιος τις ἦν ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείας, ἀνὴρ ὁμολογητῆς 4,1
καὶ τὴν πίστιν εὐσεβῆς. οὗτος ἐπειδὴ πολὺς ἦν ζηλῶν ὑπὲρ τῆς
ἀληθείας τὴν τε ἀρειανὴν αἵρεσιν ἐμίσει καὶ τοὺς φρονούντας τὰ ἐκεί-
νης οὐκ ἐδέχετο, διαβάλλεται Κωνσταντίνῳ | τῷ βασιλεῖ πρόφασίς τις
ἐπινοεῖται ὡς τῇ μητρὶ αὐτοῦ ποιήσας ὕβριν. καὶ εὐθὺς ἐξόριστος αὐτός
40 τε γίνεται καὶ πολὺς σὺν αὐτῷ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων ἀριθμός. | 2
καὶ λοιπὸν οὓς οὐκ ἐδέχετο διὰ τὴν ἀσέβειαν εἰς κλῆρον, τούτους

μετὰ τὸ ἐξορισθῆναι τὸν ἐπίσκοπον οὐ μόνον εἰσήγαγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πλείστους ἐπισκόπους κατέστησαν, ἵν' ἔχωσι συνωμότας ἑαυτῶν εἰς τὴν ἀσέβειαν. ἐκ τούτων ἐστὶ Λεόντιος ὁ ἀπόκοπος ὁ νῦν ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ Στέφανος Γεωργίου
5 τε ὁ ἐν Λαοδικείᾳ καὶ ὁ γενόμενος ἐν Τριπόλει Θεοδόσιος Εὐδόξιός τε ὁ ἐν Γερμανικείᾳ καὶ Εὐστάθιος ὁ νῦν ἐν Σεβαστείᾳ.

Ἄρ' οὖν μέχρι τούτων ἔστησαν; οὐχί· καὶ γὰρ καὶ Εὐτρόπιος
ὁ ἐν Ἀδριανουπόλει γενόμενος ἐπίσκοπος, ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ ἐν πᾶσι τέλειος, ἐπειδὴ πολλάκις τὸν Εὐσέβιον ἤλεγξε τοῖς τε διοδεύουσι
10 συνεβούλευε μὴ πείθεσθαι τοῖς ἀσεβέσιν Εὐσεβίου ῥήμασι, τὰ αὐτὰ τῷ Εὐσταθίῳ πάσχει καὶ τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐκβάλλεται. Βασιλίνα γὰρ ἦν ἡ πάνυ κατ' αὐτοῦ σπουδάζουσα. Εὐφρα-
τίων γὰρ ὁ ἐν Βαλανέαις καὶ Κυμάτιος ἐν Παλτῷ καὶ Καρτέριος
[ἕτερος] ὁ ἐν Ἀνταράδῳ καὶ ὁ ἐν Γάζῃ Ἀσκληπᾶς καὶ Κύρος ὁ ἐν
15 Βεροίᾳ τῆς Συρίας καὶ Διόδωρος ὁ ἐν Ἀσίᾳ καὶ Δομνίων ὁ ἐν Σιρμίῳ καὶ Ἑλλανικὸς ὁ ἐν Τριπόλει μόνον ἐγνώσθησαν μισοῦντες τὴν αἵρε-
σιν, καὶ τοὺς μὲν μετὰ προφάσεως, τοὺς δὲ χωρὶς ταύτης βασιλικαῖς γράμμασι μεταστήσαντες τῆς τε πόλεως ἐκβαλόντες ἑτέρους ἀντ'
αὐτῶν, οὓς ἐγίνωσκον ἀσεβοῦντας, εἰς τὰς ἐκείνων ἐκκλησίας κα-
20 τέστησαν.

Καὶ περὶ Μαρκέλλου τοῦ τῆς Γαλατίας ἐπισκόπου περιττὸν ἴσως
ἐστὶ λέγειν, πάντες γὰρ ἔγνωσαν, ὥς πρότερον ἐγκαλοῦμενοι παρ'
αὐτοῦ οἱ περὶ Εὐσέβιον ἀσεβείας ἀντενεκάλεσαν αὐτῷ καὶ αὐτοὶ καὶ
πεποιήκασιν ἐξορισθῆναι τὸν γέροντα. καὶ αὐτὸς μὲν ἀνελθὼν
25 εἰς τὴν Ῥώμην ἀπελογήσατο καὶ ἀπαιτούμενος παρ' αὐτῶν δέδωκεν ἔγγραφον τὴν | ἑαυτοῦ πίστιν, ἣν καὶ ἡ κατὰ Σαρδικὴν σύνοδος ἀπε-
δέξατο, οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον οὔτε ἀπελογήσαντο οὔτε ἐλεγχόμενοι
ἐξ ὧν ἔγραψαν ἀσεβεῖς, ἐνετράπησιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐθρασύνοντο
κατὰ πάντων· εἶχον γὰρ τὴν πρὸς βασιλέα παρὰ τῶν γυναικῶν σύ-
30 στασιν καὶ πᾶσιν ἦσαν φοβεροί.

Περὶ δὲ Παύλου τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου νομί-
ζω μηδὲνα ἀγνοεῖν. ὅσῳ γὰρ ἐπιφανὴς ἡ πόλις, τοσούτῳ καὶ τὸ γενό-
μενον οὐ κέκρυπται. καὶ κατὰ τούτου τοίνυν πρόφασις ἐπλάσθη·
καὶ γὰρ ὁ κατηγορήσας αὐτοῦ Μακεδόνιος ὁ νῦν ἐπίσκοπος ἀντ'
35 αὐτοῦ γενόμενος παρόντων ἡμῶν κατὰ τὴν κατηγορίαν κεκοινώνηκεν
αὐτῷ καὶ πρεσβύτερος ἦν ὑπ' αὐτὸν τὸν Παῦλον. καὶ ὁμῶς ἐπειδὴ
Εὐσέβιος ἐπωφθαλμία θέλων ἀρπάσαι τὴν ἐπισκοπὴν τῆς πόλεως
(οὕτω γὰρ καὶ ἀπὸ Βηρυτοῦ εἰς τὴν Νικομήδειαν μετῆλθεν), ἔμεινεν
ἢ πρόφασις κατὰ Παύλου, καὶ οὐκ ἡμέλησαν τῆς ἐπιβουλῆς, ἀλλ'
40 ἔμειναν διαβάλλοντες. καὶ τὸ μὲν πρῶτον εἰς τὸν Πόντον ἐξωρί-
σθη ὑπὸ Κωνσταντίνου, τὸ δὲ δεύτερον παρὰ Κωνσταντίου, δεθείς
ἀλύσεισι σιδηραῖς, εἰς Σίγγαρα τῆς Μεσοποταμίας ἐξωρίσθη, εἴτα
ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἐμισαν μετηνέχθη, καὶ τὸ τέταρτον εἰς Κούκουσον

- τῆς Καππαδοκίας περὶ τὰ ἔρημα τοῦ Ταύρου, ἔνθα καί, ὡς οἱ συνόν-
 4 τες ἀπήγγειλαν, ἀποπνιγείς παρ' αὐτῶν ἐτελεύτησε. τοῦτο μέντοι
 δράσαντες οὐκ ἡσχύνθησαν οὐδὲ μετὰ θάνατον οἱ μηδὲν ἀληθεύοντες
 πλάσασθαι πάλιν πρόφασιν ὡς ἀπὸ νόσου τελευτήσαντος αὐτοῦ,
 5 καίτοι τοῦτο γινωσκόντων πάντων τῶν κατοικούντων τὸν τόπον
 ἐκεῖνον. καὶ γὰρ καὶ Φιλάργιος, βικάριος ὢν τότε τῶν τόπων ἐκεί-
 νων καὶ πάντα τὰ ἐκείνων ὑποκρινόμενος, ὡς ἂν αὐτοὶ θέλωσιν, ὁμῶς
 ἐπὶ τούτῳ θαυμάζων καὶ λυπηθεὶς ἴσως, ὅτι μὴ αὐτὸς ἀλλ' ἕτερος
 εἰργάσατο τὸ κακόν, ἀπήγγειλε πολλοῖς τε ἄλλοις καὶ γνωρίμοις
 10 ἡμῶν καὶ τῷ ἐπισκόπῳ Σαραπίωνι, ὡς Παῦλος ἀποκλεισθεὶς παρ'
 ἐκείνων εἰς τόπον τινὰ βραχύτατον καὶ σκοτεινὸν ἀφείθη λιμῷ δια-
 φθαρῆναι, εἶτα μεθ' ἡμέρας ἕξ, ὡς εἰσελθόντες εὗρον αὐτὸν ἔτι
 πνέοντα, λοιπὸν ἐπελθόντες ἀπέπνιξαν τὸν ἄνθρωπον. καὶ οὕτω τέλος
 6 ἔσχε τοῦ βίου τούτου. τοῦ δὲ τοιοῦτου θανάτου διάκονον ἔλεγον
 15 γεγενῆσθαι Φίλιππον τὸν γενόμενον ἑπαρχον. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο παρεῖ-
 ден ἡ θεία δίκη· οὐδὲ γὰρ παρῆλθεν ἑνὶ αὐτός, καὶ μετὰ πολλῆς
 ἀτιμίας καθηρέθη τῆς ἀρχῆς ὁ Φίλιππος, οὕτως ὡς ἰδιώτην γενό-
 μενον ὑφ' ὧν οὐκ ἤθελε καταπαίζεσθαι. πάννυ γοῦν καὶ αὐτὸς λυπού-
 20 μενος καὶ κατὰ τὸν Κάιν «στένων καὶ τρέμων¹» καὶ καθ' ἡμέραν
 προσδοκῶν τὸν ἀναιροῦντα ἔξω τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος καὶ αὐτὸς καὶ
 τῶν ἰδίων ὥσπερ ἐκπλαγείς, ἐπεὶ μὴ οὕτως ἤθελεν, ἀπέθανε. πλὴν
 7 ὅτι καὶ κατὰ νεκρῶν οὐ φεῖδονται, καθ' ὧν καὶ ζώντων ἐπλάσαντο
 προφάσεις· οὕτω γὰρ ἑαυτοὺς πρὸς πάντας φοβεροὺς ἐπιδεικνύειν
 ἐσπούδασαν, καὶ ζῶντας μὲν ἐξορίζουσιν, ἀποθανόντας δὲ οὐκ ἔλεοῦ-
 25 σιν. ἀλλὰ καὶ τότε μόνοι παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους μισοῦσι τοὺς
 ἀπελθόντας καὶ τοῖς οἰκείοις αὐτῶν ἐπιβουλεύουσιν οἱ τῷ ὄντι ἀπάν-
 θρωποι καὶ μισόκαλοι καὶ πλέον ἐχθρῶν τὸν | τρόπον ἄγριον ἔχοντες
 διὰ τὴν ἑαυτῶν ἀσέβειαν οἱ μὴ ἐξ ἀληθείας, ἀλλ' ἐκ πεπλασμένων
 προφάσεων ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἑτέροις πᾶσιν ἐπιβουλεύειν σπουδάζαντες.
 30 Ταῦτα συνορῶντες οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ Κωνσταντίνος Κωνσταντίος
 καὶ Κώνστας ἐποίησαν πάντας μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς ἐπανελθεῖν
 εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν γράψαντες περὶ μὲν τῶν ἄλλων
 ἰδίᾳ τῇ ἐκάστου ἐκκλησίᾳ, περὶ δὲ Ἀθανασίου ταῦτα, ἃ πάλιν τὴν
 μὲν τοῦ πράγματος βίαν δείκνυσιν, τὴν δὲ περὶ Εὐσέβιον ἀνδροφόνον
 35 προαίρεσιν ἐλέγχει.

¹ Ἀντίγραφον

Κωνσταντίνος Καῖσαρ τῷ λαῷ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πό- 2
 λεως τῶν Ἀλεξανδρέων.

Οὐδὲ τὴν τῆς ὑμετέρας ἱερᾶς ἐννοίας διαπεφευγῆναι γινώσιν οἱ-

μαι, διὰ τοῦτο Ἀθανάσιον τὸν τοῦ προσκυνητοῦ νόμου ὑποφήτην...
(Ἐγγραφή ὀπίσω εἰς τὸν οὐ λόγον ἀπαρallάκτως.)

Τὰ μὲν οὖν γραφέντα ταῦτα, τῆς δὲ συσκευῆς τίς ἕτερος ἀξιόπιστος τοῦτου μάρτυς ἂν γένοιτο; ταῦτα γὰρ εἰδὼς οὕτως καὶ αὐτὸς ἔγραψεν.

Οἱ μέντοι περὶ Εὐσέβιον βλέποντες ἐλαττουμένην αὐτῶν τὴν αἵρεσιν γράφουσιν εἰς Ῥώμην, γράφουσι δὲ καὶ τοῖς βασιλεῦσι Κωνσταντίνῳ καὶ Κώνσταντι κατὰ Ἀθανασίου. ὥς δὲ καὶ οἱ παρὰ Ἀθανασίου ἀποσταλέντες διήλεγξαν τὰ παρ' ἐκείνων γραφέντα, παρὰ μὲν τῶν βασιλέων ἐνετράπησαν, ὁ δὲ ἐπίσκοπος Ῥώμης Ἰούλιος ἔγραψε χρῆναι γενέσθαι σύνοδον, ἐνθα ἂν ἐθελήσωμεν, ἵνα ἂ μὲν κατηγοροῦσι δεῖξωσι, περὶ δὲ ὧν κατηγοροῦνται καὶ αὐτοὶ θαρροῦντες ἀπολογησώνται. τοῦτο γὰρ καὶ οἱ παρ' αὐτῶν ἀποσταλέντες πρεσβύτεροι βλέποντες ἑαυτοὺς ἐλεγχομένους ἠξίωσαν γενέσθαι. τούτων τοίνυν γε-
15 νομένων ὁρῶντες ἑαυτοὺς οἱ πρὸς πάντα τυγχάνοντες ὑποπτοὶ μὴ περιγινομένους ἐν ἐκκλησιαστικῇ κρίσει προσέρχονται μόνῳ Κωνσταντίνῳ καὶ λοιπὸν ἀποδύρονται ὥς πρὸς τὸν τῆς αἵρέσεως προστάτην 'φεῖσαι' λέγοντες 'τῆς αἵρέσεως' ὁρᾷς πάντας ἀποστάντας ἀφ' ἡμῶν ὀλίγοι λοιπὸν ὑπελείφθημεν. ἄρξαι διώκειν, ἐπεὶ καὶ παρὰ τῶν ὀλί-
20 γων ἀφίεμεθα | καὶ μένομεν ἐρημοί. οὓς γὰρ ἐβιασάμεθα τούτων ἐξορισθέντων, τούτους ἐπανελθόντες ἐπείσαν πάλιν φρονεῖν καθ' ἡμῶν. γράψον οὖν κατὰ πάντων καὶ πέμψον Φιλάργιον δεύτερον ἐπαρχον τῆς Αἰγύπτου, αὐτὸς γὰρ ἐπιτηδεύως δύναται διώκειν ἤδη μὲν τῇ πείρᾳ δείξας, μάλιστα δὲ καὶ παραβάτης ὢν. πέμψον δὲ καὶ
25 Γρηγόριον ἐπίσκοπον εἰς Ἀλεξάνδρειαν, καὶ οὗτος γὰρ δύναται συστήσαι τὴν ἡμετέραν αἵρεσιν.

| Γράφει τοίνυν τότε Κωνσταντίνος, πάντας δὲ διώκει καὶ πέμπει
Φιλάργιον ἐπαρχον καὶ Ἀρσάκιόν τινα εὐνοῦχον, πέμπει δὲ καὶ
Γρηγόριον μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας. καὶ τοιαῦτα γέγονεν, οἷα
30 καὶ τὸ πρότερον. συναγαγόντες γὰρ πλῆθος βουκόλων καὶ ποιμένων ἄλλων τε ἀγοραίων καὶ ἀσελγῶν νεωτέρων μετὰ ξιφῶν καὶ ῥοπάλων ἐπῆλθον ἀθρόως τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ καλουμένῃ Κυρίνου. καὶ τοὺς μὲν ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ κατεπάτησαν, ἄλλους τε πληγαῖς κατακίψαντες εἰς δεσμωτήριον ἐνέβαλον καὶ ἐξώριζον, πολλὰς τε γυναῖκας
35 κατασύρונτες εἰλκον εἰς τὸ δικαστήριον δημοσίᾳ καὶ τῶν τριχῶν ἔλκοντες ὕβριζον, ἄλλους ἐδήμευον, ἄλλων ἄρτους ἀφηροῦντο δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα τοῖς Ἀρειανοῖς προσθῶνται καὶ Γρηγόριον δέξωνται τὸν ἀπὸ βασιλείως ἀποσταλέντα.

Ἀθανάσιος μὲν οὖν καὶ πρὶν γενέσθαι ταῦτα καὶ μόνον ἀκούσας
40 ἐπλευσεν εἰς τὴν Ῥώμην εἰδὼς τε τὸν θυμὸν τῶν αἰρετικῶν, καὶ ἵνα, ὥς ἤρρεσεν, ἡ σύνοδος γένηται. ὁ δὲ Ἰούλιος γράφει καὶ πέμπει πρεσβυτέρους, Ἐλπίδιον καὶ Φιλόξενον, ὀρίσας καὶ προθεσμίαν, ἵνα ἢ ἔλθωσιν ἢ γινώσκοιεν ἑαυτοὺς ὑπόπτους εἶναι κατὰ πάντα.

- ἀλλ' οἱ περὶ Εὐσέβιον ὡς μόνον ἤκουσαν ἐκκλησιαστικὴν ἔσεσθαι 2
κρίσιν, ἐν ἣ κόμης οὐ παραγίγνεται, οὐ στρατιῶται πρὸ τῶν θυρῶν,
οὐ βασιλικῷ προστάγματι τὰ τῆς συνόδου τελειοῦται (ἐν τούτοις
γὰρ αἰεὶ κατὰ τῶν ἐπισκόπων ἴσχυσαν καὶ ἄνευ τούτων οὐδ' ὅλως
5 λαλῆσαι θαρροῦσιν), οὕτω κατέπτηξαν, ὡς τοὺς μὲν πρεσβυτέρους
κατασχεῖν καὶ μετὰ τὴν προθεσμίαν, πλάσασθαι δὲ πρόφασιν ἀπρεπῆ
ὅτι 'μὴ δυνάμεθα νῦν ἔλθεῖν διὰ τοὺς παρὰ Περσῶν γιγνομένους
πολέμους.' τοῦτο δὲ οὐκ ἦν ἀληθές, ἀλλὰ φόβος τοῦ συνειδότες. 3
τί γὰρ κοινὸν πόλεμος πρὸς ἐπισκόπους; ἡ διατὶ μὴ δυνάμενοι διὰ
10 τοὺς Πέρσας εἰς Ῥώμην ἔλθεῖν καίτοι μακρὰν ἀπέχουσιν καὶ πέραν
θαλάττης οὖσαν τοὺς τῆς ἀνατολῆς τόπους καὶ τοὺς ἐγγὺς ἐκείνων
περιήρχοντο ὡς λέοντες ζητοῦντες¹, τίς αὐτοῖς ἐναντιοῦται, ἵνα
διαβάλλοντες ἐξορίσωσιν;
- Ἀμέλει τοὺς πρεσβυτέρους ἀπολύσαντες ἐπὶ τῇ ἀπιθάνῳ ταύτῃ 12,1
15 προφάσει συνετάλουν ἀλλήλοις. 'ἐπεὶ μὴ δυνάμεθα ἐκκλησιαστικῇ κρί-
σει κρατεῖν, τὴν συνήθη τόλμαν ἐπιδειξώμεθα'. γράφουσι τοῖνυν Φιλα-
γρίῳ | καὶ ποιοῦσιν αὐτὸν μετὰ Γρηγορίου κατ' ὀλίγον ἐξελθεῖν εἰς
τὴν Αἴγυπτον καὶ λοιπὸν ἐπίσκοποι μαστίζονται καὶ ἐδεσμοῦντο
2 πικρῶς. Σαραπάμωνα γοῦν ἐπίσκοπον ὁμολογητὴν ἐξορίζουσι,
20 Ποτάμωνα δὲ ἐπίσκοπον ὁμολογητὴν ἀπολέσαντα καὶ αὐτὸν τὸν
ὀφθαλμὸν ἐν τῷ διωγμῷ οὕτω κατέκοψαν ταῖς καταυχενοῖς πληγαῖς, |
ὡς μὴ πρότερον παύσασθαι, πρὶν ἂν νομισθῇναι τὸν ἄνθρωπον νεκρὸν.
οὕτω γοῦν ἐρρίφη καὶ μόγις μετὰ ὥρας θεραπευόμενος καὶ διαρρι-
πιζόμενος ἀνέπνευσε τοῦ θεοῦ δεδοκότες τὸ ζῆν. ἀλλὰ μετὰ χρόνον
25 ὀλίγον ἐκ τοῦ πόνου τῶν πληγῶν ἀπέθανεν ἔχων ἐν Χριστῷ τὸ καύ-
χημα δευτέρου μαρτυρίου. πόσοι τε ἄλλοι μονάζοντες ἐμαστίζον- 3
το καθεζομένου Γρηγορίου μετὰ Βαλακίου τοῦ λεγομένου δουκός,
πόσοι ἐπίσκοποι ἐκόπτοντο, πόσαι παρθέναι ἐτύπτοντο.
- Εἶτα ὁ ἄθλιος Γρηγόριος μετὰ ταῦτα παρεκάλει πάντας κοινω- 13,1
30 νεῖν αὐτῷ. καίτοι εἰ κοινωνίαν ἡξίους παρ' αὐτῶν ἔχειν, οὐκ ἦσαν
ἄξιοι πληγῶν, εἰ δὲ ὡς φαύλους ἔκοπτες, τί ὡς ἀγίους παρεκάλεις;
ἀλλ' οὐδὲν ἦν αὐτῷ προκείμενον ἢ τὰ τῶν ἀποστειλάντων πληρῶσαι
καὶ τὴν αἵρεσιν συστήσαι. διὰ τοῦτο καὶ ἀνδροφόνος γέγονε καὶ δῆ-
μιος καὶ ὕβριστής καὶ δόλιος καὶ βέβηλος καὶ τὸ ὅλον χριστομάχος
35 ὁ ἀνόητος. τὴν γοῦν τοῦ ἐπισκόπου θείαν οὕτως ἐδίωξεν, ὡς μηδὲ 2
ἀποθανοῦσαν ἀφεῖναι ταφῆναι. καὶ τοῦτ' ἂν ἐγεγόνει καὶ ἄταφος
ἐρρίφη, εἰ μὴ οἱ ὑποδεξάμενοι αὐτὴν ὡς ἴδιον νεκρὸν ἐξήνεγκαν.
οὕτω καὶ ἐν τούτοις εἶχεν ἀνόσιον τὸν τρόπον. καὶ γὰρ καὶ χηρῶν 3
καὶ ἄλλων ἀνεξόδων λαβόντων ἐλεημοσύνην ἐκέλευε τὰ δεδομένα
40 διαρπάσσειν καὶ τὰ ἀγγεῖα, ἐν οἷς ἔφερον τὸ ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον,
κατεάσασθαι, ἵνα μὴ μόνον λαβῶν ἀσεβήσῃ, ἀλλὰ καὶ ἔργοις ἀτι-

1. Πρβλ. Α' Πέτρ. 5, 8.

μάξῃ τὸν κύριον ἀκουσόμενος ὅσον οὐδέπω παρ' αὐτοῦ· «ἐφ' ὅσον ἡτίμασας τούτους, ἐμὲ ἡτίμασας.»¹»

Πολλὰ τε ἕτερα ἐποίει, ἃ καὶ λόγου φράσιν ὑπεραίρει καὶ ἀκού- 14, 1
σας τις ἄπιστα νομίσει. ταῦτα δὲ διὰ τοῦθ' οὕτως ἐπραττεν, ἐπεὶ
5 μῆτε ἐκκλησιαστικῶ κανόνι τὴν κατάστασιν εἶχε μῆτε ἀποστολικῇ
παραδόσει κληθεὶς ἦν ἐπίσκοπος· ἀλλ' ἐκ παλατίου μετὰ στρατιωτικῆς
ἐξουσίας καὶ φαντασίας ἀπέσταλτο ὥσπερ ἀρχὴν κοσμικὴν ἐγκεχει-
ρισμένος. διὰ τοῦτο καὶ ἀρχόντων μᾶλλον ἤυχετο φίλος εἶναι ἢ
ἐπισκόπων καὶ μοναζόντων. εἰ ποτε οὖν καὶ ὁ πατὴρ Ἀντώνιος ἐκ 2
10 τοῦ ὄρους ἔγραψεν, ὥσπερ βδέλυγμα ἀμαρτωλῶ Θεοσέβεια οὕτως
ἐβδελύσσετο τὰ τοῦ ἁγίου γράμματα. εἰ ποτε δὲ βασιλεὺς ἢ 3
στρατηλάτης ἢ ἄλλος δικαστὴς ἐπέστελλεν, οὕτω περιχαρὴς ἐγίνετο
ὡς οἱ ἐν ταῖς Παροιμίαις, καθὼς σχετλιάζων ἔλεγεν ὁ λόγος· «ὦ
οἱ ἐγκαταλείποντες ὁδοὺς εὐθείας, οἱ εὐφραϊνόμενοι ἐπὶ κακοῖς καὶ
15 χαίροντες ἐπὶ διαστροφῇ κακῶν.»²» ἀμέλει τοὺς μὲν ταῦτα κομί- 4
ζοντας ἐτίμα χρήμασιν, Ἀντωνίου δὲ ποτε γράψαντος πεποίηκε
τὸν δοῦκα Βαλάκιον καταπτῦσαι τῆς ἐπιστολῆς καὶ ταύτην ἀπορρί-
ψαι. ἀλλ' οὐ παρείδεν ἡ θεία δίκη, μετ' οὐ πολὺ γάρ τὸν λεγόμενον
δοῦκα ἐπικαθήμενον ἵππῳ καὶ ἀπερχόμενον εἰς τὴν πρώτην μονὴν
20 ἐπιστραφεὶς ὁ ἵππος καὶ δακῶν εἰς τὸν μηρὸν κατέβαλε καὶ τριῶν
ἡμερῶν ἀπέθανεν.

Ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὕτως ἐπραττον κατὰ πάντων, ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ 15, 1
συνελθόντες ἐπίσκοποι που πεντήκοντα τοὺς μὲν περὶ Εὐσέβιον ὡς
ὑπόπτους καὶ φοβηθέντας ἔλθεῖν οὐκ ἀπεδέξαντο, ἀλλὰ καὶ τὰ γρα-
25 φέντα παρ' αὐτῶν ἠκύρωσαν, ἡμᾶς δὲ ἀπεδέξαντο καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς
κοινωνίαν ἠγάπησαν. ἕως δὲ ταῦτα ἐγίνετο, ἦλθεν εἰς γνῶσιν 2
τοῦ βασιλέως Κωνσταντος ἡ τε ἐν Ῥώμῃ γενομένη σύνοδος καὶ τὰ
ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ καὶ πάσῃ τῇ ἀνατολῇ κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν γεγε-
νημένα, καὶ γράφει τῷ ἀδελφῷ Κωνσταντίῳ καὶ λοιπὸν ἀμφοτέροις
30 ἀρέσκει σύνοδον γενέσθαι καὶ διαγνωσθῆναι τὰ πράγματα, ἵν' οἱ μὲν
ἀδικηθέντες μηκέτι πάσχωσιν, οἱ δὲ ἀδικοῦντες μηκέτι τοιαῦτα τολ-
μᾶν δύνωνται. συνέρχονται τοῖνυν ἀπὸ τε τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύ- 3
σεως ἐν τῇ Σερδῶν πόλει πλέον ἢ ἑλαττον ρο' τὸν ἀριθμὸν ἐπίσκοποι.
καὶ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς δύσεως μόνοι ἦσαν ἐπίσκοποι ἔχοντες πατέρα
35 τὸν Ὅσιον, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς ἐπήγοντο μεθ' ἑαυτῶν παιδευ-
γούς καὶ συνηγόρους Μουσουνιανὸν κόμητα καὶ Ἡσύχιον τὸν καστρή-
σιον, δι' οὗς καὶ προθύμως ἦλθον νομίζοντες μετ' ἐξουσίας αὐτῶν πάλιν
πάντα πράττεσθαι. οὕτω γάρ ἀεὶ διὰ τούτων φοβεροὺς ἑαυτοὺς ἐδεί-
κνυσαν οἷς ἐβούλοντο καὶ ἐπεβούλευον οἷς ἂν αὐτοῖς ἐδόκει. ὥς δὲ 4
40 ἀπαντήσαντες ἐωράκασιν ἐκκλησιαστικὴν δίκην μόνην γενομένην,
ὡς ἐωράκασι τοὺς ἀφ' ἐκάστης ἐκκλησίας καὶ πόλεως κατηγοροὺς

- καὶ τοὺς κατ' αὐτῶν ἐλέγχους, ὡς ἐωράκασιν Ἀρειον καὶ Ἀστέριον, τιμίους ἐπισκόπους, ἀνελθόντας μὲν σὺν αὐτοῖς, ἀποπηδήσαντας δὲ ἀπ' αὐτῶν καὶ ἐλθόντας μεθ' ἡμῶν διηγούμενους τε τὴν πανουργίαν ἐκείνων, ὡς ὑποπτοὶ εἶεν ἐν τοῖς πράγμασι καὶ φοβούνται κρίσιν
- 5 γενέσθαι, μὴ ἐλεγχθῶσι παρ' ἡμῶν μὲν συκοφάνται, παρὰ δὲ τῶν ἐπλάσαντο κατηγορῶν, ὡς αὐτοὶ πάντα ὑποβαλόντες καὶ τὰ τοιαῦτα μηχανησάμενοι. ταῦτα συνορῶντες, καίτοι μετὰ σπουδῆς ἐλθόντες, νομίσαντες μὴδὲ ἡμᾶς ἀπαντᾶν ὡς φοβουμένους, ὡς ἐωράκασιν καὶ τὴν ἡμῶν προθυμίαν, ἀποκλείουσιν ἑαυτοὺς ἐν τῷ παλατίῳ· ἐκεῖ
- 10 γὰρ ὄκουν. | καὶ λοιπὸν ἀλλήλοις συνεάλουν· ἤλθομεν ἐπ' ἄλλοις καὶ ἄλλα βλέπομεν· ἀπηντήσαμεν μετὰ κομήτων καὶ χωρὶς κομήτων ἢ κρίσις γίνεται· κατακρινόμεθα | πάντως. οἴδατε πάντες τὰ προστάγματα· ἔχουσιν οἱ περὶ Ἀθανάσιον τὰ ἐν τῷ Μαρεῳτῇ ὑπομνήματα, ἐξ ὧν αὐτὸς μὲν καθαρίζεται, ἡμεῖς δὲ καταισχυνόμεθα. τί δὴ οὖν
- 15 μέλλομεν; τί βραδύνομεν; πλασώμεθα προφάσεις καὶ ἀπέλθωμεν, μὴ μένοντες κατακριθῶμεν. βέλτιον φεύγοντας ἐρυθριαῖν ἢ ἐλεγχθέντας συκοφάντας κατακρίνεσθαι. ἐὰν φύγωμεν, δυνάμεθά πως καὶ τῆς αἰρέσεως προΐστασθαι· ἐὰν δὲ καὶ φεύγοντας ἡμᾶς κατακρίνωσιν, ἀλλ' ἔχομεν βασιλέα προστάτην τὸν μὴ ἀφιέντα ἡμᾶς ὑπὸ τῶν
- 20 λαῶν ἐκβάλλεσθαι ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν.
- Τοιαῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνοι διελογίζοντο· Ὅσιος δὲ καὶ οἱ ἄλλοι 16,1 πάντες ἐπίσκοποι. πυκνότερον αὐτοῖς ἐσήμαινον τὴν προθυμίαν τῶν περὶ Ἀθανάσιον καὶ ὡς ἔτοιμοι πρὸς ἀπολογίαν εἰσὶν ἐπαγγελλόμενοι διελέγχειν ὑμᾶς συκοφάντας, ἔλεγον τε· εἰ φοβεῖσθε τὴν κρίσιν,
- 25 τί ἀπηντᾶτε; ἔδει γὰρ ἢ μὴ ἐλθεῖν ἢ ἐλθόντας μὴ φεύγειν'. ἐκεῖνοι ταῦτα ἀκούοντες καὶ μᾶλλον καταπλήξαντες ἀπρεπεστέρα τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ προφάσεως ἄλλη προφάσει χρησάμενοι, ὡς βασιλέως αὐτοῖς ἐπινίκια κατὰ Περσῶν γράψαντος, ἐπεχείρησαν φεύγειν. καὶ ταύτην τὴν πρόφασιν οὐκ αἰδεσθέντες ἐπεμψάν δι' Εὐσταθίου
- 30 πρεσβυτέρου τῆς κατὰ Σαρδικὴν ἐκκλησίας. ἀλλ' οὐδὲ οὕτως αὐτοῖς ἢ φυγὴ καταθυμίως ἀπέβη· εὐθὺς γὰρ ἡ ἁγία σύνοδος, τῆς προήγορος ἦν ὁ μέγας Ὅσιος, ἔγραψεν αὐτοῖς φανερώς· ἢ ἀπαντήσατε ἀπολογησόμενοι πρὸς τὰς ἐπιφερομένας καθ' ὑμῶν κατηγορίας καὶ ἂς εἰργάσασθε συκοφαντίας, ἢ γινώσκετε ὅτι ὑμᾶς μὲν ὡς ὑπευ-
- 35 θύνους ἡ σύνοδος κατακρίνει, τοὺς δὲ περὶ Ἀθανάσιον ἐλευθέρους καὶ καθαροὺς ἀπὸ πάσης αἰτίας ἀποφαίνεται'. ἐκεῖνοι τοίνυν ὑπὸ φόβου τοῦ συνειδότος ἡλαύνοντο μᾶλλον ἢ τοῖς γράμμασιν ἐπείθοντο· καὶ γὰρ τοὺς ἀδικηθέντας παρ' αὐτῶν ὁρῶντες οὐδὲ πρὸς τοὺς λέγοντας ἐπεστρέφοντο, ἀλλ' ὀξύτερον ἐφευγον.
- 40 Ἐκείνων μὲν οὖν οὕτως αἰσχροῶς καὶ ἀπρεπῶς γέγονεν ἡ φυγὴ, 17,1 ἢ δὲ ἁγία σύνοδος ἢ ἀπὸ λε' καὶ πλέον ἐπαρχιῶν συναχθεῖσα ἐπιγνοῦσα τὴν τῶν Ἀρειανῶν κακοήθειαν ἐδέξατο τοὺς περὶ Ἀθανάσιον εἰς ἀπολογίαν περὶ ὧν πεπόνθασι καὶ ἐκεῖνοι κατηγορήσαν, καὶ οὕτως 2

- ἀπολογησαμένους, ἅπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, ἀπεδέξατο
καὶ ὑπερεθαύμασεν, ὥστε αὐτοὺς τε καὶ τὴν κοινωνίαν αὐτῶν ἀγαπήσας
καὶ γράψαι πανταχοῦ γράψαι τε καὶ εἰς τὴν ἑκάστου παροικίαν καὶ
5 Ἀθανάσιον μὲν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ καθαρὸς καὶ πάσης μεμψέως
ἐκτὸς εἶναι, τοὺς δὲ κατ' αὐτῶν γενομένους συκοφάντας κακούργους
καὶ πάντα μᾶλλον ἢ Χριστιανοὺς τυγχάνειν. ἀπέλυσαν γοῦν αὐ- 3
τοὺς μετ' εἰρήνης, | καθέειλιν δὲ Στέφανον καὶ Μηνόφαντον, Ἀκά-
κιον | καὶ Γεώργιον τὸν ἐν Λαοδικείᾳ, Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα
10 καὶ Θεόδωρον καὶ Νάρκισσον. Γρηγόριον γὰρ τὸν ἀπὸ βασιλέως
εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀποσταλέντα οὕτως ἀπεκήρυξαν ὥς μηδὲ ὅλως
ἐπίσκοπον γενόμενον μηδὲ ὀφειλόντα Χριστιανὸν ὀνομάζεσθαι.
ἠκύρωσαν γοῦν καὶ ἄς ἔδοξε καταστάσεις ποιεῖσθαι προστάξαντες
μηδὲ αὐτάς ὅλως ἐν ἐκκλησίαις ὀνομάζεσθαι διὰ τὸ καινὸν τῆς παρα-
15 νομίας.
- Οὕτω μὲν οὖν Ἀθανάσιος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἀπελύθησαν μετ' εἰρή- 18, 1
νης, τὰ τε γράμματα ἐν τῷ τέλει γέγραπται διὰ τὸ μῆκος τῆς ἐπι-
στολῆς, καὶ ἡ σύνοδος διαέλυσται, οἱ δὲ καθαιρεθέντες δέον καὶ οὕ-
τως ἡρεμεῖν, οἱ δὲ καὶ μετὰ τὴν οὕτως αἰσχροῦν φυγὴν κατελθόντες
20 τοιαῦτα ἔδρασαν, ὥς ἐκ τούτων μικρὰς αὐτῶν τὰς προτέρας δειχθῆ-
ναι πράξεις. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἠθέλησαν αὐτοῖς οἱ ἐν Ἀνδριανου- 2
πόλει κοινωνῆσαι ὥς φυγοῦσιν ἀπὸ τῆς συνόδου καὶ ὑπευθύνους γε-
νομένοις, ἀνῆνεγκαν βασιλεῖ Κωνσταντίῳ καὶ πεποιήκασιν ἀπὸ τῆς
ἐκεῖ καλουμένης Φάβρικος δέκα λαϊκῶν ἀποτμηθῆναι τὰς κεφαλὰς
25 ὑπουργούντος αὐτοῖς καὶ εἰς τοῦτο Φιλαργίου πάλιν ἐκεῖ κόμητος
γενομένου. καὶ τούτων τὰ μνήματα πρὸ τῆς πόλεως ἐστίν, ἅπερ
παρερρόμενοι καὶ ἡμεῖς ἐωράκαμεν. εἶτα ὥσπερ κατορθώσαντες,
ὅτι διὰ τοῦτ' ἔφυγον, ἵνα μὴ ἐλεγχθῶσι συκοφάνται, ἅπερ ἐβούλοντο,
ταῦτα καὶ βασιλεὺς ἐκέλευε. πεποιήκασιν γοῦν καὶ ἀπὸ τῆς Ἀλε- 3
30 ξανδρείας εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἐξορισθῆναι πρεσβυτέρους δύο καὶ δια-
κόνους τρεῖς. καὶ Ἀρειὸν μὲν καὶ Ἀστέριον, τὸν μὲν ἀπὸ Πέτρων
τῆς Παλαιστίνης, τὸν δὲ ἀπὸ τῆς Ἀραβίας, ἐπισκόπους τοὺς ἀποπη-
δῆσαντας ἀπ' αὐτῶν οὐ μόνον ἐξώρισαν εἰς τὴν ἄνω Λιβύην, ἀλλὰ
19, 1
35 νουπόλεως ἐπίσκοπον, ἐπειδὴ ἔβλεπον πολλῇ τῇ κατ' αὐτῶν παρρη-
σίᾳ χρώμενον καὶ ἐλέγχοντα αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν, πεποιήκασιν πάλιν,
ὥσπερ καὶ πρότερον, ἀλύσεισι σιδηραῖς δεθῆναι τὸν τράχηλον καὶ
τὰς χεῖρας καὶ οὕτως ἐξώρισαν· ἔνθα καὶ ἐτελεύτησεν, ὥς ἐκεῖνοι
γινώσκουσι. Καὶ Διόδωρον μὲν ἐπίσκοπον ἐκτοπίζουσιν, Ὀλύμπιον 2
40 δὲ τὸν ἀπὸ Αἰνῶν καὶ Θεόδουλον | τὸν ἀπὸ τῆς Τραιανουπόλεως,
ἀμφοτέρους ἀπὸ τῆς Θράκης ἐπισκόπους, ἀγαθοὺς καὶ ὀρθοδόξους
ἄνδρας, ἐπειδὴ ἐωράκασιν μισοῦντας τὴν αἵρεσιν, διέβαλον, τὸ πρῶ-
τον μὲν οἱ περὶ Εὐσέβιον καὶ ἔγραψε βασιλεὺς | Κωνσταντίος, τὸ

- δεύτερον δὲ ὑπέμνησαν οὗτοι. ἦν δὲ τὰ γραφέντα μὴ μόνον ἐκβάλλε-
σθαι τῶν πόλεων καὶ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτούς, ἀλλὰ καὶ κεφαλικὴν
διδόναι δίκην, εἴ που εὔρεθεῖεν οὗτοι. τοῦτο δὲ εἰ καὶ θαυμαστόν, 3
ἀλλ' οὐκ ἀλλότριον τῆς προαιρέσεως αὐτῶν, ὥς γὰρ μαθόντες τὸ
5 τοιοῦτον ἀπὸ τῶν περὶ Εὐσέβιον καὶ ὡσπερ κληρονόμοι τῆς ἀσεβείας
καὶ τῆς προαιρέσεως αὐτῶν τυγχάνοντες ἠθέλησαν ὥς οἱ πατέρες
αὐτῶν ἐν τῇ Θράκῃ, οὕτω καὶ οὗτοι ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ φοβερούς
ἑαυτοὺς δεῖξαι, καὶ ποιοῦσι γραφῆναι, ὥστε τοὺς λιμένας καὶ τὰς
εἰσόδους τῶν πόλεων τηρεῖσθαι, μήπως διὰ τὴν ἀπὸ τῆς συνόδου
10 συγχώρησιν ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς ἐκκλησίας. ποιοῦσι δὲ γραφῆναι 4
καὶ τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δικασταῖς περὶ Ἀθανασίου καὶ πρεσβυτέ-
ρων τινῶν ἐξ ὀνόματος, ἵνα, εἴτε ἐπίσκοπος εἴτε τις ἐξ ἐκείνων εὔρε-
θεῖη τῆς πόλεως ἢ τῶν ὄρων αὐτῆς ἐπιβάς, ἐξῇ τῷ δικαστῇ τῶν
εὐρισκομένων τὰς κεφαλὰς ἀποτέμνειν. οὕτως ἡ Ἰουδαϊκὴ νέα αἵρε-
15 σις οὐ μόνον ἀρνεῖται τὸν κύριον, ἀλλὰ καὶ φονεῖειν μεμάθηκεν.
Οὐδὲ οὕτω δὲ ἡρέμουν, ἀλλ' ὡσπερ ὁ πατήρ τῆς αἵρέσεως αὐτῶν 20,1
«περιέρχεται ὡς λέων ζητῶν τίνα καταπῇ¹», οὕτως οὗτοι δημοσίου
δρόμου τὴν ἐξουσίαν λαβόντες καὶ περιερχόμενοι, ὃν ἂν ἡύρισκον
ὀνειδίζοντα τοῦτοις τὴν φυγὴν καὶ μισοῦντα τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν,
20 τούτους ἐμάστιζον, ἐδέσμευον, ἐποιοῦν ἐξορίζεσθαι τῆς ἰδίας πατρίδος,
φοβερούς τε ἑαυτοὺς οὕτως ἐποιοῦν, ὥς πολλοὺς μὲν ὑποκριτὰς ποιῇ-
σαι, πολλοὺς δὲ εἰς ἐρημίας φεύγειν ἢ τοῦτοις βούλεσθαι κἂν ὅλως
συντυγχάνειν. τοιαῦτα ἦν αὐτῶν μετὰ τὴν φυγὴν τῆς μανίας τὰ 2
τολμήματα. καὶ γὰρ καὶ δρώσιν ἄλλο τι καινόν, ὅπερ τῆς μὲν αἵρέσεως
25 αὐτῶν ἐστὶ κατάλληλον, οὕπω δὲ πρότερον ἠκούσθη, ἀλλ' οὐδὲ τάχα
γενήσεται ποτε οὐδὲ παρὰ τοῖς ἀσελγεστέροις τῶν Ἑλλήνων, μήτιγε
Χριστιανοῖς. τῆς γὰρ ἁγίας συνόδου πρεσβευτὰς ἀποστειλάσης ἐπι-
σκόπους, Βικέντιον μὲν τὸν ἀπὸ Καπύης (ἐστὶ δὲ αὕτη μητρόπολις
τῆς Καμπανίας), Εὐφράτην δὲ τὸν ἀπὸ Ἀγριππίνης (ἐστὶ δὲ καὶ
30 αὕτη μητρόπολις τῆς ἄνω Γαλλίας), ἵνα, ὥς ἡ σύνοδος ἔκρινε, συγ-
χωρήσῃ βασιλεὺς εἰς τὰς ἐκκλησίας τοὺς ἐπισκόπους ἐπανελθεῖν,
ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἐξέβαλε, γράψαντός τε καὶ τοῦ εὐσεβεστάτου
Κώνσταντος τῷ ἀδελφῷ ἑαυτοῦ καὶ συστήσαντος τοὺς ἐπισκόπους.
οἱ θαυμαστοὶ καὶ πρὸς πάντα τολμηροί, ὥς ἐωράκασιν αὐτοὺς 3
35 ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας, βουλευόνται μὲν κοινῇ, | μόνος δὲ Στέφανος
ἀναδέχεται τὸ δρᾶμα ὡς ἐπιτηδεῖως ἔχων περὶ τὰ τοιαῦτα. μισθοῦν-
ται τοίνυν πόρνην δημοσίαν ἐν αὐταῖς ταῖς ἡμέραις τοῦ ἀγιωτάτου
πάσχα καὶ γυμνῶσαντες ταύτην ἐπαφίᾳσι νυκτὸς Εὐφράτῃ τῷ
ἐπισκόπῳ. καὶ ἡ μὲν πόρνη τὸ πρῶτον νομίσασα νεώτερον εἶναι 4
40 τὸν καλέσαντα | προθύμως ἠκολούθει, ὥς δὲ ῥιφεῖσα παρ' ἐκείνων
εἶδε κοιμώμενον τὸν ἄνθρωπον καὶ μὴ εἰδότα τὸ γινώμενον, εἶτα

1. Α' Πέτρ. 5, 8.

- ὥς κατενόησε καὶ εἶδε πρεσβύτου πρόσωπον καὶ ἐπισκόπου κατά-
 στασιν, εὐθὺς ἀναβοήσασα τὴν βίαν ἐβόα. ἐκεῖνοί τε ἤξιον σιωπᾶν
 καὶ καταψεύδεσθαι τοῦ ἐπισκόπου. ἡμέρας τοῖνυν γενομένης δια- 5
 τεθρύλητο τὸ πρᾶγμα καὶ πᾶσα ἡ πόλις συνέτρεχεν, οἱ τε ἀπὸ τοῦ
 5 παλατίου ἐκινοῦντο θαυμάζοντες τὸ θρυλούμενον καὶ ἀξιοῦντες μὴ
 σιωπηθῆναι τοῦτο. γέγονε τοῖνυν κρίσις, καὶ ὁ μὲν ἑταιροτρόφος
 ἤλεγξε τοὺς ἐλθόντας ἐπὶ τὴν πόρνην, ἐκεῖνοι δὲ τὸν Στέφανον
 ἤσαν γὰρ αὐτοῦ κληρικοί. ὁ μὲν οὖν Στέφανος καθαιρεῖται, καὶ γίγνε-
 ται ἀντ' αὐτοῦ Λεόντιος ὁ ἀπόκοπος, ἵνα μόνον μὴ λείπη τῇ ἀρειανῇ
 10 αἵρέσει προστάτης.
- Ὁ δὲ βασιλεὺς Κωνστάντιος ὀλίγον τι κατακυγεῖς εἰς ἑαυτὸν ἦλθε 21,1
 λογισάμενός τε ἐξ ὧν ἔδρασαν τῷ Εὐφράτῃ ὅτι καὶ τὰ κατὰ τῶν ἄλ-
 λων ἐπιχειρήματα τοιαῦτά ἐστι, τοὺς μὲν ἐξορισθέντας ἀπὸ τῆς
 Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Ἀρμενίαν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους εὐθὺς
 15 ἀπολυθῆναι κελεύει, γράφει δὲ εἰς Ἀλεξάνδρειαν φανερώς μηκέτι
 διώκεσθαι τοὺς μετὰ Ἀθανασίου κληρικούς τε καὶ λαϊκούς. εἴτα 2
 μετὰ μῆνάς που δέκα τελευτήσαντος Γρηγορίου μεταπέμπεται καὶ
 Ἀθανάσιον μετὰ πάσης τιμῆς, οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ
 τρίτον γράψας αὐτῷ μὲν φιλικά, δι' ὧν θαρρεῖν καὶ ἐλθεῖν προέτρεπε.
 20 πέμπει τε πρεσβύτερον καὶ διάκονον, ἵν' ἔτι μᾶλλον θαρρῶν ἐπανελ-
 θοι. ἐνόμιζε γὰρ διὰ τὸν φόβον τῶν πρότερον γενομένων ὀλιγωρεῖν με
 περὶ τὴν ἐπάνοδον. γράφει δὲ καὶ τῷ ἀδελφῷ ἑαυτοῦ Κωνσταντι, 3
 ἵνα καὶ αὐτὸς ἐπανελθεῖν με προτρέψῃται. διεβεβαίωτο γὰρ ἐνιαυ-
 τὸν ὅλον ἐκδέχεσθαι τὸν Ἀθανάσιον καὶ οὐκ ἂν ποτε ἐπιτρέψαι μὴ
 25 γενέσθαι τινὰ καινοτομίαν ἢ καὶ κατάστασιν φυλάττων Ἀθανασίῳ
 τῷ ἐπισκόπῳ τὰς ἐκκλησίας.
- Οὕτω δὲ οὖν γράψαντος αὐτοῦ καὶ προτρεψαμένου διὰ πολλῶν 22,1
 (καὶ γὰρ καὶ τοὺς κόμητας αὐτοῦ πεποίηκε γράψαι, Πολέμιον, Δα-
 τιανόν, Βαρδίωνα, Θάλασσον, Ταῦρον καὶ Φλωρέντιον, οἷς καὶ
 30 μᾶλλον πιστεύειν ἦν), τὸ δὲ ὅλον δεδωκώς τῷ θεῷ τῷ καὶ εἰς τοῦτο
 κατανύξαντι τὸν Κωνστάντιον ἦλθεν Ἀθανάσιος μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ
 πρὸς αὐτόν, γνησίως τε αὐτὸν ἐώρακε καὶ ἀπέλυσεν εἰσελθεῖν εἰς
 τὴν πατρίδα καὶ τὰς ἐκκλησίας γράψας καὶ τοῖς κατὰ τόπον δικα-
 σταῖς, ἐπειδὴ πρότερον προστάξας ἦν φυλάττεσθαι τὰς διόδους,
 35 ἵνα ἀκώλυτον ἔχωσι τὴν πάροδον. εἴτα τοῦ ἐπισκόπου ἀποδυρομέ- 2
 νου περὶ ὧν | πέπονθε καὶ περὶ τῶν κατ' αὐτοῦ γραφέντων παρ' αὐτοῦ
 παρατιθεμένου τε, μὴ πάλιν μετὰ τὴν ἀποδημίαν διαβολαὶ γένωνται
 παρὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ λέγοντος· 'κάλει τούτους', | εἰ βούλει, (ἔξεστι
 γὰρ ἐστάναι τούτους δι' ἡμᾶς) καὶ διελέγχομεν αὐτούς', τοῦτο μὲν
 40 οὐ πεποίηκε, πάντα δέ, ὅσα πρότερον ἐκ διαβολῆς ἦν γραφέντα κατ'
 αὐτοῦ, ἀναιρεθῆναι ταῦτα καὶ ἀπαλειφῆναι κελεύει διαβεβαιωσά-
 μενος· 'μηκέτι τοῦ λοιποῦ διαβολῶν ἀνέχεσθαι, ἀλλ' εἶναι βεβαίαν
 καὶ ἀμετάβλητον τὴν προαίρεσιν'. καὶ τοῦτο οὐχ ἀπλῶς ἔλεγεν, 3

ἀλλ' ὄρκοις ἐπεσφράγιζε τοὺς λόγους τὸν θεὸν ἐπὶ τούτοις καλῶν μάρτυρα. πολλοῖς γοῦν καὶ ἑτέροις λόγοις προτρεψάμενος αὐτὸν καὶ θαρρεῖν παρακελευσάμενος γράφει πρὸς τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς δικαστὰς ταῦτα·

- 5 Νικητῆς Κωνστάντιος Μέγιστος Σεβαστὸς ἐπισκόποις καὶ κλη- 23,1
ρικοῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.

Οὐκ ἀπελείφθη τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος ὁ αἰδεσιμώτατος. . .

(Ἐγράφη ὀπίσω εἰς τὸν ξε' λόγον καὶ ἔστιν ἐξ ὁλοκλήρου ὁμοία ταύτης.)

Ἐτέρᾳ ἐπιστολῇ

2

- 10 Κωνσταντίου πρὸς τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας λαόν.

Σκοπὸν ποιούμενοι τὴν ὑμετέραν ἐν ἅπασιν εὐνομίαν. . .

(Ἐγράφη καὶ αὕτη ὁμοίως εἰς τὸν αὐτὸν ξε' λόγον καὶ διὰ τὸ μηδὲν παραλλάσσειν κατελείφθησαν νῦν ἄγραφοι.)

Ἐτέρᾳ ἐπιστολῇ

- 15 Νικητῆς Κωνστάντιος Αὐγουστος Νεστορίῳ ἐπάρχῳ Αἰγύπτου.

Φανερόν ἐστι πρὸ τούτου πρόσταξιν ἡμετέραν γεγενῆσθαι, ὥστε κατὰ τῆς ὑπολήψεως Ἀθανασίου τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἐπισκόπου γράμματά τινα εὕρισκεσθαι, ταῦτά τε συνέστηκεν ἐν τῇ τάξει τῆς σῆς καθοσιώσεως εἶναι. βουλόμεθα τοιγαροῦν, ἵνα ἡ δεδοκιμασμένη ἡμῖν νηφαλιότης σου πάσας τὰς ἐπιστολάς ὅσας ἂν περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ προειρημένου γενομένας ἐν τῇ ὑπὸ σέ τάξει ἀκολουθῶς τῇ ἡμετέρᾳ ταύτῃ κελεύσει εἰς τὸ ἡμέτερον κομητᾶτον ἀποστείλῃ.

Ἄ δὲ καὶ μετὰ θάνατον τοῦ μακαρίου Κωνσταντος ἔγραψεν, 24,1
ἔστι ταῦτα, Ῥωμαῖστί μὲν γραφέντα, ἑρμηνευθέντα δὲ Ἑλληνιστί·

- 25 | Νικητῆς Κωνστάντιος Αὐγουστος Ἀθανασίῳ.

Εὐχὴν αἰέ μοι ταύτην γεγενῆσθαι, ὥστε πάντα | καταθυμίως 2
ἀποβαίνειν τῷ ποτέ μου ἀδελφῷ Κώνσταντι, οὐδὲ τὴν σὴν σύνεσιν 3
ἔλαθεν· ἐν ὅσῃ τε λύπῃ διετέθην μαθὼν τοῦτον ἀνηρῆσθαι παρὰ τινων 3
ἀνοσιωτάτων, στοχαζέσθαι πάλιν δύναται ἡ σὴ φρόνησις. ἐπεὶ οὖν τι- 3
νές εἰσιν ἐν τῷ παρόντι καιρῷ, τῷ οὕτω πενθικῷ, πειρώμενοί σε ἐκφο-
βεῖν, διὰ τοῦτο ταῦτα πρὸς τὴν σὴν στερρότητα δοθῆναι τὰ γράμματα 3
ἐδικαίωσα προτρεπόμενός σε, ἵνα, ὡς πρέπει ἐπίσκοπον, τοὺς λαοὺς 3
τὰ ὀφειλόμενα τῇ θεῇ θρησκείᾳ διδασκῆς καὶ μετ' αὐτῶν συνήθως 3
εὐχαῖς σχολάζῃς καὶ μὴ ματαίοις θρύλοις, εἴ τινες ἂν γένοιτο, 4
πιστεύσης. ἡμῖν γὰρ τοῦτο ἐν τῇ ψυχῇ πέπηγεν, ὥστε σε ἀκολου- 4
θῶς τῇ ἡμετέρᾳ προαιρέσει διαπαντός ἐν τῷ τόπῳ σου θέλειν ἐπί-
σκοπον εἶναι. ἡ θεῖα πρόνοια πολλοῖς ἔτεσί σε διατηροίῃ, γενεῷ προ-
φιλέστατε.

- Τούτων οὕτω πραχθέντων οὕτω τε συνταξαμένων καὶ τῆς ὁδοῦ 25,
λοιπὸν ἐπιβάντων οἱ μὲν φίλοι φίλον ὀρώντες ἔχαιρον, τῶν δὲ ἄλλων
οἱ μὲν ἐδυσωποῦντο βλέποντες αὐτόν, οἱ δὲ καὶ παρρησίαν οὐκ ἔχον-
τες ἐκρύπτοντο, οἱ δὲ καὶ μετεγίνωσκον ἐφ' οἷς ἔγραψαν κατὰ τοῦ
5 ἐπισκόπου. πάντες γοῦν οἱ ἀπὸ Παλαιστίνης ἐπίσκοποι χωρὶς 2
δύο που ἢ τριῶν καὶ αὐτῶν ὑπόπτων τυγχανόντων οὕτω τὸν Ἀθα-
νάσιον ὑπεδέξαντο καὶ τὴν πρὸς αὐτόν ἡσπάσαντο κοινωνίαν, ὡς
καὶ γράψαι καὶ ἀπολογήσασθαι, ὅτι, ἃ πρότερον ἔγραψαν, οὐ κατὰ
προαίρεσιν, ἀλλὰ βιαζόμενοι πεποιήκασιν. περὶ γὰρ τῶν ἐν Αἰγύ- 3
10 πτῳ καὶ ταῖς Λιβύαις ἐπισκόπων καὶ τῶν ἐν αὐταῖς καὶ τῶν ἐν
Ἀλεξανδρείᾳ λαῶν περιττόν ἐστι καὶ λέγειν, πάντων συντρεχόντων
καὶ ἀνεκλάλητον ἔχόντων τὴν χαράν, οὐχ ὅτι μόνον τοὺς ἰδίους παρ'
ἐλπίδα ζώντας ἀπελάμβανον, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν αἰρετικῶν ὡς τυράν-
νων καὶ λυττάνων κυνῶν ἀπηλλάττοντο. μεγάλη γοῦν ἦν εὐφρο-
15 σὴν τῶν λαῶν ἐν ταῖς συνάξεσι παροξυνόντων ἀλλήλους εἰς ἀρετὴν.
πόσαι τῶν ἀγάμων πρότερον οὔσαι πρὸς γάμον ἔτοιμοι ἔμειναν
παρθένοι τῷ Χριστῷ· πόσοι νεώτεροι βλέποντες ἐτέρους τὸν μονήρη
βίον ἡγάπησαν· πόσοι πατέρες προέτρεπον τέκνα· πόσοι δὲ καὶ παρὰ
τέκνων ἡξιώθησαν, μὴ ἐμποδίζεσθαι τῆς ἐν Χριστῷ ἀσκήσεως· 4
20 πόσαι γυναῖκες ἔπεισαν ἄνδρας, πόσαι δὲ καὶ παρὰ ἀνδρῶν ἐπείσθη-
σαν «σχολάζειν τῇ προσευχῇ», ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος· πόσαι χῆραι,
πόσοι δὲ καὶ ὀρφανοὶ τὸ πρότερον πεινῶντες καὶ γυμνοὶ τυγχάνοντες
ἐκ πολλῆς τῆς τῶν λαῶν προθυμίας οὔτε | λοιπὸν ἐπείνων, ἀλλὰ
καὶ ἐνδεδυμένοι προήρχοντο. καὶ ὅλως τοσαύτη ἦν ἄμιλλα περὶ 5
25 ἀρετὴν, ὡς ἐκάστην οἰκίαν καὶ οἶκον ἐκάστου νομίζειν ἐκκλησίαν
εἶναι διὰ τὴν τῶν ἐνοικούντων φιλοκαλίαν τε καὶ τὴν | πρὸς τὸν θεὸν
εὐχὴν. εἰρήνη τε ἦν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις βαθεῖα καὶ θαυμαστὴ γραφόν-
των τῶν πανταχόθεν ἐπισκόπων καὶ δεχομένων παρὰ Ἀθανασίου
τὰ συνήθη τῆς εἰρήνης γράμματα.
- 30 Καὶ γὰρ καὶ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης ὥσπερ ὑπὸ τοῦ συνειδότος 26, 1
μαστιζόμενοι μετέγνωσαν καὶ γράφουσι μὲν αὐτῷ τῷ ἐπισκόπῳ
φιλικὴν καὶ εἰρηνικὴν ἐπιστολήν, καίτοι μὴ λαβόντες παρ' αὐτοῦ
γράμματα. ἀνελθόντες δὲ καὶ εἰς τὴν Ῥώμην μετενόουν ὁμολογοῦντες
ὅτι πάντα, ὅσαπερ πεποιήκασιν καὶ εἰρήκασιν κατ' αὐτοῦ, ταῦτα εἶναι
35 πάντα ψευδῆ καὶ μόνον συκοφαντίαν. οὐχ ἀπλῶς δὲ τοῦτο οὐδ' 2
αὐτοὶ πεποιήκασιν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀναθεματίσαντες τὴν ἀρειανὴν
αἵρεσιν ἔγγραφον τὴν μετάνοιαν αὐτῶν δεδώκασιν γράψαντες Ἰου-
λίῳ τῷ ἐπισκόπῳ, Ῥωμαῖστί μὲν, μεταβληθέντα δὲ Ἑλληνιστί,
ταῦτα· τὸ γὰρ ἀντίγραφον ἀπεστάλη ἡμῖν παρὰ Παύλου ἐπισκόπου
40 Τριβέρων Ῥωμαῖστί.

Ἑρμηνεία ἀπὸ Ῥωμαϊκοῦ

3

Κυρίῳ μου μακαριωτάτῳ πάπᾳ Ἰουλίῳ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης.
Ἐπειδὴ συνέστηκεν ἡμᾶς πρὸ τούτου πολλά τε καὶ δεινά...
(Ἐγγραφή ὀπίσω εἰς τὸν ξη' λόγον καὶ ἔστι κατὰ πάντα ὁμοία καὶ ἴση.)

5 Ἑρμηνεία ἀπὸ Ῥωμαϊκοῦ

4

Κυρίῳ μου ἀδελφῷ Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης ἐπίσκοποι.

Ἀφορμὴ ἡμῖν ἐδόθη διὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συμπρεσβυτέρου...
(Ἐγγραφή ὀπίσω εἰς τὸν αὐτὸν ξη' λόγον καὶ ἔστιν ὁμοία καὶ ἴση ἐξ

10 ὁλοκλήρου.)

Ταῦτα γράψαντες ὑπέγραψαν καὶ τοῖς εἰρηνικοῖς παρερχομένων
πρεσβυτέρων Ἀθανασίου Πέτρου τε καὶ Εἰρηναίου καὶ Ἀμμωνίου
λαϊκοῦ, καίτοι μὴδὲ δι' αὐτῶν γράψαντος αὐτοῖς.

5

Τίς τοίνυν οὐκ ἐθαύμαζε βλέπων ταῦτα καὶ τὴν τοσαύτην τῶν
15 ἐκκλησιῶν εἰρήνην; τίς οὐκ ἔχαιρεν ὄρων τῶν τοσούτων ἐπισκόπων
τὴν ὁμόνοιαν; τίς οὐκ ἐδόξαζε τὸν κύριον θεωρῶν τῶν λαῶν τὴν ἐν
ταῖς συνάξεσιν εὐφροσύνην; πόσοι τῶν ἐχθρῶν μετενόουν· πόσοι τῶν
πρότερον διαβαλλόντων ἀπελογοῦντο· πόσοι πρότερον μισοῦντες
αὐτὸν ὕστερον ἠγάπησαν· πόσοι τῶν γραψάντων κατ' αὐτοῦ παλιν-
20 ὤδιαν ἦσαν. πολλοὶ καὶ τῶν μὴ προαιρέσει, ἀλλ' ἀνάγκῃ μετὰ τῶν
Ἀρειανῶν ὄντες ἐρχόμενοι νυκτὸς ἀπελογοῦντο, καὶ τὴν μὲν αἵρεσιν
ἀνεθεμάτιζον, ἤξιον δὲ συγγνώμην ἔχειν, ὅτι διὰ τὰς συσκευὰς
καὶ τὰς διαβολὰς παρ' αὐτῶν γιγνομένης τοῖς μὲν σώμασιν ἐκεῖ
φαίνονται, τῇ δὲ καρδίᾳ μετὰ Ἀθανασίου συνάγονται καὶ αἰεὶ μετ'
25 αὐτοῦ τυγχάνουσι· καὶ πιστεύσατε.

27,1

2

Ἀλλὰ ταῦτα ἀκούοντες καὶ βλέποντες οἱ | κληρονόμοι τῆς γνώμης
καὶ τῆς ἀσεβείας τῶν περὶ Εὐσέβιον, Λεόντιος ὁ ἀπόκοπος, ὃν οὐδὲ
ὡς λαϊκὸν κοινωνεῖν ἐχρῆν, διότι ἑαυτὸν ἀπέκοψεν ὑπὲρ τοῦ μετ' ἐξου-
σίας λοιπὸν κοιμᾶσθαι μετὰ Εὐστολίου τινός, γυναικὸς μὲν δι' αὐτόν,
30 λεγομένης δὲ παρθένου, Γεώργιός τε καὶ Ἀκάκιος καὶ Θεόδωρος καὶ
Νάρκισσος, οἵτινες καὶ ἐν τῇ συνόδῳ καθηρέθησαν, μεγάλως ἠσχύνοντο.
εἰτα βλέποντες τὴν πρὸς Ἀθανάσιον τῶν ἐπισκόπων συμ-
φωνίαν τε καὶ εἰρήνην, πλείους δὲ ἦσαν υ', ἀπὸ τῆς μεγάλης Ῥώμης
καὶ τῆς Ἰταλίας πάσης Καλαβρίας τε καὶ Ἀπουλίας καὶ Καμπανίας
35 Βριττίας τε καὶ Σικελίας Σερδινίας τε καὶ Κορσικῆς καὶ πάσης τῆς
Ἀφρικῆς τοὺς τε ἀπὸ Γαλλίων καὶ Βριττανίας καὶ Σπανίων μετὰ
τοῦ μεγάλου καὶ ὁμολογητοῦ Ὁσίου, ἔπειτα τοὺς ἀπὸ τῶν Παννον-
νίων καὶ Νωρικοῦ καὶ Σισκίας Δαλματίας τε καὶ Δαρδανίας Δακίας
τε καὶ Μυσίας Μακεδονίας Θεσσαλίας καὶ πάσης τῆς Ἀχαΐας καὶ
40 Κρήτης Κύπρου τε καὶ Λυκίας καὶ πλείστους τῆς Παλαιστίνης τε

28,1

2

- καὶ Ἰσαυρίας Αἰγύπτου καὶ Θηβαίδος καὶ πάσης Λιβύης καὶ Πενταπό-
 λεως. ταῦτα βλέποντες ἐκείνοι φόβῳ καὶ φόβῳ συνεσχέθησαν, φόβῳ
 3 μὲν διὰ τὴν τοσούτων κοινωνίαν, φόβῳ δὲ μὴ οἱ παρ' αὐτῶν ἀπα-
 τηθέντες προστεθῶσι τῇ τῶν τοσούτων ὁμοφυλίᾳ καὶ λοιπὸν ἡ αἵρεσις
 5 αὐτῶν παραδειγματισθεῖσα θριαμβευτῇ καὶ στηλιτευτῇ πανταχοῦ.
- Πρῶτον μὲν τοὺς περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα ὡς τοὺς κύνας
 μεταπειθουσι μεταβαλέσθαι καὶ εἰς τὸν ἴδιον ἐμετὸν ἐπιστρέψαι
 καὶ ὡς τοὺς χοίρους εἰς τὸν πρότερον βόρβορον τῆς ἀσεβείας πάλιν
 10 κυλισθῆναι¹ πρόφασιν τε τῆς μετανοίας πλάσασθαι, ὡς διὰ φόβον
 τοῦ θεοσεβεστάτου Κώνσταντος εἶεν τοῦτο πεποιηκότες, καίτοι,
 εἰ καὶ φόβος ἦν, ἀλλ' οὐκ ἐχρῆν, εἴπερ ἐθάρρουν οἷς ἔπραξαν, προ-
 δότας τούτων γίγνεσθαι. ὅτε δὲ οὐδὲ φόβος, ἀλλ' ἐψεύδοντο,
 2 πῶς οὐκ ἄξιοι πάσης καταγνώσεώς εἰσιν; οὔτε γὰρ στρατιώτου
 παρόντος, οὐ παλατινῶν ἢ νοταρίων ἀποσταλέντων, ὅποια νῦν αὐτοὶ
 15 ποιοῦσιν, ἀλλ' οὐδὲ βασιλέως παρόντος οὐδὲ ὅλως κληθέντες παρά-
 τινος ἔγραψαν, ἀλλ' αὐτοὶ θέλοντες ἀνῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐν
 τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐνθα φόβος μὲν ἔξωθεν οὐκ ἦν, μόνος δὲ ὁ τοῦ θεοῦ
 φόβος ἐστὶ καὶ ἐλευθέραν ἕκαστος | ἔχει τὴν προαίρεσιν δι' ἑαυτῶν
 μετενόησαν καὶ ἔγραψαν. καὶ ὁμῶς Ἀρειανοὶ δεύτερον γενόμενοι
 20 τοιαύτην πάλιν ἀπρεπῇ πρόφασιν ἐπινοήσαντες οὐκ ἐρυθριῶσιν.
- Ἐπειτα κοινῇ προσελθόντες παρεκάλουν τὸν βασιλέα Κωνσταν-
 30 τιον λέγοντες· καὶ τὸ πρῶτον ἀξιοῦντες οὐκ ἐπιστεύθημεν· ἐλέγομεν
 γάρ, ὅτε μετεπέμψου τὸν Ἀθανάσιον, ὅτι τοῦτον προσκαλοῦμενος
 τὴν ἡμετέραν αἵρεσιν ἐκβάλλεις. οὗτος γὰρ ἐξ ἀρχῆς κατ' αὐτῆς
 25 γέγονε καὶ οὐ παύεται ταύτην | οὗτος ἀναθεματίζων. αὐτὸς μὲν
 οὖν ἤδη πεπλήρωκε τὰ πανταχοῦ γράφων καθ' ἡμῶν, καὶ οἱ μὲν
 πλεῖστοι τὴν μετ' αὐτοῦ κοινωνίαν ἔχουσι, τῶν δὲ καὶ δοξάντων μεθ'
 ἡμῶν εἶναι οἱ μὲν προστετέθησαν αὐτῷ, οἱ δὲ μέλλουσιν· ἡμεῖς δὲ
 ἐμείναμεν μόνοι. καὶ φόβος μὴ καὶ ἡ αἵρεσις γνωσθῇ καὶ λοιπὸν
 30 ἡμεῖς καὶ σὺ χρηματίζωμεν αἰρετικοί. καὶν τοῦτο γένηται, σκόπει
 μὴ μετὰ Μανιχαίων λογισθῶμεν. ἄρξαι πάλιν οὖν διώκειν καὶ πρό-
 στα τῆς αἰρέσεως· καὶ γὰρ καὶ αὕτη σὲ βασιλέα ἔχει. τοιαῦτα
 3 μὲν οὖν ἦν τούτων τὰ τῆς πανουργίας ῥήματα. καὶ αὐτὸς δὲ διερχό-
 μενος, ὅτε πρὸς Μαγνέντιον ἔσπευδε, καὶ βλέπων τὴν πρὸς Ἀθανά-
 35 σιον τῶν ἐπισκόπων κοινωνίαν, ὡς ὑπὸ πυρὸς ἀναφθεῖς μετεβάλλε-
 το τὴν γνώμην καὶ οὔτε τῶν ὄρκων ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ καὶ ὧν ἔγρα-
 ψεν ἐπελάθετο καὶ τῶν πρὸς τὸν ἀδελφὸν καθηκόντων ἀγνώμων
 γέγονε. καὶ γὰρ καὶ αὐτῷ γράφων καὶ Ἀθανάσιον ἐωρακώς ὄρκους
 δέδωκε, μὴ ἄλλως ποιήσῃν, ἢ ὡς ἂν ὁ λαὸς βούληται καὶ τῷ ἐπισκόπῳ
 40 καταθυμίως τυγχάνοι. ἀλλ' ἡ πρὸς τὴν ἀσέβειαν σπουδὴ πάντων
 ἀθρόως αὐτὸν ἐπιλαθέσθαι πεποιήκεν. οὐ δεῖ δὲ θαυμάζειν, εἰ μετὰ

1. Πρβλ. Β' Πέτρ. 2, 22.

τοσαῦτα γράμματα καὶ τοσοῦτους ὄρκους ἡλλοιώθη Κωνστάντιος, δπουγε καὶ ὁ τῆς Αἰγύπτου τότε τύραννος Φαραῶ πολλάκις ἐπαγγελ-
 λόμενος καὶ διὰ τοῦτο λαμβάνων τῶν βασάνων ἀνέσιν μετετίθετο,
 ἕως εἰς τέλος ἀπώλετο σὺν αὐτοῖς τοῖς ὁμονήσαντι αὐτῷ.

- 5 Τούτους μὲν οὖν κατὰ πόλιν πρῶτον ἐβιάζετο μετατίθεσθαι, 31, 1
 γενόμενος δὲ ἐν τῇ Ἀρελατῷ καὶ τῇ Μεδιολάνῳ λοιπόν, ὡς οἱ αἰρετι-
 κοὶ συνεβούλευσαν καὶ ὑπέθεντο, οὕτως αὐτὸς ἐπραττε, μᾶλλον
 δὲ οὕτως καὶ αὐτοὶ διεπράττοντο καὶ ἐνήλλοντο κατὰ πάντων ἔχοντες
 τὴν ἐξουσίαν. καὶ εὐθὺς ὧδε μὲν ἐντολαὶ καὶ γράμματα πρὸς τὸν 2
 10 ἑπαρχον, ἵνα τέως ὁ σῖτος ἀφαιρεθῇ παρὰ Ἀθανασίου καὶ δοθῇ
 τοῖς τὰ Ἀρείου φρονοῦσι, καὶ ἵνα ἐξῇ ὑβρίζειν τοῖς βουλομένοις
 τοὺς μετ' αὐτοῦ συναγομένους. ἀπειλὴ τε ἦν τοῖς δικασταῖς εἰ μὴ
 συνάγοιντο. μετὰ τῶν Ἀρειανῶν. ἦν δὲ ταῦτα προοίμια τῶν μετὰ 3
 15 ταῦτα γενομένων διὰ τοῦ δουκὸς Συριανοῦ. εἰς δὲ τὰ ἔξω μέρη
 προστάγματα πάλιν, καὶ νοτάριοι κατὰ πόλιν καὶ παλατινοὶ φέροντες
 ἀπειλὰς ἀπεστέλλοντο πρὸς τε τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς δικαστάς,
 | ἵν' οἱ μὲν δικασταὶ ἐπείγῳσιν, οἱ δὲ ἐπίσκοποι ἧ ἵνα κατὰ Ἀθα-
 νασίου γράφωσι κοινωνίαν ἔχοντες πρὸς τοὺς Ἀρειανούς ἧ τιμωρίαν
 αὐτοὶ μὲν ὑπομένωσιν ἐξοριστίας, οἱ δὲ τούτοις συνερχόμενοι λαοὶ 4
 20 δεσμὰ καὶ ὕβρεις καὶ πληγὰς κατ' αὐτῶν καὶ ἀφαιρῶσιν τῶν ἰδίων
 ὑπαρχόντων ἔσεσθαι γινώσκοιεν. οὐκ ἡμελεῖτο δὲ τὸ πρόσταγμα·
 καὶ γὰρ εἶχον οἱ ἀποσταλέντες μεθ' ἑαυτῶν κληρικοὺς Οὐρσακίου καὶ
 Οὐάλεντος, ἵνα καὶ παροξύνωσι καὶ ἀμελοῦντας τοὺς δικαστάς κατε-
 νέγκωσι τῷ βασιλεῖ. καὶ τὰς μὲν αἵρέσεις ὡς μικροτέρας ἑαυτῶν ἀδελ-
 25 φάς συνεχώρουν βλασφημεῖν εἰς τὸν κύριον, μόνοις δὲ τοῖς Χριστιανοῖς
 ἐπεβούλευον οὐ φέροντες ἀκούειν περὶ Χριστοῦ λόγων εὐσεβῶν. πόσοι
 τοιγαροῦν | ἐπίσκοποι κατὰ τὸ γεγραμμένον «ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασι-
 λέας ἤχθησαν» καὶ παρὰ δικαστῶν ἤκουσαν· ἧ ὑπογράψατε ἧ τῶν ἐκ- 5
 κλησιῶν ἀναχωρεῖτε, καθαιρεθῆναι γὰρ ὑμᾶς βασιλεὺς προσέταξε· πό-
 30 σοι διεσείσθησαν παρ' αὐτῶν κατὰ πόλιν, ἵνα μὴ ὡς φίλους τῶν ἐπι-
 σκόπων αὐτοὺς καταμémψωνται. καὶ γὰρ καὶ πολίτευταῖς ἐγράφετο,
 καὶ ἦν ἀπειλή, ζημία χρημάτων, εἰ μὴ ἀναγκάζει ἕκαστος τὸν τῆς
 ἰδίας πόλεως ἐπίσκοπον ὑπογράφειν. καὶ ὅλως πᾶς τόπος καὶ πᾶσα
 πόλις ἐπεπλήρωτο φόβου καὶ ταραχῆς τῶν μὲν ἐπισκόπων ἐλκομένων,
 35 τῶν δὲ δικαστῶν ὀρώντων τοὺς ὀδυρμοὺς καὶ στεναγμοὺς τῶν λαῶν.
 Ταῦτα μὲν παρὰ τῶν ἀποσταλέντων παλατινῶν ἐπράττετο, οἱ 32, 1
 δὲ θαυμαστοὶ θαρροῦντες αἷς ἔχουσι προστασίαις σπουδῇ τίθενται·
 καὶ οὕτω τῶν ἐπισκόπων τοὺς μὲν πρὸς βασιλέα καλοῦσι, τοὺς δὲ
 πάλιν διὰ γραμμάτων μεθοδεύουσι πλάττοντες κατ' αὐτῶν προφάσεις,
 40 ἵν' οἱ μὲν παρόντα Κωνστάντιον καταπτήξωμεν, οἱ δὲ τοὺς ἀποστα-
 λέντας καὶ τὰς ἀπειλὰς τῆς ἐκ προφάσεως συκοφαντίας φοβηθέντες
 μεταθῶνται τῆς ἑαυτῶν ὁρθῆς καὶ εὐσεβοῦς μνήμης. οὕτω γοῦν 2
 ἐβιάσατο βασιλεὺς τὸ τοσοῦτον τῶν ἐπισκόπων πλῆθος, τὰ μὲν ἀπει-

- λῶν, τὰ δὲ ἐπαγγελλλόμενος, εἶπεῖν· «οὐκέτι κοινωνοῦμεν Ἀθανασίῳ»· οἱ γὰρ ἐρχόμενοι πρὸς αὐτὸν οὐ πρότερον ἐβλεπον αὐτὸν οὐδ' ὅλως ἀνεσιν ἔχειν τινὰ ἢ προῖέναι τῆς ἰδίας οἰκήσεως ἐπετρέποντο, πρὶν ἂν ὑπογράψωσιν ἢ ἀνανεοῦντες ἐξορισθῶσιν. ἐποίει δὲ τοῦτο διὰ τὸ συνο-
- 5 ρᾶν ἀπὸ πάντων μισεῖσθαι τὴν αἵρεσιν, διὸ μάλιστα καὶ ἠνάγκασε τοὺς τοσοῦτους τοῖς ὀλίγοις συναριθμηθῆναι. καὶ ἐσπούδασεν ὅχλον ὀνομάτων συναγαγεῖν, πρὸς φθόνον μὲν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου, φαντασίας δὲ χάριν τῆς ἀρειανῆς ἀσεβείας, ἥς αὐτὸς προῖσταται οἰόμενος ὅτι ὡς τοὺς ἀνθρώπους οὕτω καὶ τὴν ἀλήθειαν μεταστρέψαι δυνήσεται,
- 10 οὐκ εἰδὼς οὐδὲ ἀναγνοὺς ὅτι οὐδὲ Σαδδουκαῖοι καὶ Ἑρωδιανοὶ προσλαβόμενοι τοὺς Φαρισαίους ἰσχυσαν ἐπικρύψαι τὴν ἀλήθειαν.¹ μᾶλλον γὰρ καὶ οὕτως αὕτη μὲν καθημέραν λαμπρὰ δεικνύται, οὗτοι δὲ καὶ κράζαντες· «οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα²», καὶ ἔχοντες τὴν Πιλάτου κρίσιν οὐδὲν ἡττόν εἰσιν ἔρημοι καὶ πάσης | αἰσχύνης,
- 15 προσδοκῶντες ὅσον οὐδέπω μένειν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸν πέρδικα³ γυμνοί, ὅταν ἴδωσι καὶ τὸν προστάτην ἑαυτῶν ἀποηνήσκοντα.
- Εἰ δὲ καὶ ἀπρεπὲς τὸ ὅλως ἐπὶ τούτοις φοβηθέντας τινὰς τῶν ἐπισκόπων μεταθέσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπρεπέστερον καὶ οὐ θαρρούντων οἷς πεπιστεύκασι τὸ βιάζεσθαι καὶ ἀναγκάζειν τοὺς μὴ βουλομένους.
- 20 οὕτως ὁ μὲν διάβολος ἐπεὶ μὴδὲν ἀληθὲς | ἔχει «ἐν πελέκει καὶ λαξευτηρίῳ⁴» ἐπιβαίνων κατεάσσει τὰς θύρας τῶν μὴ δεχομένων αὐτόν, ὁ δὲ σωτὴρ οὕτως ἐστὶ πᾶς, ὡς διδάσκειν μὲν «εἰ τις θέλει ὅπισω μου ἔλθεῖν⁵» καὶ «ὁ θέλων εἶναι μου μαθητὴς⁶», ἐρχόμενον δὲ πρὸς ἕκαστον μὴ βιάζεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον κρούειν τε καὶ λέγειν «ἄνοιξόν μοι,
- 25 ἀδελφὴ μου νύφη⁷», καὶ ἀνοιγόντων μὲν εἰσέρχεται, ὁκνοῦντων δὲ καὶ μὴ θελόντων ἐκείνων ἀναχωρεῖ. οὐ γὰρ ξίφεσιν ἢ βέλεσιν οὐδὲ διὰ στρατιωτῶν ἢ ἀλήθεια καταγγέλλεται, ἀλλὰ πειθοῖ καὶ συμβουλίᾳ. ποία οὖν πειθῶ, ἔνθα βασιλέως φόβος; ἢ ποία συμβουλίᾳ, ἐν ἣ ὁ ἀντιλέγων τὸ τέλος ἐξορισμὸν ἔχει καὶ θάνατον; καὶ ὁ μὲν Δαυὶδ
- 30 καίτοι βασιλεὺς ὢν καὶ τὸν ἐχθρὸν ὑπὸ χειρὸς ἔχων θέλοντάς τε τοὺς στρατιώτας ἀποκτείνειν τὸν ἐχθρὸν οὐ τῇ ἐξουσίᾳ κεκώλυκεν, ἀλλ', ὡς ἡ γραφὴ φησιν, ἐπεισε Δαυὶδ τοὺς ἀνδρας αὐτοῦ ἐν λόγοις καὶ οὐκ ἔδωκεν αὐτοῖς ἀναστάντας θανατῶσαι τὸν Σαοὺλ.⁸ αὐτὸς δὲ τὸν λόγον οὐκ ἔχων μετ' ἐξουσίας πάντας βιάζεται, ἵνα δειχθῇ πᾶσιν ὅτι ἡ
- 35 φρόνησις αὐτῶν οὐκ ἐστὶ κατὰ θεόν, ἀλλ' ἀνθρωπίνῃ, καὶ ὅτι οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες «οὐκ ἔχουσιν ἀληθῶς βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα». δι' αὐτοῦ γὰρ πάντα μὲν ὅσαπερ βούλονται καὶ πράττουσιν οἱ χριστομάχοι, δόξαντες δὲ δι' αὐτοῦ πολλοῖς ἐπιβουλεύειν ἡγνόησαν πολλοὺς ποιήσαντες ὁμολογητὰς γενέσθαι, ἐξ ὧν εἰσιν οἱ νῦν λαμπρᾶ χρησάμε-

1. Ματθ. 22, 15, 16, 23.

2. Ἰω. 19, 15.

3. Πρβλ. Ἱερ. 17, 11.

4. Ψαλμ. 73, 6.

5. Ματθ. 16, 24.

6. Πρβλ. Λουκ. 14, 27.

7. Ἀσμ. 5, 2.

8. Πρβλ. Α' Βασ. 26, 9.

- νοι τῇ ὁμολογίᾳ ἄνδρες εὐλαβεῖς καὶ ἐπίσκοποι ἀγαθοί, Παυλῖνος ὁ ἀπὸ
Τριβέρων τῆς μητροπόλεως τῶν Γαλλίων ἐπίσκοπος καὶ Λουκιφερ
ὁ ἀπὸ μητροπόλεως τῆς Σερδινίας ἐπίσκοπος Εὐσέβιος τε ὁ ἀπὸ
Βερκέλλων τῆς Ἰταλίας καὶ Διονύσιος ὁ ἀπὸ Μεδιολάνων, ἔστι δὲ
5 καὶ αὕτη μητρόπολις τῆς Ἰταλίας. τούτους γὰρ βασιλεὺς καλέ- 7
σας ἐκέλευσε κατὰ Ἀθανασίου μὲν ὑπογράψαι, τοῖς δὲ αἵρετικοῖς
κοινωνεῖν. εἰτα ἐκείνων θαυμάζοντων τὸ καινὸν ἐπιτήδευμα τοῦτο
καὶ λεγόντων, μὴ εἶναι τοῦτον ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, εὐθὺς ἐκεῖνος
'ἀλλ' ὅπερ ἐγὼ βούλομαι, τοῦτο κανὼν', ἔλεγε· 'νομιζέσθω' οὕτω γάρ
10 μου λέγοντος ἀνέχονται οἱ τῆς Συρίας λεγόμενοι ἐπίσκοποι. ἡ τοίνυν
πέισθητε ἡ καὶ ὑμεῖς ὑπερόριοι γενήσεσθε'.
- Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἐπίσκοποι πάνυ γε θαυμάσαντες καὶ τὰς 34, 1
χεῖρας ἀνατείναντες πρὸς τὸν θεὸν πολλῇ τῇ κατ' αὐτοῦ παρρησίᾳ
μετὰ λόγων ἐχρῆσαντο διδάσκοντες, μὴ εἶναι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ,
15 ἀλλὰ τοῦ δωδωκότος | θεοῦ, ὃν καὶ φοβεῖσθαι αὐτὸν ἡξίου, μὴ ἐξαί-
φνης αὐτὴν ἀφέλῃται· ἡπειλοῦν τε τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως καὶ συνέ-
βούλευον αὐτῷ, μὴ διαφθεῖρειν τὰ ἐκκλησιαστικά μηδὲ ἐγκαταμίσειν
τὴν ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν τῇ τῆς ἐκκλησίας διαταγῇ μηδὲ τὴν ἀρειανὴν
αἵρεσιν εἰσάγειν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ. ἀλλ' οὔτε ἤκουεν ἐκεῖ- 2
20 νος οὔτε τι πλέον αὐτοὺς λέγειν | ἐπέτρεπεν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἡπεῖλει
καὶ ξίφος ἐγύμνου κατ' αὐτῶν καὶ ἀπάγεσθαι δὲ τινὰς ἐξ αὐτῶν ἐκέ-
λευσε. καὶ πάλιν ὡς ὁ Φαραὼ μετεγίνωσκειν. ἐκτινάξαντες τοίνυν 3
οἱ ἅγιοι τὸν κονιορτὸν¹ καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἀναβλέψαντες οὔτε ἀπειλὴν
βασιλέως ἐφοβήθησαν οὔτε ξίφους γυμνουμένου προδεδώκασιν,
25 ἀλλὰ καὶ τὸν ἐξορισμὸν ὡς λειτούργημα διακονίας ἐσχήκασιν. διερ-
χόμενοι γὰρ κατὰ τόπον καὶ κατὰ πόλιν, καίπερ ἐν δεσμοῖς ὄντες,
εὐηγγελίζοντο τὴν μὲν εὐσεβῆ πίστιν κηρύττοντες, τὴν δὲ ἀρειανὴν
αἵρεσιν ἀναθεματίζοντες καὶ τὴν μετάνοιαν Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος
στηλιτεύοντες. ἐγίνετο δὲ τοῦτο πρὸς ἐναντίου τοῖς ἐπιβουλευού- 4
30 σιν. ὅσῳ γὰρ πολὺ τὸ διάστημα τῆς ἐξοριστίας, τοσούτῳ μῆλλον τὸ
κατ' αὐτῶν μῖσος ἠϋξανε, καὶ κήρυγμα ἦν κατὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν
ἢ τούτων ἀποδημία. τίς γὰρ βλέπων τούτους διερχομένους οὐκ αὐτοὺς
μὲν ὡς ὁμολογητὰς ὑπερεθαύμαζεν, ἐκείνους δὲ οὐκ ἀπεστρέφετο
καὶ ἐβδελύττετο οὐκ ἐτι μόνον ὡς ἀσεβεῖς, ἀλλὰ καὶ ὡς δημίους
35 καὶ φονεὺς καὶ πάντα μᾶλλον ἢ Χριστιανὸς ὀνομάζων;
- Βέλτιον μὲν οὖν ἦν κατὰ τὴν ἀρχὴν Κωνσταντῖον μὴδ' ὅλως τῆς 35, 1
αἵρέσεως ταύτης γενέσθαι ἢ γενόμενον μὴ τοσοῦτον ἐνδοῦναι τοῖς ἀσε-
βέσιν ἢ ἐνδόντα μέχρι τούτων στήναι μετ' αὐτῶν, ἵνα καὶ ἕως τούτων
ἔχωσι κοινὴν τὴν κρίσιν. ὡς δὲ ἔοικε, κατὰ τοὺς ἄφρονας δεσμοῖς
40 τῆς ἀσεβείας ἑαυτοὺς περιπεύοντες μείζονα κατ' ἑαυτῶν τὴν κρίσιν
ἐπισπῶνται. καὶ γὰρ οὐδὲ Λιβερίου τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης κατὰ, 2

1. Πρβλ. Μαθ. 10, 14.

- τὴν ἀρχὴν ἐφείσαντο, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν ἐκεῖ τὴν μακρίαν ἐξέτειναν
καὶ οὐχ ὅτι ἀποστολικὸς ἐστὶ θρόνος ἡδέσθησαν, οὐδ' ὅτι μητρόπολις
ἢ Ῥώμη τῆς Ῥωμανίας ἐστὶν ἡυλαβήθησαν, οὐδ' ὅτι πρότερον
ἀποστολικούς αὐτοὺς ἄνδρας γράφοντες εἰρήκασιν ἐμνημόσευσαν.
- 5 ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ φύραντες πάντων ἀθρόως ἐπελάθοντο καὶ μόνης 3
τῆς ὑπὲρ τῆς ἀσεβείας σπουδῆς ἐφρόντισαν. ἐπειδὴ γὰρ ἐωράκασιν
αὐτὸν ὀρθοδοξοῦντα μισοῦντα μὲν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, σπουδά-
ζοντα δὲ πάντας πείθειν ἀποστρέφεσθαι καὶ ἀναχωρεῖν ἀπ' αὐτῆς,
ἐλογίσαντο οἱ δυσσεβεῖς ὅτι· 'εἰ τὸν Λιβέριον πείσαιμεν, πάντων τα-
- 10 χέως κρατήσομεν'. καὶ διαβάλλουσι βασιλεῖ· κάκεινος ταχέως 4
προσδοκήσας διὰ Λιβερίου πάντας ἔλκειν πρὸς ἑαυτὸν γράφει καὶ
πέμπει σπάδοντα Εὐσέβιον τινα καλούμενον μετὰ γραμμάτων καὶ
δώρων, ἵνα τοῖς μὲν δώροις κολακεύσῃ, τοῖς δὲ γράμμασιν ἀπειλήσῃ.
- 15 | ἀπελθὼν τοῖνυν ὁ σπάδων εἰς τὴν Ῥώμην πρῶτον παρεκάλει τὸν 5
Λιβέριον κατὰ Ἀθανασίου μὲν ὑπογράψαι, τοῖς δὲ Ἀρειανοῖς κοινωνή-
σαι, λέγων· 'τοῦτο βασιλεὺς βούλεται καὶ κελεύει σε ποιῆσαι'. εἰτα
ἐπιδεικνύς τὰ δῶρα παρεκάλει καὶ χειρῶν ἤπτετο λέγων· 'πέισθητι
βασιλεῖ καὶ ταῦτα δέξαι'.
- Ὁ δὲ ἐπίσκοπος λόγῳ πείθων ἐδίδασκε· 'πῶς οἷόν τε τοῦτο γενέ- 36, 1
σθαι κατὰ Ἀθανασίου; ὃν γὰρ οὐ μόνον μία, ἀλλὰ καὶ δευτέρα σύνοδος
πανταχόθεν | συναχθεῖσα καλῶς ἐκαθάρισε καὶ ἡ Ῥωμαίων δὲ ἐκκλη-
σία μετ' εἰρήνης ἀπέλυσε, πῶς δυνάμεθα κατακρίναι; ἢ τίς ἡμᾶς
ἀποδέξεται, εἰ ὃν παρόντα ἡγαπήσαμεν καὶ εἶχομεν τῇ κοινωνίᾳ,
τοῦτον ἂν ἀποστραφῶμεν ἀπόντα; οὐκ ἔστιν οὗτος ἐκκλησιαστικὸς
- 25 κανὼν οὐδὲ τοιαύτην πώποτε παράδοσιν ἔσχομεν παρὰ τῶν πατέρων
τῶν καὶ αὐτῶν παραλαβόντων παρὰ τοῦ μακαρίου καὶ μεγάλου ἀπο-
στόλου Πέτρου. ἀλλ' εἴπερ ἄρα μέλει τῷ βασιλεῖ περὶ τῆς ἐκκλη- 2
σιαστικῆς εἰρήνης, εἰ κελεύει λυθῆναι τὰ παρ' ἡμῖν περὶ Ἀθανασίου
γραφέντα, λυέσθω καὶ τὰ παρ' ἐκείνων κατ' αὐτοῦ γεγόμενα, λυέσθω
- 30 δὲ καὶ τὰ κατὰ πάντων καὶ γενέσθω λοιπὸν ἐκκλησιαστικὴ σύνοδος
μακρὰν τοῦ παλατίου, ἐν ἣ βασιλεὺς οὐ πάρεστιν, οὐ κόμης παραγίνε-
ται, οὐ δικαστὴς ἀπειλεῖ, ἀλλὰ μόνον ὁ τοῦ θεοῦ φόβος ἀρκεῖ καὶ ἡ
τῶν ἀποστόλων διάταξις, ἵν' οὕτως προηγουμένως ἢ μὲν ἐκκλησια-
στικὴ πίστις σφίzzεται, καθὼς οἱ πατέρες ὥρισαν ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν
- 35 συνόδῳ, οἱ δὲ τὰ Ἀρείου φρονούντες ἐκβάλλονται καὶ ἡ αἵρεσις 3
αὐτῶν ἀναθεματισθῇ. καὶ τότε λοιπὸν κρίσεως γενομένης περὶ
ᾧ Ἀθανάσιος καὶ εἰ τις ἕτερος ἐγκαλεῖται καὶ περὶ ᾧ ἐγκαλοῦνται
καὶ αὐτοί, οἱ μὲν ὑπεύθυνοι ἐκβάλλονται, οἱ δὲ καθαροὶ παρρησίαν
ἔχουσιν, οὗ γὰρ οἷόν τε συνόδῳ συναριθμηθῆναι τοὺς περὶ πίστιν ἀσε-
- 40 βούντας οὐδὲ πρέπει προκρίνεσθαι πράγματος ἐξέτασιν τῆς περὶ πί- 4
στεως ἐξετάσεως. χρὴ γὰρ πρῶτον πᾶσαν περὶ τῆς πίστεως διαφω-
νίαν ἐκκόπτεσθαι καὶ τότε τὴν περὶ τῶν πραγμάτων ἐρευναν ποιεῖσθαι.
καὶ γὰρ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς οὐ πρότερον ἐθεράπευε τοὺς

- πάσχοντας, πρὶν ἂν δείξωσι καὶ εἰπωσιν ὅποιαν πίστιν εἶχον εἰς αὐτόν. ταῦτα παρὰ τῶν πατέρων ἐμάθομεν, ταῦτα ἀπάγγειλον τῷ βασιλεῖ, ταῦτα γὰρ καὶ αὐτῷ συμφέρει καὶ τὴν ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ. 5
 5 μετενόησαν καὶ νῦν λέγοντες οὐκ εἰσὶ πιστοί'.
- Ὁ μὲν οὖν ἐπίσκοπος Λιβέριος τοιαῦτα, ὁ δὲ εὐνοῦχος λυπηθεὶς οὐ τοσοῦτον, ὅτι μὴ ὑπέγραψεν, ἀλλ' ὅτι τῆς αἰρέσεως ἐχθρὸν αὐτὸν εὔρεν, ἐπιλαθόμενός τε ὅτι πρὸς ἐπίσκοπον ἦν μεγάλως ἀπειλήσας ἐξήρχετο μετὰ τῶν δώρων. πράττει δὲ τι παράνομον Χριστιανῶν μὲν ἀλλότ- 10
 10 ριον, | σπαδόντων δὲ τολμηρότερον. τὴν γὰρ παράβασιν τοῦ Σαοῦλ¹ μιμησάμενος ἀπελθὼν εἰς τὸ μαρτύριον Πέτρου τοῦ ἀποστόλου τὰ δῶρα αὐτῷ ἀνέθηκεν. ἀλλὰ μαθὼν ὁ Λιβέριος πρὸς μὲν τὸν τηροῦντα τὸν τόπον καὶ μὴ κωλύσαντα μεγάλως ἡγανάκτησεν, αὐτὰ δὲ ὡς ἄθυτον θυσίαν ἀπέρριψε, καὶ τοῦτο μᾶλλον εἰς ὀργὴν ἐκίνει τὸν θλαδίαν. 15
 15 παροξύνει τοίνυν βασιλέα λέγων· οὐκέτι περὶ τοῦ γράψαι Λιβέριον ἔστιν ἡμῖν ἡ φροντίς, ἀλλ' ὅτι κατὰ τῆς αἰρέσεως οὕτω φρονεῖ, ὡς ἐξ ὀνόματος τοὺς Ἀρειανοὺς ἀναθεματίζειν'. εἰς τοῦτο δὲ κινεῖ καὶ τοὺς ἐτέρους σπάδοντας, πολλοὶ δέ, | μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον εἰσὶν εὐνοῦχοι παρὰ Κωνσταντίῳ καὶ πάντα δύνανται παρ' αὐτῷ, χωρὶς τε τούτων 20
 20 οὐδὲν ἔστιν ἐκεῖ γενέσθαι. γράφει δὴ οὖν βασιλεὺς εἰς Ῥώμην, καὶ πάλιν παλατινοὶ καὶ νοτάριοι καὶ κόμητες ἀποστέλλοντες καὶ γράμματα πρὸς τὸν ἑπαρχον, ἵνα μὴ πλανήσαντες δόλῳ τὸν Λιβέριον ἐξαγάγωσιν ἀπὸ τῆς Ῥώμης καὶ ἐμπψώσιν εἰς τὸ στρατόπεδον πρὸς αὐτόν ἢ βίᾳ τοῦτον διώξωσι.
- Τοιούτων δὴ ὄντων τῶν γραφέντων λοιπὸν κάκει φόβος καὶ ἐπι- 38,1
 38 βουλὴ κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν ἤκμαζε. κατὰ πόσων γοῦν οἰκῶν ἀπειλὴ γέγονε; πόσοι πόσας ἐπαγγελίας εἰλήφασιν κατὰ Λιβερίου; πόσοι ταῦτα βλέποντες ἐκρύβησαν ἐπίσκοποι; πόσοι τῶν ἐλευθέρων ἀνεχώρησαν εἰς χωρία διὰ τὰς διαβολὰς τῶν χριστομάχων; πόσοις 2
 30 ἀσκηταῖς ἐπεβούλευσαν; πόσους ἐκεῖ διατρίβοντας καὶ λοιπὸν τὸ ἐφέστιον ἔχοντας ἐκεῖ διωχθῆναι πεποιθήκασιν, ποσάκις καὶ ὅπως ἐφύλαξαν τὸν λιμένα καὶ τὰς εἰσόδους τῶν πυλῶν, ἵνα μὴ τις ὀρθόδοξος εἰσελθὼν θεωρῇ τὴν Λιβέριον; ἔσχε καὶ Ῥώμη πεῖραν τῶν χριστομάχων καὶ ἔγνω λοιπὸν ὅπερ οὐκ ἐπίστευεν ἀκούουσα πρότερον, πῶς 35
 35 καὶ αἱ ἕτεραι ἐκκλησίαι κατὰ πόλιν ἐπορθήθησαν παρ' αὐτῶν. εὐνοῦχοι δὲ ἦσαν οἱ καὶ ταῦτα καὶ τὰ κατὰ πάντων κινοῦντες. καὶ τὸ παράδοξον τῆς ἐπιβουλῆς τοῦτο ἔστιν, ὅτι ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις ἀρνού- μένη τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐξ εὐνούχων ἔχει τὴν βοήθειαν, οὔτινες ὡς τῇ φύσει οὕτως καὶ τὴν ψυχὴν ἀρετῆς ἀγονοίᾳ τυγχάνοντες οὐ φέρουσιν 40
 40 ἀκούειν ὅλως περὶ υἱοῦ. ὁ μὲν οὖν ἐκ τῆς Αἰθιοπίας εὐνοῦχος μὴ νοῶν ἂ ἀνεγίνωσκεν ἐπέισθη τῷ Φιλίππῳ διδάσκοντι περὶ τοῦ

σωτήρος¹, οἱ δὲ τοῦ Κωνσταντίου σπάδοντες οὔτε τοῦ Πέτρου ὁμο-
 λογοῦντος ἀνέχονται², ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα δεικνύντα τὸν υἱὸν
 ἀποστρέφονται καὶ μαίνονται καὶ κατὰ τῶν λεγόντων γνήσιον εἶναι
 τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐκδικοῦντες σπαδόντων αἵρεσιν, μὴδὲν εἶναι γνήσιον
 5 καὶ ἀληθινὸν ἐκ τοῦ πατρός. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ νόμος εἶργει 5
 τούτους εἰς ἐκκλησιαστικὴν συμβουλίαν προσλαμβάνεσθαι, καὶ ὁμοίως
 τούτους νῦν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κριμάτων κυρίου ἐλογίσαστο, καὶ
 ὅπερ ἂν αὐτοῖς δόξῃ, τοῦτο Κωνσταντίος κρίνει καὶ οἱ λεγόμενοι ἐπί-
 σκοποι ὑποκρίνονται. ὦ τίς ἂν | γένοιτο τούτων λογογράφος; τίς
 10 ἀπαγγεῖλαι ταῦτα εἰς γενεὰν ἑτέραν; τίς ἄρα πιστεύσειεν ἀκούων ὅτι
 σπάδοντες οἱ οἰκεικᾶς ὑπηρεσίας μόνις πιστευόμενοι (φιλήδονον
 γὰρ τὸ τούτων εἶδος, καὶ οὐδὲν ἄλλο μεριμνῶσιν ὥς τοῦθ'), ὅπερ αὐτοὺς
 ἢ φύσις ἀφείλατο, ἐμποδίζειν) οὗτοι νῦν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κατάρ-
 χουσι, καὶ τούτοις ὑποκίπτων Κωνσταντίος πᾶσιν ἐπεβούλευσε καὶ
 15 Λιβέριον ἐξώρισεν;
 Ἐπειδὴ γὰρ πολὺς ἦν εἰς Ῥώμην γράφων, | ἀπειλῶν, ἀποστέλλων, 39, 1
 ἐπιβουλεύων, λοιπὸν δ' ἐγεγόνει καὶ ὁ κατὰ Ἀλεξάνδρειαν διωγμός.
 ἔλκεται καὶ Λιβέριος πρὸς βασιλέα καὶ πολλῇ καὶ αὐτὸς κέχρηται 2
 τῇ παρρησίᾳ· 'παῦσαι', λέγων, 'διώκων Χριστιανούς'· μὴ πείραζε
 20 δι' ἡμῶν εἰσάξει τὴν ἀσέβειαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. πάντα ὑπομένειν
 ἐσμέν ἔτοιμοι ἢ Ἀρειομανῖται κληθῆναι. Χριστιανούς ὄντας ἡμᾶς
 μὴ ἀνάγκασε χριστομάχους γενέσθαι. τοῦτο καὶ σοὶ συμβουλευό- 3
 μεν· μὴ μάχου πρὸς τὸν δεδωκότα σοι τὴν ἀρχὴν ταύτην· μὴ ἀντ'
 εὐχαριστίας ἀσεβήσης εἰς αὐτόν· μὴ δίδωκε τοὺς πιστεύοντας εἰς
 25 αὐτόν· μὴ ἀκούσης καὶ σὺ· «σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν.³»
 ἀλλ' εἴθε κἂν ἀκούσης, ἵνα καὶ σὺ πεισθῇς ὥς ὁ ἅγιος Παῦλος.
 ἰδοὺ πάρεσμεν, ἤλθομεν, πρὶν πλάσωνται πρόφασιν· διὰ τοῦτο γὰρ 4
 καὶ ἐσπεύσαμεν εἰδότες ὅτι ἐξορισμὸς ἡμᾶς μένει παρὰ σοῦ, ἵνα,
 πρὶν προφάσεως πάθωμεν, καὶ πᾶσι δειχθῇ φανερώς ὅτι καὶ οἱ πάντες
 30 οὕτω πεπόνθασιν ὥς ἡμεῖς καὶ αἱ λεχθεῖσαι κατ' αὐτῶν προσφάσεις
 ἐπλάσθησαν παρὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ πάντα τὰ κατ' αὐτοὺς ἐστὶ συκο-
 φαντία καὶ ψευδῆ'.

Οὕτω μὲν οὖν ὁ Λιβέριος τότε λέγων ἐθαυμάζετο παρὰ πάντων, 40, 1
 ὁ δὲ ἀντὶ τοῦ ἀποκρίνασθαι μόνον ἐκέλευσε καὶ ἐξώρισεν ἕκαστον δια-
 35 στήσας, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν προτέρων πεποίηκε. τοῦτον γὰρ ἐξορίζων
 τὸν τύπον αὐτοῦ ἐποίησεν, ἵνα καὶ ἐν ταῖς τιμωρίαις ὁμότερος τῶν
 πρὸ αὐτοῦ τυράννων καὶ διωκτῶν γένηται. τῷ μὲν γὰρ προτέρῳ 2
 διωγμῷ κοινῇ καὶ πολλοὺς ἅμα κελεύων ὁ τότε Μαξιμιανὸς ἐξώριζεν
 ὁμολογητάς καὶ τὴν τιμωρίαν ἐπεκούφιζε παραμυθούμενος αὐτούς.
 40 τῇ συνοσίᾳ, οὗτος δὲ κάκεινον γέγονεν ὁμότερος καὶ διέστησε τοὺς
 κοινῇ παρρησιασαμένους καὶ ὁμολογήσαντας καὶ διεχώρισε τοὺς συν-

1. Πρβλ. Πράξ. 8, 27 ἐξ. 2. Πρβλ. Ματθ. 16, 17. 3. Πράξ. 26, 14.

- δεθέντας τῇ πίστει, ἵνα καὶ ἀποθνήσκοντες ἀλλήλους μὴ βλέπωσι, νομίζων ὡς ὁ χωρισμὸς τοῦ σώματος πάντως καὶ τὴν τῆς ψυχῆς διάθεσιν διίστησιν ἢ χωρισθέντες ἀπ' ἐαυτῶν ἐπιλάβωται τῆς ἀλλήλων ὁμοφροσύνης τε καὶ ὁμοψυχίας· οὐκ εἰδὼς | ὅτι, καὶ ἕκαστος ἀπομείνῃ, 5 ἄλλ' ἔχει μεθ' ἐαυτοῦ πάλιν ὃν κοινῇ συνόντες ὡμολόγησαν κύριον, ὃς καὶ πλείους εἶναι ποιήσει μεθ' ἑκάστου (ὡς πεποίηκεν ἐπὶ Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου) ¹ ἥπερ εἰσὶ μετὰ Κωνσταντίου στρατιῶται. τυφλὸν ἀληθῶς ἢ κακία· ἐν ᾧ γὰρ ἔδοξαν λυπεῖν τοὺς ὁμολογητάς 3 διαχωρίζοντες αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ἐν τούτῳ μᾶλλον ἑαυτοὺς μεγάλως ἡδίκησαν. ὅλως μὲν γὰρ εἰ συνῆσαν ἀλλήλοις καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐτύγχανον, | ἐξ ἑνὸς τόπου τῶν ἀσεβῶν ἐγνωρίζετο τὸ μύσος, νῦν δὲ διαστήσαντες αὐτοὺς πεποιήκασιν εἰς πάντα τόπον διαδραμεῖν ἑαυτῶν καὶ γνωσθῆναι τὴν ἀσεβῆ αἵρεσιν καὶ πονηρίαν.
- Οἷα γὰρ καὶ ταῦτα πράττοντες ἔδρασαν, τίς ἀκούσας οὐχ ἡγή- 41,1 σεται πάντα μᾶλλον αὐτοὺς ἢ Χριστιανούς εἶναι; Λιβερίου γὰρ ἀποστειλαντος πρὸς βασιλέα Εὐτρόπιον προσβύτερον καὶ διάκονον Ἰλάριον μετὰ γραμμάτων, ὅτε καὶ οἱ περὶ Λουκίφερον ὡμολόγουν, τὸν μὲν πρεσβύτερον εὐθύς ἐξώρισαν, τὸν δὲ διάκονον Ἰλάριον γυμνώσαντες καὶ τὰ νῶτα μαστιζάντες ἐξώρισαν ἐπιφωνοῦντες· «διὰ τί μὴ 20 ἀντέστης Λιβερίῳ, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῦ κεκόμικας γράμματα»; ἐποιοῦν δὲ τοῦτο Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς σπάδοντες. καὶ ὁ μὲν διάκονος μαστιζόμενος ἠυλόγει τὸν κύριον μνησθεὶς αὐτοῦ 2 λέγοντος· «τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας.» ² οἱ δὲ καὶ μαστίζοντες ἐγέλων καὶ ἐγλευάζον αὐτὸν οὐκ ἐρυθριῶντες, ὅτι Λευίτην ὕβριζον.
- 25 πρέποντα δὲ ἑαυτοῖς καὶ οὗτοι γελῶντες ἐφρόνουν κάκεινος εὐλογῶν ὑπέμενε. τὸ μὲν γὰρ τύπτεσθαι Χριστιανῶν ἰδιὸν ἐστὶ, τὸ δὲ μαστίζειν Χριστιανούς Πιλάτου καὶ Καϊάφα τὸ τόλμημα. οὕτω μὲν οὖν καὶ τὴν 3 Ῥωμαίων ἐκκλησίαν καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐπεχείρησαν διαφθεῖραι θελήσαντες ἐγκαταμίξαι καὶ ἐν αὐτῇ τὴν ἀσέβειαν, ὃ δὲ Λιβέριος 30 ἐξορισθεὶς ὕστερον μετὰ διετῇ χρόνον ὠκλασε καὶ φοβηθεὶς τὸν ἀπειλούμενον θάνατον ὑπέγραψεν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο δείκνυσιν ἐκείνων μὲν τὴν βίαν, Λιβερίου δὲ τὸ κατὰ τῆς αἰρέσεως μῖσος καὶ τὴν ὑπὲρ Ἀθανασίου ψῆφον, ὅτε τὴν προαίρεσιν εἶχεν ἐλευθεράν. τὰ γὰρ ἐκ 4 βασάνων παρὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γνώμην γιγνόμενα, ταῦτα οὐ τῶν φοβηθέντων, ἀλλὰ τῶν βασανιζόντων ἐστὶ βουλήματα. πάντα μέντοι ποιεῖν ὑπὲρ τῆς αἰρέσεως ἐπεχείρησαν. καθ' ἑκάστην δὲ ἐκκλησίαν τηροῦντες ἦν ἔμαθον πίστιν, τοὺς μὲν διδασκάλους προσδοκῶσι, τὴν δὲ χριστομάχον αἵρεσιν κατέβαλον καὶ πάντες ὡς ὕφιν ἐκτρέπονται.
- 40 Τοιαῦτα δὲ καὶ τοσαῦτα ποιήσαντες οἱ δυσσεβεῖς οὐδὲν ἐνόμιζον 42,1 πεποιηκέναι, ἕως ὃ μέγας Ὁσιος ἀπείρατος ἦν αὐτῶν τῆς πονηρίας.

1. Πρβλ. Δ' Βασ. 6, 16. 2. Ἦσ. 50, 6.

- καὶ γὰρ καὶ κατὰ τοῦ τηλικούτου γέροντος ἐκτεῖναι τὴν μανίαν ἑαυ-
 τῶν ἐσκέψαντο. καὶ | οὐθ' ὅτι πατὴρ ἐστὶ τῶν ἐπισκόπων ἡσυχύνησαν,
 οὐθ' ὅτι γέγονεν ὁμολογητὴς ἡυλαβήθησαν, οὔτε τὸν χρόνον τῆς
 ἐπισκοπῆς, ὅτι ἐξήκοντα ἔτη καὶ πλεῖον ἔχει ἐν αὐτῇ, ἡδέσθησαν,
 5 ἀλλὰ πάντα ἐξουθενούν καὶ πρὸς μόνην τὴν αἵρεσιν ἐβλεπον, ἄνθρωποι
 ἀληθῶς «μήτε τὸν θεὸν φοβούμενοι μήτε ἄνθρωπον ἐντρεπόμενοι.¹»
 προσελθόντες τοίνυν Κωνσταντίῳ τοιούτοις πάλιν ἐχρήσαντο ῥήμασι· 2
 'πάντα μὲν πεποιθήκαμεν καὶ ἐξωρίσαμεν τὸν Ῥωμαίων ἐπίσκοπον,
 ἐξωρίσαμεν δὲ καὶ πρὸ αὐτοῦ πλείστους ὄσους ἐπισκόπους, πάντα τε
 10 τόπον φόβου πεπληρώκαμεν· | ἀλλ' εἰς οὐδὲν ἡμῖν ἐστὶ τὰ τηλικαυτά
 σου ἔργα οὐδὲ κατάρθωται ὅτιοῦν ἡμῖν, ἕως "Ὅσιος περιλείπεται.
 ἐκείνου γὰρ ὄντος ἐν τοῖς ἰδίῳι καὶ πάντες ἐν ταῖς ἰδίαις ἐκκλησίαις
 εἰσίν, ἱκανός ἐστιν ἐν λόγῳ καὶ πίστει πείθειν πάντας καθ' ἡμῶν.
 οὗτος καὶ συνόδων καθηγείται καὶ γράφων ἀκούεται πανταχοῦ· 3
 15 οὗτος καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐξέθετο καὶ τοὺς Ἀρειανοὺς ἐκήρυξεν
 αἰρετικοὺς εἶναι πανταχοῦ. ἂν τοίνυν οὗτος μείνῃ, περιττὸς ὁ τῶν
 ἐτέρων ἐξορισμὸς γέγονεν· ἡ γὰρ αἵρεσις ἡμῶν ἐκποδὼν γίγνεται.
 ἄρξαι τοίνυν καὶ τοῦτον διώκειν καὶ μὴ φείσῃ, κἂν ἀρχαῖος ᾖ. καὶ
 γὰρ ἡ αἵρεσις ἡμῶν οὐκ οἶδεν οὐδὲ γερόντων τιμᾶν πολιάν'.
- 20 Ταῦτα ἀκούων οὐκ ἐμέλλησε βασιλεὺς, ἀλλ' εἰδὼς τὸν ἄνθρωπον 43, 1
 καὶ τὸ ἱκανὸν τοῦ γέροντος γράφει καὶ κελεύει τοῦτον ἐλθεῖν πρὸς
 αὐτόν, ἡνίκα καὶ Διβέριον κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐπείραζεν. ἐλθόντα δὲ
 * οὖν αὐτὸν ἡξίου καὶ προέτρεπε τὰ συνήθη λέγων, οἷς δὲ καὶ τοὺς
 ἄλλους ἀπατᾶν ἐνόμιζεν, ἵνα καθ' ἡμῶν μὲν γράψῃ, πρὸς δὲ τοὺς
 25 Ἀρειανοὺς ἔχῃ τὴν κοινωνίαν. ὁ δὲ γέρον καὶ τὴν ἀκοὴν ἀηδῶς 2
 ἐνέγκας καὶ λυπηθεὶς, ὅτι κἂν ὅλως ἐφθέγγατό τι τοιοῦτον, ἐπιπλή-
 ξας καὶ πείσας αὐτὸν ἀνεχώρησεν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν
 ἑαυτοῦ. ἀλλὰ τῶν αἰρετικῶν ἀποδυρομένων καὶ πάλιν παροξυνόντων
 (εἶχε δὲ καὶ τοὺς εὐνούχους ὑπομνησκοντας καὶ μᾶλλον παροξύ-
 30 νοντας) γράφει λοιπὸν βασιλεὺς μετὰ ἀπειλῆς. καὶ ὑβρίζεται μὲν ὁ 3
 "Ὅσιος, οὐ κινεῖται δὲ διὰ τὸν φόβον τῆς ἐπιβουλῆς, ἀλλ' ἐστηκὼς τῷ
 φρονήματι καὶ ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσας² ἑαυτοῦ τὴν τῆς πίστεως
 οἰκίαν ἐπαρρησιάζετο κατὰ τῆς αἵρέσεως βανίδας καὶ πνοᾶς ἀνέμων
 ἡγούμενος τὰς ἐκ τῶν γραμμάτων ἀπειλάς. πολλάκις γοῦν γρά- 4
 35 ψαντος Κωνσταντίου καὶ τὰ μὲν κολακεύοντος ὡς πατέρα, τὰ δὲ ἀπει-
 λούντος καὶ τοὺς ἐξορισθέντας ὀνομάζοντος καὶ λέγοντος. ἔτι σὺ
 μόνος τυγχάνεις ὁ κατὰ τῆς αἵρέσεως; πείσθητι καὶ γράψον κατὰ
 Ἀθανασίου. ὁ γὰρ κατ' ἐκείνου γράφων πάντως τὰ Ἀρειανῶν μεθ'
 ἡμῶν φρονήσει'. οὐ κατορρωδήσας ὁ "Ὅσιος, ἀλλὰ καὶ πάσχων ὕβρις
 40 ἔγραψε καὶ αὐτὸς τοιαῦτα, καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἀνέγνωμεν, καὶ ἐστὶν
 ἐν τῷ τέλει γεγραμμένη.

- ... | Ἐγὼ μὲν ὠμολόγησα καὶ τὸ πρῶτον, ὅτε διωγμὸς γέγονεν 44,1
ἐπὶ τῷ πάππῳ σου Μαξιμιανῷ. εἰ δὲ καὶ σύ με διώκεις, ἔτοιμος καὶ
νῦν πᾶν ὅτιοῦν ὑπομένειν ἢ ἐκκενοῦν ἀθῶων αἵμα¹ καὶ προδίδόναι
τὴν ἀλήθειαν, σὲ δὲ οὐκ ἀποδέχομαι τοιαῦτα γράφοντα καὶ ἀπειλοῦντα.
5 παῦσαι τοῦ τοιαῦτα γράφειν καὶ μὴ φρόνει τὰ Ἀρείου, μηδὲ ἄκουε
τῶν ἀνατολικῶν μηδὲ πιστεῦε τοῖς περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα.
ἂ γὰρ ἐκεῖνοι λέγουσιν, οὐ δι' Ἀθανάσιον φθέγγονται, ἀλλὰ διὰ τὴν
ιδίαν αἵρεσιν. πιστεῦέ μοι, Κωνσταντίε, | πάππος εἰμὶ σου καθ' ἡλι-
κίαν. ἐγενόμην αὐτὸς ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν συνόδῳ, ὅτε σύ τε 2
10 καὶ ὁ μακαρίτης ἀδελφός σου Κώνστας πάντας ἡμᾶς συνήγαγε. καὶ
δι' ἑμαυτοῦ τοὺς ἐχθροὺς Ἀθανασίου προσεκαλεσάμην ἐλθόντας αὐ-
τοὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ ᾤκουν ἐγώ, ἴν', εἰ τι ἔχοιεν κατ' αὐτοῦ,
λέγωσιν, ἐπαγγειλάμενος αὐτοῖς θαρρεῖν καὶ μὴ ἄλλο τι προσδοκᾶν
ἢ ὀρθὸν τὸ κριτήριον ἐπὶ πᾶσιν ἔσεσθαι. τοῦτο δὲ οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ 3
15 καὶ δεύτερον ἐποίησα προτρέπων, εἰ μὴ θέλοιεν ἐπὶ πάσης τῆς συνό-
δου, κἂν ἐπ' ἐμοῦ μόνου, ἐπαγγειλάμενος πάλιν ὅτι, ἂν μὲν ὑπεύθυ-
νος δειχθῇ, πάντως ἀποβληθήσεται καὶ παρ' ἡμῶν, ἂν δὲ ἀναίτιος εὐρε-
θῇ καὶ ἐλέγξῃ συκοφάντας ὑμᾶς, εἰ παραιτεῖσθε τὸν ἄνθρωπον, ἐγὼ
μετ' ἑμαυτοῦ πειθῶ τὸν Ἀθανάσιον ἐλθεῖν εἰς τὰς Σπανίας. καὶ ὁ μὲν
20 Ἀθανάσιος ἐπὶ τούτοις ἐπείθετο καὶ οὐκ ἀντέλεγεν, ἐκεῖνοι δὲ πρὸς
πάντα μὴ θαρροῦντες ἴσως ἀνένευον. ἐγένετο δὲ πάλιν ὁ Ἀθανάσιος 4
εἰς τὸ σὸν στρατόπεδον, ἥνικα μετεπέμψω γράψας αὐτῷ, καὶ παρόντας
ἐν αὐτῇ τῇ Ἀντιοχείᾳ τοὺς ἐχθροὺς κληθῆναι πάντας ἢ ἕκαστον αὐτῶν
ἠξίωσεν, ἴν' ἢ ἐλέγξωσιν ἢ ἐλεγχθῶσι, καὶ ἵνα ἢ παρόντα δεῖξωσιν
25 ὅσον λέγουσιν ἢ ἀπόντα μὴ διαβάλλωσι. καὶ οὔτε σύ λέγοντος ἡνέσχου,
ἀλλὰ κακῶν παρητήσαντο. τί τοίνυν ἀκούεις ἔτι τῶν κακολογούν-
των αὐτόν; πῶς ἀνέχῃ Οὐάλεντος καὶ Οὐρσακίου, καίτοι μετανοη-
σάντων αὐτῶν καὶ ἐγγράφως αὐτῶν ὁμολογησάντων τὴν συκοφαντίαν;
ὠμολόγησαν γὰρ οὐ βίαν παθόντες, ὥς αὐτοὶ προφασίζονται, οὐ
30 στρατιωτῶν ἐπικειμένων, οὐκ εἰδότος τοῦ ἀδελφοῦ σου (οὐκ ἐγίγνετο
γὰρ παρ' αὐτῷ τοιαῦτα, οἷα νῦν γίνεταί, μὴ γένοιτο), ἀλλ' αὐτοὶ
θέλοντες ἑαυτοῖς ἀνῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην καὶ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν
πρεσβυτέρων παρόντων ἔγραψαν. γράψαντες πρότερον καὶ Ἀθανασίῳ
φιλικὴν καὶ εἰρηνικὴν ἐπιστολήν. εἰ δὲ βίαν προφασίζονται, καὶ τοῦτο
35 γινώσκουσι κακόν, οὐκ ἀποδέχῃ δὲ οὐδὲ σύ. παῦσαι τοῦ βιάζεσθαι 6
καὶ μήτε γράφε μήτε πέμπε κόμητας. ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξορισθέντας
ἀπόλυσον, ἵνα μὴ βίαν | αἰτιωμένου σου μείζονας βίας ἐκεῖνοι ποιῶσι.
τί γὰρ τοιοῦτον γέγονε παρὰ Κωνσταντος; τίς ἐπίσκοπος ἐξωρίσθη;
πότε κρίσεως ἐκκλησιαστικῆς μέσος γέγονε; ποῖος αὐτοῦ παλατίνος
40 ἠνάγκασε κατὰ τινος ὑπογράψαι, ἵνα οἱ περὶ Οὐάλεντα τοιαῦτα λέγωσι;
παῦσαι, παρακαλῶ, καὶ μνήσθητι, ὅτι θνητὸς ἄνθρωπος τυγχάνεις,

- φοβήθητι τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, φύλαξον σεαυτὸν εἰς ἐκείνην καθαρὸν. μὴ τίθει σεαυτὸν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, μηδὲ σὺ περὶ τούτων 7
 ἡμῖν παρακελεύου, ἀλλὰ μᾶλλον παρ' ἡμῶν σὺ μάθανε ταῦτα. σοὶ βασιλείαν ὁ θεὸς ἐνεχείρισεν, ἡμῖν τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐπίστευσε.
 5 καὶ ὥσπερ ὁ τὴν σὴν ἀρχὴν ὑποκλέπτων ἀντιλέγει τῷ διαταξαμένῳ θεῷ, οὕτω φοβήθητι, μὴ καὶ σὺ τὰ τῆς ἐκκλησίας εἰς ἑαυτὸν ἔλκων ὑπεύθυνος ἐγκλήματι μεγάλῳ γένη. «ἀπόδοτε», γέγραπται, «τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ». οὔτε τοίνυν ἡμῖν ἀρchein ἐπὶ | τῆς γῆς ἔξεστιν οὔτε σὺ τοῦ θυμιᾶν ἐξουσίαν ἔχεις, βασιλεῦ.
 10 ταῦτα μὲν οὖν κηδόμενος τῆς σῆς σωτηρίας γράφω, περὶ δὲ ὧν ἐπέ- 8
 στείλας ταύτης εἰμὶ τῆς γνώμης. ἐγὼ οὔτε Ἀρειανοῖς συγκατατί-
 θεμαι, ἀλλὰ καὶ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν ἀναθεματίζω, οὔτε κατὰ Ἀθανασίου γράφω, ὃν ἡμεῖς τε καὶ ἡ Ῥωμαίων ἐκκλησία καὶ πᾶσα ἡ σύνοδος ἐκαθάρισε. καὶ γὰρ ταῦτα καὶ σὺ συνορῶν μετεπέμψω τὸν ἄνθρωπον
 15 καὶ συνεχώρησας αὐτῷ μετὰ τιμῆς εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλη- 9
 σίαν ἐπανελθεῖν. τίς τοίνυν γέγονε πρόφασις τῆς τοσαύτης μεταβολῆς; οἱ αὐτοὶ γὰρ ἐχθροὶ οἱ καὶ πρότερον ὄντες καὶ νῦν εἰσιν αὐτοῦ. καὶ ἂ νῦν ψιθυρίζουσιν (οὐ γὰρ παρόντος αὐτοῦ φθέγγονται), ταῦτα καὶ πρὶν μεταπέμψῃ τὸν Ἀθανάσιον κατελάλουν. ταῦτα καὶ ἐλθόντες εἰς τὴν
 20 σύνοδον διεθρύλουν καὶ ἀπαιτούμενοι παρ' ἐμοῦ, καθὰ προεῖπον, τὰς ἀποδείξεις οὐκ ἴσχυσαν παρασχεῖν· εἰ γὰρ εἶχον, οὐκ ἂν ἐφυγον οὕτως αἰσχροῶς. τίς οὖν ἐπεισέ σε μετὰ τοσοῦτον χρόνον ἐπιλαθέσθαι 10
 τῶν σαυτοῦ γραμμάτων καὶ ῥημάτων; ἐπίσχες καὶ μὴ πείθου κακοῖς ἀνθρώποις, ἵνα μὴ διὰ τὸ πρὸς ἀλλήλους καθῆκον σαυτὸν ὑπεύθυνον
 25 ποιήσης. ὧδε γὰρ τούτοις καθηκεύεις ἐν δὲ τῇ κρίσει μόνος μέλλεις ἀπολογεῖσθαι. οὗτοι τὸν ἴδιον ἐχθρὸν διὰ σοῦ θέλουσιν ἀδικεῖν καὶ 11
 βούλονται σε διάκονον τῆς ἑαυτῶν πονηρίας γενέσθαι, ἵνα διὰ σοῦ καὶ τὴν μυστράν αἵρεσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐπισπείρῳσιν. οὐκ ἔστι δὲ φρόνιμον δι' ἄλλων ἡδονὴν ἑαυτὸν εἰς προὔπτον κίνδυνον ἐμβάλλειν.
 30 παῦσαι, παρακαλῶ, καὶ πείσθητί μοι, Κωνστάντιε. ταῦτα γὰρ πρέπει καὶ ἐμὲ γράφειν καὶ σὲ τούτων μὴ καταφρονεῖν. . .

- Ταῦτα μὲν ὁ Ἀβραμιαῖος γέρων, ὁ ἀληθῶς Ὁσιος ἐφρόνησέ τε 45, 1
 καὶ ἔγραψεν, ὁ δὲ οὔτε τοῦ ἐπιβουλεύειν ἀνεχώρει οὔτε πρόφασιν
 35 κατ' αὐτοῦ ζητῶν πέπαυται, ἀλλὰ καὶ ἀπειλῶν ἐπέμενε δεινῶς, ἵνα ἡ βιαζόμενος μεταγάγῃ ἢ μὴ πειθόμενον | ἐξορίσῃ. πρόφασιν 2
 μὲν οὖν ὥσπερ οἱ τακτικοὶ καὶ σατράπαι τῆς Βαβυλῶνος ζητοῦντες «οὐχ εὗρισκον κατὰ τοῦ Δανιὴλ εἰ μὴ ἐν νόμοις θεοῦ αὐτοῦ¹», οὕτω καὶ οἱ νῦν σατράπαι τῆς ἀσεβείας οὐδὲ πλάσασθαι κατὰ τοῦ γέροντος
 40 ἄλλην ἡδυνήθησαν (πᾶσι γὰρ γνώριμος ἦν ὁ ἀληθῶς Ὁσιος καὶ ὁ 3
 τούτου βίος ἀνεπιληπτος), εἰ μὴ τὸ κατὰ τῆς αἵρέσεως μῦθος. διαβά-

- λουσι τοίνυν καὶ αὐτὸν οὐκέτι ὡς ἐκείνον Δαρεῖω (ἀηδῶς γὰρ ἤκουε
 Δαρεῖος κατὰ τοῦ Δανιήλ) ¹, ἀλλ' ὡς Ἰεζάβελ κατὰ τοῦ Ναβουθαί ²
 καὶ ὡς οἱ Ἰουδαῖοι τῷ Ἡρώδῃ ³ λέγοντες· «οὐ μόνον οὐχ ὑπογράφει
 κατὰ Ἀθανασίου, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς δι' αὐτὸν κατακρίνει καὶ τὴν αἵρεσιν
 5 οὕτω μισεῖ, ὡς καὶ ἄλλοις γράφειν θάνατον μᾶλλον ὑπομένειν ἢ
 προδότας γίνεσθαι τῆς ἀληθείας. δι' αὐτὴν γὰρ καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν
 Ἀθανάσιος διώκεται καὶ Λιβέριος ὁ Ῥωμαίων ἐπίσκοπος καὶ οἱ ἄλλοι
 πάντες ἐπιβουλεύονται». ταῦτα ἀκούσας ὁ τῆς ἀσεβείας προστάτης ⁴
 καὶ τῆς αἵρέσεως βασιλεὺς Κωνστάντιος καί, ὅτι μάλιστα καὶ ἑτεροί
 10 εἰσι κατὰ τὰς Σπανίας ταῦτά τῷ Ὄσιῳ φρονοῦντες, πειράσας κά-
 κεινους ὑπογράψαι καὶ μὴ δυνηθεὶς ἀναγκάσαι μεταπέμπεται τὸν
 Ὅσιον. καὶ ἀντὶ ἐξορισμοῦ κατέχει τοῦτον ὅλον ἑνιαυτὸν ἐν τῷ
 Σερμῖῳ οὔτε τὸν θεὸν φοβηθεὶς ὁ ἄθεος οὔτε τοῦ πατρὸς τὴν διά-
 θεσιν, ἣν εἶχε πρὸς τὸν Ὅσιον, αἰδεσθεὶς ὁ ἀνόσιος οὔτε τὸ γῆρας
 15 (ἐκατονταετῆς γὰρ λοιπὸν ἦν) αἰσχυνθεὶς ὁ ἄστοργος. πάντα γὰρ ⁵
 ταῦτα παρῆδε διὰ τὴν ἀσέβειαν ὁ νέος Ἀχαάβ καὶ ἄλλος Βαλθα-
 σάρ ἐφ' ἡμῶν γενόμενος. τοσαύτην γὰρ βίαν πεποίηκε τῷ γέροντι
 καὶ τοσοῦτον αὐτὸν συνέσχεν, ὡς θλιβέντα αὐτὸν μόγις κοινωνῆ-
 σαι μὲν τοῖς περὶ Οὐάλεντα καὶ Οὐρσάκιον, μὴ ὑπογράψαι δὲ
 20 κατὰ Ἀθανασίου. ἀλλὰ καὶ οὕτως οὐκ ἡμέλησεν ὁ γέρον, μέλλων
 γὰρ ἀποθνήσκειν ὥσπερ διατιθέμενος ἐμαρτύρατο τὴν βίαν καὶ
 τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀνεθεματίζε καὶ παρήγγελλε μηδένα ταυτὴν
 ἀποδέχεσθαι.
- Τίς ταῦτα βλέπων ἦ καὶ μόνον ἀκούων οὐκ ἐξίσταται καὶ αὐτὸς ^{46,1}
 25 καὶ καταβοήσῃ πρὸς κύριον λέγων· «μὴ ἄρα εἰς ἐξάλειψιν σὺ ποιή-
 σης τὸν Ἰσραήλ; ⁴» τίς ταῦτα κατανοῶν οὐκ εὐκαίρως καὶ αὐτὸς
 ἀναβοήσῃ λέγων· «ἐκστασις καὶ φρικτὰ ἐγενήθη ἐπὶ τῆς γῆς ⁵» καὶ
 «ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ. καὶ ἡ γῆ ἐπὶ πλείον ἔφριξε σφόδρα; ⁶»
 οἱ πατέρες τῶν λαῶν καὶ διδάσκαλοι τῆς πίστεως αἰρῶνται καὶ οἱ
 30 ἀσεβεῖς εἰς τὰς ἐκκλησίας εισάγονται. τίς, ὅτε Λιβέριος ὁ ἐπίσκοπος ²
 Ῥώμης | ἐξωρίσθη καὶ ὁ πατὴρ τῶν ἐπισκόπων ὁ μέγας Ὅσιος,
 οὕτω πάσχοντα ἢ τίς | ὁρῶν τοσοῦτους ἐπισκόπους ἀπὸ τῆς Σπανίας
 καὶ τῶν ἄλλων μερῶν ἐξοριζομένους οὐκ ἐπέγνω, κἂν ὀλίγην αἰσθη-
 σιν ἔχῃ, ὅτι καὶ τὰ κατὰ Ἀθανάσιον καὶ τοὺς ἄλλους προφάσεις εἰσὶ
 35 ψευδεῖς καὶ πάντα συκοφαντίας μεστά· τούτου γὰρ χάριν κάκεινοι
 πάντα παθεῖν ὑπέμειναν συνορῶντες τὴν γενομένην ἐκ συκοφαντίας
 ἐκείνων ἐπιβουλήν. ἐπεὶ ποῖον ἔγκλημα καὶ Λιβερῖῳ; ἢ ποῖα κατη- ³
 γορία κατὰ τοῦ γέροντος Ὀσίου; τίς κἂν ἐψεύσατο κατὰ Παυλίνου
 καὶ Λουκιφέρου καὶ Διονυσίου καὶ Εὐσεβίου; ἢ ποῖον ἁμάρτημα κατὰ
 40 τῶν ἄλλων ἐξορισθέντων ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων;

1. Πρβλ. Δαν. 6, 14. 2. Πρβλ. Γ' Βασ. 20, 7. 3. Πρβλ. Ματθ.
 27, 12. 4. Πρβλ. Ἰεζ. 9, 8. 11, 13. 5. Ἰερ. 5, 30. 6. Ἰερ. 2, 12.

οὐκ ἔστι τοῦτο, μὴ γένοιτο, οὐ γὰρ δι' ἐγκλήματα γεγόνασιν αἱ συσκευαὶ οὐδὲ διὰ κατηγορίαν ἕκαστος | ἐξωρίσθη, ἀλλ' ἐπανάστασις ἔστι τῆς ἀσεβείας κατὰ τῆς εὐσεβείας, καὶ σπουδὴ μὲν ὑπὲρ τῆς ἀρειανῆς αἵρέσεως, προοίμια δὲ τῆς τοῦ ἀντιχρίστου παρόδου Κωνσταντίου ταύτην προκατασκευάζοντος ἐκείνῃ.

- Μετὰ γὰρ τὸ διαπράξασθαι πάντα, ὅσα περ ᾗθέλησεν εἰς τὰς ἐκκλησίας τὰς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ τὰ ἄλλα μέρη, μετὰ τὸ τοὺς μὲν ἐξορίσαι, τοὺς δὲ ἀναγκάσαι καὶ πληρῶσαι φόβου τὰ πανταχοῦ λοιπὸν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὥσπερ τι νόσημα τὸν ἑαυτοῦ θυμὸν ἐστρεψεν· ἐγένετο 47, 1
- 10 δὲ τοῦτο πανούργως παρὰ τῶν χριστομάχων. ἵνα γὰρ φαντασίαν 2
ἔχωσιν ὑπογραφῆς πολλῶν ἐπισκόπων, καὶ ἵνα διωχθεῖς Ἀθανάσιος μὴ ἔχη κἄν ἀποδύρεσθαι πρὸς ἐπίσκοπον, διὰ τοῦτο προλαμβάνοντες τὰ πανταχοῦ πεπληρώκασιν φόβου. καὶ τοῦτον ἐφεδρον εἰς τὴν ἐπιβουλήν ἐτήρησαν οὐκ εἰδότες οἱ ἄφρονες ὅτι οὐ προαίρεσιν ἐπισκόπων, 15 ἀλλὰ τὴν παρ' αὐτῶν γενομένην βίαν ἐπεδείκνυντο, καὶ ὅτι, κἄν ἀδελφοὶ καταλείψωσι, κἄν φίλοι καὶ γνώριμοι μακρὰν ἀποστῶσι καὶ μηδεὶς εὗρεθῇ συλλυπούμενος καὶ παρακαλῶν, ἀλλ' ὑπὲρ πάντα μᾶλλον ἢ πρὸς θεὸν ἐξαρκεῖ καταφυγῇ. μόνος γὰρ ἦν καὶ Ἡλίας διωκόμενος 3 καὶ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν ἦν ὁ θεὸς τῷ ἁγίῳ.¹ καὶ τοῦτον δὲ τύπον δέ- 20
δωκεν ἡμῖν ὁ σωτὴρ καὶ μόνος καταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐπεβουλεύετο, ἵνα, κἄν ἡμεῖς διωκόμενοι καταλειφθῶμεν ὑπὸ ἀνθρώπων, μὴ ἐκκακῶμεν, ἀλλ' ἔχωμεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐλπίδα καὶ μὴ προδίδωμεν τὴν ἀλήθειαν, ἥτις, κἄν κατὰ τὴν ἀρχὴν θλίβεσθαι δόξῃ, ἀλλ' ὕστερον καὶ οἱ διώκοντες αὐτὴν ἐπιγνώσονται.
- 25 Παροξύνουσι τοίνυν καὶ γράφει τὸ πρῶτον βασιλεὺς καὶ πέμπει 48, 1
πρὸς τε τὸν δοῦκα καὶ τοὺς στρατιώτας ἀπειλῇν. νοτάριοι τε Διογενίος τε καὶ Ἰλάριος καὶ παλατῖνοι σὺν αὐτοῖς ἀποστέλλονται. καὶ γέγονε τὰ τοσαῦτα δεινὰ καὶ ὠμὰ κατὰ τῆς ἐκκλησίας, ἃ | μικρῷ πρόσθεν δι' ὀλίγων εἴρηται καὶ πάντες ἔγνωσαν, ἐξ ὧν ἔθηκαν οἱ 30
λαοὶ διαμαρτυριῶν, ἃς καὶ ἀναγνῶναι δύναται τις γραφείσας ἐν τῷ τέλει τούτων. εἶτα μετὰ τὸ γενέσθαι τὰ παρὰ Συριανοῦ, μετὰ τὸ γενέσθαι τὰ τοσαῦτα καὶ τὰς κατὰ τῶν παρθένων ὕβρεις ἀποδεξά- 2
μενος τὰ οὕτω καὶ τὰ τοιαῦτα κακὰ γράφει πάλιν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ τῆς Ἀλεξανδρείας παροξύνων τοὺς νεωτέρους, ἵνα πάντες 35
συνελθόντες ἢ διώξωσιν Ἀθανάσιον ἢ γινώσκουσιν ἐχθροὺς αὐτοῦ τυγχάνειν αὐτούς. αὐτὸς μὲν οὖν καὶ πρὶν ἐλθεῖν ταῦτα, ἐξ οὗ 3
τῇ Ἐκκλησίᾳ Συριανὸς ἐπῆλθεν, ἀναχωρήσας ἦν εἰδὼς τὸ γεγραμμένον· «ἀλλ' ἀποκρύβηθι μικρὸν ὅσον ὅσον, ἕως ἂν παρέλθῃ ἡ ὀργή²», | τῶν δὲ γραμμάτων τούτων γίνεται διάκονος Ἡράκλειός τις τῷ 40
ἀξιώματι κόμης προοδεύων τινὸς Γεωργίου τοῦ ἀποστελλομένου παρὰ τοῦ βασιλέως κατασκόπου· οὐ γὰρ ἂν εἴη ἐπίσκοπος ὁ παρ'

ἐκείνου πεμπόμενος, μὴ γένοιτο, ὥς καὶ αὐτὰ τὰ γενόμενα καὶ τὰ προοίμια τῆς εἰσόδου δείκνυσιν.

- Τὰ μὲν οὖν γράμματα προὔθηκε δημοσίᾳ καὶ πολλὴν αἰσχύνην 49,1
 ἐδείκνυσεν τοῦ γράφοντος. ἐπειδὴ γάρ, ὥς ἔγραψεν ὁ μέγας Ὀσίος,
 5 οὐχ ἠύρισκε πιθανὴν πρόφασιν τῆς αὐτοῦ μεταβολῆς, ἐπενόησε πολλῶ
 καὶ μᾶλλον ἀπρεπεστέραν ἑαυτῷ καὶ τοῖς τούτῳ συμβουλευσάσιν,
 ἔφησε γάρ· 'τὴν πρὸς τὸν ἀδελφὸν αἰδούμενος φιλίαν τὸν τῆς 2
 θείας καὶ εὐσεβοῦς μνήμης ἐπὶ καιρὸν αὐτῷ τὴν ὥς ὑμᾶς γενέσθαι
 πάροdon ἤνεσχόμεν'. τοῦτο δὲ καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ψευσάμενον καὶ
 10 πρὸς τὸν ἀδελφὸν μετὰ θάνατον ἀγνώμονα δείκνυσιν. εἰτα 'θείας
 καὶ εὐσεβοῦς αὐτὸν μνήμης' ὥσπεροῦν καὶ ἔστιν ἄξιον ὀνομάζει,
 οὐ τὴν ἐντολὴν καὶ τὴν 'φιλίαν (αἰδεῖται)', ὥς αὐτὸς ἔγραψε, καίτοι,
 εἰ καὶ διὰ τὸν μακαρίτην Κωνσταντα συγχωρήσας ἦν, ὥφειλε μὴ
 ἀκαθήκων περὶ τὸν ἀδελφὸν γενέσθαι, ἵν' ὥσπερ τῆς βασιλείας οὕτω
 15 καὶ τῆς γνώμης αὐτοῦ κληρονόμος γένηται.

- 'Ἀλλὰ τὸν μὲν Βρετανίωνα καθέλειεν ἐβελήσας τὸ δίκαιον ἀπαιτεῖν 50,1
 λέγων· 'τίνι μετὰ θάνατον ἀδελφῶν ἡ κληρονομία γίγνεται'; διὰ
 δὲ τὴν μυσαρὰν αἵρεσιν τῶν χριστομάχων οὔτε τὸ δίκαιον οἶδεν, ἀλλὰ
 καὶ πρὸς τοὺς ἀδελφούς ἀκαθήκων γίγνεται· δι' ἣν αἵρεσιν οὐδὲ τοῦ
 20 πατρὸς ὁλόκληρον τὴν γνώμην φυλάττειν ἐνενόησεν, ἀλλ' εἰς μὲν τὸ
 ἀρέσκον τοῖς ἀσεβέσι τοῦτο τηρεῖν ὑποκρίνεται, εἰς δὲ τὸ λυποῦν
 ἐκείνους οὐκ οἶδεν οὐδὲ τὸ πρὸς τὸν πατέρα σέβας φυλάξαι. ἀπέστειλε 2
 μὲν γὰρ ἐκείνους τὸν ἐπίσκοπον ἐκ διαβολῆς τῶν περὶ Εὐσέβιον εἰς τὰς
 Γαλλίας ἐπὶ καιρὸν διὰ τὴν τῶν ἐπιβουλευόντων ὁμότητα—τοῦτο γάρ
 25 ὁ μακαρίτης Κωνσταντῖνος | ὁ τούτου ἀδελφὸς μετὰ θάνατον τοῦ
 πατρὸς ἐδήλωσεν ὥς ἐκ τῶν γραμμάτων αὐτοῦ δείκνυται—, οὐκ ἐπέισθη
 δὲ τοῖς περὶ Εὐσέβιον ἀποστεῖλαι ὃν ἤθελον ἐπίσκοπον αὐτοί, ἀλλὰ
 καὶ θέλοντας ἐκώλυσε καὶ ἐπιχειρήσαντας ἐπέσχε μετὰ δεινῆς ἀπει-
 λῆς.

- 30 Πῶς οὖν, εἰ τὰ τοῦ αὐτοῦ γεννήτορος, ὥς γράφει, φυλάττειν 51,1
 ἤθελεν, ἀπέστειλε τὸ μὲν πρῶτον Γρηγόριον καὶ νῦν δὲ τὸν ταμειο-
 φάγον Γεώργιον; ἢ διὰ τί τοὺς Ἀρειανούς, οὓς ἐκεῖνος Πορφυρια-
 νούς ὠνόμασε, τούτους οὗτος εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσαγαγεῖν σπουδάζει
 καὶ τούτων προϊστάμενος ἄλλους ἐξορίζει; εἰ δὲ καὶ ἔωρακεν Ἀρειον
 35 ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπιорκήσας Ἀρειος καὶ ῥαγεῖς ἔλυσε τὴν τοῦ πα-
 τρὸς φιλανθρωπίαν· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μαθὼν ὥς αἰρετικῷ κατέγνω
 λοιπόν. πῶς δὲ καὶ προφασιζόμενος φροντίζειν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ 2
 | κανόνος πάντα παρὰ τοῦτον ἐπενόησε πράττειν; ποῖος γὰρ κανὼν
 ἀπὸ παλατίου πέμπεσθαι τὸν ἐπίσκοπον; ἢ ποῖος κανὼν στρατιώτας
 40 ἐπιβαίνειν ἐκκλησίαις; ἢ τίς παραδέδωκε κόμητας καὶ τοὺς ἀλογίστους
 σπάδοντας κατάρχειν τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ διατάγματι τὴν κρίσιν
 τῶν λεγομένων ἐπισκόπων δηλοῦσθαι; πάντα ψεύδεται διὰ τὴν ἀνό-
 σιον αἵρεσιν· καὶ γὰρ παρὰ γνώμην τοῦ πατρὸς καὶ τότε Φιλάργιον

- τὸ δεύτερον ἐπεμψεν ἐπαρχον καὶ τὰ νῦν γενόμενα γέγονε. καὶ 3
 διὰ τὸν ἀδελφὸν δὲ οὐκ ἀληθεύει. καὶ γὰρ καὶ μετὰ τὸν ἐκείνου θάνα-
 τον οὐχ ἄπαξ οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ τρίτον ἔγραψε τῷ ἐπισκόπῳ.
 καὶ πάλιν ἐπηγγεिलाτο μὴ μεταβάλλεσθαι, ἀλλὰ καὶ θαρρεῖν παρεκε-
 5 λεύσατο, ὥστε παρὰ μηδενὸς αὐτὸν ταραττεσθαι, ἀλλὰ καὶ μένειν 4
 ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ πάσης ἀμεριμνίας. καὶ ἐντολὰς δὲ δι' Ἀστε-
 ρίου κόμητος καὶ Παλλαδίου νοταρίου ἐπεμψε Φιλικισσίμῳ τῷ τότε
 δουκὶ καὶ Νεστορίῳ τῷ ἐπάρχῳ, ἵνα, εἴτε Φίλιππος ὁ ἐπαρχος εἴτε τις
 ἄλλος ἐπιβουλεύειν Ἀθανασίῳ τολμήσῃ, τοῦτον ἐκεῖνοι κωλύωσι.
 10 Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὅτε Διογένης ἦλθε καὶ Συριανὸς ἐνῆδρευσε, 52,1
 αὐτοὶ τε καὶ ἡμεῖς καὶ ὁ λαὸς ἀπητοῦμεν γράμματα βασιλέως νομί-
 ζοντες, ὅτι, ὥσπερ γέγραπται, «μηδὲν ψεῦδος ἀπὸ στόματος λεγέσθω
 βασιλεῖ¹» οὕτω καὶ βασιλεὺς ἐπαγγεिलाμένος οὔτε ψεύσεται οὔτε
 μεταβληθήσεται. πῶς οὖν, εἰ διὰ τὸν ἀδελφὸν συνεχώρησεν, ἔγρα- 2
 15 ψε καὶ μετὰ θάνατον αὐτοῦ; εἰ δὲ καὶ τότε διὰ τὴν ἐκείνου μνήμην
 ἔγραψε, διὰ τί μετὰ ταῦτα τὸ ὅλον ἠγνωμόνησεν αὐτὸν διώκων τὸν
 ἄνθρωπον καὶ τοιαῦτα γράφων, ἐν οἷς προφασίζεται μὲν κρίσιν ἐπι-
 σκόπων, πράττει δὲ αὐτός, ὡς ἂν αὐτῷ δοκῇ, οὐ λανθάνων ὁμως,
 ἀλλὰ καὶ ἐγγὺς | ἔχων τὸν ἔλεγχον τῆς πανουργίας; εἰ γὰρ ἐπι- 3
 20 σκόπων ἐστὶ κρίσις, τί κοινὸν ἔχει πρὸς ταύτην βασιλεὺς; εἰ δὲ βασι-
 λέως ἐστὶν ἀπειλή, τίς ἐνταῦθα χρεῖα τῶν λεγομένων ἐπισκόπων;
 πότε γὰρ ἐκ τοῦ αἰῶνος ἠκούσθη τοιαῦτα; πότε κρίσις ἐκκλησίας
 παρὰ βασιλέως ἔσχε τὸ κύρος ἢ ὅπως ἐγνώσθη τοῦτο τὸ κρίμα; πολλὰ
 σύνδοι πρὸ τούτου γεγονάσι, πολλὰ κρίματα τῆς ἐκκλησίας γέγονεν,
 25 ἀλλ' οὔτε οἱ πατέρες ἐπεισάν ποτε περὶ τούτων βασιλέα οὔτε βασιλεὺς 4
 τὰ τῆς ἐκκλησίας περιειργάσατο. Παῦλος ἀπόστολος εἶχε φίλους τοὺς
 τῆς τοῦ Καίσαρος οἰκίας καὶ γράφων ἡσπάζετο τοὺς Φιλιππησίους
 ἀπὸ τούτων², ἀλλ' οὐκ εἰς κρίματα τούτους κοινωνοὺς παρελάμβανε.
 αὖν δὲ θέαμα καινὸν καὶ τοῦτο τῆς ἀρειανῆς αἰρέσεώς ἐστιν εὐρημα. 5
 30 συνῆλθον γὰρ αἰρετικοὶ καὶ βασιλεὺς | Κωνστάντιος, ἵνα κάκεῖνος
 τὴν ἐπισκόπων ἔχων πρόφασιν τῇ ἐξουσίᾳ καθ' ὧν ἂν ἐθέλοι πράττῃ
 καὶ διώκων μὴ λέγῃται διώκτης. καὶ οὗτοι δὲ τὴν βασιλέως ἔχοντες
 δυναστεῖαν ἐπιβουλεύουσιν οἷς ἂν ἐθέλωσι· θέλουσι δὲ τοῖς μὴ ἀσεβοῦ-
 σιν ὡς αὐτοί. τοῦτο δὲ ὡς ἐπὶ σκηνῆς ἂν τις ἴδοι κωμωδούμενον 6
 35 παρ' αὐτοῖς, καὶ τοὺς μὲν λεγομένους ἐπισκόπους ὑποκρινομένους,
 τὸν δὲ Κωνστάντιον τὰ ἐκείνων ἐνεργοῦντα καὶ πάλιν ἐπαγγελλόμενον
 μὲν τοῦτον, ὡς Ἡρώδης τῇ Ἡρωδιάδι³, τούτους δὲ πάλιν ὀρχουμέ-
 νους τὰς διαβολὰς ἐπὶ ἐξορισμῷ καὶ θανάτῳ τῶν εἰς τὸν κύριον
 εὐσεβοῦντων.
 40 Τίνα οὖν οὐκ ἐβλαψαν διαβάλλοντες; τίνων οὐ γεγονάσιν ἐπί- 53,1
 βουλοι οἱ χριστομάχοι; τίνα Κωνστάντιος οὐκ ἐξώρισε κατενεχθέντα

- παρ' αὐτῶν; πότε καταθυμίως αὐτῶν οὐκ ἤκουσε; καὶ τὸ παράδοξον
 τίνα πώποτε λέγοντα κατ' ἐκείνων ἐδέξατο καὶ οὐ μᾶλλον λέγοντας
 ἐκείνους, οἳα καὶν εἰπωσιν, ἀπεδέξατο; ποία ἐκκλησία νῦν μετ' ἐλευ-
 5 θερίας τὸν Χριστὸν προσκυνεῖ; ἂν τε γὰρ εὐσεβὴς ᾦ, κινδυνεύει, ἂν τε
 αὐτὸν ἤκε, πεπλήρωκεν. εἰ γὰρ καὶ πού τις ἐστὶν εὐσεβὴς καὶ φιλόχρι-
 10 στος (εἰσὶ δὲ πανταχοῦ πολλοὶ τοιοῦτοι ὡς οἱ προφῆται καὶ Ἡλίας
 ὁ μέγας), κρύπτονται, ἂν που καὶ αὐτοὶ ὡς τὸν Ἀβδίου πιστὸν ἄνθρω-
 πον εὕρωσι καὶ ἡ εἰς σπῆλαιον καὶ τὰς ὁπὰς τῆς γῆς ἀπέλθωσιν ἢ ἐπ'
 15 ἐρημίαις περιερχόμενοι διατρίψωσι. τοιαῦτα γὰρ διαβάλλουσιν οἱ
 ἄφρονες, οἳα καὶ ἡ Ἰεζάβελ ἐπλάσαστο κατὰ τοῦ Ναβουθαί¹ καὶ οἱ
 Ἰουδαῖοι κατὰ τοῦ σωτῆρος, καὶ λοιπὸν ἐκεῖνος προστάτης τῆς
 αἰρέσεως ὧν τὴν τε ἀλήθειαν μεταστρέψαι θέλων ὡς ὁ Ἀχαάβ τὸν
 ἀμπελῶνα εἰς κῆπον λαχανίας², ὃ θέλουσιν ἐκεῖνοι πράττει, ἐπεὶ
 20 οὕτω, καθὰ προεῖπον, τοὺς ἀληθινούς ἐπισκόπους, ἐπεὶ μὴ
 ἡσέβουν ὡς ἤθελεν αὐτός, ἐξώρισεν, οὕτως καὶ κατὰ Ἀθανασίου νῦν
 ἀπέστειλεν Ἡράκλειον τὸν κόμητα καὶ τὰ μὲν διατάγματα προέθηκε
 δημοσίᾳ, ἐντολὰς δὲ βασιλέως ἀπήγγειλεν, εἰ μὴ πεισθεῖεν τοῖς
 25 γράμμασιν, ἀφαίρεσιν τοῦ ἄρτου καὶ τῶν εἰδώλων ἔσσεσθαι καταστρο-
 φὴν πολλῶν τε πολιτευτῶν καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ δήμου πάντως αἰχμαλω-
 σίαν γενήσεσθαι. εἰτα ταῦτα ἀπειλῶν οὐκ ἡσχύνθη δημοσίᾳ μεγάλῃ
 τῇ φωνῇ λέγειν· τὸν μὲν Ἀθανάσιον παραιτεῖται βασιλεὺς, τοῖς δὲ
 30 Ἀρειανοῖς τὰς ἐκκλησίας παραδοθῆναι ἐκέλευσε. πάντων τε ἐπὶ
 τούτῳ θαυμαζόντων καὶ πρὸς ἀλλήλους νευόντων τε | καὶ λεγόντων·
 "εἰ Κωνσταντίος αἰρετικὸς γέγονε"; δέον ἐρυθριά, ὃ δὲ μᾶλλον ἡνάγκα-
 ζε βουλευτὰς καὶ δημότας ἐθνικοὺς νεωκόρους τῶν εἰδώλων ἐπὶ τούτοις
 ὑπογράφειν καὶ ὁμολογεῖν, δέχεσθαι ὃν ἂν ἀποστείλῃ βασιλεὺς ἐπί-
 35 σκοπον. πάνυ γε κανόνας ἐκκλησίας ἐκδικῶν ἐποίει τοῦτο γενέσθαι
 Κωνσταντίος. ἀντὶ γὰρ ἐκκλησίας τὴν ἀγοράν, ἀντὶ τῶν λαῶν τοὺς
 νεωκόρους ἀπῆτει γράμματα· ἐγίνωσκε γὰρ οὐκ ἐπίσκοπον αὐτὸν
 Χριστιανοῖς, ἀλλὰ τινα φιλοπράγμονα πέμπειν αὐτοῖς τοῖς γράφουσιν.
 40 "Ἕλληνες μὲν οὖν ὥσπερ ὠνούμενοι τῇ ὑπογραφῇ τὴν τῶν εἰδώλων
 ἑαυτῶν ἀσυλίαν καὶ τινες τῶν ἐργασιῶν ἄκοντες μὲν, ἔγραψαν δὲ ὁμῶς
 35 ὡς περὶ ἡγεμόνος ἢ ἄλλου τινὸς ἀποστελλομένου δικαστοῦ διὰ τὰς
 παρ' ἐκείνου λεγομένας ἀπειλάς. τί γὰρ ἐμελλον Ἕλληνες ὄντες ποιεῖν
 ἢ τοῦθ' ὅπερ δοκεῖ τῷ βασιλεῖ; τῶν δὲ λαῶν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλη-
 2 σίᾳ συνελθόντων (τετάρτη γὰρ ἦν σαββάτου) λαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ
 τῇ ἐξῆς Ἡράκλειος ὁ κόμης τὸν ἐπαρχον τῆς Αἰγύπτου Καταφρόνιον
 40 καὶ Φαυστίνον τὸν καθολικὸν τὸν τε Βιθυνὸν αἰρετικὸν ὄντα καὶ
 παροξύνουσι τῶν ἀγοραίων τοὺς νεωτέρους καὶ σεβομένους εἰδῶλα,

1. Πρβλ. Γ' Βασ. 20, 1 ἐξ. 2. Πρβλ. Γ' Βασ. 20, 2.

ταύτην ἐντολὴν εἶναι βασιλέως λέγοντες, ἵν' ἐπέλθωσι τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ
 λιθάσωσι τοὺς λαούς. ἤδη μὲν οὖν ἦσαν οἱ πλείστοι τοῦ λαοῦ γενο- 3
 μένης ἀπολύσεως ἐξελθόντες, γυναικῶν δὲ ὀλίγων ἀπομεινασῶν γέγονεν.
 ὡς προσέταξαν. καὶ θέαμα οἰκτρὸν ἦν· ἄρτι γὰρ ἦσαν ἀπὸ τῆς εὐχῆς
 5 ὀλίγοι καθεζόμενοι, καὶ γυμνοὶ μετὰ λίθων εὐθὺς καὶ ξύλων ἐπῆλθον
 οἱ νεώτεροι καὶ τὰς μὲν ἐλίθαιον, τὰ δὲ τῶν παρθένων ἅγια σώματα
 κατέκοπτον πληγαῖς οἱ ἄθεοι εἰλκὸν τε τὰ σκεπάσματα καὶ τὰς κεφα-
 λὰς αὐτῶν ἐγύμνουσαν καὶ ἀνθελοκούσας ἐλάκτιζον τοῖς ποσίν οἱ δειλαιοί.
 δεινὰ μὲν οὖν ταῦτα καὶ λίαν ἐστὶ δεινὰ, ἀλλὰ τὰ μετὰ ταῦτα δεινό- 4
 10 τερα καὶ πάσης ὕβρεως ἀφορητότερα γέγονεν. εἰδότες γὰρ τὸ σεμνὸν
 τῶν παρθένων | καὶ τὸ τῆς ἀκοῆς ἄχραντον, καὶ ὅτι μᾶλλον λίθους
 καὶ ξίφη ἢ τὰς τῆς αἰχρορρημοσύνης φέρειν δύνανται ῥήματα, τούτοις
 ἐχρῶντο κατ' αὐτῶν ἐπερχόμενοι. Ἀρειανοὶ δὲ ταῦτα τοῖς νεωτέροις
 15 ὑπέβαλλον, καὶ γὰρ ἐγέλων τούτων λεγομένων καὶ γινομένων. καὶ αἱ
 μὲν ἅγιοι παρθένοι καὶ ἄλλαι σεμναὶ γυναῖκες ὡς ἀσπίδων δῆγματα
 τὰ τοιαῦτα φθέγματα ἔφευγον, οἱ δὲ χριστομάχοι συνήργουν, τάχα
 δὲ καὶ συνεφθέγγοντο τοῖς νεωτέροις· καὶ γὰρ ἦδοντο τοῖς παρ' ἐκεί-
 νων ἐκβαλλομένοις μετὰ ἀσελγείας ῥήμασιν.

Εἰτα ὡς τὸ ὅλον τῆς ἐντολῆς πληροῦντες (τοῦτο γὰρ ἦν τὸ 56,1
 20 σπουδαζόμενον, τοῦτο καὶ κόμης καὶ ὁ καθολικὸς πατήρ γεγεννη),
 ἀρπάσαντες τὰ συμφέλλια καὶ τὸν θρόνον καὶ τὴν τράπεζαν (ξυλὴν
 γὰρ ἦν) καὶ τὰ βῆλα τῆς ἐκκλησίας τὰ τε ἄλλα, ὅσα ἠδυνήθησαν,
 ἐξενέγκαντες ἔκαυσαν ἐμπροσθεν τοῦ πυλῶνος ἐν τῇ πλατείᾳ τῇ
 25 καὶ τὴν ἀκοὴν | κλείσειεν, ἵνα μὴδὲ ἐτέρου λέγοντος ἀνέχηται βλάβην
 ἡγούμενος καὶ τὸ μόνον ἀκοῦσαι τι τοιοῦτον; τὰ τε γὰρ εἰδῶλα ἑαυτῶν
 εὐφῆμουν καὶ ἔλεγον· "Ἐλλήν γέγονε Κωνσταντίος καὶ οἱ Ἀρειανοὶ
 τὰ ἡμῶν ἐπέγνωσαν". οὐ φροντίζουσι γὰρ οὐδὲ Ἑλληνισμὸν ὑποκρί-
 νασθαι, ἵνα μόνον ἡ αἵρεσις ἔχη τὴν σύστασιν. καὶ γὰρ καὶ βοί- 3
 30 διον ἐπαντλοῦν τοὺς κηπευομένους ἐν τῷ Καισαρείῳ τόπους ἐπεχεί-
 ρησαν ἐπιθῆσαι, καὶ ἔθυσαν ἄν, εἰ μὴ θῆλυ τοῦτο ἦν· τὰ τοιαῦτα γὰρ
 ἔλεγον μὴ ἐξεῖναι παρ' αὐτοῖς θύεσθαι.

Τοιαῦτα μὲν οὖν οἱ δυσσεβεῖς Ἀρειανοὶ νομίζοντες εἰς ἡμῶν ὕβριν 57,1
 ταῦτα φθάνειν μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπραττον. θεῖα δὲ δίκη τὴν πονη-
 35 ρίαν τούτων ἡλεγξε καὶ σημειῖόν τι μέγα καὶ ἐξαίρετον εἰργάσατο δει-
 κνύουσα καὶ διὰ τούτου πᾶσι φανερῶς, ὅτι ὥσπερ ἀσεβοῦντες οὐκ
 εἰς ἄλλον ἀλλ' εἰς τὸν κύριον τολμῶσιν, οὕτω ταῦτα ποιοῦντες εἰς
 αὐτοῦ πάλιν ὕβριν ἐπεχείρησαν πράξαι· καὶ τοῦτο μᾶλλον ἐκ τοῦ
 γενομένου θαύματος φανερωτέραν ἔσχε τὴν ἀπόδειξιν. τῶν ἀσελ- 2
 40 γῶν γὰρ τις νεώτερος εἰσδραμὼν καὶ τολμήσας ἐπεκάθισε τῷ θρόνῳ.
 καὶ καθίσας διὰ τῶν ῥινῶν τι πορνικὸν ἀπῆχησεν ὁ ἄθλιος. εἰτα ἀναστὰς
 ἐβιάζετο τὸν θρόνον ἀποσπᾶν καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἔλκειν, ἡγνόμενός δὲ καθ'
 ἑαυτοῦ τὴν δίκην ἐπισπώμενος. ὡς γὰρ οἱ τότε τὴν Ἀζωτον κατοί- 3

- κοῦντες τολμήσαντες ἀφασθαι τῆς κιβωτοῦ¹, ἥ καὶ προσβλέψαι θέμις οὐκ ἦν αὐτοῖς, παρ' αὐτῆς εὐθὺς ἀπώλλυντο πρότερον διαφθειρόμενοι ταῖς βασάνοις τὰς ἑδρας, οὕτως καὶ οὗτος ὁ ἄθλιος ἐτόλμησεν μόνον ἔλκειν καί, ὅπερ εἶλκεν εἰς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο, καὶ ὡς ἀντιπεμπούσης
- 5 τῆς δίκης τὸ ξύλον ἐν αὐτῷ τὴν ἰδίαν κοιλίαν ἐπληξε, καὶ ἀντὶ τοῦ θρόνου τῇ πληγῇ τὰ ἴδια ἐξήνεγκεν ἔντερα, καὶ μᾶλλον ὁ θρόνος | ἐκείνου τὸ ζῆν ἀπέσπασεν ἢ αὐτὸς ἀπεσπάσθη παρ' ἐκείνου. ἐξε- 4
χύθη γοῦν, ὡς γέγραπται κατὰ τὸν Ἰούδαν, τοῖς σπλάγχνοις καὶ καταπεσὼν ἐβαστάχθη καὶ μετὰ μίαν ἡμέραν ἀπώλετο. καὶ ἕτερος
- 10 δὲ μετὰ θαλλῶν εἰσελθὼν καὶ ὡς Ἑλλήν κινῶν αὐτὰ τῇ χειρὶ καὶ χλευάζων εὐθὺς ἐσκοτώθη καὶ οὐκ ἔβλεπεν οὐδὲ ἐγίνωσκεν ἔτι λοιπόν, ὅποι γῆς ἐτύγχανε· μέλλων τε καὶ αὐτὸς καταπίπτειν χειραγωγούμενος ὑπὸ τῶν συνόντων καὶ ὑποβασταζόμενος ἐξήρχετο καὶ αὐτός, μόγις μεθ' ἡμέραν διανήψας καὶ οὐ γινώσκων, οὔτε τί πεποίηκεν οὔτε τί
- 15 πέπονθεν ὁ τολμηρὸς.
- Ταῦτα βλέποντες Ἕλληνας μὲν ἐφοβήθησαν καὶ οὐδὲν πλέον 58,1
ἐτόλμησαν, Ἀρειανοὶ δὲ οὐδὲ οὕτως ἡσχύνθησαν, ἀλλ' ὡς Ἰουδαῖοι σημεῖα βλέποντες οὐκ ἐπίστευον οἱ ἄπιστοι, μᾶλλον γὰρ ἐσκληρύ-
νοντο κατὰ τὸν Φαραῶ τὰς ἐλπίδας ἔχοντες καὶ αὐτοὶ | κάτω που
- 20 κειμένας ἐν τῷ βασιλεῖ καὶ ἐν τοῖς εὐνούχοις αὐτοῦ. τοὺς μὲν οὖν 2
Ἕλληνας, μᾶλλον δὲ τῶν Ἑλλήνων τοὺς ἐκβλητοτέρους τὰ προειρη-
μένα ποιεῖν ἐπέτρεπον· εἶχον γὰρ τὸν ὑποκρινόμενον αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα καὶ παροξύνοντα τοὺς Ἕλληνας Φαυστῖνον, τὸν καθολικὸν μὲν λεγό-
μενον, ἀγοράειν δὲ τὸν τρόπον καὶ ἀσελγῇ τὴν ψυχὴν. αὐτοὶ δὲ τὰ ὅμοια
- 25 τούτοις ἀνεδέξαντο δι' αὐτῶν ποιεῖν, ἵν', ὥσπερ τὴν αἵρεσιν ἀπὸ τῶν ἄλλων αἱρέσεων ἀπεμάξαντο, οὕτω καὶ τὴν πονηρίαν μετὰ τῶν ἀσελ-
γεστέρων ἔχωσι μεμερισμένην. τὰ μὲν οὖν ἄλλα δι' ἐκείνων, 3
καθὰ προεῖπον, ἐπραττον, ἀ δὲ δι' ἑαυτῶν ἐπλημμέλουν, πῶς οὐ
πᾶσαν ὑπερβάλλει πονηρίαν καὶ παντὸς δημίου νικᾷ κακίαν; ποῖον
- 30 γὰρ οἶκον οὐκ ἐπόρθησαν; ποῖαν ρικίαν προφάσει τοῦ ἐρευνᾶν οὐ διήρπασαν; ποῖον κῆπον οὐ κατεπάτησαν καὶ τάφον οὐκ ἐπήνοιξαν; πρόφασιν μὲν ὡς Ἀθανάσιον ἐπιζητοῦντες προβαλλόμενοι, τὸ δ' ὅλον ἦν αὐτοῖς σπουδαζόμενον διαρπάζειν καὶ σκυλεύειν τοὺς ἀπαντῶντας. πόσων ἐπεσφραγίσθησαν οἶκοι; πόσων τὰ ἐν ταῖς ξενίαις ἐκδεδώ-
35 κασι τοῖς ὑπουργοῦσιν αὐτοῖς στρατιώταις; τίς τούτων ἀπείρατος τῆς κακίας γέγονε; τίς τούτοις ἀπαντήσας οὐκ ἐκρύβη κατὰ τὴν ἀγο-
ράν; τίς διὰ τούτους οὐ καταλείψας τὴν οἰκίαν ἐπὶ τῆς ἐρημίας διήγε
τὴν νύκτα; τίς τούτων χάριν φυλάξαι τὰ ἴδια σπεύδων οὐκ ἀπώλεσε
τὰ πλεῖστα; τίς ἀπειρος θαλάττης οὐ μᾶλλον εἴλετο ταύτην καὶ 4
40 τῶν ταύτης κινδύνων πεῖραν λαβεῖν ἢ τούτους ὄρᾶν ἀπειλοῦντας; πολλοὶ καὶ οἶκους μετέλθον καὶ μετέστησαν ἀπὸ λαύρας εἰς λαύραν

καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὰ προάστεια. πόσοι τε ζημίας πόσας ὑπέστησαν καὶ μὴ ἔχοντες ἐδανείσαντο παρ' ἐτέρων, ἵνα μόνον τὰς ἐπιβουλὰς τούτων ἐκφυγῶσι;

- Πᾶσι γὰρ φοβεροὺς ἑαυτοὺς ἐδείκνυσαν καὶ πρὸς πάντας ἡλαζο- 59, 1
 5 νεύοντο, βασιλεῖα πᾶσιν ὀνομάζοντες καὶ ἀπειλοῦντες μὲν τὸν ἐκείνου φόβον, ἔχοντες δὲ ὑπουργοὺς εἰς τὴν πονηρίαν τὸν δοῦκα Σεβαστιανόν, Μανιχαῖον ὄντα καὶ ἀσελγῆ νεώτερον, καὶ τὸν ἐπαρχον καὶ τὸν κόμητα καὶ ὑποκριτὴν τὸν καθολικόν. πολλὰς γοῦν παρθένους 2
 10 κατὰνεγκαν ἀπὸ τῶν οἰκῶν καὶ ἄλλας περιπατούσας ὕβριζον καὶ ἐποίουν ὑπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς νεωτέρων γυμνοῦσθαι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν καὶ γυναιξὶ δὲ ταῖς παρ' αὐτῶν δεδώκασιν ἐξουσίαν ὕβριζειν 2
 ἣν θέλουσι. καὶ αἱ μὲν σεμναὶ καὶ πισταὶ γυναῖκες ἐξέκλινον καὶ 3
 15 παρεχώρουν ἐκείναις τὴν ὁδόν, αἱ δὲ ὥσπερ μαινάδες καὶ ἐρινύες περιερχόμεναι συμφορὰν ἡγοῦντο τὸ μὴ εὐρίσκειν ἀδικεῖν καὶ τὴν 2
 ἡμέραν ἐκείνην μετὰ λύπης διῆγον, ἐν ᾗ μὴ ἠδύναντο κακοποιεῖν. καὶ ὅλως οὕτως ἦσαν πᾶσιν ἄγριοι καὶ πικροὶ ὥστε δημίους φονευτὰς 2
 20 ἀθεμίτους φιλοπράγμονας κακούργους καὶ πάντα μᾶλλον αὐτοὺς ἢ Χριστιανοὺς παρὰ πάντων καλεῖσθαι.
 20 | Καὶ γὰρ καὶ τοὺς Σκυθὰς μιμούμενοι ἤρπασαν Εὐτύχιον ὑποδιά- 60, 1
 κωνον, ἄνδρα καλῶς ὑπηρετοῦντα τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ποιήσαντες εἰς τὰ νῶτα ταυρεῖαις ἴσα θανάτῳ κατακοπῆναι ἠξίωσαν εἰς μέταλλον ἀπο-
 σταλῆναι, καὶ μέταλλον οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' εἰς τὸ τῆς Φαινῶ, ἐνθα καὶ 2
 25 φονεὺς καταδικαζόμενοις ὀλίγας ἡμέρας μόγις δύναται ζῆσαι. καὶ τὸ παράδοξον οὐδὲ κἂν ὀλίγας ὥρας ἐπέτρεψαν αὐτὸν θεραπευθῆναι διὰ 2
 τὰς πληγὰς, ἀλλ' εὐθὺς ἐποίησαν ἀποσταλῆναι φάσκοντες· εἰ τοῦτο 2
 γένηται, πάντες φοβηθήσονται καὶ μεθ' ἡμῶν ἔσονται λοιπόν'. οὐ πολὺ 2
 30 δὲ διέστη καὶ μὴ δυνηθεὶς εἰς τὸ μέταλλον φθάσαι διὰ τὸν πόνον τῶν πληγῶν ἀπέθανεν ἐν τῇ ὁδῷ. καὶ ὁ μὲν ἐτελεύτα χαίρων ἔχων τὸ 3
 30 καύχημα τοῦ μαρτυρίου, οἱ δὲ ἀσεβεῖς οὐδὲ οὕτως ἡσχύνοντο, κατὰ δὲ τὸ γεγραμμένον «ἀνελετήμονα σπλάγχνα ἔχοντες»¹ καὶ τοῦτο μελετή-
 σαντες σατανικὸν τι πάλιν πεποιήκασιν. ἀξιούντων γὰρ τῶν λαῶν 2
 35 διὰ τὸν Εὐτύχιον καὶ δεομένων περὶ αὐτοῦ πεποιήκασιν ἀρπασθῆναι καλοὺς καὶ ἐλευθέρους ἄνδρας τέσσαρας, Ἑρμεῖαν λούοντα τοὺς ἀνε-
 35 ξόδους καὶ πάνυ γε τούτους πληγαῖς κατακόψας ἐνέβαλεν εἰς τὸ δε-σμῶ 2
 τήριον ὁ δούξ. ἀλλ' οἱ Ἀρειανοὶ καὶ Σκυθῶν ὁμότεροι τυγχάνοντες, 4
 ἐπεὶ ἐωράκασι μὴ τελευτήσαντας ἐκείνους ἀπὸ τῶν πληγῶν, ἐμέμφοντο 2
 καὶ ἠπειλοῦν· «γράφομεν» λέγοντες «τοῖς εὐνούχοις, ὅτι μὴ μαστίζεις 2
 40 ὡς θέλομεν ἡμεῖς». ἐκεῖνός τε ἀκούσας καὶ φοβηθεὶς ἠναγκάσθη καὶ 2
 40 δεῦτερον τύψαι τοὺς ἀνθρώπους. καὶ οἱ μὲν τυπτόμενοι εἰδότες, 5
 διὰ τί τύπτονται καὶ παρὰ τίνων διεβλήθησαν, οὐδὲν ἕτερον ἔλεγον

ἢ· διὰ μὲν τὴν ἀλήθειαν | τυπτόμεθα, οὐ κοινωνοῦμεν δὲ τοῖς αἵρετι-
κοῖς· τύπτε λοιπόν, ὡς θέλεις, καὶ σε μέλλει διὰ τοῦτο κρίνειν ὁ θεός'.
οἱ μὲν οὖν ἀσεβεῖς ἤθελον αὐτοὺς καὶ ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ κινδυνεῦσαι
καὶ ἀποθανεῖν, ὁ δὲ τοῦ θεοῦ λαὸς εἰδὼς τὸν καιρὸν ἡξίωσαν καὶ μεθ'

5 ἡμέρας ἑπτὰ που ἦ καὶ πλέον ἀπελύθησαν.

Οἱ δὲ ὥσπερ λυπηθέντες ἕτερόν τι πάλιν ὠμότερον καὶ ἀνόσιον 61,1

ποιεῖν ἐπεχείρησαν, ὠμόν μὲν πρὸς πάντας, ἀρμόζον δὲ τῇ χριστομάχῳ
αὐτῶν αἰρέσει. ὁ μὲν γὰρ κύριος ἐνετείλατο τῶν πτωχῶν μνημονεῦειν
«καὶ πωλήσατε», λέγων, «τὰ ὑπάρχοντα καὶ δότε ἐλεημοσύνην¹»

10 καὶ «ἐπεινὼν καὶ | ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψων, καὶ ἐποτίσατέ με. ἐφ'
10 ὅσον γὰρ ἐποιήσατε ἐνὶ τῶν μικρῶν τούτων, ἔμοι ἐποιήσατε.²» οὗτοι 2

δὲ ὡς τῷ ὄντι κατὰ Χριστοῦ φρονοῦντες καὶ ἐν τούτοις ἀντιπράξαι τῶν
βουλήματι αὐτοῦ τετολήμασι. τοὺς γὰρ δεομένους καὶ τὰς χήρας,
ἐπειδὴ τὰς ἐκκλησίας παραδέδωκεν ὁ δοῦξ τοῖς Ἀρειανοῖς, καὶ ἐν

15 αὐταῖς διατρίβειν οὐκ ἠδύναντο, καθεζομένας, ἐν οἷς ὥρισαν αὐταῖς
τόποις οἱ πεπιστευμένοι τὰς χήρας κληρικοί, ἐπειδὴ ἔβλεπον τοὺς
ἀδελφοὺς προθύμως ἐπιδιδόντας αὐταῖς καὶ τρέφοντας τὰς χήρας,
αὐτάς τε κατὰ τῶν ποδῶν τύπτοντες ἐδίωκον καὶ τοὺς παρέχοντας
διέβαλλον τῷ δουκί. καὶ τοῦτο ἐγίγνετο μὲν διὰ Δυναμίου τινός 3

20 στρατιώτου, φίλον δὲ ἦν τοῦτο Σεβαστιανῷ· παρὰ Μανιχαίοις γὰρ ἔλεος
οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ ἐχθρόν ἐστι παρ' αὐτοῖς τὸ ἐλεεῖν πέννητα. ἦν τοίνυν
καινὴ μέμψις καὶ δικαστήριον νῦν πρῶτον ἐπινοηθὲν παρ' αὐτῶν·
ἐπὶ εὐεργεσίᾳ τις ἐκρίνετο, καὶ ὁ μὲν ἐλεῶν κατηγορεῖτο, ὁ δὲ εὐεργε-
τούμενος ἐτύπτετο· καὶ μᾶλλον ἤθελον πεινᾶν τὸν πέννητα ἢ τὸν βουλό-
25 μενον ἐλεεῖν παρέχειν. καὶ τοῦτο δὲ παρὰ τῶν παλαιῶν πάλιν Ἰου- 4

δαίων ἔμαθον νέοι ὄντες Ἰουδαῖοι καὶ αὐτοί· καὶ γὰρ κάκεῖνοι βλέπον-
τες τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν λοιπὸν βλέποντα³ καὶ τὸν πολλῶ τῷ χρόνῳ
παραλυτικὸν γενόμενον ὑγιῇ⁴, τὸν μὲν εὐεργετήσαντα κύριον ἡτιῶντο,
τοὺς δὲ εὖ παθόντας ὡς παραβάτας ἐκρινον.

30 Τίς οὖν ἐπὶ τούτοις οὐκ ἐθαύμαζε; τίς οὐ κατηρᾶτο τὴν αἵρεσιν 62,1

καὶ τοὺς ἐκδικοῦντας αὐτήν; τίς οὐκ ἐγίνωσκεν, ὅτι καὶ θηρίων ἀγριώ-
τεροι τυγχάνουσιν οἱ Ἀρειανοί; οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ὧν ἕνεκα ταῦτα ἐποιοῦν
ἐκέρδαινον οἱ μισροί, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τὸ καθ' ἑαυτῶν μῖσος παρὰ
πᾶσιν ἠύξανον. ἐνόμιζον ἐξ ἐπιβουλῆς καὶ φόβου βιάζεσθαι τινὰς εἰς

35 τὴν αἵρεσιν, ὥστε καὶ συνάγεσθαι μετ' αὐτῶν. ἀπέβαινε δὲ 2

αὐτοῖς τὰ ἐναντία. οἱ μὲν γὰρ πάσχοντες ὡς μαρτύριον ὑπέφερον τὰ
παρ' ἐκείνων γιγνόμενα καὶ οὔτε προεδίδουν οὔτε ἡρνοῦντο τὴν εἰς
Χριστὸν εὐσέβειαν, οἱ θεωροῦντες ἐξωθεν αὐτούς, λοιπὸν δὲ καὶ οἱ

40 «Ἕλληνες βλέποντες ὡς | ἀντιχρίστους ὡς δημίους κατηρῶντο·
40 φιλόπτωχον γὰρ καὶ συμπαθὲς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος. οὗτοι δὲ καὶ

1. Λουκ. 12, 33. 2. Ματθ. 25, 35, 40. 3. Πρβλ. Ἰω. 9, 9. 4. Πρβλ. Ματθ. 9, 7.

τὸν ἀνθρώπων λογισμὸν ἀπώλεσαν. καὶ οἱ πάσχοντες ἂν ἠϋξάντο παρ' ἐτέρων εὖ παθεῖν, αὐτοὶ τοῦτο παθεῖν τοὺς ἄλλους οὐκ ἐπέτρεπον ἔχοντες τὴν τῶν δικαστῶν καὶ μάλιστα τὴν παρὰ τοῦ δουκὸς ἐπιτριβὴν καὶ ἐξουσίαν.

- 5 Ἄ γὰρ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις καὶ διακόνους πεποιήκασι, καὶ πῶς αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ δουκὸς καὶ τῶν δικαστῶν ἐφυγάδευσαν καταφέροντες ἐκ τῶν οἰκῶν τοὺς οἰκείους αὐτῶν διὰ τῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ στρατηγοῦ Γοργονίου καὶ πληγαῖς κατακόπτοντος, καὶ πῶς αὐτῶν (τό γε πάντων ὁμότερον) καὶ τῶν ἤδη τετελευτηκῶτων τοὺς ἄρτους 63, 1
10 μεθ' ὅσης ὕβρεως διήρπασαν, οὐκ ἔστιν οὐδὲ λόγῳ φράσαι νικώσης τῆς ὁμότητος αὐτῶν τὴν ἐκ τῶν λόγων διήγησιν. τί γὰρ ἂν τις εἰπὼν εἰρηκέναι δόξειεν; ἢ ποίου πρώτου μνημονεύσας, οὐχ εὐρίσκει τὰ δεύτερα δεινότερα, τῶν δευτέρων τὰ μετὰ ταῦτα; πάντα γὰρ αὐτῶν τὰ ἐπιχειρήματα καὶ τὰ ἀσεβήματα φόνου καὶ ἀσεβείας 2
15 πεπλήρωται. καὶ οὕτως εἰσὶ πανοῦργοι τὴν γνώμην καὶ ποικίλοι τὸν τρόπον, ὥς καὶ ἐπαγγελία προστασίας καὶ δόσει χρημάτων ἐπιχειρεῖν ἀπατᾶν, ἵν' ἐπεὶ μὴ ἐξ εὐλόγων ἔχουσι τὴν σύστασιν, κἂν ἐκ τούτων δόξωσι φαντασίαν τινὰ τοῖς ἀκεραίοις ἐμποιεῖν.

- Τίς οὖν ἐστὶ τούτους κἂν ἐθνικοὺς καλέσειεν ἀπλῶς, μή τιγε Χριστιανούς; τίς τούτων τὸν τρόπον ἀνθρώπινον καὶ μὴ μᾶλλον τοῦτον 64, 1
20 θηριώδη ὑπολάβοι διὰ τε τὸ ὦμόν καὶ τὸ ἄγριον τῆς πράξεως; καὶ γὰρ καὶ δημίων εἰσὶ πονηρότεροι καὶ τῶν ἄλλων αἰρέσεων τολμηρότεροι. Ἑλλήνων γὰρ πολὺ δεύτεροι, μᾶλλον δὲ καὶ μακρὰν αὐτῶν τυγχάνουσιν. ἐγὼ γὰρ ἤκουσα τῶν πατέρων καὶ πιστὸν ἡγοῦμαι τὸν 2
25 ἐκείνων λόγον ὅτι τὸ πρῶτον, ὅτε γέγονε καὶ ἐπὶ Μαξιμιανῷ τῷ πάπῳ Κωνσταντίου διωγμός, Ἕλληνες ἐκρυπτον τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν τοὺς Χριστιανούς ζητούμενους. καὶ πολλάκις ἀπώλεσαν αὐτοὶ χρήματα δεσμοτηρίων τε ἐπειράθησαν, ἵνα μόνον τῶν φευγόντων μὴ γένωνται προδόται, ὥς γὰρ ἑαυτοὺς ἐφύλαττον τοὺς προσφεύγοντας 3
30 καὶ κινδυνεύειν πρὸ αὐτῶν ἐβουλεύοντο. ἀλλὰ νῦν οἱ θαυμαστοὶ οὗτοι, οἱ τῆς νέας αἰρέσεως ἐφευρεταί, ἐκ μηδενὸς ἐτέρου ἢ ἐκ τοῦ ἐπιβουλεύειν ἐπιγινώσκοντες πάντα τὰναντία πράττουσιν. αὐτοὶ τε γὰρ δι' ἑαυτῶν δῆμιοι γινόμενοι πάντας ζητοῦσι παραδιδόναι καὶ τοὺς κρύπτοντας ἐπιβουλεύεσθαι ποιοῦσιν ἴσον ἐχθρὸν ἡγούμενοι 3
35 τὸν τε κρύπτοντα καὶ τὸν κρυπτόμενον· οὕτως εἰσὶ φονεῦται καὶ τὴν Ἰουδα πονηρίαν ἐξήλωσαν οἱ κακοῦργοι.

- Καὶ οὐκ ἔστι κατ' ἀξίαν ὧν διαπράττονται κακῶν εἰπεῖν ἢ τοῦτο 65, 1
μόνον ὅτι γράφοντά με καὶ θέλοντα καταλέγειν τῆς πονηρίας ἐκείνων τὰς πράξεις ὑπεισέρχεται νοεῖν, μὴ ἄρα τῆς ἐν ταῖς Παροιμίαις 40 «βδέλλης ἢ τετάρτης | θυγάτηρ¹» ἐστὶν ἢ αἵρεσις αὕτη, ἥτις μετὰ τὰς τοσαύτας ἀδικίας καὶ τοὺς τοσοῦτους φόνους οὐκ εἶπεν

- ἄρκει. ἔτι γὰρ νεανιεύεται· καὶ τοὺς μὲν μηδέπω γνωσθέντας αὐτῇ περιέρχεται ζητοῦσα, οὓς δὲ ἔφθασεν ἀδικῆσαι, πάλιν ἐπαδικεῖν σπουδάζει. ἰδοὺ γὰρ μετὰ τὴν νυκτερινὴν ἐφοδὸν, μετὰ τὰ ἐξ αὐτῆς 2
γενόμενα κακά, μετὰ τὸν δι' Ἡρακλείου γενόμενον διωγμὸν πάλιν 5
οὐ παύονται διαβάλλοντες βασιλεῖ. θαρροῦσι γὰρ ὡς ἀσεβοῦντες ἀκούονται, ἵνα πλέον τι τοῦ ἐξορισμοῦ γένηται καὶ λοιπὸν οἱ μὴ πειθόμενοι ταῖς ἀσεβείαις αὐτῶν ἀναιρῶνται. οὕτω γὰρ καὶ νῦν 3
καταθρασυνομένοι Σεκουῦνδος μὲν ὁ παγκράκιστος Πενταπολίτης καὶ ὁ 4
τούτου | συνωμότης Στέφανος εἰδότες ὅτι, κὰν ἀδικῶσιν, ἔχουσι πρὸς 10
ἀπολογίαν τὴν αἵρεσιν· ἐπεὶ δὲ μὴ πειθόμενον αὐτοῖς ἐν Βάρκῃ πρε-
σβύτερον ἐωράκασι, Σεκουῦνδος δὲ ἐκαλεῖτο, (ὁμώνυμος μὲν οὐχ ὁμό-
πιστος δὲ τῷ αἰρετικῷ), ἀπέκτειναν λακτίσμασιν αὐτόν. καὶ ὁ 1
μὲν ἀναιρούμενος ἐμμεῖτο τὸν ἅγιον λέγων· ἡμεῖς με παρὰ δικασταῖς 2
ἐκδικεῖται· ἔχω τὸν ἐκδικοῦντά με κύριον, δι' ὃν καὶ ταῦτα πάσχω 3
15 παρ' αὐτῶν, οἱ δὲ οὔτε λέγοντα ἠλέουν οὔτε τὰς ἡμέρας ἐδυσωποῦντο·
ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ τεσσαρακοστῇ λακτίζοντες ἀπέκτειναν τὸν ἄνθρωπον. 4
Ὡ καὶ νῦν αἰρέσεως ὅλον ἐνδυσασμένης τὸν διάβολον ἐν ἀσεβείᾳ 66,
καὶ πράξει. ἄρτι γὰρ πρῶτον ἐπενοήθη τοῦτο τὸ κακόν. εἰ δὲ καὶ τινες 1
ἐδόκουν ποτὲ περὶ αὐτῆς λογίζεσθαι, ἀλλ' ἐκρυπτον καὶ ἐλάνθανον 2
20 ταῦτα φρονοῦντες. Εὐσέβιος δὲ καὶ Ἀρειὸς ὡς ὅφεις ἐξεληθόντες
ἀπὸ φωλεοῦ τὸν ἰὼν τῆς ἀσεβείας ταύτης ἐξήμεσαν. καὶ ὁ μὲν Ἀρειὸς 3
τὴν τοῦ βλασφημεῖν ἐκ φανεροῦ τόλμην ἀνεδέξατο, ὁ δὲ Εὐσέβιος 4
τὴν ταύτης προστασίαν. ἀλλ' οὐ πρότερον ἴσχυσε προστῆναι τῆς αἵρε- 5
σεως εἰ μὴ, καθὰ προεῖπον, βασιλέα εὖρε προστάτην ταύτης. οἱ 3
25 μὲν οὖν πατέρες ἡμῶν οἰκουμένην συνόδοι πεποιθήκασι καὶ τριακό-
σιοι πλεῖον ἢ ἑκαττὸν ἐπίσκοποι συνελθόντες κατέκριναν τὴν ἀρειανὴν
αἵρεσιν καὶ ἀπεφάνησαν πάντες ἄλλοτρίαν αὐτὴν καὶ ξένην τῆς ἐκκλη- 4
σιαστικῆς πίστεως εἶναι, οἱ δὲ προστάται ταύτης ὁρῶντες ἑαυτοὺς 5
λοιπὸν ἀσχημονοῦντας καὶ μηδὲν εὐλογον ἔχοντας ἄλλην ὁδὸν ἐπε- 6
30 νόησαν (καὶ) διὰ τῆς ἐξωθεν ἐξουσίας ἐκδικεῖν ταύτην ἐπεχείρησαν·
ἐφ' ᾧ μᾶλλον ἂν τις αὐτῶν θαυμάσειε τὸ καινὸν καὶ πονηρὸν ἐπιτή-
δευμα, καὶ πῶς ὑπερβάλλουσι τὰς ἄλλας αἰρέσεις. τῶν μὲν γὰρ 4
ἄλλων αἰρέσεων τὰ ἐφευρήματα ἐν πιθανότητι ῥημάτων ἔχει τὴν 5
μανίαν πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκεραίων. καὶ Ἕλληνες μὲν, ὡς εἶπεν ὁ 6
35 ἀπόστολος, ἐν ὑπεροχῇ καὶ πειθοῖ λόγων καὶ σοφίσμασι πιθανοῖς
ἐπιχειροῦσιν¹, Ἰουδαῖοι δὲ ἀφέντες τὰς θείας γραφὰς λοιπόν, ὡς εἶπεν
ὁ ἀπόστολος, «ἐν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις²» ἔχουσι τὴν
ἔριν. Μανιχαῖοι γὰρ καὶ Οὐαλεντῖνοι σὺν αὐτοῖς καὶ | ἄλλοι καπηλεύον-
τες τὰς θείας γραφὰς τοῖς ἑαυτῶν ἐπιπλάστοις λόγοις μυθολογοῦσιν.
40 οἱ δὲ Ἀρειανοὶ τῶν μὲν ἄλλων αἰρέσεων εἰσι τολμηρότεροι καὶ 5
μικροτέρας ἑαυτῶν ἀδελφὰς ἀπέδειξαν ἐκείνας πλέον αὐτῶν ἀσεβοῦντες,

καθάπερ εἶρηται, καὶ πάντα, μάλιστα δὲ τοὺς Ἰουδαίους ζηλώσαντες ἐν πονηρίᾳ. ὥς γὰρ ἐκεῖνοι μὴ δυνάμενοι τὸν Παῦλον ἐλέγξειν περὶ ὧν ἐπροφασίζοντο εὐθὺς ἤγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν χιλιάρχον καὶ τὸν ἡγεμόνα¹, οὕτως οὗτοι καὶ πλέον ἐκείνων ἐπινοοῦντες τῇ ἐξουσίᾳ μόνῃ τῶν δικαστῶν κέχρηται. καὶ μόνον τις αὐτοῖς ἀντείρηκεν, ἔλκεται πρὸς τὸν ἡγεμόνα ἢ τὸν στρατηλάτην.

Καὶ αἱ μὲν ἄλλαι αἵρέσεις ἐλεγχόμεναι ταῖς ἀποδείξεσιν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας σιωπῶσι μὴδὲν πλέον ἢ ἐντρεπόμεναι τοῖς ἐλέγχοις, ἡ δὲ νέα καὶ μυσαρὰ τούτων αἵρεσις, ὅταν ἀνατραπῇ τοῖς λόγοις, ὅταν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας αἰσχυνηθεῖσα πέσῃ, λοιπὸν οὐς μὴ δεδύνηται πεῦσαι λόγοις, τούτους τῇ βίᾳ καὶ πληγαῖς καὶ δεσμωτηρίοις ἔλκειν ἐπιχειρεῖ γνωρίζουσα ἑαυτὴν καὶ οὕτως, ὥς πάντα μᾶλλον ἐστὶν ἢ θεοσεβής. θεοσεβείας μὲν γὰρ ἴδιον μὴ ἀναγκάζειν, ἀλλὰ πείθειν, ὥσπερ εἶπαμεν. καὶ γὰρ ὁ κύριος αὐτὸς οὐ βιαζόμενος, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει διδοὺς ἔλεγε πᾶσι μὲν· «εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθεῖν²», τοῖς δὲ μαθηταῖς· «μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ἀπελθεῖν;³» αὕτη παντελῶς ἀλλοτρία τῆς θεοσεβείας ἐστὶ. τί ποιεῖν αὐτὴν ἐχρὴν ἢ τάναντία τοῦ σωτῆρος ὥς χριστομάχον ἡγεμόνα τῆς ἀσεβείας ἐπιγραφομένην Κωνστάντιον ὥς αὐτὸν τὸν ἀντίχριστον; αὐτὸς γὰρ διὰ τὴν αἵρεσιν ἐσπούδασε πρῶτον καὶ τὸν Σαοὺλ ἐν ὁμότητι ζηλῶσαι. ἐκεῖνος μὲν γάρ, ἐπειδὴ δεδώκασιν οἱ ἱερεῖς ἐπισιτισμὸν τῷ Δαυίδ, κελεύει καὶ ἀναιροῦνται πάντες τὸν ἀριθμὸν ὄντες τριακόσιοι καὶ πέντε⁴, οὗτος δέ, ἐπειδὴ τὴν μὲν αἵρεσιν πάντες φεύγουσιν, ἡ δὲ ὑγιαίνουσα πίστις ἢ εἰς τὸν κύριον ὁμολογήθῃ, τριακοσίων ὄλων σὺν ὁδὸν ἐπισκόπων ἀναιρεῖ. καὶ τοὺς μὲν ἐπισκόπους αὐτοὺς ἐξορίζει, τοὺς δὲ λαοὺς ἐμποδίζει μελετᾶν τὴν εὐσέβειαν καὶ εὐχεσθαι τῷ θεῷ κωλύων αὐτῶν τὰς συναγωγάς. καὶ ὥσπερ Σαοὺλ κατέσκαψε «τὴν Νομβά τὴν πόλιν τῶν ἱερῶν⁵» οὕτως οὗτος καὶ πλέον τὸ κακὸν αὐξάνων τὰς ἐκκλησίας τοῖς ἀσεβοῦσι παραδέδωκε καὶ ὡς ἐκεῖνος Δωὴκ⁶ τὸν διαβαλόντα προτετίμηκε τῶν ἀληθῶς ἱερῶν τὸν τε Δαυὶδ ἐδίωκε προσέχων τοῖς Ζιφαίοις⁷, οὕτως οὗτος τοὺς μὲν αἰρετικούς προκρίνει τῶν εὐσεβῶν, τοὺς δὲ φεύγοντας αὐτὸν ἐτι διώκει προσέχων τοῖς θλαδαῖς ἑαυτοῦ, τοῖς καὶ διαβάλλουσι τοὺς ὀρθοδόξους μὴ συνορῶν, ὥς ὅσα δ' ἂν ὑπὲρ τῆς αἵρέσεως τῶν Ἀρειανῶν πράττῃ τε καὶ γράφῃ, ταῦτα κατὰ τοῦ σωτῆρος ἔχει τὴν ἐπιχείρησιν.

Οὐχ οὕτως Ἀχαάβ κατὰ τῶν ἱερῶν τοῦ θεοῦ γέγονεν, ὥς οὗτος κατὰ τῶν ἐπισκόπων τετόλμηκεν. ὄλος γὰρ ἐκεῖνος καὶ φονευθέντος τοῦ Ναβουθαὶ «κατενύγη» καὶ τὸν Ἠλίαν ἐωρακῶς ἐφοβήθη⁸, οὗτος δὲ οὐδὲ τὸν τηλικούτον Ὅσιον ἡδέσθη οὐδὲ τοὺς τοσοῦτους ἐπι-

1. Πρβλ. Πράξ. 21, 36 ἐξ.

2. Ματθ. 16, 24. Πρβλ. Λουκ. 14, 27.

Ἰω. 6, 67.

4. Πρβλ. Γ' Βασ. 22, 10, 18.

5. Α' Βασ. 22, 19.

Πρβλ. Α' Βασ. 22, 9.

7. Πρβλ. Α' Βασ. 26, 1.

8. Πρβλ. Γ' Βασ. 20, 27.

- σκόπους ἐξορίσας ἐνάρκησεν ἡ καὶ κατενύγη, ἀλλ' ὡς ἄλλος Φαραὼ μᾶλλον ἐπιτριβόμενος σκληρύνεται καὶ χείρονα καθημέραν ἐπενόει. καὶ ἔστιν αὐτοῦ τοῦτο παράδοξον τῆς πονηρίας. τῶν γὰρ ἐπισκόπων ἐξοριζομένων συνέβαινε καὶ ἄλλους τινὰς δι' ἐγκλήματα 2
5 φόνου ἢ στάσεως ἢ κλοπῆς κατὰ τὴν τοῦ ἐγκλήματος ποιότητα λαμβάνειν τὴν καταδίκην, καὶ τούτους | μὲν μετὰ μῆνας ὀλίγους ἀξιούμενος ὡς τὸν Βαραββᾶν Πιλάτος ἀπέλυε¹, τοὺς δὲ τοῦ Χριστοῦ δούλους οὐκ ἤφει, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀνηλεῶς κατεδίκαζεν ἐν τοῖς ἐξορισμοῖς ἀθάνατον κακὸν γιγνόμενος εἰς αὐτούς. τῶν μὲν γὰρ διὰ τὸν 3
10 τρόπον φίλος ἦν, τῶν ὀρθοδόξων δὲ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν ἐχθρὸς ἐτύγχανεν. ἄρ' οὖν οὐ πᾶσιν ἐκ τούτου λευκῶς ἐδείκνυνεν ὅτι καὶ τότε οἱ Ἰουδαῖοι τὸν μὲν Βαραββᾶν αἰτησάμενοι, τὸν δὲ κύριον σταυρώσαντες τοιοῦτοι ἦσαν, οἳ καὶ νῦν οἱ μετὰ Κωνσταντίου χριστομάχοι; καὶ τάχα πικρότερος οὗτος ἢ Πιλάτος. ὁ μὲν γὰρ καὶ 15
ἐνίστατο συνορῶν τὴν ἀδικίαν², οὗτος δὲ καὶ μᾶλλον τρίζει τοὺς ὁδόντας ἐξορίζων τοὺς ἀγίους.
- Τί δὲ θαυμαστόν, εἰ πλανηθεὶς εἰς ἀσέβειαν οὕτω κατὰ τῶν ἐπισκόπων ἔστιν ὡμός, ὅπου γε οὐδὲ τῆς ἰδίας συγγενείας ὡς ἄνθρωπος ἐφείσατο; τοὺς μὲν γὰρ θεοὺς κατέσφαξε καὶ τοὺς ἀνεψίλους ἀνείλε, καὶ 20
πενθερόν μὲν, ἔτι τὴν θυγατέρα γαμῶν αὐτοῦ, συγγενεῖς δὲ πάσχοντας οὐκ ἠλέησεν, ἀλλὰ καὶ ὁρκῶν ἀεὶ πρὸς πάντας παραβάτης γέγονεν. οὕτω γὰρ καὶ εἰς τὸν ἀδελφὸν ἀσεβεῖν τετόλμηκε³ καὶ προσποιεῖται μὲν οἰκοδομεῖν αὐτῷ μνημεῖον, τὴν δὲ μνηστὴν αὐτοῦ τὴν Ὀλυμπιάδα βαρβάρους ἐκδέδωκεν, ἣν ἐκεῖνος μέχρι τελευτῆς ἐφύλαττε καὶ ὡς 2
25 ἰδίαν ἀνέτρεφεν ἑαυτῷ γυναῖκα. καὶ τὴν γνώμην δὲ αὐτοῦ παραλύειν ἐπεχείρησεν, οὗ καὶ κληρονόμος εὐχεται εἶναι γράφων τοιαῦτα, ἐφ' οἷς καὶ ὀλίγην αἰσθησιν ἔχων ἂν τις ἡσχύνθη. ἐγὼ δὲ συμβάλλων αὐτοῦ τὰς ἐπιστολάς εὐρίσκω τοῦτον μὴ κατὰ φύσιν ἔχοντα τὰς φρένας, ἀλλὰ μόνον πρὸς τοὺς ὑποβάλλοντας κινούμενον, ἴδιον δὲ νοῦν 2
30 καθόλου μὴ ἔχοντα. ὁ μὲν οὖν Σολομὼν φησι· «βασιλέως ὑπακούοντος λόγον ἄδικον, πάντες οἱ ὑπ' αὐτὸν παράνομοι³», οὗτος δὲ ἐξ ὧν ποιεῖ, δείκνυσιν ἑαυτὸν ἐκεῖνον εἶναι τὸν ἄδικον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν παρὰ νόμους.
- Πότε οὖν οὗτος τοιοῦτος ὧν καὶ τοιοῦτοις χαίρων δύναται τι 70,1
35 δίκαιον ἢ κατὰ λόγον φρονῆσαι; ἄνθρωπος δεδεμένος τῇ τῶν συνόντων παρανομίᾳ καὶ τούτων ὄντων ἐπαδόντων, οἵτινες τὸν ἐγκέφαλον μᾶλλον ἐν ταῖς πτέρναις καταπεπατημένον ἔχουσι. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ γράφει καὶ γράφων μεταμελεῖται καὶ μεταμελόμενος παροξύνεται, πάλιν τε ὀδύρεται καὶ οὐκ ἔχων, ὃ πράξει, | δείκνυσιν ἑαυτοῦ τῆς ψυχῆς τὸ 40
ἔρημον τῶν φρενῶν. οὕτω δὲ τοῦτον ὄντα τοιοῦτον οἰκτερεῖεν ἂν τις μᾶλλον δικαίως, ὅτι μετ' ἐλευθέρου σχήματος καὶ ὀνόματος

1. Πρβλ. Ματθ. 27, 16 ἐξ. 2. Πρβλ. Ματθ. 27, 24. 3. Παρμ. 29, 12.

- δοῦλός ἐστι τῶν ἐλκόντων αὐτὸν πρὸς τὴν ἰδίαν ἡδονὴν τῆς ἀσεβείας. ἀμέλει τὸ ἀνόητον καὶ κέφρον¹, ὡς εἶπεν ἡ γραφή, καθηκεῖν θέλων ἄλλοις ἑαυτὸν εἰς καταδίκην τῇ μελλούσῃ κρίσει τοῦ πυρὸς παρανά-
 λωμα δέδωκεν. ἤδη πράττων, ἃ θέλουσιν ἐκεῖνοι, καὶ | προπίνων
 5 αὐτοῖς τὴν τε κατὰ τῶν ἐπισκόπων ἐπιβουλὴν καὶ τὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἐξουσίαν. Ἰδοὺ γάρ καὶ νῦν πάλιν ἐτάραξε τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 3
 ἐκκλησίας καὶ τὰς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύαις πάσας, καὶ φανερώς προσέταξε τοὺς μὲν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς εὐσεβείας ἐπι-
 σκόπους ἐκβάλλεσθαι τῶν ἐκκλησιῶν, τοῖς δὲ τὰ Ἀρείου φρονοῦσι
 10 πάσας αὐτάς παραδίδοσθαι. τοῦτό τε ποιεῖν ὁ στρατηλάτης 4
 ἤρξατο. καὶ λοιπὸν ἐπίσκοποι δέσμοι προσβύτεροι τε καὶ μονάζοντες σεσιδηρωμένοι καὶ πληγαῖς κατακοπέντες ἴσα θανάτῳ παρεπέμφθησαν πάντα τε κατὰ τόπον τετάραχται· καὶ ἡ Αἴγυπτος καὶ Λιβύη πᾶσα
 κινδυνεύει τῶν λαῶν δυσανασχετοῦντων ἐπὶ τῷ παρονόμῳ προστάγμα-
 15 τι τούτῳ καὶ βλεπόντων τὴν τοῦ ἀντιχρίστου παρασκευὴν καὶ τὰ ἴδια 71, 1
 ἀπ' αὐτῶν μὲν ἀρπαζόμενα, τοῖς δὲ αἰρετικοῖς ἐκδιδόμενα ταῦτα.
 Πότε οὖν ἠκούσθη τοσαύτη παρανομία; πότε τι τοιοῦτον κἂν
 ἐν διωγμῷ γέγονε κακόν; Ἕλληνες γεγόνασιν οἱ πρότερον διώξαντες,
 20 ἀλλ' οὐκ εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσήνεγκαν τὰ εἰδῶλα. Ἰουδαῖα ἦν Ζηνο-
 βία καὶ Παύλου προέστη τοῦ Σαμοσατέως, ἀλλ' οὐ δέδωκε τὰς ἐκκλη-
 σίας τοῖς Ἰουδαίοις εἰς συναγωγάς. καινὸν ἐστὶ τοῦτο μῦθος· οὐκ ἐστὶν
 ἀπλῶς διωγμός, ἀλλὰ διωγμοῦ μὲν πλέον, προοίμιον δὲ καὶ παρα-
 25 σκευὴ τοῦ ἀντιχρίστου. ἔστω γάρ καὶ κατὰ Ἀθανασίου καὶ κατὰ 2
 τῶν ἄλλων ἐπισκόπων, οὓς ἐξώρισαν, προφάσεις ἐπλάσαντο ψευδεῖς,
 25 τί πρὸς τὸ καινὸν ἐπιτήδευμα τοῦτο; ποίαν ἄρα πρόφασιν ἔχουσι
 κατὰ πάσης τῆς Αἰγύπτου καὶ Λιβύης καὶ Πενταπόλεως εἰπεῖν; οὐδὲ γὰρ καθ' ἕκαστον ἐπιβουλεύειν ἤρξαντο, ἵνα κἂν ψεύσασθαι
 δυνηθῶσιν, ἀλλ' ἀθρόως πᾶσιν ἐπέθεντο, ἵνα, κἂν θέλωσι πλάσασθαι,
 καταγνωσθῶσιν. ἐτύφλωσε γοῦν αὐτῶν ἐν τούτοις τὴν διάνοιαν 3
 30 ἡ κακία², καὶ πάντας ἀπλῶς τοὺς ἐπισκόπους ἀπροφασίστως ἤξιωσαν
 ἐκβάλλεσθαι, ἵνα δείξωσιν ὅτι κατὰ Ἀθανασίου καὶ κατὰ τῶν ἄλλων
 ἐπισκόπων οὓς ἐξώρισαν προφάσεις ἐπλάσαντο ψευδεῖς δι' οὐδὲν
 ἕτερον ἢ διὰ τὴν μικρὰν αἵρεσιν τῶν χριστομάχων Ἀρειανῶν. τοῦτο
 γὰρ λοιπὸν οὐκέτι κέκρυπται, ἀλλὰ πᾶσι μάλιστα νῦν γέγονε φανερόν.
 35 Ἀθανάσιον μὲν γὰρ προσέταξαν ἐκβάλλεσθαι τῆς πόλεως, ἐκεί- 4
 νοις δὲ παραδέδωκε τὰς ἐκκλησίας. καὶ οἱ μὲν προσβύτεροι καὶ οἱ
 διάκονοι οἱ μετ' αὐτοῦ ἀπὸ Πέτρου καὶ Ἀλεξάνδρου τυγχάνοντες
 ἐκβάλλονται καὶ φυγαδεύονται, οἱ δὲ ἀληθῶς Ἀρειανοὶ οἱ μὴ ἐξωθεν
 ἀληθῶς ὑπονοοούμενοι, ἀλλ' οἱ | ἐξ ἀρχῆς διὰ τὴν αἵρεσιν ἐκβληθέντες
 40 μετ' αὐτοῦ τοῦ Ἀρείου παρὰ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου, ἐν μὲν
 τῇ ἄνω Λιβύῃ Σεκοῦνδος, ἐν δὲ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ Εὐζώιος ὁ Χανα-

1. Πρβλ. Περὶ 7, 22. 2. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 2, 21.

ναῖος καὶ Ἰούλιος καὶ Ἀμμων Μάρκος τε καὶ Εἰρηναῖος καὶ Ζώσιμος καὶ Σαραπίων ἐπὶ κλήνῃ Πελύκων καὶ ἐν Λιβύῃ Σισίνιος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ νεώτεροι συνασεβούντες αὐτοῖς, οὗτοι τὰς ἐκκλησίας παρειλήφασιν.

- 5 | Καὶ ὁ μὲν στρατηλάτης Σεβαστιανὸς ἔγραψε τοῖς κατὰ τόπον 72,1
πραιποσίτοις καὶ στρατιωτικαῖς ἐξουσίαις, καὶ οἱ μὲν ἀληθῶς ἐπί-
σκοποι ἐδιώχθησαν, οἱ δὲ τὰ τῆς ἀσεβείας φρονούντες ἀντ' ἐκείνων
εἰσῆχθησαν. καὶ ἐξώρισαν μὲν ἐπισκόπους γηράσαντας ἐν τῷ 2
κλήρῳ καὶ πολυετεῖς ἐν τῇ ἐπισκοπῇ ἀπὸ Ἀλεξάνδρου ὄντας τοῦ ἐπι-
10 σκόπου, Ἀμμώνιον μὲν καὶ Ἑρμῆν καὶ Ἀνάγαμφον καὶ Μάρκον
εἰς τὴν ἄνω Ὡασιν, Μοῦιν δὲ καὶ Ψενόσιριν καὶ Νειλάμμωνα καὶ
Πλήνην καὶ Μάρκον καὶ Ἀθηνόδωρον εἰς τὴν Ἀμμωνιακὴν δι' οὐδὲν
ἕτερον, ἢ ἵνα διὰ τῶν ἐρήμων διερχόμενοι τελευτήσωσι. καὶ γὰρ 3
οὐδὲ νοσοῦντας αὐτοὺς ἤλθησαν, ἀλλὰ καὶ βαρέως διὰ τὴν ἀσθένειαν
15 ἀποφέροντας ἤλαυνον, ὥστε φορεῖοις αὐτοὺς ἀποφέρεσθαι καὶ διὰ
τὴν νόσον ἐπακολουθεῖν αὐτοῖς τὰ ἐντάφια. ἀπέθανε γοῦν εἰς ἕξ αὐ-
τῶν, καὶ οὐδὲ τὸ σῶμα συνεχώρησαν ἀποφέρεσθαι τοῖς ἰδίοις.
διὰ τοῦτο καὶ Δρακόντιον μὲν ἐπίσκοπον εἰς τὰ ἔρημα περὶ τὸ Κλύ- 4
σμα ἐξώρισαν, Φίλωνα δὲ εἰς Βαβυλῶνα καὶ Ἀδελφίον εἰς Ψίναβλα
20 τῆς Θηβαΐδος Ἰέρακά τε καὶ Διόσκορον τοὺς πρεσβυτέρους εἰς Σοή-
νην ἐξώρισαν. καὶ Ἀμμώνιον μὲν καὶ Ἀγαθὸν καὶ Ἀγαθοδαίμονα
καὶ Ἀπολλώνιον καὶ Εὐλόγιον καὶ Ἀπολλῶ καὶ Παφνούτιον καὶ
Γάιον καὶ Φλάβιον, ἀρχαίους ἐπισκόπους, καὶ Διόσκορον καὶ Ἀμμώ-
νιον καὶ Ἡρακλείδην καὶ Ψάιν, πάλιν ἐπισκόπους, ἐφυγάδευσαν.
25 καὶ τοὺς μὲν εἰς λειτουργίαν παραδεδώκασιν, τοὺς δὲ ἐδίωξαν ἀναι-
ρῆσαι θέλοντες ἄλλους τε πολλοὺς διήρπασαν. καὶ λαϊκοὺς μὲν μ'
καὶ παρθένους πρότερον παρὰ πῦρ στήσαντες αὐτὰς ἐξώρισαν. οὕτω
κόψαντες πληγαῖς ταῖς ἀπὸ φοινίκων ράβδοις, ὥς μετὰ ἡμέρας πέντε
τὰς μὲν αὐτῶν ἀποθανεῖν, τὰς δὲ χειρουργεῖσθαι διὰ τοὺς ἐμπαγέντας
30 | ἐν τοῖς μέλεσι σκόλοπας καὶ μεῖζοντας θανάτου τὰς βασάνους |
ὑπομένειν· καὶ τό γε δεινότερον παντὶ μὲν ἰσχύοντι, οἰκεῖον δὲ τῶν
ἀσεβῶν. ἐπεὶ δὲ κοπτόμεναι τὸν Χριστὸν ἐπεκαλοῦντο, μεῖζόνως
ἔτριζον κατ' αὐτῶν τοὺς ὀδόντας. ἀμέλει οὐδὲ τὰ σώματα τῶν ἀπο- 6
γιγνομένων ἀπεδίδουν τοῖς ἰδίοις εἰς ταφὴν, ἀλλ' ἔκρυπτον, ἵνα
35 δόξωσι λανθάνειν τὴν ἀνδροφονίαν. ἀλλ' οὐκ ἔλαθον, πᾶσα γὰρ ἡ πόλις
ἑώρακε καὶ πάντες ὥς δημίους, ὥς κακούργους καὶ ληστὰς ἀπεστρέ-
φοντο. καὶ γὰρ καὶ μοναστήρια κατέστρεψαν καὶ εἰς πῦρ ἐμβαλεῖν
μοναχοὺς ἐπείρασαν καὶ διήρπασαν οἴκους καὶ παραθήκας τεθείσας
παρὰ τοῦ ἐπισκόπου εἰς οἶκον ἐλευθέρων ἐπεισελθόντες ἤρπασαν
40 καὶ ἀπεστέρησαν, τὰς χήρας κατὰ πελμάτων ἔκοπτον καὶ τὰς ἐλε-
μοσύνας ἐκώλυον.

Τοιαῦτα μὲν οὖν τὰ πονηρεύματα τῶν Ἀρειανῶν. οἷα δὲ αὐτῶν 73,1
καὶ τὰ τῆς ἀθεότητος ἐπιχειρήματα, τίς ἀκούσας οὐ φρίξει; τοὺς

μὲν γὰρ τηλικούτους γέροντας καὶ πολυετείς ἐπισκόπους ἐξορισθῆναι πεποιήκασιν, ἀντὶ δὲ τούτων νεωτέρους ἀσελγεῖς Ἑλλήνας μῆτε κατηχηθέντας, δόξαντες εὐθὺς περαίνειν, καὶ ἄλλους διγυναίους καὶ ἐπὶ μείζουσιν αἰτίαις ἐγκαλουμένους διὰ τὸν περὶ αὐτοὺς πλοῦτον καὶ τὴν
 5 ἐκ τῆς πολιτείας δυνάστειαν, χρυσίον διδόντας, ὥς ἀπὸ πωλητηρίου ἀπέστελλον αὐτοὺς ὀνομάσαντες ἐπισκόπους. καὶ λοιπὸν τοῖς 2
 λαοῖς δεινότερα ἐγίγνετο ἢ συμφορὰ. ἀποστρεφόμενοι γὰρ τοὺς μισθωτοὺς ἐκείνων καὶ ἄλλοτρίους ἑαυτῶν ἐμαστιζόντο, ἐδημεύοντο, εἰς τὰ δεσμωτήρια κατεκλείοντο παρὰ τοῦ στρατηλάτου. ἐποίει γὰρ
 10 τοῦτο προθύμως Μανιχαῖος ὧν, ἵνα τοὺς μὲν ἰδίους μὴ ἐπιζητῶσιν, οὓς δὲ ἀπεστρέφοντο δέχωνται ἀνθρώπους τοιαῦτα πράττοντας, οἷα καὶ πρὸ τούτου ἐν τοῖς εἰδώλοις ἐπαιζον.

Τίς οὖν ταῦτα βλέπων ἢ ἀκούων, τίς ὁρῶν τὴν ἀλαζονείαν τῶν 74,1
 ἀσεβῶν καὶ τοσαύτην ἀδικίαν, εἰ δίκαιός ἐστιν, οὐ στενάζειν; «ἐν
 15 τόποις γὰρ ἀσεβῶν στένουσι δίκαιοι.¹» τίς τούτων γιγνομένων καὶ τῆς ἀσεβείας τοσαύτην ἀναισχυντίαν λαβούσης ἔτι τολμᾷ λέγειν Κοστύλλιον Χριστιανὸν καὶ οὐ μᾶλλον ἀντιχρίστου τὴν εἰκόνα; τί γὰρ τῶν τούτου γνωρισμάτων παραλέλοιπεν; ἢ πῶς οὐ πανταχόθεν οὗτος ἐκεῖνος εἶναι νομισθῆσεται, κακεῖνος τοιοῦτος ἂν ὑπονοηθεῖ, 2
 20 οἷός ἐστιν οὗτος; οὐ τὰς ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐν τῷ Καισαρεῖᾳ γινομένης θυσίας καὶ κατὰ Χριστοῦ βλασφημίας ὥς ἐξ ἐντολῆς αὐτοῦ πεποιήκασιν Ἀρειανοὶ τε καὶ Ἑλληνες; οὐχ ἡ δρασις τοῦ Δανιὴλ² οὕτως σημαίνει τὸν ἀντίχριστον ὅτι «ποιήσῃ πόλεμον μετὰ τῶν ἁγίων καὶ ἰσχύσει πρὸς αὐτούς³» καὶ ὑπεροίσει ἐν κακοῖς πάν- 2
 25 τας τοὺς ἔμπροσθεν «καὶ τρεῖς βασιλεῖς ταπεινώσει καὶ λόγους πρὸς τὸν ὕψιστον λαλήσει καὶ ὑπονοήσῃ τοῦ | ἀλλοιῶσαι καιρὸν καὶ νόμον;⁴» τίς οὖν ἄλλος πώποτε | τοιαῦτα ἐπεχείρησε πράξαι ἢ μόνος Κωνστάν- 3
 30 τιος; οὗτος γὰρ τοιοῦτός ἐστιν, οἷος ἂν ἐκεῖνος γένοιτο. λαλεῖ γὰρ λόγους πρὸς τὸν ὕψιστον προϊστάμενος τῆς ἀσεβοῦς αἱρέσεως καὶ πρὸς τοὺς ἁγίους ποιεῖ πόλεμον ἐξορίζων τοὺς ἐπισκόπους, εἰ καὶ 4
 γὰρ οὗτος τοὺς πρὸ αὐτοῦ νενίκηκεν ἐν κακίᾳ καινὸν ἐπινοήσας τρόπον τοῦ διωγμοῦ. καὶ τρεῖς βασιλεῖς Βρετανίωνα καὶ Μαγνέντιον καὶ Γάλλον καθελὼν εὐθὺς προέστη τῆς ἀσεβείας. καὶ ὥς γίγας πρὸς τὸν
 35 ὕψιστον ἐτόλμησεν ἐπαρθῆναι τῇ ἀλαζονείᾳ. οὗτος ὑπενόησεν 5
 ἀλλοιῶσαι νόμον παραλύων τὴν μὲν τοῦ κυρίου διὰ τῶν ἀποστόλων διάταξιν, τὰ δὲ τῆς ἐκκλησίας ἀλλάττων ἔθη καὶ καινὸν αὐτὸς ἐπινοῶν τρόπον τῶν καταστάσεων. ἐξ ἄλλων γὰρ τόπων καὶ πρὸ πεντήκοντα
 40 λοντας λαοῦς, καὶ ἀντὶ γνώσεως τῆς πρὸς τοὺς λαοὺς ἐκεῖνοι φέρουσι

1. Παρμ. 28, 28. 2. Πρβλ. Δαν. 7, 23 ἐξ. 3. Δαν. 7, 21. 4. Δαν. 7, 24-25.

- τὰς ἀπειλὰς καὶ τὰ πρὸς τοὺς δικαστὰς γράμματα. οὕτω Γρηγόριον ἀπὸ Καππαδοκίας ἐπεμψεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, καὶ εἰς μὲν τὸ Σίρμιον ἀπὸ Κυζίκου μετεπέμψατο Γερμίνιον, ἀπὸ δὲ τῆς Λαοδικείας Κεκρόπιον εἰς Νικομήδειαν ἀπέστειλεν. καὶ Αὐξέντιον μὲν τινα φιλοπράγμονα 75,1
- 5 μᾶλλον ἢ Χριστιανὸν ἀπὸ Καππαδοκίας εἰς Μεδιόλανον μετεστείλατο, ἵν', ἐπειδὴ τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐκεῖ Διονύσιον, ἄνθρωπον εὐλαβῇ, διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν ἐξώρισε, τοῦτον ἐκεῖ κελεύσῃ εἶναι, ἄνθρωπον μήπω μὴδὲ τὴν Ῥωμαϊκὴν εἰδὸτα γλῶτταν ἢ μόνον ἀσεβεῖν. νῦν δὲ πάλιν Γεώργγιόν τινα Καππαδόκην ἄνθρωπον, ὑποδέκτην 10 ἐν Κωνσταντινουπόλει ταμιακῶν γενόμενον καὶ σφετερισάμενον πάντα καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο φυγόντα, προσέταξεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν εἰσελθεῖν μετὰ στρατιωτικῆς φαντασίας καὶ τῆς τοῦ στρατηλάτου ἐξουσίας. εἶτα εὐρὼν Ἐπίκτητόν τινα νεόφυτον καὶ νεώτερον θρασύν ἡγάπησεν ὁρῶν αὐτὸν ἑτοιμον εἰς κακίαν καὶ δι' αὐτοῦ οἷς ἐθέλει λοιπὸν 2
- 15 ἐπισκόποις ἐπιβουλεύει· ἑτοιμος γὰρ ἐκεῖνός ἐστι πάντα ποιεῖν ἃ βούλεται βασιλεὺς. τούτῳ γοῦν ὑπηρετῇ χρώμενος καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ πεποίηκε παράδοξον καὶ ἀληθῶς ὁμοίωμα τῆς ἀντιχρίστου κακονοίας. ἀντὶ γὰρ τῆς ἐκκλησίας τὸ παλάτιον παρασκευάσας καὶ ἀντὶ 3 τῶν λαῶν τρεῖς που θλαδίας ἑαυτοῦ πεποίηκε παρεῖναι, καὶ λοιπὸν
- 20 ἡνάγκασε τρεῖς κακοῦθεις κατασκόπους (οὐ γὰρ ἂν τις ἐπισκόπους εἴποι) καταστήσαι δῆθεν ἐπίσκοπον ἐν τῷ παλατίῳ Φήλικά τινα ἄξιον ἑαυτῶν. οἱ γὰρ λαοὶ πάντες εἰδότες τὴν παρανομίαν τῶν αἰρετικῶν οὔτε συνεχώρησαν αὐτοῖς εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσελθεῖν, ἀλλὰ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀνεχώρησαν.
- 25 | Τί οὖν οὗτος τοῦ ἀντιχρίστου παραλέλοιπεν; ἢ τί πλεον ἐκεῖνος 76,1 ἔλθων τούτου ποιήσειεν; ἢ πῶς ἐκεῖνος ἔλθων οὐχ εὐρήσει πρὸς ἀπάτην εὐκόλον προετοιμασθεῖσαν αὐτῷ παρὰ τούτου τὴν ὁδόν; καὶ γὰρ πάλιν ἀντὶ τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὰ παλάτια πρὸς ἑαυτὸν τὰς κρίσεις προκαλεῖται. καὶ τούτων μὲν αὐτὸς ἐξάρχει· τὸ δὲ θαυμαστόν, ὅτι, καὶ θεω- 2
- 30 ρῆσιν τοὺς κατηγοροὺς ἀποροῦντας, αὐτὸς ἀναδέχεται τὴν κατηγορίαν, ἵνα μὴδὲ ἀπολογεῖσθαι λοιπὸν ἐξῇ τοῖς ἀδικουμένοις διὰ τὴν παρ' αὐτοῦ βίαν. καὶ τοῦτο πεποίηκεν ἐν τοῖς κατὰ Ἀθανασίου. τὴν γὰρ Παυλίνου καὶ Λουκιφέρου καὶ Εὐσεβίου καὶ Διονυσίου τῶν ἐπισκόπων παρρησίαν βλέπων, καὶ ὥς ἐκ τῆς μετάνοιας Οὐρσακίου 3
- 35 καὶ Οὐάλεντος διήλεγchon τοὺς κατὰ τοῦ ἐπισκόπου λέγοντας καὶ συνεβούλευον μηκέτι χρῆναι πιστεύεσθαι τοὺς περὶ Οὐάλεντα μεταγρόντας ἐφ' οἷς λέγουσι νῦν. εὐθύς ἀναστὰς εἶπεν· ἐγὼ κατήγορός εἰμι νῦν Ἀθανασίου, δι' ἐμὲ πιστεύσατε οἷς ἐὰν λέγωσιν οὗτοι· εἶτα ἐκεῖνον λεγόντων· πῶς δύνασαι κατήγορος εἶναι μὴ παρόντος τοῦ 4
- 40 κατηγορουμένου· εἰ γὰρ σὺ κατήγορος εἶ, ἄλλ' ἐκεῖνος μὴ παρὼν οὐ δύναται κρίνεσθαι. οὐ γὰρ Ῥωμαϊκὴ ἐστὶν ἡ κρίσις, ἵν' ὥς βασιλεὺς πιστευθῇς, ἀλλὰ περὶ ἐπισκόπου ἐστὶ τὸ κρίμα. καὶ δεῖ τὴν κρίσιν ἴσῃ εἶναι τῷ κατηγοροῦντι καὶ τῷ κρινομένῳ. πῶς δὲ καὶ κατηγορεῖς;

- 5 συνεῖναι γὰρ οὐκ ἡδύνασο τῷ μακράν σου τυγχάνοντι. εἰ δὲ παρὰ
 τούτων ἀκούσας λέγεις, δίκαιόν ἐστί σε καὶ τὰ παρ' ἐκείνου λεγόμενα
 πιστεύειν, εἰ δὲ μὴ πιστεύεις ἐκείνῳ, πιστεύεις δὲ τούτοις, φαίνονται
 5 μᾶλλον οὗτοι διὰ σέ λέγοντες ταῦτα καὶ εἰς σὴν χάριν κατηγοροῦντες
 5 Ἀθανασίου. ταῦτα ἀκούσας καὶ νομίσας ὕβριν εἶναι τὸ λεχθὲν
 ὁρθῶς ἐκείνους μὲν ἐξώρισε, κινηθεῖς δὲ κατὰ Ἀθανασίου ἀγριώτερον
 ἔγραψεν αὐτόν τε παθεῖν τὰ γενόμενα καὶ τοῖς Ἀρειανοῖς παραδοθῆ-
 ναι τὰς ἐκκλησίας καὶ τούτοις ἐξεῖναι πράττειν ἃ βούλονται.
 Δεινὰ μὲν οὖν καὶ πέρα δεινῶν τὰ τοιαῦτα, πρέπουσα δὲ πρᾶξις 77, 1
 10 ὅμως τῷ σχηματιζομένῳ τὰ τοῦ ἀντιχρίστου. τίς γὰρ βλέπων αὐτὸν
 ἐξάρχοντα τῶν νομιζομένων ἐπισκόπων καὶ προκαθήμενον τῶν ἐκκλη-
 σιαστικῶν κρίσεων οὐκ ἀκολούθως ἂν εἴποι τοῦτ' εἶναι τὸ διὰ τοῦ
 Δανιὴλ εἰρημένον «βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως;»¹ τὸν γὰρ Χριστιανι-
 σμὸν περιβεβλημένος καὶ εἰς τοὺς ἁγίους τόπους εἰσερχόμενος ἐστη-
 15 κώς τε ἐν αὐτοῖς ἐρημοὶ τὰς ἐκκλησίας, παραλύων τοὺς τούτων κα-
 νόνας καὶ τὰ ἴδια κρατεῖν βιάζομενος. ἄρα τίς ἔτι τολμᾷ λέγειν τὸν
 2 καιρὸν τοῦτον εἰρηνικὸν εἶναι Χριστιανῶν καὶ οὐ μᾶλλον διωγμὸν;
 καὶ διωγμὸν, οἷος οὔτε πώποτε γέγονεν οὔτε τάχα τις ποιήσει ποτὲ
 τοιοῦτον εἰ μὴ ἄρα «ὁ υἱὸς τῆς ἀνομίας»², ὃν οἱ χριστομάχοι δεικνύου-
 20 σιν ἀναζωγραφοῦντες ἐν αὐτοῖς | ἤδη. διὸ καὶ μάλιστα προσήκει
 νῆφειν, | μήπως ἡ αἵρεσις αὕτη πολλὴν ἀναισχυνητίαν ἔχουσα καὶ
 διαχυνομένη ὡς «ἰὸς κεράστου»³, καθὼς ἐν ταῖς Παροιμίαις γέγρα-
 πται, διδάσκουσά τε κατὰ τοῦ σωτῆρος φρονεῖν, αὕτη ἂν εἴη ἡ ἀπο-
 στασία, μεθ' ἣν ἐκεῖνος ἀποκαλυφθήσεται πάντως ἔχων τὸν πρόδρομον
 25 ἑαυτοῦ Κωνστάντιον. ἐπεὶ διὰ τί οὕτως μαίνεται κατὰ τῶν εὐσε-
 βῶν; διὰ τί ὡς ὑπὲρ ἰδίας αἰρέσεως ἀγωνίζεται καὶ ἐχθρὸν μὲν
 ἴδιον λέγει τὸν μὴ πειθόμενον τῇ Ἀρείου μανίᾳ τὰ δὲ παρὰ τῶν χρι-
 στομάχων λεγόμενα καταθυμῶς δέχεται καὶ τοιαύτας καὶ τοσαύτας
 30 συνόδους ἀτιμάζει; διατί τοῖς Ἀρειανοῖς ἐκέλευσε τὰς ἐκκλησίας
 παραδίδοσθαι; οὐχ ἵνα ἐκεῖνος ἐλθὼν εὖρη, πῶς εἰς αὐτὰς εἰσέλθῃ
 καὶ ἀποδέξῃται τοῦτον ἐτοιμάσαντα τοὺς τόπους αὐτῶ; οἱ μὲν
 4 γὰρ ἀπὸ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ Ἀχιλλᾶ καὶ πάλιν τοῦ πρὸ
 τούτου Πέτρου γέροντες ἐπίσκοποι ἐξεβάλλοντο, ἐκεῖνοι δὲ εἰσήγοντο,
 οἷς ἂν ἔλεγον οἱ ἀκολουθοῦντες τοῖς στρατιώταις· ἔλεγον δὲ τοὺς
 35 τὰ αὐτῶν φρονεῖν ἐπαγγελλομένους.
 Εὐκόλον δὲ τοῦτο Μελιτιανοῖς ἦν τὸ πρόβλημα. οἱ γὰρ πλεῖστοι, 78, 1
 μᾶλλον δὲ οἱ πάντες οὐκ ἀπὸ θεοσεβοῦς ἀγωγῆς εἰσιν οὐδὲ γινώσκουσι
 τὴν εἰς Χριστὸν ὑγιαίνουσαν πίστιν, οὐδ' ὅπως τίς ἐστί Χριστιανισμός,
 ἣ ποίας ἔχομεν ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ γραφάς. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐξ εἰδώ-
 40 λων ἐλθόντες, οἱ δὲ ἐκ τοῦ βουλευτηρίου καὶ τῆς πρώτης πολιτείας

1. Ματθ. 24, 15 (Δαν. 9, 27). 2. Β' Θεσσ. 2, 3. 3. Πρβλ. Παρμ.
 23, 32.

- διὰ τὴν ταλαίπωρον ἀλειουργησίαν καὶ προστασίαν πείσαντές τε χρή-
μασι τοὺς πρὸ αὐτῶν Μελιτιανούς εἰς τοῦτο παρῆλθον, καὶ πρὶν
κατηχηθῶσιν. εἰ δὲ καὶ ἔδοξαν, ποία κατήχησις παρὰ Μελιτιανοῖς
ἔστιν; ὁμῶς οὐδὲ δόξαντες κατηχεῖσθαι ἤλθον ἅμα, καὶ εὐθὺς ὥσπερ
5 παῖδες ὄνομα λαβόντες ἐκλήθησαν ἐπίσκοποι. καὶ διὰ τοῦτο τοιοῦ- 2
τοι ὄντες οὐδὲν ἡγήσαντο τὸ πρᾶγμα οὐδὲ διαφέρειν εὐσεβείαν ἀσε-
βείας ἐνόμισαν. προθύμως γοῦν καὶ ταχέως ἐκ Μελιτιανῶν Ἀρειανοὶ
γεγόνασιν. ἂν δὲ καὶ ἑτερόν τι προστάξῃ βασιλεὺς, καὶ εἰς τοῦτο
πάλιν εἰσὶν ἔτοιμοι μεταβάλλεσθαι. ἡ γὰρ τῆς εὐσεβείας ἀγνοία
10 ταχέως ἐπὶ τὴν συνήθη καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἦν μεμαθήκασιν ἀφροσύνην 3
καταφέρει τούτους. καὶ γὰρ οὐδὲν ἔστιν αὐτοῖς «ἀνέμῳ παντὶ
καὶ κλύδωνι περιφέρεσθαι¹», ἕως μόνον εἰσὶν ἀλειτούργητοι καὶ
προστασίαν ἀνθρωπίνην ἔχουσι, τάχα δὲ οὐδὲ μεταβάλλεσθαι, οἷοι
καὶ πρὸ τούτου ἦσαν, καὶ οἷοι ἦσαν, ὅτε πάλιν Ἑλλήνες ἐτύγχανον.
15 ἀμέλει τοιοῦτοι τὸν τρόπον ὄντες εὐκολοὶ καὶ νομίζοντες πολι- 4
τείαν βουλῆς εἶναι τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰ τῶν εἰδώλων φρονούντες
ὥσπερ ἔθνη εἰσελθόντες εἰς «τὸ καλὸν ὄνομα²» τοῦ σωτῆρος ἐμίαναν
τὴν Αἰγυπτὸν πᾶσαν, ποιήσαντες κἂν ὅλως ὀνομασθῆναι τὴν ἀρειαν-
νὴν αἵρεσιν ἐν αὐτῇ. ἔτι γὰρ ἐν ὁλοκλήρῳ μόνῃ τῇ Αἰγύπτῳ 5
20 παρρησία τῆς ὀρθοδοξίας ἦν, καὶ διὰ τοῦτ' ἐσπούδασαν καὶ ταύτῃ
φθόνον ἐπαγαγεῖν οἱ δυσσεβεῖς, μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτοί, ἀλλ' ὁ κινήσας
αὐτοὺς διάβολος, [ἐν] ἑλθὼν ὁ τούτου κῆρυξ ἀντίχριστος εὖρη καὶ ἐν
τῇ Αἰγύπτῳ τὰς ἐκκλησίας ἑαυτοῦ | γενομένας τοὺς τε Μελιτιανούς
προκατηχηθέντας ἤδη τὰ ἐκείνου καὶ ἐπιγινῶ ἑαυτὸν ἐν ἐκείνοις ἤδη
25 μορφωθέντα.
- Τοιοῦτον μὲν οὖν ἔστι τὸ ἐξελθὼν παρὰ Κωνσταντίου παράνο- 79,1
μον πρόσταγμα, τῶν δὲ λαῶν προθυμία μὲν ἦν εἰς μαρτύριον καὶ
μᾶλλον μῖσος κατὰ τῆς ἀσεβεστάτης αἵρέσεως, πένθος δὲ ὁμῶς διὰ τὰς
ἐκκλησίας καὶ στεναγμὸς παρὰ πάντων βοώντων πρὸς τὸν κύριον·
30 «φεῖσαι, κύριε, τοῦ λαοῦ σου, καὶ μὴ ὧς τὴν κληρονομίαν σου εἰς 2
ὄνειδος³» τοῖς ἐχθροῖς σου, ἀλλὰ καὶ τάχυνον τοῦ ἐξελεῖσθαι ἡμᾶς
ἐκ χειρὸς ἀνόμων. ἰδοὺ γὰρ τῶν μὲν σου θεραπόντων οὐκ ἐφείσαντο,
τῷ δὲ ἀντιχρίστῳ τὴν ὁδὸν παρασκευάζουσιν. οὐ γὰρ ἀντιστήσονται 2
ποτε Μελιτιανοὶ τούτῳ οὐδὲ φροντίσουσι περὶ ἀληθείας οὐδὲ ἀρνή-
35 σασθαι τὸν Χριστὸν φαῦλον ἡγήσονται, ἄνθρωποι μηδὲ ὅλως γνησίως
προσελθόντες τῷ λόγῳ, πρὸς πάντα κατὰ τὸν χαμαιλέοντα σχημα-
τιζόμενοι καὶ μισθωτοὶ τῶν ἀνυόντων αὐτῶν τὴν χρεῖαν γιγνόμενοι.
οὐ γὰρ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔχουσι τὸν σκοπὸν, ἀλλὰ ταύτης τὴν παραυ-
τίκα προκρίνουσιν ἡδονήν, καὶ μόνον λέγουσι· «φάγωμεν καὶ πίωμεν»
40 αὐριον γὰρ ἀποθηήσκομεν.⁴» τῶν μὲν οὖν ὑποκριτῶν [πικριτικα- 3

1. Πρβλ. Ἐφ. 4, 14. 2. Ἰακ. 2, 7. 3. Ἰωήλ. 2, 17. 4. Α' Κορ.
15, 32.

νῶν ἀντὶ Μελιτιανῶν] ἡ πρόθεσις τοιαύτη καὶ ὁ τρόπος ἀπιστος· οἱ δὲ πιστοὶ δοῦλοι τοῦ σωτῆρος καὶ ἀληθῶς ἐπίσκοποι, οἱ γνησίως πιστεύσαντες καὶ μὴ ἑαυτοῖς, ἀλλὰ τῷ κυρίῳ ζῶντες, οὗτοι πιστῶς εὐσεβοῦντες εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ γινώσκοντες, καθὰ προεῖπον, ὡς κατὰ τῆς ἀληθείας προφάσεις εἰσὶ ψευδεῖς καὶ φανερώς ἐπλάσθησαν διὰ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν· καὶ γὰρ καὶ ἐκ τῆς Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος μετανοίας κατεμάνθανον τὴν κατὰ Ἀθανασίου συντεθεῖσαν συκοφαντίαν, ἵνα αὐτὸν μὲν ἐκποδῶν ἄρῃσι, τὴν δὲ ἀσέβειαν τῶν χριστομάχων εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσάξωσι — ταῦτα συν-
 10 ὀρῶντες ὡς ἀληθείας ὄντες ὑπέρμαχοι καὶ κήρυκες ὑβρισθῆναι καὶ ἐξορισθῆναι μᾶλλον ἐβλοντο καὶ ὑπέμειναν ἢ κατ' αὐτοῦ ὑπογρά-
 ψαι καὶ τοῖς Ἀρειομανίταις κοινωνῆσαι. οὐ γὰρ ἐπελάβοντο ἃ ἐδίδαξαν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον γινώσκουσιν, ὡς τοῖς μὲν προδόταις ἀτιμία πολλή, τοῖς δὲ ὁμολογοῦσι τὴν ἀλήθειαν βασιλεῖα οὐρανῶν.
 15 καὶ τοῖς μὲν ὀλιγώροις καὶ φοβηθεῖσι Κωνστάντιον οὐδὲν ἔσται ἀγαθόν, τοῖς δὲ ὑπομείνασι τὰς ὥδε θλίψεις, ὡς ἐκ χειμῶνος ναύ-
 ταις εὐδίας λιμὴν, ὡς ἀθληταῖς μετὰ τὸν ἀγῶνα στέφανος, οὕτω καὶ αὐτοῖς μεγάλη καὶ αἰώνιος χαρὰ καὶ εὐφροσύνη ἐν τοῖς οὐρανοῖς γενήσεται, οἷαν ἔσχεν Ἰωσήφ μετὰ τὰς θλίψεις ἐκείνας, οἷαν ὁ μέγας
 20 Δανιὴλ μετὰ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὰς πολλὰς ἐπιβουλάς τῶν βασιλικῶν, οἷαν ἔχει νῦν ὁ Παῦλος στεφανούμενος ὑπὸ τοῦ σωτῆρος, οἷαν |
 προσδοκῶντες καὶ οἱ πανταχοῦ τοῦ θεοῦ λαοὶ ταῦτα βλέποντες οὐκ ἡσθένησαν τῇ προαιρέσει, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεδυναμώθησαν τῇ πίστει καὶ πλέον ἠύξησαν τὴν προθυμίαν. πληροφορηθέντες γὰρ ὑπὲρ
 25 τῆς | συκοφαντίας καὶ ἀσεβείας τῶν αἵρετικῶν καταγινώσκουσι μὲν τοῦ διώκοντος, συντρέχουσι δὲ τοῖς διωκόμενοις τῇ γνώμῃ καὶ τῇ ὁμοφροσύνῃ, ἵνα καὶ αὐτοὶ τὸν τῆς ὁμολογίας ἀπολάβωσι στέφανον.
 Πολλὰ μὲν οὖν ἂν τις δύναίτο λέγειν κατὰ τῆς μυσαρᾶς καὶ χρι-
 στομάχου ταύτης αἵρέσεως, πολλὰ δὲ καὶ ἀποδείξειεν ἂν τις εἶναι
 30 προοίμια τοῦ ἀντιχρίστου τὰ ἐπιτηδεύματα Κωνσταντίου. ἐπειδὴ δέ, ὡς εἶπεν ὁ προφῆτης, «ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐδὲν ἔστιν εὐλο-
 γον ἐν αὐτῇ¹», παντὸς δὲ ρύπου καὶ πάσης ἀσεβείας πεπληρωται, ὥστε καὶ μόνον ἐξ ἀκοῆς φευκτέαν αὐτὴν εἶναι, ὡς ἐξέραμα κυνὸς καὶ δρακόντων λόν, ἔστι δὲ καὶ Κοστύλλιος ἐκ φανεροῦ τὴν εἰκόνα
 35 φέρων τοῦ ἀντικειμένου. ἵνα μὴ μακρὸς ὁ λόγος γένηται, διὰ τοῦτο καλὸν ἀρκεσθῆναι τῇ θείᾳ γραφῇ καὶ πάντας αὐτῇ πεισθῆναι παραγγελλούσῃ διὰ τε τὰς ἄλλας αἵρέσεις καὶ μάλιστα διὰ ταύτην. ἔστι δὲ αὐτῆς τὸ παράγγελμα τοῦτο· «ἀπόστητε, ἀπόστητε, ἐξέλθετε ἐκείθεν καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἄψησθε, ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν καὶ
 40 ἀφορίσθητε οἱ φέροντες τὰ σκεύη κυρίου.²» τοῦτο γὰρ πρὸς δι-
 δασκαλίαν ἀρκεῖ πᾶσιν, ἵν', εἰ μὲν τις ἡπατήθη παρ' αὐτῶν ἐξελθὼν

ὥς ἀπὸ Σοδόμων, μηκέτι πρὸς αὐτοὺς ἐπιστρέψῃ, μήποτε πάθῃ τὰ τῆς γυναικὸς τοῦ Λώτ¹, εἰ δέ τις καθαρὸς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τῆς ἀσεβοῦς ταύτης αἵρέσεως διέμεινεν, ἔχῃ τὸ καύχημα ἐν Χριστῷ λέγων· «οὐκ ἐξεπετάσαμεν χεῖρα ἡμῶν πρὸς θεὸν ἄλλότριον²» οὐδὲ «προσεκυνή-
 5 σαμεν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν ἡμῶν³» οὐδὲ «ἐλατρεύσαμεν τῇ κτίσει παρὰ σὲ τὸν κτίσαντα⁴» τὰ πάντα θεὸν διὰ τοῦ σου λόγου τοῦ μονοεγενοῦς υἱοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ σοὶ τῷ πατρὶ καὶ σὺν αὐτῷ τῷ λόγῳ ἐν πνεύματι ἁγίῳ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

10 (Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἀπανταχοῦ μοναχοῦ περὶ τῶν γεγενημένων παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐπὶ Κωνσταντίου, οὗτος ὁ λόγος διόλου κατὰ Κωνσταντίου συντάσσεται τῷ πάπῃ.)

Διαμαρτυρία δευτέρα

Τάδε δημοσίᾳ διαμαρτύρεται διὰ τῶν ἐξῆς ὑπογραφόντων ὁ λαὸς 81,1
 15 τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καθολικῆς ἐκκλησίας, ἥτις ἐστὶν ὑπὸ Ἀθανασίου τὸν αἰδεσιμώτατον ἐπίσκοπον.

Ἦδη μὲν διεμαρτυράμεθα περὶ ἧς πεπόνθαμεν νυκτερινῆς ἐφό- 2
 δου ἡμεῖς τε καὶ τὸ κυριακόν, εἰ καὶ διαμαρτυρίας χρεῖα οὐκ ἦν, ἐφ' οἷς | πᾶσα ἡ πόλις ἐγνωκὲ τε καὶ γινώσκει. τὰ τε γὰρ εὐρεθέντα σώ-
 20 ματα τῶν ἀναιρεθέντων δημοσίᾳ προετέθη καὶ τὰ ἐν τῷ κυριακῷ ὄπλα τε καὶ τόξα κέκραγε τὴν παρανομίαν. ἐπειδὴ δὲ καὶ μετὰ τὴν δια- 3
 μαρτυρίαν ὁ λαμπρότατος δούξ Συριανὸς βιάζεται πάντας συνθέσθαι | αὐτῷ, ὥς οὔτε θορύβου γενομένου οὔτε τινὸς ἀποθανόντος, ἔλεγχος δὲ οὗτος οὐκ ὀλίγος μὴ γεγενῆσθαι ταῦτα κατὰ γνώμην τοῦ φιλαν-
 25 θρωποτάτου Αὐγούστου Κωνσταντίου. οὐκ ἂν γὰρ ἐφοβήθη ἐπὶ τοῖς οὕτω γενομένοις, εἰ ἐκ προστάξεως ταῦτα πεποιήκει. καὶ γὰρ ἀπελθόν- 4
 τας ἡμᾶς πρὸς αὐτὸν καὶ ἀξιοῦντας μὴδενὶ βίαν ποιεῖν μὴδὲ ἀρνεῖσθαι τὰ γενόμενα ἐκέλευσε Χριστιανούς ἡμᾶς ὄντας κατασκοπῆναι ῥοπάλοις δεικνύς καὶ ἐκ τούτων τὸν γενόμενον νυκτὸς πόλεμον κατὰ τῆς
 30 ἐκκλησίας. διὰ τοῦτο καὶ νῦν ταῦτα διαμαρτυρούμεθα, ἥδη καὶ 5
 μελλόντων τινῶν ἐξ ἡμῶν ἀποδημεῖν παρὰ τὸν εὐσεβεστάτον Αὐγουστον. ὀρκίζομεν δὲ κατὰ τοῦ παντοκράτορος θεοῦ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐγούστου Κωνσταντίου τόν τε ἑπαρχὸν τῆς Αἰγύπτου Μάξιμον καὶ τοὺς κουριώσους ἀνενεγκεῖν πάντα ἐπὶ τὴν εὐσε-
 35 βειαν τοῦ Αὐγούστου καὶ τὴν ἐξουσίαν τῶν λαμπροτάτων ἐπαρχῶν. ὀρκίζομεν δὲ καὶ τοὺς ναυκλήρους πάντας κηρυῆναι ταῦτα πανταχοῦ καὶ εἰς ἀκοὰς τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐγούστου ἀνενεγκεῖν καὶ εἰς τοὺς ἐπάρχους καὶ εἰς τοὺς κατὰ τόπον δικαστάς, ἵνα γνωσθῇ ὁ γενόμενος

1. Πρβλ. Γεν. 19, 26. 2. Ψαλμ. 43, 21. 3. Ἱερ. 1, 16. 4. Ῥωμ. 1, 25.

- πόλεμος κατὰ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὅτι ἐν καιροῖς τοῦ Αὐγουστοῦ Κων-
 σταντίου ἐποίησε Συριανὸς γενέσθαι μάρτυρας παρθένους τε καὶ
 ἄλλους πολλούς. ἐπιφωσκούσης γὰρ τῇ πρὸ πάντε εἰδῶν Φευρουα- 6
 ρίαν, τοῦτέστι τῆς ιδ' τοῦ Μεσίου μηνός, ἀγρυπνούντων ἡμῶν ἐν τῷ
 5 κυριακῷ καὶ ταῖς εὐχαῖς σχολαζόντων (συναξὶς γὰρ ἔμελλε τῇ
 παρασκευῇ γίνεσθαι), ἐξαίφνης περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐπῆλθεν ἡμῖν
 τε καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ὁ λαμπρότατος δοῦξ Συριανὸς μετὰ πολλῶν λε-
 γεόνων στρατιωτῶν ἐχόντων ὅπλα καὶ ξίφη γυμνά καὶ βέλη καὶ
 ἄλλα πολεμικὰ σκευὴ καὶ τὰς περικεφαλαίας ἐπὶ τῶν κεφαλῶν.
 10 καὶ ἀληθῶς εὐχομένων ἡμῶν καὶ ἀναγνώσεως γινομένης τὰς μὲν
 θύρας κατέαξαν, ὥς δὲ τῇ βίᾳ τοῦ πλήθους ἀνεφώγεισαν αἱ θύραι, ἐκέ-
 λυσε. καὶ οἱ μὲν ἐτόξευον, οἱ δὲ ἡλάλαζον καὶ κτύπος ἐγίγνετο τῶν
 ὅπλων καὶ τὰ ξίφη ἀντέλαμπον τῷ ἐκ τῶν λύχνων φωτί. καὶ λοιπὸν 7
 τὰ ἐκ τούτων, παρθένοι ἀνηροῦντο καὶ πολλοὶ κατεπατοῦντο καὶ σονέ-
 15 πιπτον ἀλλήλοις ἐπερχομένων τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἄνδρες τοξευό-
 μενοι ἐθανатоῦντο. ἔνιοι δὲ τῶν στρατιωτῶν καὶ ἐπὶ τὸ διαρπάζειν
 ἐτρέποντο καὶ γυμνάς Ἰσταν τὰς παρθένους, ὁπότε φόβος ἦν αὐταῖς
 μελίσκων τοῦ θανάτου τὸ καὶ ὅλως ἀπτεσθαι τινὰς αὐτῶν. καὶ ὁ μὲν 8
 ἐπίσκοπος ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ θρόνου προτρέπων πάντας εὐχεσθαι, ὁ
 20 δὲ δοῦξ ἐστρατηγείᾳ ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ Ἰλάριον τὸν νοτάριον ἐνε-
 γοῦντα τοιαῦτα, οἷα καὶ τὸ τέλος ἐδειξεν. ὁ μὲν γὰρ ἐπίσκοπος
 ἐλκόμενος παρ' ὀλίγον διεσπάσθη. παραλυθεὶς γοῦν μεγάλως καὶ
 ὡς νεκρὸς γενόμενος, οὐκ οἶδαμεν, ποῦ γέγονεν ἀφανὴς παρ' αὐτῶν
 ἀποκτεῖναι γὰρ αὐτὸν ἐσπούδαζον. οἱ δὲ | ὡς | εἶδον πολλοὺς ἀπο- 9
 25 θανόντας, προσέταττον τοῖς στρατιώταις ἀφανῆ τὰ σώματα καταστή-
 ῃσαι τῶν τετελευτηκότων. αἱ δὲ καταλειφθεῖσαι νεκραὶ ἀγνώτταται
 παρθένοι ἐτάφησαν ἐν τοῖς μνήμασιν ἔχουσαι καύχημα, ὅτι ἐν τοῖς
 καιροῖς τοῦ εὐσεβεστάτου Κωνσταντίου γεγόνασι μάρτυρες. διάκονοι
 δὲ ἐν αὐτῷ τῷ κυριακῷ κατεκόπτοντο πληγαῖς καὶ συνεκλείοντο.
 30 οὐκ ἄχρι δὲ τούτων ἔστι τὸ πᾶγμα· ἀλλὰ γὰρ μετὰ τὰ ταῦτα γενέσθαι
 ὁ βουλόμενος λοιπὸν ἦν ἡβούλετο θύραν κατεάσσωσιν ἡνοιγε καὶ ἡρεῖνα
 καὶ ἡρπαξε τὰ ἐνδον, καὶ εἰς τοιούτους τόπους εἰσῆρχοντο, εἰς οὓς οὐδὲ
 πᾶσι τοῖς Χριστιανοῖς ἔξεστιν εἰσελθεῖν. οἶδε ταῦτα καὶ ὁ στρατη- 10
 γὸς τῆς πόλεως Γοργόνιος· ἐκεῖ γὰρ ἦν. οὐ μικρὸς γὰρ ἔλεγχος τῆς
 35 τοιαύτης πολεμικῆς ἐφόδου τὸ ἐν τῷ κυριακῷ καταλιπεῖν τὰ παρὰ
 τῶν εἰσελθόντων ὅπλα καὶ βέλη καὶ ξίφη· μέχρι γὰρ νῦν ἐκρεμάσθη
 ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἵνα μὴδὲ ἀρνήσασθαι δυνηθῶσι. καὶ γὰρ πολλάκις
 ἀπέστειλε τὸν τῆς τάξεως Δυναμίον καὶ τὸν στρατηγὸν θέλων αὐτὰ
 ἄραι· καὶ τέως οὐ συνεχωρήσαμεν, ἕως πᾶσι γνωσθῇ. εἰ μὲν οὖν 11
 40 πρόσταγμά ἐστι διώκεσθαι ἡμᾶς, ἔτοιμοι πάντες μαρτυρῆσαι, εἰ δὲ
 μὴ ἔστι τοῦ Αὐγουστοῦ πρόσταγμα, ἀξιοῦμεν τὸν ἐπαρχὸν τῆς Αἰ-
 γύπτου Μάξιμον καὶ τοὺς πολιτευτὰς πάντας ἀξιῶσαι αὐτὸν μηκέτι
 τοιαῦτα ἐπιχειρῆσαι. ἀξιοῦμεν δὲ καὶ ταύτην ἡμῶν τὴν δέησιν 12

ἀνενεχθῆναι, ἵνα μὴ ἄλλον τινὰ ἐπίσκοπον ἐπιχειρήσωσιν εἰσαγαγεῖν
 ὧδε. μέχρι γὰρ θανάτου ἐστήκαμεν αὐτὸν ἐπιθυμοῦντες τὸν αἰδεσι-
 μώτατον Ἀθανάσιον, ὃν ἐξ ἀρχῆς ὁ θεὸς ἡμῖν δέδωκε κατὰ διαδοχὴν
 τῶν πατέρων ἡμῶν, ὃν καὶ αὐτὸς ὁ εὐσεβέστατος Αὐγουστος Κωνσταν-
 5 τιος μετὰ γραμμάτων καὶ ὀρκῶν ἀπέστειλε. πιστεύομεν γάρ, 13
 ὅτι, ἐὰν μάθῃ ἡ εὐσέβεια αὐτοῦ, ἀγανακτήσει μὲν ἐπὶ τοῖς γενομένοις,
 οὐδὲν δὲ παρὰ τοὺς ὀρκους ποιήσει, ἀλλὰ καὶ πάλιν κελεύσει τὸν
 ἐπίσκοπον ἡμῶν Ἀθανάσιον μένειν μεθ' ἡμῶν.

Τοῖς μετὰ τὴν ὑπατείαν Ἀρβαιθίωνος καὶ Κολλιανοῦ τῶν λαμπρο- 14
 10 τάτων ἀποδειχθησομένοις ὑπάτοις Μεχίρ ιζ', ἥτις ἐστὶ τῇ πρὸ μιᾶς
 εἰδῶν Φευρουαρίων.

Ο ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΣ ΤΟΜΟΣ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ *

Τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις συλλειτουργοῖς Εὐσεβίῳ, Λουκίφερι, Ἀστερίῳ, Κυματίῳ, καὶ Ἀνατολίῳ, Ἀθανάσιος καὶ οἱ
 5 παρατυχόντες ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοποι ἀπὸ τε τῆς Ἰταλίας καὶ
 Ἀραβίας, Αἰγύπτου καὶ Λιβύης, Εὐσέβιος, Ἀστέριος, Γάιος, Ἀ-
 γαθός, Ἀμμώνιος, Ἀγαθοδαίμων, Δρακόντιος, Ἀδέλφιος, Ἑρμαίων,
 Μάρκος, Θεόδωρος, Ἀνδρέας, Παφνούτιος, ἄλλος Μάρκος, Ζώϊλος,
 Μηνᾶς, Γεώργιος, Λούκιος, Μακάριος, καὶ οἱ λοιποί, ἐν Χριστῷ πλεῖ-
 10 στα χαίρειν.

1. Πεισμεθα μὲν, ὅτι, λειτουργοὶ Θεοῦ καὶ οἰκονόμοι καλοὶ
 τυγχάνοντες, βικανοὶ ἔστε πρὸς ἅπαντα τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀρμόζε-
 σθαι· ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς ἡμᾶς ἦλθεν, ὅτι πλεῖστοι πρότερον διὰ φιλο-
 νεϊκῶν διαιρεθέντες ἀφ' ἡμῶν, νῦν εἰρηνεύειν βούλονται, πολλοὶ
 15 δέ, καὶ τῆς πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας σχέσεως ἀποστάντες, ἀντι-
 ποιοῦνται τῆς πρὸς ἡμᾶς κοινωνίας, ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα ταῦθ'
 ἅπερ ἐγράψαμεν ἡμεῖς τε καὶ οἱ ἀγαπητοὶ ἡμῶν Εὐσέβιός τε καὶ
 Ἀστέριος, γράφαι τῇ ὑμῶν χρηστότητι, καὶ αὐτοὶ ἀγαπητοὶ καὶ
 ὡς ἀληθῶς ποθεινοτάτοι συλλειτουργοὶ, χαίροντες μὲν ἐπὶ τῇ τοι-
 20 αύτῃ ἀκοῇ, εὐχόμενοι δὲ ἵνα καὶ, εἴ τις ἐτι περιλείπεται μακρὰν
 ἀφ' ἡμῶν, καὶ εἴ τις ἐτι τοῖς Ἀρειανοῖς συνερχόμενος φαίνεται, οὗ-
 τος ἀποπηδήσῃ τῆς ἐκείνων μανίας· ὥστε πάντας πανταχοῦ λοι-
 πὸν λέγειν· «Εἰς Κύριος, μία πίστις.¹» Τί γὰρ οὕτω «καλόν», ὡς ὁ
 Ὑμνωδὸς εἶπεν, ἢ τί «τερπνόν» ἄλλ' ἢ «τὸ κατοικεῖν ἀδελφούς ἐπὶ
 25 τὸ αὐτό;»² Οἶκος δὲ ἡμῶν ἡ Ἐκκλησία· καὶ φρόνημα εἶναι πρέ-
 πει τὸ αὐτό· οὕτω γὰρ πιστεύομεν καὶ τὸν Κύριον μεθ' ἡμῶν κατοι-
 κήσιν λέγοντα· «Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω³», καί,
 «Ὡδε κατοικήσω, ὅτι ἡρετισάμην αὐτήν.⁴» Ὡδε δὲ ποῦ, ἢ ἐνθα
 μία πίστις καὶ εὐσέβεια κηρύσσεται;

30 2. Ἐβουλόμεθα μὲν οὖν ἀληθῶς καὶ ἡμεῖς οἱ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου
 ἅμα τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν ἀδελφοῖς Εὐσεβίῳ καὶ Ἀστερίῳ διὰ πολλὰ
 μὲν, μάλιστα δὲ τούτου χάριν ἔλθειν, ἐν ἅμα τὴν ὑμετέραν περιπτυ-
 ξώμεθα διάθεσιν, καὶ κοινῇ τῆς τοιαύτης ἀπολαύσωμεν εἰρήνης τε
 καὶ ὁμονοίας· ἐπειδὴ δέ, καθὼς καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἔδη-

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 26, σ. 796-809.

1. Ἐφεσ. 4, 5. 2. Ὑαλμ. 132, 1. 3. Β' Κορ. 6, 16. Αευτ. 26, 11.
 4. Ὑαλμ. 131, 14.

λώσαμεν, καὶ δύνασθε μαθεῖν παρὰ τῶν αὐτῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν, αἱ ἐκκλησιαστικαὶ χρεῖαι κατέχουσιν ἡμᾶς· ἐλυπήθημεν μὲν, ὅμως δὲ ἡξιώσαμεν τοὺς αὐτοὺς συλλειτουργοὺς ἡμῶν Εὐσέβιον καὶ Ἀστέριον ἐλθεῖν ἀνθ' ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς· καὶ χάρις αὐτῶν τῇ θεοσεβείᾳ, ὅτι, καίπερ αὐτοὶ δυνάμενοι σπεύδειν εἰς τὰς παροικίας ἑαυτῶν, προ-
έκριναν πάντων τὴν πρὸς ὑμᾶς ὁδὸν ἐνεκα τῆς κατεπειγούσης ἐκκλη-
σιαστικῆς χρείας. Συνθεμένων οὖν αὐτῶν, παρεμυθησάμεθα ἑαυτοὺς, ὅτι, αὐτῶν τε καὶ ὑμῶν ἐκεῖ τυγχανόντων, πάντες ἑαυτοὺς ἡγοῦμεθα
συνεῖναι ὑμῖν.

3. Πάντας τοίνυν τοὺς βουλομένους εἰρηνεύειν πρὸς ἡμᾶς, καὶ
μάλιστα τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ συναγομένους, καὶ τοὺς ἀποτρέχοντας
δὲ ἀπὸ τῶν Ἀρειανῶν προσκαλέσασθε παρ' ἑαυτοῖς, καὶ ὡς μὲν
πατέρες υἱοὺς προσλάβετε, ὡς δὲ διδάσκαλοι καὶ κηδεμόνες ἀπο-
δέξασθε, καὶ συνάψαντες αὐτοὺς τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν τοῖς περὶ
Παυλῖνον, μηδὲν πλέον ἀπαιτήσητε παρ' αὐτῶν ἢ ἀναθεματίζειν
μὲν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, ὁμολογεῖν δὲ τὴν παρὰ τῶν ἁγίων Πα-
τέρων ὁμολογηθεῖσαν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, ἀναθεματίζειν δὲ καὶ τοὺς
λέγοντας κτίσμα εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ διηρημένον ἐκ τῆς
οὐσίας τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀληθῶς ἀποπηδᾶν ἀπὸ τῆς
μυσαρᾶς αἱρέσεως τῶν Ἀρειανῶν, τὸ μὴ διαίρειν τὴν ἁγίαν Τριά-
δα, καὶ λέγειν τι ταύτης εἶναι κτίσμα. Οἱ γὰρ προσποιούμενοι μὲν
ὀνομάζειν τὴν ὁμολογηθεῖσαν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, τολμῶντες δὲ κατὰ
τοῦ ἁγίου Πνεύματος βλασφημεῖν, οὐδὲν πλέον ποιοῦσιν, ἢ τὴν Ἀ-
ρειανὴν αἵρεσιν τοῖς μὲν ῥήμασιν ἀρνοῦνται, τῷ δὲ φρονήματι ταύτην
κατέχουσιν. Ἀναθεματίξασθω δὲ παρὰ πάντων ἡ Σαβελλίου καὶ
Παύλου τοῦ Σαβιτοσατέως ἀσέβεια, καὶ Οὐαλεντίνου καὶ Βασιλεί-
δου ἡ μανία, καὶ τῶν Μανιχαίων ἡ παραφροσύνη· τούτων γὰρ οὕτω
γινομένων, πᾶσα παρὰ πάντων ὑποψία φαύλη περιαιρεθήσεται, καὶ
μόνη τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἡ πίστις καθαρὰ δειχθήσεται.

4. Ὅτι μὲν οὖν ταύτην ἔχομεν τὴν πίστιν ἡμεῖς τε καὶ οἱ αἰ-
μεθ' ἡμῶν τὴν κοινωνίαν ἐσχηκότες, οὐδένα οὔτε ὑμῶν οὔθ' ἑτερόν
τινα ἀγνοεῖν ἡγοῦμεθα. Ἐπειδὴ δὲ συγχαίρομεν τοῖς βουλομένοις
συνάπτεσθαι, πᾶσι μὲν, ἐξαιρέτως δὲ τοῖς ἐν τῇ Παλαιᾷ συναγο-
μένοις, καὶ μάλιστα τὸν Κύριον ἐδοξάσαμεν, ὡς ἐπὶ πᾶσι, καὶ ἐπὶ τῇ
ἀγαθῇ προθέσει τούτων· παρακαλοῦμεν ὑμᾶς ἐπὶ τούτοις γίνεσθαι
τούτων τὴν ὁμόνοιαν, καὶ μηδὲν τούτων πλέον, καθὰ προείπομεν,
μήτε τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ συναγομένους ἀπαιτεῖσθαι παρ' ὑμῶν, μήτε
τοὺς περὶ Παυλῖνον ἑτερόν τι μήτε πλέον τῶν ἐν Νικαίᾳ προβάλλε-
σθαι.

5. Καὶ τὸ θρυληθὲν γοῦν παρὰ τινων πιττάκιον, ὡς ἐν τῇ κατὰ
Σαρδικὴν συνόδῳ συνταχθὲν περὶ πίστεως, κωλύετε καὶ ὅπως ἀνα-
γινώσκεσθαι ἢ προφέρεσθαι· οὐδὲν γὰρ τοιοῦτον ὥρισεν ἡ σύνοδος.
Ἡξίωσαν μὲν γὰρ τινες, ὡς ἐνδεοῦς οὐσης τῆς κατὰ Νίκαιαν συνό-

δου, γράψαι περὶ πίστεως, καὶ ἐπεχείρησάν γε προπετῶς· ἡ δὲ ἀγία
 σύνοδος ἡ ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσα ἡγανάκτησε, καὶ ὥρισε μηδὲν εἶ-
 περὶ πίστεως γράφεσθαι, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι τῇ ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πα-
 5 τέρων ὁμολογηθείσῃ πίστει, διὰ τὸ μηδὲν αὐτῇ λείπειν, ἀλλὰ πλήρη
 εὐσεβείας εἶναι, καὶ ὅτι μὴ δεῖν δευτέραν ἐκτίθεσθαι πίστιν, ἵνα μὴ
 ἡ ἐν Νικαίᾳ γραφεῖσα ὡς ἀτελὴς οὖσα νομισθῇ, καὶ πρόφασις δοθῇ
 τοῖς ἐθέλουσι πολλάκις γράφειν καὶ ὀρίζειν περὶ πίστεως. Ὅθεν καὶ
 τοῦτό τις, ἢ ἕτερον προβάλληται, παύετε τοὺς τοιούτους, καὶ μᾶλλον
 10 εἰρηνεύειν αὐτοὺς πείθετε· καὶ γὰρ οὐδὲν πλέον συνειδομεν ἐν τού-
 τοις ἢ φιλονεικίαν μόνην. Οὐς γὰρ ἐμέμφοντό τινες ὡς τρεῖς λέ-
 γοντας ὑποστάσεις, διὰ τὸ ἀγράφους καὶ ὑπόπτους αὐτόθεν εἶναι
 τὰς λέξεις, ἤξιώσαμεν μὲν μηδὲν πλέον ἐπιζητεῖν πλὴν τῆς κατὰ Νί-
 15 καϊαν ὁμολογίας· ἀνεκρίναμεν δὲ ὁμῶς τούτους διὰ τὴν φιλονεικίαν,
 μὴ ἄρ' ὡς οἱ Ἀρειομανῖται λέγουσιν ἀπηλλοτριωμένας καὶ ἀπεξενω-
 μένας, ἀλλοτριουσίους τε ἀλλήλων, καὶ ἐκάστην καθ' ἑαυτὴν ὑπό-
 20 στασιν διηρημένην, ὡς ἐστὶ τὰ τε ἄλλα κτίσματα, καὶ οἱ ἐξ ἀνθρώ-
 πων γεννώμενοι· ἢ ὥσπερ διαφόρους οὐσίας, ὥσπερ ἐστὶ χρυσός, ἢ
 ἄργυρος, ἢ χαλκός, οὕτω καὶ αὐτοὶ λέγωσιν· ἢ ὡς ἄλλοι αἰρετικοὶ
 25 τρεῖς ἀρχάς καὶ τρεῖς θεοὺς λέγουσιν, οὕτω καὶ οὗτοι φρονοῦντες,
 τρεῖς ὑποστάσεις λέγωσι; Διεβεβαιώσαντο μὴτε λέγειν, μὴτε πεφρο-
 νηκέναι ποτὲ οὕτως. Ἐρωτῶντων δὲ ἡμῶν αὐτοὺς· Πῶς οὖν ταῦτα
 λέγετε; ἢ διὰ τί δὲ ὁλως τοιαύταις χρῆσθαι λέξεσιν; ἀπεκρίναντο,
 30 διὰ τὸ εἰς ἀγίαν Τριάδα πιστεύειν, οὐκ ὀνόματι Τριάδι μόνον, ἀλλ'
 ἀληθῶς οὖσαν καὶ ὑφεστῶσαν, Πατέρα τε ἀληθῶς ὄντα καὶ ὑφεστῶ-
 35 τα, καὶ Υἱὸν ἀληθῶς ἐνούσιον ὄντα καὶ ὑφεστῶτα, καὶ Πνεῦμα ἅγιον
 ὑφεστῶς καὶ ὑπάρχον οἶδαμεν, μὴτε δὲ εἰρηκέναι τρεῖς θεοὺς ἢ τρεῖς
 ἀρχάς, μὴθ' ὁλως ἀνέχεσθαι τῶν τοῦτο λεγόντων, ἢ φρονούντων·
 ἀλλ' εἰδέναι ἀγίαν μὲν Τριάδα, μίαν δὲ θεότητα, καὶ μίαν ἀρχήν, καὶ
 40 Υἱὸν μὲν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, ὡς εἶπον οἱ Πατέρες, τὸ δὲ ἅγιον
 Πνεῦμα, οὐ κτίσμα, οὐδὲ ξένον, ἀλλ' ἴδιον καὶ ἀδιαίρετον τῆς οὐσίας
 τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς.

6. Ἀποδεξάμενοι δὲ τούτων τὴν ἐρμηνείαν τῶν λέξεων, καὶ
 τὴν ἀπολογίαν, ἀνεκρίναμεν τοὺς αἰτιαθέντας παρὰ τούτων, ὡς λέ-
 γοντας μίαν ὑπόστασιν, μὴ ἄρα ὡς Σαβέλλιος φρονεῖ, οὕτω καὶ
 35 οὗτοι λέγουσιν ἐπὶ ἀναίρεσει τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἢ
 ὡς ἀνουσίου ὄντος τοῦ Υἱοῦ, ἢ ἀνυποστάτου τοῦ ἁγίου Πνεύματος;
 Οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ διεβεβαιώσαντο μὴτε τοῦτο λέγειν, μὴτε οὕτω πε-
 φρονηκέναι πώποτε· ἀλλ' ὑπόστασιν μὲν λέγομεν, ἡγοούμενοι ταύ-
 40 τὸν εἶναι εἰπεῖν ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν· μίαν δὲ φρονοῦμεν, διὰ τὸ ἐκ
 τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱόν, καὶ διὰ τὴν ταυτότητα τῆς
 φύσεως· μίαν γὰρ θεότητα, καὶ μίαν εἶναι τὴν ταύτης φύσιν πιστεύ-
 ομεν, καὶ οὐκ ἄλλην μὲν τὴν τοῦ Πατρὸς, ξένην δὲ τούτου τὴν τοῦ
 Υἱοῦ, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀμέλει κάκει οἱ αἰτιαθέντες ὡς

εἰρηκότες τρεῖς ὑποστάσεις συνετίθεντο τούτοις· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ εἰρηκότες μίαν οὐσίαν τὰ ἐκείνων ὥσπερ ἡρμήνευσαν καὶ ὠμολόγουν, καὶ ἀνεθεματίζετο παρ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν Ἀρειός τε ὡς Χριστομάχος, καὶ Σαβέλλιος καὶ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς ὡς ἀσεβεῖς, καὶ Οὐαλεντίνος καὶ Βασιλείδης ὡς ἀλλότριοι τῆς ἀληθείας, Μανιχαῖος δὲ ὡς ἐφευρετὴς κακῶν· πάντες τε τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, καὶ μετὰ τὰς τοιαύτας ἐρμηνείας ὁμοῦ συντίθενται τῶν τοιούτων λέξεων βελτίονα καὶ ἀκριβεστέραν εἶναι τὴν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων ὁμολογηθεῖσαν πίστιν, καὶ τοῦ λοιποῦ τοῖς ταύτης ἀρκεῖσθαι μᾶλλον καὶ χρᾶσθαι ῥήμασιν.

7. Ἀλλὰ καὶ τὸ περὶ τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας τοῦ Σωτῆρος, ἐπειδὴ καὶ περὶ τούτου ἐδόκουν φιλονεικεῖν τινες πρὸς ἀλλήλους, ἀνεκρίναμεν καὶ τούτους κάκεῖνους· καὶ ἅπερ ὠμολόγουν οὗτοι, συνετίθεντο κάκεῖνοι, ὅτι οὐχ ὥς εἰς τοὺς προφῆτας «ἐγένετο ὁ Λόγος Κυρίου¹», οὕτω καὶ εἰς ἅγιον ἄνθρωπον ἐνεδήμησεν ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, ἔλαβε δούλου μορφήν, ἐκ τῆς Μαρίας τὸ κατὰ σάρκα γεγέννηται ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς, καὶ οὕτω τελείως καὶ ὁλοκλήρως τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐλευθερούμενον ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐν αὐτῷ, καὶ ζωοποιούμενον ἐκ τῶν νεκρῶν, εἰσάγεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὁμολογοῦν γὰρ καὶ τοῦτο, ὅτι οὐ σῶμα ἄψυχον, οὐδ' ἀναίσθητον, οὐδ' ἀνόητον εἶχεν ὁ Σωτὴρ. Οὐδὲ γὰρ οἷόν τε ἦν, τοῦ Κυρίου δι' ἡμᾶς ἀνθρώπου γενομένου, ἀνόητον εἶναι τὸ σῶμα αὐτοῦ, οὐδὲ σώματος μόνου, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς ἐν αὐτῷ τῷ Λόγῳ σωτηρία γέγονεν· Υἱὸς τε ὢν ἀληθῶς τοῦ Θεοῦ, γέγονε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου· καὶ μονογενὴς ὢν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, γέγονεν ὁ αὐτὸς καὶ πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. Διὸ οὐθ' ἕτερος μὲν ἦν ὁ πρὸ τοῦ Ἀβραάμ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἕτερος δὲ ὁ μετὰ Ἀβραάμ· οὐδ' ἕτερος μὲν ἦν ὁ τὸν Λάζαρον ἐγείρας, ἕτερος δὲ ὁ πυνθανόμενος περὶ αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἦν ἀνθρωπίνως μὲν λέγων, «Ποῦ Λάζαρος κεῖται;»² θεϊκῶς δὲ τοῦτον ἀνεγείρων· ὁ αὐτὸς δὲ ἦν σαματικῶς μὲν ὡς ἄνθρωπος πῦυν, θεϊκῶς δὲ ὡς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀνοίγων τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ· καὶ σαρκὶ μὲν πάσχων³, ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος, θεϊκῶς δὲ ἀνοίγων τὰ μνήματα, καὶ ἀνεγείρων τοὺς νεκροὺς. Ἐξ ὧν καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ οὕτω νοοῦντες, τὸ αὐτὸ φρονεῖν περὶ τῆς σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου διεβεβαιώσαντο.

8. Τούτων τοίνυν οὕτως ὁμολογηθέντων, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς τοὺς μὲν οὕτως ὁμολογοῦντας καὶ ἐρμηνεύοντας οὕτω τὰς λέξεις, ἃς λέγουσι, μὴ κατακρίνετε προπετῶς, μηδὲ ἀποβάλλετε, ἀλλὰ μᾶλλον εἰρηνεύοντας καὶ ἀπολογουμένους προσλαμβάνεσθε· τοὺς δὲ μὴ

1. Ἱερ. 1, 2. 2. Πρβλ. Ἰω. 11, 34. 3. Πρβλ. Α' Πέτρ. 4, 1.

- βουλομένους οὕτως ὁμολογεῖν καὶ διερμηνεύειν τὰς λέξεις, τούτους κωλύετε καὶ ἐντρέπετε, ὥς ὑπόπτους τῷ φρονήματι. Τούτων τε μὴ ἀνεχόμενοι συμβουλευέτε κάκεινοις τοῖς ὁρθῶς ἐρμηνεύουσί τε καὶ φρονοῦσι μηδὲν πλέον ἀλλήλους ἀνακρίνειν μηδὲ λογομαχεῖν ἐπ' οὐδὲν
- 5 χρήσιμον, μήτε ταῖς τοιαύταις λέξεσι διαμάχεσθαι, ἀλλὰ τῷ φρονήματι τῆς εὐσεβείας συμφωνεῖν. Οἱ γὰρ μὴ οὕτω διανοοῦμενοι, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τοῖς τοιούτοις λεξειδίοις φιλονεικοῦντες, καὶ παρὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ γραφέντα ζητοῦντες, οὐδὲν ἕτερον ποιοῦσιν, ἢ «ποτίζουσιν ἀνατροπὴν θολερὰν τὸν πλησίον¹», ὥς φθονοῦντες τὴν εἰρήνην καὶ
- 10 ἀγαπῶντες τὰ σχίσματα. Ἄλλ' ὑμεῖς, ὥς ἀγαθοὶ ἄνθρωποι καὶ πιστοὶ δοῦλοι, καὶ οἰκονόμοι τοῦ Κυρίου, τὰ μὲν σκανδαλίζοντα καὶ ξενίζοντα παύετε καὶ κωλύετε, πάντων δὲ μᾶλλον προκρίνετε τὴν τοιαύτην εἰρήνην, οὗσης ὑγιαίνουσας πίστεως· ἰσῶς ὁ Κύριος ἐλεήσει ἡμᾶς, καὶ συνάψει τὰ διηρημένα, καὶ γενομένης μιᾶς ποίμνης, πάλιν
- 15 πάντες ἓνα ἔχομεν καθηγεμόνα, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

9. Ταῦτα ἡμεῖς μὲν, εἰ καὶ μηδὲν πλέον ἔδει ζητεῖν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, μηδὲ ἀνέχεσθαι τῶν ἐκ φιλονεικίας ῥημάτων, ἀλλὰ γε διὰ τὴν εἰρήνην, καὶ ἕνεκα τοῦ μὴ ἀποβάλλειν τοὺς ὁρθῶς πιστεύειν ἐθέλοντας, ἀνεκρίναμεν, καὶ ἅπερ ὁμολόγησαν, συντόμως ὑπηγορεύσαμεν, οἱ περιλειφθέντες ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, κοινῇ μετὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν Ἀστερίου καὶ Εὐσεβίου· οἱ γὰρ πλεῖστοι ἐξ ἡμῶν ἀπεδήμησαν εἰς τὰς παροικίας ἑαυτῶν. Ὑμεῖς δὲ πάλιν κοινῇ ἔνθα καὶ εἰώθατε συνάγεσθαι, ἀνάγνωτε ταῦτα, κάκει πάντας προσκαλέσασθαι καταξιώσατε. Δίκαιον γὰρ ἐκεῖ πρῶτον τὴν ἐπιστολὴν
- 20 ἀναγνώσθῃναι, κάκει τοὺς βουλομένους καὶ ἀντιποιοιμένους τῆς εἰρήνης συνάπτεσθαι· καὶ λοιπὸν συναφθέντων αὐτῶν, ἔνθα ἂν ἀρέσῃ πᾶσι τοῖς λαοῖς, παρούσης τῆς ὑμετέρας χρηστότητος, ἐκεῖ τὰς συνάξεις ἐπιτελεῖσθαι, καὶ τὸν Κύριον κοινῇ παρὰ πάντων δοξάζεσθαι. Προσαγορεύουσιν ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ ἀδελφοί. Ἐρρῶσθαι ὑμᾶς, καὶ
- 30 μνημονεύειν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ εὐχομαι, Ἐγὼ τε Ἀθανάσιος· ὁμοίως τε οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι οἱ συνελθόντες ὑπέγραψαν· καὶ οἱ ἀποσταλέντες δὲ παρὰ μὲν Λουκίφερος τοῦ ἐπισκόπου Σαρδίας νήσου, διάκονοι δύο, Ἐρένιος, καὶ Ἀγαπητός· παρὰ δὲ Παυλίνου Μάξιμος καὶ Καλήμερος, καὶ αὐτοὶ διάκονοι. Παρῆσαν δὲ καὶ τινες Ἀπολλι-
- 35 ναρίου τοῦ ἐπισκόπου μονάζοντες, παρ' αὐτοῦ εἰς τοῦτο πεμφθέντες.
10. Ἔστι δὲ ἕκαστος τῶν προκειμένων ἐπισκόπων, πρὸς οὓς ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη, Εὐσέβιος πόλεως Βιργίλλων τῆς Γαλλίας, Λουκίφερ τῆς Σαρδίας νήσου, Ἀστέριος Πετρῶν τῆς Ἀραβίας, Κυμάτιος Παλτοῦ Κοίλης Συρίας, Ἀνατόλιος Εὐλοίας.

- 40 Οἱ δὲ ἐπιστεῖλαντες ὁ τε πάπας Ἀθανάσιος, καὶ οἱ παρατυχόντες σὺν αὐτῷ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, αὐτός τε Εὐσέβιος καὶ Ἀστέριος· καὶ οἱ

1. Ἀββ. 2, 15.

λοιποὶ Γάιος Παρατονίου τῆς ἐγγιστα Λιβύης, Ἀγαθὸς Φραγώνεως καὶ μέρους Ἐλεαρχίας τῆς Αἰγύπτου· Ἀμμώνιος Παχνεμούνεως καὶ τοῦ λοιποῦ μέρους τῆς Ἐλεαρχίας, Ἀγαθοδαίμων Σχεδίας καὶ Με-
νελαΐτου· Δρακόντιος Ἑρμουπόλεως μικρᾶς, Ἀδελφίος Ὀνούφεως
τῆς Λύχνων, Ἑρμίων Τάνεως, Μάρκος Ζύγγρων τῆς ἐγγιστα Λιβύης, 5
Θεόδωρος Ἀθρίβεως, Ἀνδρέας Ἀρσενοίτου, Παφνούτιος Σάεως,
Μάρκος Φίλων, Ζώιλος Ἄνδρω, Μῆνας Ἀντίφρων.

Τούτοις καὶ Εὐσέβιος ὑπέγραψε Ῥωμαϊστί, ὧν ἡ ἐρμηνεία·
Ἐγὼ Εὐσέβιος ἐπίσκοπος κατὰ τὴν ἀκριβείαν ὑμῶν τὴν παρ'
ἐκατέρων τῶν μερῶν ὁμολογηθεῖσαν ἀλλήλοις συντιθεμένων περὶ 10
τῶν ὑποστάσεων, καὶ αὐτὸς συγκατεθέμην· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ
τῆς σαρκώσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ υἱός, καὶ ἄν-
θρωπος γέγονεν, ἀναλαβὼν πάντα ἄνευ ἁμαρτίας, ὁὗτος ὁ παλαιὸς
ἡμῶν ἄνθρωπος συνέστηκε, κατὰ τὸ τῆς ἐπιστολῆς ὕψος ἐπιστωσά-
μην. Καὶ ἐπειδὴ ἐξώθεν λέγεται τὸ τῆς Σαρδικῆς πιττάκιον ἕνεκεν 15
τοῦ μὴ παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν δοκεῖν ἐκτίθεσθαι, καὶ ἐγὼ συγκα-
τατίθεμαι, ἵνα μὴ ἡ ἐν Νικαίᾳ πίστις διὰ τούτου ἐκκληίεσθαι δόξῃ,
μήτε εἶναι προκομιστέον. Ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ εὐχομαι.

Ἐγὼ Ἀστέριος συνευδοκῶ τοῖς προγεγραμμένοις καὶ ἐρρῶ-
σθαι ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ εὐχομαι. 20

11. Καὶ μετὰ τὸ ἀποσταλῆναι ἀπὸ Ἀλεξανδρείας τὸν τόμον
τοῦτον, οὕτω παρὰ τῶν προειρημένων ὑπογεγραμμένον, μετὰ ταῦτα
καὶ αὐτοὶ ὑπέγραψαν·

Ἐγὼ Παυλῖνος οὕτω φρονῶ, καθὼς παρέλαβον παρὰ τῶν Πα-
τέρων, Ὅντα καὶ ὕφεστῶτα Πατέρα τέλειον καὶ ὕφεστῶτα Υἱὸν 25
τέλειον· καὶ ὕφεστηκός τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τέλειον. Διὸ καὶ ἀπο-
δέχομαι τὴν προγεγραμμένην ἐρμηνείαν περὶ τῶν τριῶν ὑποστά-
σεων, καὶ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως, ἥτοι οὐσίας, καὶ τοὺς φρονούντας
οὕτως. Εὐσεβὲς γάρ ἐστι φρονεῖν καὶ ὁμολογεῖν τὴν ἁγίαν Τριάδα
ἐν μιᾷ θεότητι. Καὶ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως δὲ τῆς δι' ἡμᾶς γενο- 30
μένης τοῦ Λόγου τοῦ Πατρὸς οὕτω φρονῶ, καθὼς γέγραπται, ὅτι,
κατὰ τὸν Ἰωάννην, ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετό· οὐ κατὰ τοὺς ἀσεβεστά-
τους τοὺς λέγοντας μεταβολὴν αὐτὸν πεπονθέναι, ἀλλ' ὅτι ἄνθρωπος
δι' ἡμᾶς γέγονεν, ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου Μαρίας καὶ ἁγίου Πνεύ-
ματος γεννηθεῖς. Οὔτε γὰρ ἄψυχον, οὔτε ἀναισθητὸν οὔτε ἀνόητον 35
σῶμα εἶχεν ὁ Σωτὴρ, οὔτε γὰρ ὁλόν τ' ἦν, τοῦ Κυρίου ἀνθρώπου
δι' ἡμᾶς γενομένου, ἀνόητον εἶναι αὐτοῦ τὸ σῶμα. Ὅθεν ἀναθε-
ματίζω τοὺς τὴν ἐν Νικαίᾳ ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ἀθετοῦντας, καὶ
μὴ λέγοντας ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, καὶ ὁμοούσιον εἶναι τὸν
Υἱὸν τῷ Πατρί. Ἀναθεματίζω δὲ τοὺς λέγοντας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον 40
κτίσμα δι' Υἱοῦ γεγονός. Ἐτι δὲ ἀναθεματίζω Σαβελλίον καὶ Φω-
τεινοῦ, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν στοιχῶν τῇ πίστει τῇ κατὰ Νίκαιαν, καὶ
πᾶσι τοῖς προγεγραμμένοις. Ἐρρῶσθαι ὑμᾶς εὐχομαι ἐγὼ Καρτέριος.